

สรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎก

GB 406

สรรพศาสตร์ ในพระไตรปิฎก

สรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย

คณะผู้จัดทำ กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย

ISBN : 978-974-2875-91-6

หากนักศึกษามีข้อเสนอแนะหรือคำแนะนำ กรุณาส่งมาที่

ชมรมประสานงาน DOU

ตู้ ปณ. 69 ปณจ. คลองหลวง

จ. ปทุมธานี 12120

โทรศัพท์ 0-2901-1013, 0-2901-1017

โทรสาร 0-2901-1014

<http://www.dou.us>

คำนำ

วิชา GB 406 สรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎก เป็นวิชาที่มุ่งให้นักศึกษาเห็นว่าคำสอนในพระไตรปิฎกนั้นนอกจากจะมีเนื้อหาหลักคือหลักปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์แล้ว ยังมีคำสอนที่ครอบคลุมศาสตร์ทั้งปวงในทางโลกอีกด้วย กล่าวคือ สรรพศาสตร์ทางโลกนั้นมีทั้งหมด 3 หมวดวิชา คือ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ซึ่งคำสอนในพระไตรปิฎกนั้นมีเนื้อหาครอบคลุมทั้ง 3 ศาสตร์นี้ ที่สำคัญองค์ความรู้ในพระไตรปิฎกยังมีความกว้างขวางและลึกซึ้งกว่าทางโลกมาก มีความรู้หลายอย่างที่นักวิชาการทางโลกเพิ่งค้นพบเมื่อไม่นานมานี้ แต่ไม่น่าเชื่อว่าความรู้เหล่านั้นมีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกมานานกว่า 2,500 ปีแล้ว เหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะความรู้ในพระไตรปิฎกได้มาจากการรู้แจ้งด้วยพระปัญญาตรัสรู้ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นความรู้อันเกิดจากภาวนามยปัญญา จึงมีความถูกต้องสมบูรณ์ลึกซึ้งและกว้างไกลกว่าความรู้ในทางโลกซึ่งเกิดจากสุตมยปัญญาและจินตมยปัญญาเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้ความรู้ในพระไตรปิฎกจึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เมื่อนักศึกษาได้เรียนวิชานี้แล้วเชื่อว่าจะทำให้มีแรงบันดาลใจในการศึกษาพระไตรปิฎกให้แตกฉานยิ่งขึ้นไป ทั้งนี้เพื่อนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

เอกสารประจำกลุ่มวิชานี้เป็นการทำงานร่วมกันเป็นคณะกรรมการ แม้จะผ่านการตรวจทานหลายครั้งแล้ว แต่ก็อาจจะมีสิ่งที่ไม่สมบูรณ์อยู่บ้าง จึงหวังว่าผู้รู้และผู้อ่านจะได้ให้ข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาหนังสือให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป

คณะกรรมการประจำชุดวิชาสรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎก

กันยายน 2551

สารบัญ

คำนำ	(3)
รายละเอียดรายวิชา	(8)
วิธีการศึกษา	(9)
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 สรรพศาสตร์ในทางโลก	7
2.1 ภาพรวมสรรพศาสตร์ในทางโลก	10
2.2 หลักการเบื้องต้นของแต่ละศาสตร์	14
บทที่ 3 ความรู้พื้นฐานเรื่องเอกภพ	41
3.1 ความหมายของเอกภพ	44
3.2 ทฤษฎีสำคัญสำหรับศึกษาเอกภพ	45
3.3 การกำเนิดและโครงสร้างของเอกภพ	56
3.4 หลุมดำสิ่งลึกลับในห้วงอวกาศ	60
3.5 จีโนมหน่วยพื้นฐานของสิ่งมีชีวิต	62
บทที่ 4 หลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก	65
4.1 ภาพรวมหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก	68
4.2 นิพพาน	69
4.3 ความไม่ประมาท	70
4.4 ละชั่วทำดีทำใจให้ผ่องใส	71
4.5 มรรคมีองค์ 8	72
4.6 ไตรสิกขา	73
4.7 พระไตรปิฎก	74
4.8 นิยาม	74

บทที่ 5 มนุษยศาสตร์ในพระไตรปิฎก	79
5.1 ภาพรวมมนุษยศาสตร์ในพระไตรปิฎก	82
5.2 ประวัติศาสตร์โลกและมนุษยชาติ	84
5.3 ความหมายและองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์	92
5.4 ความสำคัญและธรรมชาติของใจ	95
5.5 วงจรของกิเลส กรรม และวิบาก	98
5.6 นิสัยปัจจัยสร้างกรรมอย่างต่อเนื่อง	105
5.7 กรรมลิขิตชีวิตมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย	109
5.8 เป้าหมายชีวิตของมนุษย์	110
5.9 ความสำคัญของการเป็นมนุษย์	114
บทที่ 6 รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก	119
6.1 ภาพรวมรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก	122
6.2 การกำเนิดรัฐ	123
6.3 เป้าหมายของการเมืองการปกครอง	124
6.4 ธรรมาธิปไตยหัวใจของรัฐศาสตร์	125
6.5 ธรรมาธิปไตยไม่ใช่ระบอบการปกครอง	126
6.6 หลักธรรมสำคัญในการปกครอง	128
6.7 ความสำคัญของเศรษฐกิจต่อการปกครอง	137
6.8 ตัวอย่างการปกครองของพระเจ้ามหาวชิตราช	138
6.9 บทวิเคราะห์การปกครองของพระเจ้ามหาวชิตราช	143
6.10 เปรียบเทียบรัฐศาสตร์ทางโลกกับทางธรรม	154
บทที่ 7 นิติศาสตร์ในพระไตรปิฎก	159
7.1 ภาพรวมนิติศาสตร์ในพระไตรปิฎก	162
7.2 ความเป็นมาของกฎหมายในพระไตรปิฎก	163
7.3 พระวินัยคือกฎหมายในพระไตรปิฎก	164
7.4 องค์ประกอบของสิกขาบท	171
7.5 ขั้นตอนการบัญญัติสิกขาบท	173

7.6	หมวดหมู่และจำนวนสิกขาบท	176
7.7	ตัวอย่างสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์	178
7.8	สิกขาบทเป็นพุทธบัญญัติมิใช่มติคณะสงฆ์	180
7.9	การประชุมทบทวนสิกขาบททุกกึ่งเดือน	183
7.10	อธิกรณ์ในพระไตรปิฎก	184
7.11	อธิกรณ์สมณะ : ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์	188
7.12	พระวินัยธรหนักกฎหมายในพระธรรมวินัย	194
บทที่ 8	เศรษฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก	197
8.1	ภาพรวมเศรษฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก	200
8.2	ทรัพย์ 2 ประการในพระไตรปิฎก	201
8.3	เศรษฐศาสตร์ระดับจุลภาคในพระไตรปิฎก	206
8.4	เศรษฐศาสตร์ระดับมหภาคในพระไตรปิฎก	216
8.5	เปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์ทางโลกกับทางธรรม	220
บทที่ 9	วาทศาสตร์ในพระไตรปิฎก	233
9.1	ภาพรวมวาทศาสตร์ในพระไตรปิฎก	236
9.2	วาทศาสตร์หลักพื้นฐานของการพูด	237
9.3	อานิสงส์การกล่าววาทศาสตร์	241
9.4	โทษของการกล่าววาทศาสตร์	244
9.5	องค์แห่งธรรมกถึกหลักพื้นฐานของการแสดงธรรม	245
9.6	หลักการแสดงธรรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล	246
9.7	หลักการตอบปัญหาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า	261
9.8	การโต้ว่าทเถรของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพุทธบริษัท	269
บทที่ 10	วิทยาศาสตร์ในพระไตรปิฎก	275
10.1	ภาพรวมวิทยาศาสตร์ในพระไตรปิฎก	278
10.2	เจตคติต่อความรู้ในพระไตรปิฎก	279
10.3	ลักษณะของความรู้ในพระไตรปิฎก	282
10.4	วิธีการแสวงหาความรู้ในพระไตรปิฎก	283

10.5	สมาธิกับการค้นพบของนักวิทยาศาสตร์	285
10.6	นิยาม 5 กฎแห่งสรรพสิ่งในอนันตจักรวาล	289
10.7	การพิสูจน์คำสอนในพระไตรปิฎก	308
บทที่ 11	แพทยศาสตร์ในพระไตรปิฎก	313
11.1	ภาพรวมแพทยศาสตร์ในพระไตรปิฎก	316
11.2	การดูแลสุขภาพในพระไตรปิฎก	317
11.3	การรักษาสุขภาพในพระไตรปิฎก	323
11.4	เปรียบเทียบแพทยศาสตร์ในพระไตรปิฎกกับการแพทย์ยุคปัจจุบัน	343
บทที่ 12	บทสรุป	351
	บรรณานุกรม	358

รายละเอียดรายวิชา

1. คำอธิบายรายวิชา

GB 406 สรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎก

ศึกษาองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทางโลกซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก โดย สรรพศาสตร์ทางโลกนั้นมีทั้งหมด 3 หมวดวิชา คือ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ คำสอนในพระไตรปิฎกนั้นนอกจากจะมีเนื้อหาหลัก คือ หลักปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์แล้วยังมี เนื้อหาครอบคลุมทั้ง 3 ศาสตร์นี้ด้วย โดยใน 3 หมวดวิชาดังกล่าวยังแบ่งเป็นศาสตร์ย่อยๆ อีกมากมาย สำหรับเนื้อหาในวิชาสรรพศาสตร์นี้จะกล่าวถึง 7 ศาสตร์ด้วยกัน คือ มนุษยศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วาทยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และแพทยศาสตร์

2. วัตถุประสงค์รายวิชา

1. เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจในองค์ความรู้ของศาสตร์ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งมีอยู่ 3 หมวดวิชา คือ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์
2. เพื่อให้ นักศึกษาสามารถนำความรู้จากวิชาสรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎกมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทั้งด้านการดำเนินชีวิตส่วนตัวและในงานพระพุทธศาสนา
3. เพื่อให้ นักศึกษาเห็นคุณค่าของความรู้ในพระไตรปิฎกและมีกำลังใจศึกษาพระไตรปิฎกให้แตกฉาน เพื่อเป็นแสงสว่างนำทางชีวิตและเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา

3. รายชื่อบทที่เรียน

บทที่ 1 บทนำ	บทที่ 7 นิติศาสตร์ในพระไตรปิฎก
บทที่ 2 สรรพศาสตร์ในทางโลก	บทที่ 8 เศรษฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก
บทที่ 3 ความรู้พื้นฐานเรื่องเอกภพ	บทที่ 9 วาทยศาสตร์ในพระไตรปิฎก
บทที่ 4 หลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก	บทที่ 10 วิทยาศาสตร์ในพระไตรปิฎก
บทที่ 5 มนุษยศาสตร์ในพระไตรปิฎก	บทที่ 11 แพทยศาสตร์ในพระไตรปิฎก
บทที่ 6 รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก	บทที่ 12 บทสรุป

วิธีการศึกษา

1. การเตรียมตัวเพื่อการศึกษาด้วยตนเอง

การศึกษาแต่ละบทของชุดวิชาสรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎก นักศึกษาควรปฏิบัติดังนี้

ก. ใช้เวลาศึกษารวันละ 1 ชั่วโมง และควรศึกษาให้จบบทภายใน 1-2 สัปดาห์

ข. ควรทำแบบฝึกหัดก่อนบทเรียน เพื่อทดสอบความรู้ความเข้าใจ และทำกิจกรรมในระหว่างบทเรียนตามที่กำหนดไว้ เมื่อได้ศึกษาบทเรียนเสร็จแล้ว ควรตรวจสอบความรู้ความเข้าใจในบทเรียนด้วยการทำแบบฝึกหัดท้ายบท

ค. ควรศึกษาประกอบกับสื่อการสอน โดยเฉพาะจากการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (มีรายละเอียดในข้อที่ 5)

2. การประเมินผลตนเองก่อนและหลังเรียน

ขอให้นักศึกษาทำแบบประเมินผลตนเองก่อนเรียนในกิจกรรมแต่ละบท เพื่อวัดพื้นฐานความรู้เดิมของนักศึกษาว่ามีความรู้ในเนื้อหาที่จะศึกษามากน้อยเพียงใด และควรมุ่งสนใจในเนื้อหาใดที่นักศึกษายังขาดความรู้หรือมีความรู้น้อย หลังจากศึกษาเอกสารการสอนโดยตลอดทั้งบทแล้ว ขอให้นักศึกษาทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนในกิจกรรมท้ายบท ซึ่งจะช่วยให้ นักศึกษาสามารถทราบได้ว่าได้รับความรู้เพิ่มขึ้นจากเดิมมากน้อยเพียงใด และมีความรู้ในเนื้อหาอยู่ในเกณฑ์พอที่จะข้ามไปศึกษาบทต่อไป ได้หรือไม่ เกณฑ์ที่ถือว่าพอใช้คือตอบถูกประมาณร้อยละ 80 ของแบบประเมินผลตนเองก่อนหรือหลังเรียนแต่ละชุด ขอให้นักศึกษาพึงตระหนักว่าการทำแบบประเมินผลตนเองก่อนและหลังเรียนด้วยความซื่อสัตย์ต่อตนเองเท่านั้นจึงจะได้ผล

3. การศึกษาเอกสารการสอน

ก่อนศึกษาเนื้อหาในแต่ละบท ขอให้ศึกษาแผนการสอนประจำบท โดยดูว่าในบทนั้นมีกี่ตอน มีหัวเรื่องอะไรบ้าง ให้ศึกษาแนวคิดและวัตถุประสงค์ แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

เมื่ออ่านรายละเอียดของแต่ละเรื่องในแต่ละตอนจบแล้ว ควรบันทึกสาระสำคัญของแต่ละเรื่องและปฏิบัติกิจกรรมที่กำหนดไว้ในท้ายบท ก่อนจะศึกษาเรื่องอื่นๆ ต่อไป การปฏิบัติกิจกรรมนี้จะช่วยให้นักศึกษาสามารถประเมินผลตนเองได้ว่า นักศึกษามีความเข้าใจในสิ่งที่อ่านมากน้อยเพียงใด อันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องและมีคุณค่าต่อชีวิตอย่างแท้จริง ฉะนั้นนักศึกษาจึงควรปฏิบัติกิจกรรมทุกอย่างด้วยตนเองและอย่างต่อเนื่อง

4. การทำกิจกรรม

นักศึกษาควรบันทึกสาระสำคัญและทำกิจกรรมทุกอย่าง ที่ได้รับมอบหมายเพราะกิจกรรมเหล่านี้จำเป็นมาก สำหรับการศึกษาชุดวิชานี้ และควรทำกิจกรรมแต่ละกิจกรรมด้วยตนเองก่อนตรวจคำตอบจากแนวตอบท้ายบท

5. ศึกษาผ่านบทเรียนทางการศึกษาธรรมะทางไกลผ่านดาวเทียมและสื่อเสริม

เนื่องจากการศึกษาธรรมะทางไกลผ่านดาวเทียม หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า “ดาวธรรม” ซึ่งดำเนินการโดยมูลนิธิศึกษาธรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมเป็นสื่อที่มีการนำเสนอสาระความรู้เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ นักศึกษาสามารถติดตามชมและศึกษารายการต่างๆ ที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาวชิราภรณ์ศาสตร์ในพระไตรปิฎก เช่น รายการทันโลกทันธรรม, รายการข้อคิดรอบตัว, รายการ Body & Mind สุขกายสบายใจ, รายการหลวงพ่อดอปัญหา เป็นต้น ให้นักศึกษาทำความเข้าใจเนื้อหาพร้อมทั้งศึกษาเพิ่มเติมจากสื่อสอนเสริมบทเรียน (ซึ่งเรียกว่า e-Learning) ซึ่งทางมหาวิทยาลัยได้ผลิตขึ้นเพื่อประกอบการเรียนโดยตรง (นักศึกษาสามารถสอบถามรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการศึกษาธรรมะทางไกลผ่านดาวเทียมได้ที่ชมรมประสานงาน DOU ตามที่อยู่ที่ท่านสมัครเรียน)

6. เข้าโรงเรียนอนุบาลฝันในฝันวิทยา

เพื่อให้นักศึกษามีความเข้าใจในการเรียนวิชาสรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎกมากขึ้น นักศึกษาควรติดตามรายการธรรมะซึ่งเรียกว่า “โรงเรียนอนุบาลฝันในฝันวิทยา” อันเป็นรายการหนึ่งในการศึกษาธรรมะทางไกลผ่านดาวเทียมที่มีการนำเสนอทุกวันจันทร์-เสาร์ ตั้งแต่เวลา 19.00-21.00 น.(เวลาในประเทศไทย) หรือเวลาช่วงอื่นที่มีการทบทวน ตามที่แจ้งไว้ในผังรายการ ซึ่งนักศึกษาสามารถสอบถามหรือขอรับเอกสารดังกล่าวได้ที่ชมรมประสานงาน DOU ที่ใกล้ที่อยู่ของท่าน

7. การสอบ

การศึกษาวชิราภรณ์ศาสตร์ในพระไตรปิฎก มีการวัดผลด้วยการสอบแบบปรนัย อย่างไรก็ตาม การศึกษาวชิราภรณ์ศาสตร์ในพระไตรปิฎกนี้ แม้การวัดผลการเรียนด้วยการสอบข้อเขียนจะมีความสำคัญในการประเมินผลการเรียนของนักศึกษา แต่สิ่งสำคัญอย่างยิ่งก็คือนักศึกษาจะต้องได้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องสามารถค้นคว้าเรียนรู้ด้วยตนเองได้และได้ประโยชน์ในการนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวัน

บทที่ 1

บทนำ

เนื้อหาบทที่ 1

บทนำ

บทนำสรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎก

แนวคิด

องค์ความรู้ในพระไตรปิฎกนั้นมีความลึกซึ้งและกว้างขวางมาก นอกจากจะมีคำสอนหลักเพื่อความพ้นทุกข์แล้ว ยังมีองค์ความรู้ครอบคลุมศาสตร์ทางโลกต่างๆ มากมายอีกด้วย กล่าวคือ ครอบคลุมทั้งหมวดวิชามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ซึ่งศาสตร์ทั้งปวงในทางโลกนั้นสรุปรวมลงได้ใน 3 หมวดวิชานี้

วัตถุประสงค์

เพื่อให้นักศึกษาทราบภาพรวมของวิชาสรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎก

บทที่ 1

บทนำ

องค์ความรู้ในพระไตรปิฎกนั้นมีความลึกซึ้งและกว้างขวางมาก นอกจากจะมีหลักคำสอนเพื่อความพ้นทุกข์แล้ว ยังมีองค์ความรู้ครอบคลุมศาสตร์ทางโลกต่างๆ มากมายอีกด้วย กล่าวคือครอบคลุมทั้งหมวดวิชามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ซึ่งศาสตร์ทั้งปวงในทางโลกนั้นสรุปรวมลงได้ใน 3 หมวดวิชานี้

มนุษยศาสตร์นั้นกล่าวถึงตัวมนุษย์โดยเน้นโลกภายในของมนุษย์ ได้แก่ เรื่องจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เป็นต้น ซึ่งมีสาขาวิชาย่อยดังนี้ เช่น วิชาศาสนา วิชาปรัชญา วิชาภาษาศาสตร์ อารยธรรม และ วิชาประวัติศาสตร์ เป็นต้น

สังคมศาสตร์นั้นกล่าวถึงมนุษย์กับความสัมพันธ์ของมนุษย์ด้วยกัน เป็นเรื่องโลกภายนอกของมนุษย์ทางด้านสังคม ซึ่งมีสาขาวิชาย่อยดังนี้ เช่น รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วาทยศาสตร์ การจัดการ และ สังคมวิทยา เป็นต้น

ส่วนวิทยาศาสตร์นั้นมีชื่อเต็มว่า “วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ” เป็นหมวดวิชาที่ว่าด้วยเรื่องมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพซึ่งเป็นโลกภายนอกของมนุษย์เช่นกัน มีสาขาวิชาย่อยดังนี้ เช่น เคมี ฟิสิกส์ ชีววิทยา แพทยศาสตร์ ดาราศาสตร์ และ เกษตรศาสตร์ เป็นต้น

วิชาสรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎกนี้กล่าวถึงศาสตร์ที่สำคัญๆ ทั้งหมด 7 ศาสตร์ โดยมีศาสตร์ที่เป็นหมวดวิชาใหญ่ 2 ศาสตร์ คือ มนุษยศาสตร์ กับ วิทยาศาสตร์ และศาสตร์ที่เป็นสาขาวิชาย่อยอีก 5 ศาสตร์ คือ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วาทยศาสตร์ และแพทยศาสตร์ ซึ่ง 4 ศาสตร์แรก ได้แก่ รัฐศาสตร์ เป็นต้น จัดอยู่ในหมวดวิชาสังคมศาสตร์ ส่วนแพทยศาสตร์นั้นจัดอยู่ในหมวดวิชาวิทยาศาสตร์

องค์ความรู้ในพระไตรปิฎกนั้นเน้นเรื่องมนุษยศาสตร์เป็นหลัก รองลงมาคือ สังคมศาสตร์ ส่วนด้านวิทยาศาสตร์นั้นมีกล่าวไว้เพียงส่วนน้อย แต่แม้จะมีน้อยถึงกระนั้นก็มี ความลึกซึ้งและกว้างไกลกว่าองค์ความรู้ในทางโลกมาก เพราะเป็นความรู้แจ้งที่เกิดจากเห็นแจ้ง ด้วยภาวนามยปัญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ได้เป็นความรู้ที่เกิดจากการอ่านการคิดและ ตั้งสมมติฐานแบบนักวิทยาศาสตร์

ความรู้ที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกนั้นเป็นความรู้ที่น่าทึ่งมาก กล่าวคือ เรื่องโลกธาตุหรือเอกภพซึ่งเป็นสิ่งที่กว้างใหญ่ไพศาลที่สุดและเรื่องอะตอมซึ่งเป็นสิ่งที่เล็กจิ๋วที่สุดมองด้วยตาเปล่าไม่เห็น ซึ่งนักวิทยาศาสตร์เพิ่งค้นพบเมื่อไม่นานมานี้ มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นเวลานับพันๆ ปีมาแล้ว

ความรู้เรื่องเอกภพในทางวิทยาศาสตร์นั้นเพิ่งถูกพัฒนาขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมเมื่อไม่กี่ร้อยปีที่ผ่านมานี้คือ ตั้งแต่กาลิเลโอ(พ.ศ.2107-2185) สร้างกล้องโทรทรรศน์สำหรับส่องดูดวงดาวสำเร็จ นำมาซึ่งการค้นพบเทหวัตถุในห้วงอวกาศมากมาย เป็นการเริ่มต้นการศึกษาเอกภพอย่างจริงจังและพัฒนาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันการศึกษาเรื่องเอกภพก้าวหน้าไปมากเพราะมีเทคโนโลยีอันทันสมัยมากมาย เข้าช่วย เช่น มีกล้องโทรทรรศน์ฮับเบิลซึ่งถูกส่งออกไปโคจรรอบโลก สามารถตรวจจับภาพของเทหวัตถุในระยะไกลเป็นพันล้านปีแสงได้ แต่ถึงกระนั้นอาณาบริเวณของเอกภพที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบเพิ่งได้แค่ 10-11% ของความกว้างของ 1 โลกธาตุขนาดใหญ่ที่มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าโลกธาตุไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียวแต่มีเป็นหมื่นเป็นแสนโลกธาตุทีเดียว นี่คือความมหัศจรรย์ขององค์ความรู้ในพระไตรปิฎก

ทางด้านการแพทย์นั้นก็มียุคสมัยที่น่าสนใจ เช่น ในสมัยพุทธกาลวิชาการแพทย์มีความก้าวหน้ามากถึงกับมีการผ่าตัดสมองและลำไส้ด้วย ทั้งๆ ที่การผ่าตัดครั้งแรกด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันในเมืองไทยเพิ่งเริ่มต้นขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ 3 หรือ 170 กว่าปีมานี้เอง นอกจากนี้การดีท็อกซ์(Detox) และการอบซาวน่า(Sauna) เพื่อขับพิษก็ไม่ได้เป็นสิ่งใหม่ แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระภิกษุใช้วิธีเหล่านี้รักษาสุขภาพกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว

สำหรับสังคมศาสตร์นั้นก็มีองค์ความรู้ที่สำคัญและน่าสนใจมากมาย ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้สำหรับแก้ปัญหาสังคมในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องการเมือง การปกครอง ปัญหาการแก้ไขกฎหมายรัฐธรรมนูญ ปัญหาเศรษฐกิจโดยเฉพาะเรื่องน้ำมันและข้าวยากหามาแพง ปัญหาความยากจนและการคอร์รัปชัน เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้มีสาเหตุมาจากอะไร และควรแก้ไขอย่างไร ก็มีแนวทางแก้ไขบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกทั้งสิ้น

สำหรับมนุษยศาสตร์นั้นเป็นเนื้อหาหลักของคำสอนในพระไตรปิฎกเพราะจุดประสงค์หลักในการตรัสสอนธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือ เพื่อช่วยให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ วิชาต่างๆ ของมหาวิทยาลัยธรรมกายแคลิฟอร์เนียที่นักศึกษาได้เรียนผ่านมาแล้วนั้นก็มุ่งเน้นเรื่องมนุษยศาสตร์เป็นหลักในวิชาสรรพศาสตร์นี้ถือเป็นการสรุปใจความสำคัญของมนุษยศาสตร์ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เพื่อให้นักศึกษามีความเข้าใจชัดเจนมากขึ้น

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 1 บทนำ จบโดยสมบูรณ์แล้ว
โปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 1 และกิจกรรมในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 1
แล้วจึงศึกษาบทที่ 2 ต่อไป

บทที่ 2

สรรพศาสตร์

ในทางโลก

เนื้อหาบทที่ 2

สรรพศาสตร์ในทางโลก

2.1 ภาพรวมสรรพศาสตร์ในทางโลก

- 2.1.1 หมวดวิชามนุษยศาสตร์
- 2.1.2 หมวดวิชาสังคมศาสตร์
- 2.1.3 หมวดวิชาวิทยาศาสตร์

2.2 หลักการเบื้องต้นของแต่ละศาสตร์

- 2.2.1 มนุษยศาสตร์
- 2.2.2 รัฐศาสตร์
- 2.2.3 นิติศาสตร์
- 2.2.4 เศรษฐศาสตร์
- 2.2.5 วาทศาสตร์
- 2.2.6 วิทยาศาสตร์
- 2.2.7 แพทยศาสตร์

แนวคิด

1. สรรพศาสตร์ หมายถึง ศาสตร์ทั้งปวงที่มีอยู่ในโลก ซึ่งแบ่งเป็น 3 หมวดวิชาใหญ่ๆ คือ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ วิทยาศาสตร์
2. มนุษยศาสตร์ กล่าวถึง ตัวมนุษย์โดยเน้นโลกภายในของมนุษย์ ได้แก่ เรื่องจิตใจ ความรู้สึกนึกคิด คุณค่าของความเป็นมนุษย์ เป็นต้น ซึ่งมีสาขาวิชาย่อยดังนี้ เช่น วิชาศาสนา วิชาปรัชญา วิชาภาษาศาสตร์ อารยธรรม และ วิชาประวัติศาสตร์ เป็นต้น
3. สังคมศาสตร์ กล่าวถึง มนุษย์กับความสัมพันธ์ของมนุษย์ด้วยกัน เป็นเรื่องโลกภายนอกของมนุษย์ทางด้านสังคม ซึ่งมีสาขาวิชาย่อยดังนี้ เช่น รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วาทยาศาสตร์ การจัดการ และ สังคมวิทยา เป็นต้น
4. วิทยาศาสตร์ เป็นหมวดวิชาที่ว่าด้วยเรื่องมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพซึ่งเป็นโลกภายนอกของมนุษย์เช่นกัน มีสาขาวิชาย่อยดังนี้ เช่น เคมี ฟิสิกส์ ชีววิทยา แพทยศาสตร์ ดาราศาสตร์ และ เกษตรศาสตร์ เป็นต้น

วัตถุประสงค์

เพื่อให้นักศึกษาทราบภาพรวมของสรรพศาสตร์ในทางโลก และทราบหลักการเบื้องต้นของศาสตร์สำคัญๆ 7 ศาสตร์ คือ มนุษยศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วาทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และ แพทยศาสตร์ เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการศึกษาเปรียบเทียบกับองค์ความรู้ในพระไตรปิฎก

บทที่ 2

สรรพศาสตร์ในทางโลก

2.1 ภาพรวมสรรพศาสตร์ในทางโลก

คำว่า “สรรพศาสตร์” มาจากคำสองคำคือ “สรรพ” และ “ศาสตร์” สรรพ แปลว่า ทุกสิ่ง, ทั้งปวง หรือ ทั้งหมด¹ ส่วน ศาสตร์ แปลว่า ระบบวิชาความรู้² ดังนั้น สรรพศาสตร์ จึงหมายถึง ระบบวิชาความรู้ทั้งปวงหรือศาสตร์ทั้งปวงที่มีอยู่ในโลกนี้ ซึ่งองค์การยูเนสโก³ ได้จัดแบ่งเป็นหมวดวิชาใหญ่ๆ คือ มนุษยศาสตร์(Humanities) สังคมศาสตร์(Social Sciences) และวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ(Natural Sciences)⁴ หรือ เรียกโดยย่อว่า วิทยาศาสตร์

2.1.1 หมวดวิชามนุษยศาสตร์

หมวดวิชามนุษยศาสตร์นั้นเกิดขึ้นมาในโลกก่อนหมวดวิชาอื่นว่าด้วยโลกภายในของมนุษย์อันได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด, จริยธรรม, การสื่อสาร และคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เป็นต้น ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มวิชาบริสุทธิ์ และ กลุ่มวิชาประยุกต์

กลุ่มวิชาบริสุทธิ์

กลุ่มวิชาบริสุทธิ์ ได้แก่ วิชาศาสนา วิชาปรัชญา วิชาภาษาศาสตร์ หรือ อักษรศาสตร์ วิชาศิลปะ เป็นต้น วิชาต่างๆ ในหมวดมนุษยศาสตร์มีลักษณะเป็นนามธรรม มีความเจริญก้าวหน้ามาก่อน จึงเป็นความรู้พื้นฐานให้กับวิชาอื่นๆ ที่ตามมา

กลุ่มวิชาประยุกต์

กลุ่มวิชาประยุกต์ คือ วิชาบริสุทธิ์ที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์โดยตรงในการดำรงชีวิต หรือ อาจพูดว่า วิชาประยุกต์ คือ การนำเอาความรู้บริสุทธิ์มาใช้งาน ได้แก่ ปรัชญาการดำเนินชีวิต

¹ ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). “พจนานุกรม.” หน้า 803.

² ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). “พจนานุกรม.” หน้า 783.

³ องค์การยูเนสโก (Unesco) คือ องค์การว่าด้วยวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และการศึกษาแห่งสหประชาชาติ.

⁴ จิรัชค วีระสัย และคณะ. (2546). “รัฐศาสตร์ทั่วไป.” หน้า 15.

ศาสนาในชีวิตประจำวัน ภาษาสำหรับธุรกิจ อุตสาหกรรมศิลป์ ศิลปการแสดง การท่องเที่ยว ภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยว เป็นต้น

2.1.2 หมวดวิชาสังคมศาสตร์

เป็นหมวดวิชาที่ศึกษาเรื่องมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ซึ่งเกี่ยวกับโลกภายนอกของมนุษย์ในส่วนที่เป็นสภาพแวดล้อมทางสังคม¹ แบ่งเป็น 2 กลุ่มวิชาเช่นกัน คือ กลุ่มวิชาบริสุทธิ์ และ กลุ่มวิชาประยุกต์

กลุ่มวิชาบริสุทธิ์

กลุ่มวิชาบริสุทธิ์ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มวิชาย่อย คือ ความรู้ทั่วไป ความรู้เฉพาะด้าน และ กลุ่มวิชาผสม

(1) กลุ่มความรู้ทั่วไป หมายถึง กลุ่มวิชาที่เป็นความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสังคมมนุษย์ เช่น มนุษยวิทยา สังคมวิทยา เป็นต้น

(2) กลุ่มความรู้เฉพาะด้าน หมายถึง กลุ่มวิชาความรู้ในด้านต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ในสังคมของมนุษย์ เช่น รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา เป็นต้น

(3) กลุ่มวิชาผสม หมายถึง กลุ่มวิชาที่นำความรู้ต่างวิชากันมาผสมผสานกัน เช่น มนุษยวิทยากายภาพ สังคมวิทยาการเมือง เศรษฐศาสตร์การเมือง จิตวิทยาสังคม ธุรกิจ การเกษตร การเกษตรอุตสาหกรรม เป็นต้น

กลุ่มวิชาประยุกต์

กลุ่มวิชาประยุกต์ คือ วิชาที่นำความรู้บริสุทธิ์ของสังคมศาสตร์มาใช้ประโยชน์ในชีวิต มีหลายสาขาวิชา เช่น การพัฒนาชุมชน การสังคมสงเคราะห์ การจัดการ การเป็นผู้นำ มนุษย์สัมพันธ์ การโฆษณา นิเทศศาสตร์ วาทศาสตร์ การวางแผนคอมพิวเตอร์ธุรกิจ นิเทศธุรกิจ การจัดการอุตสาหกรรม เป็นต้น

2.1.3 หมวดวิชาวิทยาศาสตร์

วิทยาศาสตร์ซึ่งมีชื่อเต็มว่า “วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ” นั้นเป็นหมวดวิชาที่ศึกษาเรื่องมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งว่าด้วยโลกภายนอกของมนุษย์ในส่วนที่เป็นสภาพแวดล้อมทาง

¹ อุไรวรรณ ธนสถิตย์. (2530). “หลักมนุษยศาสตร์.” หน้า 14.

กายภาพ¹ เช่น ศึกษาเรื่องดิน น้ำ หิน แร่ธาตุ อากาศ พืช สัตว์ รวมทั้ง “มนุษย์” ด้วยในฐานะที่มนุษย์เป็นสัตว์ประเภทหนึ่ง หมวดวิชานี้แบ่งเป็น 2 กลุ่มวิชาเช่นกันคือ กลุ่มวิชาบริสุทธิ์ และกลุ่มวิชาประยุกต์

กลุ่มวิชาบริสุทธิ์

กลุ่มวิชาบริสุทธิ์ คือ กลุ่มวิชาที่เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติที่เป็นไปตามกฎพื้นฐานของธรรมชาติ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ สาขาชีวภาพ สาขากายภาพ และ สาขาผสม

(1) สาขากายภาพ (physical science) ศึกษาสิ่งไม่มีชีวิต เช่น ดิน น้ำ หิน แร่ธาตุต่างๆ ประกอบด้วยสาขาวิชา เช่น เคมี ฟิสิกส์ ธรณีวิทยา โลหวิทยา เป็นต้น

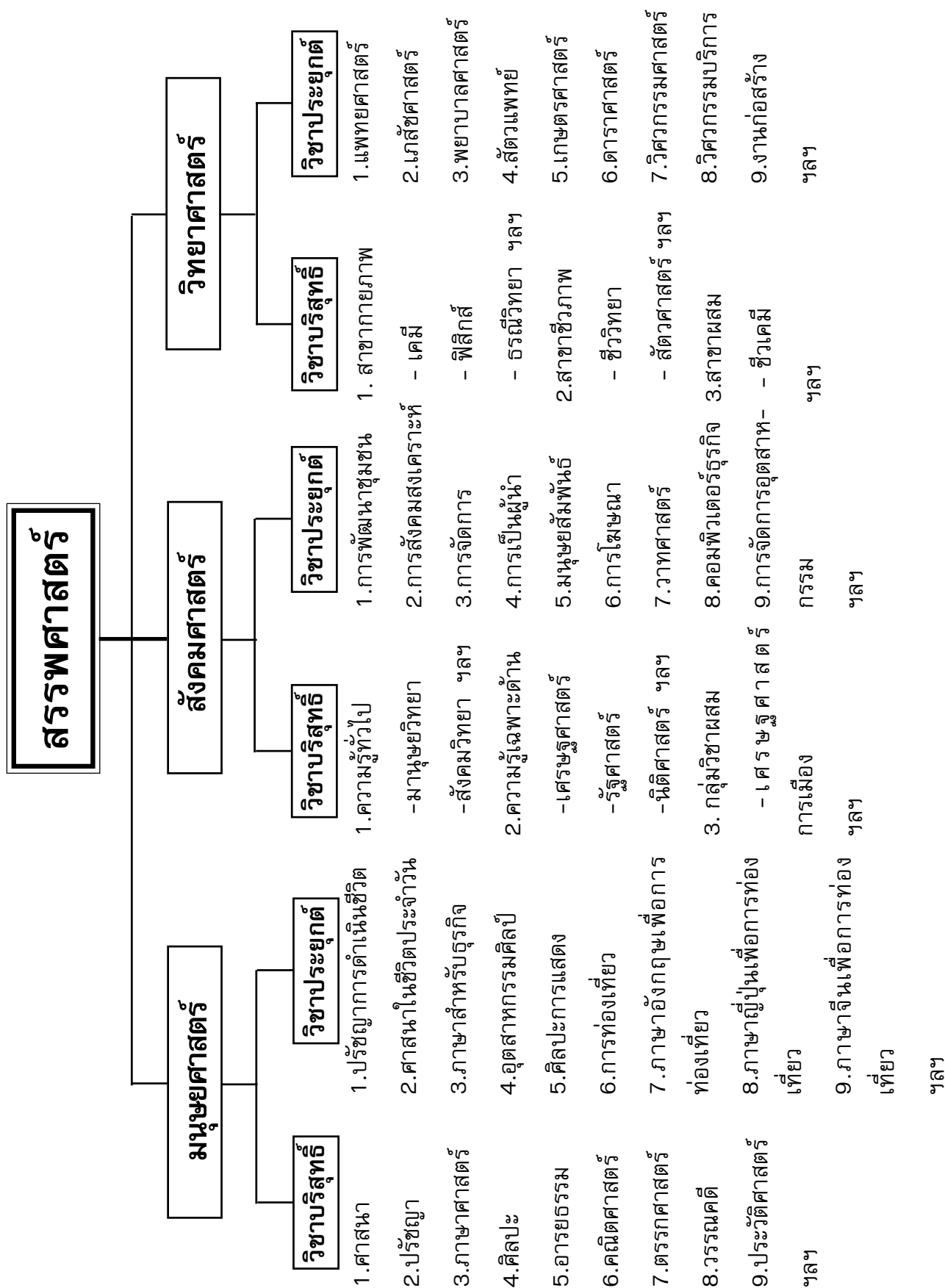
(2) สาขาชีวภาพ (biological science) ศึกษาสิ่งมีชีวิตต่างๆ เช่น คน สัตว์ พืช เชื้อโรค ประกอบด้วยสาขาวิชา เช่น ชีววิทยา พืช แมลง นก สัตวศาสตร์ เป็นต้น

(3) สาขาผสม เป็นสาขาที่ศึกษาแบบผสมผสานกันทั้งชีวภาพและกายภาพ เช่น ชีวเคมี วิทยาศาสตร์อาหาร เทคโนโลยีอาหาร ไบโอเทคโนโลยี เป็นต้น

กลุ่มวิชาประยุกต์

กลุ่มวิชาประยุกต์คือวิชาที่นำความรู้บริสุทธิ์ของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ในชีวิต เช่น แพทยศาสตร์ พยาบาล เกษษ สาธารณสุข สัตวแพทย์ วิศวกรรมสิ่งแวดล้อม วิศวกรรมบริการ วิศวกรรมการจัดการ งานก่อสร้าง เป็นต้น

¹อุไรวรรณ ธนสถิตย์. (2530). “หลักมนุษยศาสตร์.” หน้า 14.

2.2 หลักการเบื้องต้นของแต่ละศาสตร์

จากที่กล่าวมาในหัวข้อที่หนึ่งจะเห็นว่า ศาสตร์ทั้งปวงในทางโลกแบ่งออกเป็น 3 หมวดวิชาใหญ่ๆ คือ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ วิทยาศาสตร์ ในแต่ละหมวดวิชาก็จะมีศาสตร์ย่อยลงไปอีกมากมาย ในที่นี้จะนำเสนอหลักการเบื้องต้นของศาสตร์ที่สำคัญจำนวน 7 ศาสตร์ คือ มนุษยศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วาทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และแพทยศาสตร์ ซึ่งจะใช้ในการเปรียบเทียบกับความรู้ในพระไตรปิฎกในบทอื่นๆ เป็นลำดับต่อไป

2.2.1 มนุษยศาสตร์

1.) ความหมายของมนุษยศาสตร์

วิชามนุษยศาสตร์มีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษามาเป็นเวลานานตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ ชาวกรีกมีความเชื่อว่า ในบรรดาสິงมหัศจรรย์ของโลก ไม่มีสิ่งใดมหัศจรรย์เท่ากับมนุษย์ คำว่า มนุษยศาสตร์ เทียบได้กับคำว่า Humanities ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมาจากภาษาละตินว่า humanitas หมายถึง เรื่องราวของมนุษย์หรือความเป็นมนุษย์

ในปัจจุบันวิชามนุษยศาสตร์ได้พัฒนาจากอดีตไปมาก จึงทำให้ความหมายหรือคำจำกัดความของ “มนุษยศาสตร์” แตกต่างจากในอดีตไปบ้าง แต่ถึงกระนั้นก็ยังมุ่งเน้นในเรื่องมนุษย์ อยู่ไรรวณ ธนสถิตย์ ได้ให้ความหมาย “มนุษยศาสตร์” ไว้ว่า เป็นหมวดวิชาที่เรียนเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์และการแสดงออกเกี่ยวกับตัวเองเป็นวิชาที่ว่าด้วย “โลกภายในของมนุษย์” อันได้แก่ความรู้สึนึกคิด จริยธรรม และการสื่อสาร เป็นต้น¹

วิทย์ วิศทเวทย์ ให้ความหมายมนุษยศาสตร์ไว้ว่า เป็นวิชาที่ศึกษาถึงสิ่งที่มนุษย์คิด ทำ ใฝ่ฝัน จินตนาการและรู้สึก ดังนั้นวิชานี้จึงปรากฏเป็นวิชาวรรณคดี ศิลปะ ปรัชญา ศาสนา ประวัติศาสตร์ คือ ศึกษามนุษย์ในฐานะที่มนุษย์มิได้เป็นสัตว์ชีววิทยา (วิทยาศาสตร์) หรือ สัตว์สังคม (สังคมศาสตร์) แต่ศึกษามนุษย์ในฐานะเป็นตัวเอง² มนุษยศาสตร์ คือ การศึกษาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับความเป็นมนุษย์เพื่อความเจริญงอกงามของความเป็นมนุษย์และเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขของมนุษย์...³

¹ อุไรวรรณ ธนสถิตย์. (2530). “หลักมนุษยศาสตร์.” หน้า 13-14.

² วิทย์ วิศทเวทย์. (2528). “การศึกษาวิชามนุษยศาสตร์ : ขอบเขตและจุดมุ่งหมาย.” หน้า 31.

³ อรสา ไทยานนท์. (2550). “เทคโนโลยีมนุษยศาสตร์.” [ออนไลน์].

ในความหมายเดิม “มนุษยศาสตร์” เป็นการศึกษาที่เน้นหนักด้านจิตใจ ถือเป็นการพัฒนาสติปัญญาคุณธรรม และระสนิยมของบุคคลที่เป็นคุณค่าสูงสุด แต่ปัจจุบัน มนุษยศาสตร์ขยายขอบเขตออกไปครอบคลุมถึงการศึกษาที่นำไปเป็นประโยชน์ใช้สอยโดยตรงอีกด้วย กล่าวคือเป็นการผสมผสานระหว่างวิชาการกับอาชีพโดยตระหนักว่าความรู้ทางอาชีพจำเป็นต้องควบคู่ไปกับวิชาการและการพัฒนาจิตใจของผู้ศึกษา จึงจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง¹

2.) ลักษณะทั่วไปของมนุษยศาสตร์

ลักษณะทั่วไปของมนุษยศาสตร์ อาจจะแบ่งออกเป็น 5 ลักษณะดังต่อไปนี้

(1) ปรัชญาหลักทางมนุษยศาสตร์ คือ การสำนึกในคุณค่าของความเป็นมนุษย์

(2) จุดประสงค์ที่สำคัญของมนุษยศาสตร์ คือ การแสวงหาความหมายและคุณค่าของความเป็นมนุษย์รวมทั้งคุณค่าของประสบการณ์มนุษย์ เพื่อนำมาปรับปรุงคุณภาพชีวิต เพื่อใช้แก้ไขปัญหาคความทุกข์ทั้งในด้านวัตถุและด้านจิตใจโดยยึดคุณธรรมเป็นหลัก

(3) วิธีการหลักของการศึกษาทางมนุษยศาสตร์ คือ การตีความและการวินิจฉัยประสบการณ์โดยใช้หลักตรรกวิทยาหรือหลักเหตุผล

(4) การค้นหาข้อเท็จจริงและความหมายแต่เพียงอย่างเดียวเป็นแต่เพียงกิจกรรมส่วนหนึ่งของการศึกษาทางมนุษยศาสตร์ กิจกรรมทางปัญญาที่สำคัญยิ่งคือ การไตร่ตรองใคร่ครวญเพื่อแสวงหาความหมายและคุณค่าในข้อเท็จจริงที่ศึกษา

(5) ในเมื่อมนุษยศาสตร์เป็นกิจกรรมเพิ่มพูนทางปัญญา ที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์มนุษย์ ดังนั้นเรื่องของวุฒิภาวะและประสบการณ์ของตัวนักมนุษยศาสตร์เองก็เป็นสิ่งที่ควรคำนึงถึงด้วย²

วิชามนุษยศาสตร์นั้นเน้นจุดหมายที่ตัวมนุษย์ วิชานี้จึงเป็นการสร้างคนในฐานะเป็นคน ไม่ใช่สร้างคนในฐานะเป็นผู้ประกอบอาชีพ เช่น วิศวกร หรือ สถาปนิก ความเป็นคนในความหมายที่ว่ามี่ร่างกายและทำอะไรต่างๆ ที่ต้องการได้นั้น เป็นของที่ไม่ต้องศึกษาเพราะเป็นอยู่แล้ว แต่การสร้างคนอย่างที่ว่า “ควรจะเป็น” นั้น เราจะต้องศึกษา อุปมาเหมือนแร่เหล็กมี ความเป็นเหล็กโดยธรรมชาติ แต่ถ้าจะหาเหล็กที่ดีก็ต้องมีการดัดแปลงแร่ธาตุนั้นเสียก่อน

¹ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2550). “มนุษยศาสตร์.” [ออนไลน์].

² อุไรวรรณ ธนสถิตย์. (2530). “หลักมนุษยศาสตร์.” หน้า 17-18.

ถ้าได้เหล็กดีแล้วจะนำไปทำอะไรก็ดีหมด เช่นเดียวกันถ้าได้คนดีแล้วจะเป็นวิศวกร สถาปนิกหรือข้าราชการตำแหน่งใดๆ ก็ดีหมด แต่บัดนี้เราสร้างวิศวกรแต่ไม่ได้สร้างคนดีในตัวเขา เขาก็อาจทำงานอย่างไม่มีคุณภาพและคดโกงได้ง่ายโดยเห็นเป็นเรื่องธรรมดาไป การพัฒนาความเป็นคนเสียก่อนจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศในด้านอื่นๆ

3.) การศึกษาแต่ละสาขาวิชาในแง่มนุษยศาสตร์

จากที่กล่าวในตอนต้นว่าหมวดวิชามนุษยศาสตร์ประกอบด้วยสาขาวิชาต่างๆ มากมาย เช่น สาขาวิชาภาษา ศิลปะ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ศาสนา เป็นต้น การศึกษาวิชาต่างๆ เหล่านี้ในแง่ของมนุษยศาสตร์จะต้องมีลักษณะดังนี้คือ

3.1) สาขาวิชาภาษา

การศึกษาภาษาในแง่มนุษยศาสตร์มิได้มุ่งด้านทักษะ คือ ความสามารถในการใช้ภาษาติดต่อสื่อสารกันได้เท่านั้น แต่ศึกษาเพื่อเป็นทางนำไปสู่ความเข้าใจความคิด อารมณ์ และแก่นแท้ของงานที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นโดยใช้ภาษา

3.2) สาขาศิลปะและวรรณคดี

ศิลปะแต่ละแขนงล้วนเป็นการใช้สื่อต่างๆ เพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์อย่างสำคัญ การเข้าใจศิลปะและวรรณคดีจะทำให้เข้าใจมนุษย์และสังคมแง่มุมต่างๆ ได้ เราไม่อาจรู้จักจิตใจด้วยการผ่าตัดหรือดูเพียงพฤติกรรมภายนอกเท่านั้น แต่เรารู้จักเขาได้โดยรู้เรื่องราวส่วนตัวหรืออ่านงานเขียนของเขา

3.3) สาขาประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ทำให้เราเห็นรูปแบบของเหตุการณ์และการตัดสินใจของมนุษย์ต่อเหตุการณ์นั้นๆ อย่างซ้ำๆ ทำให้มนุษย์มองเห็นภาพตัวเอง และความรู้สึกนึกคิดของตัวเองว่า จะต้องทำอะไรเมื่อจะต้องเจอกับเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านั้นบ้าง

สำหรับการศึกษาสาขาวิชาอื่นๆ ในแง่มนุษยศาสตร์ก็มีลักษณะเช่นที่กล่าวมาข้างต้นนี้ คือ เป็นการศึกษาเพื่อเจาะลึกลงไปถึงความรู้สึกนึกคิด จิตใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นนามธรรมโดยปรากฏเป็นรูปธรรมอยู่ในงานต่างๆ ที่เขาสร้างขึ้นทำขึ้น การศึกษาทางมนุษยศาสตร์จะทำให้ผู้ศึกษาได้รับประโยชน์ที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ รู้จักตัวเองเป็นอย่างดี รู้จักผู้อื่น และรู้จักสภาพแวดล้อมที่ตนเองต้องเกี่ยวข้องอยู่เป็นอย่างดี

2.2.2 รัฐศาสตร์

1.) ความหมายของรัฐศาสตร์

รัฐศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งในหมวดสังคมศาสตร์ ศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์และพฤติกรรมของสังคมทางด้านการเมืองและการปกครอง คำว่า “รัฐศาสตร์” ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Political Science” มีรากศัพท์มาจากภาษาเยอรมันว่า “staatswissenschaft” (สตาทวิส เซนชาฟต์) แปลตามตัวอักษรได้ว่า “ศาสตร์แห่งรัฐ”

คำว่า “รัฐ” เป็นองค์การทางการเมืองอย่างหนึ่ง หมายถึง กลุ่มคนหรือชุมชนทางการเมืองซึ่งอาศัยอยู่รวมกันอย่างเป็นระเบียบในดินแดนหรืออาณาเขตแน่นอน มีรัฐบาลและอำนาจอธิปไตยของตนเอง สามารถบริหารกิจการทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกรัฐโดยอิสระ พ้นจากการควบคุมของรัฐภายนอก¹

“รัฐ” เป็นองค์การทางการเมืองสูงสุดและสำคัญที่สุด ไม่มีองค์การใดเทียบเท่าคำว่ารัฐ ในทางรัฐศาสตร์ หมายถึง ประเทศหรือชาติ แต่เมื่อกล่าวถึงคำว่า “ประเทศ” เรามักจะเน้นในเรื่องสภาพทางภูมิศาสตร์ เมื่อใช้คำว่า “ชาติ” เรามักจะเน้นในเรื่องของคน เช่น เชื้อชาติ เป็นต้น ส่วนเมื่อพูดถึงคำว่า “รัฐ” เรามักจะเน้นถึงสภาวะทางการเมืองคำว่าประเทศและชาติจึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของรัฐเท่านั้น

รัฐศาสตร์ จึงหมายถึง ศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องการเมืองและการปกครองนั่นเอง

2.) องค์ประกอบของรัฐ

“รัฐ” ในทางรัฐศาสตร์จะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการคือ ประชากร อาณาเขต หรือดินแดนที่แน่นอน รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย

2.1) ประชากร คำว่า ประชากรในที่นี้ หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในรัฐใดรัฐหนึ่ง และมีถิ่นฐานที่ทำมาหากินอยู่ในรัฐนั้นเป็นผู้ถือสัญชาติของรัฐนั้นนอกจากนี้ยังรวมถึงคนต่างด้าวที่อาศัยอยู่ในรัฐนั้นด้วย

2.2) อาณาเขต หรือ ดินแดนที่แน่นอน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของรัฐ หากมีแต่กลุ่มคนแต่ไม่มีดินแดนอาศัยเป็นของตนเองแล้วก็ไม่อาจถือเป็นรัฐได้

¹ธีรฤดี โศภินิธิกุล. (2549). “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์” หน้า 22.

2.3) รัฐบาล เป็นองค์กรปกครองของรัฐที่มีอำนาจบริหารประเทศ ตามปกติรัฐบาลประกอบด้วยฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ และจะมีหน่วยงานย่อยลงไปเรียกว่าหน่วยงานทางการปกครอง รัฐบาลมี 2 ระดับ คือ ระดับนโยบาย ได้แก่ คณะรัฐมนตรี รัฐสภา ศาลและระดับปฏิบัติการ ได้แก่ กระทรวง ทบวง กรมและหน่วยงานปกครองย่อยลงไป

2.4) อำนาจอธิปไตยเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ สำหรับใช้ในการดำเนินงานของรัฐทั้งกิจการภายในและภายนอกโดยอิสระ เช่น อำนาจในการบังคับบัญชาประชาชนของตนและพลเมืองของรัฐอื่นที่เข้ามาในดินแดนของตน การใช้อำนาจอธิปไตยนี้มักจะออกมาในรูปของกระบวนการทางกฎหมาย ในรัฐหนึ่งจะมีอำนาจอธิปไตยเพียง “หน่วยเดียว” การแบ่งอำนาจอธิปไตยออกเป็น อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และ อำนาจตุลาการ เป็นการแบ่งเพื่อความสะดวกว่า องค์กรใดจะเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยส่วนไหนเท่านั้น

“อำนาจนิติบัญญัติ” นั้นเป็นอำนาจในการบัญญัติกฎหมายโดยมี “รัฐสภา” อันประกอบด้วยสมาชิกสภาซึ่งได้รับเลือกตั้งจากประชาชนให้เข้ามาทำหน้าที่บัญญัติกฎหมาย “อำนาจบริหาร” เป็นอำนาจในการบริหารประเทศตามกรอบของกฎหมายที่ฝ่ายนิติบัญญัติจัดทำขึ้น ผู้ใช้อำนาจนี้ ได้แก่ “คณะรัฐมนตรี” และ “ข้าราชการประจำ” ส่วน “อำนาจตุลาการ” นั้นเป็นอำนาจในการตัดสินคดีกรณีที่มีการทำผิดกฎหมายและมีการฟ้องร้องเกิดขึ้นซึ่งจะประกอบด้วยศาลต่างๆ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ, ศาลยุติธรรม, ศาลปกครอง และศาลทหาร

3.) ระบบการเมืองการปกครอง

หลังจากที่มนุษย์ได้สละสภาพการมีชีวิตร่วมกันตามธรรมชาติแล้วเข้ามาอยู่รวมกันเป็นสังคมและได้จัดตั้งองค์การทางการเมืองขึ้น มนุษย์ทั้งหลายก็ได้ร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์และวางแผนปฏิบัติเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง ชุมชนทางการเมืองที่เป็นระบบนี้เรียกว่า ระบบการเมืองการปกครอง (Political System) การศึกษาระบบการเมืองการปกครองนั้นได้มีมาเป็นเวลานานนับพันปีแล้ว เมื่อเวลาได้ล่วงเลยมาถึงปัจจุบันระบบการเมืองการปกครองก็ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังจะได้กล่าวต่อไป

3.1) ระบบการเมืองการปกครองในอดีต

ระบบการเมืองการปกครองในอดีตตามแนวคิดของเพลโตและอริสโตเติลแบ่งเป็น 3 แบบ คือ การปกครองโดยคนเดียว การปกครองโดยคณะบุคคลจำนวนน้อย และการปกครองโดยคนส่วนใหญ่หรือคนทั้งหมด

การปกครองโดยคนคนเดียว คือ ราชาธิปไตย หมายถึง การปกครองที่อำนาจในการปกครองอยู่ที่คนเพียงคนเดียวคือกษัตริย์ เพลโตและอริสโตเติลเห็นว่า ราชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดถ้าหากสามารถหากษัตริย์ที่ดีได้แต่ถ้าหากเป็นการปกครองโดยกษัตริย์ที่ไม่ดี ก็สร้างความเสียหายอย่างใหญ่หลวง

การปกครองโดยคณะบุคคลจำนวนน้อย คือ ระบอบอภิชนาธิปไตย หรือคณาธิปไตย เป็นการปกครองโดยคณะบุคคลจำนวนน้อยซึ่งมีความรู้ความสามารถ หรือมีฐานะดีในสังคม อาจมีจุดมุ่งหมายการปกครองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั้งหมด หรือปกครองโดยคำนึงถึงประโยชน์ของตนเองและพรรคพวกของตนเป็นสำคัญ

การปกครองโดยคนส่วนใหญ่หรือคนทั้งหมด เพลโตเรียกระบอบการปกครองแบบมีอำนาจปกครองอยู่ที่คนส่วนใหญ่ในรัฐที่ใช้กฎหมายเป็นหลักในการปกครองว่า ประชาธิปไตย ในขณะที่อริสโตเติลเห็นว่า การปกครองที่เขาเรียกว่าประชาธิปไตยนั้นเป็นการปกครองที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ของผู้ปกครองคือ ฝ่ายข้างมาก เป็นการปกครองโดยคนส่วนใหญ่เพื่อคนส่วนใหญ่

3.2) ระบอบการเมืองการปกครองในปัจจุบัน

ระบอบการเมืองการปกครองตามแนวคิดของเพลโตและอริสโตเติลนี้ใช้กันมาเป็นเวลานานหลายสิบศตวรรษ แต่ในปัจจุบันนิยมแบ่งการเมืองการปกครองเป็น 2 ระบอบใหญ่ๆ คือ ระบอบประชาธิปไตย และ ระบอบเผด็จการ

ระบอบประชาธิปไตย

คำว่า ประชาธิปไตย ในภาษาไทยมาจากคำว่า ประชา หมายถึง ประชาชน กับคำว่า ธิปไตย หมายถึง อำนาจอสูงสุด คำว่าประชาธิปไตยตรงกับคำว่า Democracy ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมีความหมายว่า การปกครองที่อำนาจอสูงสุดในการปกครองเป็นของประชาชน

หลักการของระบอบประชาธิปไตย

(1) หลักเหตุผล ระบอบนี้เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีปัญญาและเหตุผลของตนเอง จึงมีการวางหลักให้มีการประชุมแลกเปลี่ยนความเห็นกันและใช้เหตุผลในการตัดสินใจปัญหาต่างๆ

(2) หลักเสรีภาพ ระบอบนี้ถือว่าเสรีภาพเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นสิ่งเกื้อกูลให้มนุษย์สามารถใช้สติปัญญาความสามารถและเหตุผลอย่างเต็มที่

(3) หลักความเสมอภาค ซึ่งเป็นความเสมอภาคในทางการเมืองและกฎหมาย โดยทางการเมืองนั้นทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการออกเสียงเลือกตั้ง ในทางกฎหมายนั้นจะมีการคุ้มครองประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

(4) หลักความยินยอม หมายถึง การที่ประชาชนยินยอมให้ผู้แทนที่ตนได้ลงคะแนนเลือกเข้าไปทำหน้าที่บัญญัติกฎหมายและบริหารประเทศ แต่ถ้าผู้แทนนั้นๆ ไม่ดำเนินการตามเจตนารมณ์ของประชาชน ประชาชนก็มีสิทธิ์ถอดถอนและสับเปลี่ยนรัฐบาลได้

(5) หลักเสียงข้างมาก โดยอุดมคติแล้วในการตัดสินใจปัญหาใดๆ ระบบนี้ต้องการสร้างความเห็นพ้องต้องกัน แต่ในทางปฏิบัติการอาศัยเสียงเป็นเอกฉันท์อาจทำไม่ได้ ระบบนี้จึงยอมรับความเห็นของเสียงข้างมากเป็นแนวทางในการตัดสินใจ

(6) หลักการปกครองโดยยึดกฎหมาย กล่าวคือ มีการวางหลักและกฎเกณฑ์ต่างๆ ในรูปของตัวบทกฎหมายไว้เป็นที่แน่นอน เพื่อใช้เป็นหลักในการบริหารประเทศ

ระบอบเผด็จการ

แนวคิดแบบเผด็จการมีลักษณะตรงข้ามกับประชาธิปไตย เช่น ไม่ศรัทธาและเชื่อมั่นในสติปัญญา เหตุผลและความสามารถของมนุษย์ในการแก้ปัญหาของตนเอง ไม่ยอมรับเรื่องสิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ เชื่อว่าอำนาจในการปกครองเป็นเรื่องของผู้ปกครอง ประชาชนทั่วไปมีหน้าที่ปฏิบัติตามเท่านั้น ปรัชญาเผด็จการถือว่า อำนาจคือธรรม

หลักการของระบอบเผด็จการ

- (1) จำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน
- (2) รวมอำนาจไว้ในมือของตนคนเดียวหรือคณะเดียว ยึดหลัก “ผู้นำนิยม”
- (3) ใช้ระบบป้องกันและควบคุมสังคมอย่างเข้มงวดกวดขัน
- (4) กำหนดให้มีศูนย์อำนาจในการปกครองเพียงองค์กรเดียวคือรวมอำนาจทั้งนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการไว้กับอำนาจบริหาร
- (5) ใช้อำนาจรุนแรงในการขจัดปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ในกรณีที่มิกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดไม่เห็นด้วยกับกลุ่มที่ครองอำนาจอยู่กลุ่มเหล่านั้นก็ต้องถูกกวาดล้างอย่างเด็ดขาดและรุนแรง

2.2.3 นิติศาสตร์

1.) ความหมายของนิติศาสตร์

คำว่า นิติ ในภาษาสันสกฤต หมายถึง ขนบธรรมเนียม แบบแผน แต่ในระยะหลังวงการกฎหมายไทยเข้าใจว่า นิติ หรือ เนติ แปลว่า กฎหมาย แต่ตามศัพท์ดั้งเดิมของอินเดียแท้ๆ นิติ แปลว่า ขนบธรรมเนียม เช่น ราชนิติ โลกนิติ ในอินเดียคำว่า นิติศาสตร์จึงหมายถึง วิชาเกี่ยวกับราชนิติประเพณี เป็นความรู้ที่ราชบุโรหิตจะต้องรู้เพราะบุโรหิตเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน

คำว่านิติศาสตร์ตามความหมายของอินเดียจึงมีความหมายใกล้เคียงกับ รัฐศาสตร์ ในภาษาไทยปัจจุบัน เพราะฉะนั้นผู้รู้ทางนิติศาสตร์ของอินเดียจึงหมายถึงผู้ทรงปัญญาที่จะให้คำแนะนำเรื่องกิจการบ้านเมือง คำที่หมายถึงกฎหมายแท้ๆ ไทยเราแต่เดิมมาเรียกว่า ธรรมะ เช่น กฎหมายดั้งเดิมของไทยเราเรียกว่า พระธรรมศาสตร์ มิได้เรียกว่า พระนิติศาสตร์คำว่า พระธรรมศาสตร์ เป็นคำศักดิ์สิทธิ์ในความคิดของคนไทยสมัยก่อน¹

อย่างไรก็ตามเมื่อพูดถึง “นิติศาสตร์” ในปัจจุบันหมายถึง “วิชาที่ศึกษาเรื่องกฎหมาย” กฎหมายนั้นมียุคมคิตที่สำคัญซึ่งเป็นจิตวิญญาณของกฎหมาย 3 ประการ คือ ความยุติธรรม ความสงบเรียบร้อยของสังคม และความมีประโยชน์สมประสงค์

2.) ป่อเกิดของกฎหมาย

กฎหมายมีป่อเกิด 2 ประเภท คือ กฎหมายที่บัญญัติขึ้น เช่น พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา เป็นต้น และกฎหมายที่ได้บัญญัติขึ้น ได้แก่ กฎหมายประเพณี หลักกฎหมายทั่วไป และคำพิพากษาของศาล

ก. กฎหมายที่บัญญัติขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร

หมายถึง กฎหมายที่เกิดขึ้นจากกระบวนการนิติบัญญัติ หรือ กฎหมายลายลักษณ์อักษรที่เป็นบทมาตรา ซึ่งผู้มีอำนาจในการบัญญัติมี 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และองค์การอิสระ

(1) กฎหมายนิติบัญญัติ เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นโดยฝ่ายนิติบัญญัติ ได้แก่ พระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) ซึ่งเป็น กฎหมายแท้ เพราะออกมาโดยฝ่ายที่มีหน้าที่บัญญัติกฎหมายโดยตรง

¹ ปรีดี เกษมทรัพย์. (2541). “นิติปรัชญา.” หน้า 63.

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 169-178 ร่างพระราชบัญญัตินั้นจะเสนอให้รัฐสภาพิจารณาได้โดยคณะรัฐมนตรีหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งต้องมีมติพรรคที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้สังกัดให้เสนอและต้องมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคนั้นรับรองไม่น้อยกว่า 20 คน และถ้าเป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการเงินจะต้องได้คำรับรองจากนายกรัฐมนตรี โดยเบื้องต้นจะให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาก่อน เมื่อสภาผู้แทนราษฎรเห็นชอบแล้วจึงเสนอให้สมาชิกวุฒิสภาพิจารณา ถ้าสมาชิกวุฒิสภาเห็นชอบก็จะนำขึ้นทูลเกล้าถวาย เพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย และเมื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษา¹ แล้วจึงมีผลใช้บังคับเป็นกฎหมาย

(2) กฎหมายบริหารบัญญัติ เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นโดยฝ่ายบริหาร ซึ่งตามระบบกฎหมายไทยกฎหมายบริหารบัญญัติแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ พระราชกำหนด และ กฎหมายลำดับรอง

“พระราชกำหนด” (พ.ร.ก.) คือ กฎหมายที่ฝ่ายบริหารคือคณะรัฐมนตรีได้รับอำนาจจากรัฐธรรมนูญให้ตรากฎหมายแทนฝ่ายนิติบัญญัติ ในกรณีมีเหตุจำเป็นบางประการ พระราชกำหนดจึงมีค่าบังคับเท่ากับพระราชบัญญัติ และอาจแก้ไขเพิ่มเติมหรือยกเลิกพระราชบัญญัติได้ แต่ทั้งนี้ฝ่ายบริหารจะตราพระราชกำหนดได้เฉพาะกรณีพิเศษที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้เท่านั้น

“กฎหมายลำดับรอง”เป็นกฎหมายที่ฝ่ายบริหารได้รับมอบอำนาจจากฝ่ายนิติบัญญัติให้ตราบทบัญญัติกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในรายละเอียดที่จะต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติภายใต้หลักการที่พระราชบัญญัติกำหนดไว้ โดยฝ่ายบริหารจะตรากฎหมายลำดับรองให้ขัดแย้งกับกฎหมายแม่บทคือพระราชบัญญัติไม่ได้กฎหมายลำดับรองนั้นมีดังต่อไปนี้ คือ พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง ประกาศกระทรวง และ ข้อบังคับต่าง ๆ

(3) กฎหมายองค์การบัญญัติ เป็นกฎหมายซึ่งออกโดยองค์การมหาชนที่มีอำนาจอิสระ กล่าวคือ มีอำนาจปกครองตนเองภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ องค์การปกครองตนเองในปัจจุบันนี้ได้แก่ เทศบาล สุขาภิบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล กรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา องค์การปกครองตนเองเหล่านี้ต่างมีอำนาจออกกฎหมายบังคับแก่ราษฎรที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตปกครองของตนได้ภายในขอบเขตที่พระราชบัญญัติก่อตั้งองค์การเหล่านั้นกำหนดไว้ นอกจากนี้ยังมีองค์การมหาชนอิสระอื่นอีกที่มีอำนาจออกข้อบังคับ

¹ ราชกิจจานุเบกษา คือ หนังสือที่จัดพิมพ์กฎหมายและประกาศต่าง ๆ ของทางราชการที่ออกเผยแพร่เพื่อให้ประชาชนได้รู้ถึงความมีอยู่และรายละเอียดของกฎหมายและประกาศต่าง ๆ

ที่เป็นกฎหมายได้ เช่น มหาวิทยาลัยของรัฐ เป็นต้น

ลำดับชั้นของกฎหมายลายลักษณ์อักษร

(1) กฎหมายรัฐธรรมนูญ เป็นกฎหมายสูงสุดเป็นแม่บทของกฎหมายทั้งหลาย ดังนั้นกฎหมายทุกประเภทจะออกมาขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญมิได้

(2) พระราชบัญญัติ เป็นกฎหมายที่มีลำดับชั้นรองจากรัฐธรรมนูญเพราะเป็นกฎหมายที่ออกโดยอัยอำนาจของรัฐธรรมนูญโดยตรง

(3) พระราชกฤษฎีกา เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นโดยฝ่ายบริหารเพื่อใช้ในการจัดระเบียบบริหารราชการหรือกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการหรือเงื่อนไขในการบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมาย

(4) กฎกระทรวง เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ออกโดยอัยแม่บทคือ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนดเพื่อบัญญัติเกี่ยวกับรายละเอียดต่างๆ ของกฎหมายแม่บท โดยจะกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ เงื่อนไข ในการบังคับการหรือปฏิบัติการให้เป็นไปตามกฎหมาย ทั้งนี้กฎกระทรวงจะขัดกับกฎหมายแม่บทไม่ได้

(5) กฎหมายองค์การบัญญัติ ได้แก่ ข้อบัญญัติท้องถิ่นต่างๆ เช่น เทศบัญญัติ ข้อบัญญัติจังหวัด ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร ข้อบังคับสุขาภิบาล เป็นต้น

ข. กฎหมายที่ได้บัญญัติขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร

ในทางวิชานิติศาสตร์ยอมรับว่า นอกจากกฎหมายที่บัญญัติขึ้นแล้ว ยังมีกฎเกณฑ์แบบแผนความประพฤติของคนในสังคมบางอย่างที่ได้บัญญัติขึ้น แต่มีผลบังคับเป็นกฎหมายได้นั้นคือ กฎหมายประเพณี นอกจากนี้กฎหมายที่ได้บัญญัติยังมีอีก 2 ประการ คือ หลักกฎหมายทั่วไป และคำพิพากษาของศาล

กฎหมายประเพณี

จารีตประเพณีที่มีลักษณะเป็นกฎหมายประเพณีจะต้องมีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ

(1) เป็นจารีตประเพณีที่ประชาชนได้ปฏิบัติกันมานานและสม่ำเสมอ

(2) ประชาชนมีความรู้สึกว่าการปฏิบัติเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องและต้องปฏิบัติตาม

ส่วนจารีตประเพณีใดที่ไม่เข้าหลักเกณฑ์ทั้งสองประการนี้จึงไม่ได้ชื่อว่า เป็นกฎหมายประเพณี เหตุที่ต้องมีกฎหมายประเพณีเพราะว่าการดำเนินชีวิตของคนในสังคมสลับซับซ้อนเกิน

กว่าสติปัญญาของมนุษย์จะเขียนเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรให้ครอบคลุมครบถ้วนได้ ในบางกรณีจึงต้องใช้จารีตประเพณีมาประกอบการพิจารณา

หลักกฎหมายทั่วไป

หลักกฎหมายทั่วไป หมายถึง หลักกฎหมายที่มีอยู่ในระบบกฎหมายของประเทศนั้นโดยค้นหาได้จากกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรของประเทศนั้นเอง เช่น ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งหรือกฎหมายลายลักษณ์อักษรอื่นที่มีหลักใหญ่พอที่จะทำให้เป็นหลักอ้างอิงสำหรับนำมาปรับแก้คดี โดยจะใช้ในคดีที่ไม่มีจารีตประเพณี เป็นต้น เป็นหลักในการวินิจฉัยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ป.พ.พ.) มาตรา 4 วรรค 2 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ถ้าไม่มีจารีตประเพณีเช่นนั้น ให้วินิจฉัยคดีอาศัยเทียบบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง และถ้าบทกฎหมายเช่นนั้นไม่มีด้วย ให้วินิจฉัยตามหลักกฎหมายทั่วไป”

คำพิพากษาของศาล

คำพิพากษาของศาลตาม Civil Law อันเป็นระบบกฎหมายภาคพื้นยุโรปและเอเชีย ได้แก่ ฝรั่งเศส เยอรมัน สเปน ญี่ปุ่น เกาหลี และไทย ถือว่าคำพิพากษาโดยทั่วไปไม่ใช่บ่อเกิดของกฎหมาย นอกจากคำพิพากษานั้นจะเป็นคำพิพากษาบรรทัดฐานคือเป็นคำพิพากษาดังอย่างที่คนปฏิบัติตาม เป็นคำพิพากษาที่ดีไม่มีคำพิพากษาอื่นมาคัดค้านหรือโต้แย้ง มีคนรู้จักกันทั่วไปแล้วก็ปฏิบัติตามกันมานาน

3.) หมวดหมู่ของกฎหมาย

ในปัจจุบันสามารถจัดหมวดหมู่กฎหมายออกเป็น 4 หมวดด้วยกัน คือ กฎหมายมหาชน กฎหมายเอกชน กฎหมายสังคม และกฎหมายเศรษฐกิจ

กฎหมายมหาชน เป็นกฎหมายที่ว่าด้วยอำนาจสูงสุดในการปกครอง อันประกอบด้วย รัฐธรรมนูญ กฎหมายปกครอง กฎหมายอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พระธรรมนูญศาลยุติธรรม กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง

กฎหมายเอกชน ได้แก่ กฎหมายแพ่ง กฎหมายพาณิชย์ และกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล

(1) กฎหมายแพ่ง เป็นกฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนในเรื่องบุคคลหนี้ ทรัพย์สินครอบครัว และมรดก

(2) กฎหมายพาณิชย์ เป็นกฎหมายเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจ เช่น หุ้นส่วน บริษัท ประกันภัย ตัวเงิน กฎหมายทะเล เป็นต้น ในประเทศไทยทั้งกฎหมายแพ่งและพาณิชย์รวมอยู่ในประมวลกฎหมายฉบับเดียวกันในชื่อว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

(3) กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล เป็นกฎหมายที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนแต่เอกชนนั้นมีสัญชาติต่างกัน

กฎหมายสังคม เป็นกฎหมายที่มีลักษณะความเกี่ยวพันระหว่างกฎหมายเอกชนและมหาชน เช่น กฎหมายแรงงาน กฎหมายประกันสังคม เป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อความสงบสุขและความเป็นธรรมในสังคม

กฎหมายเศรษฐกิจ หมายถึง บทบัญญัติที่บัญญัติถึงกิจการทางเศรษฐกิจ เพื่อที่จะควบคุมชี้แนวทาง ส่งเสริม หรือจำกัดการกระทำหรือกิจการทางเศรษฐกิจ

4.) การใช้กฎหมาย

การใช้กฎหมาย คือ การนำข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในคดีมาปรับกับตัวกฎหมายและวินิจฉัยชี้ขาดว่า ข้อเท็จจริงนั้นมีผลทางกฎหมายอย่างไร ข้อเท็จจริงในคดีสำหรับการพิจารณาของศาลคือ บรรดาเรื่องราวอันเป็นประเด็นข้อพิพาทและรายละเอียดในสำนวนคดี ซึ่งศาลได้สรุปจากพยานหลักฐานต่างๆ ที่คู่ความได้กล่าวอ้างในกระบวนการพิจารณาและศาลรับฟังเป็นที่ยุติว่าเป็นเช่นนั้น เมื่อได้ข้อเท็จจริงแล้วจึงนำข้อเท็จจริงมาปรับกับตัวบทกฎหมายเรียกว่า เป็นการใช้อกฎหมายหรือเรียกว่า การปรับบท นั้นเอง โดยสามารถสรุปขั้นตอนการใช้อกฎหมายได้ดังนี้

(1) ตรวจสอบว่าข้อเท็จจริงในคดีว่าเกิดขึ้นจริงดังข้อกล่าวอ้างหรือไม่ ซึ่งจะต้องพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐานต่างๆ

(2) เมื่อได้ข้อเท็จจริงแล้วจะต้องค้นหากฎหมายที่ตรงกับข้อเท็จจริงนั้นมาปรับบท

(3) วินิจฉัยว่าข้อเท็จจริงในคดีนั้นปรับได้กับข้อเท็จจริงที่เป็นองค์ประกอบในบทบัญญัติของกฎหมายหรือไม่

(4) ถ้าปรับได้ให้ชี้ว่ามีผลต่อกฎหมายอย่างไร หากกฎหมายกำหนดผลทางกฎหมายไว้หลายอย่างให้เลือก ผู้ใช้อกฎหมายจะต้องใช้ดุลพินิจตัดสินใจเลือกผลทางกฎหมายอย่างใดอย่างหนึ่งให้เหมาะสมกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น

ลำดับการใช้กฎหมาย

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 4 กำหนดให้ใช้กฎหมายที่บัญญัติขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรก่อน เมื่อไม่มีบทบัญญัติกฎหมายลายลักษณ์อักษรมาปรับใช้กับคดีได้จึงให้นำจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นมาใช้ หากไม่มีจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นมาปรับใช้ได้ ก็ให้นำเอาบทบัญญัติกฎหมายลายลักษณ์อักษรมาปรับใช้อีกครั้งหนึ่งในฐานะที่เป็นบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง หากไม่สามารถทำได้เหมาะสมและเป็นธรรมอีก ก็ต้องนำหลักกฎหมายทั่วไปมาปรับใช้เป็นขั้นสุดท้าย

2.2.4 เศรษฐศาสตร์

1.) ความหมายของเศรษฐศาสตร์

คำว่า เศรษฐศาสตร์ (Economics) มาจากภาษากรีกว่า Oikos แปลว่า ครอบครัว และ nomos แปลว่า กฎระเบียบ ดังนั้นรวมกันแล้วจึงหมายความว่า “การจัดการในครัวเรือน” ส่วนคำว่า “เศรษฐกิจ” (Economy) มาจากภาษากรีก 2 คำรวมกันคือ Oikos หมายถึง บ้าน และ nemien หมายถึง การจัดการ ดังนั้น เศรษฐกิจ จึงหมายถึง “การจัดการบ้าน”¹ จะเห็นว่าคำว่า เศรษฐกิจมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าเศรษฐศาสตร์มาก

อัลเฟรด มาร์แชลล์ (Alfred Marshall) กล่าวถึงความหมายของวิชาเศรษฐศาสตร์ไว้ว่าเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งในระดับบุคคลและสังคม ในการดำเนินกิจกรรมทาง “เศรษฐกิจ” เพื่อการดำรงชีพให้ได้รับความสุขสมบูรณ์² ดังนั้นเศรษฐศาสตร์จึงเป็นวิชาที่ว่าด้วยเรื่องเศรษฐกิจนั่นเอง

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน ได้นิยามคำว่า เศรษฐศาสตร์ ไว้ว่า เศรษฐศาสตร์คือ ศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับการเลือกหนทางในการใช้ทรัพยากรการผลิตอันมีอยู่จำกัด สำหรับการผลิตสินค้าและบริการให้กับมนุษย์ซึ่งมีความต้องการอย่างไม่จำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด³

คำว่า “ทรัพยากร” หมายถึง สิ่งทั้งปวงอันเป็นทรัพย์ ซึ่ง “ทรัพย์” หมายถึง สิ่งที่มีค่า ได้แก่ วัตถุมีรูปร่าง เช่น เงินตรา, สิ่งอื่นๆ หรือ วัตถุที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ปัญญา เรียกว่า

¹ จรินทร์ เทศวานิช. (2531). “หลักเศรษฐศาสตร์เบื้องต้น.” หน้า 2.

² ณรงค์ ธนาวิภาส. (2542). “เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น.” หน้า 10.

³ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2541). “เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น.” หน้า 2.

อริยทรัพย์¹ ส่วนทรัพยากรการผลิต หมายถึง ทรัพยากรที่นำมาผลิตสินค้าและบริการ แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ ที่ดิน แรงงาน ทุน และ ผู้ประกอบการ

2.) ประเภทของเศรษฐศาสตร์

2.1) เศรษฐศาสตร์มหภาค คือ การศึกษาเศรษฐกิจทั้งระบบหรือทั้งประเทศ ได้แก่ รายได้ประชาชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ การบริโภค การออม การลงทุน และระดับการจ้างงานโดยทั่วไป การใช้จ่ายของรัฐบาล การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เป็นต้น

2.2) เศรษฐศาสตร์จุลภาค คือ การศึกษาเศรษฐกิจของหน่วยย่อย เช่น ครัวเรือน หน่วยธุรกิจ บริษัท ห้างร้านต่างๆ การกำหนดราคาของสินค้าแต่ละชนิด ต้นทุนและปริมาณการผลิตของสินค้าแต่ละชนิด การกำหนดราคาของปัจจัยการผลิต เป็นต้น

3.) เป้าหมายของเศรษฐศาสตร์

เป้าหมายสูงสุดของเศรษฐศาสตร์โดยเฉพาะระดับมหภาคนั้นคือการศึกษเพื่อแสวงหาแนวทางทำให้ประชาชนในประเทศอยู่ดีกินดี (Maximize Social Welfare) กล่าวคือ จะต้องทำให้เศรษฐกิจของประเทศดี มีการจ้างงานอย่างเต็มที่ เศรษฐกิจเติบโตอย่างต่อเนื่อง มีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึงคือ รายได้ไม่กระจุกตัวอยู่ในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่มีการกระจายไปสู่มือของประชาชนทั่วทุกครัวเรือน ปัญหาความอดอยากยากจนได้รับการจัดการแก้ไข เป็นต้น

4.) อุปสงค์และอุปทาน

4.1) อุปสงค์ (Demand) คือ ปริมาณความต้องการสินค้า ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง โดยความต้องการดังกล่าวนี้ต้องเป็นความต้องการที่สามารถจ่ายได้ แต่โดยทั่วไปเมื่อระดับราคาสินค้าเพิ่มขึ้นหรือสินค้าแพงขึ้นความต้องการสินค้าชนิดนั้นจะลดลง

4.2) อุปทาน (Supply) คือ ปริมาณเสนอขายสินค้า ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง โดยทั่วไปเมื่อระดับราคาสินค้าเพิ่มขึ้นหรือสินค้าแพงขึ้นผู้ขายจะยินดีเสนอขายสินค้าในปริมาณที่เพิ่มขึ้น

เมื่อใดที่สินค้าถูกขายในตลาด ณ ระดับราคาที่ผู้บริโภคมีความต้องการสินค้ามากกว่าจำนวนสินค้าที่ผลิตได้ ก็จะเกิดการขาดแคลนสินค้าขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ราคาสินค้าแพงขึ้น ในทางตรงข้ามระดับราคาจะต่ำลงเมื่อปริมาณสินค้ามีมากกว่าความต้องการ กระบวนการ

¹ ราชบัณฑิตยสถาน (2525). “พจนานุกรม.(ฉบับอิเล็กทรอนิกส์)”.

ดังกล่าวจะดำเนินไปจนกระทั่งตลาดเข้าสู่จุดดุลยภาพซึ่งเป็นจุดที่อุปสงค์กับอุปทานมีความสมดุลพอดีกัน

5.) ระบบเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจ (Economy system) หมายถึง ระบบการกำหนดกรรมสิทธิ์และวิธีในการบริหารจัดการแรงงานและทรัพยากรในการผลิต การกระจายและการบริโภคของประชาชนในแต่ละประเทศ ซึ่งระบบเศรษฐกิจที่สำคัญๆ ได้แก่ ระบบทุนนิยมหรือระบบนายทุน, ระบบสังคมนิยม และระบบเศรษฐกิจผสม

5.1) ระบบทุนนิยม (Capitalism)

ระบบทุนนิยม หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่เอกชนเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของตน การตัดสินใจทางเศรษฐกิจเป็นกิจกรรมส่วนบุคคลไม่ใช้การควบคุมบริหารโดยรัฐ ซึ่งลักษณะสำคัญของระบบทุนนิยมมีดังนี้

(1) เอกชนเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินทั้งที่เป็นปัจจัยการผลิตและทรัพย์สินอื่นๆ เอกชนมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกใช้ทรัพย์สินของตนอย่างเต็มที่

(2) เอกชนเจ้าของทรัพย์สินหรือเจ้าของธุรกิจเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิต ตั้งแต่การริเริ่มกิจการ การเลือกใช้ทรัพยากรการผลิต วิธีการผลิต และการกำหนดราคาสินค้าและบริการของตน

(3) กิจกรรมทางเศรษฐกิจดำเนินไปโดยผ่านกลไกของราคาหรือกลไกตลาด กล่าวคือ ผู้ผลิตจะตัดสินใจการผลิตสินค้าและบริการตามความต้องการของตลาดโดยคำนึงถึงกำไรเป็นสำคัญ กำไรจึงเป็นแรงจูงใจสำคัญที่สุดของระบบทุนนิยม

(4) อาจมีการผูกขาดการผลิตได้โดยกลุ่มที่มีทุนมากจะขยายการผลิตมากทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำ ส่วนผู้ที่มีทุนน้อยไม่อาจขยายการผลิตขนาดใหญ่ได้ ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงเมื่อต้นทุนสูงจึงต้องขายแพงเป็นเหตุให้ขายไม่ออก ในที่สุดจึงต้องยกเลิกธุรกิจไป

(5) การกระจายรายได้ขาดความเสมอภาคและความเป็นธรรม กล่าวคือคนกลุ่มน้อยจะมีความมั่งคั่งมากแต่คนส่วนใหญ่ในสังคมจะมีฐานะพอมีอันจะกินจนถึงขนาดยากจน

(6) ทำให้กลุ่มนายทุนครอบงำการกำหนดนโยบายบริหารประเทศ เพราะกลุ่มนายทุนมีอิทธิพลทางการเงินมาก สามารถใช้อิทธิพลทางการเงินเข้าครอบงำทางการเมืองการปกครองได้

5.2) ระบบสังคมนิยม (Socialism)

ระบบสังคมนิยม หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่เกิดจากแนวคิดหลักคือ ต้องการให้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นของส่วนรวมเพื่อลดความบกพร่องของระบบทุนนิยม โดยเฉพาะการเอาเปรียบของกลุ่มนายทุนทั้งหลาย ระบบสังคมนิยมมี 3 แบบหลักๆ คือ สังคมนิยมอุดมคติ สังคมนิยมประชาธิปไตย และสังคมนิยมมาร์กซิสต์หรือคอมมิวนิสต์

(1) สังคมนิยมอุดมคติ (Utopian Socialism)

แนวคิดนี้มีมาตั้งแต่โบราณว่าด้วยการจัดสังคมให้ทุกคนมีกรรมสิทธิ์ร่วมกันในทรัพย์สิน และมนุษย์มีความเท่าเทียมกันทั้งในทางสังคม ทาง การปกครอง และทางเศรษฐกิจ มีการทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือกัน อันทำให้สังคมมีแต่สันติสุขปราศจากการทะเลาะ แย่งแย่งชิงดีกัน

(2) สังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic Socialism)

เป็นระบบเศรษฐกิจที่เกิดจากแนวคิดที่ต้องการให้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นของส่วนรวมเพื่อลดความบกพร่องของระบบทุนนิยม แต่ในขณะเดียวกันก็ยังเคารพแนวคิดแบบประชาธิปไตยในเรื่องความเสมอภาคและเสรีภาพ แนวคิดนี้เปิดโอกาสให้รัฐบาลเข้ามาสร้างความเป็นธรรมแก่สังคม จัดปัญหาการเอาเปรียบกัน แต่ยังคงไว้ซึ่งเสรีภาพส่วนบุคคล

(3) ระบบสังคมนิยมมาร์กซิสต์ (Marxism)

ระบบเศรษฐกิจนี้คนทั่วไปมักรู้จักในนามระบบคอมมิวนิสต์ ระบบนี้รัฐจะเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ปัจจัยการผลิตจะเป็นของรัฐทั้งหมด เอกชนมีกรรมสิทธิ์เฉพาะที่เป็นของส่วนตัวและสินค้าผู้บริโภคเท่านั้น รัฐจะวางแผนตัดสินใจและดำเนินการทางเศรษฐกิจเอง ประชาชนเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามการดำเนินการผลิตไม่ขึ้นอยู่กับการแสวงหากำไรแต่เป็นไปตามที่รัฐวางแผนไว้ ในระบบนี้จึงไม่มีเสรีภาพและไม่มีการแข่งขัน

5.3) ระบบเศรษฐกิจแบบผสม (Mixed Economy)

เป็นระบบเศรษฐกิจที่ผสมระหว่างระบบทุนนิยมกับระบบสังคมนิยม โดยรัฐบาลของประเทศที่ใช้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้เข้าไปมีบทบาทและควบคุมกิจกรรมของเอกชนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจการที่เกี่ยวข้องกับคนจำนวนมากและต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง รวมทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติโดยอยู่ในรูปแบบรัฐวิสาหกิจต่างๆ ประเทศต่างๆ ในโลกส่วนใหญ่ใช้ระบบเศรษฐกิจแบบผสมนี้

2.2.5 วาทศาสตร์

1.) ความหมายของวาทศาสตร์

วาทศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ศึกษาถึงการสื่อสารความคิด และความรู้สึก โดยการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ทั้งที่เป็นสัญลักษณ์ที่มองเห็นได้และรับฟังได้ ซึ่งมนุษย์จะต้องใช้สัญลักษณ์เหล่านี้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของตนไปสู่ผู้อื่น หรือ จากผู้พูดไปสู่ผู้ฟัง¹

Baird และ Knower อธิบายว่า วาทศาสตร์นั้น ศึกษาถึงการสื่อสารความรู้สึกนึกคิด ภาษาเสียง การแสดงออก กิริยาท่าทาง และบุคลิกของผู้พูด ซึ่งการสื่อสารนี้อาจจะกระทำขึ้นเพื่อบอกกล่าวชี้แจงไปยังผู้ใดผู้หนึ่งหรือผู้อื่นหลายๆ คน และอาจจะกระทำขึ้นเพื่อต้องการมีอิทธิพลต่อทัศนคติ พฤติกรรมของผู้อื่น เพื่อให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของผู้พูด

สรุปแล้ววาทศาสตร์ หมายถึง ศาสตร์แห่งการพูดนั่นเอง

วาทศาสตร์เป็นวิชาที่มีผู้สนใจศึกษากันมาก ทั้งนี้เพราะช่วยส่งเสริมอาชีพหลักทั้งหลายแทบทุกอาชีพให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น บุคคลไม่ว่าจะมีอาชีพใด ก็ต้องใช้การพูดทั้งสิ้น หากบุคคลเหล่านี้มีความสามารถในการพูดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็ย่อมได้เปรียบและมีโอกาสประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานมากขึ้น

2.) กระบวนการติดต่อสื่อสาร

กระบวนการติดต่อสื่อสาร หมายถึง กระบวนการในการแลกเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ ข้อมูล ข่าวสาร ทักษะ ของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป การติดต่อสื่อสารจึงเป็นปฏิกิริยาสัมพันธ์ทางสังคมที่สื่อความหมายผ่านระบบสัญลักษณ์และระบบข่าวสาร โดยมีส่วนประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ ผู้ส่งสารหรือผู้พูด, สารหรือเรื่องราวที่พูด, ช่องทางและ ผู้รับสารหรือผู้ฟัง

(1) ผู้ส่งสารหรือผู้พูด (Sender or Speaker) คือ แหล่งต้นตอของการติดต่อสื่อสาร หมายถึง บุคคลที่เริ่มทำ การติดต่อสื่อสารก่อน

(2) สารหรือเรื่องราวที่พูด (Message) คือ เนื้อหาสาระหรือสัญลักษณ์ ภาษา สัญลักษณ์ต่างๆ ที่สื่อความหมายให้เป็นที่เข้าใจกันได้

(3) ช่องทาง (Channel) คือ วิธีทางหรือหนทางที่ชักนำเอาข่าวสารนั้นไปสู่ผู้รับ หรือเป็นตัวนำสารนั้นไปสู่ผู้ฟัง ซึ่งมีอยู่หลายช่องทาง เช่น การพูด การเขียน เป็นต้น

¹ วิรัช ลภีรัตนกุล. (2543). “วาทนิเทศและวาทศิลป์.” หน้า 5.

(4) ผู้รับสารหรือผู้ฟัง (Receiver or Listener) คือ บุคคลหรือกลุ่มคนที่เป็นเป้าหมายของการสื่อสาร ผู้รับหรือ ผู้ฟังจึงเป็นเป้าหมายที่ผู้ส่งสารหรือผู้พูดตั้งใจจะส่งสาร เพื่อให้ผู้รับสารหรือผู้ฟังเข้าใจในสารนั้นตามที่ผู้พูดประสงค์

3.) หลักสำคัญของการติดต่อสื่อสาร

หลักสำคัญของการติดต่อสื่อสารมีอยู่อย่างน้อย 7 ประการ คือ ความน่าเชื่อถือ, ความเหมาะสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม, เนื้อหาสาระ, ความชัดเจน, ความต่อเนื่องและความสม่ำเสมอ, ช่องทางในการสื่อสาร และขีดความสามารถของผู้รับ

(1) ความน่าเชื่อถือ

การติดต่อสื่อสารจะต้องเริ่มด้วยบรรยากาศแห่งความน่าเชื่อถือเมื่อผู้รับสารเชื่อมั่นแล้ว การสื่อสารก็จะสำเร็จผลได้โดยง่าย เพราะผู้รับสารจะมีความตั้งใจรับสารนั้นๆ

(2) ความเหมาะสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม

การติดต่อสื่อสารนั้นจะต้องเหมาะสมกลมกลืนกับความเป็นจริงแห่งสภาพแวดล้อม นอกจากนี้การติดต่อสื่อสารยังควรจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้รับมีส่วนร่วมและซักถามด้วย เพื่อความเข้าใจดียิ่งขึ้นในสารนั้นๆ

(3) เนื้อหาสาระ

เนื้อหาสาระของข่าวสารจะต้องมีความหมายต่อผู้รับเสมอ จะต้องสอดคล้องไม่ขัดแย้งต่อระบบค่านิยมของเขา และที่สำคัญมนุษย์จะเลือกรับข่าวสารที่คาดว่าจะประโยชน์แก่เขา หากเห็นว่าไร้ประโยชน์เขาย่อมไม่สนใจในข่าวสารนั้น

(4) ความชัดเจน

ในการติดต่อสื่อสาร ข่าวสารจะต้องมีความชัดเจน โดยอาจใช้ภาษาหรือถ้อยคำที่ง่ายๆ เพื่อความเข้าใจชัดเจน ตรงกันทั้งผู้ส่งผู้รับ ข่าวสารที่มีความสลับซับซ้อนเข้าใจยาก อาจจะนำมาทำเป็นหัวข้อคำขวัญ ที่สั้นๆ ง่ายๆ เพื่อให้เข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

(5) ความต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

การติดต่อสื่อสารเป็นกระบวนการที่ไม่มีที่สิ้นสุด ฉะนั้น การติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ จะต้องมีการย้ำเตือนเสมอ เพื่อให้ซึมซาบในจิตใจผู้รับ

(6) ช่องทางในการสื่อสาร

ช่องทางในการสื่อสารคือ ตัวเชื่อมประสานระหว่างผู้ส่งกับผู้รับ ทำให้ผู้ส่งและผู้รับสามารถทำการติดต่อสื่อสารกันได้ ผู้ส่งสารจะต้องเลือกใช้ช่องทางในการสื่อสารที่ผู้รับมีใช้อยู่หรือสามารถจะรับได้และมีความเชื่อถือในช่องทางการสื่อสารนั้นด้วย

(7) ชีตความสามารถของผู้รับ

ในการติดต่อสื่อสารนั้น เราต้องคำนึงถึงความสามารถของผู้รับสารด้วย การติดต่อสื่อสารจะมีประสิทธิภาพมากที่สุด ถ้าหากสามารถทำให้ผู้รับใช้ความพยายามในการรับสารลดน้อยลงมากที่สุด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถด้านต่างๆ ของผู้รับ เช่น อุปนิสัยใจคอ และพื้นฐานความรู้ของผู้รับสาร

4.) การเตรียมตัวพูดอย่างมีประสิทธิภาพ

การเตรียมตัวพูดอย่างมีประสิทธิภาพควรมีขั้นตอนอย่างน้อย 8 ประการคือ การเลือกเรื่องที่จะพูด การตั้งวัตถุประสงค์ในการพูดให้ชัดเจน การค้นคว้ารวบรวมเนื้อหาที่จะนำมาพูด การจัดระเบียบเรียบเรียงเรื่องที่จะพูด การฝึกซ้อมก่อนพูดจริง การนำเสนอ และการวิเคราะห์ประเมินผล

(1) การเลือกเรื่องที่จะพูด

การเลือกเรื่องที่จะพูดต้องใช้วิจารณญาณเลือกเรื่องให้เหมาะสมแก่ผู้ฟัง โอกาส กาล-เทศะ และจุดมุ่งหมายในการพูดนั้นๆ ด้วย และควรพิจารณาว่าเรื่องที่จะพูดนี้ตนเองมีความถนัดดีเพียงไรและจะต้องศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมอีกอย่างไร นอกจากนี้ควรเลือกเรื่องที่นำเสนอและมีความสนใจและประโยชน์เหมาะแก่การฟังด้วย

(2) การวิเคราะห์ผู้ฟัง

การวิเคราะห์ผู้ฟังเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ผู้พูดจะละเลยไม่ได้ เพราะจะช่วยให้ผู้พูดสามารถทราบถึงเงื่อนไขต่างๆ ของผู้ฟัง เช่น อายุ เพศ พื้นฐานการศึกษา ความสนใจทัศนคติ สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเตรียมเนื้อหาที่จะพูด

(3) การตั้งวัตถุประสงค์ในการพูดให้ชัดเจน

การตั้งวัตถุประสงค์การพูดเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะการพูดโดยไม่มีวัตถุประสงค์อาจกลายเป็นพูดเพื่อจ้อไร้สาระหาประโยชน์มิได้ ซึ่งโดยทั่วไปการพูดมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ การพูดเพื่อให้ความรู้ การพูดเพื่อโน้มน้าวชักจูงใจ และการพูดเพื่อความเพลิดเพลิน จรรโลงใจ

(4) การค้นคว้ารวบรวมเนื้อหาที่จะนำมาพูด

ผู้พูดจะต้องทำการค้นคว้าหาความรู้ และรวบรวมข้อคิดเห็น ข้อมูล ข่าวสาร ข้อเท็จจริง สถิติต่างๆ เพื่อนำมาจัดลำดับให้เหมาะสมแก่การนำไปเสนอแก่ผู้ฟัง

(5) การจัดระเบียบเรียบเรียงเรื่องที่จะพูด

การจัดระเบียบเรียบเรียงเรื่องที่จะพูดนั้น แบ่งเป็น 3 ส่วนคือคำนำ เนื้อเรื่อง และ สรุป

คำนำ เป็นการพูดให้ผู้ฟังเกิดความสนใจ และมีความกระตือรือร้นที่จะฟังต่อไป ด้วยความตั้งใจคำนำนั้นควรกล่าวสั้นๆ แต่เข้าใจ อาจใช้สุภาษิตคำคมคำพังเพย ฯลฯ ขึ้นหน้า เพื่อเรียกร้องความสนใจควรใช้เวลาในการพูดประมาณ 10 %

เนื้อเรื่อง เป็นส่วนสาระสำคัญของเรื่อง ซึ่งผู้พูดจะต้องใช้เวลาส่วนมากในการพูดคือ ประมาณ 85% ผู้พูดจะต้องเรียงลำดับเรื่องให้เป็นระเบียบ จากง่ายไปหายาก สิ่งใดควรพูดก่อน สิ่งใดควรพูดในตอนหลัง อย่าให้ยืดยาว เพราะจะทำให้ผู้ฟังเข้าใจยาก และเนื้อเรื่องจะต้องมีความถูกต้องตรงตามข้อเท็จจริง มีความกะทัดรัด ชัดเจน กระชับแจ่ม ไม่คลุมเครือ และอาจมีตัวอย่างประกอบเพื่อความเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น การใช้ตัวอย่างควรเป็นสิ่งที่ผู้ฟังคุ้นเคย อาจจะเป็นตัวอย่างที่ใกล้ตัวเห็นได้ชัดในชีวิตประจำวัน

สรุป เป็นการทิ้งท้ายหรือปิดท้ายเรื่องที่จะพูด ซึ่งผู้พูดควรสรุปให้ผู้ฟังประทับใจ การสรุปอาจลงท้ายด้วยการเน้นย้ำ ทบทวนประเด็นสำคัญโดยย่อหรือให้ข้อคิดสั้นๆ ที่สอดคล้องกับเรื่องที่พูด และควรใช้เวลาในการพูดประมาณ 5%

(6) การฝึกซ้อมก่อนพูดจริง

การฝึกซ้อมก่อนพูดจริงจะทำให้ผู้พูดเกิดความพร้อมและความเชื่อมั่นในตนเองยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้ผู้พูดเกิดความคุ้นเคยกับเนื้อหาที่เตรียมมาพูด ทำให้สามารถกะประมาณความยาวของการพูดให้พอดีกับระยะเวลาที่กำหนดไว้

(7) การนำเสนอ

คือการพูดออกไปตามที่ได้เตรียมไว้เป็นอย่างดีแล้วโดยอาจมีแผ่นโน้ตย่อหัวข้อไว้ หรืออาจไม่มีก็ได้ ให้นำเสนอไปอย่างดีที่สุด อย่าวิตกกังวล หรือประหม่าตื่นเต้นเกินไป เพราะจะทำให้เกิดสับสนได้

(8) การวิเคราะห์ประเมินผล

เมื่อพูดเสร็จเรียบร้อยแล้วแต่ละครั้งก็ควรมีการวิเคราะห์ประเมินผลทุกครั้งเพื่อให้ทราบว่าการพูดของเราเป็นเช่นไร ซึ่งต้องประเมินด้วยใจเป็นธรรมไม่เข้าข้างตัวเองเพื่อหาทางปรับปรุงการพูดให้ดียิ่งขึ้น

2.2.6 วิทยาศาสตร์

1.) ความหมายของวิทยาศาสตร์

คำว่า “วิทยาศาสตร์” มาจากคำศัพท์ในภาษาอังกฤษว่า “Science” ซึ่งคำนี้มาจากภาษาละตินว่า “Scientia” มีความหมายว่า รู้เห็นได้อย่างชัดเจนด้วยปัญญา หรือเห็นความแตกต่างของสิ่งต่างๆ พจนานุกรม Webster’s New World Dictionary of the American Language ให้ความหมายคำว่า Science ไว้ดังนี้

(1) สภาพที่เป็นข้อเท็จจริงของความรู้

(2) ความรู้ที่เป็นระบบซึ่งได้จากการสังเกต ศึกษาและทดลองเพื่อให้รู้ธรรมชาติหรือหลักเกณฑ์ของสิ่งที่ทำการศึกษาสิ่งนั้นๆ

(3) สาขาหนึ่งของวิทยาการหรือการศึกษา โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการสร้างและจัดการระบบข้อเท็จจริง หลักเกณฑ์และวิธีการซึ่งมีการตั้งสมมติฐานและทดสอบโดยการทดลอง¹

2.) วิธีการทางวิทยาศาสตร์

วิธีการทางวิทยาศาสตร์แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอนด้วยกัน คือ การสังเกต การกำหนดปัญหา การตั้งสมมติฐาน การทดลอง และการสร้างทฤษฎี²

(1) การสังเกต คือ การใช้ประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง เข้าไปสัมผัสโดยตรงกับวัตถุหรือปรากฏการณ์ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะหาข้อมูลซึ่งเป็นรายละเอียดของสิ่งนั้นๆ

(2) การกำหนดปัญหา จากข้อมูลที่ได้จากการสังเกตว่า ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ โดยปัญหาจะต้องตรงประเด็นและสามารถทดสอบได้

¹ รศ.ดร.นิคม ทาแดง และคณะ.(2541). “วิทยาศาสตร์ 3.” หน้า 10.

² รศ.ดร.นิคม ทาแดง และคณะ.(2541). “วิทยาศาสตร์ 3.” หน้า 43-44.

(3) การตั้งสมมติฐานเมื่อได้คำถามที่เหมาะสมแล้ว นักวิทยาศาสตร์จะลองเดาคำตอบว่าควรจะเป็นอย่างไร การเดาหรือการคาดการณ์คำตอบนั้นไม่ใช่เป็นการเดาสุ่ม แต่เป็นการเดาโดยใช้เหตุผลจากข้อมูลที่ได้จากการสังเกต

(4) การทดลอง เมื่อได้สมมติฐานแล้ว นักวิทยาศาสตร์จะทำการทดลอง เพื่อพิสูจน์สมมติฐานนั้นว่าถูกต้องหรือไม่ หากไม่ถูกต้องก็จะตั้งสมมติฐานใหม่

(5) การสร้างทฤษฎี นักวิทยาศาสตร์จะอาศัยหลักฐานจากการทดลองเป็นพื้นฐานในการสร้างทฤษฎีต่างๆ ขึ้น ทฤษฎีที่สร้างขึ้นนี้สามารถใช้ทำนายปรากฏการณ์ได้ การทำนายจะไม่บอกว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้จะต้องเกิดขึ้นแน่นอน แต่จะบอกเป็นอัตราส่วนของความเป็นไปได้

3.) ประเภทความรู้ทางวิทยาศาสตร์

ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สามารถแบ่งออกเป็น 6 ประเภท คือ ข้อเท็จจริง มโนคติ หลักการ สมมติฐาน ทฤษฎี และ กฎ

(1) ข้อเท็จจริง เป็นความรู้ที่ได้จากการสังเกต ข้อเท็จจริงนั้นจะคงความเป็นจริงอย่างนั้นเสมอคือ สามารถทดสอบได้ผลเหมือนเดิมทุกครั้ง เช่น น้ำไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ เป็นต้น

(2) มโนคติ มาจากภาษาอังกฤษว่า “concept” แปลว่า ความคิดรวบยอด หรือ มโนทัศน์ ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดจากความคิดโดยสรุปของบุคคลที่มีต่อวัตถุหรือปรากฏการณ์หลังจากมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งนั้น ด้วยการนำข้อเท็จจริงมาผสมผสานกัน

(3) หลักการ เป็นความรู้ที่ผสมผสานมโนคติตั้งแต่ 2 มโนคติเข้าด้วยกันและสามารถใช้เป็นหลักในการอ้างอิงได้ เช่น หลักการที่ว่า “แม่เหล็กขั้วเดียวกันจะผลักกัน ขั้วต่างกันจะดูดกัน” มาจากมโนคติที่ว่า แม่เหล็กขั้วบวกจะผลักกับแม่เหล็กขั้วบวก และ มโนคติที่ว่า แม่เหล็กขั้วบวกจะดูดกับแม่เหล็กขั้วลบ เป็นต้น

(4) สมมติฐาน เป็นความรู้ที่เกิดจากการคาดคะเนคำตอบของปัญหาที่กำลังศึกษาอยู่ โดยอาศัยความรู้เดิมเป็นพื้นฐานในการคาดคะเนเช่น “โลกและดวงจันทร์กำเนิดมาพร้อมๆ กัน”

(5) ทฤษฎี เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเป็นข้อความใช้อธิบายหลักการ กฎ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป

ในการแสวงหาความจริงนั้นนักวิทยาศาสตร์ใช้การสังเกต การสรุปรวบรวมข้อมูล การคาดคะเน ซึ่งทำให้เกิดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ต่างๆ ตั้งแต่ข้อเท็จจริง มโนคติ หลักการ สมมติฐาน และกฎ แต่การจะรู้เพียงแต่ว่า ข้อเท็จจริงหรือหลักการเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็น

อย่างนั้นยังไม่พอ นักวิทยาศาสตร์จะต้องสามารถอธิบายข้อเท็จจริงหรือหลักการนั้นได้ด้วยว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ดังนั้นนักวิทยาศาสตร์จึงพยายามสร้างแบบจำลอง (Model) ขึ้น เขียนหลักการอย่างกว้างๆ เกี่ยวกับสิ่งนั้นขึ้น โดยที่คิดว่า แบบจำลองที่สร้างขึ้นนั้นจะใช้อธิบายข้อเท็จจริงย่อยๆ ในขอบเขตที่เกี่ยวข้องนั้นได้ และสามารถทำนายปรากฏการณ์ที่ยังไม่เคยพบในขอบเขตของแบบจำลองนั้นได้ เราเรียกแบบจำลองที่สร้างขึ้นนี้ว่า ทฤษฎี ในการสร้างทฤษฎีนั้น นักวิทยาศาสตร์อาจทำได้ 2 วิธี คือ

5.1) สร้างโดยการศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสังเกตหรือการทดลองเสียก่อนแล้วจึงใช้วิธีการอุปมาน¹ รวมกับการสร้างจินตนาการ สร้างเป็นแบบจำลองหรือข้อความที่ใช้อธิบายผล การสังเกตนั้นให้ได้

5.2) สร้างทฤษฎีโดยอาศัยความคิดสร้างสรรค์แต่เพียงอย่างเดียว ไม่จำเป็นต้องใช้ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตหรือการทดลอง

(6) กฎ เป็นหลักการอย่างหนึ่ง แต่เป็นหลักการที่มักจะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล ซึ่งอาจเขียนสมการแทนได้ กฎมีความเป็นจริงในตัวของมันเอง สามารถทดสอบได้ผลตรงกันทุกครั้ง แต่ถ้ามีการทดลองใดที่ได้ผลขัดแย้งกับกฎแล้ว กฎนั้นจะต้องยกเลิกไป นอกจากนี้ กฎจะต้องอาศัยทฤษฎี ซึ่งเป็นข้อความสำหรับอธิบายให้เข้าใจว่า ทำไมความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลของกฎนั้นจึงเป็นเช่นนั้น

4.) เจตคติทางวิทยาศาสตร์

เจตคติ หมายถึง ท่าทีหรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในที่นี้หมายถึง ท่าทีหรือความรู้สึกของนักวิทยาศาสตร์ที่มีต่อสิ่งต่างๆ ในโลกหรือสิ่งที่กำลังศึกษาค้นคว้า ซึ่งโดยทั่วไปนักวิทยาศาสตร์จะมีเจตคติดังต่อไปนี้

(1) ตระหนักในความไม่แน่นอนของสรรพสิ่ง เชื่อแน่ว่าไม่มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์ใดๆ เป็นความรู้สุดยอดไม่มีการเปลี่ยนแปลงชั่ววันจันทร์

(2) ยึดมั่นในความจริงและข้อเท็จจริง

(3) ยึดมั่นในอิสระเสรีภาพทางความคิดพร้อมที่จะยืนยันและต่อสู้ป้องกันความคิดเห็นของตนเอง ไม่เชื่อตามความเชื่อที่สืบทอดกันมาโดยไม่มีเหตุผล

¹อุปมาน หมายถึง การเปรียบเทียบสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

(4) อดทนต่อการรอคอยเพื่อความรู้ที่ถูกต้อง อดทนต่อการถูกคัดค้าน อดทนต่อความผิดพลาดและพร้อมที่จะแสวงหาแนวทางใหม่เพื่อให้ได้ความรู้ที่ถูกต้อง

(5) ใฝ่หาเหตุผลตามธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ไม่เชื่อในไสยศาสตร์และเวทมนตร์ต่างๆ เชื่อว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะลึกลับเพียงใดก็สามารถอธิบายด้วยเหตุและผลเสมอ

(6) เชื่อว่าสัจธรรมไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่ความคิดเห็นว่าอะไรจริงหรือไม่จริงเปลี่ยนแปลงได้เสมอ

(7) มีความกระตือรือร้น สนใจและจริงจังต่อสิ่งที่ตนกำลังสังเกต เช่น จะถามปัญหาอะไร ทำไม อย่างไร ในปรากฏการณ์ที่กำลังสังเกตเสมอ และไม่พอใจในคำตอบใดๆ ที่คลุมเครือ

2.2.7 แพทยศาสตร์

1.) ความหมายของแพทยศาสตร์

แพทยศาสตร์ หมายถึง วิชาการป้องกันและบำบัดโรค¹ ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของวิทยาศาสตร์สุขภาพ² ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพและเฝ้าระวังรักษาโรค แพทยศาสตร์มีศาสตร์เฉพาะทางมากมาย เช่น อายุรกรรม, ศัลยกรรม, สูติกรรม ฯลฯ ในแต่ละสาขายังแบ่งเป็นสาขาย่อยลงไปอีก

แพทยศาสตร์ที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นที่รู้จักทั่วไปว่าเป็น “การแพทย์แผนปัจจุบัน” หรือการแพทย์แผนตะวันตก ซึ่งมีการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ยังมีการแพทย์อีกแผนหนึ่งซึ่งคงอยู่คู่โลกมานานเป็นที่รู้จักกันในนาม “การแพทย์ทางเลือก” อันได้แก่ การแพทย์แผนจีน แผนอินเดีย และการแพทย์แผนไทย เป็นต้น

2.) การแพทย์แผนปัจจุบัน

ตามทัศนะของเลอเดอร์มาน มุมมองหรือกระบวนทัศน์ของนักวิทยาศาสตร์การแพทย์แผนปัจจุบัน แบ่งเป็น 2 ทัศนะ คือ วัตถุนิยมเชิงจักรกล และ ทัศนะว่าด้วยองค์รวม

¹ ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). “พจนานุกรม.” หน้า 607.

² วิทยาศาสตร์สุขภาพ คือ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ประยุกต์ที่ศึกษาเกี่ยวกับสุขภาพของมนุษย์และสัตว์ แบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือ การศึกษา วิจัย และความรู้ที่เกี่ยวกับสุขภาพ ส่วนที่สอง คือ การนำความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสุขภาพ, รักษาโรค และทำความเข้าใจการทำงานของร่างกายมนุษย์และสัตว์

2.1) วัตถุนิยมเชิงจักรกล (Mechanical Materialism)

ทัศนะนี้มองมนุษย์เป็นเหมือนเครื่องยนต์กลไก สามารถอธิบายให้เข้าใจได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติโดยเฉพาะฟิสิกส์และเคมี ชีวิตมนุษย์ถูกแบ่งออกเป็นส่วนๆ ให้เห็นคล้ายสสารเพื่อการศึกษาวิจัยและทำการบำบัดรักษา

นักชีวฟิสิกส์เชื่อว่า มนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เป็นส่วนผสมหรือการรวมตัวกันของพลังงาน สุขภาพจะดีได้ก็ต่อเมื่อมีการหมุนเวียนแลกเปลี่ยนพลังงานที่ได้สัดส่วนกันระหว่างเซลล์ต่างๆ ความเจ็บป่วยจะเกิดขึ้นเมื่อการหมุนเวียนแลกเปลี่ยนพลังงานไม่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นการบำบัดรักษาจึงต้องทำให้พลังงานหมุนเวียนแลกเปลี่ยนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทัศนะนี้แบ่งมนุษย์ออกเป็น 2 ส่วน คือ ร่างกายกับจิตใจ ซึ่งส่วนแรกจะเป็นเนื้อหาสาระสำคัญของชีววิทยา ส่วนหลังเป็นขอบเขตของจิตวิทยา แต่ละส่วนของร่างกายและจิตใจก็ยังคงมีศาสตร์เฉพาะสาขาย่อยลงไปอีก เช่น ตา หู จมูก หัวใจ เป็นต้น ทัศนะนี้เน้นความชำนาญเฉพาะด้านในลักษณะที่แยกชีวิตออกเป็นเสี่ยงๆ

แม้ทัศนะนี้จะมองว่ามนุษย์ประกอบด้วยส่วนที่เป็นจิตใจด้วย ถึงกระนั้นก็ยังมองว่าเป็นจิตใจแบบหุ่นยนต์ กล่าวคือ ปราศจากความรู้สึกนึกคิด เจตนา และจุดประสงค์ เมื่อชำรุดหรือสึกหรอก็จะถูกแยกส่วนออกมาซ่อมให้กลับคืนสู่ภาวะปกติเฉพาะส่วนนั้นๆ อย่างไรก็ตาม กระบวนทัศน์นี้ได้มีส่วนช่วยให้วิทยาศาสตร์สุขภาพเจริญรุดหน้าไปมาก¹

2.2) ทัศนะว่าด้วยองค์รวม (Holism)

ทัศนะนี้เชื่อว่า ชีวิตมนุษย์ประกอบด้วย 2 ส่วนเช่นกัน คือ ร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นของเนื้อเดียวกันมิได้แยกเป็นอิสระจากกัน การแยกก็เพื่อสะดวกในทางปฏิบัติ แต่หลังจากแยกแล้วจะมีการโยงส่วนต่างๆ เข้าหากัน ทัศนะนี้มองว่าชีวิตมีอาจเข้าใจและอธิบายได้ด้วยวิธีการทางฟิสิกส์เคมีเท่านั้น แต่ยังคงอาศัยหลักการที่เรียกว่า องค์รวม ซึ่งมองชีวิตมนุษย์เป็นระบบชีวิต คือ ชีวิตทั้งหมดทั้งร่างกายและจิตใจที่มีความสัมพันธ์กันอยู่เป็นอันเดียวกัน

¹ ผศ.ดร.ประจิดร มหาหิง การผสมผสานระหว่างจริยธรรมการแพทย์และวัฒนธรรม เอกสารการประชุมวิชาการเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เนื่องในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุครบ 6 รอบนักษัตร “การแพทย์ วัฒนธรรม และจริยธรรม” จัดโดย ม.มหิดล และ ม.สงขลานครินทร์ วันที่ 30 พ.ย.-1 ธ.ค.2538 ณ โรงแรมรอยัลซิดี กรุงเทพมหานคร หน้า 48-49.

ทัศนะนี้ยังรวมเอาปัจจัยหรือเงื่อนไขด้านสังคม วัฒนธรรม และ นิเวศวิทยาเข้าไว้ด้วย สาเหตุของโรค อาจเกิดจากเงื่อนไข ทางร่างกาย จิตใจ สังคม วัฒนธรรม และระบบนิเวศน์ที่ไม่สมดุล ดังนั้นการบำบัดโรคและรักษาคนไข้ จะต้องคำนึงถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และนิเวศวิทยาเข้ามาเชื่อมโยงด้วย จึงเป็นต้นเหตุให้เกิดศาสตร์สาขาต่างๆ สัมพันธ์กับการแพทย์ เช่น สังคมวิทยาการแพทย์ มนุษยวิทยาการแพทย์ เศรษฐศาสตร์การแพทย์ และ จริยศาสตร์ทางการแพทย์ เป็นต้น

โดยสรุปมุมมองของทัศนะนี้เน้นองค์รวมครอบคลุมแทบทุกด้าน เชื่อมโยงประสาน เหตุปัจจัยต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อทำความเข้าใจและแก้ปัญหาสุขภาพของชีวิตทั้งระบบ ดังนั้น ทัศนะนี้จึงเน้นความสัมพันธ์การแพทย์เชื่อมโยงกับปัญหาจริยธรรม สังคมและวัฒนธรรมทั้งระบบ¹

3.) การแพทย์ทางเลือก

คำว่า “ทางเลือก” หมายถึง เป็นทางอีกทางหนึ่ง ที่นำมาเป็นตัวเลือกในการตัดสินใจ ส่วนทางหลักคือทางที่คนส่วนใหญ่ใช้กันความหมายของการแพทย์ทางเลือกมีความแตกต่างกันไปตามเวลาและสถานที่ สำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน การแพทย์ทางเลือก คือ การแพทย์ที่ไม่ใช่การแพทย์แผนปัจจุบัน ได้แก่ การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์อื่นๆ ที่เหลือถือเป็นการแพทย์ทางเลือกทั้งหมด

หน่วยงานของ National Center of Complementary And Alternative Medicine (NCCAM) ในสหรัฐอเมริกา ได้จำแนกการแพทย์ทางเลือกออกเป็น 5 กลุ่มดังนี้

(1) Alternative Medical Systems คือ การแพทย์ทางเลือกที่มีวิธีการตรวจรักษาวินิจฉัย และการบำบัดรักษาหลากหลายวิธีการ ทั้งด้านการให้ยา การใช้เครื่องมือมาช่วยในการบำบัดรักษาและหัตถการต่างๆ เช่น การแพทย์แผนโบราณของจีน (Traditional Chinese Medicine) การแพทย์แบบอายุรเวชของอินเดีย เป็นต้น

¹ ผศ.ดร.ประจิดร มหาหิง การผสมผสานระหว่างจริยธรรมการแพทย์และวัฒนธรรม เอกสารการประชุมวิชาการเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เนื่องในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุครบ 6 รอบนักษัตร “การแพทย์ วัฒนธรรมและจริยธรรม” จัดโดย ม.มหิดล และ ม.สงขลานครินทร์ วันที่ 30 พ.ย. - 1 ธ.ค.2538 ณ โรงแรมรอยัลซิดี กรุงเทพมหานคร หน้า 49-51.

(2) Mind-Body Interventions คือ วิธีการบำบัดรักษาแบบใช้กายและใจ เช่น การใช้สมาธิบำบัด โยคะ ชี่กง เป็นต้น

(3) Biologically Based Therapies คือ วิธีการบำบัดรักษาโดยการใช้สารชีวภาพ สารเคมีต่างๆ เช่น สมุนไพร วิตามิน Chelation Therapy, Ozone Therapy หรือแม้กระทั่งอาหารสุขภาพ เป็นต้น

(4) Manipulative and Body-Based Methods คือ วิธีการบำบัดรักษาโดยการใช้หัตถการต่างๆ เช่น การนวด การดัด การจัดกระดูก Osteopathy, Chiropractic เป็นต้น

(5) Energy Therapies คือ วิธีการบำบัดรักษาที่ใช้พลังงานที่สามารถวัดได้และไม่สามารถวัดได้ เช่น การสวดมนต์บำบัด พลังกายทิพย์ พลังจักรวาล เรกิ โยเร เป็นต้น¹

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 2 สรรพศาสตร์ในทางโลก จบโดยสมบูรณ์แล้ว
โปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 2 และกิจกรรมในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 2
แล้วจึงศึกษาบทที่ 3 ต่อไป

¹นายแพทย์เทวัญ ธาณิรัตน์ (2550). “การแพทย์ทางเลือก” [ออนไลน์].

บทที่ 3

ความรู้พื้นฐานเรื่องเอกภาพ

เนื้อหาบทที่ 3

ความรู้พื้นฐานเรื่องเอกภพ

3.1 ความหมายของเอกภพ

3.2 ทฤษฎีสำคัญสำหรับศึกษาเอกภพ

3.2.1 ทฤษฎีสัมพัทธภาพ

3.2.2 ทฤษฎีควอนตัม

3.2.3 ทฤษฎีวิวัฒนาการ

3.3 การกำเนิดและโครงสร้างของเอกภพ

3.3.1 การกำเนิดของเอกภพ

3.3.2 โครงสร้างของเอกภพ

3.4 หลุมดำสิ่งลึกลับในห้วงอวกาศ

3.4.1 ความหมายและประวัติของหลุมดำ

3.4.2 หลุมดำใหญ่ใจกลางกาแล็กซีทางช้างเผือก

3.4.3 เวลาอันน่าพิศวงในหลุมดำ

3.5 จีโนมหน่วยพื้นฐานของสิ่งมีชีวิต

แนวคิด

1. เอกภพ หมายถึง ระบบรวมของทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติ ตั้งแต่สิ่งที่เล็กที่สุดที่มองไม่เห็นด้วยตาเนื้อ ได้แก่ อะตอม อันประกอบด้วย โปรตอน นิวตรอน และ อิเล็กตรอน เป็นต้น จนถึงสิ่งที่ใหญ่โตมโหฬาร ได้แก่ กาแล็กซีต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในอวกาศอันกว้างใหญ่ไพศาล

2. ทฤษฎีพื้นฐานสำหรับอธิบายเอกภพมี 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีสัมพัทธภาพ และ ทฤษฎีควอนตัม โดยทฤษฎีสัมพัทธภาพอธิบายโครงสร้างของเอกภพในระดับใหญ่ ได้แก่ กาแล็กซีและกลุ่มกาแล็กซีต่างๆ ส่วนทฤษฎีควอนตัมอธิบายเอกภพในระดับเล็ก ได้แก่ อะตอม และ อนุภาคต่างๆ ส่วนทฤษฎีสำคัญที่ใช้ศึกษาสิ่งมีชีวิตในเอกภพ คือ ทฤษฎีวิวัฒนาการ

3. นักวิทยาศาสตร์สันนิษฐานว่า เอกภพเกิดขึ้นจากการระเบิดครั้งใหญ่ โดยระเบิดจากจุดศูนย์กลางทำให้ฝุ่นละอองต่างๆ กระจายตัวออก แล้วมารวมตัวกันเป็นเกลียวเรียกว่า กาแล็กซี จากนั้นก็เกิดระบบใหญ่ขึ้นเรียกว่า เอกภพ โดยมีจุด “Singularity” เป็นจุดศูนย์กลาง

4. โครงสร้างของเอกภพแบ่งอย่างกว้างๆ ได้ 3 ส่วน คือ กาแล็กซี, กระจุกหรือกลุ่มของกาแล็กซี และ ซูเปอร์คลัสเตอร์หรือกลุ่มของกระจุกกาแล็กซี

5. หลุมดำตามความเชื่อเดิม คือ เขตแดนที่อวกาศมีความโค้งงอมาก และแรงโน้มถ่วงมีกำลังสูงมากจนแสงไม่อาจเล็ดลอดออกมาได้ แต่ตามหลักความไม่แน่นอนของกลศาสตร์ควอนตัมพบว่า อนุญาติให้แสงได้เล็ดลอดออกมาได้บ้าง

6. จีโนม หมายถึง หน่วยพื้นฐานของสิ่งมีชีวิตซึ่งทำหน้าที่กำหนดลักษณะเฉพาะของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด จีโนมจะบรรจุอยู่ในศูนย์กลางนิวเคลียสของเซลล์แต่ละเซลล์ และภายในจีโนมจะประกอบด้วยโครโมโซม ยีนและดีเอ็นเอ

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้และความเข้าใจเรื่องพื้นฐานเกี่ยวกับเอกภพดังนี้ คือ ความหมายของเอกภพ, ทฤษฎีสำคัญสำหรับศึกษาเอกภพ, การกำเนิดและโครงสร้างของเอกภพ, หลุมดำและจีโนมหน่วยพื้นฐานของสิ่งมีชีวิต

บทที่ 3

ความรู้พื้นฐานเรื่องเอกภพ

เนื้อหาบทที่ 3 นี้ความจริงอยู่ในหัวข้อหลักการทางวิทยาศาสตร์ แต่เนื่องจากเป็นเรื่องใหญ่และมีเนื้อหาครอบคลุม จึงแยกออกมาเล่าอีกบทหนึ่งต่างหาก ซึ่งความรู้พื้นฐานเรื่องเอกภพนี้จะใช้เปรียบเทียบกับบทที่ 10 เรื่องวิทยาศาสตร์ในพระไตรปิฎก

3.1 ความหมายของเอกภพ

เอกภพ (Universe) หมายถึง ระบบรวมของทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติ¹ ตั้งแต่สิ่งที่เล็กที่สุดที่มองไม่เห็นด้วยตาเนื้อได้แก่ อะตอม อันประกอบด้วย โปรตอน, นิวตรอนและอิเล็กตรอน เป็นต้น จนถึงสิ่งที่ใหญ่โตมหึมา ได้แก่ กาแล็กซีต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในอวกาศอันกว้างใหญ่ไพศาล

อวกาศ (Space) หมายถึง พื้นที่ว่างทั้งหมดในเอกภพ โดยที่ทั้งโลก, ดาวเคราะห์, กาแล็กซี และเทหวัตถุ² ฟ้าผ่าอื่นๆ ก็กำลังเคลื่อนที่อยู่ในอวกาศไม่ว่าเราจะเริ่มต้นเดินทางออกจากเทหวัตถุฟ้าผ่าใดๆ ก็ตาม เราจะต้องออกเผชิญกับอวกาศตลอดเวลา

นักดาราศาสตร์ประมาณกันว่า อาณาบริเวณทั้งหมดของเอกภพมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 28,000 ล้านปีแสง โดยไม่น่าจะมีโครงสร้างอื่นใดที่ใหญ่กว่านี้อีก แต่นั่นก็เป็นเพียงการคาดคะเนจากข้อมูลที่มีอยู่ในปัจจุบัน และจากข้อมูลเหล่านี้ทำให้พอจะคาดคะเนได้ว่าเอกภพน่าจะมีคามกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

นักดาราศาสตร์กลุ่มที่เสนอทฤษฎีเอกภพพองตัว (Inflation theory) ระบุว่าเอกภพมีการขยายตัวเองตลอดเวลาและเอกภพไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียว แต่มีความเชื่อมโยงกับสิ่งที่ใหญ่กว่า โดยเปรียบเทียบกับลูกโป่งที่มีจุดสีแต้มบนผิว เมื่อลูกโป่งขยายตัวออก จุดสีก็จะขยายขนาดด้วยเช่นกัน ในกรณีนี้เอกภพเป็นเพียงจุดสีไม่ใช่ตัวลูกโป่ง ที่ผิวลูกโป่งอาจมีจุดสีหลายจุด และขยายตัวแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของพื้นผิวลูกโป่งบริเวณนั้นๆ ซึ่งหมายความว่า เอกภพ

¹ อติศักดิ์ มหาวรรณ (2551). “เอกภพ.” [ออนไลน์]. แหล่งที่มา http://web.l.dara.ac.th/daraspace/Data/Data_Datasart/Universe/universe1.html.

² เทหวัตถุ หมายถึง ก้อนหรือชิ้นหรือส่วนหนึ่งของสสารอาจเป็นของแข็ง ของเหลว หรือ ก๊าซ ก็ได้.

ของเราไม่ได้เป็นหนึ่งเดียว แต่ยังมีเอกภพลักษณะอื่นๆ อีกมากเป็น “พหุภพ (Multiverse)”¹ เอกภพจึงเปรียบเสมือนเกาะเล็กๆ หลายเกาะที่กระจายกันอยู่ในมหาสมุทร¹

3.2 ทฤษฎีสำคัญสำหรับศึกษาเอกภพ

ปัจจุบันนักวิทยาศาสตร์ใช้ทฤษฎีพื้นฐาน 2 ทฤษฎีในการอธิบายเอกภพ คือ

3.2.1 ทฤษฎีสัมพัทธภาพ (Theory of Relativity)

3.2.2 ทฤษฎีควอนตัม (Quantum Theory)

โดยทฤษฎีสัมพัทธภาพจะอธิบายโครงสร้างของเอกภพในระดับมหภาคหรือระดับใหญ่ จาก ขนาดความกว้างยาวไม่กี่ไมล์จนถึงขนาด 1 ล้านๆ ไมล์ ซึ่งเป็นขนาดของเอกภพที่เราสังเกตการณ์ได้ ส่วนทฤษฎีควอนตัม จะศึกษาระดับจุลภาคที่เล็กจิ๋วที่สุด ได้แก่ อะตอม และอนุภาคต่างๆ

สำหรับการศึกษาสิ่งมีชีวิตต่างๆ ในเอกภพนั้น ทฤษฎีที่สำคัญที่สุดซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในปัจจุบันคือทฤษฎีวิวัฒนาการ

3.2.3 ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Theory of Evolution)

เป็นทฤษฎีที่อธิบายว่า สรรพชีวิตทั้งหลายมิได้เกิดจากบัญชาของพระเจ้า แต่เกิดจาก สรรพชีวิตเหล่านั้นมีการปรับตัวพัฒนาจากสิ่งที่มีชีวิตเดิมที่มีอยู่เก่าก่อนแล้ว

3.2.1 ทฤษฎีสัมพัทธภาพ

ทฤษฎีสัมพัทธภาพที่จะกล่าวในที่นี้ จะมุ่งกล่าวถึงผลของทฤษฎีเป็นหลัก ไม่เน้น อธิบายหลักการและความเป็นมาของตัวทฤษฎี เพราะเป็นเรื่องที่ซับซ้อน ซึ่งนักศึกษาไม่มีความจำเป็นต้องรู้รายละเอียดลึกถึงขนาดนั้น

คำว่า “สัมพัทธภาพ” มาจากภาษาอังกฤษว่า “Relativity” เป็นคำนาม ส่วนคำคุณศัพท์ของคำนี้คือ “Relative” แปลว่า สัมพัทธ์ คือ ที่เทียบเคียงกัน หรือ ที่เปรียบเทียบกัน

คำว่า Relativity ซึ่งเป็นคำนามจึงต้องแปลว่า สัมพัทธภาพ ความเปรียบเทียบกัน หรือ การเปรียบเทียบกันนั่นเอง

ทฤษฎีสัมพัทธภาพ มีหลักการสำคัญ คือ ผลของการวัดหรือการสังเกตปรากฏการณ์

¹ รอฮิม ปรามาส (2547). “เอกภพ สรรพสิ่ง และมนุษยชาติ.” หน้า 31-32.

ทุกสิ่งทุกอย่าง จะมีผลโดยสมบูรณ์หรือมีความหมาย ก็ต้องเป็นการวัดหรือการสังเกตเปรียบเทียบกับกรอบอ้างอิงเสมอ กล่าวง่าย ๆ คือ ตามทฤษฎีสัมพัทธภาพ การวัดอะไรก็ตาม ถ้าวัดกับตัวเองเท่านั้นก็ไม่มี ความหมายอะไร ต้องเป็นการวัดเปรียบเทียบกับอะไรบางอย่างจึงจะมีความหมาย เช่น การกล่าวเพียงว่า นาย ก. สูงที่สุด ไม่มีความหมาย เพราะไม่ได้ระบุว่าเปรียบเทียบกับอะไร แต่ถ้ากล่าวว่า นาย ก. สูงที่สุดในชั้นเรียนของเขา ก็จะมี ความหมายสมบูรณ์ เพราะแสดงให้เห็นชัดเจนว่า นาย ก. สูงกว่าคนอื่น ๆ ทั้งหมดในชั้นเรียนของเขา แต่ไม่ได้หมายความว่า นาย ก. สูงที่สุดเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับนักเรียนชั้นอื่นที่มีบางคนที่สูงกว่านาย ก.

หรือเมื่อไอน์สไตน์กล่าวว่า “ความเร็ว และ ความโน้มถ่วง” เป็นเหตุให้เวลาในเอกภพไม่เท่ากัน กล่าวคือ วัตถุที่เคลื่อนที่เร็วเวลาจะเดินช้า เมื่อเปรียบเทียบกับวัตถุที่เคลื่อนที่ช้ากว่า และตำแหน่งที่มีความโน้มถ่วงสูง เวลาจะเดินช้ากว่าตำแหน่งที่ความโน้มถ่วงต่ำกว่า จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่า คำพูดของไอน์สไตน์ที่ว่า “ความเร็ว และ ความโน้มถ่วง” เป็นเหตุให้เวลาในเอกภพไม่เท่ากันนั้น จะมีความหมายสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อมีการเปรียบเทียบเท่านั้น

ไอน์สไตน์ไม่ได้ค้นพบทฤษฎีสัมพัทธภาพคนแรก แต่ทฤษฎีนี้วิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยของกาลิเลโอ ทว่าไอน์สไตน์เป็นผู้ขยายความให้ครอบคลุมมากกว่ากาลิเลโออีกหลายเท่า จนถึงกับปฏิวัติความเข้าใจทางฟิสิกส์ที่มีมาก่อน ทฤษฎีสัมพัทธภาพของไอน์สไตน์นั้นมีอยู่ 2 ทฤษฎีคือ ทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษ (Special Theory of Relativity) และ ทฤษฎีสัมพัทธภาพทั่วไป (General Theory of Relativity) แต่ละทฤษฎีมีรายละเอียดดังนี้

1.) ทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษ

ไอน์สไตน์ตั้งทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษขึ้นมาเมื่อปี ค.ศ. 1905 (พ.ศ. 2448) เป็นทฤษฎีที่ใช้กับกรอบอ้างอิงเฉื่อย หรือกรอบอ้างอิงที่เคลื่อนที่ด้วยความเร็วคงที่สม่ำเสมอ

กรอบอ้างอิง หมายถึง วัตถุหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่นำมาเปรียบเทียบกับ การเคลื่อนที่ของอีกสิ่งหนึ่ง เช่น รถแล่นด้วยความเร็ว 100 กิโลเมตรต่อชั่วโมงเมื่อเปรียบเทียบกับโลก ในที่นี้โลกเป็นกรอบอ้างอิง เป็นต้น

กรอบอ้างอิงเฉื่อย หมายถึง กรอบอ้างอิงที่เคลื่อนที่ด้วยความเร็ว คงที่สม่ำเสมอ ปราศจากการเร่งความเร็ว หรือ การชะลอความเร็ว เช่น โลกของเราถือได้ว่าเป็นกรอบอ้างอิงเฉื่อยประเภทหนึ่ง เพราะโลกเคลื่อนที่หรือโคจรรอบดวงอาทิตย์ด้วยความเร็ว คงที่สม่ำเสมอ คือ หนึ่งรอบใช้เวลา 365.253366 วัน ด้วยความเร็วประมาณ 100,000 กิโลเมตรต่อชั่วโมง

ความเป็นจริงอย่างหนึ่งที่เรารู้ต้องตระหนัก คือ ไม่มีสิ่งใดในเอกภพนี้ที่หยุดนิ่งอยู่กับที่ เราอาจจะคิดว่าเรานิ่งอยู่ที่บ้าน แต่ที่จริงแล้วบ้านตั้งอยู่บนโลกที่เคลื่อนที่รอบดวงอาทิตย์ เราอาจคิดว่าดวงอาทิตย์อยู่หนึ่งเป็นศูนย์กลางระบบสุริยะ แต่ที่จริงแล้วระบบสุริยะเคลื่อนไปรอบกาแล็กซีทางช้างเผือก และกาแล็กซีทางช้างเผือก รวมทั้งกาแล็กซีทั้งหลายในเอกภพกำลังเคลื่อนที่หนีห่างจากกันตลอดเวลา ดังนั้นทุกทุกสิ่งทุกอย่างในเอกภพจึงกำลังเคลื่อนที่ และทุกสิ่งทุกอย่างในเอกภพนี้ สามารถนำมาใช้เป็นกรอบอ้างอิงได้ทั้งหมด

ผลของทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษ

ผลของทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษ ทำให้นักวิทยาศาสตร์เข้าใจความจริงของโลกและชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหลายประการ โดยเฉพาะเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสสารกับพลังงาน, เรื่องความยาว, เรื่องเวลา และกาลอวกาศมี 4 มิติที่เป็นเนื้อเดียวกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างสสารกับพลังงาน

นักศึกษาหลายท่านคงจะรู้จักสมการ $E=mc^2$ ซึ่งเป็นสมการที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสสารกับพลังงานอันโด่งดังของไอน์สไตน์ดี

E หมายถึง พลังงาน

m หมายถึง มวลของสสาร

c หมายถึง ความเร็วของแสง ประมาณ 300,000 กิโลเมตรต่อวินาที

สมการ $E=mc^2$ นี้บอกเราว่า มวลและพลังงานแปลงกลับไปกลับมาซึ่งกันและกันได้ และเนื่องจากความเร็วของแสงมีค่าสูงมาก ยิ่งยกกำลังสองก็ยิ่งสูงมากขึ้นไปอีก ด้วยเหตุนี้ มวลเพียงเล็กน้อยจึงสามารถเปลี่ยนเป็นพลังงานมหาศาลได้ ระเบิดลิตเติลบอย(The Little Boy) ที่ถูกนำไปทิ้งที่เมืองฮิโรชิมา ประเทศญี่ปุ่น มีความยาว 3 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 7.1 เซนติเมตร และบรรจุธาตุยูเรเนียมซึ่งจะถูกแปลงไปเป็นพลังงานระเบิดเพียง 64 กิโลกรัมเท่านั้น แต่ระเบิดลูกนี้เมื่อถูกนำไปทิ้งส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตทันที 70,000 คน¹ และคาดว่าจะยังมีผู้เสียชีวิตจากกัมมันตภาพรังสีของระเบิดดังกล่าวในเวลาต่อมาอีกไม่น้อยกว่า 100,000 คน ส่วนผู้ที่รอดชีวิตก็อยู่อย่างทุกข์ทรมานแสนสาหัส

เมื่อมวลของสสารเปลี่ยนเป็นพลังงานได้ พลังงานก็เปลี่ยนเป็นมวลของสสารได้

¹ วิกิพีเดีย. (2550). “ลิตเติลบอย (The Little Boy).” [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://th.wikipedia.org/wiki/ลิตเติลบอย>.

เช่นกัน โดยมวลของสสารจะเพิ่มขึ้นเมื่อวัตถุเคลื่อนที่เร็วขึ้น และยิ่งเคลื่อนที่ใกล้ความเร็วแสงมากเท่าไรมวลยิ่งมากขึ้นไปอีก มวลเหล่านี้มาจากพลังงานที่เราป้อน เพื่อผลักดันวัตถุดังกล่าวให้เคลื่อนที่นั่นเอง สิ่งนี้ได้รับการพิสูจน์มาแล้วหลายครั้งว่าเป็นจริง เช่น ศูนย์วิจัยนิวเคลียร์แห่งยุโรป(CERN) ได้ทดลองเร่งความเร็วอนุภาคภายในอะตอมได้จนถึง 99.99% ของความเร็วแสง แต่หลังจากนั้นไม่ว่าจะเพิ่มพลังงานไปมากเท่าใด ก็ไม่อาจทำได้ เพราะ “พลังงาน” จะเปลี่ยนไปเป็น “มวลของสสาร” ตามสมการ $E=mc^2$ ผลการทดลองนี้จึงยืนยันทฤษฎีของไอน์สไตน์ที่บอกว่า “แสงเดินทางเร็วที่สุดในโลก” นอกจากนี้ในปี ค.ศ. 1930 (พ.ศ. 2473) นักวิทยาศาสตร์สองคนชื่อ ดิแรก(Paul Dirac) และแอนเดอร์สัน(Carl Anderson) ได้ทำการทดลองในเรื่องนี้เช่นเดียวกัน จากการทดลองคราวนั้น วงการวิทยาศาสตร์ก็ต้องตื่นตัวเมื่อพบว่า พลังงานสามารถแปรกลับมาเป็นสสารได้ มนุษย์สามารถสร้างสสารขึ้นมาจากความว่างเปล่าได้ ผลการทดลองครั้งนี้ส่งผลให้ทั้งสองได้รับรางวัลโนเบลในเวลาต่อมา¹

ความยาวหดลงเมื่อความเร็วเพิ่มขึ้น

ทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษระบุว่า ความยาวของวัตถุที่เคลื่อนที่ด้วยความเร็วที่เพิ่มขึ้นจะหดสั้นลงกว่าวัตถุขนาดเดียวกันที่หยุดนิ่ง หรือเคลื่อนที่ช้ากว่า เช่น ความยาวของไม้บรรทัดที่วางตามแนวนอนบนรถไฟที่จอดนิ่ง จะยาวเท่ากับไม้บรรทัดที่เราถือตามแนวนอนและยืนหนึ่งอยู่กับที่บนชานชาลาสถานีแต่หากรถไฟคันดังกล่าวเคลื่อนที่ด้วยความเร็วสม่ำเสมอขณะที่เรายืนหนึ่งอยู่ที่ชานชาลาดังกล่าว เราจะเห็นไม้บรรทัดบนรถไฟหดสั้นกว่าของเรา ยิ่งรถไฟมีความเร็วใกล้ความเร็วแสงมากเท่าไร ไม้บรรทัดบนรถไฟก็จะยิ่งหดสั้นลงกว่าไม้บรรทัดที่เราถืออยู่ที่ชานชาลาไปตามส่วน และตัวขบวนรถไฟก็จะสั้นลงด้วย ถ้าสามารถเคลื่อนที่ด้วยความเร็วเท่ากับแสง ความยาวของไม้บรรทัดและรถไฟก็จะไม่เหลือเลยคือกลายเป็นศูนย์²

เวลาในเอกภพไม่เป็นหนึ่งเดียว

แต่เดิมนักวิทยาศาสตร์เข้าใจว่าเวลาเป็นหนึ่งเดียวและเท่ากันเสมอไม่ว่าจะเป็นสถานที่ใดในเอกภพ แต่ทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษบอกว่า เวลาในเอกภพแตกต่างกันได้ โดยความเร็วที่ต่างกันทำให้เวลาต่างกัน ยิ่งวัตถุเคลื่อนที่ด้วยความเร็วมากเท่าไร เวลา ก็จะเดินช้าลงเท่านั้น เมื่อเทียบกับวัตถุที่เคลื่อนที่ช้ากว่า ในชีวิตประจำวันเราจะสังเกตความแตกต่างของเวลาไม่

¹ สมภาร พรหมทา (2534). “พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์.” หน้า 168.

² ไพรซ์ ธัชพงษ์ (2549). “หนังสือไอน์สไตน์ หลุมดำ และบิกแบง” หน้า 116.

ออก เพราะความแตกต่างของความเร็วในการเคลื่อนที่ของวัตถุมีน้อย แต่นักวิทยาศาสตร์สามารถทดลองความต่างกันของเวลาได้ โดยนักวิจัยชื่อเฮเฟลและคิทติงแห่งสหรัฐอเมริกา ได้นำนาฬิกาที่สร้างจากอะตอมของธาตุซีเซียม ซึ่งวัดได้ละเอียดถึงย่าน 1 ใน 1,000 ล้านล้านของวินาที มาติดตั้งบนเครื่องบินพาณิชย์แล้วบินไปรอบโลก และเปรียบเทียบเวลาของนาฬิกาดังกล่าวกับนาฬิกาที่เหมือนกัน ซึ่งวางอยู่บนพื้นผิวโลกพบว่า นาฬิกาบนเครื่องบินช้ากว่าบนผิวโลกทั้งสองได้เขียนรายงานลงในวารสารวิชาการชื่อ Science เมื่อ ค.ศ.1972 (พ.ศ.2515)¹

จากเรื่องความเร็วที่มีผลต่อเวลานี้ ไอน์สไตน์ได้จินตนาการถึงคู่แฝดคู่หนึ่ง ซึ่งเรียกว่า Twin Paradox โดยสมมติว่าคู่แฝดคู่นี้มีอายุ 20 ปี ชื่อสมชายกับสมหญิง สมหญิงต้องการอยู่บนโลก แต่สมชายตัดสินใจเดินทางออกไปนอกโลกด้วยยานอวกาศที่มีความเร็ว 80% ของความเร็วแสง สมหญิงที่รออยู่บนโลกสามารถใช้คณิตศาสตร์คำนวณพบว่า จังหวะการทำงานของร่างกายสมชายจะช้ากว่าเธอประมาณ 60% กล่าวคือ เมื่อหัวใจเธอเต้น 5 ครั้ง หัวใจของสมชายจะเต้น 3 ครั้ง เมื่อเธอหายใจ 5 ครั้ง สมชายจะหายใจ 3 ครั้ง เป็นต้น ในที่สุดเมื่อสมชายกลับคืนสู่โลกเรา ตอนที่ปฏิทินบนโลกของสมหญิงผ่านไป 50 ปี แต่สำหรับสมชายแล้วเวลาเพิ่งผ่านไปเพียง 30 ปี ฉะนั้นสมหญิงจึงมีอายุ 70 ปี ขณะที่สมชายมีอายุเพียง 50 ปี เท่านั้น²

กาลอวกาศมี 4 มิติแต่เป็นเนื้อเดียวกัน

ไอน์สไตน์อธิบายทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษของเขาด้วยสมการล้วนๆ จึงทำให้เป็นเรื่องเข้าใจยากสำหรับคนทั่วไป จนกระทั่งศาสตราจารย์เฮร์มาน มินกาวสกี ซึ่งเคยเป็นอาจารย์ท่านหนึ่งของไอน์สไตน์ ได้ใช้เรขาคณิตพัฒนาทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษออกมาเป็นภาพ ทำให้เขาพบว่า กาลอวกาศมี 4 มิติโดยเวลาเป็นมิติที่ 4 อวกาศและเวลา ซึ่งมี 4 มิตินี้จะกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน อวกาศและเวลาจะไม่แยกอิสระจากกัน เพราะตำแหน่งต่างๆ ในอวกาศจะมีเวลาไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเร็วในการเคลื่อนที่ในอวกาศของตำแหน่งนั้นๆ³ ตำแหน่ง A จะมีเวลาเป็นของตำแหน่ง A โดยเฉพาะ ส่วนตำแหน่ง B จะมีเวลาเป็นของตำแหน่ง B โดยเฉพาะซึ่งไม่ตรงกัน แต่มนุษย์จะสังเกตออกหรือไม่นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะ

¹ ไพรซ์ ธัชยพงษ์ (2549). “หนังสือไอน์สไตน์ หลุมดำ และบิกแบง.” หน้า 108.

² ไพรซ์ ธัชยพงษ์ (2549). “หนังสือไอน์สไตน์ หลุมดำ และบิกแบง.” หน้า 108–109.

³ ในทฤษฎีสัมพัทธภาพทั่วไป ระบุว่า นอกจากความเร็วแล้ว ความโน้มถ่วง ยังส่งผลให้เวลาต่างกันด้วย กล่าวคือ ตำแหน่งใดที่มีความโน้มถ่วงสูง เวลาจะเดินช้ากว่าตำแหน่งที่มีความโน้มถ่วงต่ำกว่า.

บางตำแหน่งมีเวลาต่างกันน้อยมากเมื่อเทียบกับอีกตำแหน่งหนึ่ง เพราะความเร็วในการเคลื่อนที่ของตำแหน่งนั้นๆ ต่างกันน้อยมาก จนไม่อาจจะวัดความแตกต่างของเวลาออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนได้ ด้วยเหตุที่อวกาศและเวลากลับกลืนเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่แยกอิสระจากกัน นักวิทยาศาสตร์จึงเรียกทั้งสองอย่างนี้รวมกันเป็นหนึ่งเดียวว่า “อวกาศเวลา” หรือ “กาลอวกาศ”

2.) ทฤษฎีสัมพัทธภาพทั่วไป

ไอน์สไตน์ตระหนักว่าทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษที่เขาประกาศไปเมื่อปี ค.ศ.1905 (พ.ศ.2448) นั้น แม้จะปฏิวัติวงการฟิสิกส์โลกในหลายๆ เรื่องแต่เขายังไม่พอใจนักเพราะว่ายังมีจุดอ่อนอยู่อย่างน้อย 2 ประการคือ

(1) ทฤษฎียังวางอยู่บนพื้นฐานของความเร็วคงที่หรือกรอบอ้างอิงเฉื่อย แต่ในโลกความเป็นจริงแทบจะไม่มีอะไรที่จะรักษาความเร็วให้คงที่ได้ตลอด

(2) ทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษยังไม่ได้กล่าวถึงเรื่องความโน้มถ่วง ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในโลกและในเอกภพ

ไอน์สไตน์จึงตั้งทฤษฎีสัมพัทธภาพทั่วไปขึ้นมาในปี ค.ศ.1915 (พ.ศ.2458) เพื่อใช้อธิบายวัตถุที่เคลื่อนที่ด้วยความเร็วไม่คงที่ และอธิบายเรื่องแรงโน้มถ่วง

ผลของทฤษฎีสัมพัทธภาพทั่วไป

ผลของทฤษฎีนี้ทำให้ไอน์สไตน์ได้ค้นพบปรากฏการณ์ความโน้มถ่วงที่สำคัญ 3 ประการ คือ ความโน้มถ่วงทำให้เวลาเดินช้าลง, ความโน้มถ่วงทำให้แสงเดินทางเป็นเส้นโค้ง และความโน้มถ่วงยืดความยาวของคลื่นแสง ผลทั้งสามประการนี้ ไอน์สไตน์สามารถอธิบายได้ทั้งเหตุผลในเชิงคุณภาพ และอธิบายด้วยตัวเลขการคำนวณทางคณิตศาสตร์¹

ความโน้มถ่วงทำให้เวลาเดินช้าลง

ความโน้มถ่วงยิ่งสูงขึ้นเท่าใด เวลา ก็ยิ่งเคลื่อนหรือผ่านไปช้าลงเท่านั้น ดังนั้นนาฬิกาบนโลกกับนาฬิกาบนดวงจันทร์ จะเดินเร็วไม่เท่ากัน นาฬิกาบนโลกจะเดินช้ากว่า เพราะความโน้มถ่วงของโลกสูงกว่าของดวงจันทร์ ยิ่งดาวดวงใดมีมวลสูง ความโน้มถ่วงก็จะสูงตามไปด้วย เมื่อความโน้มถ่วงสูงเวลา ก็จะเดินช้าลงไปด้วยเช่นกัน ปัจจุบันนักวิทยาศาสตร์วัดความแตกต่างระหว่างเวลาบนดวงอาทิตย์และบนผิวโลกได้ว่า เป็นไปตามที่ไอน์สไตน์บอกไว้เมื่อ 100 ปีมาแล้วทุกประการ กล่าวคือ ในปี ค.ศ.1960 (พ.ศ.2503) นักวิทยาศาสตร์วัดได้ว่าเวลาบนดวง

¹ไพรัช รัชพงษ์ (2549). “หนังสือไอน์สไตน์ หลุมดำ และบิกแบง.” หน้า 152.

อาทิตย์ช้ากว่าบนโลกเรา 64 วินาทีในหนึ่งปี¹

ความโน้มถ่วงทำให้แสงเดินทางเป็นเส้นโค้ง

ผลของสนามความโน้มถ่วงทำให้ “กาลอวกาศ” รอบวัตถุใหญ่ๆ ดังเช่นดวงดาวมีสภาพโค้งงอ ดังนั้นแสงที่เดินทางเข้าใกล้ดวงดาว เช่น ดวงอาทิตย์ จะเดินทางไม่เป็นเส้นตรง แต่จะเบนตามผิวโค้งของ “กาลอวกาศ” บริเวณใกล้ๆ ดวงอาทิตย์

หากเปรียบเทียบ “กาลอวกาศ” ในจักรวาลหรือในเอกภพเป็นเหมือน “น้ำ” ที่ใสไว้ในอ่างใบใหญ่ และเปรียบดวงดาวต่างๆ เหมือน “ผลส้ม” ที่ใส่ลงไปใต้น้ำนั้น ตอนที่เรายังไม่ได้ใส่ผลส้มลงไปใต้น้ำ น้ำในอ่างจะมีสภาพราบเรียบเสมอเหมือนกันในทุกตำแหน่ง แต่เมื่อเราใส่ผลส้มลงไปแล้ว ผลส้มก็จะแทรกเข้าไปอยู่ในน้ำ ส่งผลให้น้ำบริเวณผลส้มมีความโค้งงอไปตามผิวของผลส้มซึ่งค่อนข้างกลม ความโค้งงอของกาลอวกาศก็มีลักษณะคล้ายๆ ที่กล่าวมานี้ เมื่อกาลอวกาศบริเวณใกล้ๆ กับดวงดาวต่างๆ โค้งงอ จึงส่งผลให้แสงที่เดินทางผ่านเข้ามาบริเวณนั้นโค้งงอไปตามความโค้งของกาลอวกาศในตำแหน่งนั้นด้วย

ความโน้มถ่วงยืดความยาวของคลื่นแสง

ความโน้มถ่วงยืดความยาวของคลื่นแสง หมายถึง ความโน้มถ่วงทำให้แสงเกิดเปลี่ยนแปลงความถี่ของคลื่นจากความถี่สูงไปสู่ความถี่ต่ำ เพราะคลื่นแสงที่มีความถี่สูงจะมีความยาวของช่วงคลื่นแต่ละคลื่นสั้น ส่วนคลื่นที่มีความถี่ต่ำจะมีความยาวของช่วงคลื่นแต่ละคลื่นยาว แสงที่มีความถี่สูงจะมีสีม่วงส่วนแสงที่มีความถี่ต่ำจะมีสีแดง หากเราอยู่ในบริเวณที่มีความโน้มถ่วงต่ำแล้วมองไปยังตำแหน่งที่มีความโน้มถ่วงสูง แสงที่ส่งออกมาจากตำแหน่งที่มีความโน้มถ่วงสูงจะปรากฏต่อเราว่า ความยาวคลื่นยืดขยายออกไป นั่นคือ หากแสงที่ส่งออกมาเป็นสีม่วงแต่เราจะมองเห็นเป็นสีแดงเพราะอิทธิพลของแรงโน้มถ่วงที่ไปยืดขยายคลื่นแสงนั้น

3.2.2 ทฤษฎีควอนตัม

ควอนตัม (Quantum) แปลว่า ก้อนพลังงาน² เป็นคำที่ มักซ์ พลังค์ (Max Planck) นักฟิสิกส์ชาวเยอรมันผู้ตั้งทฤษฎีควอนตัมขึ้นในปี ค.ศ.1900 (พ.ศ.2443) ใช้เรียกพลังงานของแสงที่ได้ออกมาจากการเผา “ของแข็ง” จนร้อนและสุกสว่าง มักซ์ พลังค์ สังเกตเห็นว่า พลังงานของแสงที่ให้ออกมานั้นไม่ต่อเนื่องกัน แต่จะมีลักษณะเป็นช่วงๆ หรือ เป็นก้อนๆ เขาจึงเรียก

¹ ไพรซ์ ธัชพงษ์ (2549). “หนังสือไอน์สไตน์ หลุมดำ และบิกแบง.” หน้า 412.

² มาลี บานชื่น (2531). “แสงและทฤษฎีควอนตัม.” หน้า 110.

พลังงานในปริมาณช่วงหนึ่งๆ หรือ ก้อนหนึ่งๆ ว่า “ควอนตัม”¹

ควอนตัม เป็นแขนงหนึ่งของวิชาฟิสิกส์ เรียกว่า ควอนตัมฟิสิกส์บ้าง (Quantum physics) เรียกว่า วิชากลศาสตร์ควอนตัมบ้าง (Quantum mechanics) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเอกภพในระดับเล็กที่ตาเปล่ามองไม่เห็น คำว่า “ควอนตัม” เพิ่งเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 20 นี้ก็จริง แต่การศึกษาในเรื่องนี้มีประวัติความเป็นมายาวนาน

ย้อนอดีตไปเมื่อ 2,500 ปีที่แล้ว นักปรัชญากรีกตั้งคำถามว่า โลกที่มนุษย์อาศัยอยู่นี้ประกอบด้วยอะไร ต่อมาลัซซีปัส (Leucippus) และ เดโมคริตัส (Democritus) ได้จินตนาการว่า หากเขาเริ่มผ่าครึ่งผลแอปเปิ้ลแล้วแบ่งจาก 2 ส่วนเป็น 4 เป็น 8 เป็น 16... ไปเรื่อยๆ ในที่สุดเขาจะไม่อาจแบ่งแอปเปิ้ลได้อีก ทั้งสองจึงเรียกส่วนที่เล็กที่สุดของแอปเปิ้ลและของสสารทุกชนิดว่า อะตอม (Atom) ซึ่งมาจากคำในภาษากรีก Atomos ที่แปลว่าแบ่งแยกไม่ได้

เรื่องอะตอมจึงเป็นสิ่งที่ศึกษากันมายาวนาน จากยุคแรกที่ไม่อาจจะวัดขนาดอะตอมได้ ต่อมาเมื่อเครื่องมือวัดทันสมัยขึ้น ก็สามารถวัดขนาดอะตอมได้ แต่อะตอมมีขนาดเล็กมากจึงต้องหาหน่วยวัดความยาวแบบใหม่คือ หน่วยอังสตรอม ซึ่ง 100 ล้านอังสตรอมจะเท่ากับ 1 เซนติเมตร แต่อะตอมต่างชนิดกันจะมีขนาดต่างกัน โดยทั่วไปแล้วอะตอมจะมีขนาด 1 หรือ 2 อังสตรอม² หรือ มีขนาดเท่ากับ 1 หรือ 2 ใน 100 ล้านส่วนของ 1 เซนติเมตร

$$1 \text{ อังสตรอม} = 1/100,000,000 \text{ ซม.} = 0.00000001 \text{ ซม.} = 1.0 \times 10^{-8} \text{ ซม.}^*$$

$$2 \text{ อังสตรอม} = 2/100,000,000 \text{ ซม.} = 0.00000002 \text{ ซม.} = 2.0 \times 10^{-8} \text{ ซม.}$$

แต่เดิมนักฟิสิกส์คิดว่าสิ่งที่พวกเขาค้นพบนี้ ไม่อาจแบ่งแยกได้อีกต่อไปแล้วจึงเรียกว่า “อะตอม” ต่อมาเมื่อศึกษาเพิ่มมากขึ้นกลับพบว่า สสารเหล่านี้ยังแบ่งแยกออกได้อีกโดยมีนิวเคลียสอยู่ศูนย์กลาง และมีอิเล็กตรอนโคจรรอบๆ นิวเคลียสนั้น และภายในนิวเคลียสยังมีโปรตอนและนิวตรอนบรรจุอยู่อีก ในช่วงที่มีการค้นพบอิเล็กตรอน, โปรตอน และนิวตรอนนี้เอง มักซ์ พลังค์ ก็ได้ตั้งทฤษฎีควอนตัมขึ้นมา ต่อมานีลส์ บอร์ (Niels Bohr) ได้พัฒนาทฤษฎีควอนตัมให้ก้าวหน้าไปมาก โดยบอร์ได้ใช้ทฤษฎีของ มักซ์ พลังค์ มาผสมกับโครงสร้างอะตอมที่รัทเทอร์ฟอร์ด ซึ่งเป็นครูของเขาได้จัดทำไว้ แล้วนำมาอธิบายสเปกตรัมจากอะตอมของ

¹ มาลี บานชื่น (2531) แสงและทฤษฎีควอนตัม. หน้า 79-80.

² Michael Chester.(1978). “Particles : An Introduction to Particle Physics.” แปลโดย ธนกาญจน์ ภัทรกาญจน์(2533). “อนุภาค:ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับฟิสิกส์อนุภาค.” หน้า 3.

* $1.0 \times 10^{-8} \text{ ซม.} = 1/10^8 = 1/100,000,000 = 0.00000001 \text{ ซม.}$

ไฮโดรเจนได้ถูกต้อง ต่อมาบอร์และเพื่อนนักฟิสิกส์ได้แสดงแบบจำลองของอะตอม ที่มีลักษณะเหมือนระบบสุริยะ โดยมีนิวเคลียสที่ประกอบด้วยโปรตอนและนิวตรอนอยู่ตรงกลางกับอิเล็กตรอนโคจรรอบๆ นิวเคลียส ในช่วงเวลานั้นนักฟิสิกส์เข้าใจว่า โปรตอน นิวตรอน และอิเล็กตรอน ไม่อาจจะแบ่งแยกออกไปได้อีกแล้ว แต่ต่อมายังพบว่าโปรตรอนและนิวตรอนยังประกอบด้วยอนุภาคที่เล็กยิ่งกว่าเรียกว่า ควาร์ก (Quark) และภายหลังก็ยังพบอนุภาคที่เล็กยิ่งกว่านี้เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

ผลที่สำคัญของทฤษฎีควอนตัม

ทฤษฎีควอนตัมพบว่า ในโลกของสสารที่มีขนาดเล็กไม่มีความคงที่สม่ำเสมอ ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน สิ่งที่เราสามารถพยากรณ์ได้ในโลกแห่งอนุภาค มีเพียงความน่าจะเป็นเท่านั้น แต่เดิมวิชาฟิสิกส์วางอยู่บนรากฐานที่ว่า จักรวาลนี้มีความเป็นระเบียบ มีกฎเกณฑ์ มีความคงที่สม่ำเสมอ แต่รากฐานนี้ไม่อาจจะนำมาอธิบายโลกแห่งอนุภาคได้อีกต่อไป แม้แต่ไอน์สไตน์เองก็ยังกังวลว่า ควอนตัมฟิสิกส์เติบโตโดยไม่เคารพกฎการเรียงลำดับเหตุ (Cause) ไปสู่ผล (Effect) นีลส์ บอร์ มักจะสร้างทฤษฎีที่ไม่สนใจการเรียงลำดับว่า ต้องมีเหตุก่อนแล้วจึงจะเกิดผล ขณะที่ไอน์สไตน์เชื่อว่าโดยธรรมชาติแล้ว เหตุต้องมาก่อนแล้วจึงจะมีผลตามมา ซึ่งทฤษฎีสัมพัทธภาพของเขาก็นิ่งย่นเช่นนั้น¹ เพราะฉะนั้นทฤษฎีทั้งสองนี้จึงขัดแย้งซึ่งกันและกัน ทฤษฎีสัมพัทธภาพสามารถอธิบายโครงสร้างเอกภพได้ อธิบายจักรวาลได้ แต่ไม่สามารถอธิบายโครงสร้างระดับเล็กแบบทฤษฎีควอนตัมได้ ในขณะเดียวกันทฤษฎีควอนตัมก็ไม่สามารถอธิบายโครงสร้างเอกภพได้เช่นกัน

ในปัจจุบันนักวิทยาศาสตร์จึงพยายามหาทฤษฎีใหม่ ที่สามารถอธิบายทุกสิ่งทุกอย่างได้ ภายใต้ชื่อว่า ทฤษฎีสรรพสิ่ง (Theory of Everything) โดยหลักการแล้วจะรวมทั้งสองทฤษฎีนี้เข้าด้วยกันเป็น “ทฤษฎีแรงโน้มถ่วงแบบควอนตัม”

3.2.3 ทฤษฎีวิวัฒนาการ

วิวัฒนาการ (Evolution) ในความหมายทั่วไป หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งมีชีวิตที่ปรากฏขึ้นในระหว่างชั่วรุ่น การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในทุกๆระดับตั้งแต่ระดับดีเอ็นเอไปจนถึงลักษณะรูปร่าง สรีรวิทยา และพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตให้แตกต่างไปจากบรรพบุรุษ² ทฤษฎี

¹ ไพรซ์ ธัชยพงษ์ (2549). “หนังสือไอน์สไตน์ หลุมดำ และบิกแบง.” หน้า 245.

² พัฒน์ จันทรโรทัย (2547). “วิวัฒนาการ:ความเป็นมาและกระบวนการกำเนิดสิ่งมีชีวิต.” หน้า 1.

วิวัฒนาการจึงเป็นทฤษฎีที่ศึกษาเรื่องวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตว่า มีความเป็นมาอย่างไร มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในปัจจุบันมีพัฒนาการมาจากอดี้อย่างไร

ชาร์ลส์ ดาร์วิน (ค.ศ.1809-1882) ได้ชื่อว่าเป็น “บิดาแห่งทฤษฎีวิวัฒนาการ” เนื่องจากเป็นผู้ทำให้ทฤษฎีนี้เป็นที่ยอมรับของนักชีววิทยาและชาวโลกอย่างกว้างขวาง ดาร์วินเป็นนักธรรมชาติวิทยาชาวอังกฤษ เขาได้แนวคิดเรื่องวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตหลังจากที่เขาเดินทางไปกับเรือรบหลวงบีเกิ้ลในปี ค.ศ.1831 (พ.ศ.2374) เพื่อสำรวจดินแดนหมู่เกาะกาลาปากอสซึ่งตั้งอยู่ 600 ไมล์ไปทางตะวันตกของประเทศเอกวาดอร์ในอเมริกาใต้

จากการสำรวจครั้งนั้นดาร์วินพบว่า นกฟินช์หรือนกกระจอกที่อยู่บนเกาะแต่ละเกาะมีลักษณะแตกต่างกัน เขาจึงตั้งข้อสันนิษฐานว่า นกเหล่านี้อาจมีวิวัฒนาการมาจากนกชนิดหนึ่งที่เป็นบรรพบุรุษและอาศัยอยู่ในทวีปอเมริกาใต้ และสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชากรนกฟินช์มีความแตกต่างกันนั้น เป็นผลจากสภาพภูมิศาสตร์ของแต่ละเกาะ

ประกอบกับ ดาร์วิน ได้อ่านบทความของ ทอมัส มัลทัส นักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษ ที่บรรยายว่า การเพิ่มขึ้นของสิ่งมีชีวิตเป็นแบบเรขาคณิต (1, 2, 4, 8, 16,...) แต่ปริมาณอาหารเพิ่มขึ้นแบบเลขคณิต (1, 2, 3, 4, 5,...) ดังนั้นสิ่งมีชีวิตจึงต้องมีการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยตัวที่แข็งแรงและมีความเหมาะสมที่สุดในสภาวะแวดล้อมนั้นจะสามารถมีชีวิตอยู่รอดได้ และถ่ายทอดลักษณะดังกล่าวไปยังลูกรุ่นต่อไป

ต่อมาดาร์วินและเพื่อนของเขาชื่อ อัลเฟรด รัสเซล วอลเลซ ซึ่งมีความคิดเรื่องวิวัฒนาการดังกล่าวสอดคล้องกันได้ร่วมกันเสนอ “ทฤษฎีการคัดเลือกโดยธรรมชาติ” (The Theory of Natural Selection) ที่สมาคมลินเนีย ประเทศอังกฤษ โดยมีประเด็นสำคัญดังนี้

(1) การเพิ่มพูนเกินพอ (Overproduction) กล่าวคือ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีความสามารถผลิตลูกได้มากกว่าที่จะมีชีวิตอยู่รอด

(2) ความแปรผัน (Variation) สมาชิกของสิ่งมีชีวิตมีความแปรผัน ซึ่งรวมไปถึงการแปรผันของรูปร่างหรือพฤติกรรม ความแปรผันอาจจะเรียกว่า “การผ่าเหล่า” ก็ได้

(3) การต่อสู้เพื่อความอยู่รอด (Struggle for existence)

(4) สิ่งมีชีวิตที่เหมาะสมที่สุดเท่านั้นจึงมีชีวิตอยู่รอด (Survival of fitness)

(5) ถ่ายทอดลักษณะที่ดีเด่น (Inheritance of superior traits)

จากทฤษฎีการคัดเลือกโดยธรรมชาตินี้ ทำให้นักชีววิทยาส່วนใหญ่ยอมรับว่าสิ่งมีชีวิตมีการวิวัฒนาการ อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้ยังไม่สามารถอธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้สมาชิกของสิ่งมีชีวิตมีความแปรผัน¹ หรือผ่าเหล่าคือมีรูปร่างและพฤติกรรมต่างไปจากบรรพบุรุษ

มนุษย์วิวัฒนาการมาจากลิงใหญ่?

เนื้อหาสำคัญอีกส่วนหนึ่งในทฤษฎีของดาร์วินที่กล่าวไว้ในหนังสือ “บรรพบุรุษของมนุษย์” เขาอธิบายว่า “มนุษย์เป็นสัตว์โลก และที่สำคัญมีความเกี่ยวข้องกับลิงใหญ่ที่ยืนได้ด้วยสองขา” กล่าวคือ มนุษย์และลิงสองขามีรูปร่างและอวัยวะรับความรู้สึกที่คล้ายกัน เป็นโรคชนิดเดียวกันได้ มีการแสดงออกทางอารมณ์ที่คล้ายกัน ตัวอ่อนมีพัฒนาการเช่นเดียวกัน คือทั้งสองชนิดจะมีหางอยู่ระยะหนึ่ง แต่หางที่เป็นสิ่งบ่งบอกว่าบรรพบุรุษของมนุษย์เป็นพวกสัตว์ 4 เท้า นั้น ได้หายไปก่อนที่จะคลอดออกมา²

การที่ดาร์วินกล่าวว่ามนุษย์วิวัฒนาการมาจากลิงใหญ่นี้ ถือว่าเขากล้าหาญมาก เพราะขัดกับหลักคำสอนในศาสนาคริสต์ที่ว่า “พระเจ้าเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นมา” ครั้งหนึ่งในระหว่างวันประชุมพิจารณา “ทฤษฎีวิวัฒนาการ” ในปี ค.ศ.1860 (พ.ศ.2403) ซามูเอล วิลเบอร์ฟอร์ซ บาทหลวงแห่งอ็อกฟอร์ด ได้เดินเข้ามาในที่ประชุมแล้วมองหน้า ศาตราจารย์อักชเลย์ ผู้สนับสนุนคนสำคัญของดาร์วิน พร้อมกับถามว่า “ญาติทางฝ่ายไหนของท่าน เป็นทางคุณปู่หรือคุณย่าของท่านที่สืบเชื้อสายมาจากลิง”

อย่างไรก็ตาม เมื่อกาลเวลาผ่านไปวงการต่างๆ ก็ให้การยอมรับทฤษฎีของชาร์ลส์ ดาร์วินมากขึ้นเรื่อยๆ จนคริสตจักรคาทอลิกเองก็ต้องปรับเปลี่ยนท่าทีใหม่ จากการเผชิญหน้าหันมาเป็นแบ่งรับแบ่งสู้ พร้อมทั้งเริ่มนำทฤษฎีใหม่ๆ ทางวิทยาศาสตร์ไปศึกษาแล้วแสดงทรรศนะในเชิงเปรียบเทียบด้วยเหตุผล

เมื่อต้นปี พ.ศ.2550 พระสันตะปาปาเบเนดิกต์ที่ 16 ออกมาแสดงทรรศนะต่อทฤษฎีวิวัฒนาการเป็นครั้งแรก โดยกล่าวชื่นชมความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็กล่าวถึงทฤษฎีวิวัฒนาการว่ายังไม่สมบูรณ์เพราะไม่สามารถพิสูจน์ได้ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางพันธุกรรมตลอดระยะเวลาหลายล้านปีที่ผ่านมา ไม่สามารถจำลองขึ้นในห้องทดลองได้ อย่างไรก็ตามพระสันตะปาปายังได้กล่าวอีกว่า “พระเจ้าได้สร้างสรรค์สิ่งมีชีวิตผ่านกระบวนการ

¹ พัฒน์ จันทร์โรทัย (2547). “วิวัฒนาการ:ความเป็นมาและกระบวนการกำเนิดสิ่งมีชีวิต.” หน้า 53-58.

² Anna Sproule (1990). CHARLES DARWIN, ปิ่น - จวี เวชชานูเคราะห์ แปล (2543). “ชาร์ลส์ ดาร์วิน.” หน้า 55-56.

วิวัฒนาการ” วรรณคดีของพระสันตะปาปาเบเนดิกต์นี้ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ที่ประเทศเยอรมนี เป็นหนังสือชื่อว่า “การสร้างกับวิวัฒนาการ” (Creation and Evolution)¹

3.3 การกำเนิดและโครงสร้างของเอกภพ

3.3.1 การกำเนิดของเอกภพ

เมื่อนักวิทยาศาสตร์ได้ค้นพบเกี่ยวกับเอกภพ ก็ได้พยายามหาคำตอบเกี่ยวกับกำเนิดเอกภพ โดยคิดทฤษฎีขึ้นมาหลายทฤษฎี ในอดีตมีทฤษฎีที่เชื่อว่าน่าจะเป็นไปได้ คือ ทฤษฎีที่เห็นว่า จักรวาลคงที่และเป็นระบบที่ชัดเจน จนกระทั่งเมื่อมีการผลิตกล้อง Hubble ขึ้น ก็ได้มีทฤษฎีใหม่ที่ได้รับการยอมรับมากที่สุด คือ ทฤษฎี Big Bang หรือ การระเบิดครั้งใหญ่ โดยเมื่อนักวิทยาศาสตร์ส่องกล้องไป พบว่า ดวงดาวหรือกาแล็กซีเคลื่อนออกจากกัน เขาจึงสันนิษฐานว่า เอกภพเกิดขึ้นจากการระเบิดครั้งใหญ่ การระเบิดนั้นมีการระเบิดออกมาจากจุดศูนย์กลาง เมื่อระเบิดแล้วก็เกิดการกระจายตัวของฝุ่นละอองต่างๆ แล้วมารวมตัวกันเป็นเกลียว เรียกว่า Galaxy เป็นกาแล็กซีน้อยใหญ่ขึ้นมา และเกิดตัวระบบใหญ่เรียกว่า Universe โดยมีจุดศูนย์กลางเรียก จุด Singularity แรงเหวี่ยงจากการระเบิดครั้งใหญ่นั้นเองที่ทำให้ดวงดาวและกาแล็กซีต่างๆ เคลื่อนออกจากกัน

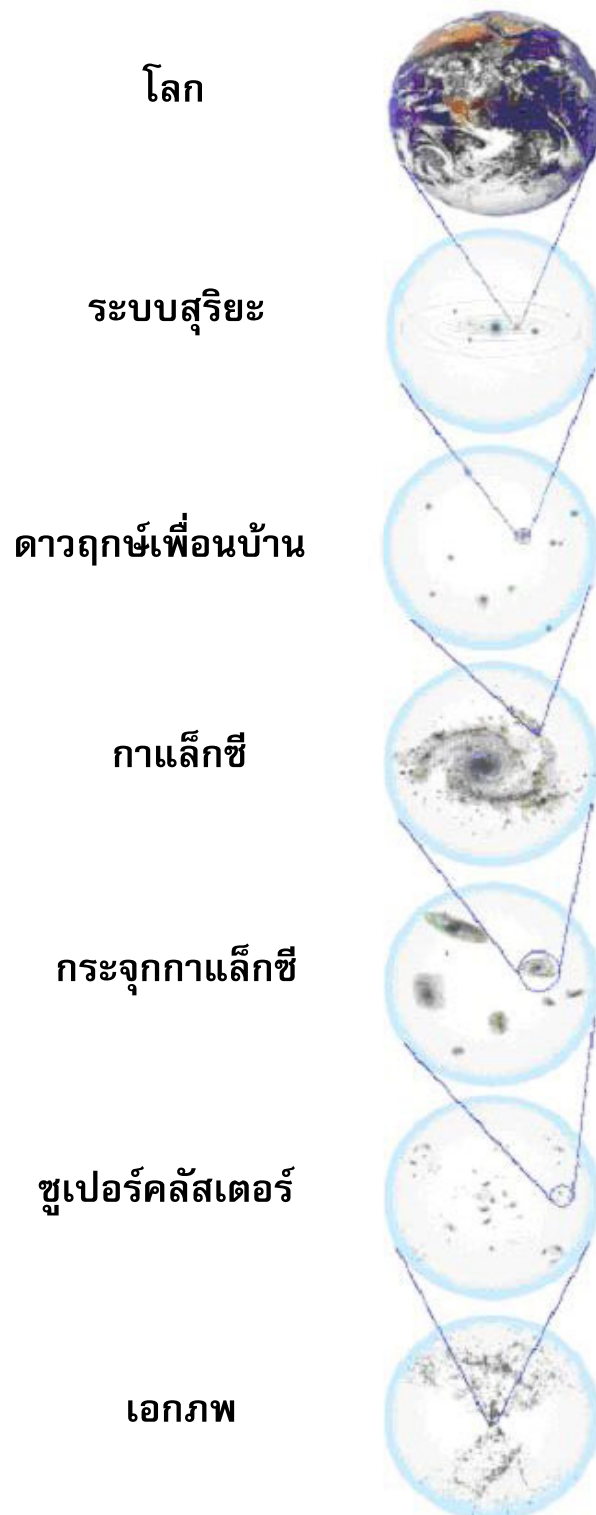
นอกจากนี้ นักวิทยาศาสตร์ยังได้สังเกตการหมุนของกาแล็กซี ทำให้ค้นพบสสารบางอย่างซึ่งทำให้ดวงดาวในกาแล็กซีเคลื่อนที่ได้อย่างช้าๆ ถ้าหากไม่มีแรงโน้มถ่วงจากสสารลึกลับนี้เข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว เหล่าดวงดาวในกาแล็กซีก็จะเคลื่อนที่ได้เร็วกว่านี้ นักวิทยาศาสตร์จึงตั้งชื่อสสารนี้ว่า สสารมืด (Dark Matter) มีการประมาณกันว่าสสารมืดเป็นองค์ประกอบกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ของมวลทั้งหมดในจักรวาล²

นักวิทยาศาสตร์กำลังศึกษาดูแนวโน้มของเอกภพในอนาคต จึงคิดทฤษฎีเกี่ยวกับลักษณะการขยายตัวของเอกภพ และสรุปทฤษฎีว่า เอกภพอาจจะขยายตัวต่อไปเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด หรือจะขยายตัวแล้วก็จะคงที่ หรือจะค่อยๆ หดตัวกลับมารวมกันและเกิดการชนกันเป็นจุดจบของเอกภพ ก็เป็นสิ่งที่นักวิทยาศาสตร์กำลังค้นหาค้นต่อไป

¹ ผู้จัดการ. (2550). “โป๊ปวิพากษ์วิทยาศาสตร์แคบเกินอธิบายกำเนิดสิ่งมีชีวิต.” [ออนไลน์].

² D.Finley, D.Aguilar (November 2,2005).Astronomers Get Closest Look Yet At Milky Way’s Mysterious Core. National Radio Astronomy Observatory. Retrieved on 2006 -08-10.

3.3.2 โครงสร้างของเอกภพ

โครงสร้างของเอกภพแบ่งอย่างกว้างๆ ได้ 3 ส่วน คือ กาแล็กซี (Galaxy) กระจุกกาแล็กซี (Cluster of galaxies) และซูเปอร์คลัสเตอร์ (Supercluster)¹ แต่หากแบ่งย่อยออกไปอีกตามรูปภาพโครงสร้างของเอกภพในหน้าที่ผ่านมามาจะได้นี้

โลก (The Earth)

โลกของเรามีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 12,756 กิโลเมตร โลกอยู่ห่างจากดวงอาทิตย์ 150 ล้านกิโลเมตร แสงอาทิตย์ต้องใช้เวลาเดินทางนาน 8 นาทีกว่าจะถึงโลก

ระบบสุริยะ (Solar System)

ประกอบด้วยดวงอาทิตย์เป็นดาวฤกษ์อยู่ตรงศูนย์กลาง มีดาวเคราะห์ 9 ดวง เป็นบริวาร โคจรรอบดาวเคราะห์แต่ละดวง อาจมีดวงจันทร์เป็นบริวารโคจรรอบอีกทีหนึ่ง ดาวพลูโตอยู่ห่างจากดวงอาทิตย์ 6 พันล้านกิโลเมตร แสงอาทิตย์ต้องใช้เวลาเดินทางนานมากกว่า 5 ชั่วโมงกว่าจะถึงดาวพลูโต

ดาวฤกษ์เพื่อนบ้าน (Stars)

ดาวฤกษ์แต่ละดวงอาจมีระบบดาวเคราะห์เป็นบริวาร เช่นเดียวกับระบบสุริยะของเรา ดาวฤกษ์แต่ละดวงอยู่ห่างกัน เป็นระยะทางหลายล้านล้านกิโลเมตร ดาวฤกษ์ที่อยู่ใกล้ที่สุดของดวงอาทิตย์ชื่อ “พร็อกซิมา เซ็นทอรี” (Proxima Centauri) อยู่ห่างออกไป 40 ล้านล้านกิโลเมตร หรือ 4.2 ปีแสง ดาวฤกษ์ซึ่งมองเห็นเป็นดวงสว่างบนท้องฟ้า ส่วนมากจะอยู่ห่างไม่เกิน 2,000 ปีแสง

ปีแสง หมายถึง หน่วยของการวัดระยะทางในเอกภพ ซึ่ง 1 ปีแสง เท่ากับระยะทางที่แสงเดินทางได้ในระยะเวลา 1 ปีตามเวลาบนโลก โดยใน 1 วินาที แสงจะเดินทางได้ประมาณ 300,000 กิโลเมตร

กาแล็กซี (Galaxy)

กาแล็กซี คือ อาณาจักรของดวงดาว กาแล็กซีทางช้างเผือกของเรา มีรูปร่างเหมือนกังหัน มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1 แสนปีแสง ประกอบด้วยดาวฤกษ์ประมาณ 1 พันล้านดวง ดวงอาทิตย์ของเราอยู่ห่างจากใจกลางของกาแล็กซีเป็นระยะทางประมาณ 3 หมื่นปีแสง หรือ 2 ใน 3 ของรัศมี

¹ science-new. (2551). “ตำแหน่งของโลกในจักรวาล.” [ออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.lesa.in.th/1/earth_in_cosmos/earth_in_cosmos.html.

กระจุกกาแล็กซี (Cluster of galaxies)

กาแล็กซีมีได้อยู่กระจายตัวด้วยระยะห่างเท่า ๆ กัน หากแต่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม (Group) หรือกระจุก (Cluster) โดยกลุ่มกาแล็กซีของเรา (The Local Group) ประกอบด้วยกาแล็กซีมากกว่า 10 กาแล็กซี กาแล็กซีเพื่อนบ้านของเรา มีชื่อว่า “กาแล็กซีแอนโดรเมดา” (Andromeda galaxy) อยู่ห่างออกไป 2.3 ล้านปีแสง กลุ่มกาแล็กซีท้องถิ่นมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 10 ล้านปีแสง

ซูเปอร์คลัสเตอร์ (Supercluster)

ซูเปอร์คลัสเตอร์ ประกอบด้วยกระจุกกาแล็กซีหลายกระจุก ซูเปอร์คลัสเตอร์ของเรา (The local supercluster) มีกาแล็กซีประมาณ 2 พันกาแล็กซี ตรงใจกลางเป็นที่ตั้งของ “กระจุกเวอร์โก” (Virgo cluster) ซึ่งประกอบด้วยกาแล็กซีประมาณ 50 กาแล็กซี อยู่ห่างออกไป 65 ล้านปีแสง กลุ่มกาแล็กซีท้องถิ่นของเรา กำลังเคลื่อนที่ออกจากกระจุกเวอร์โก ด้วยความเร็ว 400 กิโลเมตร/วินาที

เอกภพ (Universe)

“เอกภพ” หมายถึง อาณาบริเวณโดยรวม ซึ่งบรรจุทุกสรรพสิ่งทั้งหมด นักดาราศาสตร์ยังไม่ทราบว่า ขอบของเอกภพสิ้นสุดที่ตรงไหน แต่พวกเขาพบว่ากระจุกกาแล็กซีกำลังเคลื่อนที่ออกจากกัน นั้นแสดงให้เห็นว่าเอกภพกำลังขยายตัว เมื่อคำนวณย้อนกลับนักดาราศาสตร์พบว่าเมื่อก่อนทุกสรรพสิ่งเป็นจุดๆ เดียว เอกภพถือกำเนิดขึ้นด้วย “การระเบิดใหญ่” (Big Bang) เมื่อประมาณ 13,000 ล้านปีมาแล้ว

เอกภพที่นักดาราศาสตร์สามารถสังเกตการณ์ได้ในปัจจุบันอยู่ภายในรัศมี 14,000 ล้านปีแสง โดยประกอบด้วย ซูเปอร์คลัสเตอร์ (Super Cluster) 270,000 กลุ่ม กระจุกกาแล็กซี (Cluster of galaxies) 500 ล้านกลุ่ม มีกาแล็กซีประมาณ 110,000 ล้านกาแล็กซี โดยกาแล็กซีขนาดใหญ่มี 10,000 ล้านกาแล็กซี กาแล็กซีแคระหรือกาแล็กซีขนาดเล็กมี 100,000 ล้านกาแล็กซี และมีดวงดาวที่สามารถสังเกตการณ์ได้ประมาณ 20 ล้านล้านล้านดวง¹

คลื่นวิทยุกลับในกาแล็กซีทางช้างเผือก

นักดาราศาสตร์ค้นพบว่า มีแหล่งกำเนิดคลื่นวิทยุกระจายจากทิศต่างๆ ในท้องฟ้าทั่วไปหมดทั้งๆ ที่กาแล็กซีทางช้างเผือกของเรามีรูปร่างแบนคล้ายชิ้นแพนเค้ก ระบบสุริยะของเราอยู่

¹ รอฮิม ปรามาส (2547). “เอกภพ สรรพสิ่ง และมนุษยชาติ.” หน้า 26.

ค่อนข้างมาทางกลางของกาแล็กซีลักษณะแพนเค้กดังกล่าว ฉะนั้นเวลาเรามองออกไปก็将会เห็นดวงดาว “บริเวณขอบของกาแล็กซี” เป็นแถบทางช้างเผือกที่มีจำนวนดวงดาวมากกว่า “ด้านบนและล่างของกาแล็กซี” ดังนั้น แหล่งกำเนิดคลื่นวิทยุก็ควรจะมาจากบริเวณขอบของกาแล็กซีมากกว่าจากด้านบนหรือล่างของมันด้วย

แต่เหตุใดแหล่งกำเนิดวิทยุที่ค้นพบจึงดูกระจุกกระจายทั่วท้องฟ้าไปหมดและคลื่นวิทยุที่ได้รับล้วนแล้วแต่มีพลังสูงทั้งสิ้น มันสูงกว่าที่ได้รับจากกาแล็กซีแอนโดรเมดา นับเป็นพันเท่า¹ ซึ่งกาแล็กซีนี้อยู่ใกล้กับกาแล็กซีของเรามากที่สุด ด้วยเหตุนี้ นักดาราศาสตร์ ส่วนใหญ่จึงสรุปว่าคลื่นวิทยุเหล่านี้มาจากกาแล็กซีทางช้างเผือกของเราแน่นอน ไม่ได้มาจากกาแล็กซีอื่น แต่ก็ยังไม่รู้ว่าทำไมมันกระจุกกระจายกันมาทั่วท้องฟ้า ทั้งด้านบน ด้านล่าง และบริเวณขอบแนวกลางของกาแล็กซีที่เป็นแถบทางช้างเผือก²

3.4 หลุมดำสิ่งลึกลับในห้วงอวกาศ

3.4.1 ความหมายและประวัติของหลุมดำ

สตีเฟน ฮอว์กิง ให้ความหมายของหลุมดำ (Black hole) ไว้ว่า ตามความเชื่อเดิมหลุมดำคือเขตแดนที่อวกาศมีความโค้งงอมาก และแรงโน้มถ่วงมีกำลังสูงมากจนแสงไม่อาจเล็ดลอดออกมาได้ แต่ตามหลักความไม่แน่นอนของกลศาสตร์ควอนตัมที่เราได้ศึกษาพบว่าอนุภาคให้แสงได้เล็ดลอดออกมาได้บ้าง³ หลุมดำนั้นเป็นเสมือนกับเครื่องดูดฝุ่นจักรวาล มันจะกลืนทุกสิ่งทุกอย่างที่เข้ามาใกล้มัน

ในปี ค.ศ.1783 (พ.ศ.2326) จอห์น มิเชล (John Michell) อาจารย์มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ระบุว่า ดาวฤกษ์ที่มีมวลมากจะมีสนามแรงโน้มถ่วงสูงจนแสงไม่อาจเดินทางออกมาได้ ดาวที่มีลักษณะเช่นนี้อาจจะมีอยู่เป็นจำนวนมาก ถึงแม้เราจะไม่สามารถมองเห็นดาวเหล่านี้ได้ เพราะแสงของมันไม่สามารถเดินทางมาถึงโลก แต่เราสามารถตรวจวัดแรงโน้มถ่วงของมันได้ ยุคนั้นจอห์น มิเชล เรียกสิ่งเหล่านี้ว่า ดาวมืด (Dark star) และนี่คือสิ่งลึกลับในห้วงอวกาศที่เราเรียกกันว่าหลุมดำในปัจจุบัน

¹ กาแล็กซีแอนโดรเมดา อยู่ห่างจาก กาแล็กซีทางช้างเผือก 2.3 ล้านปีแสง.

² รอฮิม ปรามาส (2547). “เอกภพ สรรพสิ่งและมนุษยชาติ.” หน้า 380-381.

³ Stephen Hawking (1988). A Brief History of Time, แปลโดยรอฮิม ปรามาส (2546). “ประวัติย่อของกาล-เวลา.” น.247.

เส้นเขตแดนของหลุมดำเรียกว่า “ขอบฟ้าเหตุการณ์ (Event horizon)” เป็นผิวล้อมรอบหลุมดำ เป็นเหมือนผนังกันแสงหรือสิ่งต่างๆ ให้อยู่ภายในหลุมดำ

นักดาราศาสตร์เชื่อว่า หลุมดำนับไม่ถ้วนในจักรวาลมีการพบหลักฐานเกี่ยวกับหลุมดำในแทบจะทุกๆ ที่ที่สังเกตการณ์ ตั้งแต่ขนาดเท่าเข็มจนถึงยักษ์ใหญ่ที่สามารถกลืนดวงดาวร้อยล้านเท่าของขนาดดวงอาทิตย์

3.4.2 หลุมดำใหญ่ใจกลางกาแล็กซีทางช้างเผือก

จากหลักฐานต่างๆ ที่พบทำให้นักดาราศาสตร์มีความเชื่อว่า มีหลุมดำขนาดใหญ่อยู่บริเวณใจกลางกาแล็กซีทางช้างเผือกของเรา ซึ่งอยู่ห่างจากโลกออกไปกว่า 26,000 ปีแสง โดยหลักฐานได้จากภาพที่ถ่ายด้วยกล้องดูดาวฮับเบิล สเปนซ์ และกล้องวิทยุดูดาวขนาด 12 ฟุต ชื่อ ลาซิเลีย ในประเทศชิลี

นักดาราศาสตร์ยังไม่สามารถระบุมวลของหลุมดำใจกลางกาแล็กซีนี้ได้แน่ชัด สตีเฟน ฮอว์กิง กล่าวว่า มีมวลประมาณ 1 แสนเท่าของดวงอาทิตย์ ดาวที่เคลื่อนเข้าไปใกล้บริเวณดังกล่าวจะถูกฉีกกระจายออกด้วยแรงโน้มถ่วงกำลังสูง จากนั้นชิ้นส่วนต่างๆ และก๊าซจะตกเข้าไปในหลุมดำ

นอกจากนี้จากหลักฐานที่ค้นพบบ่งบอกว่า ในใจกลางกาแล็กซีอื่นๆ ก็มีหลุมดำขนาดใหญ่อยู่เหมือนกันกับกาแล็กซีทางช้างเผือกของเรา เช่น กาแล็กซีแอนโดรเมดา กาแล็กซีควาซาร์ และ กาแล็กซี M87 เป็นต้น

3.4.3 เวลาอันน่าพิศวงในหลุมดำ

นักวิทยาศาสตร์พบว่า ความแตกต่างของเวลาบริเวณใกล้หลุมดำ (Black hole) กับบริเวณอื่นๆ จะสูงมาก เพราะหลุมดำมีมวลสูงมาก ทำให้ความโน้มถ่วงสูงไปด้วย ศาสตราจารย์ ดร.ไพรัช ธัชยพงษ์¹ กล่าวว่า หากหลุมดำมีมวล 10 เท่าของดวงอาทิตย์ เวลาที่อยู่นอกเส้นขอบฟ้าเหตุการณ์ของหลุมดำเพียง 1 เซนติเมตร จะเดินช้าถึง 6 ล้านเท่าของเวลาที่อยู่ห่างไกลออกไป² หากนำค่าประมาณของมวลหลุมดำที่สตีเฟน ฮอว์กิงกล่าวไว้คือ 1 แสนเท่าของดวงอาทิตย์มา

¹ ศาสตราจารย์ ดร.ไพรัช ธัชยพงษ์ เคยดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ,อธิการบดีมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ และผู้อำนวยการศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ.

² ไพรัช ธัชยพงษ์ (2549). “หนังสือไอน์สไตน์ หลุมดำ และบิกแบง.” หน้า 153.

คำนวณ จะพบว่า เวลาที่อยู่นอกเส้นขอบฟ้าเหตุการณ์ของหลุมดำเพียง 1 เซนติเมตร จะเดินเข้าถึง 60,000 ล้านเท่าของเวลาบริเวณที่อยู่ห่างออกไป เช่น เวลาบนโลกมนุษย์ เป็นต้น

3.5 จีโนมหน่วยพื้นฐานของสิ่งมีชีวิต

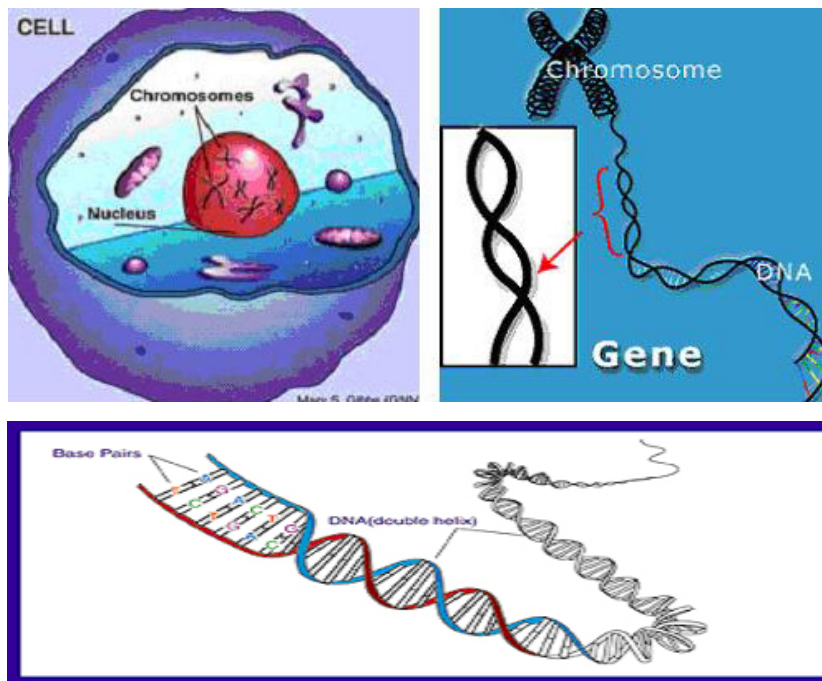
ก่อนที่จะศึกษาได้เรียนรู้เรื่องจีโนม จะต้องทำความเข้าใจเรื่องเซลล์ (Cell) เสียก่อน เซลล์ หมายถึง หน่วยที่เล็กที่สุดของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด สิ่งมีชีวิตแต่ละชนิดประกอบขึ้นจากเซลล์ ตั้งแต่สิ่งมีชีวิตที่มีเซลล์เดียว เช่น แบคทีเรีย จนถึงสิ่งมีชีวิตที่มีหลายเซลล์ เช่น มนุษย์ และ สัตว์ ต่างๆ โดยมนุษย์นั้นประกอบขึ้นจากเซลล์ประมาณ 100 ล้านล้านเซลล์

ในบริเวณส่วนกลางของเซลล์แต่ละเซลล์จะมี “นิวเคลียส” บรรจุอยู่ซึ่งเป็นศูนย์กลางควบคุมการทำงานของเซลล์ และในนิวเคลียสนี้เองจะมี “จีโนม (Genome)” บรรจุอยู่อีกชั้นหนึ่ง ภายในจีโนมนั้นจะประกอบด้วย “โครโมโซม (Chromosome)” อยู่หลายโครโมโซม บนโครโมโซมจะมี “ยีน (Gene)” อยู่เป็นกลุ่มๆ และในยีนแต่ละยีนจะมี “สารพันธุกรรม” (Deoxyribonucleic acid หรือ DNA) จำนวนมากประกอบอยู่

จีโนม (Genome) จึงหมายถึง หน่วยที่เป็นที่บรรจุอยู่ของโครโมโซม ยีน และสารพันธุกรรม สิ่งมีชีวิตทุกชนิดทั้งพืชและสัตว์รวมทั้งมนุษย์ถูกกำหนดด้วยจีโนม¹ กล่าวคือ จีโนมของนาย ก. จะเป็นตัวกำหนดว่า นาย ก. จะมีรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร ผิวสีอะไร ความสูงเท่าไร เส้นผมหยิกหรือตรง เป็นต้น

โครโมโซม จะมีลักษณะเป็นแท่งๆ และอยู่กันเป็นคู่ๆ ในมนุษย์แต่ละคนจะมีโครโมโซม 23 คู่ หรือ 46 แท่ง และบนโครโมโซมจะมียีนอยู่เป็นกลุ่มๆ มนุษย์แต่ละคนจะมียีนประมาณ 30,000 ยีน เช่น ยีนกำหนดสีผม ยีนกำหนดสีผิว ยีนกำหนดสีดวงตา เป็นต้น ยีนของแต่ละคนจะแตกต่างกันไปจึงทำให้สีผม สีผิว และสีดวงตา เป็นต้น แตกต่างกัน และในยีนแต่ละยีนจะมี DNA ประกอบอยู่ DNA นั้นมีโครงสร้างเป็น 2 สายไขว้กันเป็นเกลียว แต่ละสายประกอบด้วย น้ำตาลและเบส 4 ชนิด คือ A, T, G และ C จับคู่กัน เรียกว่า “คู่เบส” (Base Pairs) เรียงต่อกันไปเป็นเส้นยาว โดยยีนมนุษย์ 1 ยีน จะมี DNA ประมาณ 100,000 คู่เบส

¹ Sarah E. DeWeerd. (2003). “What ‘s a Genome ?” [Online], National Center for Biotechnology Information or NCBI. (2004). “What is a Genome ?” [Online]. แหล่งที่มา http://www.genomenetwork.org/resources/whats_a_genome/Chp1_1_1.shtml และ http://www.ncbi.nlm.nih.gov/About/primer/genetics_genome.html.

เซลล์ (รูปซ้ายบน), โครโมโซมและยีน (รูปขวาบน), ดีเอ็นเอ (รูปล่าง)

ในเซลล์เล็กๆ ของมนุษย์ซึ่งมีประมาณ 100 ล้านล้านเซลล์ แต่ละเซลล์จะประกอบด้วย DNA ประมาณ 3,000 ล้านคู่เบส นักวิทยาศาสตร์ได้พยายามถอดรหัส DNA เหล่านี้ออกมา เพื่อจะได้รู้ว่า DNA ตรงไหนทำหน้าที่อะไร โดยหวังว่าในอนาคตจะสามารถกำหนดรูปร่าง ลักษณะ สีผิว และ อื่นๆ ของเด็กในครรภ์ได้ โดยการจดหายีนที่ตรงกับความต้องการมาใส่เข้าไป

ความสัมพันธ์ของดีเอ็นเอกับอะตอม นักศึกษาบางท่านอาจจะสงสัยว่า ดีเอ็นเอกับอะตอมที่กล่าวไว้ในทฤษฎีควอนตัมมีความสัมพันธ์กันอย่างไร เพราะเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่มีขนาดเล็กเหมือนกัน อะตอมนั้นเป็นส่วนประกอบของดีเอ็นเอ กล่าวคือ ดีเอ็นเอแต่ละคู่เบสจะประกอบขึ้นจากอะตอมหลายๆ อะตอมรวมกันโดยดีเอ็นเอจะมีขนาดใหญ่กว่าอะตอมประมาณ 10 เท่าคือ มีขนาด 1 ใน 10 ล้านของเซนติเมตร ในขณะที่อะตอมมีขนาด 1 ใน 100 ล้านของเซนติเมตร¹ ส่วนนิวเคลียสของอะตอมกับนิวเคลียสของเซลล์ซึ่งมีจีโนมบรรจุอยู่ตรงกลางนั้นเป็นคนละอย่างกันแต่มีชื่อเหมือนกัน

¹ นำชัย ชีววิวรรณ์. (2550). “มหัศจรรย์ ดีเอ็นเอ (DNA).” [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://school.obec.go.th/sciencenonpit/dna2.html>.

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 3 ความรู้พื้นฐานเรื่องเอกภพ จบโดยสมบูรณ์แล้ว
โปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 3 และกิจกรรมในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 3
แล้วจึงศึกษาบทที่ 4 ต่อไป

บทที่ 4

หลักธรรมสำคัญใน พระไตรปิฎก

เนื้อหาบทที่ 4

หลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก

4.1 ภาพรวมหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก

4.2 นิพพาน

4.3 ความไม่ประมาท

4.4 ละชั่วทำดีทำใจให้ผ่องใส

4.5 มรรคมีองค์ 8

4.6 ไตรสิกขา

4.7 พระไตรปิฎก

4.8 นิยาม

แนวคิด

1. หลักธรรมต่างๆ ในพระไตรปิฎกเป็นหลักปฏิบัติเพื่อไปสู่นิพพาน เป็นหลักธรรมที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทุกหมวด ไม่ขัดแย้งกัน ย่อและขยายได้ หากย่อจนถึงที่สุดก็จะเหลือข้อเดียวคือ “ความไม่ประมาท” หากขยายความแล้วจะได้ “84,000 ข้อ หรือ พระธรรมชั้นตรี” แบ่งเป็นพระวินัย 21,000 ข้อ พระสูตร 21,000 ข้อ และพระอภิธรรม 42,000 ข้อ
2. หลักธรรมทั้งหมดในพระไตรปิฎกอาจจะจัดแบ่งเป็น 3 ข้อ ก็ได้คือ ละชั่ว ทำดี และทำใจให้ผ่องใส หลักธรรม 3 ข้อนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ไตรสิกขา คือ ศีลสิกขา จิตสิกขา และปัญญาสิกขา ถ้าขยาย 3 ข้อนี้ ให้เป็น 8 ข้อก็ได้เรียกว่า มรรคมงคล 8 ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ สัมมาทิฏฐิและสัมมาสังกัปปะ จัดอยู่ในปัญญาสิกขา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ จัดอยู่ในศีลสิกขา สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ จัดอยู่ในจิตสิกขา
3. หลักธรรมสำคัญอีกหมวดหนึ่ง ซึ่งปรากฏอยู่ในอรรถกถา คือ นิยาม 5 ได้แก่ พิชนิยาม อุดุณนิยาม จิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม นิยามทั้ง 5 นี้ เป็นกฎที่ควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างในโลกและในอนันตจักรวาล

วัตถุประสงค์

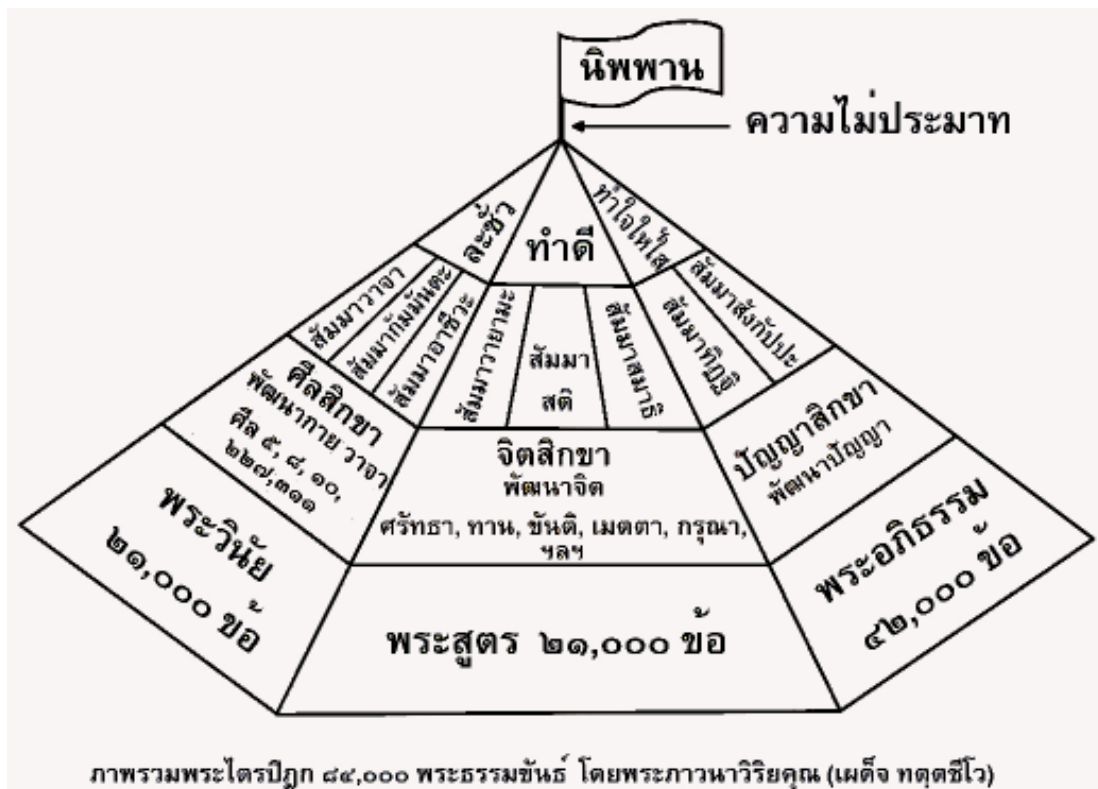
เพื่อให้นักศึกษาได้ทราบภาพรวมหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎกดังนี้ คือ นิพพาน ความไม่ประมาท ละชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส มรรคมงคล 8 ไตรสิกขา องค์ประกอบพระไตรปิฎก และ นิยาม 5 อันเป็นความรู้พื้นฐานสำหรับศาสตร์ต่างๆ ในบทอื่นๆ ต่อไป

บทที่ 4

หลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก

ในบทนี้จะกล่าวถึงหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎกโดยย่อ เพื่อใช้ในการอ้างอิงข้อมูลสำหรับศาสตร์ต่างๆ ในบทอื่นๆ ต่อไป ความจริงหลักธรรมต่างๆ ที่จะกล่าวถึงนี้ นักศึกษาคงได้เรียนกันมาพอสมควรแล้ว การกล่าวถึงอีกครั้งนี้ มีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความสะดวก ในการเชื่อมโยงความรู้จากหลักธรรมเหล่านี้กับบทอื่นๆ เนื่องจากหลักธรรมที่นักศึกษาได้เรียนมาก่อนหน้านี้กระจัดกระจายอยู่ในวิชาต่างๆ จึงไม่สะดวกต่อการนำมาค้นคว้าเปรียบเทียบกับศาสตร์ต่างๆ ในวิชานี้ และบางวิชานักศึกษาก็เรียนมานานแล้ว จึงอาจจะลืมไปบ้างแล้ว การกล่าวถึงหลักธรรมเหล่านั้นอีกครั้งถือเป็นการทบทวนความรู้ และเป็นการตอกย้ำเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นด้วย

4.1 ภาพรวมหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก

พระเดชพระคุณพระภิกษุญาณวริยคุณ รองเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย ได้ให้ภาพรวมหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎกไว้อย่างชัดเจน ดังภาพที่แสดงไว้ในหน้าที่ผ่านมา จะเห็นว่าหลักธรรมทั้งหมดในพระไตรปิฎก มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ปฏิบัติบรรลุ “นิพพาน” อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของมวลมนุษยและสรรพสัตว์ทั้งหลาย

สำหรับหลักธรรมต่างๆ ในพระไตรปิฎกอันเป็นหลักปฏิบัติเพื่อไปสู่นิพพานนั้น เป็นหลักธรรมที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทุกหมวดไม่มีความขัดแย้งกันสามารถย่อได้และขยายได้ หากย่อจนถึงที่สุดก็จะเหลือเพียงข้อเดียวคือ “ความไม่ประมาท” หากขยายความแล้วก็จะได้มากถึง “84,000 ข้อ หรือ พระธรรมชั้น” แบ่งเป็นพระวินัย 21,000 ข้อ พระสูตร 21,000 ข้อ และพระอภิธรรม 42,000 ข้อ

นอกจากนี้ หลักธรรมทั้งหมดในพระไตรปิฎกอาจจะแบ่งให้เหลือ 3 ข้อก็ได้ คือ ละชั่ว ทำดี และทำใจให้ผ่องใส หลักธรรม 3 ข้อนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ไตรสิกขา คือ ศีลสิกขา จิตสิกขา และปัญญาสิกขา หากจะขยายจาก 3 ข้อนี้ให้เป็น 8 ข้อ ก็ได้เรียกว่า มรรคมงคล 8 อัน ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ โดยสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ จัดอยู่ในปัญญาสิกขา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ จัดอยู่ในศีลสิกขา สัมมาวายามะ สัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ จัดอยู่ในจิตสิกขา

หลักธรรมในแต่ละหมวดมีรายละเอียดโดยย่อดังต่อไปนี้

4.2 นิพพาน

นิพพาน หมายถึง การดับกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวง นิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแบ่งนิพพานออกเป็น 2 ประการ คือ สอุปาทิเสสนิพพาน และ อนุปาทิเสสนิพพาน¹

1) สอุปาทิเสสนิพพาน หมายถึง ภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์ มีสังโยชน์ในภพนี้สิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ เป็นผู้มีราคะ โทสะ และโมหะสูญสิ้นแล้ว แต่ยังเป็นผู้เสวยอารมณ์ทั้งที่พึงใจและไม่พึงใจ ยังเสวยสุขและทุกข์อยู่ เพราะความที่อินทรีย์ 5 ยังไม่บุปสลาย

พระเดชพระคุณญาณวริยคุณ อธิบายสอุปาทิเสสนิพพานไว้ว่า เป็นพระนิพพานในตัว

¹ ธาตุสูตร, ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ, มก. เล่ม 45 หน้า 304.

บางครั้งก็เรียกว่า “นิพพานเป็น” หมายความว่า ในขณะที่อาสวะกิเลสสูญสิ้นไปหมดแล้ว แต่ยังมีชีวิตอยู่ ยังมีชั้น 5 อยู่ มีธรรมกายปรากฏอยู่ในตัว ทำให้รู้สึกเป็นสุขเหมือนอยู่ในอายตนนิพพานอย่างแท้จริง เพียงแต่ยังอาศัยกายมนุษย์อยู่เท่านั้น¹

2) อนุปาทิสถนิพพาน หมายถึง ภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์ มีสังโยชน์ในภพนี้สิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ เวทนาทั้งปวงในอัตภาพนี้ของภิกษุนั้นเป็นสภาพที่กิเลส มีตัณหา เป็นต้น ครอบงำไม่ได้อีก

พระเดชพระคุณภาวนาวิริยคุณ อธิบายอนุปาทิสถนิพพานไว้ว่า เป็นนิพพานที่อยู่ นอกตัว บางครั้งก็เรียกว่า “นิพพานตาย” หมายความว่าเมื่อชั้น 5 แตกดับสิ้นเชื้อไม่เหลือ เศษแล้ว ธรรมกายที่อยู่ในสุปปาทิสถนิพพาน จึงตกศูนย์เข้าสู่อนุปาทิสถนิพพาน ณ จุดนี้เอง ที่เรียกว่า “อายตนนิพพาน” ที่พระอริยเจ้าทั้งหลายตั้งจิตปรารถนาจะไปถึง²

4.3 ความไม่ประมาท

ความไม่ประมาท หมายถึง ความไม่เลินเล่อ ไม่พลั้ง ไม่เผลอ มีสติเสมอ ส่วนความประมาท คือ การขาดสติ ความพลั้งเผลอ ความไม่ประมาทเป็นหลักธรรมใหญ่ ซึ่งรวมธรรมทั้งหมดในพระไตรปิฎกไว้ในข้อนี้เพียงข้อเดียว

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในปทสูตรว่า รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมถึงความประทุษลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้าง บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่ารอยเท้าสัตว์เหล่านั้น เพราะเป็นรอยใหญ่ แม้ฉันใด กุศลธรรมทั้งหมดนั้นมีความไม่ประมาทเป็นมูล รวมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาทบัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่ากุศลธรรมเหล่านั้น ฉะนั้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่ประมาทพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 จักกระทำใ้มากซึ่งอริยมรรคมีองค์ 8³

ก่อนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้น พระองค์ก็ได้ตรัสพระปัจฉิมวาจาไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนพวกเธอว่า สังฆารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”⁴

¹ พระภาวนาวิริยคุณ, “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” หน้า 146.

² พระภาวนาวิริยคุณ, “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” หน้า 146.

³ ปทสูตร, สังยุตตนิกาย มหาวรรค, มก. เล่ม 30 หน้า 253 ข้อ 132.

⁴ มหาปรินิพพานสูตร, ทีฆนิกาย มหาวรรค, มก. เล่ม 13 หน้า 322.

พระดำรัสนี้ถือว่าเป็นการสรุปหลักธรรมทั้งหมด ที่พระองค์ตรัสสอนมาตลอด 45 พรรษาให้เหลือเพียงข้อเดียวคือ ความไม่ประมาทเท่านั้น

พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ได้อธิบายขยายความเรื่องความไม่ประมาท ไว้ในกัณฑ์ที่ว่าด้วยเรื่องปัจฉิมวาจาว่า

ความประมาท คือ เผลอไป ความไม่ประมาท คือ ความไม่เผลอ ไม่เผลอละใจจดใจจ่อทีเดียว...ท่านจึงได้อุปมาไว้ ไม่ประมาท ไม่เผลอในความเสื่อมไปในปัจฉิมวาจา นึกถึงความเสื่อมอยู่เสมอ นึกหนักเข้าๆ แล้วใจหาย นี่เรามาคนเดียวหรือ นี่เราก็ตายคนเดียว บุรพชนต้นตระกูลของเราไปไหนหมด ตายหมด เราละก็ตายแบบเดียวกัน ตกใจละคราวนี้ ทำชั่วก็เลิกละทันที รีบทำความดีโดยกะทันหันทีเดียว เพราะไปเห็นภัยความเสื่อมเข้า ถ้าไม่เห็นความเสื่อมละก็ กล้าหาญนักทำชั่วก็ได้ ต่ว่าผู้หลักผู้ใหญ่ได้ตามชอบใจ¹

4.4 ละชั่วทำดีทำให้ผ่องใส

หลักธรรมทั้งหมดในพระไตรปิฎก นอกจากจะรวมลงในความไม่ประมาทเพียงข้อเดียวแล้ว ยังสามารถขยายออกเป็น 3 ข้อได้ ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในมหาปทานสูตร เรื่องโอวาทปาฏิโมกข์ว่า

- (1) การไม่ทำบาปทั้งสิ้น (ละชั่ว)
- (2) การยังกุศลให้ถึงพร้อม (ทำดี)
- (3) การทำจิตของตนให้ผ่องใส (ทำใจให้ผ่องใส)

นี่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย²

(1) การไม่ทำบาปทั้งสิ้น มาจากภาษาบาลีว่า สพฺพปาปสฺส อกรณํ หมายถึง ไม่ทำชั่วด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ สพฺพปาปสฺส อกรณํ นี้ ครอบคลุมพระวินัยปิฎกทั้งหมด หากจัดเข้าในไตรสิกขา ก็จะตรงกับ “ศีลสิกขา”

(2) การยังกุศลให้ถึงพร้อม มาจากภาษาบาลีว่า กุสลสฺสุปสมฺปทา หมายถึง ทำความดีให้มีขึ้นด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ กุสลสฺสุปสมฺปทา นี้ ครอบคลุมพระสุตตันตปิฎกทั้งหมด หากจัดเข้าในไตรสิกขา ก็จะตรงกับ “จิตสิกขา”

¹ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร), (2537). “มรดกธรรมของหลวงพ่อดาวตาท่าน.” หน้า 199.

² มหาปทานสูตร, ทีฆนิกาย มหาวรรค, มก. เล่ม 13 ข้อ 54 หน้า 55.

(3) การทำจิตของตนให้ผ่องใส มาจากภาษาบาลีว่า สจิตตปริโยทปนํ หมายถึง ทำจิตใจของตนให้ผ่องใส สจิตตปริโยทปนํ นี้ ครอบคลุมพระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด หากจัดเข้าในไตรสิกขาก็จะตรงกับ “ปัญญาสิกขา”

4.5 มรรคมีองค์ 8

มรรค แปลว่า ทาง, หนทาง มรรคมีองค์ 8 จึงหมายถึง หนทางปฏิบัติหรือข้อปฏิบัติ 8 ประการ เพื่อให้ถึงความดับทุกข์ นั่นคือการได้บรรลุนิพพานนั่นเอง

มรรคมีองค์ 8 เป็นธรรมข้อหนึ่งในอริยสัจ 4 ซึ่งประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย (เหตุแห่งทุกข์คือตัณหา) นิโรธ (ความดับทุกข์) และมรรคคือหนทางดับทุกข์ เมื่อกล่าวถึงมรรคเพียงข้อเดียวแต่ก็มีความหมายเชื่อมโยงไปถึงอริยสัจอีก 3 ข้อที่เหลือด้วย เพราะธรรมทั้ง 4 ข้อมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสมรรคมีองค์ 8 ไว้ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร¹ ซึ่งเป็นพระปฐมเทศนาหรือเทศนาครั้งแรกของพระองค์ พระเดชพระคุณพระภิกษุญาณวชิรญาณวฑฺฒโน ได้สรุปมรรคมีองค์ 8 ไว้ด้วยภาษาที่เข้าใจได้ง่ายดังนี้

(1) สัมมาทิฏฐิ คือ ความเข้าใจถูก โดยสามารถตัดสินได้อย่างถูกต้องว่า อะไรถูก-ผิด อะไรดี-ชั่ว อะไรบุญ-บาป อะไรควร-ไม่ควรทำ

(2) สัมมาสังกัปปะ คือ ความคิดถูก โดยเลือกคิดเฉพาะในสิ่งที่เกิดบุญ ไม่เกิดบาป

(3) สัมมาวาจา คือ การพูดถูก โดยเลือกพูดเฉพาะในสิ่งที่เกิดบุญ ไม่เกิดบาป

(4) สัมมากัมมันตะ คือ การทำถูก โดยเลือกทำแต่ในสิ่งที่เกิดบุญ ไม่เกิดบาป

(5) สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพถูก โดยเลือกประกอบอาชีพที่เกิดบุญ ไม่เกิดบาป

(6) สัมมาวายามะ คือ การเพียรพยายามถูก โดยเพียรละเว้นความชั่ว เพียรทำความดี และเพียรกลั่นใจให้ผ่องใส

(7) สัมมาสติ คือ ความระลึกถูก โดยพยายามรักษาใจให้มีความสะอาดบริสุทธิ์ในการคิด พูด และทำอยู่เป็นปกติ

¹ อัมมจักกัปปวัตตนสูตร, พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาคที่ 1, มก. เล่ม 6 หน้า 46.

(8) สัมมาสมาธิ คือ ความตั้งมั่นถูก โดยพยายามประคับประคองในขณะที่ทำภาวนา ให้อยู่นิ่ง ณ ศูนย์กลางกายอย่างต่อเนื่องถูกส่วนเป็นปกติ จนกระทั่งเกิดความสุขขึ้นในใจที่นำไปสู่การเห็นธรรมะที่เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์อยู่ในตัว¹

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในปริกขารสูตรว่า องค์แห่งมรรค 7 ประการคือ ตั้งแต่สัมมาทิฏฐิถึงสัมมาสติ เป็นองค์ประกอบของสัมมาสมาธิ หรือประชุมลงในสัมมาสมาธิ ดังพระดำรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย องค์แห่งสมาธิ 7 ประการ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เอกัคคตาจิต(ความมีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว หรือ การที่จิตเป็นสมาธิ) ประกอบด้วยองค์ 7 ประการนี้เรียกว่าอริยสมาธิ...²

พระเดชพระคุณพระราชภาวนาวิสุทธิกษัตริย์เคยกล่าวไว้เช่นกันว่า “มรรคทั้ง 7 ประการจะประชุมรวมกันลงในสัมมาสมาธิ” ด้วยเหตุนี้ สัมมาสมาธิจึงมีความสำคัญสูงสุดในบรรดามรรคทั้งปวง ทำนองเดียวกับความไม่ประมาทที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เพราะการที่บุคคลจะเป็นผู้ “ไม่ประมาท” ได้อย่างสมบูรณ์ บุคคลผู้นั้นจะต้องมีสติกำกับตนเองอยู่ตลอดเวลา การที่บุคคลนั้นๆ จะมีสติกำกับตนเองอยู่ตลอดเวลา เขาจะต้องฝึกสัมมาสมาธิมาอย่างดีแล้ว จนใจของเขาจรดนิ่งอยู่ ณ ศูนย์กลางกายฐานที่ 7 ตลอดเวลา

4.6 ไตรสิกขา

ไตรสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา 3 ประการ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงไตรสิกขาไว้ในภาวนสูตรว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไตรสิกขาเป็นไฉน ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา เมื่อใด เธอเป็นผู้มีสิกขาอันได้ศึกษาแล้วในไตรสิกขานี้ เมื่อนั้นภิกษุนี้เราเรียกว่า ได้ตัดตัณหาขาดแล้ว คลายสังโยชน์ได้แล้ว ได้ทำที่สุดทุกข์เพราะละมานะได้โดยชอบฯ³

พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ได้อธิบายขยายความเรื่องไตรสิกขาไว้ว่ามี 2 ระดับ คือ ระดับปกติหรือระดับต้น และระดับสูงหรือเกินระดับปกติขึ้นไป

ไตรสิกขาระดับต้นนั้น จะเรียกว่า ศีล จิต(สมาธิ) และ ปัญญา หรือเรียกว่า ศีลสิกขา

¹ พระภาวนาวิริยคุณ (2550). “ชีวิตนี้มีไว้ทุ่มเต็มพ้น.” หน้า 72.

² พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต, มก. เล่ม 37 ข้อ 42 หน้า 110.

³ ภาวนสูตร, อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต, มก. เล่ม 36 ข้อ 376 หน้า 831.

จิตสิกขา (สมาธิสิกขา) และปัญญาสิกขา ไตรสิกขาระดับต้นนี้เป็นไตรสิกขาในระดับ “รู้” หมายถึง รู้ว่าไตรสิกขามืออะไรบ้างเมื่อรู้แล้วก็ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขานั้นเมื่อปฏิบัติแล้วก็จะเป็นเหตุให้เข้าถึงไตรสิกขาระดับสูงต่อไป

ไตรสิกขาระดับสูงหรือเกินระดับปกติขึ้นไปจะเรียกว่า อธิศีล อธิจิต และ อธิปัญญา หรือเรียกว่า อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ไตรสิกขาระดับสูงนี้เป็นไตรสิกขาในระดับ “เห็น” หมายถึง ได้ปฏิบัติสมาธิจนสามารถ “เห็น” ได้ด้วยตนเองว่าไตรสิกขาในตัวเรามีอะไรบ้าง กล่าวคือ ได้ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ในตัวที่ละเอียดเป็นขั้นๆ เข้าไปในนั่นเอง

คำว่า “อธิ” ในคำว่า อธิศีล เป็นต้น แปลว่า ยิ่ง เกิน หรือ ล่วง หมายถึง ไตรสิกขา ที่ยิ่งกว่า หรือเกินกว่า หรือล่วงพ้นจากไตรสิกขาในระดับต้น

4.7 พระไตรปิฎก

พระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อขยายความแล้วจะได้มากถึง 84,000 ข้อ หรือ 84,000 พระธรรมขันธ์ โดยจัดอยู่ในพระวินัยปิฎก 21,000 ข้อ จัดอยู่ในพระสุตตันตปิฎก 21,000 ข้อ และจัดอยู่ในพระอภิธรรมปิฎก 42,000 ข้อ

พระไตรปิฎกหากนำมาเชื่อมโยงกับไตรสิกขาจะได้ดังนี้ คือ

พระวินัยปิฎก คือ ศีลสิกขา

สุตตันตปิฎก คือ จิตสิกขา

พระอภิธรรมปิฎก คือ ปัญญาสิกขา

สำหรับรายละเอียดเรื่องพระไตรปิฎกนั้นมีกว่าไว้แล้วในวิชา “ความรู้พื้นฐานทางพระพุทธศาสนา” จะไม่กล่าวถึงรายละเอียดในวิชานี้อีก

4.8 นิยาม 5

นอกจากหลักธรรมทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีธรรมอีกหมวดหนึ่งซึ่งมีความสำคัญ แต่ปรากฏอยู่ในอรรถกถาคือเรื่องนิยาม 5 ซึ่งจะใช้เป็นหัวข้อสำคัญในการเปรียบเทียบกับวิทยาศาสตร์ ในบทวิทยาศาสตร์ในพระไตรปิฎก

นิยาม หมายถึง ความแน่นอน¹ หรือหากใช้ในภาษาร่วมสมัยที่เข้าใจได้ง่ายๆ นิยามก็อาจแปลว่า “กฎ” พระอรรถกถาจารย์ได้จำแนกนิยามไว้ 5 ประการคือ พืชนิยาม อุดุนิยาม จิตตนิยาม กรรมนิยาม และ ธรรมนิยาม² กฎทั้ง 5 ประการนี้ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างในโลก และในอนันตจักรวาล ทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปตามกฎทั้ง 5 ประการนี้ทั้งสิ้น

1) พืชนิยาม (Biological Laws) หมายถึง กฎของสิ่งมีชีวิตทั้งหมด ในทางวิทยาศาสตร์ ใช้คำว่า กฎทางชีววิทยา กล่าวคือ เป็นกฎธรรมชาติที่ควบคุมความเป็นไปของสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ เช่น เมื่อนำเมล็ดข้าวเปลือกไปปลูก ต้นไม้ที่งอกออกมาจะต้องเป็นต้นข้าวเสมอ หรือเมื่อช้างคลอดลูกออกมา ก็ย่อมเป็นลูกช้างเสมอ หรือถ้าเป็นมนุษย์เมื่อคลอดลูกออกมา ก็ย่อมเป็นมนุษย์เสมอ ความเป็นระเบียบหรือความแน่นอนนี้ ในทางพุทธศาสนา กล่าวว่า เป็นผลมาจากการควบคุมของพืชนิยาม

2) อุดุนิยาม (Physical and Chemical Laws) หมายถึง กฎที่ควบคุมสิ่งไม่มีชีวิตทุกชนิด เช่น ดิน ฟ้า อากาศ สสาร วัตถุ กฎุมิต่างๆ ตลอดอนันตจักรวาล ในทางวิทยาศาสตร์ใช้คำว่า กฎทางฟิสิกส์ ครอบคลุมตั้งแต่ที่เล็กที่สุด ได้แก่ อนุภาค อะตอม ไปจนถึงสิ่งที่ใหญ่โต เช่น โลก กาแล็กซี และ เอกภพ ปรากฏการณ์ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ฤดูกาล แม้กระทั่งการเกิดและการดับสลายของโลกก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติคือ อุดุนิยามนี้

3) กรรมนิยาม (The law of Karma) หมายถึง กฎแห่งกรรม กรรมคือการกระทำ แบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ กรรมดีและกรรมชั่ว กรรมดีย่อมตอบสนองในทางดี กรรมชั่วย่อมตอบสนองในทางชั่ว

4) จิตตนิยาม (Psychic Law) หมายถึง กฎการทำงานของจิตใจ พระพุทธศาสนาสอนว่า คนเราประกอบด้วยส่วนที่สำคัญ 2 ส่วน คือ ร่างกายและจิตใจ ในส่วนของจิตใจนั้นมีความสำคัญในฐานะเป็นผู้สั่งการทุกอย่างให้ร่างกายปฏิบัติตาม หากเปรียบร่างกายเหมือนเครื่องคอมพิวเตอร์ จิตใจก็เปรียบเหมือนผู้ใช้งานเครื่องคอมพิวเตอร์ (User)

5) ธรรมนิยาม (The law of cause and effect) มีความหมาย 2 นัย คือ นัยที่ 1 หมายถึง กฎแห่งเหตุและผลของสรรพสิ่ง ดังคำกล่าวที่ว่า เพราะมีสิ่งนี้ จึงมีสิ่งนี้ขึ้น หลักธรรมต่างๆ ส่วนใหญ่ก็จัดอยู่ในหลักธรรมนิยาม เช่น ปฏิจจสมุปบาท (อวิชชาทำให้เกิดสังขาร สังขารทำให้เกิดวิญญาณ วิญญาณทำให้เกิดนามรูป นามรูปทำให้เกิดสฬายตนะ สฬายตนะ ทำให้

¹ ปรมัตถทีปนี, อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ, มก. เล่ม 81 หน้า 348.

² มหาปทานสูตร, อรรถกถาทีมนิกาย มหาวรรค, มก. เล่ม 13 หน้า 100.

เกิดผัสสะ ผัสสะทำให้เกิดเวทนา เวทนาทำให้เกิดตัณหา ตัณหาทำให้เกิดอุปาทาน อุปาทานทำให้เกิดภพ ภพทำให้เกิดชาติ ชาติทำให้เกิดชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ อุปายาส) อริยสัจ 4 (สมุทัย คือตัณหา ทำให้เกิดทุกข์ มรรคนำไปสู่นิโรธ คือความดับทุกข์) เป็นต้น

ส่วนนัยที่ 2 หมายถึง ความสัมพันธ์กันของนิยามทั้ง 4 ประการข้างต้น เช่น การประสูติของพระโพธิสัตว์ เป็นเหตุให้แผ่นดินไหว หรือเมื่อมนุษย์ไม่ควบคุมกิเลสในใจ ก็จะเป็นเหตุให้ทำผิดศีลธรรมและจะทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อม เป็นต้น

ธรรมนิยามนี้ มีขอบเขตครอบคลุมกว้างขวางที่สุด กฎทั้ง 4 ข้อข้างต้นสรุปรวมลงในข้อสุดท้ายนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบนิยาม หรือกฎธรรมชาติทั้ง 5 เหล่านี้ แต่พระองค์ตรัสสอนโดยเน้นเรื่องจิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม เพราะมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการดับทุกข์ ส่วนเรื่องอุนิยามและพีชนิยามนั้น พระองค์ตรัสไว้เพียงเล็กน้อยเท่านั้นคือเฉพาะที่จำเป็นเพื่อให้เข้าใจแนวปฏิบัติสู่ทางพ้นทุกข์ได้ชัดเจนขึ้น หรือพระพุทธองค์จะตรัสในกรณีมีผู้กราบทูลถาม

นิยาม 4 ข้อแรก นักศึกษาคงได้เรียนรู้กันมาพอสมควรแล้วในวิชาต่างๆ ในที่นี้จะขยายความในส่วนของธรรมนิยามเพิ่มเติม ในความหมายนัยที่สองคือ ความสัมพันธ์กันของนิยามทั้ง 4 ประการคือ พีชนิยาม อุนิยาม จิตตนิยาม และกรรมนิยาม เช่น ความหวั่นไหวในหมีนโลกธาตุ ในเวลาเสด็จลงสู่พระครรภ์พระมารดาของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย

จะเห็นว่า การจุติลงมาประสูติของพระโพธิสัตว์นั้นเป็นเรื่องของ พีชนิยาม ส่วนการไหวของภพต่างๆ ในหมีนโลกธาตุเป็นเรื่องของ อุนิยาม ซึ่งตามปกติแล้วไม่เกี่ยวข้องกัน แต่ด้วยบุญบารมีของพระโพธิสัตว์ ทำให้พีชนิยามส่งผลต่ออุนิยามได้ และในเวลาทีพระโพธิสัตว์ทรงออกจากครรภ์พระมารดา ในเวลาที่ตรัสรู้ภูมิสัมโพธิญาณ ในเวลาที่พระตถาคตทรงประกาศพระธรรมจักร ในเวลาที่ทรงปลงอายุสังขาร ในเวลาที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน ตลอดหมีนโลกธาตุก็หวั่นไหวเช่นกัน นี่ก็ชื่อว่า ธรรมนิยาม

นอกจากนี้ยังมีกรณีอื่นๆ อีกที่แสดงให้เห็นว่านิยามแต่ละอย่างมีความสัมพันธ์กัน เช่น เมื่อมนุษย์ไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม จะเป็นเหตุให้สิ่งแวดล้อมเสื่อม แต่เมื่อมนุษย์ตั้งอยู่ในศีลธรรม จะเป็นเหตุสิ่งแวดล้อมเจริญขึ้น กิเลสในจิตใจมนุษย์เป็นเหตุให้กัปทำลาย กล่าวคือ กิเลสตระกูลโทสะ ทำให้ไฟบรรลัยกัลป์ทำลายกัป กิเลสตระกูลราคะ ทำให้น้ำบรรลัยกัลป์ทำลายกัป กิเลสตระกูลโมหะ ทำให้ลมบรรลัยกัลป์ทำลายกัป ผู้ฝึกจิตจนได้อภิญญาสามารถแสดง

ปาฏิหาริย์ต่างๆ ได้ เช่น เดินบนน้ำได้ ดำดินได้ เหาะได้ เหนมิสัตว์ดุสิ่งของขึ้นจากที่ว่างๆ ได้ เป็นต้น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงความประพัตติของมนุษย์ ว่ามีผลต่อสิ่งแวดล้อมไว้อย่างชัดเจนในธรรมิกสูตร¹ ความว่า

สมัยใด พระราชาเป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม สมัยนั้น แม้พวกข้าราชการ ก็เป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อพวกข้าราชการไม่ตั้งอยู่ในธรรม แม้พราหมณ์และคฤหบดี ก็เป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อพราหมณ์และคฤหบดีไม่ตั้งอยู่ในธรรม แม้ชาวนิคมและชาวชนบท ก็เป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม พระจันทร์และพระอาทิตย์ย่อมหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ เมื่อพระจันทร์และพระอาทิตย์หมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ หมู่ดาวนักษัตรก็ย่อมหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ เมื่อคืนและวันหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ เดือนหนึ่งและกึ่งเดือนก็หมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ

เมื่อเดือนหนึ่งและกึ่งเดือนหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ ฤดูและปีก็ย่อมหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอเมื่อฤดูและปีหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ ลมย่อมพัดไม่สม่ำเสมอ เมื่อลมพัดไม่สม่ำเสมอ ลมก็เดินผิดทางไม่สม่ำเสมอย่อมพัดเวียนไป เมื่อลมเดินผิดทางไม่สม่ำเสมอพัดเวียนไป เทวดาย่อมกำเริบ เมื่อเทวดากำเริบฝนย่อมไม่ตกต้องตามฤดูกาล เมื่อฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าทั้งหลายก็สุกไม่เสมอกัน มนุษย์ผู้บริโภคข้าวที่สุกไม่เสมอกัน ย่อมเป็นผู้มีอายุสั้น มีผิวพรรณเศร้าหมองมีกำลังน้อย มีอาพาธมาก

สมัยใด พระราชาเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม สมัยนั้น แม้ข้าราชการก็ย่อมเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อข้าราชการตั้งอยู่ในธรรมสมัยนั้น แม้พราหมณ์และคฤหบดีก็เป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อพราหมณ์และคฤหบดีตั้งอยู่ในธรรม แม้ชาวนิคมและชาวชนบท ก็ย่อมเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อชาวนิคมและชาวชนบทเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรมพระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ย่อมหมุนเวียนสม่ำเสมอ เมื่อพระจันทร์และพระอาทิตย์หมุนเวียนสม่ำเสมอ หมู่ดาวนักษัตรก็ย่อมหมุนเวียนสม่ำเสมอ เมื่อหมู่ดาวนักษัตรหมุนเวียนสม่ำเสมอ คืนและวันก็ย่อมหมุนเวียนสม่ำเสมอ เมื่อคืนและวันย่อมหมุนเวียนสม่ำเสมอ เดือนหนึ่งและกึ่งเดือนก็ย่อมหมุนเวียนสม่ำเสมอ

เมื่อเดือนหนึ่งและกึ่งเดือนหมุนเวียนสม่ำเสมอ ฤดูและปีก็ย่อมหมุนเวียนไปสม่ำเสมอ เมื่อฤดูและปีหมุนเวียนไปสม่ำเสมอ ลมย่อมพัดสม่ำเสมอ เมื่อลมพัดสม่ำเสมอ ลมย่อมพัดไปถูกทาง เมื่อลมพัดไปถูกทาง เทวดาย่อมไม่กำเริบ ฝนย่อมตกต้องตามฤดูกาล เมื่อฝนตก

¹ ธรรมิกสูตร, อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต, มก. เล่ม 35 ข้อ 70 หน้า 221.

ต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าก็สุกเสมอกัน มนุษย์ผู้บริโภควิวรรณดี มีกำลัง และมีอาหารน้อยๆ

จากพระดำรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพระสูตรนี้ ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งจัดอยู่ในพีชนิยาม ส่งผลต่อสภาพดินฟ้าอากาศอันเป็นส่วนของอุตุนิยามด้วย และเมื่อสภาพดินฟ้าอากาศเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อม ก็จะส่งผลมาถึงมนุษย์ด้วยคือเป็นเหตุให้สุขภาพของมนุษย์เสื่อมถอยลง

ความหมายของธรรมนิยามในหน้าที่ 2 นี้ หากพิจารณาดูให้ดีจะพบว่า มีความหมายสอดคล้องกับความหมายหน้าที่ 1 คือเป็นเรื่องของเหตุและผลนั่นเอง เพียงแต่ในบางเรื่องเราไม่อาจทำความเข้าใจโดยวิธีการคิด เช่น การประสูติของพระบรมโพธิสัตว์กับการเกิดแผ่นดินไหว แต่จะรู้ได้ด้วยการปฏิบัติธรรมจนบังเกิดญาณทัสสนะ ก็จะพบว่าสิ่งนี้เป็นแบบแผนอย่างหนึ่งของพระบรมโพธิสัตว์ทุกพระองค์

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 4 หลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก จบโดยสมบูรณ์แล้ว
โปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 4 และกิจกรรมในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 4
แล้วจึงศึกษาบทที่ 5 ต่อไป

บทที่ 5

มนุษยศาสตร์

ในพระไตรปิฎก

เนื้อหาบทที่ 5

มนุษยศาสตร์ในพระไตรปิฎก

5.1 ภาพรวมมนุษยศาสตร์ในพระไตรปิฎก

5.2 ประวัติศาสตร์โลกและมนุษยชาติ

- 1.) โลกและมนุษย์ในยุคแรก
- 2.) โลกและมนุษย์ในยุคกลาง
- 3.) โลกและมนุษย์ในยุคสุดท้าย
- 4.) สรูปอภิสถาปัตยกรรมเป็นเหตุแห่งความเสื่อมของโลกและมนุษย์

5.3 ความหมายและองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์

5.4 ความสำคัญและธรรมชาติของใจ

5.5 วงจรของกิเลส กรรม และวิบาก

- 5.4.1 ความหมายและตระกูลของกิเลส
- 5.4.2 ความหมายและประเภทของกรรม
- 5.4.3 ความหมายและระดับของวิบาก

5.6 นิสัยปัจจัยสร้างกรรมอย่างต่อเนื่อง

- 5.6.1 ความสำคัญของนิสัย
- 5.6.2 นิสัยเกิดขึ้นได้อย่างไร
- 5.6.3 ห้าห้องแหล่งบ่มเพาะนิสัย
- 5.6.4 หลักการบ่มเพาะนิสัยที่ดี

5.7 กรรมลิขิตชีวิตมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย

5.8 เป้าหมายชีวิตของมนุษย์

5.9 ความสำคัญของการเป็นมนุษย์

แนวคิด

1. การที่มนุษย์ประพฤติคุณธรรมจะส่งผลให้โลกและมนุษย์เสื่อมลงเรื่อย ๆ แต่เมื่อมนุษย์ประพฤติคุณธรรมจะทำให้โลกและมนุษย์เจริญขึ้นเรื่อย ๆ
2. มนุษย์ประกอบด้วยร่างกายกับจิตใจ ปกติจิตใจจะสว่างไสวแต่เพราะกิเลสที่เกิดขึ้นจึงทำให้จิตใจเศร้าหมองและเป็นเหตุให้มนุษย์ทำกรรมชั่วต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดวิบากคือบาปขึ้นในใจ และบาปนี้ก็จะส่งผลให้ได้รับความทุกข์ วิธีการแก้ไขคือ ให้ทำกรรมดีด้วยการสร้างบุญ บุญจะชำระกิเลสและบาปในใจให้เบาบางลงจนหมดไปในที่สุด
3. นิสัยเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์ทำกรรมดีหรือชั่วอย่างต่อเนื่องจึงส่งผลให้เกิดบุญหรือบาปสั่งสมอยู่ในใจในปริมาณมาก นิสัยนั้นถูกแบ่งออกเป็น 5 ห้องที่เราใช้เป็นประจำในชีวิตประจำวันคือ ห้องนอน ห้องน้ำ ห้องครัว ห้องแต่งตัว และห้องทำงาน
4. วิธีชีวิตของมนุษย์ขึ้นอยู่กับกรรมที่ทำ หากทำกรรมชั่วก็จะทำให้ชีวิตตกต่ำทั้งในชาตินี้ และชาติหน้า ถ้าทำกรรมดีชีวิตก็จะเจริญรุ่งเรืองทั้งในชาตินี้และชาติหน้าเช่นกัน
5. เป้าหมายชีวิตมนุษย์มี 3 ระดับ ได้แก่ ระดับต้นคือการสร้างตัวสร้างฐานะให้มั่นคงได้ในชาตินี้, ระดับกลางคือการสร้างบุญเพื่อเป็นเสบียงในภพชาติต่อไป และระดับสูงสุดคือการสร้างบารมีอย่างยั่งยืนเพื่อดำเนินพระนิพพานการได้เกิดเป็นมนุษย์นั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะ ที่สร้างบุญบารมีได้สะดวกกว่าการเป็นอมมนุษย์

วัตถุประสงค์

เพื่อให้นักศึกษาทราบและเข้าใจหลักมนุษยศาสตร์ในพระไตรปิฎกดังนี้คือ ประวัติความเป็นมาของโลกและมนุษย์, ความหมายและองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์, ความสำคัญและธรรมชาติของใจ, วงจรของกิเลส กรรมและวิบาก, นิสัยปัจจัยสร้างกรรมอย่างต่อเนื่อง, กรรมลิขิตชีวิตมนุษย์และสรรพสัตว์, เป้าหมายชีวิตของมนุษย์และความสำคัญของการเป็นมนุษย์

บทที่ 5

มนุษยศาสตร์ในพระไตรปิฎก

คำสอนในพระไตรปิฎกเน้นเรื่องมนุษยศาสตร์เป็นหลัก เพราะจากที่กล่าวในบทที่ 4 นั้น จะเห็นว่า โดยสรุปแล้วคำสอนทั้งหมดของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามี 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา อันเป็นหลักการดำเนินชีวิตในวัฏสงสารของมนุษย์ โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน วิชาต่างๆ ของ DOU ที่นักศึกษาได้เรียนกันมาแล้วนั้น ก็มุ่งทิศทางไปในเรื่อง มนุษยศาสตร์ทั้งสิ้น สำหรับมนุษยศาสตร์ในพระไตรปิฎกที่จะกล่าวถึงในที่นี้จะกล่าวในประเด็น ที่สำคัญๆ ดังนี้

5.1 ภาพรวมมนุษยศาสตร์ในพระไตรปิฎก

เนื้อหาในบทนี้มีอยู่ 8 ประเด็นด้วยกัน ประเด็นแรก คือ ประวัติศาสตร์โลกและมนุษยชาติ จะกล่าวถึงภาพรวมความเป็นมาของโลกและมนุษย์ โดยอ้างอิงข้อมูลจากอัครคัมภีร์และจกกวัตติสูตร ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญและความเสื่อม ตั้งแต่ยุคแรกที่โลกและมนุษย์ มีความเจริญสูงสุดแล้วค่อยๆ เสื่อมลงเรื่อยๆ ไปจนถึงจุดต่ำสุด จากนั้นโลกและมนุษย์ก็จะค่อยๆ เจริญกลับขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งจนถึงจุดสูงสุด แล้วจะค่อยๆ เสื่อมลงอีก เป็นวัฏจักรหมุนเวียนอยู่ อย่างนี้มาอย่างยาวนานแล้ว สาเหตุแห่งความเสื่อมเกิดจากมนุษย์ประพฤติกุศลธรรม ส่วนความเจริญเป็นผลมาจากมนุษย์ละเว้นอกุศลธรรม ประพฤติเฉพาะกุศลธรรม เมื่อนักศึกษาได้ทราบภาพรวมความเป็นมาของโลกและมนุษย์ดังกล่าวเป็นอย่างดีแล้วจะส่งผลให้มีความเข้าใจเรื่อง มนุษยศาสตร์และสรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎกได้ง่ายขึ้น

ส่วน 7 ประเด็นที่เหลือจะกล่าวถึงตัวมนุษย์ว่าประกอบขึ้นจาก 2 ส่วน คือ ร่างกาย กับจิตใจ โดยจิตใจมีความสำคัญในฐานะเป็นผู้บังคับบัญชาให้ร่างกายทำสิ่งต่างๆ ปกติจิตใจของมนุษย์จะประภัสสร คือ สว่างใส แต่เพราะมีกิเลสมาบดบังแสงสว่างของจิตใจ จึงทำให้จิตใจเศร้าหมอง มองโลกผิดไปจากความเป็นจริง ทำให้มีโอกาสดคิดผิดพูดผิดและทำผิด เกิดเป็นวิบาก คือ บาปขึ้นในใจ และบาปนี้ก็จะรอเวลาส่งผลให้มนุษย์ผู้นั้นได้รับความทุกข์ทรมานต่างๆ วิธีการแก้ไขให้จิตใจสว่างใส คือ สร้างบุญหรือกุศลธรรมมากๆ บุญนี้จะชำระล้างกิเลส และบาปในใจให้เบาบางลงจนหมดไปในที่สุด

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์ทำความดีหรือชั่วอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลให้เกิดบุญหรือบาปสั่งสมอยู่ในใจในปริมาณมาก ๆ คือ “นิสัย” อันเป็นความประพฤติที่เคยชิน หากมีนิสัยที่ดี ก็เป็นเหตุให้ทำกรรมดีอย่างต่อเนื่อง จึงเกิดบุญอย่างต่อเนื่อง หากมีนิสัยชั่วก็เป็นเหตุให้ทำกรรมชั่วอย่างต่อเนื่อง จึงเกิดบาปอย่างต่อเนื่องเช่นกัน โดยนิสัยนั้นถูกบ่มเพาะขึ้นจาก 5 ห้องที่เราใช้เป็นประจำในชีวิตประจำวัน คือ ห้องนอน ห้องน้ำ ห้องครัว ห้องแต่งตัว และห้องทำงาน ด้วยเหตุนี้หากเราต้องการบ่มเพาะนิสัยที่ดีให้เกิดขึ้นก็ต้องมีวิธีการใช้ห้องและวิธีบริหารจัดการห้องทั้ง 5 ที่ถูกต้องเพื่อให้เป็นไปเพื่อการบ่มเพาะนิสัยที่ดีล้วนๆ

วิถีชีวิตของมนุษย์ทุกคนนั้นขึ้นอยู่กับกรรมที่ทำ กล่าวคือ หากทำความชั่ว ทำสิ่งที่เบียดเบียนผู้อื่น ก็จะทำให้ชีวิตตกต่ำทั้งในชาตินี้และชาติหน้า คือ เมื่อละโลกแล้วก็จะไปสู่อบายภูมิ ได้แก่ สัตว์นรก เปต อสุรกาย และ สัตว์ดิรัจฉาน ถ้าทำความดี คือ สร้างบุญกุศลมากมาย ชีวิตก็จะเจริญรุ่งเรือง จะประสบความสำเร็จทั้งในชาตินี้ ละโลกไปแล้วก็จะไปสู่สุคติ และเมื่อสั่งสมบุญมากเข้าจนบุญในตัวกลับเป็นบารมีที่เต็มเปี่ยมแล้ว ก็จะขจัดกิเลสในตัวได้หมดสิ้นบรรลุนิพพานอันเป็นเป้าหมายชีวิตสูงสุดของมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย

การได้เกิดเป็นมนุษย์มีความสำคัญมากในฐานะที่สร้างบุญบารมีได้มากและสะดวกที่สุด แม้เกิดเป็นเทวดาก็สร้างบุญบารมีได้ไม่สะดวกเหมือนมนุษย์ เพราะเทวดาเป็นกายละเอียด เป็นช่วงการเสวยผลบุญ สามารถสร้างความดีได้เหมือนกัน แต่ผลจะไม่แรงเหมือนมนุษย์ซึ่งเป็นกายหยาบ ดังจะเห็นได้ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์จะตรัสรู้ธรรมในสภาวะเป็นกายมนุษย์เท่านั้น

ชาวสวรรค์อยู่ได้ด้วยอำนาจบุญของตัวเองที่พอสัมบัติเกิดขึ้นด้วยบุญที่ตนทำในสมัยเป็นมนุษย์ เทวดาทั้งหลายจึงไม่อาจจะแบ่งทิพยสมบัติของตนเพื่อให้ท่านแก่เทวดาท่านอื่นได้ เพราะเป็นของเฉพาะตน สำหรับสัตว์ดิรัจฉาน และ สัตว์นรก ยิ่งสร้างบุญบารมียากเข้าไปอีก เพราะกำลังเสวยวิบากกรรมชั่วที่เคยทำไว้สมัยเป็นมนุษย์ แม้แต่คำว่าบุญยังแทบไม่รู้จักด้วยซ้ำไป

ในบทนี้จะไม่มีการเปรียบเทียบเนื้อหาเกี่ยวกับศาสตร์ทางโลก เพราะว่าหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาจัดอยู่ในหมวดวิชามนุษยศาสตร์อยู่แล้ว

5.2 ประวัติศาสตร์โลกและมนุษยชาติ

เพื่อให้เห็นภาพรวมของประวัติศาสตร์โลกและมนุษยชาติได้ชัดเจนขึ้นจึงแบ่งยุคของโลกและมนุษย์ออกเป็น 3 ยุค คือ โลกและมนุษย์ในยุคแรก โลกและมนุษย์ในยุคกลาง และโลกและมนุษย์ในยุคสุดท้ายดังนี้

1.) โลกและมนุษย์ในยุคแรก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า โลกที่เราอาศัยอยู่นี้จะไม่ตั้งอยู่ดังเดิมตลอดไป แต่จะมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และพินาศไป จะหมุนเวียนเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ ดังพระดำรัสว่า “สมัยบางคราว บางคราว โดยล่วงระยะเวลาที่ยาว โลกนี้จะพินาศ เมื่อโลกพินาศแล้วมนุษย์โดยมากจะไปเกิดในชั้นอภิสสรพรหม เป็นผู้สำเร็จทางใจ มีปิตีเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากร่างกาย สัญจรไปได้ในอากาศ จะอาศัยอยู่ในวิมานอันงามในภพนั้นเป็นเวลานานแสนนาน ต่อมาเมื่อโลกนี้กลับเจริญขึ้นอีกครั้ง พรหมเหล่านั้นพากันจุติจากชั้นอภิสสรพรหมลงมาอาศัยอยู่บนโลก จะอยู่ในวิมานอันงาม มนุษย์ยุคแรกนั้นเป็นผู้สำเร็จทางใจ มีปิตีเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากร่างกาย สามารถสัญจรไปมาในอากาศได้ เป็นอยู่อย่างนี้เป็นเวลายาวนาน”

จักรวาลและอาหารในยุคแรก

ในยุคแรกนั้นจักรวาลทั้งสิ้นเป็นน้ำ มีตมมองเห็นอะไร ยังไม่มีดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ ดวงดาวทั้งหลายก็ยังไม่ปรากฏ กลางวัน กลางคืนก็ยังไม่มีการกำหนดเวลาว่าเดือนหนึ่ง กี่เดือนก็ยังไม่มีการกำหนดปีก็ยังไม่มีการกำหนดเพศชายและเพศหญิงก็ยังไม่ปรากฏ มนุษย์ทั้งหลาย ถึงซึ่งอันนับเพียงว่า “มนุษย์” เท่านั้น เมื่อกาลเวลาผ่านไปยาวนาน เกิดวันดินลอยอยู่บนน้ำ จวันดินนั้นมีสึคล้ายเหวี่ยง หรือเหยชันอย่างดี มีกลิ่น มีรสอร่อยดูจรรวมดี ต่อมาเมื่อมนุษย์ผู้หนึ่งเป็นคนหยาบพูดว่า นี่คืออะไร แล้วเขานำช้อนจวันดินขึ้นลองลิ้มดู จวันดินได้ซาบซ่าเข้าไปในร่างกาย เขาจึงเกิดตัณหา คือ ความอยากขึ้น และมนุษย์พวกอื่นก็พากันกระทำตามอย่างมนุษย์นั้นด้วยการปั้นจวันดินให้เป็นคำๆ ด้วยมือแล้วบริโภค

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้รัศมีกายของมนุษย์เหล่านั้นหายไป แล้วดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก็ปรากฏ ดวงดาวทั้งหลายก็ปรากฏ กลางคืนและกลางวันก็ปรากฏ เดือนหนึ่งและกึ่งเดือนก็ปรากฏ ฤดูและปีก็ปรากฏด้วย มนุษย์เหล่านั้นพากันบริโภคจวันดินอยู่เป็นเวลายาวนาน เพราะการบริโภคจวันดินนั้นทำให้มนุษย์มีร่างกายแข็งกล้าขึ้นทุกที ผิวพรรณของมนุษย์เหล่านั้นก็แตกต่างกัน มนุษย์พวกที่มีผิวพรรณงามนั้นก็มีการถือตัวพากันดูหมิ่นมนุษย์พวกที่มีผิวพรรณไม่งามเพราะทะนงตัวปรารถนาผิวพรรณเป็นเหตุ จวันดินจึงหายไป

ต่อมาก็เกิดมีกระบดินขึ้นแทน มนุษย์เหล่านั้นพากันบริโภคกระบดินอยู่เป็นเวลายาวนาน เพราะการบริโภคกระบดินนั้นทำให้มนุษย์มีร่างกายแข็งแกร่งกล้าขึ้นทุกที ผิวพรรณของมนุษย์เหล่านั้นก็แตกต่างกัน มนุษย์พวกที่มีผิวพรรณงามนั้นก็มีการถือตัวพากันดูหมิ่นมนุษย์พวกที่มีผิวพรรณไม่งาม เพราะทะนงตัวปรารถนาผิวพรรณเป็นเหตุ กระบดินจึงหายไป

ต่อมาก็เกิดมีเครือดินขึ้นแทน มนุษย์เหล่านั้นพากันบริโภคเครือดินอยู่เป็นเวลายาวนาน เพราะการบริโภคเครือดินนั้นทำให้มนุษย์มีร่างกายแข็งแกร่งกล้าขึ้นทุกที ผิวพรรณของมนุษย์เหล่านั้นก็แตกต่างกัน มนุษย์พวกที่มีผิวพรรณงามนั้นก็มีการถือตัวพากันดูหมิ่นพวกที่มีผิวพรรณไม่งาม เพราะทะนงตัวปรารถนาผิวพรรณเป็นเหตุ เครือดินจึงหายไป ต่อมาเกิดข้าวสาลีขึ้นแทน เกิดขึ้นเองโดยไม่ต้องปลูก เป็นข้าวไม่มีราก ไม่มีกลีบ ขาวสะอาด กลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร ตอนเช้าเขาพากันไปนำเอาข้าวสาลีไธมาเพื่อบริโภคในเวลาเช้า ตอนเย็นข้าวสาลีชนิดนั้นที่มีเมล็ดสุกแล้วก็งอกขึ้นแทนที่ ไม่ปรากฏว่าบกพร่องไปเลย

การสร้างเรือนและปักปันเขตแดน

เหล่านมนุษย์ได้บริโภคข้าวสาลีอยู่เป็นเวลายาวนาน จึงมีร่างกายแข็งแกร่งกล้าขึ้นกว่าเดิม มีผิวพรรณแตกต่างกันยิ่งขึ้น และเกิดเพศหญิงและเพศชายขึ้น สตรีก็ได้เฟื่องดูบุรุษและบุรุษก็เฟื่องดูสตรี ทำให้เกิดความกำหนัดขึ้น จึงมีการเสพเมถุนธรรมกัน มนุษย์พวกที่เสพเมถุนธรรมกันจะไม่ใช่เป็นที่ยอมรับของหมู่คณะ จึงต้องสร้างเรือนขึ้นเพื่อกำบังไม่ให้ใครเห็นการกระทำนั้น

ต่อมามีมนุษย์ผู้หนึ่งเกิดความเกียจคร้านขึ้น จึงเก็บข้าวสาลีมาไว้เพื่อบริโภคทั้งเช้าทั้งเย็นในคราวเดียว เหล่ามนุษย์อื่นก็ถือตามแบบอย่างของมนุษย์เหล่านั้นบ้างพากันไปเก็บข้าวสาลีมาสะสมไว้เพื่อบริโภคกันมากขึ้นตามลำดับ ด้วยเหตุนี้ข้าวสาลีจึงงอกขึ้นไม่ทัน บางแห่งก็ไม่งอกขึ้นอีก และมีคุณภาพต่ำลงคือ กลายเป็นข้าวมีรากห่อเมล็ดบ้าง มีกลีบหุ้มเมล็ดบ้าง มนุษย์เหล่านั้นจึงได้ตกลงกันว่า พวกเราควรมาแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกันเสียเถิด

การกำเนิดกษัตริย์และการปกครอง

เมื่อปักเขตแดนแบ่งข้าวสาลีกันแล้ว มนุษย์ผู้หนึ่งเป็นคนโลภ ได้สงวนส่วนของตนไว้ไปเก็บเอาในส่วนของผู้อื่นมาบริโภค การขโมยจึงปรากฏ การดิเตียนจึงปรากฏ การกล่าวเท็จจึงปรากฏ การทุบตีด้วยท่อนไม้จึงปรากฏ พวกมนุษย์ที่เป็นผู้ใหญ่จึงประชุมปรึกษากันและตกลงกันว่า จะสมมุติมนุษย์ผู้หนึ่งให้เป็นผู้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ให้เป็นผู้ตัดสินผู้ที่ควรตัดสิน ให้เป็นผู้ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ ส่วนพวกเราจักแบ่งส่วนข้าวสาลีให้แก่ผู้นั้น ด้วยเหตุนี้อีกชื่อว่า มหาสมมติ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับแรกและอีกชื่อว่า กษัตริย์ ก็อุบัติขึ้นเป็นอันดับสอง

และอีกพระว่า ราชา ก็อุบัติขึ้นเป็นอันดับที่สาม

ต่อมามนุษย์บางจำพวกคิดว่า บาปกรรมเกิดขึ้นแล้วแก่มนุษย์ทั้งหลายที่ลักขโมยกล่าวเท็จ และทบตีผู้อื่นด้วยท่อนไม้ เป็นต้น ดังนั้นพวกเราควรไปลอยอกุศลธรรมที่ชั่วช้ากันเถิด อีกพระว่า พวกพราหมณ์จึงอุบัติขึ้นส่วนบรรดามนุษย์บางจำพวกที่ยึดมั่นในเมถุนธรรมจึงพากันประกอบอาชีพการงานต่างๆ อีกพระว่า แพศย์ จึงอุบัติขึ้น เหล่ามนุษย์ที่เลื้อยประพาดติดนโหดร้าย ทำงานต่ำต้อยคำว่า ศูทร จึงเกิดขึ้น ต่อมากษัตริย์บ้าง พราหมณ์บ้าง แพศย์บ้าง ศูทรบ้าง ตำนานธรรมของตน จึงได้ออกจากเรือนมาบวชเป็นบรรพชิต ด้วยประสงค์ว่า เราจักเป็นสมณะ คำว่า สมณะ จึงเกิดขึ้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงประวัติความเป็นมาของโลกและมนุษยชาติไว้ใน อคัณณสูตรเพียงเท่านี้ ซึ่งที่กล่าวมานี้จัดว่าเป็นโลกและมนุษย์ในยุคแรก ในยุคแรกนี้อายุของมนุษย์จะยืนมากคือ เป็นอสงขยปีทีเดียว แต่เมื่อมนุษย์ทำอกุศลกรรมด้วยการดูหมิ่นกันบ้าง ลักขโมยบ้าง อายุของมนุษย์ก็จะลดลงมาเรื่อยๆ สิ่งแวดล้อมทุกด้าน เช่น อาหาร เป็นต้น ก็จะเสื่อมคุณภาพลงมาเรื่อยๆ เมื่ออายุของมนุษย์ลดลงจนถึง 80,000 ปี พระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่า “ทัฬหะเนมิ” มาบังเกิดขึ้น ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเรื่องนี้ไว้ในจักกวัตติสูตร เนื้อหาในพระสูตรนี้ผู้จัดทำหนังสือแบ่งยุคออกเป็น 2 ยุค คือ ยุคกลางและยุคสุดท้าย ดังนี้

2.) โลกและมนุษย์ในยุคกลาง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า พระเจ้าจักรพรรดิทัฬหะเนมิ เป็นผู้ทรงธรรมครองราชย์โดยธรรม ทรงปกครองทวีปทั้ง 4 ทรงสมบูรณ์ด้วยแก้ว 7 ประการ มีพระราชโอรสมากกว่า 1,000 องค์ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ พระองค์ทรงชนะกษัตริย์เหล่าอื่นได้โดยธรรม ชนะได้โดยไม่ต้องสู้รบให้เกิดการนองเลือดแต่อย่างใด

เมื่อเวลาล่วงเลยไปหลายร้อยปี หลายพันปี จักรแก้วถอยเคลื่อนจากที่ตั้ง ท้าวเธอทรงรู้ว่าจะมีพระชนมายุได้ไม่นาน จึงมอบราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสองค์ใหญ่ แล้วทรงโกนผมและผนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกบวชเป็นบรรพชิต ตามธรรมเนียมที่มีมาตั้งแต่ยุคแรก เมื่อพระราชอาณาเขตได้ 7 วัน จักรแก้วก็ได้อันตรธานไป

เมื่อจักรแก้วอันตรธานไปแล้วพระราชโอรสองค์ใหม่จึงเสด็จเข้าไปหาพระราชฤาษีผู้เป็นพระราชบิดา แจ้งเรื่องนั้นให้ทราบ พระราชฤาษีจึงตรัสว่า “เมื่อจักรแก้วอันตรธานไปแล้ว เจ้าอย่าเสียใจไปเลย ด้วยว่าจักรแก้วหาใช้มรดกสืบมาจากบิดาของเจ้าไม่ ขอให้เจ้าประพาศจักรวรรดิ-วัตรเถิด และในวันอุโบสถ 15 ค่ำ ให้สืบทอดพระเศียร รักษาอุโบสถ ประทับอยู่ชั้นบนประสาธ

จักรแก้วก็จักปรากฏขึ้นอีกครั้ง”

จักรวรรดิวัตรธรรมสำหรับผู้ปกครอง

พระราชฤๅษีจึงตรัสบอกจักรวรรดิวัตรแก่พระราชองค์ใหม่ว่า “ลูกจงอาศัยธรรม ลักการะธรรม เคารพธรรม นบถือธรรม บุษาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองชนภายใน กำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ พราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท สมณพราหมณ์ สัตว์จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม การกระทำสิ่งที่ผิดแบบแผนอย่าได้เป็นไปในแว่นแคว้นของลูก อนึ่ง บุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นของลูกไม่มีทรัพย์ ลูกพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้น

อนึ่ง สมณพราหมณ์เหล่าใดประพฤติดี ลูกพึงเข้าไปหาตามกาลอันควรแล้วได้ถามว่า ‘ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ’ ครั้นลูกได้ฟังจากสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้น สิ่งใดเป็นกุศล พึงยึดถือประพฤติสิ่งนั้นให้มั่น จักรวรรดิวัตรนั้นเป็นอย่างนี้”

ศีล 5 หลักธรรมสำหรับประชาชน

เมื่อพระราชองค์ใหม่ทรงประพฤติจักรวรรดิวัตร และปฏิบัติตามพระดำรัสของพระราชฤๅษีแล้ว จักรแก้วก็เกิดขึ้นอีกครั้ง ท้าวเธอทรงลูกจากที่ประทับ พระหัตถ์ซ้ายทรงจับพระเต้าทองพระหัตถ์ขวาทรงชูจักรแก้วขึ้นตรัสว่า “จักรแก้วจงหมุนไปจงได้รับชัยชนะอันยิ่งใหญ่” ทันใดนั้น จักรแก้วจึงหมุนไปทางทิศตะวันออก ท้าวเธอพร้อมด้วยกองทัพ 4 เหล่าเสด็จเข้าไปในประเทศใด พระราชาในประเทศนั้นก็พากันมาเฝ้าแล้วกราบทูลว่า “ทรงโปรดเสด็จมาเถิดราชสมบัติของหม่อมฉันเป็นของพระองค์ โปรดประทานพระราโชวาทเถิด พระเจ้าข้า”

ท้าวเธอจึงตรัสว่า “พวกท่านไม่ฟังฆ่าสัตว์ ไม่ฟังลักทรัพย์ ไม่ฟังประพฤติผิดในกาม ไม่ฟังพูดคำเท็จ และไม่ฟังดื่มน้ำเมา” และตรัสอีกว่า จงครองราชสมบัติตามเดิมเถิด จากนั้น จักรแก้วก็หมุนพาพระเจ้าจักรพรรดิไปในทิศอื่นๆ ท้าวเธอก็ได้ประทานพระราโชวาทแก่พระราชาในประเทศต่างๆ ให้รักษาศีล 5 เช่นกัน

พระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ 2 นี้ทรงครองราชย์โดยธรรม คือ ประพฤติตามจักรวรรดิวัตร และทรงให้ประชาชนในปกครองดำรงอยู่ในศีล 5 สืบต่อมายาวนาน เมื่อถึงวัยชราก็เสด็จออกบวช และมอบราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสองค์ใหญ่ ซึ่งต่อมาก็ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ 3 ผู้ปกครองแผ่นดินโดยธรรมสืบต่อมาเช่นกัน และการปกครองก็สืบเรื่อยมาอย่างนี้จนถึงสมัยของพระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ 7 พระราชาพระองค์นี้ก็เป็นผู้ปกครองแผ่นดินโดยธรรม เมื่อพระองค์

ย่างเข้าสู่วัยชราจึงมอบราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสองค์ใหญ่ ส่วนพระองค์ก็ออกบวชเป็นบรรพชิต เมื่อพระราชอาณวชได้ 7 วัน จักรแก้วก็ได้อันตรธานไป

ความเสื่อมในยุคราชราชาพระองค์ที่ 8

เมื่อจักรแก้วได้อันตรธานไปแล้ว พระราชาองค์ที่ 8 ทรงเสียพระทัย แต่ไม่ได้เสด็จเข้าไปหาพระราชฤๅษีทูลถามถึงจักรวรรดิวัตร ท้าวเธอทรงปกครองประชาราษฎร์ตามมติของพระองค์เอง ประชาราษฎร์จึงไม่เจริญเหมือนเมื่อครั้งที่กษัตริย์พระองค์ก่อนๆ ซึ่งได้ทรงประพฤติจักรวรรดิวัตรและปกครองบ้านเมืองอยู่

เหล่าข้าราชการจึงกราบทูลพระราชว่า พวกข้าพระองค์จดจำจักรวรรดิวัตรได้ และได้กราบทูลให้พระราชทราบว่จักรวรรดิวัตรมีอะไรบ้าง ตั้งแต่นั้นพระราชจึงปกครองประชาราษฎร์โดยธรรม แต่พระองค์ไม่ได้พระราชทานทรัพย์แก่คนที่ไม่มืทรัพย์ ด้วยเหตุนี้ความขัดสนจึงแพร่หลาย จึงมีการลักขโมยเกิดขึ้น ราชบุรุษจับได้จึงนำมาได้สวนพบสาเหตุว่าขโมยเพราะไม่มีทรัพย์ พระราชจึงพระราชทานทรัพย์ให้ ต่อมามีคนลักขโมยของผู้ื่นมากขึ้น และถูกจับได้อีก พระราชก็ทรงพระราชทานทรัพย์ให้อีก

ชาวลือกันไปว่าถ้าใครลักทรัพย์พระราชก็พระราชทานทรัพย์ให้ คนจึงปรารถนาจะลักทรัพย์กันมากขึ้น เมื่อพระราชทรงทราบจึงดำริว่า หากพระองค์พระราชทานทรัพย์แก่พวกลักขโมยต่อไป พวกคนที่ลักขโมยจะมีมากขึ้น ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงส่งราชบุรุษไปจับมัดตัวพวกคนที่ขโมยเหล่านั้น ให้โกนศีรษะ พาตระเวนไปตามถนนและตรอก พร้อมตีกลอง แล้วนำเขาไปประหารชีวิตด้วยการตัดศีรษะ เมื่อประชานทราบข่าวนั้น จึงพากันสร้างอาวูขึ้นคิดว่าเมื่อลักขโมยทรัพย์แล้วก็จะตัดศีรษะเจ้าของทรัพย์บ้าง ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการปล้นบ้าน นิคม-พระนคร ขึ้นอย่างแพร่หลาย พวกโจรพากันจับเจ้าของทรัพย์ที่ข้ดขึ้นตัดศีรษะเสียจำนวนมาก

อายุมนุษย์ลดลงเพราะไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม

เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มืทรัพย์ความขัดสนก็แพร่หลาย การลักขโมยทรัพย์จึงแพร่หลาย การใช้อาวุธจึงแพร่หลาย การฆ่าจึงแพร่หลาย อายุและผิวพรรณวรรณะของมนุษย์ก็เริ่มเสื่อมลง จากเดิมมนุษย์ยุคนั้นมีอายุ 8 หมื่นปี บุตรจะมีอายุเพียง 4 หมื่นปี และลดลงเรื่อย ๆ ต่อมาการพูดเท็จแพร่หลาย บุตรของมนุษย์ที่มีอายุชั้ย 4 หมื่นปีก็มีอายุเพียง 2 หมื่นปี ต่อมาการพูดส่อเสียดก็แพร่หลาย บุตรของมนุษย์ที่มีอายุชั้ย 2 หมื่นปีก็มีอายุเพียง 1 หมื่นปี ต่อมาการประพฤติผิดในกามก็แพร่หลาย บุตรของมนุษย์ที่มีอายุชั้ย 1 หมื่นปีก็มีอายุเพียง 5,000 ปี ต่อมาการพูดคำหยาบและพูดเพ้อเจ้อก็แพร่หลาย บุตรของมนุษย์ที่มี

อายุขัย 5,000 ปีก็มีอายุเพียง 2,500 ปี บางพวกก็เหลือ 2,000 ปี

ต่อมาภิชณา คือ โลกอยากได้ของคนอื่นและพยายามป้องกันภัยที่แพร่หลาย บุตรของมนุษย์ที่มีอายุขัย 2,500 ปีก็มีอายุเพียง 1,000 ปี ต่อมามีฉันทิภูติก็แพร่หลาย บุตรของมนุษย์ที่มีอายุขัย 1,000 ปีก็มีอายุเพียง 500 ปี ต่อมาธรรม 3 ประการคือความกำหนดที่ผิดธรรม (ไม่เลือกว่าเป็นแม่ ป้า น้า อา เป็นต้น) ความโลภรุนแรงความกำหนดผิดธรรมชาติ (พอใจในชายกับชาย และหญิงกับหญิง) ก็แพร่หลาย บุตรของมนุษย์ที่มีอายุขัย 500 ปีก็มีอายุเพียง 250 ปี บางพวกก็เหลืออายุเพียง 200 ปี

จากที่กล่าวมานี่คือยุคกลางซึ่งเป็นยุคที่โลกและมนุษย์เสื่อมลงมาเรื่อยๆ จากเมื่อก่อนคนมีอายุ 80,000 ปี ก็ลดลงมาจนเหลือเพียง 250 ปี บางพวกก็มีอายุเพียง 200 ปี ต่อไปจะกล่าวถึงโลกและมนุษย์ในยุคสุดท้ายซึ่งจะเป็นยุคที่เสื่อมจนถึงที่สุดและกลับเจริญขึ้นอีกครั้ง

3.) โลกและมนุษย์ในยุคสุดท้าย

ในยุคนี้อุกศลธรรมเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ คือ การไม่เกื้อกูลในบิดา มารดา ในสมณะ ในพรหมณ์ การไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุลก็แพร่หลาย บุตรของมนุษย์ที่มีอายุขัย 250 ปีก็มีอายุเพียง 100 ปี อุกศลธรรมในยุคนี้ก็จะเพิ่มมากขึ้น ทำให้อายุและวรรณะของมนุษย์เสื่อมถอยลงไปเรื่อยๆ จนกระทั่งมนุษย์มีอายุขัยเหลือเพียง 10 ปี หญิงสาวอายุ 5 ปี ก็มีสามีได้ อาหารที่เลิศที่สุดในสมัยนี้คือ หนูกับแก¹

ยุคนี้อุกศลกรรมบถ 10 จักหายไปหมดสิ้น อุกศลกรรม 10 จักรุ่งเรือง ผู้คนจะไม่มีจิตคิดเคารพยำเกรงว่า มารดา บิดา น้า ป้า อา ภริยาของอาจารย์ ภริยาของครู โลกจะเจือปนกันเหมือนสัตว์ เช่น แพะ ไก่ แกะ สุนัข จักมีความอาฆาต พยาบาท มุ่งร้ายกันคิดฆ่ากันอย่างรุนแรง แม้คิดต่อลูก ลูกคิดต่อแม่ เป็นต้น

ในยุคนี้จะเกิดสัตถันตรกับคือ กบที่โลกพินาศเพราะคนฆ่าฟันกันตายใน 7 วัน กล่าวคือ คนจะฆ่ากันและกันเพราะคิดว่าเป็นสัตว์ แต่จะมีคนกลุ่มหนึ่งสลดสังเวชในการฆ่าตนเอง จึงหนีไปอยู่ในป่าดง ใช้อาหารไม้และผลไม้ในป่าเป็นอาหารเลี้ยงชีพอยู่ตลอด 7 วัน เมื่อพ้น 7 วันแล้วพวกเขาก็พากันออกจากป่าดง แล้วต่างสวมกอดกันและกัน ดีใจว่าเรงที่รอดชีวิต จึงตั้งใจทำกุศลกรรม ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ บำเพ็ญกุศลกรรม อายุมนุษย์จึงยืนขึ้นเรื่อยๆ จนถึง 80,000 ปี

¹ หนูกับแก เป็นธัญชาติชนิดหนึ่งใน ธัญชาติ 7 ชนิด คือ ข้าวสาลี, ข้าวเปลือก, ข้าวเหนียว, ข้าวละมาน, ข้าวฟ่าง, ลูกเดือยและหนูกับแก.

ในยุคที่มนุษย์มีอายุ 80,000 ปีนี้เอง จะมีพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่าสังขุบัติขึ้น และจะมีพระศรีอาริย์เมตไตรยโพธิสัตว์จุติลงมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จโปรดสัตว์โลก จะมีผู้ตรัสรู้ธรรมตามพระองค์จำนวนมาก ตั้งแต่ยุคนี้เป็นต้นไปมนุษย์จะบำเพ็ญกุศลธรรมยิ่งๆ ขึ้นไป ซึ่งเป็นเหตุให้อายุและวรรณะของมนุษย์เจริญขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งมนุษย์มีอายุถึงอสัณขัยปี และดำรงอยู่อย่างนั้นยาวนาน จากนั้นโลกและมนุษยชาติก็จะเสื่อมลงอีก อายุของมนุษย์ก็จะลดลงเรื่อยๆ จนถึง 10 ปี ก็ก็จะพินาศอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นก็จะมีมนุษย์อีก

4.) สรุปอภิสรรคเป็นเหตุแห่งความเสื่อม

จากประวัติศาสตร์โลกและมนุษยชาติที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่าสาเหตุที่ทำให้โลกและมนุษยชาติเสื่อมลง คือ อภิสรรค ส่วนอภิสรรค จะเป็นเหตุให้โลกและมนุษยชาติเจริญขึ้นอีกครั้ง สาเหตุที่ทำให้เกิดอภิสรรคขึ้นนั้นมีดังนี้ เช่น กิเลสในตัณหา มนุษย์ การคบคนพาล ความแตกต่างกัน ความผิดพลาดทางการปกครอง และความยากจน เป็นต้น

4.1) กิเลสในตัณหาเป็นต้นเหตุแห่งอภิสรรคทั้งหลาย

กิเลสที่มีอยู่ในตัณหา มนุษย์อัน ได้แก่ ตัณหาคือความอยาก การถือตัว ความเกียจคร้าน ความโลภ ฯลฯ กิเลสเหล่านี้รวมอยู่ใน 3 ตระกูลใหญ่คือ โลภะ โทสะ โมหะ จะเป็นตัวบังคับให้มนุษย์ทำอภิสรรค ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ การพูดเท็จ การดูหมิ่นเหยียดหยามกัน เป็นต้น เมื่อทำอภิสรรคแล้วก็จะทำให้ตัณหาของมนุษย์เสื่อมลงคือ อายุขัยลดลง วรรณะเสื่อมลง เป็นต้น นอกจากนี้โลกยังเสื่อมลงด้วย กล่าวคือ สิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่น อาหาร จะลดคุณภาพลง อาหารดีๆ จะค่อยๆ หายไป แล้วเกิดอาหารใหม่ขึ้นมาแทนซึ่งหยาบกว่าเดิม คุณภาพต่ำกว่าเดิม

4.2) การคบคนพาลเป็นเหตุให้อภิสรรคแพร่หลาย

จากเนื้อเรื่องจะเห็นว่า มนุษย์ยุคแรกจะอยู่กันอย่างสุขสบาย มีปิตุเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากตัว แต่จุดเปลี่ยนแปลงอยู่ที่มีมนุษย์ผู้หนึ่งเป็นคนหยาบไปชิมจันดินเข้า แล้วเกิดความอยากขึ้น จากนั้นก็มีมนุษย์อื่นๆ ทำตาม ต่อมาเมื่อกินจันดินมากเข้ารัศมีกายของมนุษย์ก็หายไป บังเกิดดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ เป็นต้นขึ้นแทน นอกจากนี้ก็ยังมีคนพาลซึ่งเป็นต้นแบบที่ไม่ดีในด้านอื่นๆ เกิดขึ้นอีก เช่น การสะสมอาหาร ลักขโมย พูดเท็จ เสพเมถุนธรรม การทุบตีกัน การฆ่ากัน เป็นต้น เมื่อมีต้นแบบเกิดขึ้น ต่อมาก็มีคนอื่นทำตามจนแพร่หลาย เมื่อทำแพร่หลายโลกและมนุษย์ก็เสื่อมลงเร็วขึ้น

4.3) ความแตกต่างเป็นตัวกระตุ้นกิเลสจึงเป็นเหตุให้มนุษย์ทำอกุศลธรรม

จากเนื้อเรื่องจะเห็นว่า เมื่อสัตว์เริ่มมีผิวพรรณต่างกัน คนมีผิวพรรณงามก็จะดูหมิ่น คนมีผิวพรรณไม่งามบ้าง หรือเมื่อเพศชายและเพศหญิง เกิดขึ้นก็มีการเพ่งดูกัน จึงเป็นเหตุให้ เสพเมถุนธรรมกันบ้าง และเป็นเหตุให้มีการประพฤติดินในกาม คือ ล่วงละเมิดลูกเมียของ ผู้อื่นบ้าง

4.4) ความผิดพลาดทางการปกครองเป็นเหตุให้มนุษย์ทำอกุศลธรรม

จากจกั กัตติสูตรจะเห็นว่าในยุคของพระเจ้าจักรพรรดิพระองค์ที่ 1-7 ทรงยึดมั่นใน ธรรม คือ จักรวรรดิวัตร เป็นเหตุให้บ้านเมืองสงบสุขและเจริญรุ่งเรือง แต่เมื่อถึงยุคของพระโอรส ของพระเจ้าจักรพรรดิพระองค์ที่ 7 ช่วงแรกพระองค์ไม่ได้ประพฤติดังจักรวรรดิวัตร ปกครอง ประชาราษฎรตามมติของพระองค์เอง จึงทำให้บ้านเมืองไม่เจริญ ข้าราชการจึงถวายคำแนะนำ ให้พระองค์ประพฤติดังจักรวรรดิวัตร พระองค์ก็ทรงปฏิบัติตาม แต่ว่าไม่ได้แก้ปัญหาเรื่อง เศรษฐกิจโดยพระราชทานทรัพย์ให้แก่คนไม่มีทรัพย์ให้เขามีทุนในการประกอบอาชีพ เป็นเหตุ ให้ความขัดสนแพร่หลาย เมื่อคนขัดสนไม่มีกินจึงผลักดันให้เขาจำเป็นต้องทำอกุศลธรรมด้วย การลักขโมย

4.5) ความยากจนผลักดันให้มนุษย์ทำอกุศลธรรม

นอกจากกิเลสในตัวซึ่งเป็นเหตุสำคัญที่กระตุ้นให้มนุษย์ทำอกุศลธรรมแล้ว จะเห็นว่า ความยากจนหรือความขัดสนทรัพย์นั้นก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งด้วย เพราะเมื่อยากจนไม่มีอะไรจะ เลี้ยงชีพ ก็ต้องดิ้นรนแสวงหาปัจจัย 4 มาหล่อเลี้ยงร่างกายให้ดำรงอยู่ได้ เมื่อไม่ได้มาโดยชอบ ธรรมก็ต้องหามาโดยไม่ชอบธรรม คือ การลักขโมย เป็นต้น

สำหรับกุศลธรรมที่มนุษย์ประพฤติกแล้วเป็นเหตุให้โลกและมวลมนุษยชาติเจริญนั้นมี หลายประการ เช่น ศีล 5, กุศลกรรมบถ 10, จักรวรรดิวัตร เป็นต้น เมื่อมนุษย์ยึดมั่นในกุศล ธรรมเหล่านี้ ก็จะเป็นต้นแบบที่ดีให้คนอื่นทำตามและเมื่อมีการชักชวนกันปฏิบัติอย่างแพร่หลาย ก็จะเป็นเหตุให้อายุขัย วรรณะ ของมนุษย์เจริญขึ้น เป็นเหตุให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น อาหารประณีต ขึ้น ทำให้โลกเจริญขึ้นตามลำดับ

5.3 ความหมายและองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์

คำว่า “มนุษย์” มาจากภาษาบาลีว่า “มนุสฺส” ซึ่งมาจาก มน + อสุส “มน” แปลว่า “ใจ” ส่วน “อสุส” แปลว่า “สูง” คำว่า มนุสฺส หรือ มนุษย์ จึงแปลว่า “ผู้มีใจสูง” ดังนั้นผู้ที่ เป็นมนุษย์ที่แท้จริงจึงต้องเป็นผู้มีใจสูง คือ มีศีลธรรมและมีความประพฤติที่ดีงาม

ส่วนองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์นั้น นักศึกษาคงได้เรียนรู้กันมาบ้างแล้วว่า ชีวิตของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายประกอบขึ้นจากชั้น 5 หรือ เรียกว่า นามและรูป คำว่า ชั้นนี้ หมายความว่า สิ่งที่เป็นกลุ่ม เป็นกอง หรือเป็นพวก ๆ

ชั้น 5 จึงหมายถึง สิ่งที่ประชุมกันเข้าเป็นหน่วยรวม ซึ่งบัญญัติเรียกว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา สิ่งที่ยกกันไว้เป็นกลุ่ม เป็นกอง หรือเป็นพวก ๆ จำนวน 5 อย่าง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยรูปนั้นเรียกว่า “รูปชั้น” เป็นส่วนของ “ร่างกาย” อีก 4 อย่าง คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เรียกรวมน่า “นามชั้น” เป็นส่วนของ “ใจ”

รูปชั้น คือร่างกายประกอบขึ้นจากธาตุ 4 ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม

ธาตุดิน มีธรรมชาติเป็นของแข็ง กระด้าง ได้แก่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอดไส้ใหญ่ ส้นน้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า หรือ ธรรมชาติที่แข็ง ธรรมชาติที่กระด้าง ความแข็ง ภาวะที่แข็งอื่นๆ

ธาตุน้ำ มีความเอิบอาบ มีความเหนียว เกาะกุมรูปหรือธาตุดินเอาไว้ ได้แก่ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร หรือ ความเอิบอาบ ธรรมชาติที่เอิบอาบ ความเหนียว ธรรมชาติที่เหนียว ธรรมชาติที่เกาะกุมรูปอื่นๆ

ธาตุไฟ หมายถึง ความร้อน ความอุ่น ได้แก่ ไฟที่ทำให้ร่างกายอบอุ่น ไฟที่ทำให้ร่างกายทรุดโทรมแก่ลง ไฟที่ทำให้ร่างกายเราร้อน ไฟที่ทำให้ของกินของดื่มของเคี้ยวของลิ้มถึงความย่อยไปด้วยดี หรือ ความร้อน ความอุ่น ธรรมชาติที่อบอุ่นอื่นๆ

ธาตุลม หมายถึง ความพัดไปมา ความเคร่งตึงแห่งรูป ได้แก่ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปตามตัว ลมคัสตรา ลมมีดโกน ลมเพิกหัวใจ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก หรือ ความพัดไปมา ความเคร่งตึงแห่งรูปอื่นๆ

นามชั้น หมายถึง ใจ ประกอบด้วย เวทนาคือรู้สึกหรือเห็น, สัญญาคือจำ, สังขารคือคิด และวิญญาณคือรู้ ทั้ง 4 อย่างนี้รวมเข้าเป็นจุดเดียวกันเรียกว่า ใจ¹

ชั้น 5 นั้นมีสภาวะเป็นไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา กล่าวคือ ชั้น 5 มีการเปลี่ยนแปลงจากเหตุปัจจัยที่เข้ามา ทำให้มีสภาวะที่ไม่เที่ยง และชั้น 5 มีความเสื่อมอยู่ตลอดเวลา ทำให้เป็นทุกข์ ทั้งทุกข์ทางกาย ทุกข์ทางใจ สลับไปมาตลอด ซึ่งเราไม่สามารถบังคับบัญชาชั้น 5 ไม่ให้เสื่อมหรือให้ชั้น 5 นี้คงสภาวะเดิมได้ ดังนั้นชั้น 5 จึงเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตนของเรา

ธรรมชาติที่สำคัญประการหนึ่งของรูปกับนาม คือ มีความสัมพันธ์กันอิงอาศัยซึ่งกันและกันรูปคือร่างกายอาศัยใจจึงมีชีวิตอยู่ได้ ส่วนนามคือใจอาศัยร่างกายเป็นที่อาศัย ทั้งกายและใจจึงสัมพันธ์กันอิงอาศัยกันแยกกันไม่ได้ อุปมาเหมือนท่อนไม้สองอันที่พัวพันอยู่จะแยกอันใดอันหนึ่งออกไปไม่ได้ เพราะอีกอันหนึ่งจะไม่อาจตั้งอยู่ได้ต้องล้มลง

ใจไม่ได้เป็นสิ่งเดียวกันกับสมอง

นักวิทยาศาสตร์และชาวโลกจำนวนไม่น้อยที่คิดว่า “ใจ” กับ “สมอง” เป็นอย่างเดียวกันความจริงแล้วเป็นคนละอย่างกัน สมองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย ส่วนใจเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่แยกออกมาต่างหาก แต่อาศัยอยู่ในร่างกายและมีความสัมพันธ์กับร่างกาย เนื่องจากใจนั้นเป็นธาตุละเอียดมองไม่เห็นด้วยตาเนื้อ จะเห็นได้ด้วยการเจริญสมาธิภาวนาเท่านั้น ชาวโลกจึงคิดว่าสมองนั้นแหละคือใจซึ่งเป็นศูนย์รวมการบังคับบัญชาทั้งหมดของทุกชีวิต เหตุที่คิดอย่างนี้เพราะสมองเป็นธาตุหยาบมองเห็นได้ด้วยตาเนื้อ

สมองจะทำงานประสานกับใจโดยมีใจเป็นศูนย์กลางการบังคับบัญชา เห็นหรือรู้สึก จำคิด และรู้ทั้งหมดรวมอยู่ที่ใจไม่ได้อยู่ที่สมอง คนเราจะฉลาดหรือโง่อยู่ที่ดวงปัญญาในใจเป็นหลัก สมองเป็นองค์ประกอบรอง เป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งของการแสดงออกทางปัญญาเท่านั้นด้วยเหตุนี้ นักวิทยาศาสตร์ที่นำสมองของอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์มาศึกษาวิจัยจึงไม่ได้พบอะไรมาไม่อาจจะสรุปได้อย่างชัดเจนว่า ไอน์สไตน์ฉลาดกว่าชาวโลกเพราะอะไร เพราะปัจจัยหลักของความฉลาดไม่ได้อยู่ที่สมองแต่อยู่ที่ใจต่างหาก

¹ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) (2537). **มรดกธรรมของหลวงพ่อดอกน้ำ** ทัศนะที่ 9 “ชั้น 5 เป็นภาระอันหนัก” หน้า 124. และพระณรงค์ ฑนฺตจิตฺโต.(2541).**สาระสำคัญพระธรรมเทศนา พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)** ทัศนะที่ 1 “หลักการเจริญภาวนา สมถวิปัสสนากรรมฐาน” หน้า 2.

มีตัวอย่างหนึ่งที่น่าสนใจซึ่งยืนยันได้เป็นอย่างดีว่า สมองกับใจเป็นคนละอย่างกัน กล่าวคือ เมื่อปลายเดือนมีนาคมปี พ.ศ.2551 สำนักข่าวเอเจนซีรายงานข่าวว่า มีชายคนหนึ่งฟื้นคืนชีพหลังจากที่แพทย์ชี้ว่าสมองของเขาตายมานานกว่า 4 เดือน ชายคนนี้มีชื่อ แซค ดันแลป อายุ 21 ปี พ่อแม่ของเขาได้รับการแจ้งจากแพทย์ว่า ลูกชายของพวกเขาเสียชีวิต¹ เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ.2550 ขณะพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลยูไนเต็ด รีจินัล เฮลท์แคร์ ซิสเต็ม ในรัฐเท็กซัส สหรัฐอเมริกา หลังได้รับบาดเจ็บจากอุบัติเหตุจากรยานยนต์คว่ำ แพทย์ได้เก็บร่างของแซคดันแลปไว้โดยใช้เครื่องช่วยหายใจและให้สารอาหารทางหลอดเลือดเพื่อเตรียมนำอวัยวะของเขาไปช่วยเหลือผู้ป่วยรายอื่นต่อไป

อย่างไรก็ตามในอีก 4 เดือนต่อมา หลังจากครอบครัวได้กล่าวคำอำลาเขาเป็นครั้งสุดท้าย และแพทย์กำลังเตรียมการผ่าตัด ก่อนผ่าตัดแพทย์ได้ใช้มีดชุดที่เท้า รวมถึงกดที่ได้เล็บมือของเขา เพื่อเช็คปฏิกิริยาตอบสนองเป็นครั้งสุดท้าย ปรากฏว่า เท้าและมือของเขากลับเคลื่อนไหวอีกครั้ง ซึ่งหมายถึง เขายังไม่ตายนั่นเอง หลังจากฟื้นขึ้นมาและพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลนาน 48 วัน ในที่สุดแพทย์ก็อนุญาตให้เขากลับบ้านได้

แซคดันแลปกล่าวในรายการทูเดย์ของสถานีโทรทัศน์เอ็นบีซีเมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2551 ว่า เขาจำอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นไม่ได้เลย แต่สามารถจำเรื่องราว 6 ชั่วโมงก่อนที่จะเกิดอุบัติเหตุได้เป็นอย่างดีและจำเรื่องราว 1 ชั่วโมงก่อนที่จะเกิดอุบัติเหตุได้เพียงเล็กน้อย นอกจากนี้สิ่งที่เขาจำได้อย่างแม่นยำก็คือ ตอนที่แพทย์บอกกับพ่อแม่ของเขาว่า “เขาตายแล้ว...” พ่อของเขา กล่าวว่า เขาได้เห็นผลการเอกซเรย์สมองของลูกชาย ซึ่งในขณะนั้นสมองไม่ทำงานและไม่มีเลือดไหลเวียนอยู่เลย²

ตัวอย่างนี้ยืนยันได้ว่า “ใจ” ซึ่งประกอบด้วย เห็น จำ คิด และรู้ ไม่ได้เป็นสิ่งเดียวกับสมอง เพราะเมื่อแพทย์วินิจฉัยว่าสมองของเขาตายแล้วและบอกกับพ่อแม่ของเขาว่า เขาตายแล้ว แต่แซค ดันแลป ยังสามารถรับรู้และจำได้อย่างแม่นยำถึงประโยคนี้ซึ่งแพทย์พูดกับพ่อแม่ของเขา หากเห็น จำ คิด และรู้อยู่ที่สมอง เขาไม่อาจจะรับรู้และจำสิ่งใดได้อีกเลย เพราะแพทย์ระบุว่า ตอนนั้นสมองของเขาตายแล้วเนื่องจากสมองไม่ทำงานและไม่มีเลือดไหลเวียนอยู่เลย

ความแตกต่างของใจกับสมองนั้นนักศึกษาค้นคว้าได้เรียนรู้เพิ่มเติมในเรื่อง “จิตตนิยามกับวิทยาศาสตร์” ในบทวิทยาศาสตร์ในพระไตรปิฎก

¹หลักวิชาการแพทย์ในเรื่องสมองของโรงพยาบาลนี้คือ “คนที่สมองหยุดทำงานถือว่าตายแล้ว”.

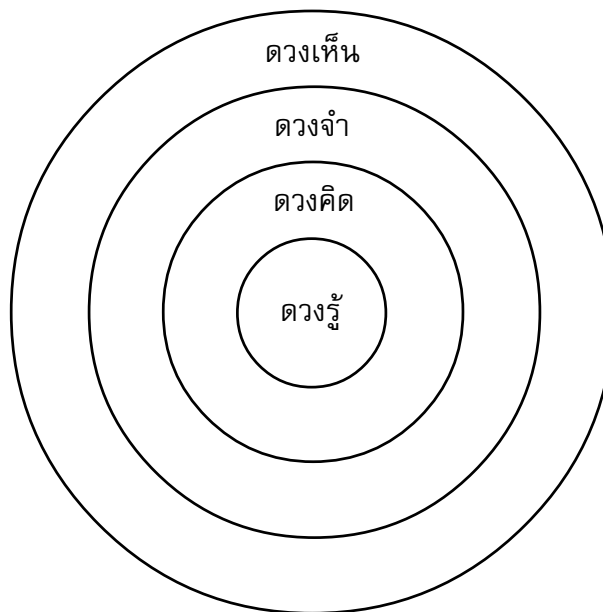
²ผู้จัดการ (2551). “หนุ่มฟื้นคืนชีพหลังแพทย์ชี้สมองตายมานานกว่า 4 เดือน.” [ออนไลน์].

ความสัมพันธ์ของจิตกับใจ

จิตกับใจนั้นเป็นคนละอย่างกันโดยจิตเป็นส่วนหนึ่งของใจจากที่กล่าวแล้วว่าใจประกอบด้วย เวทนา คือ รู้สึกหรือเห็น, สัญญา คือ จำ , สังขาร คือ คิด และ วิญญาณ คือ รู้

โดย “จิต” นั้นคือ “สังขาร” มีพื้นฐานเป็น “ดวง” เรียกว่า “ดวงจิต” หรือ “ดวงคิด” และนามชั้นอีก 3 ประการที่เหลือคือ เวทนา สัญญา และวิญญาณ ก็มีพื้นฐานเป็นดวงเช่นเดียวกันเรียกว่า ดวงเห็น ดวงจำ และดวงรู้ ดวงทั้ง 4 นี้ซ้อนกันอยู่เป็นชั้นๆ โดยดวงเห็นหรือดวงเวทนายู่ชั้นนอกสุด ดวงจำหรือดวงสัญญาซ้อนอยู่ข้างในดวงเห็น ดวงจิตหรือดวงสังขารซ้อนอยู่ข้างในดวงจำ ดวงรู้หรือดวงวิญญาณ ซ้อนอยู่ข้างในดวงจิต¹ ดังภาพต่อไปนี้

องค์ประกอบของ “ใจ”

สถานที่อยู่ของใจ

ปกติแล้วใจนั้นรวมกันก็ได้แยกกันก็ได้ ถ้ารวมกันเป็นจุดเดียวก็จะซ้อนกันเป็น 4 ชั้นดังภาพข้างต้น เมื่อใจรวมกันจะมีที่ตั้งอยู่ที่ศูนย์กลางกายฐานที่ 6 กล่าวคือ หากนำเส้นด้ายมา 2

¹พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) (2537). **มรดกธรรมของหลวงพ่อดปากน้ำ** กัณฑ์ที่ 46 “มหาสติปัฏฐานสูตร” หน้า 538.

เส้น เส้นหนึ่งซึ่งจากสะดือทะลุหลัง เส้นที่สองซึ่งจากด้านขวาทะลุด้านซ้ายของลำตัว ดึงให้ตึง ให้เส้นด้ายทั้งสองตัดกันเป็นกากบาท ตรงจุดกันนั้นเรียกว่า กลางก๊ก ณ ตรงนั้นมีดวงธรรมอยู่ ดวงหนึ่ง เรียกว่าดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ หรือดวงมนุษย์ธรรม มีลักษณะใสบริสุทธิ์ เท้าฟองไข่แดงไก่ ใสแบบกระจก ขาวก็แบบกระจกคั่นช่องส่องเงาหน้า

ใจของเราจะอยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้น กล่าวคือ ดวงธรรมนั้นแหละ เป็นที่ตั้งของเห็น ของจำ ของคิด ของรู้ ดวงเห็นก็อยู่ในกลางดวงนั้น ดวงจำก็อยู่ในกลางดวงนั้น แต่อยู่ข้างในดวงเห็น ดวงคิดก็อยู่ในกลางดวงนั้น แต่ว่าอยู่ข้างในดวงจำ ดวงรู้ก็อยู่ข้างในกลางดวงนั้น แต่ว่าอยู่ในกลางของดวงคิดอีกทีหนึ่ง¹

เมื่อใจแยกกันคือไม่ซ้อนเป็นจุดเดียวกัน หลวงปู่วัดปากน้ำกล่าวไว้ว่า “เห็นนะดวงมันอยู่ ศูนย์กลางกาย (ฐานที่ 6) จำนะดวงมันอยู่ศูนย์กลางเหนือหัวใจ มันย่อมกว่าดวงเห็นลงมาหน่อย คิดนะอยู่ในกลางดวงจำ มันย่อมลงมาหน่อย รู้นะอยู่ในกลางดวงคิด มันย่อมลงมาเท่าดวงตา ดำข้างใน นั่นมีหน้าที่รู้...”²

แต่ในเวลาฝึกสมาธิจะต้องรวมใจมาหยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางกายฐานที่ 7 ซึ่งอยู่เหนือสะดือ ขึ้นมา 2 นิ้วมือ กล่าวคือ อยู่เหนือกลางกึ่งอันเป็นจุดตัดของเส้นด้ายที่กล่าวมาข้างต้น 2 นิ้วมือ เพราะศูนย์กลางกายฐานที่ 7 นี้เป็นประตูสู่การบรรลุมรรคผลนิพพานดังที่หลวงปู่วัดปากน้ำกล่าวไว้ว่า “ศูนย์นั้นเป็นสำคัญนัก จะเกิดมาในมนุษย์โลก ก็ต้องเกิดที่ศูนย์นั้น จะไปนิพพานก็ต้องเข้า ศูนย์นั้นไปเหมือนกัน แบบเดียวกัน”³ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายในอดีตก็นำใจมารวมหยุดอยู่ในตำแหน่งนี้แหละจึงสามารถตรัสรู้ธรรมได้

5.4 ความสำคัญและธรรมชาติของใจ

นักศึกษาคงจะทราบกันดีว่าใจนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นศูนย์กลางการบังคับบัญชาความคิดคำพูด และการกระทำของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย จะคิดดี พูดดี ทำดี หรือคิดชั่ว พูดชั่ว ทำชั่วขึ้นอยู่กับการสั่งการของใจทั้งสิ้นดังคำพูดที่ว่า “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว” พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงความสำคัญของใจไว้ว่า

มโนปุพฺพกุมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา : ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ, มนสา เจ ปสนฺเนน ภาสติ วา กโรติ วา : ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสแล้ว พูดอยู่ก็ดี ทำอยู่ก็ดี, ตโต นํ สุขมฺเหวติ ฉายาว อนุปายีนิ : ความสุขย่อมไปตามเขาเพราะเหตุนั้น

เหมือนเงาไปตามตัวฉะนั้น¹, มโนปุพฺพกุมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา : ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ, มนสา เจ ปญฺเญน ภาสติ วา กโรติ วา : ถ้าบุคคลมีใจร้าย พูดอยู่ก็ดี ทำอยู่ก็ดี, ตโต นํ ทุกฺขมเหฺวติ จกฺกัว วหโต ปทํ : ทุกข์ย่อมไปตามเขาเพราะเหตุ นั้น ดุจล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคผู้นำแอกไปอยู่ฉะนั้น²

จากพระดำรัสที่ยกมานี้ชี้ให้เห็นว่าความสุขหรือความทุกข์ทั้งปวงของมวลมนุษย์ และสรรพสัตว์ทั้งหลายขึ้นอยู่กับใจทั้งสิ้น ด้วยเหตุที่ใจมีความสำคัญอย่างนี้หากเราทั้งหลาย พยายามรักษาใจให้ผ่องใสอยู่เสมอ ก็จะเป็นเหตุให้เราคิดดี พูดดี และทำดี อันจะส่งผลให้เรามีความสุขจากผลแห่งกรรมดีของเรา

คนที่มีจิตใจดีและเข้มแข็งแม้ร่างกายจะไม่ค่อยสมบูรณ์หรือพิการก็อาจจะประสบความสำเร็จในชีวิตได้ ดังตัวอย่างที่เราได้ยินได้ฟังกันอยู่บ่อยๆ ส่วนคนที่จิตใจอ่อนแอแม้ร่างกายจะแข็งแรงดี ก็ยากจะประสบความสำเร็จในชีวิต ประสบปัญหาเพียงเล็กน้อยก็ท้อแท้ เลิกทำงานเสียกลางคัน หลายต่อหลายคนถึงกับฆ่าตัวตายเพื่อหนีปัญหา ส่วนคนที่จิตใจเข้มแข็งจะมองปัญหา มองวิกฤติต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นโอกาสในการดำเนินชีวิตของตน

มีตัวอย่างชายคนหนึ่งซึ่งเป็นคนพิการตาบอดสนิททั้งสองข้างแต่ด้วยจิตใจที่เข้มแข็งไม่ย่อท้อต่อชะตาชีวิตเป็นเหตุให้เขาประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ มากมายอย่างที่คนตาดีๆ หลายคนทำไม่ได้ ชายผู้นี้ชื่อนายไมล์ ฮิลตัน บาร์เบอร์ เป็นชาวอังกฤษผู้ตาบอดสนิททั้งสองข้าง ชายผู้นี้หวังสร้างสถิติโลกโดยขับเครื่องบินเป็นระยะทางครึ่งค่อนโลกจากอังกฤษไปสิ้นสุดที่ออสเตรเลียด้วยเวลา 45 วัน โดยมีนายริชาร์ด เมอร์ดิท ฮาร์ดี้ เพื่อนร่วมชาติเป็นนักบินที่ 1 เพราะกฎการบินที่ยังไม่อนุญาตให้คนตาบอดเป็นนักบินที่ 1 ส่วนนายไมล์เป็นนักบินที่ 2 ทั้งสองออกจากอังกฤษเมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2550 ระหว่างทางได้แวะพักที่สนามบินภูเก็ต ประเทศไทยด้วยการกระทำอันหาญกล้าทำมฤตยูครั้งนี้ นายไมล์ ฮิลตัน ทำเพื่อเป็นแรงบันดาลใจแก่คนตาบอดทั่วโลกให้ไม่ย่อท้อต่อชะตาชีวิต และเพื่อรับเงินบริจาคเข้ากองทุนช่วยเหลือผู้พิการทางสายตารอีกด้วย

นายไมล์ ฮิลตัน บาร์เบอร์ ตาบอดเมื่ออายุได้ 30 ปี แต่เขาไม่ยอมย่อท้อ ตื่นรันท่อสู้ชีวิตอย่างทรหด และพยายามกระทำในสิ่งเหลือเชื่อ โดยนับแต่ปี พ.ศ.2542 เขาเข้าร่วมการแข่งขันวิ่งมาราธอนในระดับโลก ว่ายน้ำ ดำน้ำ ปีนภูเขา โดยสามารถพิชิตยอดเขาที่สูงที่สุดใน

¹ ยมกวรควรครนนา, ธัมมปทัญญกถา อรรถกถาขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, มก. เล่ม 40 หน้า 53.

² ยมกวรควรครนนา, ธัมมปทัญญกถา อรรถกถาขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, มก. เล่ม 40 หน้า 34.

ประเทศอังกฤษได้สำเร็จ และเคยบินไปถึงยอดภูเขาหิมาลัยที่มีความสูงถึง 17,500 ฟุตมาแล้ว เขาพิชิตกำแพงเมืองจีน ทำลายสถิติโลกด้วยการเดินเป็นเวลา 78 ชั่วโมง โดยไม่หลับไม่นอน จนทำให้เขามีชื่อเสียงในฐานะ “ดาบอดนักผจญภัย” สิ่งที่เขาใฝ่ฝันอยากทำต่อไปคือ การขับเรือในมหาสมุทรแอตแลนติก เขาฝากถึงคนดาบอดทั่วโลกว่า เมื่อดาบอดแล้วอย่าคิดว่าอะไรๆ ก็ทำไม่ได้ จงคิดและเชื่อมั่นตนเองว่า สามารถดำรงชีวิตและทำทุกอย่างได้เช่นคนปกติสิ่งสำคัญคือ ต้องพยายามเรียนและเพิ่มทักษะในสิ่งแปลกใหม่ที่เข้ามาในชีวิต

นักศึกษาหลายท่านที่กำลังใช้ดวงตาอันแจ่มใสอ่านเรื่องนี้ก็คงนึกสงสัยไม่น้อยที่พบว่า มีหลายสิ่งหลายอย่างที่เรายังทำไม่ได้เฉกเช่นชายดาบอดผู้นี้ และมีผู้คนมากมายเหลือเกินที่เกิดมามีอวัยวะครบสมบูรณ์แต่กลับไม่สู้ชีวิต เจอปัญหาารุมเร้าเข้านิดก็คิดปลิดชีวิตตัวเองเพื่อหลีกหนีปัญหา มีคนตาดีๆ หลายต่อหลายคนงอมืองอเท้าถือกะลาขอเขากินไปวันๆ ซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปตามถนนหนทางในมหานครทั่วโลก บางคนเป็นหนี้สินล้นพ้นตัวถึงกับประกาศขายดวงตาใช้หนี้ก็มี ดังเช่นชายหนุ่มวัย 31 ปีคนหนึ่งเป็นหนี้ระบบประมาณ 80,000 บาท ไม่อาจจะหาเงินมาใช้หนี้ได้ จึงตัดสินใจประกาศขายดวงตา 1 ข้างในราคา 120,000 บาท เพื่อนำเงินมาใช้หนี้¹

เหตุใด นายไมล์ ฮิลตัน บาร์เบอร์ ผู้ดาบอดสนิททั้งสองข้าง จึงสามารถทำอะไรได้มากมาย อย่างที่คนตาดีๆ หลายคนยังทำไม่ได้ เหตุใดคนตาดีๆ หลายต่อหลายคนได้แต่นั่งรอคอยความเมตตาจากคนอื่นอยู่ข้างถนน และเหตุใดคนตาดีๆ บางคนจึงยอมสละดวงตาอันล้ำค่าเพียงเพื่อให้ได้เงินมาใช้หนี้ ทั้งๆ ที่เขายังหนุ่มแน่นเพิ่งย่างเข้าวัย 31 ปี เรื่องนี้เป็นเรื่องยืนยันพุทธพจน์ที่ว่า “ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ” ได้เป็นอย่างดี หากดาบอดแต่มีใจที่เข้มแข็ง ก็สามารถทำอะไรต่ออะไรให้สำเร็จได้ ตรงข้ามแม้มีตาสว่างใส แต่ใจมืดบอดเสียแล้วก็ไร้ประโยชน์ ภาษามะราฐว่า “อัปโพหาริก” มีก็เหมือนไม่มี

ปกติแล้วธรรมชาติของจิตใจนั้นจะ “ประภัสสร คือ สว่างใส บริสุทธิ์” แต่เพราะมีกิเลสเข้ามาห่อหุ้มทำให้จิตใจเศร้าหมอง ไม่สว่างใส² เมื่อจิตใจเศร้าหมองไม่สว่างใสเป็นเหตุให้คิดผิด เมื่อความคิดผิดก็จะเป็นเหตุให้พูดผิดและทำผิดด้วย ทั้งผิดศีลผิดธรรมและผิดพลาดในการงานต่างๆ ที่ทำ เมื่องานผิดพลาดก็เป็นเหตุให้ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต

จิตใจที่เศร้าหมองเพราะกิเลส เปรียบเสมือนห้องที่มืดเพราะดวงไฟถูกปิดบังไว้ด้วย ผ้า

¹ หนังสือพิมพ์ข่าวสด.(2550). “หนุ่มหนี้สินท่วมประกาศขายดวงตา.” [ออนไลน์].

² มโนรณุปณฺณ, อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกนิบาต, มก. เล่ม 32 หน้า 104-105.

ทึบแสงอย่างดีเมื่อเราเดินเข้าไปในห้องที่มีมืดก็จะมีโอกาสให้ตัดสินใจผิดพลาดได้เพราะมองอะไรไม่เห็น ไม่รู้ว่าควรจะไปทางไหนดี มีโอกาสที่เราจะเดินชนสิ่งต่างๆ ในห้องจนได้รับบาดเจ็บ หากมีอยู่ในห้องเราก็มีโอกาสเดินไปเหยียบงูได้แต่เมื่อเรานำผ้าทึบแสงออกแสงไฟในห้องก็จะได้ไม่ถูกบดบังเป็นเหตุให้ห้องสว่างไสว มองเห็นทุกอย่างได้ชัดเจน มีอะไรอยู่ในห้องเห็นแจ่มแจ้งทั้งหมด เราก็จะไม่เดินไปชนประตูไม่เหยียบงู เพราะเรามองเห็นทุกอย่าง

ผ้าทึบแสงที่บดบังแสงไฟเอาไว้วัน ก็เปรียบเสมือนกิเลสที่บดบังความสว่างของจิตใจเรา การที่จะทำให้จิตใจสว่างไสวขึ้น เราจะต้องกำจัดกิเลสให้หมดไปหรือให้เบาบางลง ด้วยการสร้างบุญ การสร้างบุญจะช่วยกำจัดกิเลสที่บดบังแสงสว่างของจิตใจให้เบาบางลงจนกระทั่งหมดสิ้นได้ เมื่อจิตใจของเราสว่างไสวแล้ว ก็จะคิดถูกต้องตรงตามความเป็นจริง เมื่อคิดถูกต้องก็จะพูดถูกและทำถูก ซึ่งเป็นเหตุให้เราไม่ทำผิดศีลผิดธรรม การงานต่างๆ จึงไม่ผิดพลาด ส่งผลให้เราประสบความสำเร็จในชีวิตในที่สุด

5.5 วงจรของกิเลส กรรม และวิบาก

5.5.1 ความหมายและตระกูลของกิเลส

กิเลส หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องเศร้าหมอง, ธรรมเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต, ธรรมอันยังจิตให้เศร้าหมอง, ความเศร้าหมองความเปราะเปื้อน(แห่งจิต), ความลำบาก, ความเบียดเบียน, ความกำจัด, ความทำลาย, ความเฝ้า, ความแผดเผา, ความทุกข์, ภาวะที่เกิดขึ้นในใจและทำให้เศร้าหมอง, มลทิน (ของใจ)¹

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 แสดงความหมายไว้ว่า กิเลส หมายถึง เครื่องทำให้เศร้าหมอง ได้แก่ โลภ โกรธ หลง²

กิเลสจัดแบ่งออกเป็น 3 ตระกูลใหญ่ๆ ตามลักษณะอาการที่มีปรากฏของกิเลสเหล่านั้น กิเลสทั้ง 3 ตระกูล ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ หรือเรียกว่า อกุศลมูล 3 ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย... โลภะเป็นอกุศลมูล 1 โทสะเป็นอกุศลมูล 1 โมหะเป็นอกุศลมูล 1”

1.) กิเลสตระกูลโลภะ ได้แก่ กิเลสจำพวกที่ทำให้จิตหิว อยากได้ อยากกอบโกยเอามาเป็นของตัวเอง อยากหวงแหน อยากสะสมเอาไว้

¹ พันตรี ป.หลงสมบุญ (2546). “พจนานุกรม มคอ-ไทย.” หน้า 194.

² ราชบัณฑิตยสถาน (2525). “พจนานุกรม.” หน้า 129.

ความโลภนี้โดยปกติมีลักษณะ คือ ละโมบโลภมาก อยากได้สิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยทางทุจริต มีความหิวจัดทางจิตเป็นลักษณะ ผู้ที่ถูกโลภะครอบงำ แม้จะเป็นคนมั่งมีอยู่ดี กินดี สมบูรณ์ด้วยปัจจัย 4 และเครื่องอำนวยความสะดวกทางกายทุกประการ แต่ถ้าจิตยังมีโลภะอยู่ ก็ยังรู้สึกหิว ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ ไม่รู้จักเต็ม ท่านเปรียบเหมือนไฟไม่รู้จักพอด้วยเชื้อ มหาสมุทรไม่รู้จักเต็มด้วยน้ำฉันใด คนโลภ ไม่รู้จักอิ่ม-พอ-เต็ม ด้วยปัจจัย ฉะนั้น

2.) กิเลสตระกูลโทสะ ได้แก่ กิเลสจำพวกทำให้จิตร้อน อยากล้างผลาญ อยากทำความพินาศ ให้แก่คนอื่น สิ่งอื่น กิเลสพวกนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้จิตเดือดพล่าน

โทสะนี้เมื่อเกิดขึ้นย่อมเป็นโทษทั้งแก่ตนเอง และแก่ผู้อื่น เวลาเมื่อโทสะไหม้ใจ พวกพ้องเพื่อนฝูง จนกระทั่ง พ่อแม่ ลูก ก็มองเห็นเป็นศัตรูไปหมด และผลที่สุดแม้แต่ตัวเองก็ไม่เป็นที่พอใจของตัวเอง และเวลาที่จิตถูกครอบงำด้วยโทสะ จะสั่งงานก็ปราศจากเหตุผล และลุกลามไปถึงคนรอบข้างต่อเปรียบเสมือนลูกระเบิด พอระเบิดมันก็ทำลายตัวเองก่อนเป็นอันดับแรก แล้วจึงไปทำลายวัตถุอื่นๆ ต่อไป

3.) กิเลสตระกูลโมหะ ได้แก่ กิเลสจำพวกทำให้จิตงุนงง หลงใหล มัวเมา มืดตื้อ ลักษณะของโมหะ คือรู้อะไรไม่แจ่มแจ้ง แล้วหลงมกมายอยู่ในสิ่งนั้นๆ มีเรื่องอะไรพอจะพิจารณาให้รู้จริง รู้เหตุ รู้ผล รู้ดี รู้ชั่วได้ แต่ไม่พิจารณาให้รู้จริง หรือพิจารณาแต่ไม่สามารถรู้ตามความเป็นจริงนี้เรียกว่าโมหะ คนถูกโมหะครอบงำ เรียกกันว่าคนเจ้าโมหะ หรือคนหลง เป็นคนมืด มองไม่รู้ อรรถ ไม่เห็นธรรม ย่อมทำผิดต่างๆ ได้ เช่น มัวเมา ลบหลู่คุณท่าน ตีตนเสมอท่าน หูเบา เป็นต้น ตั้งแต่ผิดเล็กๆ น้อยๆ ขึ้นไปจนถึงขั้นอนันตริยกรรม กิเลสทั้งสามตระกูลที่กล่าวมานี้จะบังคับให้มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายทำกรรมชั่วต่างๆ และเป็นเหตุให้ได้รับวิบากคือผลของกรรมชั่วนั้นอย่างแสนสาหัสดังจะกล่าวต่อไป

5.5.2 ความหมายและประเภทของกรรม

กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กัมมํ วทามิ เจตยิตฺวา กัมมํ กโรติ กาเยน วาจาเยน มนสา” หมายความว่า ภิกษุทั้งหลาย เจตนา นั่นเอง เราเรียกว่า กรรม บุคคลลงใจแล้ว จึงทำด้วยกาย วาจา ใจ กรรมหรือการกระทำ จึงต้องมีพื้นฐานจากเรื่องของเจตนา

เจตนา หมายถึง สภาพความนึกคิดที่มีความจงใจเป็นสิ่งประกอบสำคัญ คือ ต้องคิดไว้ก่อนล่วงหน้าแล้วจึงกระทำ เจตนาจึงจัดเป็นแก่นสำคัญที่สุดของการกระทำ เป็นตัวที่ทำให้การกระทำมีความหมาย

กรรมนี้สามารถแสดงออกมาได้ 3 ทาง ได้แก่ การกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยกรรมนี้แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายกุศลกรรม และฝ่ายอกุศลกรรม ตามอำนาจของต้นเหตุที่เกิดขึ้น และผลที่ปรากฏ

1.) ฝ่ายกุศลกรรม หมายถึง กรรมฝ่ายดี เป็นการกระทำที่บุคคลทำด้วยอโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นการกระทำที่ไม่มีโทษ ไม่เดือดร้อนในภายหลัง มีจิตแช่มชื่นเบิกบาน มีสุขเป็นผล ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

“กรรมที่บุคคลทำเพราะอโลภะ อโทสะ อโมหะ เกิดแต่อโลภะ อโทสะ อโมหะ มีอโลภะ อโทสะ อโมหะเป็นต้นเหตุ มีอโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นแดนเกิดอันใด กรรมนั้นเป็นกุศลกรรมนั้นหาโทษมิได้ กรรมนั้นมีสุขเป็นผล

บุคคลทำกรรมใดแล้ว ไม่เดือดร้อนในภายหลัง มีหัวใจแช่มชื่น เบิกบานเสวยผลแห่งกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วเป็นการดี”

กุศลกรรมเป็นการกระทำที่ดีงาม ไม่ผิดศีล ไม่ผิดธรรม ไม่ทำให้จิตเศร้าหมอง ไม่มีทุกข์ โทษภัยเดือดร้อนในภายหลัง แต่ก่อให้เกิดบุญบารมีและกุศลธรรม พฤติกรรมที่จัดเป็นกุศลกรรม คือ กุศลกรรมบถ 10 สามารถแบ่งออก 3 ทาง ตามการกระทำที่เกิดขึ้นทางกาย วาจาและใจ ดังนี้ คือ

กายสุจริต หมายถึง การกระทำดีทางกาย มี 3 ประการ คือ

- (1) ปาณาติปาตา เวรมณี งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ที่ยังมีชีวิต
- (2) อทินนาทานา เวรมณี งดเว้นจากการลักขโมยของผู้อื่นไม่ให้
- (3) กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี งดเว้นจากการประพฤติดีกาม

วจีสุจริต หมายถึง การกระทำดีทางวาจา มี 4 ประการ คือ

- (1) มุสาวาทา เวรมณี งดเว้นจากการพูดเท็จ
- (2) ปิสุณาย วาจาเย เวรมณี งดเว้นจากการพูดส่อเสียด
- (3) ผรุสสาย วาจาเย เวรมณี งดเว้นจากการพูดคำหยาบ
- (4) สัมผัปปลาปา เวรมณี งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

มโนสุจริต หมายถึง การกระทำดีทางใจ มี 3 ประการ คือ

- (1) อนภิชฌา ไม่คิดเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น

(2) อภัยบาท ไม่คิดปองร้ายเบียดเบียนผู้อื่น

(3) สัมมาทิฐิ คิดถูกเห็นถูก

กุศลกรรมบถ 10 นี้ท่านเรียกว่า มนุษยธรรม หมายถึง ธรรมของมนุษย์¹ เป็นธรรมพื้นฐานประจำตัวที่มนุษย์ทั่วไปต้องมี หากคนใดไม่มีธรรมทั้ง 10 ประการนี้ได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์ เนื่องจากมีความประพฤติคล้ายสัตว์ คือ ฆ่ากัน ลักขโมยกัน มั่วสุมทางเพศกัน เป็นต้น เมื่อละโลกไปแล้วก็ต้องไปรับผลกรรมชั่วในมหานรก พ้นจากรกแล้วก็ต้องมาเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานต่างๆ ไม่อาจจะเกิดเป็นมนุษย์ได้ เพราะตอนเป็นมนุษย์เขาไม่มีมนุษยธรรม

กุศลกรรมอีกหมวดธรรมหนึ่งซึ่งนักศึกษาค้นเคยกันดีคือ “บุญกิริยาวัตถุ” โดยเฉพาะบุญกิริยาวัตถุ 3 อันได้แก่ ทาน ศีล และภาวนา ซึ่งจริงๆ แล้วกุศลธรรมทั้ง 2 หมวดนี้สามารถสงเคราะห์เข้ากันได้ดังนี้

กายสุจริต และ วาจาสุจริต สงเคราะห์เข้ากับ “ทาน” และ “ศีล” ในบุญกิริยาวัตถุ ในส่วนของศีลนั้นนักศึกษาคงเข้าใจดีเพราะมีเนื้อหาตรงกัน แต่สำหรับทานนั้นนักศึกษาหลายท่านอาจจะสงสัยว่า จัดให้อยู่ตรงนี้ได้อย่างไร

จริงๆ แล้วศีลนั้นก็จัดเป็นทานประเภทหนึ่ง กล่าวคือ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ถือเป็นการให้ความปลอดภัยในชีวิตแก่สัตว์ทั้งหลาย การงดเว้นจากการลักขโมยของที่ผู้อื่น ถือเป็นการให้ความปลอดภัยในทรัพย์สินแก่ผู้อื่น และการงดเว้นจากการประพฤติดีกในกาม ถือเป็นการให้ความปลอดภัยแก่คู่ครองของผู้อื่น เป็นต้น

นอกจากนี้บุคคลที่ให้ทานบ่อยๆ ใจของเขาจะยิ่งใหญ่และไม่คิดขโมยทรัพย์สินของคนอื่นเพราะแม้แต่ของตัวเองก็ยังสละให้คนอื่นได้ ดังนั้นการให้ทานก็จะช่วยส่งเสริมการรักษาศีลได้เป็นอย่างดี

มโนสุจริต สงเคราะห์เข้ากับ “ภาวนา” ในบุญกิริยาวัตถุ เพราะภาวนานั้นเป็นการบำเพ็ญเพียรเพื่อกำจัดกิเลสในใจ เป็นเหตุให้ อกุศล อภัยบาท และสัมมาทิฐิบังเกิดขึ้นได้ เพราะการไม่คิดเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่นก็ดี ไม่คิดปองร้ายเบียดเบียนผู้อื่นก็ดี และความคิดถูกเห็นถูกก็ดี จะเกิดขึ้นได้เมื่อใจได้รับการฝึกแล้วเท่านั้น ซึ่งการเจริญสมาธิภาวนานั้นเป็นวิธีการฝึกใจที่ดีเยี่ยมที่สุด

¹ อรรถกถา महाสัณหาสูตร, อรรถกถา มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์, มก. เล่ม 18 หน้า 67 และ มโนรทปุณณิ, อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกนิบาต, มก. เล่ม 32 หน้า 99-100.

และที่สำคัญที่สุดคู่ปรับของโลภะคือทาน คู่ปรับของโทสะคือศีล และคู่ปรับของโมหะคือภาวนา หากได้ให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนายู่สม่ำเสมอ ก็จะช่วยลดกิเลสทั้ง 3 ตระกูล คือ โลภะ โทสะและโมหะ อยู่ได้เรื่อยๆ จนหมดในที่สุด

2.) ฝ่ายอกุศลกรรม หมายถึง กรรมฝ่ายชั่ว เป็นการกระทำที่บุคคลทำด้วยโลภะ โทสะ โมหะ เป็นการกระทำที่มีโทษ เดือดร้อนในภายหลัง มีหน้าตานองหน้า ร้องไห้อยู่ มีทุกข์เป็นผล ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

“กรรมที่บุคคลทำด้วยโลภะ โทสะ โมหะ เกิดแต่โลภะโทสะ โมหะ มีโลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้นเหตุ มีโลภะ โทสะ โมหะเป็นแดนเกิดอันใด กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นมีโทษ กรรมนั้นมีทุกข์เป็นผล”

“บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมเดือดร้อนภายหลัง มีหน้านองด้วยน้ำตา ร้องไห้อยู่ เสวยผลแห่งกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วไม่ดีเลย”

อกุศลกรรมเป็นการกระทำที่ไม่ดีไม่งาม ผิดศีล ผิดธรรม ทำให้จิตเศร้าหมอง มีทุกข์ โทษภัยเดือดร้อนในภายหลัง ก่อให้เกิดบาปและกุศลธรรม พุทธิดุริยที่จัดเป็นอกุศลกรรมคือ อกุศลกรรมบถ 10 สามารถแบ่งออก 3 ทาง ตามการกระทำที่เกิดขึ้นทางกาย วาจาและใจ ดังนี้

กายทุจริต หมายถึง การกระทำชั่วทางกาย มี 3 ประการ คือ

- (1) ปาณาติบาต การจงใจฆ่าสัตว์ที่ยังมีชีวิต
- (2) อทินนาทาน การจงใจลักขโมยของที่ผู้อื่นไม่ให้
- (3) กาเมสุมิฉฉาจาร การจงใจประพฤติดูผิดในกาม

วจีทุจริต หมายถึง การกระทำชั่วทางวาจา มี 4 ประการ คือ

- (1) มุสาวาท การจงใจพูดเท็จ
- (2) ปิสุณาย วาจา การจงใจพูดส่อเสียด
- (3) ผรุสวาจา การจงใจ พูดคำหยาบ
- (4) สัมผัปปลาป การจงใจพูดเพ้อเจ้อ

มโนทุจริต หมายถึง การกระทำชั่วทางใจ มี 3 ประการ คือ

- (1) อภิชฌา คิดเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น
- (2) พยาบาท คิดปองร้ายเบียดเบียนผู้อื่น
- (3) มิจฉาทิฎฐิ คิดผิด เห็นผิด

5.5.3 ความหมายและประเภทของวิบาก

คำว่า วิบาก แปลว่า ผลที่เกิดขึ้น หมายถึง ผลแห่งกรรม

ผลแห่งกรรมนั้นมี 2 ระดับ คือ เบื้องต้นนั้นจะเกิดเป็น บุญ และ บาป ขึ้นในใจก่อน กล่าวคือ เมื่อเราทำกุศลกรรมก็จะเกิดบุญขึ้นในใจ แต่เมื่อทำอกุศลกรรมก็จะเกิดบาปขึ้นในใจ บุญและบาปนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็จะอยู่ในใจของเราและตามติดเราไปข้ามภพข้ามชาติ เมื่อถึงเวลาที่จะส่งผลให้วิถีชีวิตเป็นไปตามกรรมที่กระทำไว้

ถามว่า บุญคืออะไร นักศึกษาคงทราบกันดีอยู่แล้ว ในที่นี้จะขอทบทวนอีกครั้งว่า บุญ หมายถึง เครื่องชำระล้างจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ เป็นสิ่งอยู่เบื้องหลังความสำเร็จทั้งปวงของมนุษย์ บุญเป็นรากฐานของชีวิต เป็นสิ่งที่คอยสนับสนุน เกื้อกูล ให้ชีวิตเจริญรุ่งเรือง และมั่นคง บุญมีลักษณะเป็นดวงกลมใส สว่าง สถิตอยู่ ณ ศูนย์กลางกาย บริเวณกลางท้องของมนุษย์ทุกคน บุญนั้นเป็นสิ่งละเอียด มองไม่เห็นด้วยตาเนื้อ จะเห็นได้ก็ต่อเมื่อได้ฝึกสมาธิจนใจละเอียดในระดับเดียวกับบุญ จึงจะมองเห็นบุญได้

แม้เราจะมองไม่เห็นบุญด้วยตาเนื้อ แต่บุญก็ยังคงมีอยู่ของมันอย่างนั้น เพราะสิ่งที่เรายังมองไม่เห็นไม่ได้เป็นข้อสรุปว่าสิ่งนั้นจะไม่มี เปรียบเสมือนกระแสไฟฟ้า เรารู้ว่ามันมีอยู่ แต่เรามองไม่เห็น หรือพวกเชื้อโรคต่างๆ เรารู้ว่ามันมีอยู่แต่เรามองไม่เห็นด้วยตาเปล่า จะเห็นได้ก็ต่อเมื่อได้ใช้กล้องจุลทรรศน์ส่องดู

ยังมีอีกหนึ่งคำที่เกี่ยวข้องกับบุญคือ คำว่า “บารมี” บารมีนั้นก็บุญเช่นกันแต่เป็นบุญที่เข้มข้นมาก เป็นบุญที่ควบแน่น กล่าวคือ บุญที่เราทำในแต่ละวันจะค่อยๆ รวมตัวกันมากขึ้นเรื่อยๆ และจะกลั่นตัวเป็นบารมี

บาปคืออะไร คำว่าบาปมาจากภาษาบาลีว่า “ปาป” ในพระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ว่า ชื่อว่าเป็นบาปเพราะเป็นของลามก โดยความเป็นของเลวส่วนเดียว บาปนั้นชื่อว่าเป็นความเศร้าหมอง เพราะทำจิตที่เคยประภัสสร และผ่องใสให้หม่นหมอง บาปนั้นชื่อว่า ทำให้มีภพใหม่

เพราะทำให้เกิดทุกข์ในภพบ่อยๆ บาปนั้นชื่อว่ามีความกระวนกระวาย เพราะเป็นไปด้วยความกระวนกระวายคือความเดือดร้อน ชื่อว่า มีทุกข์เป็นวิบาก เพราะให้ผลเป็นทุกข์อย่างเดียว บาปนั้นชื่อว่าเป็นเหตุให้มีการเกิด ชรา และมรณะต่อไปในอนาคตตลอดกาลนานไม่มีกำหนด¹ บัณฑิตในสมัยก่อนทั้งหลายเรียกบาปว่าเป็นเหี่ยวไคล เพราะเป็นเช่นกับเหี่ยวไคล กล่าวคือ ทำให้ใจที่ปกติประภัสสรคือสว่างไสวให้สกปรกคือมืดมัว

กรรมที่บุคคลประพฤติผ่านทางกาย วาจาและใจ ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล ย่อมมีวิบากคือผลแห่งการกระทำเสมอ วิบากจะเป็นประดุจเงาติดตามกรรม โดยมีกรรมเป็นเหตุและวิบากเป็นผลเสมอ กรรมและวิบากย่อมติดอยู่ในใจบุคคลผู้กระทำความกรรม เปรียบดังโปรแกรมอันเป็นภาพแห่งการกระทำและภาพแห่งผลของการกระทำ เมื่อใดที่บุคคลฝึกฝนใจให้หยุดนิ่ง เป็นสมาธิหลุดพ้นจากกิเลสเมื่อนั้นย่อมสามารถรู้และเห็นกรรมและวิบากที่มีอยู่ในใจของตนและคนอื่นได้ ทั้งกรรมที่มีมาแต่อดีต และวิบากกรรมที่จะส่งผลต่อไปในอนาคต ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

“เรานั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อนควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้แล้ว ได้หม่อมจิตไปเพื่อญาณเครื่องรู้จู้และอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย

เรานั้นย่อมแลเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจู้ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่องจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เข้าถึงตามกรรมว่า

หมู่สัตว์ผู้เกิดเป็นอยู่เหล่านี้ ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอรียเจ้า เป็นมิจฉาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฎฐิ หมู่สัตว์ผู้เกิดเป็นอยู่เหล่านั้น เบื้องหน้าเมื่อกายแตกทำลายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

หรือว่าหมู่สัตว์ผู้เกิดเป็นอยู่เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระอรียเจ้า เป็นสัมมาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฎฐิ หมู่สัตว์ผู้เกิดเป็นอยู่เหล่านั้น เบื้องหน้าเมื่อกายแตกทำลายตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

เราย่อมแลเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจู้ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่องจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เข้าถึงตามกรรมด้วยประการดังนี้”

¹ ปรมัตถทีปนี, อรรถกถาขุททกนิกาย อิติวุตตกะ, มก. เล่ม 45 หน้า 282-283.

5.6 นิสัยปัจจัยสร้างกรรมอย่างต่อเนื่อง

นิสัย หมายถึง ความประพฤติกี่เคยชินคนที่มึนึสัยอย่างไรก็จะทำอย่างนั้นบ่อยๆ เช่น มึนึสัยรักการให้ทาน ก็จะทำให้ทานอยู่บ่อยๆ มึนึสัยชอบนินทาคนอื่น ก็จะนินทาคนอื่นอยู่บ่อยๆ เป็นต้น นิสัยนั้นไม่ว่าจะเป็น “นึสัยดี” หรือ “นึสัยไม่ดี” หากเราไม่ปรับเปลี่ยนก็จะติดตัวเราไปตลอดชีวิตและจะติดตัวข้ามชาติอีกด้วย ในบางครั้งเราจะได้ยินคำว่า “อุปนิสัย” ซึ่งหมายถึง ความประพฤติกี่เคยชินเป็นพื้นมาในสันดาน¹ หรือติดตัวมาข้ามชาตินั้นเอง

ในพระไตรปิฎกมีตัวอย่างเรื่องอุปนิสัยที่ติดตัวมาข้ามชาติมากมายเช่นพระปิลินทวัจฉเถระ เป็นต้น แม้จะเป็นพระอรหันต์แล้วแต่ท่านยังพูดกับผู้อื่นด้วยคำว่า “เจ้าถ่อย” เสมอ ซึ่งเป็นเพราะความเคยตัวที่ติดมาจากภพอื่น² การสร้างบารมี 30 ทศ ได้แก่ ทานบารมี เป็นต้นของพระโพธิสัตว์และพระสาวกก็เหมือนกัน ต้องทำจนเป็นนิสัยจนบารมีเต็มเปี่ยมจึงตรัสรู้ธรรมได้

5.6.1 ความสำคัญของนิสัย

นิสัยมีความสำคัญตรงที่เป็นเหตุให้เราสร้างกรรมบางอย่างอยู่เป็นประจำหรือต่อเนื่อง กล่าวคือ ถ้ามีนิสัยดีก็จะสร้างกรรมดีอยู่เป็นประจำ ถ้ามีนิสัยไม่ดีก็จะสร้างกรรมชั่วอยู่เป็นประจำ ผลที่เกิดขึ้นคือ หากเรามีนิสัยที่ดีเราก็จะทำความดีอย่างต่อเนื่องและจะได้บุญเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นกัน แต่ถ้าเรามีนิสัยไม่ดีเราก็จะทำความชั่วอย่างต่อเนื่องและจะได้บาปเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องด้วย

พระเดชพระคุณพระภวนาวิริยคุณ หรือ หลวงพ่อทัตตชีโว กล่าวไว้ว่า “นิสัยสำคัญกว่าความรู้” ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “ความรู้ท่วมหัวแต่เอาตัวไม่รอด” และ “ดีชั่วรู้หมดแต่อดไม่ได้” กล่าวคือ แม้เราจะมีความรู้มากทั้งความรู้ทางโลกและทางธรรม แต่ถ้าเราไม่ปรับปรุงนิสัยให้ดี เราเองก็จะทำชั่วอยู่เรื่อยๆ ตามนิสัยไม่ดีของเรา เหมือนคนที่มึนึสัยชอบดูดบุหรี่ ชอบเที่ยวและใช้บริการหญิงโสเภณี เขาก็รู้อยู่เต็มอกว่าตนเองอาจเป็นโรคร้ายจนถึงขั้นเสียชีวิตได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ ถึงกระนั้นเขาก็ยังทำสิ่งนั้นอยู่เป็นประจำ บุหรี่และสถานบริการทางเพศจึงเป็นธุรกิจที่ยังทำกำไรได้มากในเกือบทุกประเทศ ในขณะที่เดียวกันผู้ติดเชื่อเอดส์และเป็นโรคระบบทางเดินหายใจก็เพิ่มขึ้นทั่วโลกเช่นกัน

¹ ราชบัณฑิตยสถาน (2525) “พจนานุกรม (ฉบับอเล็กทรอนิกส์).”

² มโนรณปฐณี, อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกนิบาต, มก. เล่ม 32 หน้า 428.

5.6.2 นิสัยเกิดขึ้นได้อย่างไร

นิสัย คือ ความประพฤติที่เคยชิน ด้วยเหตุนี้นิสัยจึงเกิดขึ้นจากการที่เราคิด พูด และ ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่บ่อยๆ อย่างต่อเนื่องด้วยระยะเวลาหนึ่ง ดังทฤษฎีของนายแพทย์ชาวตะวันตกท่านหนึ่งชื่อ แม็กซ์เวลล์ ที่ว่า “หากทำอะไรก็ตามต่อเนื่องกัน 21 วันก็จะเกิดเป็นนิสัย”

5.6.3 ห้าห้องแหล่งบ่มเพาะนิสัย

พระเดชพระคุณพระภิกษุญาณวริยคุณได้ศึกษาพระไตรปิฎกอย่างละเอียดลึกซึ้งและนำมาใช้ฝึกอบรมศิษยานุศิษย์นับล้านคนตลอด 40 ปีที่ผ่านมา ท่านได้สรุปไว้ว่า แหล่งบ่มเพาะนิสัย คือ สถานที่ที่เราใช้อยู่เป็นประจำในชีวิตประจำวันซึ่งมีอยู่ 5 แห่ง หรือ 5 ห้อง คือ ห้องนอน ห้องน้ำ ห้องครัว ห้องแต่งตัว และห้องทำงาน โดยห้องทำงานนั้นขึ้นอยู่กับเพศภาวะ อาชีพ และวัย กล่าวคือ หากเป็นนักเรียนห้องทำงานก็คือห้องเรียน ส่วนผู้ใหญ่ก็มีห้องทำงานแตกต่างกันตามอาชีพ เช่น ชาวนามีห้องทำงานคือท้องนาฟาร์ม โรงงาน นักธุรกิจมีห้องทำงานคือห้องแอร์เย็นๆ ส่วนห้องทำงานของนักสร้างบารมีคือวัดหรือแหล่งบุญอื่นๆ

วงจรชีวิตของมนุษย์ทุกคนจะหมุนเวียนอยู่ในห้องทั้ง 5 นี้ทุกวัน คือ ตื่นเช้าขึ้นมาจากห้องนอน ก็เข้าไปล้างหน้าล้างตาและขับถ่ายในห้องน้ำ จากนั้นก็เข้าไปรับประทานอาหารในห้องครัว เสร็จแล้วก็แต่งเนื้อแต่งตัวในห้องแต่งตัว แล้วก็นั่งรถออกจากบ้านเพื่อไปห้องทำงาน ตกเย็นก็กลับเข้าห้องนอน ซึ่งจะหมุนเวียนเป็นวัฏจักรเช่นนี้ไปตลอดชีวิต ด้วยเหตุนี้นิสัยทั้งดีและไม่ดีจึงเกิดขึ้นจาก 5 ห้องนี้เป็นหลักเพราะเราใช้อยู่เป็นประจำ

5.6.4 หลักการบ่มเพาะนิสัยที่ดี

เมื่อเรารู้แล้วว่า 5 ห้องดังกล่าวข้างต้นเป็นแหล่งบ่มเพาะนิสัยทั้งดีและไม่ดีกับเรา ด้วยเหตุนี้เราจึงต้องบริหารจัดการห้องทั้ง 5 นี้เสียใหม่เพื่อให้เป็นไปเพื่อบ่มเพาะนิสัยที่ดีส่วนๆ ถ้ามองว่าทำไมต้องทำถึงขนาดนี้ ปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติไม่ได้หรือ เรื่องนี้พระเดชพระคุณพระภิกษุญาณวริยคุณได้ให้ข้อคิดไว้ว่า “ของดีต้องปลูก ส่วนของไม่ดีไม่จำเป็นต้องปลูกมันงอกขึ้นเองตามธรรมชาติ” เช่น หญ้าเราไม่จำเป็นต้องปลูกมันขึ้นของมันเอง ส่วนข้าวเราต้องปลูกจึงจะได้กิน หากไม่ปลูกก็ไม่มีให้กิน นิสัยไม่ดีก็เช่นกันเราไม่ต้องปลูกมันจะเกิดขึ้นเองจากการดำเนินชีวิตแต่ละวันของเรา ลำพังเพียงการตามกำจัดก็หนักแรงอยู่แล้ว ในทางตรงข้ามคือ นิสัยที่ดีหากเราไม่ตั้งใจปลูก มันมักจะไม่ได้เกิดเหมือนกับข้าวอย่างไรอย่างนั้น

การบริหารจัดการห้องทั้ง 5 ให้เป็นไปเพื่อการบ่มเพาะนิสัยที่ดีมีหลักการว่า “ต้องจัดทำสิ่งแวดล้อมในห้องทั้ง 5 ให้ดีและต้องมีวิธีการใช้ห้องที่ถูกต้อง” สิ่งแวดล้อมในที่นี้ คือ รูปแบบห้อง อุปกรณ์ และ บุคคล ส่วนวิธีการใช้ห้อง คือ วิธีการใช้ที่ทำให้เกิดนิสัยที่ดีขึ้นนั่นเอง

(1) รูปแบบห้อง เราต้องคิดว่า รูปแบบของห้องแต่ละห้องที่เป็นไปเพื่อการบ่มเพาะนิสัยที่ดีให้เกิดขึ้นกับเราและคนในครอบครัวควรจะเป็นอย่างไร เช่น ห้องนอน ถ้าเราต้องการให้ลูกของเรามีนิสัยที่ดี คือ สวดมนต์ไหว้พระและนั่งสมาธิก่อนนอนทุกคืน เราก็ต้องออกแบบห้องให้เหมาะกับการสวดมนต์ไหว้พระและนั่งสมาธิ กล่าวคือ ห้องจะต้องป้องกันเสียงรบกวนจากภายนอกได้ดี อากาศถ่ายเทสะดวก ไม่ร้อน และควรมีพื้นที่สำหรับวางชุดโต๊ะหมู่เล็กๆ ไว้ในห้อง เป็นต้น ส่วนรูปแบบของห้องอื่นๆ ก็เช่นกันคือ ต้องเกื้อหนุนต่อการบ่มเพาะนิสัยที่ดี

(2) อุปกรณ์ในห้อง อุปกรณ์ทุกอย่างที่ใช้ในห้องแต่ละห้องก็ต้องเกื้อหนุนต่อการบ่มเพาะนิสัยที่ดี อุปกรณ์ใดที่จะทำให้นิสัยไม่ดีเกิดขึ้นต้องนำออกไป โดยห้องนอนควรมีอุปกรณ์ดังนี้เช่น ภาพองค์พระ หรือ ชุดโต๊ะหมู่เล็กๆ สำหรับกราบก่อนนอน, เพิ่มภาพการสั่งสมบุญสำหรับเอาไว้ดูเพื่อบ่มใจถึงบุญจะได้หลับในอุทิศบุญ, เตียงนอนก็ไม่ควรเป็นเตียงที่นุ่มมากไปเพราะทำให้นอนสบายจนเกินไปเป็นเหตุให้ตื่นสาย เป็นต้น ส่วนอุปกรณ์ที่ไม่ควรมีในห้องนอน เช่น คอมพิวเตอร์โทรทัศน์เพราะจะทำให้เราดูหนังดูละครเพลินอันเป็นเหตุให้นอนดึกและตื่นสายจนเป็นนิสัย และการดูหนังบางเรื่องที่มีเนื้อหารุนแรงก็จะบ่มเพาะนิสัยไม่ดีให้เราได้เช่นกัน ภาพที่ไม่เหมาะสมก็ไม่ควรติดไว้ในห้องนอน เช่น ภาพดารา ภาพโป๊ เป็นต้น ส่วนอุปกรณ์ในห้องอื่นๆ ก็มีหลักการเช่นเดียวกัน คือ ต้องเกื้อหนุนต่อการบ่มเพาะนิสัยที่ดี

(3) บุคคลในห้อง บุคคลนั้นเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญมาก เป็นต้นแบบหลักแห่งนิสัยดีและไม่ดีของมนุษย์ บุคคลในที่นี้คือ ทิศ 6 หมายถึง ผู้ที่อยู่แวดล้อมของมนุษย์ทุกคน ทิศเบื้องหน้าคือบิดามารดา ทิศเบื้องหลังคือบุตรภรรยา ทิศเบื้องขวาคือครูอาจารย์ ทิศเบื้องซ้ายคือมิตรสหาย ทิศเบื้องบนคือพระภิกษุ ส่วนทิศเบื้องล่างคือลูกน้องพนักงาน

บุคคลในทิศทั้ง 6 นี้มนุษย์ทุกคนจะต้องเจอต้องพุดต้องคุยกันเกือบทุกวันตามห้องต่างๆ ทั้ง 5 ห้องดังกล่าวมาแล้ว ถ้าคนทั้ง 6 ทิศที่แวดล้อมเราอยู่นี้ส่วนใหญ่เป็นคนดี เราก็จะเห็นต้นแบบที่ดีอยู่เป็นประจำ ทำให้เราคิดถึงสิ่งที่ดีพุดถึงสิ่งที่ดีที่ได้เห็นนั้นเป็นประจำ และในที่สุดเราก็จะทำสิ่งที่ดีนั้นเป็นประจำด้วย นั่นหมายถึงเราติดนิสัยที่ดีจากทิศทั้ง 6 นั้นมาแล้ว ในทางตรงข้ามหากบุคคลที่อยู่แวดล้อมเราส่วนใหญ่เป็นคนไม่ดีเราก็จะเห็นต้นแบบที่ไม่ดีอยู่เป็นประจำ เมื่อเราเห็นเป็นประจำก็เป็นเหตุให้เราคิดถึงสิ่งที่ไม่ดี พุดถึงสิ่งที่ไม่ดีที่ได้เห็นนั้นเป็นประจำ

และในที่สุดเราก็จะทำการที่ไม่ดีนั้นเป็นประจำด้วย นั่นหมายถึงเราติดนิสัยที่ไม่ดีจากทิศทั้ง 6 นั้นมาแล้ว

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสสอนว่า “บุคคลคบคนเช่นใดย่อมเป็นเหมือนคนเช่นนั้น” ด้วยเหตุนี้จึงควรคบแต่คนดีและหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากคนพาล ถ้าหากคนพาลนั้นเป็นคนที่ มีพระคุณต่อเราหรือเป็นคนที่เราจำเป็นต้องอยู่ด้วย จะทำอย่างไร เช่น บิดามารดา เป็นต้น หากเป็นเช่นนี้เราคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ให้เราอยู่กับท่านอย่างมีสติ ไม่รับนิสัยไม่ดีต่างๆ มาสู่เรา และอดทนคอยเป็นกัลยาณมิตรให้แก่ท่าน เช่น ชวนบิดามารดามาทำบุญและฟังธรรมที่วัดใน โอกาสต่างๆ เมื่อท่านได้ทำบุญและฟังธรรมบ่อยๆ นิสัยไม่ดีในตัวท่านก็จะลดลงเอง

(4) วิธีการใช้ห้อง วิธีการใช้ห้องที่ถูกต่อนั้นมีหลักการสำคัญเช่นเดียวกันคือ “ต้องใช้ แล้วก่อให้เกิดนิสัยที่ดีแก่เรา” เช่น ห้องนอนควรมีวิธีการใช้ห้องตอนก่อนนอน ขณะนอน และ หลังจากตื่นนอนดังต่อไปนี้

1.) เข้าห้องนอนไม่ควรเกิน 4 ทุ่ม

2.) สวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน

3.) นั่งสมาธิและแผ่เมตตาก่อนนอน

4.) นึกถึงบุญและอธิษฐานจิตก่อนนอน

5.) นอนในอู่แห่งทะเลบุญคือ จรดจิตไว้ที่ศูนย์กลางกายฐานที่ 7 และนึกถึงองค์พระหรือ ดวงแก้วไปจนกว่าจะหลับ ถ้าหากทำได้ควรนอนตะแคงขวาหรือสำเร็จสหัสโยยาน์ เพราะเป็นท่านอนที่ทำให้มีสติและส่งผลดีต่อสุขภาพมากที่สุด

6.) ตื่นนอนแต่เช้า

7.) เมื่อตื่นนอนก็ให้ตื่นในอู่แห่งทะเลบุญ คือ เมื่อตื่นก็ให้หัวใจไปจรดไว้ที่ศูนย์กลางกายแล้วนึกว่า “เราโชคดีที่รอดมาได้อีกหนึ่งวัน ขอให้สรรพสัตว์ทั้งหลายจงมีความสุข อันตัวเรานั้นตายแน่ตายแน่” จะได้ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตตลอดทั้งวัน

8.) เก็บที่นอนพับให้เรียบร้อย

ฯลฯ

เมื่อเราปฏิบัติตามวิธีการใช้ห้องนอนเช่นนี้ จะทำให้เราเป็นคนตรงต่อเวลา รักในการสั่งสมบุญ มีจิตเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย เป็นคนไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต และเป็นคนรัก

ความเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่มั่งง่าย เป็นต้น และที่สำคัญบุญกุศลก็จะเกิดขึ้นกับเราทุกคืนทุก วันอย่างต่อเนื่องเมื่อละโลกไปแล้วเราก็จะมีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไป วิธีการใช้ห้องอื่นใดที่เคยทำ มาแล้วส่งผลให้เกิดนิสัยไม่ดี เช่น ดูหนังจนดึก ทำให้ต้องนอนดึก และนอนอย่างไม่มีสติ ตื่นก็ สาย ตื่นแล้วก็ไม่เก็บที่นอนให้เรียบร้อย เป็นต้น ก็ให้เลิกเสีย ส่วนวิธีการใช้ห้องอื่นๆ ก็เช่นกัน คือ ต้องเป็นวิธีที่เกื้อหนุนต่อการบ่มเพาะนิสัยที่ดีให้เกิดขึ้น

5.7 กรรมลิขิตชีวิตมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย

มนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายเกิดมาพร้อมกับความไม่รู้ เช่น ไม่รู้ว่าทำไมตนต้องเกิด มา และมีชีวิตเป็นอย่างไร ทำไมบางคนจึงเกิดมามีฐานะดี บางคนเกิดมามีฐานะยากจน บางคนเกิดมามีร่างกายแข็งแรง บางคนเกิดมาพิการ ขาดแขนขา บางคนแข็งแรง เป็นต้น เมื่อไม่รู้จึงดันเดาเอาว่าเป็นเพราะพรหมลิขิตบ้างหรือฟ้าลิขิตบ้าง

มนุษย์โดยมากมีความเชื่ออย่างนี้เพราะว่าไม่มีทิพยจักขุเหมือนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลาย ถ้าหากว่ามีทิพยจักขุก็จะรู้ว่าจริง ๆ แล้วชีวิตของมนุษย์ขึ้นอยู่กับกรรม ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “กมฺมุนา วตฺตตี โลโก : สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม” กรรมเป็นตัวลิขิตวิถีชีวิตของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ทั้งกรรมในอดีตชาติและกรรมในปัจจุบัน ชาติ โดยกรรมในอดีตชาติจะเป็นหลัก ส่วนกรรมในปัจจุบันชาติจะเป็นส่วนเสริม

กรรมในอดีตเป็นเสมือนต้นไม้ใหญ่ซึ่งปลูกไว้นานแล้วจึงส่งผลแก่วิถีชีวิตของเราอย่างเต็มที่ ส่วนกรรมในปัจจุบันเปรียบเสมือนต้นไม้ที่เพิ่งปลูกจึงยังให้ผลได้ไม่มากนัก ชาวโลกที่ไม่มี ความเข้าใจเรื่องการให้ผลของกรรมจึงมักคิดไปว่า “ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” เนื่องจาก ในชาตินี้ตนเองตั้งใจทำความดี แต่ดูเหมือนว่าผลแห่งกรรมดีนั้นยังไม่ปรากฏผลเท่าที่ควร ในขณะที่บางคนทำแต่ความชั่ว แต่ชีวิตเขาจึงยังเจริญรุ่งเรืองอยู่ได้ เพราะอาชัยกรรมดีที่เขาได้ทำ ไว้ในอดีตมาส่งผล ส่วนกรรมชั่วที่เขาทำในชาตินี้ยังไม่ส่งผลอย่างเต็มที่แต่จะไปส่งผลใน ชาติหน้าเป็นหลัก สำหรับคนที่ทำดีแล้วดูเหมือนว่าตนเองไม่ได้ดีนั้น เพราะในอดีตชาติทำ กรรมดีในด้านนั้นๆ นาน้อย และกรรมดีที่ทำในชาตินี้ก็ยังส่งผลไม่เต็มที่เพราะเป็นต้นกล้าแห่ง ความดีที่เพิ่งปลูกอยู่ ยังเก็บเกี่ยวผลอะไรได้ไม่มากนัก จำเป็นต้องรอคอยเวลาต่อไป

พระเดชพระคุณพระภานุวริยคุณเคยกล่าวถึงเรื่องการให้ผลของกรรมไว้ว่า คนเรา เมื่อทำความดีอะไรนิดๆ หน่อยๆ แล้วอยากจะให้ได้รับผลทันตาเห็นทันทีซึ่งเป็นไปได้ยาก เมื่อ ความดียังไม่ผลิดอกออกผลก็ท้อแท้ใจ ไม่อยากทำความดีอีกต่อไป พระเดชพระคุณหลวงพ่อบอกว่าอยากจะให้เราลองนึกในทางกลับกันบ้างคือ หากเราทำความชั่วแล้วได้รับผลทันตาเห็น

ทันทีที่แล้วจะเป็นอย่างไร เช่น ทันทีที่พูดโกหกพันก็ร่วงในขณะนั้น ซึ่งคงไม่มีใครต้องการให้เป็น เช่นนี้ และถ้าเป็นอย่างนี้จริงชาวโลกจำนวนมากในปัจจุบันคงไม่มีฟันเหลืออยู่ในปากแล้ว

5.8 เป้าหมายชีวิตของมนุษย์

เป้าหมายชีวิตของมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกนั้นมีอยู่ 3 ระดับ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ สัมปรายิกัตถประโยชน์ และปรมัตถประโยชน์¹ โดย ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ หมายถึง เป้าหมายชีวิตในชาตินี้ หรือ เป้าหมายชีวิตในระดับต้น สัมปรายิกัตถประโยชน์ หมายถึง เป้าหมายชีวิตในชาติหน้า หรือ เป้าหมายชีวิตในระดับกลาง ส่วนปรมัตถประโยชน์ หมายถึง เป้าหมายชีวิตในภพชาติสุดท้าย หรือ เป้าหมายชีวิตในระดับสูงสุด

1.) เป้าหมายชีวิตระดับต้น

คือ การสร้างตัวสร้างฐานะให้มั่นคงได้ในชาตินี้ ความสำคัญของการสร้างตัวอยู่ตรงที่มีคุณสมบัติของผู้ครองเรือนที่ดี และการสร้างฐานะอยู่ที่การมีอาชีพการงานมั่นคง สุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม จะเป็นอาชีพอะไรก็ตามความถนัดของแต่ละคนไม่ว่าจะเป็นนักธุรกิจ แพทย์ ครู พ่อค้า ช่างนา ช่างไร่ เมื่อตั้งเป้าหมายชีวิตแล้ว ก็มุ่งมั่นฝึกฝนตนเองสร้างตัวสร้างฐานะให้บรรลุเป้าหมายชีวิตระดับต้นให้ได้ โดยมีหลักการว่า “ต้องสร้างตัวสร้างฐานะไปพร้อมกับการสร้างศีลธรรมในตน” เพื่อให้เส้นทางชีวิตในชาตินี้ของตน ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร และยังทำประโยชน์ใหญ่ให้แก่ผู้อื่นที่ยังลืมตาอ้าปากไม่ได้ในสังคมอีกด้วย

2.) เป้าหมายชีวิตระดับกลาง

คือ การตั้งเป้าหมายชีวิตเพื่อประโยชน์ในชาติหน้าว่า นอกจากจะพยายามตั้งฐานะของตนให้ได้แล้ว ก็จะตั้งใจสร้างบุญกุศลอย่างเต็มที่ในทุกๆ โอกาสที่อำนวยให้เพื่อสะสมเป็นทุนเป็นเสบียงในภพชาติต่อไป เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายตายแล้วไม่สูญ トラบโดที่ยังไม่หมดกิเลส ก็ยังต้องเกิดใหม่เรื่อยๆ ต่อบ้าง และขุมทรัพย์อย่างเดียวที่คนเราจะนำติดตัวไปสร้างความเจริญในภพชาติใหม่ได้ ก็คือ “บุญ” เท่านั้น แต่เพราะบางคนขาดความเข้าใจความจริงในเรื่องนี้ จึงคิดแต่จะหาประโยชน์เฉพาะในชาตินี้ โดยไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์ในชาติหน้า ตั้งใจเพียงสร้างฐานะได้เท่านั้น ไม่สนใจสร้างบุญสร้างกุศล ชีวิตจะมีคุณค่าสักเพียงใด หากพิจารณาดูให้ดีก็ไม่ต่างไปจากนกกา ที่โตขึ้นมาก็ทำมาหากินเลี้ยงตัว แล้วก็แก่เฒ่าตายไปเหมือนกัน แต่ชีวิตของคนมีร่างกายที่เหมาะสมกับการสั่งสมคุณความดีมากที่สุด เมื่อสามารถสร้างตัวสร้างฐานะได้

¹ ปุณณกมภาณวกปัญหานิเทศ, ขุททกนิกาย จุฬนิตเทศ, มก. เล่ม 67 ข้อ 122 หน้า 72.

แล้ว ต้องคิดที่จะสร้างคุณค่าให้กับชีวิต ด้วยการตั้งใจสั่งสมความดีทุกรูปแบบ เพื่อเป็นเสบียงในการเดินทางข้ามภพข้ามชาติ และเป็นปัจจัยในการบรรลุเป้าหมายชีวิตชั้นสูงสุด จึงจะคุ้มค่ากับการเกิดมาเป็นมนุษย์

3.) เป้าหมายชีวิตในระดับสูงสุด

คือ การตั้งเป้าหมายชีวิตเพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง ได้แก่ การตั้งใจปฏิบัติธรรมเพื่อปราบกิเลสให้หมดสิ้น แล้วเข้าพระนิพพานตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ทุกชีวิตเมื่อยังไม่หมดกิเลสก็ยังคงต้องประสบทุกข์ ต้องเจอกับปัญหาความยากจน ความเจ็บ ความโง่ มากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันไป ตามกรรมที่ได้กระทำไว้ หากดำเนินชีวิตผิดพลาดก็จะประสบทุกข์มาก แต่หากรู้วิธีดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีเป้าหมายชีวิต เช่นเดียวกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันต์แล้ว ก็จะหมดทุกข์ตามท่านไป

การจะหมดทุกข์ได้ต้องมีความเพียรหมั่นฝึกฝนอบรมตนเองอย่างยิ่งยวดนับภพนับชาติไม่ถ้วน เรียกว่า การสร้างบารมี 10 ทศ คือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจะบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี อันเป็นหลักสูตรสากลของผู้ฝึกตนเพื่อมุ่งหลุดพ้นจากวัฏสงสารที่เรียกว่า “นักสร้างบารมี” ดังเช่น พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย เป็นต้น

ผู้มีเป้าหมายสูงสุดเช่นนี้ ในระหว่างที่ฝึกตนเพื่อบำเพ็ญบารมีอยู่นี้ ย่อมต้องต่อสู้ฟันฝ่ากับอุปสรรคมากมายคือ “กิเลสตน” “กิเลสคนอื่น” และ “วิบากกรรมชั่ว” ที่ตนเคยทำผิดพลาดไว้ในอดีตไปตลอดเส้นทาง จนกว่ากิเลสจะหมดสิ้น วิบากกรรมจะมลายสูญ และบารมีเต็มเปี่ยมบริบูรณ์ จึงบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือ การกำจัดทุกข์ได้หมดสิ้น เป็น “พระอรหันต์” ผู้หลุดพ้นจากวัฏสงสาร ไม่ต้องย้อนกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

ดังนั้นคนฉลาดที่คิดได้เร็ว เป็นผู้ที่เข้าใจถูกว่า เป้าหมายสูงสุดของชีวิตคืออะไร ในระหว่างที่กำลังสร้างตัวสร้างฐานะอยู่นี้ ก็ต้องรีบเร่งขวนขวายทำความดี สั่งสมบุญกุศล หมั่นให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาอย่างเต็มที่ และในการทำความดีทุกอย่างให้อธิษฐานว่าให้เป็นปัจจัยสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ การเข้าสู่พระนิพพานเอาไว้มั่น เพื่อให้เป็นอุดมการณ์สูงสุดของชีวิตที่ติดเป็นนิสัยข้ามภพข้ามชาติไป อันเป็นการออกแบบชีวิตในภพชาติเบื้องหน้าให้มีเหตุปัจจัยเกื้อหนุนค้ำจุน ให้สามารถดำเนินไปในหนทางที่ถูกต้องของการสร้างบารมีแต่เพียงอย่างเดียวจนในที่สุด ชาติใดชาติหนึ่งเบื้องหน้าความเพียรทั้งหมดในการสร้างบารมีที่ผ่านมาเต็มเปี่ยมบริบูรณ์เหมือนน้ำที่หยดลงตุ่มที่ละหยดๆ จนกระทั่งน้ำเต็มตุ่มได้สำเร็จ ก็ย่อมสามารถหมดกิเลส ได้เข้าสู่พระนิพพานตามพระพุทธองค์ไป

4.) ความสำคัญของเป้าหมายชีวิต

เป้าหมายชีวิตนั้นมีความสำคัญมาก เพราะเป็นจุดหมายปลายทางของการดำเนินชีวิตของเรา ความคิด คำพูด และการกระทำทุกอย่างในแต่ละวันจะมุ่งไปสู่เป้าหมายที่เราได้ตั้งไว้ หากเราไม่ตั้งเป้าหมายชีวิตไว้ เราก็จะไม่ต่างอะไรกับนกกาที่หากินเพื่อความอยู่รอดไปวันหนึ่งๆ เมื่อหมดอายุขัยก็ตายจากโลกนี้ไปคนมีเป้าหมายชีวิตเปรียบเสมือนเรือเดินสมุทรที่มีหางเสือ มีกัปตันคอยชี้ทางว่าจะนำเรือมุ่งหน้าไปทางไหน เรือเดินสมุทรลำนี้จึงต่างจากขอนไม้ที่ล่องลอยอย่างไร้จุดหมายอยู่กลางทะเล ซึ่งถูกคลื่นลูกนั้นลูกนี้พัดไปมาให้เคว้งคว้างอยู่และ ผู้พังคร่ำจมนไปตามกาลเวลา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยสาวกทั้งหลายเป็นต้นบุญต้นแบบในการดำเนินชีวิตให้แก่เราทั้งหลายได้เป็นอย่างดี จุดเริ่มต้นของพระพุทธองค์ก็เหมือนกับพวกเราคือ ขณะยังเป็นคนธรรมดาสามัญ ในชาติหนึ่งท่านลอยคออยู่กลางทะเลเพราะเรืออัปปาง บนบ่าทั้งสองแบกมารดาไว้ ในขณะนั้นเองท่านเห็นความทุกข์ยากของการเวียนว่ายตายเกิด จึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะนำตนและสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากความทุกข์นี้ จึงตั้งเป้าหมายชีวิตว่า “จะต้องสร้างบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคตให้จงได้”

เมื่อท่านตั้งใจมั่นอย่างนี้แล้วตั้งแต่ชาตินั้นเป็นต้นมา จึงเร่งสร้างบารมีอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพันเรื่อยมา ช่วงระหว่างการสร้างบารมีนั้นท่านก็ได้ชักชวนมหาชนให้ตั้งเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือการหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะตามพระองค์ด้วย เมื่อครบ 20 อสงไขยกับแสนมหากัปก็ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พุทธบริษัทจำนวนมากที่ได้สร้างบารมีตามคำชักชวนของพระองค์ก็ได้ตรัสรู้ธรรมตามพระองค์มากมาย จริงๆ แล้วพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มาตรัสรู้ธรรมไม่ได้มีพระองค์เดียวเฉพาะพระสมณโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา แต่มีมากมายนับอสงไขยพระองค์ไม่ถ้วนแล้ว ปัจจุบันปรากฏอยู่ด้วยพระธรรมกายในอายตนะนิพพาน

ถามว่าเมื่อมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาตรัสรู้ธรรมมากมายถึงเพียงนี้ แล้วทำไมในปัจจุบันยังมีมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายอีกจำนวนมากที่ยังไม่ได้ตรัสรู้ตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่านั้น สาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือ มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายที่ยังเหลืออยู่จำนวนมากนี้ดำเนินชีวิตอย่างไม่มีเป้าหมาย เพราะไม่รู้ว่าเป้าหมายชีวิตคืออะไรบ้าง บางคนอาจจะรู้แต่ไม่ใส่ใจในเป้าหมายนั้นบ้าง หรือ เพราะไม่ได้ตั้งเป้าหมายไว้บ้าง ปล่อยชีวิตให้ล่องลอยไปตามกระแสของกิเลสไปวันๆ ตายไปก็ไปปรินิพพานอยู่ในมหานรกมีความทรมานอย่างแสนสาหัสกว่าจะได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์เพื่อแสวงหาหนทางพระนิพพานอีกก็ยาวนาน

แม้ระยะเวลาการสร้างบารมีเพื่อเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ดี เพื่อเป็นพระอริยสาวกก็ดีจะต้องใช้เวลานานมาก แต่ไม่สามารถเทียบกันได้กับระยะเวลาที่สูญเสียไปจากการดำเนินชีวิตโดยไม่มีเป้าหมายของสัตว์ทั้งหลาย กล่าวคือ หากนำระยะเวลาการสร้างบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ ซึ่งมีนับอสงไขยพระองค์ไม่ถ้วนในอายตนะนิพพานมารวมกัน ก็ยังไม่เท่ากับระยะเวลาที่สูญเปล่าของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายจำนวนมากที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะดำเนินชีวิตโดยไม่มีเป้าหมาย เมื่อไม่มีเป้าหมายก็ไม่มีการเดินทางไปสู่เป้าหมายนั้น เมื่อไม่ได้เดินทางไปก็เท่ากับว่าย่ำอยู่ที่เดิมหรือตกต่ำกว่าเดิม เช่น ไปเกิดอยู่ในทุกข์ เป็นต้น

สุภาจิตจिनกล่าวไว้ว่า “หนทางไกลหมื่นลี้เริ่มต้นที่ก้าวแรก” แม้หนทางจะยาวไกลแต่เมื่อได้ตั้งเป้าหมายไว้และเริ่มต้นเดินทางไปทีละก้าวมันก็จะถึงจนได้ แต่การเดินทางแต่ละก้าวจะมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อเป็นการเดินทางอย่างมีเป้าหมายและเดินไปสู่เป้าหมายเท่านั้น ส่วนการเดินทางที่เลื่อนลอยนี้เป็นการเสียเวลาเปล่าและไร้ประโยชน์

อย่างไรก็ดีการตั้งเป้าหมายชีวิตในระดับเบื้องต้น คือ การสร้างตัวสร้างฐานะก็มีความสำคัญ หากเราได้ตั้งเป้าหมายชีวิตไว้ และทุ่มเทความสามารถไปสู่เป้าหมายนั้น เราจะไม่เสียเวลาไปอย่างเปล่าประโยชน์และจะประสบความสำเร็จในชีวิตได้อย่างรวดเร็ว มีตัวอย่างบุคคลผู้หนึ่งซึ่งเป็นต้นแบบในการตั้งเป้าหมายชีวิตในทางโลกและสามารถดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายนั้นได้เป็นอย่างดี บุคคลผู้นี้คือ อดีตประธานาธิบดีบิล คลินตัน แห่งสหรัฐอเมริกา

บิล คลินตันเล่าว่า “สมัยที่ผมเป็นหนุ่มน้อยเพิ่งจบจากโรงเรียนกฎหมายใหม่ๆ และกระตือรือร้นกับการที่จะได้ใช้ชีวิตต่อไป ความปรารถนาบางอย่างที่เล่นเข้ามาอย่างกระตือรือร้นทำให้ผมวางแผนชีวิตและประวัติศาสตร์ที่เคยชอบอ่านลงชั่วคราว แล้วเลือกซื้อหนังสือประเภทแนววิธีสู่ความสำเร็จเล่มหนึ่งของ อัลัน เลเคียน ชื่อ “How to get control of your time and your life” มาอ่าน

เนื้อหาสำคัญของหนังสือเล่มนั้นกล่าวถึงความจำเป็นในการกำหนดเป้าหมายชีวิตของตนเอง ทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ต่อมาก็ให้จัดหมวดหมู่ตามลำดับความสำคัญ โดยกำหนดให้กลุ่ม A มีความสำคัญอันดับหนึ่ง กลุ่ม B สำคัญรองลงมา และกลุ่ม C ตามมาเป็นลำดับสุดท้าย จากนั้นให้ลงรายละเอียดเจาะจงสิ่งที่คิดว่า จะทำให้เกิดความสำเร็จกำกับไว้ได้เป้าหมายแต่ละกลุ่มนั้น จนถึงเดี๋ยวนี้ สามสิบปีแล้วผมยังเก็บหนังสือปกอ่อนเล่มนั้นไว้ และผมก็แน่ใจว่าเป้าหมายที่ผมกำหนดให้ตัวเองก็ยังอยู่ที่ใดที่หนึ่งในกองเอกสารของผม แม้ผมจะหามันไม่เจอก็ตาม อย่างไรก็ตาม ผมยังจำสิ่งที่ผมกำหนดไว้ในกลุ่ม A ได้ ผมเขียนว่า

“ผมอยากจะเป็นคนดี

อยากมีชีวิตการแต่งงานและมีลูกที่ดี

อยากมีเพื่อนที่ดี

อยากประสบความสำเร็จในชีวิตการเมือง

และอยากเขียนหนังสือดีเยี่ยมสักหนึ่งเล่ม”

ผมจะเป็นคนดีหรือไม่ นั่นแน่นอนว่าเป็นหน้าที่ของพระเจ้าที่จะตัดสิน ครอบครัวของเราเหมือนครอบครัวอื่นๆ ที่ไม่ได้สมบูรณ์แบบ แต่มันคือชีวิตที่พิเศษยิ่ง ในบรรดาคนที่ผมรู้จักไม่เคยมีใครมีเพื่อนมากกว่าหรือดียิ่งกว่าผม อันที่จริงแล้ว มีเหตุผลพอที่ผมสามารถพูดได้อย่างเต็มปากว่า ที่ผมก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งประธานาธิบดีได้ก็เพราะคนที่ผมคบหาด้วยเป็นการส่วนตัว ซึ่งก็คือกลุ่มเพื่อนบิลผู้กลายเป็นตำนานในปัจจุบัน

ชีวิตบนเส้นทางการเมือง คือความสุขสำหรับผม ผมรักการรณรงค์หาเสียง และผมก็รักงานปกครองด้วย ผมพยายามทำให้ทุกสิ่งดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้องเพื่อมอบโอกาสให้ประชาชนได้ประสบความสำเร็จตามที่พวกเขาตั้งความหวังไว้ เพื่อให้พวกเขามีสภาพจิตใจที่ดีขึ้น และเพื่อให้พวกเขายู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจ และนั่นคือสิ่งที่ผมเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะ สำหรับหนังสือที่ดีเยี่ยมนั้น ใครเล่าจะรู้ ผมรู้แต่ว่ามันเป็นเรื่องที่น่าอ่านอย่างแน่นอน”¹ (บิล คลินตัน หมายถึง หนังสือ “My Life” ซึ่งเป็นหนังสือประวัติชีวิตของตัวเอง ซึ่งท่านตั้งเป้าหมายว่าจะเขียนและเขียนให้สำเร็จในที่สุด เรื่องราวที่กล่าวมาข้างต้นนี้ก็นำมาจากหนังสือ “My Life” เล่มนี้เอง)

5.9 ความสำคัญของการเป็นมนุษย์

นักศึกษาได้เรียนรู้กันมาแล้วว่าในจักรวาลต่างๆ นั้น นอกจากจะมีมนุษย์แล้วยังมีสิ่งมีชีวิตอื่นๆ อีกมากมาย เริ่มตั้งแต่สิ่งมีชีวิตที่ใกล้ตัวมนุษย์ที่สุด คือ สัตว์ทั้งหลายที่อยู่รวมภพเดียวกันกับมนุษย์ รวมทั้งผีเสื้อ นางไม้ต่างๆ หากเป็นชาวสวรรค์ก็มีเหล่าเทพบุตรเทพธิดาเหนือสวรรค์ขึ้นไปก็เป็นพรหมโลก ซึ่งเป็นที่อยู่ของรูปพรหมและอรุปรหม ในส่วนล่างของจักรวาลก็เป็นที่อยู่ของเปรต อสุรกาย และสัตว์นรกต่างๆ

¹Bill Clinton (2004). *My Life*, แปลโดย สมเกียรติ อ่อนวิมล (2548). “My Life.” หน้า 11.

สิ่งมีชีวิตที่กล่าวมาข้างต้นนี้คืออดีตมนุษย์ทั้งสิ้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าสิ่งมีชีวิตเหล่านี้คือ “อมมนุษย์” หมายถึง ไม่ใช่มนุษย์ อมมนุษย์ที่อยู่ในสุคติภูมิคือ เทวโลก และพรหมโลก นั่นคืออดีตมนุษย์ที่ได้ทำกุศลกรรมเอาไว้ หลังจากตายจากการเป็นมนุษย์แล้วจึงไปเกิดในสุคติภูมินั้นๆ ส่วนอมมนุษย์ที่อยู่ในทุกคติภูมิคือ เปเรต อสุรกาย สัตว์นรก รวมทั้งสัตว์ดิรัจฉานคือ อดีตมนุษย์ที่ได้ทำอกุศลกรรมเอาไว้หลังจากตายจากการเป็นมนุษย์แล้วจึงไปเกิดในทุกคติภูมินั้นๆ

การเป็นมนุษย์จึงเป็นจุดศูนย์กลางของการจะไปเกิดสุคติหรือทุคติ กล่าวคือ หากทำดีไว้มาก ทำบุญไว้มาก สร้างกุศลกรรมไว้มาก ก็จะมีโอกาสได้ไปเกิดยังสุคติภูมิ แต่ถ้าหากทำความชั่วไว้มาก สร้างอกุศลกรรมไว้มาก ก็จะมีโอกาสได้ไปเกิดยังทุคติภูมิ

การเป็นมนุษย์เป็นเพศภาวะที่สั่งสมบุญบารมีได้อย่างเต็มที่และสะดวกที่สุด เพราะมีกายหยาบ คือ กายมนุษย์ทำให้การประกอบกุศลกรรมต่างๆ ให้ผลมาก โดยเฉพาะหากได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนาก็ยิ่งเป็นบุญลาภอย่างยิ่งเพราะทำให้รู้ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ และมีโอกาสทำบุญถูกเหื่อนาบุญซึ่งเป็นเหตุให้ได้บุญมาก แต่ในทางกลับกันหากได้ภาวะกายมนุษย์แล้วไปทำบาปเข้าผลบาปก็จะมากมหาศาลเช่นกัน

ส่วนการเป็นชาวสวรรค์นั้นจะเป็นกายละเอียด ผลจากการกระทำจึงไม่แรงเท่าขณะเป็นมนุษย์ กล่าวคือ เทวดาก็สามารถรักษาศีลและนั่งสมาธิได้ แต่ผลจากการปฏิบัติจะได้ไม่เท่ากับที่ทำในขณะที่เป็นมนุษย์ แต่เรื่องการให้ทานนั้นชาวสวรรค์ทำได้ยาก เพราะไม่อาจจะแบ่งทิพยสมบัติแจกจ่ายแก่กันและกันได้ เนื่องจากทิพยสมบัติทั้งหลายนั้นเกิดขึ้นด้วยอำนาจของบุญ หากใครไม่มีบุญก็ไม่อาจจะรองรับทิพยสมบัติได้ เหล่าเทวดาผู้ต้องการสั่งสมบุญด้วยการให้ทาน จึงต้องหาโอกาสลงมายังโลกมนุษย์ เช่น ท้าวสักกเทวราช เป็นต้น ท่านเคยแปลงร่างเป็นคนชราเพื่อลงใส่บาตรพระมหากัสสปเถระ แต่ก็ถูกพระเถระตำหนิว่า พระองค์แย่งสมบัติของคนจน พระมหากัสสปะต้องการจะโปรดมนุษย์ผู้ขัดสนมากกว่า เนื่องจากวันนั้นท่านเพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติ หากใครก็ตามได้ใส่บาตรกับท่านก็จะได้เป็นเศรษฐีประจำเมือง

ส่วนสัตว์ดิรัจฉานนั้นอาจจะสั่งสมบุญได้บ้างเล็กๆ น้อยๆ แต่จะต้องเป็นสัตว์ที่มีดวงปัญญามาก เช่น พระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติเป็นสัตว์ชนิดต่างๆ เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่แล้วสัตว์ดิรัจฉานไม่มีดวงปัญญาพอที่จะสั่งสมบุญได้ สำหรับสัตว์นรก เปเรต และอสุรกายต่างๆ นั้นยังไม่สามารถสั่งสมบุญได้ เพราะอยู่ในภาวะที่ต้องรับผลของอกุศลกรรมที่ทำไว้สมัยเป็นมนุษย์ ต้องทนทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส

เป้าหมายสูงสุดของมนุษย์และอมมนุษย์ทั้งหลาย คือ การเข้าสู่พระนิพพาน การจะไปถึงได้

อย่างรวดเร็วนั้นจะต้องสั่งสมบุญบารมีด้วยเพศภาวะของมนุษย์เท่านั้น เพราะสามารถสั่งสมบุญได้อย่างเต็มที่และสะดวกที่สุด แม้แต่พระโพธิสัตว์ผู้สั่งสมบารมีมาเต็มเปี่ยมแล้วยังต้องจุติจากเทวโลกเพื่อมาตรัสรู้ธรรมเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยกายมนุษย์ ยังไม่เคยมีปรากฏมาก่อนว่า พระโพธิสัตว์พระองค์ใดตรัสรู้ธรรมเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยเพศภาวะอื่น นอกจากการเป็นมนุษย์

เทวโลกรวมทั้งพรหมโลกเป็นที่เสวยผลบุญและเป็นที่พักชั่วคราวเท่านั้น ยังไม่ใช่จุดหมายปลายทางที่แท้จริง เมื่อเหล่าเทวดาและพรหมทั้งหลายหมดบุญที่จะอยู่ในสุคติชั้นนั้นแล้ว ก็ต้องจุติลงมาเกิดในภพภูมิต่างๆ ตามกรรมที่ได้ทำไว้ บ้างก็เกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นอื่น บ้างก็มาเกิดเป็นมนุษย์ บ้างก็มาเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน บ้างก็ไปบังเกิดเป็นสัตว์นรก ด้วยเหตุนี้การเป็นเทวดาและพรหมจึงไม่ได้พ้นจากความทุกข์อย่างถาวร ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ร่ำไปตราบไต่ที่ยังไม่หมดกิเลส

วันหนึ่ง พระศาสดาเสด็จเข้าไปยังกรุงราชคฤห์ เพื่อบิณฑบาต ทอดพระเนตรเห็นนางลูกสุกรตัวหนึ่ง จึงทรงทำการแยมพระโอษฐ์ให้ปรากฏ พระอานนทเถระจึงทูลถามเหตุแห่งการแยมพระโอษฐ์ว่า “พระเจ้าข้าอะไรหนอแลเป็นเหตุ? อะไรเป็นปัจจัยแห่งการทำการแยมให้ปรากฏ” พระศาสดาตรัสกับพระอานนท์ว่า “อานนท์ เธอเห็นนางลูกสุกรนั้นไหม?”

พระอานนท์ “เห็น พระเจ้าข้า”

พระศาสดา “นางลูกสุกรนั้น ได้เกิดเป็นแม่ไก่ อยู่ในที่ใกล้โรงฉั่นแห่งหนึ่ง ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่ากุกุสันธะ นางไก่อ้นั้น ฟังเสียงประกาศธรรมของภิกษุผู้เป็นโยคาวจรรูปหนึ่ง สาธยายวิปัสสนากัมมัฏฐานอยู่ จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว ได้เกิดในราชตระกูลเป็นราชธิดาพระนามว่า อุพพรี ในกาลต่อมา พระนางเสด็จเข้าไปยังสถานเป็นที่ถ้ำอุจจาระ ทอดพระเนตรเห็นหมู่หนอนแล้วยังปุยพริกสัญญาให้เกิดขึ้นในที่นั้น ได้ปลื้มฉ่ำแล้ว พระนางดำรงอยู่ในอัตภาพนั้นจนสิ้นอายุ จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว เกิดในพรหมโลกครั้นพระนางจุติจากพรหมโลกนั้นแล้วจึงได้มาเกิดในกำเนิดสุกรในบัดนี้ เราเห็นเหตุนี้ จึงได้ทำการแยมให้ปรากฏ”

นี่เป็นตัวอย่างของการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ซึ่งได้รับความสุขบ้างทุกข์บ้างตามกรรมที่ตนกระทำ แม้จะมีสุขบ้าง เช่น ได้เกิดเป็นเทวดา หรือ เกิดในพรหมโลก ก็ไม่ได้เป็นสุขอย่างยั่งยืน เป็นความสุขเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ด้วยเหตุนี้เหล่าพระโพธิสัตว์และนักสร้างบารมีทั้งหลายจึงไม่ยอมเสวยสุขอยู่บนสวรรค์นาน อยากลงมาสร้างบารมียังโลกมนุษย์ เพื่อที่ว่าบารมีจะได้เต็มเปี่ยมและเข้าสู่พระนิพพานอันเป็นจุดหมายปลายทางที่แท้จริง จะมีความสุขที่เที่ยงแท้ถาวรตลอดไป

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 5 มนุษยศาสตร์ในพระไตรปิฎก จบโดยสมบูรณ์แล้ว
โปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 5 และกิจกรรมในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 5
แล้วจึงศึกษาบทที่ 6 ต่อไป

บทที่ 6
รัฐศาสตร์
ในพระไตรปิฎก

เนื้อหาบทที่ 6

รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก

- 6.1 ภาพรวมรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก
- 6.2 การกำเนิดรัฐ
- 6.3 เป้าหมายของการเมืองการปกครอง
- 6.4 ธรรมาธิปไตยหัวใจของรัฐศาสตร์
- 6.5 ธรรมาธิปไตยไม่ใช่ระบอบการปกครอง
- 6.6 หลักธรรมสำคัญในการปกครอง
- 6.7 ความสำคัญของเศรษฐกิจต่อการปกครอง
- 6.8 ตัวอย่างการปกครองของพระเจ้ามโหวิสีตราช
- 6.9 บทวิเคราะห์การปกครองของพระเจ้ามโหวิสีตราช
- 6.10 เปรียบเทียบรัฐศาสตร์ทางโลกกับทางธรรม

แนวคิด

1. รัฐและสถาบันการเมืองการปกครองในยุคแรก เกิดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาสังคม ผู้ปกครองมีหน้าที่ดูแลประชาชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แต่เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พระองค์ตรัสสอนเป้าหมายชีวิตของมนุษย์ไว้ 3 ระดับ ดังกล่าวแล้วในบทที่ 5 เป้าหมายการเมืองการปกครองในทางพระพุทธศาสนา จึงอยู่ที่การสร้างสภาพเอื้อให้มนุษย์ในสังคมประพฤติปฏิบัติตนเพื่อบรรลุเป้าหมายของชีวิตทั้ง 3 ระดับได้โดยง่าย

2. การปกครองประเทศ จะต้องส่งเสริมเรื่องศีลธรรมและเศรษฐกิจควบคู่กันไป จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ ศีลธรรมเป็นประจักษ์แก่คน ส่วนเศรษฐกิจเปรียบเสมือนเปลือกของต้นไม้ เศรษฐกิจที่ดีจะเป็นรากฐานให้คนประพฤติศีลธรรมได้สะดวก ในขณะที่ศีลธรรมจะควบคุมและกำจัดการเลวของมนุษย์ให้เบาบางลงและหมดไปในที่สุด

วัตถุประสงค์

เพื่อให้นักศึกษาทราบและเข้าใจหลักรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎกดังนี้ คือ การกำเนิดรัฐ, เป้าหมายของการเมืองการปกครอง, หลักธรรมาธิปไตยหัวใจของรัฐศาสตร์, หลักธรรมสำคัญในการปกครอง, ความสำคัญของเศรษฐกิจต่อการปกครอง, ตัวอย่างการปกครองของพระเจ้ามหาวิชัยราชา และการเปรียบเทียบรัฐศาสตร์ทางโลกกับทางธรรม

บทที่ 6

รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก

6.1 ภาพรวมรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก

เป้าหมายของรัฐศาสตร์ หรือการเมืองการปกครองในพระพุทธศาสนา อยู่ที่การสร้างสภาพเอื้อให้มนุษย์ในสังคมประพฤติปฏิบัติตน เพื่อบรรลุเป้าหมายของชีวิตทั้ง 3 ระดับได้โดยง่าย ทั้งเป้าหมายในชาตินี้ ชาติหน้า และในชาติสุดท้าย คือบรรลุมรรคผลนิพพาน

ธรรมาธิปไตยหรือการยึดธรรมเป็นใหญ่ เป็นหัวใจสำคัญของหลักรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก ธรรมาธิปไตยนั้นไม่ถือว่าเป็น “ระบอบการปกครอง” ระบอบหนึ่ง เหมือนอย่างระบอบประชาธิปไตย หรือ ระบอบคอมมิวนิสต์ แต่ทุกระบอบการปกครองที่มีอยู่ สามารถนำธรรมาธิปไตยไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งนั้น โดยยกเอา “หลักธรรม” เป็นเกณฑ์ในการตัดสินสูงสุด คล้ายกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ การตัดสินใจใดๆ หรือการกระทำใดๆ ก็ตามจะต้องไม่ขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญฉันทใด การตัดสินใจนั้นๆ หรือการกระทำนั้นๆ ก็ต้องไม่ขัดต่อ “หลักธรรม” ฉันทนั้น

หลักธรรมนั้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ หลักในการปกครองตนเองของผู้ปกครอง และหลักในการปกครองประชาชน โดยหลักในการปกครองตนเองของผู้ปกครอง ได้แก่ ทศพิธราชธรรม, กุศลกรรมบถ 10, จักรวรรดิวัตร และอธิปไตยธรรม ส่วนหลักในการปกครองประชาชน ได้แก่ สังคหวัตถุ 4, อดคติ 4, กุศลกรรมบถ 10 และ ศีล 5 หลักธรรมในการปกครองนั้น ส่วนใหญ่แล้วจะประกอบด้วยศีลและหลักอื่นๆ เช่น การให้ทาน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนจึงมักจะเรียกกันว่า “หลักศีลธรรม”

หลักศีลธรรมจึงเป็นหัวใจหรือเป็นแก่นของการปกครองประเทศ แต่ทั้งนี้ การจะให้ศีลธรรมคงอยู่ได้อย่างมั่นคง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนา “เศรษฐกิจ” ควบคู่ไปด้วย เพราะหากเศรษฐกิจไม่ดี ประชาชนจะอดอยากยากจน ความยากจนจะกดดันให้คนทำอกุศลธรรม ด้วยการลักขโมยเพื่อยังชีพ เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ศีลธรรมจึงตั้งอยู่ไม่ได้

การปกครองประเทศจึงต้องพัฒนาศีลธรรมและเศรษฐกิจควบคู่กันไป จะขาดตัวใดตัวหนึ่งไม่ได้ เศรษฐกิจเป็นเสมือนราก ใบ เปลือกและกระพี้ที่คอยหล่อหุ้มและดูดซับอาหารมา

หล่อเลี้ยงแก่นคือศีลธรรมให้เจริญเติบโต เศรษฐกิจที่ดีจะเป็นฐานให้คนประพฤติศีลธรรมได้สะดวก ส่วนศีลธรรมจะควบคุมและกำจัดกิเลสของมนุษย์ให้เบาบางลงและหมดไปในที่สุด

6.2 การกำเนิดรัฐ

จากเนื้อหาของอัครัญญสูตรในบทที่ 5 ได้กล่าวถึง การเกิดขึ้นของมนุษย์ยุคแรก ความเป็นอยู่ในสังคมของมนุษย์ การเกิดขึ้นของสถาบันครอบครัว ความเป็นมาของอาชีพและประเภทของคนในสังคม คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร และสมณะ ที่สำคัญได้กล่าวถึงความคิดทางการเมือง และ สถาบันทางการเมืองด้วย

พระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า ระบบระเบียบแบบแผนความเป็นอยู่ต่างๆ มีการวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ โดยเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดจากการทำอกุศลกรรมของมนุษย์ อันเป็นเหตุให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมและคนในสังคมได้รับความเดือดร้อน เนื่องจากในยุคแรกที่มนุษย์จุติจากชั้นอาภัสสรพรหมลงมาอาศัยบนโลก มนุษย์อาศัยอยู่กันอย่างสงบสุข แต่ละคนรู้ว่าสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร ไม่มีการทำอกุศลกรรมใดๆ จึงไม่จำเป็นต้องมีการวางกฎระเบียบต่างๆ ขึ้น บังคับผู้คนในสังคมแต่อย่างใด คล้ายๆกับความเป็นอยู่ของพระอริยสงฆ์ในช่วงปฐมโพธิกาล ซึ่งไม่มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระภิกษุปฏิบัติตาม เพราะพระอริยเจ้าแต่ละท่านรู้ว่า สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร สิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว ไม่มีการทำผิดศีลธรรมใดๆ จึงยังไม่จำเป็นต้องบัญญัติพระวินัย

มนุษย์ยุคแรกอาศัยรวมกันอยู่เป็นกลุ่ม ทำมาหากินร่วมกันคือ อาหารเป็นของกลาง ซึ่งมีอยู่เหลือเฟือในธรรมชาติ เป็นประดุจสมบัติจักรพรรดิตกไม่พรวง แต่เพราะกิเลสคือความเกียจคร้านและความโลภ เป็นเหตุให้มนุษย์ทำการสะสมอาหารคือข้าวสาลี ต่างคนต่างเก็บมาสะสมจนเกินความจำเป็น จึงทำให้ข้าวสาลีงอกขึ้นไม่ทัน บางแห่งก็ไม่งอกอีกเลย มนุษย์ยุคนั้นจึงประชุมกันและตกลงปักปันเขตแดนกันขึ้น ทำให้เกิดทรัพย์สินส่วนตัวขึ้นมาเป็นครั้งแรก

แต่ถึงกระนั้นก็ยังปัญหาตามมาเมื่อมีมนุษย์บางจำพวกไม่ทำตามกติกากฎหรือกฎระเบียบที่ตกลงกันไว้ คือ สงวนส่วนของตนไว้แล้วไปลักขโมยข้าวสาลีในเขตแดนของผู้อื่น เพราะความโลภ เมื่อมีการทำบ่อยครั้งเข้าจึงทำให้คนในสังคมเดือดร้อน จนถึงขนาดมีการทุบตีกันเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงมีการปรึกษากันว่าควรมีใครสักคนหนึ่ง ที่มีหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยของสังคม คอยว่ากล่าวตักเตือน มีอำนาจลงโทษผู้ที่ทำอกุศลกรรมเหล่านี้ และผู้นั้นจะได้รับส่วนแบ่งข้าวสาลีจากทุกๆ ครอบครัวในสังคม โดยไม่ต้องเก็บเกี่ยวข้าวสาลีเอง ซึ่ง

เปรียบเทียบสถานการณ์เสียภาษีให้รัฐบาลในปัจจุบัน เมื่อตกลงกันอย่างนี้แล้ว พวกมนุษย์จึงพากันไปหาบุคคลที่มีความประพฤติดี มีความสามารถและมีบุคลิกน่าเชื่อถือ น่าเกรงขามกว่าคนอื่นๆ สมมติให้ผู้นั้นเป็นหัวหน้า

ด้วยเหตุนี้ อีกชื่อว่า มหาชนสมมติจึงอุบัติขึ้น เพราะผู้นั้นทำหน้าที่เป็นหัวหน้า เป็นใหญ่ในเขตแดนแห่งข้าวสาลีทั้งหลาย และอีกชื่อว่า กษัตริย์ ก็อุบัติขึ้น เพราะเหตุที่ผู้นั้นยังชนเหล่าอื่นให้มีความสุขใจ “โดยธรรม” และอีกชื่อว่า ราชา ก็อุบัติขึ้นตามมาเช่นกัน ซึ่ง กษัตริย์ หรือ ราชา ที่เกิดจากการที่มหาชนสมมติขึ้นนี้ ก็คล้ายๆ กับการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ต่างกันเพียงแต่ว่าผู้ที่ได้รับเลือกนั้นปัจจุบันเรียกว่า นายกรัฐมนตรีบ้าง ประธานาธิบดีบ้าง ส่วนกษัตริย์ในยุคปัจจุบันโดยส่วนใหญ่สืบราชสมบัติโดยสายโลหิต และไม่ได้มีหน้าที่บริหารประเทศแล้ว

จากเรื่องราวในอัครคัมภีร์แสดงให้เห็นว่า มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ “การกำเนิดของรัฐ” อยู่ เพราะคำว่า “รัฐ” หมายถึง “กลุ่มคนหรือชุมชนซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบในดินแดนหรืออาณาเขตแน่นอน มีรัฐบาลและอำนาจอธิปไตยของตนเอง สามารถบริหารกิจการทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกโดยอิสระ พ้นจากการควบคุมของรัฐภายนอก” โดยรัฐบาลที่ปรากฏในอัครคัมภีร์แสดงนั้น หมายถึง “กษัตริย์” ซึ่งยุคต่อมาได้พัฒนาจนกลายเป็นสถาบันมีอำนาจในการปกครองประชาชนในดินแดนของตนให้สงบเรียบร้อย

6.3 เป้าหมายของการเมืองการปกครอง

จากอัครคัมภีร์แสดงจะเห็นว่า เป้าหมายเบื้องต้นของการเมืองการปกครองนั้น คือการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยธรรม ตีเตียน ตักเตือน ลงโทษคนที่ประพฤติอสุจริตธรรม อันเป็นเหตุให้คนในสังคมเดือดร้อน เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข อันนี้เป็นเป้าหมายหลักของการเมืองการปกครองยุคแรก

อย่างไรก็ตาม เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในแต่ละยุค พระองค์ตรัสสอนเป้าหมายของชีวิตมนุษย์ไว้ 3 ระดับ คือ เป้าหมายระดับต้น เป้าหมายระดับกลาง และเป้าหมายระดับสูงสุด โดยเป้าหมายระดับต้น คือ การสร้างตัวสร้างฐานะให้ได้ในปัจจุบันชาตินี้ บนพื้นฐานของศีลธรรม เป้าหมายระดับกลาง คือ การสั่งสมบุญเพื่อให้ได้ไปเกิดยังสุคติในภพชาติหน้า ส่วนเป้าหมายระดับสูงสุด คือ การสร้างบารมีอย่างยิ่งยวดเพื่อละกิเลสเข้าสู่พระนิพพาน

เมื่อเป้าหมายของชีวิตมนุษย์มี 3 ระดับเช่นนี้ ดังนั้นเป้าหมายของการเมืองการ

ปกครองในทางพระพุทธศาสนา จึงอยู่ที่การสร้างสภาพเอื้อให้มนุษย์ในสังคมสามารถประพฤติปฏิบัติตนเพื่อบรรลุเป้าหมายทั้ง 3 ระดับนี้ได้โดยง่าย ซึ่งแน่นอนเบื้องต้นต้องสร้างความสงบเรียบร้อยขึ้นในสังคมก่อน ด้วยการควบคุมคนพาลและอภิบาลคนดี จากนั้นจึงสร้างสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายเหล่านี้ให้แก่พลเมือง

6.4 ธรรมาธิปไตยหัวใจของรัฐศาสตร์

ธรรมาธิปไตย หมายถึง มีธรรมเป็นใหญ่ มีธรรมเป็นอธิปัตย์ กระทำกิจคือราชกิจทุกอย่างด้วยอำนาจธรรมเท่านั้น¹ กล่าวคือ การตัดสินใจในการปกครองทุกอย่าง จะต้องยึดหลักธรรมเป็นเกณฑ์เท่านั้น ธรรมาธิปไตยจึงถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการปกครอง หรือเป็นหัวใจสำคัญของหลักรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก

ธรรม หมายถึง ความถูกต้อง ความดีงาม ซึ่งมีทั้งที่เป็นหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น มรรคมีองค์ 8, อปริหานิยธรรม เป็นต้น และหลักธรรมที่มีมาแต่เดิมก่อนการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ เช่น ศีล 5, ทศพิธราชธรรม, กุศลกรรมบถ 10 และ จักรวรรดิวัตร เป็นต้น

เรื่องธรรมาธิปไตยนี้ ปรากฏอยู่ในราชสูตร ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการปกครองทวีปทั้ง 4 ของพระเจ้าจักรพรรดิ และตรัสถึงการปกครองพุทธบริษัทของพระองค์เองว่าใช้หลักเดียวกัน คือ ธรรมาธิปไตย

พระเจ้าจักรพรรดิ หมายถึง กษัตริย์ผู้มีบุญญาธิการมาก เป็นผู้ปกครองทวีปทั้ง 4 คือ ชมพูทวีป อุตตรกุรุทวีป ปุพพิเทหทวีป และอมรโคยานทวีป พระเจ้าจักรพรรดิทุกพระองค์จะมีรัตนะ 7 คือ จักรแก้ว ขุนพลแก้ว ขุนคลังแก้ว นางแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว และแก้วมณี

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในราชสูตรมีใจความว่า พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงดำรงอยู่ในธรรม เป็นพระธรรมราชา... ทรงสักการะ เคารพนอบน้อมธรรม... มีธรรมเป็นใหญ่ ย่อมทรงจัดแจงการรักษา ป้องกัน ค้ำครองที่เป็นธรรมในชนภายในคือ พระมเหสี พระราชโอรส พระราชธิดา และย่อมทรงจัดแจง การรักษา ป้องกัน ค้ำครอง ที่เป็นธรรม ในพระราชวงศานุวงศ์ หมู่ทหาร พราหมณ์ คหบดี ชวานิคม ชนบท สมณพราหมณ์ เนื้อและนกทั้งหลาย ธรรมในที่นี้ คือ กุศลกรรมบถ 10 ประการ

¹ อรรถกถาจักกวัตติสูตร, อรรถกถาที่มกนิทาย ปาฎิกวรรค, มก. เล่ม 15 หน้า 131 และ อรรถกถาจักกวัตติสูตร, อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ตกนิบาต, มก.เล่ม 34 หน้า 37.

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เหมือนกัน ทรงดำรงอยู่ในธรรม เป็นพระธรรมราชา... ทรงสักการะ เคารพ นอบน้อมธรรม... มีธรรมเป็นใหญ่ ย่อมทรงจัดแจงการรักษา ป้องกัน คุ่มครองที่เป็นธรรมในพุทธบริษัทว่า สิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ควรพูด สิ่งนี้ควรคิด การเลี้ยงชีพอย่างนี้ควรทำ สถานที่เช่นนี้ควรไป และส่วนสิ่งต่างๆ เหล่านี้ไม่ควรทำ พูด หรือคิด เป็นต้น¹

จากเนื้อหาในราชสูตรนี้จะเห็นว่า หัวใจของรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎกนั้น คือ ธรรมาธิปไตย หมายถึง การมีธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งใช้หลักเดียวกันทั้งการปกครองทางโลก และการปกครองในทางธรรม

6.5 ธรรมาธิปไตยไม่ใช่ระบอบการปกครอง

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ธรรมาธิปไตยไม่ถือว่าเป็น “ระบอบการปกครอง” ระบอบหนึ่งเหมือนอย่าง ระบอบประชาธิปไตย หรือ ระบอบคอมมิวนิสต์ แต่ทุกระบอบการปกครองที่มีอยู่สามารถนำธรรมาธิปไตยไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งนั้น เพราะธรรมาธิปไตยเป็นเรื่องของหลักการที่ถือเอาความถูกต้องชอบธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งจะรักษาป้องกันให้ผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขไม่มีการเบียดเบียนกัน

ระบอบการปกครองในสมัยพุทธกาลและในอดีต ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีอยู่ 2 ระบอบใหญ่ๆ คือ การปกครองโดยคนๆ เดียว และการปกครองโดยคณะบุคคล การปกครองโดยคนๆ เดียว หมายถึง การปกครองโดยกษัตริย์ เช่น แคว้นมคธปกครองโดยพระเจ้าพิมพิสาร แคว้นโกศลปกครองโดยพระเจ้าปเสนทิโกศล แคว้นวัชชีปกครองโดยพระเจ้าอุเทน หรือ หากเป็นการปกครองโดยคนๆ เดียวในอดีตก็ได้แก่ การปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นต้น ส่วนการปกครองโดยคณะบุคคล เป็นการปกครองโดยคณะของเจ้าต่างๆ ในยุคนั้น เช่น แคว้นวัชชี ปกครองโดยคณะเจ้าลิจฉวี และแคว้นมัลลสะปกครองโดยคณะเจ้ามัลลสะ

ระบอบการปกครองทั้ง 2 ระบอบนี้ มีอยู่แล้วในสมัยพุทธกาล ซึ่งสืบทอดมาจากในอดีต เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น พระองค์ไม่ได้ตรัสให้มีการเปลี่ยนแปลงตัวระบอบใดๆ ทั้งสิ้น แคว้นใดเคยปกครองแบบใดก็ปกครองไปเหมือนเดิม แต่สิ่งที่พระองค์สอนคือ “ธรรม” สำหรับนำไปใช้ในการปกครองแต่ละระบอบ เช่น อปรีหานิยธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่เหมาะสมกับการปกครองโดยคณะบุคคล เช่น แคว้นวัชชีและแคว้นมัลลสะ ฯลฯ ส่วนธรรมที่เหมาะสมกับการปกครองโดยกษัตริย์ ได้แก่ ทศพิธราชธรรม, จักรวรรดิวัตร ฯลฯ แต่ทั้งนี้

¹ ราชสูตร, พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต, มก. เล่ม 36 ข้อ 133 หน้า 276.

อภิธานิยธรรม ทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร ฯลฯ ก็สามารถประยุกต์ใช้ในการปกครองได้
ทุกระบบ

นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะสอนหลักธรรมสำหรับการปกครองแล้ว พระองค์ยัง
ทรงสอนให้กษัตริย์และผู้ปกครองแคว้นต่างๆ บรรลุธรรมด้วย เช่น พระองค์เสด็จไปโปรด
พระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธ ในครั้งนั้นพระเจ้าพิมพิสารและประชาชน 110,000 คน ได้
บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน เมื่อพระราชาเป็นพระโสดาบันแล้ว จึงทำให้มีศรัทธามั่นคงใน
พระรัตนตรัย มีใจตั้งมั่นในธรรม เป็นเหตุให้ปกครองประชาราษฎร์โดยธรรมไปโดยปริยาย

สำหรับการปกครองของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ไม่เคย
มีมาก่อน แต่ถึงกระนั้น ในสมัยพุทธกาลระบอบที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้ปกครองพุทธ
บริษัทก็คล้ายๆ กับทางโลก โดยฐานะทางการปกครองของพระพุทธองค์ คือ “ธรรมราชา” คล้ายๆ
กับการเป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรมในทางโลก

ก่อนพระองค์จะปรินิพพานก็ไม่ได้แต่งตั้งภิกษุรูปใดเป็นศาสดาแทน แต่ทรงใช้หลัก
การธรรมาธิปไตยในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมอบอำนาจให้คณะสงฆ์ในแต่ละพื้นที่ แต่ละ
วัดทุกรูปปกครองบริหารการคณะสงฆ์ในพื้นที่นั้นๆ ร่วมกัน โดยยึด “พระธรรมวินัย” ที่
พระองค์ตรัสไว้ดีแล้วเป็นศาสดาแทนพระองค์ และที่สำคัญพระองค์ได้ตรัสถึงหลัก “อภิธานิ-
ยธรรม” ให้พระภิกษุและภิกษุณีปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ซึ่งหลักนี้พระองค์เคยสอนให้เจ้าลิจฉวีใช้
ปกครองแคว้นวัชชีมาก่อน แต่มีความแตกต่างกันบางข้อ ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับเพศภาวะ
ของบรรพชิต

การปกครองคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้นแตกต่างกับทางโลกตรงที่พระพุทธองค์
ทรงกำหนดกฎระเบียบสำหรับพระภิกษุและภิกษุณีอย่างเคร่งครัด ดังที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก
ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในบทนิติศาสตร์ในพระไตรปิฎกต่อไป ส่วนทางโลกพระองค์เพียงตรัส
สอนหลักธรรมให้บรรดากษัตริย์และผู้ปกครองแคว้นต่างๆ นำไปประยุกต์ใช้กันเอง พระองค์
ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบ และกระบวนการปกครองภายในรัฐแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจ
เป็นเพราะสิ่งเหล่านี้มีมาแต่เดิมแล้ว เพียงแต่บางรัฐบางแคว้นหรือโดยส่วนใหญ่ยังขาด “หลัก
ธรรม” ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญสำหรับเป็นเครื่องนำทางการปกครองเท่านั้น

ส่วนคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้นเกิดขึ้นใหม่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงต้องวาง
ระบบระเบียบต่างๆ ให้ชัดเจน จะอาศัยเพียงหลักธรรม เช่น อภิธานิยธรรม เป็นต้น ซึ่งเป็น
หลักการกว้างๆ นั้นไม่พอ เพราะผู้เข้ามาบวชมีอุปนิสัยและการอบรมหล่อหลอมต่างกัน หาก

ไม่มีกฎระเบียบที่ชัดเจน ก็มีโอกาสปฏิบัติไม่เหมาะสม สร้างความเสื่อมเสียให้แก่พระพุทธศาสนาได้ ซึ่งต้นบัญญัติสิกขาบทแต่ละข้อในพระวินัยปิฎก ล้วนมาจากสาเหตุเหล่านี้ทั้งสิ้น ดังนั้น พระวินัยจึงเปรียบเสมือนด้ายที่ช่วยร้อยดอกไม้คือภิกษุและภิกษุณี ให้เป็นระเบียบสวยงาม สร้างความศรัทธาให้เกิดแก่ผู้พบเห็น และเป็นเหตุให้ภิกษุและภิกษุณีอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สามารถสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาไปได้ยาวนาน

6.6 หลักธรรมสำคัญในการปกครอง

หลักธรรมในการปกครองนั้นมีอยู่ 2 ประเภทคือ หลักธรรมในการปกครองตน และ หลักธรรมในการปกครองคน หลักธรรมในการปกครองนั้น อาจจะเรียกว่า “หลักศีลธรรม” ก็ได้เพราะโดยส่วนใหญ่แล้วหลักธรรมในการปกครองนั้นมี “ศีล” รวมอยู่ด้วยแทบทั้งสิ้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนจึงมักเรียกกันว่าหลักศีลธรรม

หลักธรรมในการปกครองตน หมายถึง หลักธรรมที่ผู้ปกครองจะต้องปฏิบัติเพื่อปกครองดูแลตนเองให้ตั้งอยู่ในธรรมอันดีงามเพื่อเป็นต้นแบบที่ดีและยังความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองของตน หากเป็นการปกครองโดยกษัตริย์จะใช้หลัก “ทศพิธราชธรรม” หรือ “กุศลกรรมบถ 10” หากเป็นการปกครองโดยพระเจ้าจักรพรรดิ ก็จะใช้หลัก “จักรวรรดิวัตร” สำหรับจักรวรรดิวัตรนี้จะมีธรรมในการปกครองคนรวมอยู่ในหมวดเดียวกันด้วย แต่ถ้าเป็นการปกครองโดยคณะบุคคล เช่น แคว้นวัชชี ก็จะใช้หลัก “อปริหานิยธรรม” เพื่อให้ผู้ปกครองเหล่านั้นนำไปปกครองตน และเพื่อหลอมรวมคณะผู้ปกครองทุกคนให้เป็นหนึ่งเดียวกัน

หลักธรรมในการปกครองคน หมายถึง หลักธรรมที่ผู้ปกครองจะต้องนำไปใช้ในการปกครองคน คือผู้อยู่ภายใต้การปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เจริญรุ่งเรือง และสมัคสมานสามัคคี ซึ่งจะใช้หลักธรรมดังต่อไปนี้ คือ สังคหวัตถุ 4, อคติ 4, กุศลกรรมบถ 10 และ ศีล 5 เป็นต้น หลักธรรมเหล่านี้ สามารถนำไปใช้ในการปกครองได้ทั้งระบอบกษัตริย์ และระบอบที่ปกครองโดยคณะบุคคล

6.6.1 หลักธรรมในการปกครองตน

ลำดับขั้นของการปกครองในพระพุทธศาสนานั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนให้ปกครองตนก่อนเมื่อปกครองตนเองได้แล้วจึงค่อยปกครองคนอื่น ปกครองหมู่คณะ หรือ ปกครองประเทศชาติ แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอง ก่อนที่พระองค์จะทรงปกครองพุทธบริษัท พระองค์ก็ปกครองพระองค์เองด้วยธรรมก่อน

การปกครองตนโดยธรรมของพระพุทธองค์นั้นเริ่มจากเมื่อครั้งที่ยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ พระองค์ปกครองตนด้วยการประพฤติดีทางกาย วาจาและใจ งดเว้นจากความชั่วทั้งปวง จนกระทั่งตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อทรงปกครองพระองค์เองได้แล้ว จึงทรงปกครองพุทธบริษัทต่อไป โดยทรงสอนหลักธรรมให้พุทธบริษัทนำไปใช้ปกครองตน เมื่อผู้ใดปฏิบัติตามหลักธรรมจนถึงที่สุดแล้วก็จะได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ซึ่งถือเป็นการเสร็จสิ้นภาระในการปกครองตนจากนั้นพระพุทธองค์ก็จะให้ภิกษุหรือภิกษุณีที่ปกครองตนได้แล้วรับหน้าที่ช่วยปกครองหมู่คณะต่อไป

สำหรับหลักธรรมที่สำคัญในการปกครองตนของพระราชามหากษัตริย์ทั้งหลายมี 4 หมวด คือ ทศพิธราชธรรม, กุศลกรรมบถ 10, จักรวรรดิวัตร และอปรีหานิยธรรม มีรายละเอียดดังนี้

1. ทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม หมายถึง ธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดินหรือพระมหากษัตริย์ 10 ประการ เป็นธรรมที่มีมาแต่เดิมก่อนการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังที่พระพุทธองค์ตรัสถึงธรรมนี้ในชาดกต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นก่อนยุคพุทธกาล เช่น เวสสันดรชาดก สุมังคลชาดก กุมมาสปีณชาดก มหาหังสชาดก ฯลฯ ทศพิธราชธรรมมีดังนี้

- (1) ทาน หมายถึง เจตนาให้วัตถุ 10 เช่น ข้าว, น้ำ เป็นต้น
- (2) ศีล หมายถึง ศีล 5
- (3) การบริจาค หมายถึง การบริจาคไทยธรรม
- (4) ความซื่อตรง หมายถึง ความเป็นคนตรง
- (5) ความอ่อนโยน หมายถึง ความเป็นคนอ่อนโยน
- (6) ความเพียร หมายถึง กรรมาธิการรักษาอุโบสถ
- (7) ความไม่โกรธ หมายถึง ความมีเมตตาเป็นเบื้องต้น
- (8) ความไม่เบียดเบียน หมายถึง ความมีกรุณาเป็นเบื้องต้น
- (9) ความอดทน หมายถึง ความอดกลั้น
- (10) ความไม่คลาดจากธรรม หมายถึง ความไม่ขัดเคือง

2. กุศลกรรมบถ 10

กุศลกรรมบถ แปลว่า ทางแห่งกรรมที่เป็นกุศล หรือ ทางแห่งกรรมดี กุศลกรรมบถนั้นเป็นธรรมที่มีมาก่อนยุคพุทธกาล ผู้ปกครองในอดีตใช้เป็นหลักในการปกครองตน ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในจรียาปิฎก เรื่องเอกราชจรียาว่า ในกาลเมื่อเราเป็นพระราชาพระนามว่าเอกราช เราอธิษฐานศีลอันบริสุทธิ์ยิ่งปกครองแผ่นดินใหญ่ สมาทานกุศลกรรมบถ 10 ประการครบถ้วน สงเคราะห์มหาชนด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการ¹ กุศลกรรมบถ 10 นั้นประกอบด้วย

- (1) เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์
- (2) เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้
- (3) เว้นขาดจากการประพฤติดีในกาม
- (4) เว้นขาดจากการพูดเท็จ
- (5) เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด
- (6) เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ
- (7) เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ
- (8) ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา
- (9) มีจิตไม่พยายาบท
- (10) มีสัมมาทิฐิคือมีความเห็นชอบ

3. จักรวรรดิวัตร

จักรวรรดิวัตร หมายถึง ธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นธรรมที่มีมาแต่เดิมก่อนการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นกัน ซึ่งมี 5 ประการ โดยข้อที่ 1 และ ข้อที่ 5 เป็นธรรมสำหรับปกครองตนของพระเจ้าจักรพรรดิ ส่วนข้อ 2, 3 และ 4 เป็นธรรมสำหรับปกครองคน

(1) พระเจ้าจักรพรรดิทรงอาศัยธรรม สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ ธรรมในที่นี้ คือ กุศลกรรมบถ 10 ประการ

¹ ปรหมัตถปิณี, อรรถกถาขุททกนิกาย จรียาปิฎก, มก. เล่ม 74 ข้อ 34 หน้า 535.

(2) พระเจ้าจักรพรรดิทรงจัดการรักษาป้องกัน และคุ้มครองชนภายใน คือ พระมเหสี, พระราชโอรสและพระราชธิดา, เหล่าทหาร, พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ, พราหมณ์และคหบดีชาวนิคมและชาวชนบท, สมณพราหมณ์, สัตว์จำพวกเนื้อและนก โดยธรรม

(3) พระเจ้าจักรพรรดิป้องกันการกระทำที่เป็นอธรรม เช่น การทำอกุศลกรรม

(4) พระเจ้าจักรพรรดิบริจาคทรัพย์แก่คนที่ไม่มีทรัพย์

(5) พระเจ้าจักรพรรดิทรงคบบัณฑิตคือ เข้าไปหาสมณพราหมณ์¹ ตามกาลอันควรแล้ว ได้ถามถึง “สิ่งที่เป็นกุศล และ อกุศล สิ่งที่มีโทษ และ ไม่มีโทษ สิ่งที่เกี่ยวข้อง และ ไม่ควรเกี่ยวข้อง สิ่งที่ทำแล้วเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือสิ่งใดที่ทำแล้วเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน” เมื่อสอบถามแล้วก็ห้อมนำมาปฏิบัติคือ สิ่งใดเป็นอกุศล ทรงละเว้นสิ่งนั้น สิ่งใดเป็นกุศล ทรงยึดถือประพฤติสิ่งนั้น

วัดในข้อที่สองนั้น พระอรรถกถาจารย์อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า พระเจ้าจักรพรรดิจะต้องยังชนภายในคือ พระมเหสี พระราชโอรส และ พระราชธิดาให้ตั้งอยู่ในศีล ให้วัตถุ เช่น ผ้า ดอกไม้ และของหอม ฯลฯ แก่ชนเหล่านั้น และป้องกันภัยทั้งปวงให้แก่เขา

สำหรับเหล่าทหาร กษัตริย์ผู้ตามเสด็จ พร้อมทั้งพราหมณ์และคหบดี เป็นต้น พระเจ้าจักรพรรดิก็ต้องปฏิบัติอย่างนี้เหมือนกัน แต่มีข้อแตกต่างบางประการดังนี้ เหล่าทหารควรสงเคราะห์ ด้วยการเพิ่มบำเหน็จรางวัลให้ไม่ให้ล่วงเลยกาลเวลา กษัตริย์ผู้ได้รับการอภิเษก ควรสงเคราะห์ด้วยการให้รัถนะ เช่น ม้าอาชาไนยอันสง่างาม เป็นต้น กษัตริย์ประเทศราช ควรมอบยานพาหนะที่สมควรแก่ความเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ทั้งหลายควรมอบไทยธรรม เช่น ข้าว น้ำ และ ผ้า เป็นต้น

พวกคหบดีและราษฎรทั่วไป ควรสงเคราะห์ด้วยการให้พันธุ์ข้าว, ไร่, ฝ้าย และ โคงาน เป็นต้น สำหรับสมณพราหมณ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ควรสักการะด้วยการถวายบริวาร ส่วนหมู่เนื้อและนก ควรให้โปร่งใจด้วยการให้อภัย² กล่าวคือ แบ่งเขตให้อภัยทานด้วยการห้ามฆ่าสัตว์ในพื้นที่ต่าง ๆ

¹ ผู้เว้นขาดจากความมัวเมาและความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรจจะ ฝึกตน สงบตน.

² อรรถกถาจกัถวดีสูตร, อรรถกถาที่มณิกาย ปาฎิกวรรค, มก. เล่ม 15 หน้า 132-133.

4. อปริหานิยธรรม

อปริหานิยธรรม หมายถึง ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม 7 ประการ จะทำให้เกิดความเจริญฝ่ายเดียว เป็นหลักที่จะสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ ซึ่งมีอยู่ 2 ประเภท คือ สำหรับคฤหัสถ์ และ สำหรับบรรพชิต ทั้ง 2 ประเภทนี้ มีความใกล้เคียงกันมาก ต่างกันเพียงบางข้อตามภาวะของเพศคฤหัสถ์และบรรพชิต ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะธรรมสำหรับคฤหัสถ์เท่านั้น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสอปริหานิยธรรมสำหรับคฤหัสถ์แก่เจ้าลิจฉวี ผู้ปกครองแคว้นวัชชี ณ สารันทพเจตีย์ ใกล้กรุงเวสาลี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เจ้าวัชชีทั้งหลายที่เป็นคณะผู้ปกครองนำไปเป็นหลักปกครองตนเองในที่นี้คือคณะผู้ปกครองทั้งคณะ ซึ่งต้องปฏิบัติดังนี้

- (1) ประชุมกันเนื่องๆ เพื่อให้ได้รับข้อมูลทั่วถึงกัน
- (2) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ
- (3) ไม่บัญญัติข้อที่ไม่เคยบัญญัติไว้ ไม่เพิกถอนข้อที่บัญญัติไว้แล้ว สมทานวัชชีธรรมแบบโบราณ ตามที่บัญญัติไว้แล้ว ประพฤติกันอยู่
- (4) สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าและเชื่อถ้อยคำที่ควรฟังของผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าเหล่านั้น เพราะเมื่อมีความเคารพ ผู้เฒ่าก็จะเมตตาแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้
- (5) ไม่ฉูด คร่ำ ข่มเหง กักขัง กุลสตรีทั้งหลาย และ กุมารีของสกุลทั้งหลาย เพราะจะทำให้ประชาชนโกรธแค้นและต่อต้านผู้ปกครอง
- (6) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจตีย์ ทั้งภายในและภายนอกพระนครและไม่ลดเครื่องสักการะที่เคยถวายแล้วแก่เจตีย์เหล่านั้น เพื่อให้เทวดาที่รักษาเจตีย์พึงพอใจและช่วยคุ้มครองรักษาบ้านเมือง
- (7) จัดอารักขา ป้องกัน และคุ้มครอง พระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่าทำอะไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มาพึงมาสู่แคว้น ทำอย่างไรพระอรหันต์ที่มาแล้วขอให้อยู่สบาย ทั้งนี้ก็เป็นเนืองนาบุญให้แก่ชาววัชชีทั้งหลาย

วัชชีธรรมโบราณ หมายถึง ธรรมเนียมปฏิบัติดั้งเดิมด้านการปกครองของแคว้นวัชชี ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ดี ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้รักษาววัชชีธรรมโบราณนี้ไว้อย่างเดิม ไม่ให้บัญญัติข้อที่ไม่เคยบัญญัติไว้ ไม่เพิกถอนข้อที่บัญญัติไว้แล้ว เช่น ไม่

ตั้งภาษีอากร หรือไม่กำหนดอาชญา คือบทลงโทษที่ไม่เคยมีมาก่อน หรือ เมื่อราชบุรุษจับผู้ต้องสงสัยว่าเป็นโจรมาแสดงแก่เจ้าลิจฉวีฯ ก็ไม่ส่งลงโทษเสียเองโดยไม่ผ่านการสอบสวนตามกระบวนการสอบสวนคดีความดั้งเดิม¹

การสอบสวนคดีความตามวัชชีธรรมโบราณนั้น มีการแบ่งเป็นฝ่ายๆ อย่างชัดเจน ไม่มีการก้าวทำงานกัน งานของฝ่ายใดมีหน้าที่แค่ไหนก็ทำแค่นั้น เมื่อหมดหน้าที่แล้วก็ส่งงานให้ฝ่ายอื่นทำต่อไปดังนี้

เมื่อมีเจ้าหน้าที่นำผู้ต้องสงสัยว่าเป็น “โจร” มาแสดงแก่เจ้าวัชชีฯ ก็จะไม่ตัดสินคดีเอง แต่จะมอบให้มหาอำมาตย์ฝ่ายสอบสวนเป็นผู้สอบสวน เมื่อฝ่ายอำมาตย์เหล่านั้นสอบสวนแล้วทราบว่าไม่ใช่โจรก็ปล่อยไป แต่ถ้าเป็นโจรก็ไม่พูดอะไรๆ ด้วยตนเอง แล้วมอบให้มหาอำมาตย์ฝ่ายผู้พิพากษา เมื่อมหาอำมาตย์ผู้พิพากษาวินิจฉัยแล้ว ถ้าไม่ใช่โจรก็ปล่อยตัวไป ถ้าเป็นโจรก็มอบให้แก่มหาอำมาตย์ฝ่ายที่ชื่อว่า ลูกขุน

เมื่อลูกขุนเหล่านั้นวินิจฉัยแล้ว หากไม่ใช่โจรก็ปล่อยตัวไป หากเป็นโจร ก็มอบให้มหาอำมาตย์ 8 ตระกูล มหาอำมาตย์ 8 ตระกูลนั้น ก็กระทำการอย่างนั้นเหมือนกัน แล้วมอบให้เสนาบดีเสนาบดีก็มอบให้แก่อุปราช อุปราชก็มอบถวายแด่พระราชา พระราชาวินิจฉัยแล้วหากทราบว่าไม่ใช่โจรก็ปล่อยตัวไป หากว่าเป็นโจร ก็จะโปรดให้เจ้าหน้าที่อ่านคัมภีร์ กฎหมายประเพณี

ในคัมภีร์กฎหมายประเพณีนั้นเขียนไว้ว่า ผู้ใดทำความผิดชื่อนี้ ผู้นั้นจะต้องมีโทษชื่อนี้ พระราชาก็ทรงนำการกระทำของผู้นั้น มาเทียบกับตัวบทกฎหมายนั้นแล้ว ทรงลงโทษตามสมควรแก่ความผิดนั้น ดังนั้น เมื่อพวกเจ้ายึดถือวัชชีธรรมโบราณอย่างนี้ ผู้คนทั้งหลายย่อมไม่ติเตียน โทษจะไม่เกิดขึ้นแก่เจ้าวัชชีทั้งหลาย มีแต่ความเจริญอย่างเดียวเท่านั้น²

อุปหานิยธรรมนั้น ไม่จำกัดไว้สำหรับใช้ในการปกครองแบบคณะบุคคลเท่านั้น แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการปกครองโดยระบอบกษัตริย์ได้ด้วย เพราะกษัตริย์เองแม้จะมีอำนาจในการปกครองแบบเบ็ดเสร็จ แต่ก็ต้องหมั่นประชุมเหล่าอำมาตย์ราชบริพารเช่นกัน ทุกคนต้องพร้อมเพรียงกันทำกิจต่างๆ เช่นกัน บ้านเมืองจึงจะเจริญรุ่งเรือง ในขณะเดียวกันทศพิธราชธรรม ฯลฯ นั้น เจ้าวัชชีทั้งหลายก็ควรนำไปปฏิบัติด้วย เพื่อส่งเสริมให้คุณธรรมของคณะผู้ปกครองประเทศงดงามยิ่งขึ้น

¹ สุมังคลวิลาสินี, อรรถกถาที่มณิกาย มหาวรรค, มก. เล่ม 13 หน้า 340.

² สุมังคลวิลาสินี, อรรถกถาที่มณิกาย มหาวรรค, มก. เล่ม 13 หน้า 341-342.

6.6.2 หลักธรรมในการปกครองคน

หลักธรรมในการปกครองคนมี 2 ประเภทโดยประเภทที่ 1 คือ หลักในการยึดเหนี่ยวน้ำใจคน สร้างความสมัครสมานสามัคคีกัน ป้องกันการแตกความสามัคคี ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 และ อคติ 4 เป็นต้น และประเภทที่ 2 คือกฎระเบียบสำหรับให้คนที่อยู่ภายใต้การปกครองปฏิบัติตาม ได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 และ ศีล 5 เป็นต้น

1. สังคหวัตถุ 4

สังคหวัตถุ แปลว่า หลักการสงเคราะห์กัน เป็นคุณเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่ผู้ปกครองต้องมีเพื่อใช้ในการยึดเหนี่ยวน้ำใจประชาชน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ในกาลเมื่อเราเป็นพระราชาพระนามว่าเอกราช เราอธิษฐานศีลอันบริสุทธิ์ยิ่ง ปกครองแผ่นดินใหญ่ สมทานกุศลกรรมบถ 10 ประการอย่างเคร่งครัด สงเคราะห์มหาชนด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการ¹ ได้แก่ ทานคือการให้ ปิยวาจาคือเจรจาถ้อยคำน่ารัก อตถจริยาคือประพฤติประโยชน์ และ สมานัตตาคือความมีตนเสมอในธรรมและในบุคคล

(1) ทาน แปลว่า การให้ สำหรับผู้ปกครองแล้วการให้นั้น ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก เมื่อผู้ปกครองหมั่นให้ทานแก่พสกนิกรอยู่เสมอ ก็จะเป็นที่รักของปวงชน เมื่อเป็นที่รักแล้วก็จะง่ายต่อการปกครอง

(2) ปิยวาจา แปลว่า เจรจาถ้อยคำน่ารัก ไพเราะเสนาะโสต เป็นที่ดึงดูดใจ เหนียวรั้งใจเป็นที่สมัครสมานในกันและกัน ไม่เป็นที่กระทบกระทั่งในกันและกัน ผู้ฟังฟังแล้วอยากจะทำอีกอยู่เรื่อยไป ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับผู้ปกครอง เพราะจะสามารถโน้มน้าวจิตใจให้ประชาชนสมัครสมานสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกันได้

(3) อตถจริยา แปลว่า ประพฤติประโยชน์ สำหรับผู้ปกครองหมายถึงการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนพลเมือง ไม่เอาแต่ความสุขส่วนตนผู้เดียว ให้ความสุขแก่ราษฎรโดยทั่วหน้ากัน

(4) สมานัตตาคือ ความเป็นผู้มีตนเสมอในธรรมนั้นๆ ในบุคคลนั้นๆ กล่าวคือเมื่อเราเข้าไปในหมู่ไหน พวกไหน ก็เป็นหมู่นั้นพวกนั้นไปหมด ไม่แตกแยกจากกัน นี่คือการ

¹ ปรมัตถทีปนี, อรรถกถาขุททกนิกาย จริยาปิฎก, มก. เล่ม 74 ข้อ 34 หน้า 535.

เป็นผู้มีตนเสมอเขา พอเหมาะพอดีกับเขา เข้าใกล้ใครคนนั้นก็บอกว่า เป็นพวกเขา สำหรับ ผู้ปกครอง หมายถึง การไม่วางตนสูงส่งเกินไปจนประชาชนเข้าไม่ถึง แต่ให้วางตนเหมือนเป็น พ่อปกครองลูก ทำให้ประชาชนมีความรู้สึกอบอุ่น เหมือนได้อยู่ในครอบครัวที่มีพ่อใจดีมีเมตตาคอยดูแลสุขทุกข์ของลูกๆ เป็นอย่างดี

2. อกติ 4

อกติ หมายถึง ความลำเอียง เป็นหลักสำคัญที่ผู้ปกครองทุกคนจะต้อง “ละเว้น” ไม่ที่จะเป็นการปกครองในระบอบใดก็ตาม เพราะหากไม่ละเว้นความลำเอียงแล้ว จะเกิดการแตกความสามัคคีกันอย่างรุนแรง จนผู้ปกครองไม่อาจจะควบคุมได้ เนื่องจากผู้ที่รู้สึกว่าคุณไม่ได้รับความเป็นธรรมจะไม่เชื่อฟัง อกตินั้นมี 4 ประการดังนี้

- (1) ฉันทาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะรัก หรือ เพราะชอบพอกัน
- (2) โทสาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะโกรธ หรือ เพราะเกลียดชัง
- (3) โมหาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะหลง หรือ เพราะความไม่รู้
- (4) ภยากติ แปลว่า ลำเอียงเพราะกลัว ได้แก่ กลัวอิทธิพล ฯลฯ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลใดละเมิดความชอบธรรม เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยากติ ยศของบุคคลนั้นย่อมเสื่อม ดุจดวงจันทร์ข้างแรม ฉะนั้น ส่วนบุคคลใด ไม่ละเมิดความชอบธรรมเพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยากติ ยศของบุคคลนั้นย่อมบริบูรณ์ ดุจดวงจันทร์ข้างขึ้น ฉะนั้น¹ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตัวอย่างของผู้ปกครองที่ประกอบด้วยอคติ 4 แล้วเป็นเหตุให้ยศเสื่อมไว้หลายเรื่อง ในที่นี้จะยกตัวอย่างเรื่อง “จันทกุมารชาดก” ดังมีใจความดังนี้

ในอดีตกาล กรุงพาราณสีนี้มีชื่อว่า เมืองปุพพวดี พระเจ้าเอกราชทรงครองราชสมบัติในเมืองนั้น พระราชโอรสของพระองค์ทรงพระนามว่า พระจันทกุมารได้ดำรงตำแหน่งเป็นอุปราช พราหมณ์ชื่อว่า กัณทหาละ ได้เป็นปุโรหิตและดำรงตำแหน่งตัดสินคดีความ กัณทหาละ-พราหมณ์นั้น เป็นคนมีใจฝักใฝ่ในสินบน เมื่อรับสินบนแล้วจึงตัดสินคดีไม่ตั้งอยู่บนธรรม ทำคนผิดให้ถูก ทำคนถูกให้ผิด

¹ ปฐมอภินิหารและทุติยอภินิหาร, อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต, มจร. เล่ม 21 ข้อ 17-18 หน้า 29-30.

วันหนึ่ง มีบุรุษผู้แพ่คดีโดยไม่เป็นธรรมได้เข้าไปหาพระจันทกุมาร แล้วทูลเรื่องดังกล่าวให้ทรงทราบ พระจันทกุมารจึงพาบุรุษนั้นไปสู่โรงวินิจฉัยคดีความ แล้วทรงตัดสินคดีด้วยพระองค์เองอีกครั้งทรงทำให้บุรุษผู้แพ่คดีโดยไม่เป็นธรรมนั้นชนะคดีมหาชนจึงพากันแซ่ซ้องสาธุการด้วยเสียงอันดัง ต่อมาพระราชาก็มอบหมายให้พระจันทกุมารตัดสินคดีความทั้งปวง ผลประโยชน์จากสินบนของกัณทหาลพราหมณ์จึงขาดไป เขาก็ผูกอาฆาตและเพ่งโทษในพระจันทกุมารตั้งแต่นั้นมา

วันหนึ่ง พระราชาทรงสุบินเห็นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อันน่ารื่นรมย์ มีหมู่นางอัปสรเป็นอันมากพ้อนรำขับร้องและประโคมดนตรีเมื่อตื่นบรรทมแล้ว ทรงใคร่จะเสด็จไปสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น พระองค์จึงเรียกกัณทหาลปุโรหิตมาตรัสถามว่า ท่านจงบอกทางสวรรค์แก่เรา เหมือนนรชนทำบุญแล้วไปสู่สุคติภพเถิด

กัณทหาลพราหมณ์คิดว่า บัดนี้เป็นเวลาที่จะได้เห็นหลังคัฏฐของเรา เราจักกระทำพระจันทกุมารให้สิ้นชีวิต จึงกราบทูลพระราชว่า “ ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ คนทั้งหลายให้ท่านอันล่วงล้ำทาน ฆ่าแล้วซึ่งบุคคลอันไม่พึงฆ่า ชื่อว่าทำบุญแล้วย่อมไปสู่สุคติ”

ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ยัญพิง္กษาด้วยพระราชบุตร ด้วยมเหสี ด้วยชาวนิคม ด้วยโคอุสุภราช ด้วยม้าอาชาไนยอย่างละ 4 ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ยัญพิง္กษาด้วยหมวด 4 แห่ง สัตว์ทั้งปวงนี้

พระราชารู้เฝ้าเสลาเพราะประกอบด้วยโมหาคติ คือความไม่รู้ และถูกความปรารถนาที่จะไปสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ครอบงำ จึงรับสั่งให้นำพระราชบุตร และพระมเหสีทั้งหลาย เป็นต้นมาทำพิธีบูชาญ แม้พระจันทกุมารและหมู่อำมาตย์ราชบริพาร จะกราบทูลทัดทานอย่างไรก็ไม่อาจจะเปลี่ยนพระทัยพระราชได้

ชาวนีได้แพร่สะพัดไปทั่วเมืองปุพผวดี ชาวเมืองทราบความเป็นมาเป็นไปของเรื่องดีว่า กัณทหาลพราหมณ์ผูกอาฆาตในพระจันทกุมาร จึงคิดจะฆ่าพระราชากุมารด้วยวิธีการนี้ ด้วยเหตุที่พระจันทกุมารเป็นที่รักของมหาชน ชาวนีจึงช่วยกันฆ่ากัณทหาลพราหมณ์เสีย จากนั้นก็คิดจะฆ่าพระราชด้วย แต่พระจันทกุมารได้สวมกอดพระราชบิดาไว้

แล้วมหาชนกล่าวว่า เราจะให้ชีวิตแก่พระราชานั่น แต่พวกเราจะไม่ยอมให้ฉัตรแก่พระราชานั่น แล้วก็ช่วยกันนำเครื่องทรงสำหรับพระราชออก ส่งไปสู่ที่เป็นที่อยู่ของคนฉันทาล และได้อภิเษกพระจันทกุมารให้เป็นพระราชแทน เมื่อพระจันทกุมารเป็นพระราชแล้ว ก็ทรงปกครองบ้านเมืองโดยธรรมปราศจากอคติ ยศของพระองค์จึงเจริญยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดพระชนมายุ

จากชาตกรรณนี้ชี้ให้เห็นว่า เกียรติยศของผู้ปกครองที่ไม่มีอคตินั้น จะรุ่งเรืองยิ่งๆ ขึ้นไป และสามารถปกครองประชาชนให้อยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข

3. กุศลกรรมบถ 10

กุศลกรรมบถ 10 นอกจากจะใช้เป็นหลักในการปกครองตนของพระราชาและพระเจ้าจักรพรรดิแล้ว ยังใช้เป็นหลักในการปกครองคนด้วย กล่าวคือ เป็นกฎระเบียบให้ประชาชนในยุคหนึ่งๆ ปฏิบัติตาม เช่น ในสมัยของพระเจ้ามหาวิชัยดิราช ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในกฎทนต์สูตร และในราชสูตรก็มีบันทึกไว้ว่า พระเจ้าจักรพรรดิบางพระองค์ก็ใช้กุศลกรรมบถ 10 เป็นหลักในการปกครองคนเช่นกัน

4. ศีล 5

ศีล แปลว่า ปกติ หมายถึง ความเป็นปกติของมนุษย์ 5 ประการ เช่น ปกติมนุษย์จะไม่ฆ่าสัตว์ เป็นต้น ศีล 5 ก็เป็นธรรมที่มีมาก่อนยุคพุทธกาลเช่นกัน โดยเฉพาะในยุคที่มีพระเจ้าจักรพรรดิมาบังเกิดขึ้น พระองค์จะใช้ศีล 5 เป็นธรรมสำหรับให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติ เช่น ในจกกวตติสูตรที่ กล่าวไว้แล้วในบทที่ 5 เป็นต้น

6.7 ความสำคัญของเศรษฐกิจต่อการปกครอง

นอกเหนือจาก “ธรรม” ซึ่งเป็นหัวใจของการปกครองแล้ว สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ “เรื่องเศรษฐกิจ” หรือเรื่องปากท้องของประชาชน จนในปัจจุบันได้เกิดการผสมผสานศาสตร์ 2 ศาสตร์เข้าด้วยกัน คือรัฐศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์เรียกว่า “เศรษฐศาสตร์การเมือง”

ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น นอกจากจะมาจากกิเลสอันเป็นสาเหตุสำคัญ ตามที่กล่าวไว้ในอัคคัญญสูตรแล้ว ยังมาจากเรื่องเศรษฐกิจด้วย เพราะเมื่อคนมีฐานะยากจนไม่มีอะไรจะกิน ก็ต้องดิ้นรนแสวงหาทรัพย์หาอาหารเพื่อยังชีพ เมื่อหาไม่ได้โดยชอบก็ต้องลักขโมยเขากิน หากไม่ขโมยก็อาจจะหากินโดยวิธีอื่น เช่น การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ด้วยเหตุนี้ ศีลธรรมจึงไม่อาจตั้งอยู่ได้ เพราะท้องมันหิวจำเป็นต้องระงับความหิวก่อน ยังไม่มีเรี่ยวแรงที่จะคิดถึงเรื่องการทำจิตกิเลสเพื่อไปสู่อายตนนิพพาน

แม้ว่าเรื่อง “ศีลธรรม” จะสำคัญกว่าเศรษฐกิจ ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “พึงสละทั้งทรัพย์ อวัยวะ และชีวิตเพื่อรักษาธรรม” แต่คนที่ทำได้อย่างนี้มีไม่มาก ด้วยเหตุนี้ผู้ปกครองจึงต้องดูแลเรื่องปากท้องของประชาชนให้ดี ศีลธรรมจึงจะตั้งอยู่ได้อย่างมั่นคง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอง ทรงให้ความสำคัญในเรื่องนี้มาก พระองค์จะตรัสถามพระภิกษุที่ไปจำ

พรรษาอยู่ต่างอารามเสมอว่า “เธอทั้งหลายยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือไม่ลำบากด้วย บิณฑบาตหรือ”¹

มีอีกตัวอย่างหนึ่งคือ ครั้งหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดมนุษย์เข็ญใจคนหนึ่ง ในเมืองอาฬวีวันนั้นเขาเที่ยวหาโคที่หายไ้ตลอดวันเมื่อพบแล้วจึงรีบไปพึงธรรมทั้งหลายที่ความหิวบีบคั้น พระพุทธองค์ทรงทราบความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัยแห่งการบรรลุธรรมของเขา แต่ทรงไม่แสดงธรรมโดยทันที เพราะทรงทราบว่าบุรุษผู้นี้ถูกความหิวบีบคั้น ไม่อาจจะพึงธรรมให้เข้าใจได้ พระองค์ตรัสให้คนจัดอาหารให้เขา และทรงรอจนเขารับประทานเสร็จ จากนั้น พระองค์จึงแสดงธรรม ในที่สุดแห่งเทศนามนุษย์เข็ญใจผู้นี้ ได้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล²

จากเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจนั้นก็สำคัญมาก ผู้ปกครองจึงจำเป็นต้องบริหารจัดการเรื่องเศรษฐกิจให้ดี แต่ไม่ใช่ว่าดูแลเฉพาะเรื่องนี้อย่างเดียว จนละเลยศีลธรรม หากเป็นเช่นนี้ ก็ไม่อาจจะรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมไว้ได้เช่นกัน เพราะว่าคนที่ทำความชั่วนอกจากเพราะความจนบีบคั้นแล้ว แต่ยังทำชั่วเพราะกิเลสบีบคั้นด้วยดังได้กล่าวแล้ว ในอัครัญสูตร

ด้วยเหตุนี้ หลักศีลธรรมจึงต้องเข้ามากำกับคนในสังคม ให้รู้จักควบคุมและกำจัดกิเลสในตัว พระเดชพระคุณพระราชภาวนาวิสุทธิ เจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย เคยให้โอวาทไว้ว่า การพัฒนาประเทศนั้น เศรษฐกิจกับจิตใจคือศีลธรรมต้องไปด้วยกัน จะขาดตัวใดตัวหนึ่งไม่ได้ เปรียบเหมือนกับต้นไม้ เศรษฐกิจเป็นเสมือนราก ใบ เปลือก และกระพี้ ที่คอยหล่อหุ้มและดูดซับอาหารมาหล่อเลี้ยงแก่น คือศีลธรรมให้เจริญเติบโต เศรษฐกิจที่ดีจะเป็นฐานให้คนประพฤติศีลธรรมได้สะดวก ในขณะที่ศีลธรรมจะควบคุมและกำจัดกิเลสในตัวของคนให้หมดไป

6.8 ตัวอย่างการปกครองของพระเจ้ามหาวชิตราช

ตัวอย่างการปกครองของพระเจ้ามหาวชิตราช ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้ แสดงให้เห็นถึงการนำหลักธรรมาธิปไตยมาใช้ในการปกครอง ควบคู่ไปกับการฟื้นฟูเศรษฐกิจอันเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลกระทบต่อการปกครองโดยตรง จึงอาจจะเรียกว่าเป็น “เศรษฐกิจศาสตร์การเมือง” ยุคโบราณก็ได้ เพราะเป็นการปกครองที่เริ่มต้นจากการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนอยู่ดี

¹ อุปัฏฐิติสูตร, พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปปัฏฐิติสูตร, มจร. เล่ม 14 ข้อ 238 หน้า 280.

² อัมมปทัฏฐกถา, อรรถกถาพุทธทศนิกาย คธาธรรมบท, มก. เล่ม 42 หน้า 373-376.

กินดีเป็นลำดับแรก แต่ทั้งนี้ก็ไม่ลืมพัฒนาศีลธรรมอันเป็นหัวใจสำคัญของการปกครองประเทศ

เนื้อหาในหัวข้อนี้อ้างอิงจาก “กฎทนต์สูตร” ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการบูชามหาญาณของพระองค์ แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการปกครองได้เป็นอย่างดี พระสูตรนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสให้กฎทนต์พราหมณ์ฟังโดยครั้งหนึ่ง กฎทนต์พราหมณ์ผู้ปกครองบ้านชื่อ “ชาณุมัต” ประสงค์จะบูชาญาณด้วยการฆ่าสัตว์ เป็นต้น แต่มีความสงสัยในเรื่องพิธีกรรมอยู่หลายประการ จึงได้เข้าไปกราบทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถึงวิธีการบูชาญาณที่ถูกต้อง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสเล่าถึงตัวอย่างการบูชาญาณที่ถูกต้องดังนี้ ในอดีตกาล มีพระราชอาพองค์หนึ่งพระนามว่า พระเจ้ามหาวิจิตรราช เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก วันหนึ่ง ทรงดำริว่า เราได้ครอบครองสมบัติมนุษย์อย่างไพบูรณ์แล้ว ได้ชนะข้าศึกและปกครองดินแดนมากมาย เราพึงบูชามหาญาณที่จะเป็นประโยชน์และความสุขแก่เราตลอดกาลนาน จากนั้นพระองค์จึงรับสั่งให้เรียกพราหมณ์ปุโรหิตมาแล้วตรัสว่าเราจะบูชามหาญาณของท่านจงชี้แจงวิธีบูชามหาญาณแก่เรา

พราหมณ์ปุโรหิตซึ่งเป็นพระโณิสต์ว์กราบทูลว่า ชนบทของพระองค์ยังมีเสี้ยนหนามยังมีการเบียดเบียนกัน โจรปล้นบ้านก็ดี ปล้นนิคมก็ดี ปล้นเมืองก็ดี โจรทำร้ายในหนทางเปลี่ยวก็ดี ยังปรากฏอยู่ พระองค์ควรจะปราบโจรผู้ร้าย เพื่อให้บ้านเมืองสงบเรียบร้อยเสียก่อน แล้วค่อยบูชามหาญาณ แต่การปราบปรามโจรด้วยการประหาร จองจำ ปรับไหม ตำหนิ หรือ เนรเทศวิธีเช่นนี้ ไม่เชื่อว่าเป็นการปราบปรามโดยชอบ เพราะว่าโจรบางพวกที่หลีกเลี่ยงจากการถูกกำจัดจักยังมีอยู่ โจรเหล่านั้นก็จักเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ได้

การปราบโจรที่ต้นเหตุคือเศรษฐกิจ

จากนั้นพราหมณ์ปุโรหิตจึงกราบทูลวิธีการปราบโจรโดยชอบ ด้วยการแก้ปัญหาความยากจนหรือปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นต้นเหตุของปัญหา โดยปุโรหิตได้ถวายคำแนะนำพระราชว่า ให้ช่วยเหลือคนระดับล่าง 3 กลุ่มซึ่งขยันทำมาหากิน ดังนี้

(1) เกษตรกรคนใด ขยันทำงาน ขอพระองค์จงเพิ่มข้าวปลูกและข้าวกินให้แก่พวกเขาในโอกาสอันสมควร

(2) พ่อค้าคนใด ขยันทำงาน ขอพระองค์จงเพิ่มทุนให้แก่พวกเขาในโอกาสอันสมควร

(3) ข้าราชการคนใด ขยันทำงาน ขอพระองค์จงพระราชทานเบี้ยเลี้ยง และ พระราชทานเงินเดือนให้แก่พวกเขาในโอกาสอันสมควร

ปุโรหิตกราบทูลอีกว่าหากพระองค์ทำอย่างนี้พลเมืองเหล่านั้นจักเป็นผู้ชวนชวยในการทำงานของตนๆ จักไม่เบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ กองพระราชทรัพย์อันเกิดจากภาษีอากรจำนวนมากจักเกิดแก่พระองค์ บ้านเมืองก็จะตั้งมั่นอยู่ในความเกษม ไม่มีการเบียดเบียนกัน พลเมืองจักไม่ต้องปิดประตูเรือนอยู่ ต่อมาเมื่อพระเจ้ามหาวชิตราชทรงทำตามคำแนะนำของพราหมณ์ปุโรหิตแล้ว ก็ปรากฏว่าได้ผลเช่นนั้นจริง

การขอความร่วมมือกลุ่มคนระดับบน

หลังจากที่บ้านเมืองสงบเรียบร้อยแล้ว เมื่อเศรษฐกิจฟื้นตัวดีแล้ว พระเจ้ามหาวชิตราชจึงตรัสถามวิธีบูชามหาภัยกับพราหมณ์ปุโรหิตๆ จึงกราบทูลให้พระราชาร้องขอความเห็นชอบ และขอความร่วมมือเรื่องการบูชามหาภัยจากคนระดับบน 4 กลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลมากต่อการเมืองการปกครองเพื่อเป็นบริวารของยัญญ ดังนี้

- (1) อนุยตกษัตริย์ หมายถึง กษัตริย์ประเทศราช
- (2) อำมาตย์ราชบริพาร หมายถึง ข้าราชการผู้ใหญ่
- (3) พราหมณ์มหาศาล หมายถึง พราหมณ์ที่มีฐานะร่ำรวย
- (4) คหบดีผู้มั่งคั่ง หมายถึง พวกพ่อค้าที่มีฐานะร่ำรวย

พราหมณ์ปุโรหิตกราบทูลให้พระราชาร้องขอทั้ง 4 กลุ่มนี้ ซึ่งเป็นชาวเมืองและชาวชนบทในพระราชอาณาเขตของพระองค์มาปรึกษาว่า เราปรารถนาจะบูชายัญญ ขอท่านจงร่วมมือกับเรา เมื่อพระเจ้ามหาวชิตราชทรงทำอย่างนั้น ชนทั้ง 4 เหล่านี้ กราบทูลว่า ขอพระองค์จงบูชายัญญเถิด บัดนี้เป็นการสมควรที่จะบูชายัญญ

คุณสมบัติของผู้ปกครองประเทศ

นอกจากนี้ พราหมณ์ปุโรหิตยังได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระเจ้าวิชิตราช 8 ประการว่าจัดเป็นบริวารของยัญญด้วย โดยคุณสมบัติเหล่านี้ ถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของผู้นำหรือผู้ปกครองประเทศ

- (1) ทรงมีชาติตระกูลดี ไม่มีใครติเตียนได้
- (2) ทรงมีบุคลิกดีคือ มีพระรูปงาม มีพระฉวีวรรณและพระรูปคล้ายพรหม น่าดู น่าชม
- (3) ทรงมั่งคั่งมีทรัพย์มาก
- (4) ทรงสมบูรณ์ด้วยกองทัพทั้ง 4 เหล่า ที่มีวินัยเคร่งครัด

(5) ทรงมีพระราชศรัทธา เป็นทนาย เป็นทนายบดี เป็นดุษฎีที่ลงดีมของสมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วณิก และยาจก

(6) ทรงศึกษามาก

(7) ทรงแตกฉานในความรู้ที่ได้ศึกษามานั้น

(8) ทรงเป็นบัณฑิต เจียบแหลม ทรงพระปรีชาสามารถ ทรงพระราชดำริถึง เหตุการณ์ในอดีต อนาคต และปัจจุบันได้

คุณสมบัติของที่ปรึกษาผู้นำประเทศ

ในขณะเดียวกัน พราหมณ์ปุโรหิตก็ยังได้กล่าวถึง คุณสมบัติของตน 4 ประการว่า จัดเป็นบริวารของยัญเช่นกัน โดยคุณสมบัติเหล่านี้ ถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของผู้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของผู้นำประเทศ

(1) มีชาติตระกูลดี ไม่มีใครติเตียนได้

(2) เป็นผู้คงแก่เรียน ทรงจำนตได้มาก แตกฉานในคัมภีร์ทั้งปวงของพราหมณ์ และชำนาญในคัมภีร์มหาปุริสลักษณะ

(3) เป็นผู้มีศีลอันมั่นคง

(4) เป็นบัณฑิต เจียบแหลม มีปัญญามาก

วิธีบูชายัญเพื่อให้บังเกิดผลไพบุลย์

หลังจากนั้น พราหมณ์ปุโรหิตก็ได้แสดงยัญวิธี 3 ประการ อันเป็นข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาใจให้ผ่องใส ปราศจากวิปถิสารคือความเดือดร้อนใจ กังวลใจ เพราะเสียดายทรัพย์ ในขณะที่พระราชบูชายัญ โดยยัญในที่นี้หมายถึง “การให้ทานแก่ประชาชน”

(1) เมื่อทรงบูชายัญคือให้ทานอยู่ ความเดือดร้อนใจว่า กองโภคสมบัติใหญ่จักหมดเปลือง อย่าพึงมีแก่พระองค์

(2) เมื่อทรงบูชายัญคือให้ทานอยู่ ความเดือดร้อนใจว่า กองโภคสมบัติใหญ่กำลังหมดเปลืองไปอยู่ อย่าพึงมีแก่พระองค์

(3) เมื่อทรงบูชายัญคือให้ทานอยู่ ความเดือดร้อนใจว่า กองโภคสมบัติใหญ่ได้หมดเปลืองไปแล้ว อย่าพึงมีแก่พระองค์

กุศลกรรมบถคือคุณสมบัติของคนดี

นอกจากนี้ พราหมณ์ปุโรหิตยังได้กำจัดการความเดือดร้อนใจ อันจะเกิดขึ้นแก่พระราชว่า ทั้งคนดีและคนไม่ดี ต่างก็จักมาสู่ยัญพิธีหรือโรงงานของพระองค์ พวกคนที่ไม่ดีจักได้รับผล เพราะกรรมของเขาเอง ขอทรงตั้งพระทัยเจาะจงให้เฉพาะคนที่ดีเท่านั้น และทรงทำพระทัยให้ ผ่องใสเถิด คนดีในที่นี้หมายถึง คนที่ประกอบกุศลกรรมบถ 10 ซึ่งได้อธิบายไว้แล้วในหัวข้อ “หลักธรรมสำคัญในการปกครอง”

ยัญพิธีสำเร็จด้วยการให้ทานวันการฆ่าสัตว์

ในยัญพิธีนั้น แตกต่างจากยัญพิธีของพราหมณ์เหล่าอื่นในยุค นั่นคือ ไม่ต้องฆ่าโค แพะ แกะ ไก่ สุกร และสัตว์นานาชนิด ไม่ต้องตัดต้นไม้มาทำเป็นหลักยัญ ชนที่เป็นทาส เป็นคนใช้ เป็นกรรมกร ก็มีได้ถูกอาญาคุกคาม มิได้มีหน้ามองด้วยน้ำตา ร้องให้กระทำการงาน คนที่ปรารถนาจะกระทำจึงกระทำ ไม่ปรารถนา ก็ไม่ต้องกระทำ ปรารถนาจะกระทำการงานใด ก็กระทำการงานนั้น ไม่ปรารถนาจะกระทำการงานใด ก็ไม่ต้องทำการงานนั้น ยัญพิธีนั้นได้สำเร็จ แล้วด้วยการให้วัตถุเป็นทาน คือ เนยใส น้ำมัน เนยข้น นมสด น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เท่านั้น

กลุ่มคนระดับบนช่วยพระราชบริพาร

เมื่อพระเจ้าวิจิตรราชทรงบูชามหายัญ คือการบริพารอยู่ พวกกษัตริย์ประเทศราช พวกอำมาตย์ราชบริพาร พวกพราหมณ์มหาศาล พวกคหบดีผู้มั่งคั่ง ซึ่งเป็นชาวเมืองและ ชาวชนบท ต่างก็พากันนำทรัพย์มากมายมาเข้าเฝ้าแล้วกราบทูลว่า พวกข้าพระพุทธเจ้าได้นำ ทรัพย์มาถวายเฉพาะพระองค์ พระเจ้ามหาวิจิตรราชตรัสว่า อย่าเลย แม้ทรัพย์เป็นอันมากนี้ของ ข้าพเจ้า ก็ได้รวบรวมมาแล้วจากภาษีอากรที่เป็นธรรม พวกท่านจงนำทรัพย์จากที่นี้เพิ่มไปอีก

กษัตริย์ประเทศราชเป็นต้นเหล่านั้น เมื่อถูกพระราชปฐิเสธ ต่างคิดร่วมกันว่า การที่ พวกเราจะรับทรัพย์เหล่านี้กลับคืนไป ไม่สมควรเลย พระเจ้ามหาวิจิตรราชกำลังทรงบูชามหายัญ อยู่ พวกเรามาบูชายัญตามเสด็จพระองค์บ้าง ด้วยเหตุนี้ พวกอนุยนต์กษัตริย์ ก็ได้บำเพ็ญทาน ทางทิศตะวันออกแห่งหลุมยัญ พวกอำมาตย์ราชบริพารได้บำเพ็ญทานทางทิศใต้แห่งหลุมยัญ พวกพราหมณ์มหาศาลได้บำเพ็ญทานทางทิศตะวันตกแห่งหลุมยัญ และพวกคหบดีผู้มั่งคั่งได้ บำเพ็ญทานทางทิศเหนือแห่งหลุมยัญ

เมื่อพระเจ้าวิจิตรราชแก้ปัญหาสังคมและปกครองบ้านเมืองด้วยวิธีการอย่างนี้ จึงทำให้ ประเทศเจริญรุ่งเรืองยิ่งๆ ขึ้นไป พลเมืองเป็นผู้ชวนช่วยในการทำงานของตนๆ ไม่เบียดเบียนกัน

และกัน ทำให้กองพระราชทรัพย์อันเกิดจากภาษีอากรมีจำนวนมาก บ้านเมืองก็ตั้งมั่นอยู่ในความเกษม หาเสี้ยนหนามมิได้ ประชาชนชื่นชมยินดีต่อกันไม่ต้องปิดประตูเรือนอยู่

6.9 บทวิเคราะห์การปกครองของพระเจ้ามหาวิชัยดิราช

บทวิเคราะห์การปกครองของพระเจ้ามหาวิชัยดิราชนี้ อ้างอิงข้อมูลพื้นฐานจากหนังสือ “รัฐศาสตร์เชิงพุทธ” โดยพระภิกษุท้าวสุริยคุณ รองเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย และบางส่วนผู้จัดทำหนังสือได้เขียนเสริมเข้าไป เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ โดยประเด็นแรกที่จะวิเคราะห์คือ พิธีกรรมบูชามหาอัยยัคคังเดิม ดังนี้

6.9.1 พิธีกรรมบูชามหาอัยยัคคังเดิม

ตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์นับพันๆ ปีก่อนพุทธกาล พระราชาแต่ละแคว้นปกครองประชาชนด้วยหลักราชสังคหวัตถุ อันเป็นหลักสงเคราะห์ประชาชนพลเมือง โดยสมัยนั้นเรียกหลักสงเคราะห์นี้ว่า “อัยย 5” มีดังนี้

(1) สัสสมะระ คือ ฉลาดในการทำนุบำรุงพืชพันธุ์ ธัญญาหาร โดยเก็บภาษีที่นาร้อยละ 10 ตามความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร เพื่อทำนุบำรุงเหล่าเกษตรกร

(2) ปุริสเมระ คือ ฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ โดยให้ค่าจ้างบำเหน็จรางวัลแก่ทหารทุกๆ 6 เดือน

(3) สัมมาปาสะ คือ ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ ให้กู้ยืมเงินโดยปลอดดอกเบี้ยเป็นเวลา 3 ปี

(4) วาชเปยยะ คือ การมีวาจาอันดูดีเต็ม ด้วยการพบปะให้โอวาทประชาชน

(5) นิรัคคพะระ คือ บ้านเมืองสงบสุขปราศจากโจรผู้ร้าย ไม่ต้องระแวงกัน บ้านเรือนไม่ต้องลงกลอน ซึ่งเป็นผลอันเกิดจากอัยย 4 ประการแรก

ต่อมาเมื่อหลายร้อยปีก่อนยุคพุทธกาล มีพราหมณ์บางคน บางกลุ่ม บางพวก ไม่เชื่อตรงต่อวิชาความรู้ของตน ได้ดัดแปลงการบูชาอัยยัคคังเพื่อกำจัดศัตรูบ้านเมือง และเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนโดยเปลี่ยน

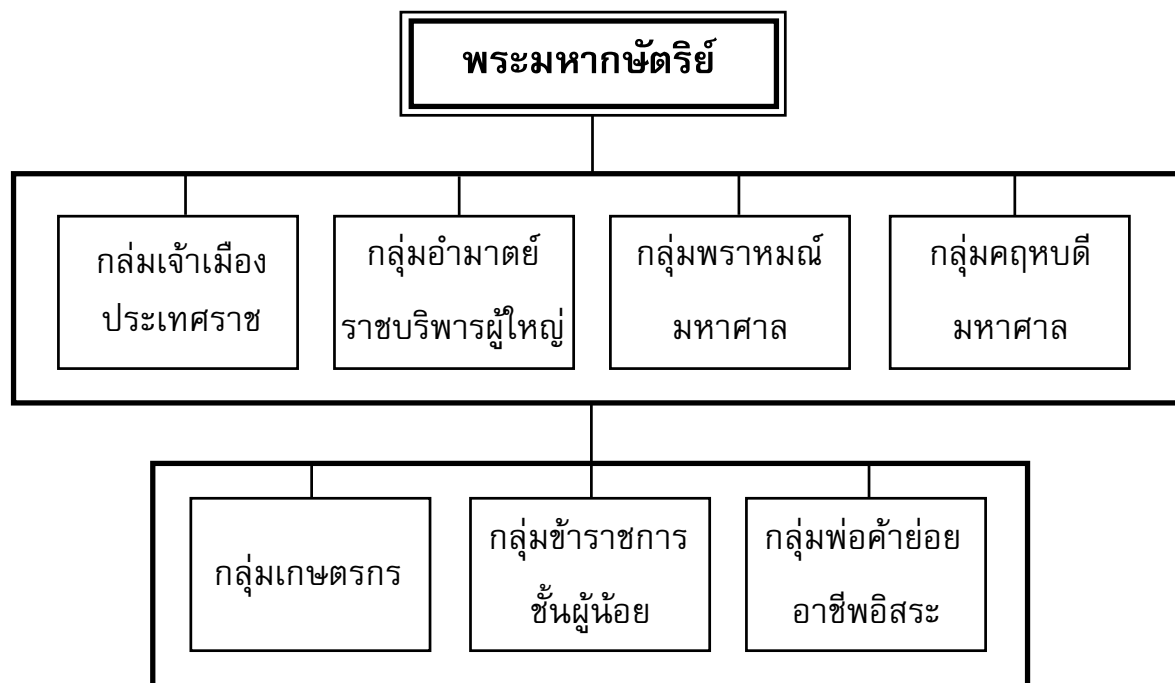
(1) สัสสมะระ เป็น อัศวเมระ คือ การฆ่าม้าบูชาอัยยัคคัง

(2) ปุริสเมระ เป็นการฆ่าคนบูชาอัยยัคคัง

- (3) สัมมาปาสะ เป็นการทำบ่วงแล้วขว้างไม้ลอด ไปตกที่ไหนก็ทำพิธีบูชาญัตินั้น
- (4) วาชเปยยะ การดื่มน้ำเมาเพื่อกล่อมจิตใจให้พร้อมที่จะบูชาญัตินั้น
- (5) นิรัคคพะ การฆ่าครบทุกอย่าง

การบูชาญัตินี้ ได้แพร่ระบาดไปทั่วชมพูทวีป จนกระทั่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแก้ไขความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการบูชาญัตินี้ ให้กลับมาเป็นราชสังคหัตถ์ตามเดิม ดังเรื่องราวในกฎทันทสูตรที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

6.9.2 แผนภูมิการปกครองประเทศด้วยหลักบนสี่ล่างสาม

จากเนื้อหาในกฎทันทสูตร สามารถสรุปเป็นแผนภูมิการปกครองประเทศของพระเจ้ามหาวิชิตราชได้ดังแผนภูมิข้างบนนี้ จะเห็นว่าการแบ่งกลุ่มบุคคล ซึ่งเป็นเป้าหมายในการบริหารประเทศออกเป็น 2 ระดับคือ ระดับล่าง 3 กลุ่ม และระดับบน 4 กลุ่ม

กลุ่มเป้าหมายระดับล่าง 3 กลุ่ม

กลุ่มเป้าหมายระดับล่างนั้น ถือเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ในปัจจุบันเรียกคนกลุ่มนี้ว่าเป็นกลุ่มระดับรากหญ้า มีดังนี้

- (1) กลุ่มเกษตรกร ได้แก่ ชาวนา ชาวไร่ ผู้ทำการเกษตรและกสิกรรม
- (2) กลุ่มพ่อค้าย่อย ได้แก่ พ่อค้า แม่ค้า ผู้ประกอบอาชีพอิสระทั้งหลาย
- (3) กลุ่มข้าราชการชั้นผู้น้อย และผู้รับจ้างในวงราชการ

ในยุคปัจจุบันมีการพัฒนาอุตสาหกรรม ทำให้เกิดกลุ่มใหม่เพิ่มขึ้นมา คือ กรรมกรผู้ใช้แรงงาน ซึ่งก็อาจจะรวมอยู่ในกลุ่มที่หนึ่งของระดับล่าง คือ กลุ่มเกษตรกร

กลุ่มเป้าหมายระดับบน 4 กลุ่ม

กลุ่มเป้าหมายระดับบน ถือเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลในแผ่นดิน หากเทียบปริมาณแล้ว กลุ่มนี้มีจำนวนน้อยกว่าคน 3 กลุ่มในระดับล่างมาก แต่แม้จะมีปริมาณน้อย ถึงกระนั้นกลุ่มคนเหล่านี้ก็มีอิทธิพลมากต่อการเมืองการปกครอง ซึ่งมีดังนี้

(1) กลุ่มเจ้าเมืองประเทศราช หากเทียบกับในปัจจุบัน ได้แก่ กลุ่มนักการเมืองระดับชาติ เช่น สมาชิกวุฒิสภา(ส.ว.), สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร(ส.ส.), คณะรัฐมนตรี ฯลฯ กลุ่มคนเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ

(2) กลุ่มอำมาตย์ราชบริพารผู้ใหญ่ หากเทียบกับในปัจจุบัน ได้แก่ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เช่น เสนาธิการ, ปลัดกระทรวง, อธิบดี, ผู้ว่าราชการจังหวัด, ผู้บัญชาการทหารทุกเหล่า ฯลฯ ซึ่งถือเป็นกลุ่มรับนโยบายไปปฏิบัติ

(3) กลุ่มพราหมณ์มหาศาล หากเทียบกับในปัจจุบัน ได้แก่ ผู้นำทางความคิด นักวิชาการใหญ่ สื่อมวลชนใหญ่ ซึ่งเป็นสถาบันทางความคิดที่ถ่วงดุลอำนาจรัฐโดยการชี้นำประชาชน

(4) กลุ่มคหบดีมหาศาล หากเทียบกับในปัจจุบัน ได้แก่ กลุ่มนักธุรกิจใหญ่ๆ หรือ พวกพ่อค้าระดับประเทศ เป็นกลุ่มที่มีทรัพย์มาก มีบริวารซึ่งเป็นชนในระดับล่างมาก

6.9.3 การปราบโจรที่ต้นเหตุคือเศรษฐกิจ

หากถามว่า ทำไมชาวชนบทบางกลุ่มของพระเจ้ามหาวิชิตราชจึงต้องเป็นโจร คำตอบคงมีหลากหลาย แต่เมื่อย้อนกลับไปทบทวน “หัวข้อประวัติศาสตร์โลกและมนุษยชาติ” ในเรื่องมนุษยศาสตร์ในพระไตรปิฎกจะพบว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้คนเป็นโจรมีอยู่อย่างน้อย 2 ประการคือ กิเลสคือความโลภในตัวบิบบังคับ และความยากจนอันเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นแรงกดดัน

ในกรณีนี้ มีข้อสังเกตว่าปัญหาโจรมาจากความยากจนเป็นหลัก เพราะเมื่อพระโพธิสัตว์แนะนำให้พระราชากแก้ปัญหาด้วยการส่งเสริมเศรษฐกิจแล้ว ทำให้ปัญหาโจรระงับไป และในช่วงที่พระราชาทรงปรารภจะบูชามหาโยนนั้น เป็นช่วงหลังจากที่พระองค์ได้ทำสงครามแผ่ขยายอาณาจักรออกไปจนกว้างขวาง ผลของการรบยอมทำให้เศรษฐกิจตกต่ำลูกหลานใหญ่โต ถึงกับมีโจรปล้นเมือง ในทุกยุคสมัย ผลของสงครามจะทำให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรเหลือคณานับ เช่น หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ในปีค.ศ.1929(พ.ศ.2472) ได้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ในอเมริกาเหนือ ยุโรป และแพร่ระบาดไปยังนานาประเทศทั่วโลก¹

ในกรณีนี้ ปัญหาที่แท้จริงจึงอยู่ที่ “ความยากจนอันเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ” การจะแก้ปัญหานี้ได้ จึงต้องแก้ไขที่เศรษฐกิจอันเป็นต้นเหตุของปัญหา ด้วยเหตุนี้ พระโพธิสัตว์จึงกราบทูลพระราชว่า “การปราบปรามโจรด้วยการประหาร จองจำ ปรับไหม ตำหนิ หรือ เนรเทศ ไม่เชื่อว่าเป็นการปราบปรามโดยชอบ...” เนื่องจากการแก้ปัญหาวิธีนี้เป็นการแก้ที่ปลายเหตุ ไม่อาจจะให้ปัญหานี้จบสิ้นได้อย่างถาวร เปรียบเสมือนกำจัดวัชพืชด้วยการตัด ไม่อาจจะทำให้วัชพืชนั้นตายได้ จะต้องถอนรากถอนโคนอันเป็นต้นเหตุที่แท้จริงทิ้งไป

6.9.4 แก้ปัญหาเศรษฐกิจโดยส่งเสริมคนที่ขยัน

วิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของพระโพธิสัตว์ คือการส่งเสริมคนระดับล่าง 3 กลุ่ม ซึ่งขยันทำมาหากิน ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร, กลุ่มพ่อค้า และกลุ่มข้าราชการ ประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่าต้องมีระบบการคัดคนเป็นอย่างดี ไม่ช่วยแบบเหวี่ยงแหเพราะจะไม่บังเกิดผลดีเท่าที่ควร

การช่วยเหลือคนขยันนั้น จะทำให้ทรัพยากรที่ช่วยไปเกิดผลงอกงาม เศรษฐกิจโดยรวมมีการขับเคลื่อนตัวสูงขึ้น ทำให้รายรับจากภาษีอากรสูงตามไปด้วย ส่งผลให้รัฐมีทรัพยากรเพิ่มขึ้น สามารถช่วยเหลือบุคคลอื่นๆ ต่อไปได้อีก และเป็นการเชิดชูคนดีมีคุณธรรมให้สูงเด่นเพื่อให้เป็นบุคคลต้นแบบของสังคม เพื่อให้คนดีมีกำลังใจในการชวนชวนทำงานยิ่งๆ ขึ้นไป และที่สำคัญคนที่เกียจคร้านจะได้ตระหนักว่า หากตนขยันทำงานบ้างก็จะได้รับการช่วยเหลือเช่นนี้เหมือนกัน พวกที่เป็นโจรเพราะความยากจนบีบบังคับ ก็จะได้เลิกเป็นโจรแล้วหันมาทำมาหากินบ้างดังคำกราบทูลของพระโพธิสัตว์ที่ว่า หากพระองค์ทำอย่างนี้ พลเมืองจักชวนชวนในการทำงานของตน จักไม่เบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์

¹ วิกิพีเดีย. (2551). “ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ (Great Depression).” [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://th.wikipedia.org/wiki>.

ในทางตรงข้าม หากพระราชาไม่เลือกให้ กล่าวคือ ช่วยเหลือหมดทั้งคนขยันและคนเกียจคร้าน หากเป็นเช่นนี้ ความหายนะจะเกิดขึ้น เพราะรัฐมีทรัพยากรไม่เพียงพอที่จะช่วยคนทุกคน ภาวะการเงินการคลังของรัฐจะอ่อนแอ และคนที่ขยันก็จะหมดกำลังใจและเลิกขยันทำงานบ้าง คนที่เกียจคร้านอยู่แล้วก็จะได้ใจยิ่งเกียจคร้านหนักมากขึ้น บ้านเมืองก็จะตกอยู่ในสภาพย่ำแย่

6.9.5 การช่วยเหลือในโอกาสอันสมควร

พระโศภิตวัชรบาทูลพระราชาว่า ในการเพิ่มข้าวปลูกและข้าวกินแก่เกษตรกรก็ดี ในการเพิ่มทุนแก่พ่อค้าก็ดี และในการพระราชทานเบี้ยเลี้ยงแก่ข้าราชการก็ดี จะต้องให้ในโอกาสอันสมควร กล่าวคือ ต้องให้ในเวลาที่เหมาะสม การให้นั้นจึงจะบังเกิดผลไพบูลย์ ในเรื่องนี้ภาษาบาลีใช้คำว่า “กาลัญญู” หมายถึง เป็นผู้รู้จักกาล ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะกาลัญญูเป็น 1 ใน 7 ของ สัปปริสธรรม คือ ธรรมของคนดี ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกดำเนินไปโดยมีกาลเวลาเป็นตัวกำกับ หากเราทำอะไรได้ถูกจังหวะถูกกาลเวลา ก็จะเป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จได้

ในการช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจแก่คนระดับล่าง 3 กลุ่มนี้ก็เช่นกัน ต้องช่วยเหลือในโอกาสที่เหมาะสมจึงจะเกิดประโยชน์มาก เช่น ในช่วงที่ข้าวและธัญญาหารมีราคาแพง จึงเป็นโอกาสอันเหมาะสมที่รัฐบาลจะส่งเสริมเกษตรกรในเรื่องการทำนา และการเพาะปลูกธัญพืช

6.9.6 กุศโลบายสร้างทีมงานบริหารประเทศ

หลังจากที่บ้านเมืองสงบเรียบร้อยแล้ว พระเจ้ามหาวิชิตราชจึงตรัสถามวิธีบูชามหา-
ยัญกับพราหมณ์ปุโรหิต พราหมณ์ปุโรหิตจึงกราบทูลให้พระราชาขอความเห็นชอบ และขอ
ความร่วมมือเรื่องการบูชามหา-
ยัญจากคนระดับบน 4 กลุ่ม เพื่อเป็นบริวารของยัญ สาเหตุที่
ต้องทำเช่นนั้น ก็เพื่อเป็นกุศโลบายในการสร้างทีมงานบริหารประเทศนั่นเอง เพราะคนระดับบน
4 กลุ่มนี้ แม้จะมีจำนวนน้อยแต่มีอิทธิพลมากทางด้านการเมือง มีสติปัญญา ทรัพย์สิน และ
เครือข่ายมาก ในขณะที่ 3 กลุ่มระดับรากหญ้า มีจำนวนคนมากมายมหาศาลแต่มีอิทธิพลน้อย

การที่พระราชาทำเช่นนั้นนั้น เป็นการให้เกียรติแก่พวกเขา เป็นการผูกมัดจิตใจคน
ระดับบนให้เกิดความรู้สึกว่า ได้รับความไว้วางใจจากพระราชา สิ่งนี้เป็นสิ่งที่คนกลุ่มนี้ขาด พวก
เขาต่างก็มีโรคทรัพย์, สติปัญญา, ความรู้, ความสามารถและเครือข่ายมากอยู่แล้ว แต่สิ่งที่ขาด
คือ การได้รับการยอมรับนับถือจากผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน เมื่อพระองค์ทรงเลือกใช้วิธีการ

ให้เกียรติ แทนการใช้พระราชอำนาจสั่งการ จึงเป็นที่ถูกใจกลุ่มบุคคลระดับบนเป็นอย่างยิ่ง ทำให้บุคคลเหล่านี้เต็มใจช่วยพระราชการบริหารกิจการบ้านเมือง อย่างเต็มกำลังความสามารถ

การจะให้อะไรแก่ใครก็แล้วแต่มีหลักอยู่ว่า จะต้องให้ในสิ่งที่เขาขาด และให้เหมาะสม สม จึงจะบังเกิดผลมาก สำหรับคนจนขาดทรัพย์ ก็ต้องให้ทรัพย์ที่เหมาะสมกับเขา เช่น หากเป็นชวานาก็ให้ข้าวเปลือก พ่อค้าก็ให้ทุนไปลงทุน ข้าราชการก็ให้เบี้ยเลี้ยงหรือโบนัส เป็นต้น ส่วนคนรวยไม่ได้ขาดทรัพย์ แต่เขาปรารถนาการยอมรับ และความไว้วางใจจากผู้ปกครอง ต้องการมีเกียรติยศชื่อเสียง เพราะจะเป็นประโยชน์ต่อหน้าที่การงานหรือธุรกิจของเขา ด้วยเหตุนี้ผู้ปกครองจึงต้องให้เกียรติแก่พวกเขา

กลุ่มผู้มีอิทธิพลทั้ง 4 กลุ่มนี้ ไม่เพียงแต่เห็นด้วยกับการบัญชาัญของพระราชทานนั้น แต่ยังนำทรัพย์มากมายมาถวายพระราชด้วย ซึ่งพระเจ้ามหาวิชิตราชเองก็ไม่ทรงรับ โดยตรัสว่าอย่าเลย ทรัพย์เป็นอันมากนี้ของข้าพเจ้า ก็ได้รวบรวมมาแล้วจากภาษีอากรที่เป็นธรรม พวกท่านจงนำทรัพย์จากที่นี้เพิ่มไปอีก เมื่อพวกเขาถูกพระราชปฎิเสธ ต่างคิดร่วมกันว่า การนำทรัพย์เหล่านี้กลับไปเรือนอีกไม่สมควรเลย เพราะพระเจ้ามหาวิชิตราชกำลังทรงบูชามหาัญอยู่ พวกเราจะบูชาัญตามเสด็จพระองค์บ้าง จึงได้บำเพ็ญทานตามอย่างพระราชบัญชามหาัญนี้ จึงเป็นการกระจายความมั่งคั่งไปสู่บุคคลระดับล่าง เป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้มีทรัพย์มากในระดับบน กับกลุ่มผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาสในระดับล่างซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของแผ่นดิน

การที่พระราชไม่ทรงรับทรัพย์ของกลุ่มคนระดับบน แต่กลับทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้กับพวกเขาไปอีก สิ่งนี้ถือว่าเป็นกุศโลบายอันชาญฉลาด ในการเชิญชวนทางอ้อมให้คนกลุ่มนี้ร่วมบำเพ็ญทานกับพระองค์ โดยพระองค์ทรงเป็นต้นแบบให้เขาทำตาม และที่สำคัญเป็นการฝึกให้พวกเขารู้จักให้ทานเพื่อกำจัดความตระหนี่ ฝึกให้พวกเขาเป็นคนใจใหญ่ใจกว้างเพื่อป้องกันความโลภอันจะทำให้ทำผิดศีลธรรม เช่น การแสวงหาทรัพย์โดยเอารัดเอาเปรียบหรือคดโกงซึ่งปัญหานี้มีอยู่ในทุกยุคสมัยโดยมักจะเกิดกับกลุ่มคนระดับบน คนเหล่านี้ ไม่ได้แสวงหาทรัพย์โดยมิชอบเพราะยากจน แต่เพราะไม่รู้จักพอ ถ้าหากพวกเขารู้จักการให้เสียบ้าง ความโลภก็จะลดลง จึงเท่ากับเป็นการป้องกันการเบียดเบียนกันในสังคมไปในตัว

มีข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ การบูชามหาัญ หรือการบริจาคทานแก่ “ประชาชนทั่วไป” ครั้งใหญ่นี้ จัดทำขึ้นหลังจากที่พระราชแก้ปัญหาเศรษฐกิจระดับเบื้องต้นเสร็จแล้ว คือ ได้ให้ความช่วยเหลือแก่คนระดับรากหญ้า 3 กลุ่มซึ่งขยันแต่ยากจน จนเศรษฐกิจฟื้นตัว ผู้คน

อยู่ดีมีสุข ปราศจากโจรผู้ร้ายแล้ว สาเหตุที่ต้องแก้ปัญหาคเศรษฐกิจก่อน เพราะต้องการช่วยเหลือกลุ่มคนที่เดือดร้อนมากที่สุดก่อน คล้ายๆ กับการรักษาโรคต้องรักษาคนที่เจ็บป่วยหนักก่อน ส่วนคนที่ยังช่วยตัวเองได้เอาไว้ทีหลัง หากไม่คำนึงถึงตรงนี้ คนป่วยหนักก็จะไม่ได้รับการรักษาอย่างทั่วถึง โรคอันเกิดจากคนป่วยเหล่านี้ ก็เลยยังคงระบาดต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด

6.9.7 คุณสมบัติของผู้ปกครองและที่ปรึกษา

จากที่ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระเจ้ามหาวิชิตราช 8 ประการและคุณสมบัติของปุโรหิต 4 ประการซึ่งเป็นบริวารของยัญณ์นั้น ถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของผู้ปกครองและที่ปรึกษา จะเห็นว่าพระราชานั้นมีความสมบูรณ์พร้อมในทุกด้าน ทั้งชาติตระกูล บุคลิก ทรัพย์สินสมบัติ กองทัพ ความรู้ และทรงมีพระราชศรัทธาในการให้ทาน ส่วนปุโรหิตนั้นก็มีความสำคัญพร้อมสำหรับการเป็นที่ปรึกษาที่ดี คือ มีชาติตระกูลดี เป็นผู้คงแก่เรียน มีศีล และที่สำคัญท่านเป็นบัณฑิตมีปัญญาเฉียบแหลม

คุณสมบัติเหล่านี้มีความสำคัญมาก เพราะการจัดทำพิธีบูชามหายัญณ์ซึ่งเป็นงานใหญ่ให้สำเร็จสมบูรณ์ก็ดี หรือการบริหารประเทศให้ดำเนินไปด้วยดีนั้น จะต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนทั้งแผ่นดิน พระราชาในฐานะเป็นศูนย์รวมใจ จะต้องได้รับการยอมรับนับถือ ไม่มีข้อตำหนิต่างกายภาพและจิตใจ เพื่อป้องกันความกินแหนงแคลงใจ การดูถูกในใจอยู่ลึกๆ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง โดยเฉพาะกลุ่มบุคคลระดับบน ส่วนปุโรหิตซึ่งเป็นผู้วางแผนงานทั้งปวง ก็จะต้องมีคุณสมบัติที่กล่าวมานี้ เป็นฐานในการทำงานใหญ่ต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ

6.9.8 การพัฒนาจิตใจของผู้ปกครองประเทศ

ยัญ์วิธี 3 ประการ คือ การให้พระราชารักษาใจให้ผ่องใส ไม่เสียดายว่าทรัพย์หมดเปลืองไป กล่าวคือ เมื่อตัดสินใจจะให้ทานแล้ว ก็ต้องตั้งใจให้ขาดจากทานนั้นด้วย จึงจะทำให้เกิดบุญมาก และที่สำคัญ ยัญ์วิธีนี้เป็นกุศโลบายขยายใจผู้นำให้ใหญ่ครอบคลุมทั้งประเทศ ขยายใจผู้นำให้มีความเมตตากรุณาต่อคนทั้งแผ่นดินทั่วหน้า ไม่เห็นแก่ความสิ้นเปลือง เป็นการให้ด้วยความเต็มใจและจริงใจ

ประชาชนผู้รับทานก็จะสัมผัสความเต็มใจนี้ ได้จากพระพักตร์ที่ผ่องใสอันเกิดจากจิตใจที่ขึ้นบานเพราะมหาทานของพระราชา จะสร้างความประทับใจแก่ประชาชนพลเมืองทั้งแผ่นดิน และส่งผลให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาประเทศร่วมกับพระราชา

ในทางตรงข้าม หากพระราชามีความเสียสละทรัพย์ ความเสียสละในใจนี้ ก็จะปรากฏ
ออกทางพระพักตร์ที่หม่นหมอง ประชาชนก็จะรู้ว่าพระราชามีไม่ได้ให้ด้วยความเต็มใจ แต่ให้
แบบเสียไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงยากที่พลเมืองจะร่วมใจกันพัฒนาประเทศ

ปกติผู้นำที่มีตำแหน่งใหญ่แต่ใจแคบการดูแลบำบัดทุกข์บำรุงสุขประชาชนย่อมทำไม่ทั่ว
ถึง ประชาชนจะประสบความลำบาก ผู้นำที่ตำแหน่งเล็กแต่ใจใหญ่ ประชาชนจะประสบสุขแต่
ตนเองจะเดือดร้อน ผู้นำที่ตำแหน่งเล็กและใจแคบ บ้านเมืองจะเดือดร้อนไปทุกหย่อมหญ้า
ส่วนผู้นำที่ตำแหน่งใหญ่และใจใหญ่ บ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรือง

6.9.9 การพัฒนาจิตใจประชาชนด้วยการตั้งมาตรฐานคนดี

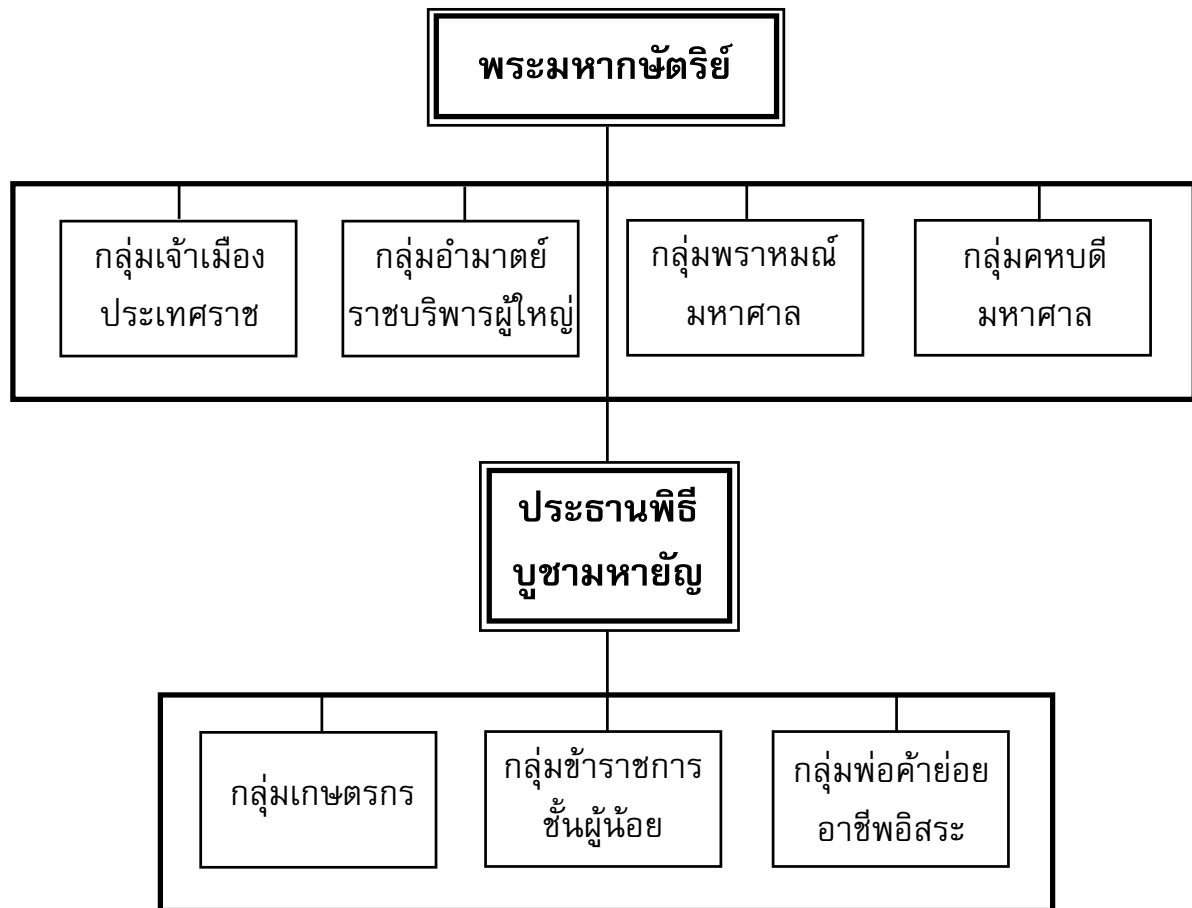
ปุโรหิตยังให้ข้อคิดในการบริหารคนหมู่มากแก่พระราชว่า การทำทานครั้งใหญ่ จะ
ต้องทำใจให้หนักแน่น เพราะจะมีทั้งคนดีคนชั่วหลายเหล่าปะปนกันมารับแจกทาน ซึ่งยากจะ
แยกแยะได้ พระราชาจะต้องทำใจให้ได้ว่า พระองค์ตั้งใจให้เฉพาะคนดีเท่านั้น แต่ถ้ามีคนไม่ดี
ปะปนเข้ามา ก็ต้องทำใจให้หนักแน่น ทำใจให้กว้างใหญ่ไพศาลว่า เราจะให้โอกาสเขากลับตัว
เป็นคนดีในภายหน้า

นอกจากคุณสมบัติของคนดีคือความขยันที่กล่าวมาแล้ว คนดีจะต้องมีคุณสมบัติที่
สำคัญอีกคือ ต้องมีศีลหรือถือกุศลกรรมบถ 10 ด้วย กุศลกรรมบถที่พราหมณ์ปุโรหิตกราบทูล
พระราชานี้ ถือเป็นการประกาศมาตรฐานคนดีในยุคนั้น เพื่อให้ผู้นำมีเกณฑ์ในการคัดคน เป็น
มาตรฐานในการตั้งเป้าหมายสำหรับการพัฒนาคน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ หรือ
พัฒนาประเทศชาติในด้านอื่นๆ เพราะทุกโครงการจะสำเร็จได้ด้วยดีนั้น ก็อยู่ที่คุณภาพของคน

6.9.10 การพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับการพัฒนาจิตใจ

พิธีบูชามหาอายุของปุโรหิตของพระเจ้ามหาราชาชิตราชนั้น เป็นการปฏิบัติพิธีกรรมเดิม
ของพราหมณ์ที่ถือปฏิบัติสืบกันมาว่า จะต้องมีการฆ่าวัว แพะ แกะ ไก่ สุกร และสัตว์นานาชนิด
พิธีบูชามหาอายุแบบใหม่นี้ใช้เพียง เนยใส น้ำมัน เนยข้น นมเปรี้ยว น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย เท่านั้น
ซึ่งเป็นของหาง่ายในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน และที่สำคัญทำให้หยุดทำปาณาติบาต แต่หัน
ไปส่งเสริมเกษตรกรรมแทน ซึ่งสุดท้ายแล้วก็เป็นส่งเสริมอาชีพให้กับประชาชน จึงถือได้ว่าเป็น
การพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับจิตใจคือศีลธรรม

6.9.11 แผนภูมิการประกอบพิธีบูชามหาัยญของพระเจ้ามหาวชิตราช

พิธีบูชามหาัยญของพระเจ้ามหาวชิตรานั้น สามารถสรุปออกมาเป็นแผนภูมิได้ดังที่แสดงมานี้ แผนภูมินี้แตกต่างกับแผนภูมิแรก ตรงที่พระเจ้าแผ่นดินในฐานะประธานพิธีบูชามหาัยญ ไม่ได้เพียงแต่นั่งสั่งการอยู่ข้างบน แต่เสด็จลงมาทำหน้าที่เป็นประธานพิธีเอง ลงมาบริวาทกันแก่พสกนิกรด้วยพระองค์เอง ลงมาอยู่ท่ามกลางประชาชนของพระองค์ จึงเป็นเหตุให้พระราชสาสามารถเข้าไปนั่งอยู่ในใจของคนทั้งแผ่นดินได้ ส่งผลให้กลุ่มผู้มีอิทธิพล 4 กลุ่มไม้อาจจะนิ่งดูตาอยู่ได้ ต้องลงมาทำกิจกรรมกับร่วมกับผู้นำด้วย จึงถือเป็นต้นแบบแห่งการปกครองด้วยวิจิตรใจ เชิญชวนชาวเมืองให้ร่วมแรงร่วมใจ และร่วมสนับสนุนกำลังทรัพย์โดยมุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกันคือการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรือง ด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับจิตใจ

การปกครองและการแก้ปัญหาสังคมของพระเจ้ามหายาจิตรราชนี้ สอดคล้องกับ จักกวัตติสูตร ที่กล่าวแล้วในบทที่ 5 หัวข้อ “ประวัติศาสตร์โลกและมนุษยชาติ” กล่าวคือ ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นมีสาเหตุสำคัญอยู่ 2 ประการคือ พระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรม และการบริหารจัดการเรื่องเศรษฐกิจไม่ดี เป็นเหตุให้ความขัดสนแพร่หลาย ส่งผลให้เกิดการลักขโมย และการทำผิดศีลผิดธรรมโดยประการต่างๆ ตามมา ดังนั้น เมื่อจะต้องแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นผู้ปกครองประเทศจึงต้องตั้งอยู่ในธรรม และการบริหารจัดการเรื่องเศรษฐกิจให้ดี

ในกฎทนต์สูตรนี้จะเห็นว่า พระเจ้ามหายาจิตรราชและพราหมณ์ปุโรหิตตั้งอยู่ในธรรม คือ พระเจ้ามหายาจิตรราชทรงมีพระราชศรัทธา เป็นทานบดี เป็นดุษฎีที่ลงดีของสมณพราหมณ์ รวมทั้งประชาชนพลเมือง และทรงเป็นบัณฑิต เจียบแหลม ทรงพระปรีชาสามารถ เป็นต้น ส่วนพราหมณ์ปุโรหิตก็ตั้งอยู่ในธรรมคือเป็นผู้มีศีลเป็นต้น เมื่อมีปัญหาโจรผู้ร้ายที่เกิดขึ้นในแว่นแคว้น พราหมณ์ปุโรหิตก็ทราบดีว่า ต้นตอของปัญหาอยู่ที่เรื่องเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดกับกลุ่มคนในระดับล่างของสังคมเป็นหลัก ดังนั้น ปุโรหิตจึงถวายคำแนะนำให้พระราชาแก้ปัญหา ด้วยการช่วยเหลือเศรษฐกิจแก่คนเหล่านี้ เมื่อแก้ปัญหาที่ต้นเหตุเช่นนี้ จึงทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นดับไป และส่งผลให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองในที่สุด

6.9.12 สรุปหลักการปกครองของพระเจ้ามหายาจิตรราช

จากเนื้อหาในกฎทนต์สูตรและบทวิเคราะห์ที่กล่าวมานี้ สามารถสรุปหลักการปกครองประเทศ และหลักการแก้ปัญหาสังคมของพระเจ้ามหายาจิตรราช ซึ่งพระองค์ทรงปฏิบัติตามคำแนะนำของพระโพธิสัตว์ได้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. แบ่งกลุ่มเป้าหมายในการแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศออกเป็น 2 ระดับ คือ
 - 1.1) กลุ่มเป้าหมายระดับบน คือ กลุ่มผู้มีอิทธิพล 4 กลุ่ม
 - 1.2) กลุ่มเป้าหมายระดับล่าง คือ กลุ่มของประชาชนทั่วไป 3 กลุ่ม
 2. มุ่งแก้ไขปัญหาและพัฒนากลุ่มเป้าหมายระดับล่างก่อน เพราะเป็นกลุ่มที่กำลังเดือดร้อนด้วยปัญหาต่างๆ ได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำซึ่งลุกลามใหญ่โตและขยายวงมาสู่ปัญหาศีลธรรม คือ การลักขโมยและปล้นบ้านปล้นเมือง
- จึงต้องแก้ไขด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับพัฒนาจิตใจคือศีลธรรม ดังนี้
- 2.1) พัฒนาเศรษฐกิจด้วยการส่งเสริมคนระดับล่างที่ยั่งยืนทำมาหากิน 3 กลุ่ม เพื่อ

เป็นต้นแบบแก่คนอื่นในสังคม โดยการสนับสนุนสิ่งที่เขาขาด อย่างเหมาะสมต่อกลุ่มคนและให้ในโอกาสอันสมควร

2.2) พัฒนาจิตใจหรือศีลธรรมของประชาชนโดยใช้กุศโลบาย 10 อันเป็นมาตรฐานของคนดีในยุคนั้น

การพัฒนาประเทศนั้น จะต้องพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับจิตใจเสมอ การพัฒนานั้นจึงจะส่งผลยั่งยืน ขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้เปรียบเสมือนไม้ 2 ท่อนที่วางพิงกันไว้ หากเอาอันใดอันหนึ่งออกอีกอันหนึ่งก็ต้องล้มไปด้วย กล่าวคือ หากมุ่งเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจไม่นำพาเรื่องจิตใจคือศีลธรรม คนก็จะขาดคุณภาพเพราะอำนาจกิเลสที่ไม่มีศีลธรรมควบคุม ส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย เช่น การคอร์รัปชัน เป็นต้น อันจะเป็นเหตุให้เศรษฐกิจย่ำแย่ไปด้วย แต่หากพัฒนาเพียงศีลธรรมไม่ส่งเสริมเรื่องเศรษฐกิจ คนก็จะอดอยากและความอดอยากนี้ ก็จะกดดันให้คนทำผิดศีลด้วยการลักขโมย เป็นต้น ศีลธรรมก็ไม่อาจจะตั้งอยู่ได้เช่นกัน

3. การแก้ปัญหาและปกครองประเทศนั้นเป็นงานใหญ่ พระราชาไม่อาจจะทำเพียงลำพังได้ จำเป็นจะต้องสร้างและพัฒนาทีมบริหารขึ้นมาจากกลุ่มคนระดับบน 4 กลุ่ม ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลในสังคม

3.1) การสร้างทีมนั้นใช้การ “ให้เกียรติ” ซึ่งเป็นสิ่งที่คน 4 กลุ่มนี้ขาดและต้องการ วิธีให้การให้เกียรติของพระราชาคือ การเชิญคนทั้ง 4 กลุ่มนี้มา แล้วขอความเห็นชอบและขอความร่วมมือในกิจการต่างๆ ที่จะต้องจัดทำ

3.2) การพัฒนาทีมบริหารนั้น ทำได้ด้วยการที่พระราชาต้องเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อให้เขาปฏิบัติตาม เช่น การที่พระราชาบริจาทานแก่พสกนิกรนั้น ก็เป็นแบบอย่างให้แก่คนทั้ง 4 กลุ่มนี้ ซึ่งเป็นผู้ที่มีทรัพย์มากทำตามด้วย ด้วยวิธีการนี้ จะทำให้ใจของผู้นำประเทศและทีมบริหารกว้างขวางครอบคลุมทั้งประเทศ เท่ากับเป็นการป้องกันการหาทรัพย์โดยมิชอบไปในตัว ซึ่งจะส่งผลให้พสกนิกรเป็นสุขกันทั่วหล้า

6.10 เปรียบเทียบรัฐศาสตร์ทางโลกกับทางธรรม

ในหัวข้อนี้ จะเปรียบเทียบหลักธรรมมาธิปไตยกับการปกครองในยุคปัจจุบัน โดยจะหยิบยกมาเพียงบางประเด็นเท่านั้น คือ ในเรื่องการปกครองโดยคณะบุคคลของแคว้นวัชชี กับการปกครองระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน เพราะระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นระบอบที่ใช้กันมากที่สุดในยุคนี้ ส่วนประเด็นอื่นๆ ได้เปรียบเทียบแทรกไว้ในเนื้อหาบางแล้ว

การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นมีลักษณะบางประการคล้ายกับการปกครองแบบคณะบุคคลของแคว้นวัชชี กล่าวคือ เป็นระบอบที่ไม่ได้ปกครองโดยคนๆ เดียวแบบระบอบกษัตริย์ แต่ปกครองโดยคณะบุคคลที่มีสิทธิ์ตัดสินใจร่วมกัน แต่ทั้งนี้ก็มีความต่างกันตรงที่ระบอบประชาธิปไตยนั้น เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนสมัครเข้าไปเป็นคณะผู้ปกครองประเทศได้ โดยผ่านการเลือกตั้ง แต่การปกครองของแคว้นวัชชีนั้นสงวนสิทธิ์ไว้เฉพาะคณะเจ้าเท่านั้น ส่วนกระบวนการปกครองมีความคล้ายคลึงกันคือ ระบอบประชาธิปไตยยกเอารัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของการปกครอง ส่วนแคว้นวัชชียกเอา “ธรรม” ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ เช่น อปริหานิยธรรม เป็นต้น ให้เป็นหลักปฏิบัติสูงสุดของคณะผู้ปกครอง

ในการจัดสรรอำนาจนั้นก็มีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ระบอบประชาธิปไตยแบ่งอำนาจออกเป็น 3 ฝ่ายคือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ ส่วนแคว้นวัชชีนั้นก็มี การจัดสรรอำนาจออกเป็นฝ่ายๆ อย่างชัดเจนไม่ก้าวก่ายกัน เท่าที่ปรากฏอยู่ในอรรถกถา พระไตรปิฎกพบว่า มีการแบ่งอำนาจบริหาร และ อำนาจตุลาการชัดเจนมาก คือ คณะเจ้าวัชชีเป็นฝ่ายบริหารโดยมีคัดเลือกตัวแทนคณะเจ้าหนึ่งท่านให้เป็นพระราชา อำนาจตุลาการนั้นเป็นหน้าที่ของ “มหาอำมาตย์” เป็นต้น ส่วนอำนาจนิติบัญญัตินั้นไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนว่า มีการแบ่งอำนาจนี้ออกไปต่างหากหรือไม่ แต่จากพระดำรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายว่า “ไม่บัญญัติข้อที่ไม่เคยบัญญัติไว้ ไม่เพิกถอนข้อที่บัญญัติไว้แล้ว สมาทานวัชชีธรรมแบบโบราณ ตามที่บัญญัติไว้แล้ว ประพฤติกันอยู่”

พระดำรัสนี้สามารถตีความได้ 2 ประเด็นคือ ประเด็นแรก คือ อำนาจนิติบัญญัติรวมอยู่กับอำนาจบริหารของเจ้าวัชชีคณะเดียวกัน ประเด็นที่สอง เจ้าวัชชีแบ่งออกเป็น 2 คณะคือ คณะที่ทำหน้าที่บริหาร และ คณะที่ทำหน้าที่บัญญัติกฎหมาย จากข้อมูลที่มีอยู่นี้ยังไม่อาจจะสรุปได้ว่าเป็นประเด็นไหนกันแน่ แต่ทั้งนี้อำนาจนิติบัญญัติตามอปริหานิยธรรมนั้นเป็นอำนาจที่ค่อนข้างหนึ่งคือ บัญญัติตามประเพณีอันดีงามแต่โบราณของชาววัชชีเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ความเคลื่อนไหวที่สำคัญทางการปกครองจึงอยู่ที่ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการซึ่งมีการ

แบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนเป็นหลัก

ในส่วนของอำนาจตุลาการของแคว้นวัชชีนั้นยังมึประเด็นที่น่าสนใจคือ มีการแบ่งอำนาจออกเป็นชั้นๆ คล้ายๆ กับอำนาจตุลาการปัจจุบันที่มีแบ่งเป็น ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา นอกจากนี้ยังมีศาลย่อยอื่นๆ อีกหลายศาล ในอำนาจตุลาการของแคว้นวัชชีนั้น มีการแบ่งออกเป็น 7 ชั้น คือ มหาอำมาตย์ฝ่ายสอบสวน, มหาอำมาตย์ฝ่ายผู้พิพากษา, มหาอำมาตย์ฝ่ายที่ชื่อว่าลูกขุน, มหาอำมาตย์ 8 ตระกูล, เสนาบดี, อุปราช และ พระราชา

บางคดีก็สิ้นสุดที่มหาอำมาตย์ฝ่ายสอบสวน กล่าวคือ หากฝ่ายนี้สอบสวนจำเลยแล้วพบว่า “บริสุทธิ์” ก็จะปล่อยตัวไป แต่ถ้าสอบสวนแล้วมีข้อมูลที่บ่งบอกว่า “จำเลยผิดจริง” ก็จะส่งจำเลยไปในฝ่ายที่สูงขึ้นตามลำดับจนถึงพระราชา หากพระราชาสอบสวนแล้วพบว่าจำเลยผิดจริง ก็จะโปรดให้เจ้าหน้าที่อ่านคัมภีร์กฎหมายประเพณี ในคัมภีร์กฎหมายประเพณีนั้น เขียนไว้ว่า ผู้ใดทำความผิดชื่อนี้ผู้นั้นจะต้องมีโทษชื่อนี้ พระราชาก็ทรงนำการกระทำของผู้นั้น มาเทียบกับตัวบทกฎหมายนั้นแล้ว ทรงลงโทษตามสมควรแก่ความผิดนั้น

ประเด็นนี้มีข้อสังเกตว่า พระราชาซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดฝ่ายบริหารนั้น ก็ต้องทำหน้าที่ฝ่ายตุลาการด้วยในกรณีที่ “คดีความ” บางคดีไม่อาจจะระงับได้ในกระบวนการยุติธรรม ชั้นต้น ซึ่งประเด็นนี้ก็แตกต่างจากระบบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ที่ผู้นำฝ่ายบริหารได้แก่ นายกรัฐมนตรี เป็นต้น จะไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความเลย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่า มีทั้งส่วนที่เหมือนกัน คล้ายกัน และแตกต่างกันอยู่หลายประการ โดยข้อแตกต่างที่สำคัญที่สุดคือ แคว้นวัชชียึดหลักธรรม ได้แก่ อปรีหานิยธรรม เป็นต้น เป็นหัวใจสำคัญในการปกครองประเทศ แต่ระบอบประชาธิปไตยนั้น ยึดรัฐธรรมนูญที่คนซึ่งยังมีกิเลสอยู่ช่วยกันร่างขึ้นเป็นกฎหมายสูงสุดเป็นหัวใจสำคัญที่สุดในการปกครองประเทศ

จุดอ่อนของประชาธิปไตยและแนวทางแก้ไข

หากผู้ปกครองเป็นคนดี มีความสามารถ ระบบการปกครองแบบเผด็จการไม่ว่าจะเป็นโดยบุคคล เช่น ระบอบราชาธิปไตย หรือ โดยหมู่คณะ เช่น ระบอบสังคมนิยม จะสามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของสังคมได้เร็วที่สุด แต่มีความเสี่ยงสูง เพราะคนเราเมื่อยังไม่หมดกิเลส การมีอำนาจลึทธิขาดโดยไม่มีการถ่วงดุล ทำให้มีแนวโน้มการใช้อำนาจในทางมิชอบสูงไปด้วย และหากเป็นอย่างนั้น จะสร้างความเสียหายแก่สังคมได้อย่างมหาศาล

ในสภาพสังคมโลกปัจจุบันระบอบประชาธิปไตยซึ่งเป็นการปกครองที่ใช้อำนาจอธิปไตย

มาจากประชาชน จึงเป็นระบอบการปกครองที่มีความบกพร่องน้อยที่สุด แต่ก็ยังมีจุดอ่อนคือ หากคนหมู่มาถูกชักนำด้วยอำนาจอิทธิพลของสื่อการประชาสัมพันธ์สร้างภาพลักษณ์ที่เก่งกาจ อำนาจเงิน หรือด้วยอิทธิพลอันใด ทำให้เลือกคนไม่ดี คนขาดความสามารถในการบริหารเข้ามาปกครองประเทศแล้ว ก็อาจสร้างความเสียหายได้มาก ไม่ว่าจะเป็นโดยการคอร์รัปชัน การใช้อำนาจรัฐไปในทางมิชอบ หรือการบริหารนำพาประเทศไปในทางที่ผิด การทำให้เกิดความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

แนวทางแก้ไขคือ จะต้องให้ความรู้กับประชาชนให้รู้เท่าทันสื่อ รู้เท่าทันนักการเมือง ให้คิดตัดสินใจอย่างมีเหตุผล อิงข้อมูลที่เป็นจริงมากกว่าใช้อารมณ์ และสร้างเป็นกระแสร่วมกันของคนทั้งชาติให้ทุกคนยึดธรรมเป็นใหญ่คือ นำหลักธรรมความถูกต้องดีงาม ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้มาเป็นค่านิยมร่วมของสังคมเป็นเครื่องนำทางสังคมไปสู่ทิศทางที่พึงประสงค์ ซึ่งจะทำให้นักการเมืองต้องประพฤติตนอยู่ในกรอบของหลักธรรมนั้นด้วย เพราะมิฉะนั้นประชาชนจะไม่ยอมรับ โดยสรุปคือนำหลักธรรมมาธิปไตยมาประยุกต์ใช้กับหลักประชาธิปไตยนั่นเอง

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 6 รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก จบโดยสมบูรณ์แล้ว
โปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 6 และกิจกรรมในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 6
แล้วจึงศึกษาบทที่ 7 ต่อไป

บทที่ 7
นิติศาสตร์
ในพระไตรปิฎก

เนื้อหาบทที่ 7

นิติศาสตร์ในพระไตรปิฎก

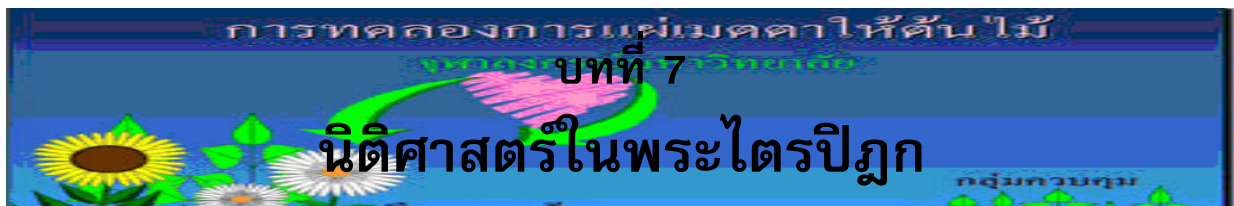
- 7.1 ภาพรวมนิติศาสตร์ในพระไตรปิฎก
- 7.2 ความเป็นมาของกฎหมายในพระไตรปิฎก
- 7.3 พระวินัยคือกฎหมายในพระไตรปิฎก
- 7.4 องค์ประกอบของสิกขาบท
- 7.5 ขั้นตอนการบัญญัติสิกขาบท
- 7.6 หมวดหมู่และจำนวนสิกขาบท
- 7.7 ตัวอย่างสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์
- 7.8 สิกขาบทเป็นพุทธบัญญัติมิใช่มติคณะสงฆ์
- 7.9 การประชุมทบทวนสิกขาบททุกกึ่งเดือน
- 7.10 อธิกรณ์ในพระไตรปิฎก
- 7.11 อธิกรณ์สมณะ : ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์
- 7.12 พระวินัยธรรณักกฎหมายในพระธรรมวินัย

แนวคิด

1. นิติศาสตร์ในพระไตรปิฎกนั้นคือพระวินัย ได้แก่ พระวินัย 227 ลิกขาบทของพระภิกษุซึ่งเป็นกฎระเบียบสำหรับควบคุมความประพฤติของพระภิกษุให้เรียบร้อย
2. พระวินัยแต่ละลิกขาบทนั้นมีการแจ่มแจ้งรายละเอียดชัดเจนมากทั้งนี้เพื่อให้พระภิกษุมีความเข้าใจอย่างแจ่มชัดไม่คลุมเครือ สามารถปฏิบัติตามได้ถูกต้อง และมีการประชุมทบทวนพระวินัยกันทุก 15 วัน เพื่อให้ภิกษุทุกรูปจำได้อย่างแม่นยำ ซึ่งต่างกับกฎหมายทางโลกที่รัฐไม่มีระบบการศึกษากฎหมายแก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและต่อเนื่องเช่นนี้
3. พระวินัยทุกลิกขาบทเป็นพุทธบัญญัติทั้งสิ้น กล่าวคือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้นที่บัญญัติขึ้น ส่วนพระสาวกเป็นผู้ศึกษาและปฏิบัติตามเท่านั้น ด้วยเหตุนี้พระวินัยทุกข้อจึงมีสมบูรณ์และศักดิ์สิทธิ์ใช้ได้ยาวนาน ส่วนกฎหมายทางโลกนั้นเนื่องจากผู้ร่างยังไม่หมดกิเลสและความรู้ยังไม่สมบูรณ์จึงต้องอาศัยการระดมความคิด ตัดสินด้วยเสียงส่วนใหญ่ และมีการปรับปรุงแก้ไขเป็นระยะๆ
4. คุณสมบัติของพระวินัยธรซึ่งถือเป็นนักกฎหมายในทางธรรมนั้น มีการกำหนดคุณสมบัติที่ชัดเจนว่าจะต้องมีความรู้คู่ศีลธรรม

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจหลักนิติศาสตร์ในพระไตรปิฎกดังนี้ คือ ความ เป็นมาของกฎหมายในพระไตรปิฎก, พระวินัยคือกฎหมายในพระไตรปิฎก, องค์ประกอบของ ลิกขาบท, ขั้นตอนการบัญญัติลิกขาบท, หมวดหมู่และจำนวนลิกขาบท, ตัวอย่างลิกขาบทใน พระปาฏิโมกข์, ลิกขาบทเป็นพุทธบัญญัติมิใช่มติคณะสงฆ์, การประชุมทบทวนลิกขาบททุก กึ่ง เดือน, อธิกรณ์ในพระไตรปิฎก, อธิกรณ์สมณะธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์ และพระวินัยธรนัก กฎหมายในพระธรรมวินัย

7.1 ภาพรวมนิติศาสตร์ในพระไตรปิฎก

นิติศาสตร์ในพระไตรปิฎกนั้นกล่าวถึง “พระวินัยหรือศีล” ของพระภิกษุเป็นหลัก โดยเฉพาะพระวินัย 227 ลีขาทบ อันมีมาในพระปาฏิโมกข์ เพราะเป็นกฎระเบียบสำหรับควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาของพระภิกษุให้เรียบร้อย ซึ่งมีลักษณะคล้ายๆ กับกฎหมายในทางโลกอันเป็นกฎที่ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม

พระวินัยแต่ละลีขาทบนั้นมีการแจจแจงรายละเอียดอย่างชัดเจนว่า คำแต่ละคำที่เป็นพุทธบัญญัตินั้นมีความหมายอย่างไรได้บ้าง และชี้ชัดว่ามุ่งถึงความหมายใดเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อให้พระภิกษุมีความเข้าใจอย่างชัดเจนไม่คลุมเครือ ส่งผลให้ปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งของพระวินัยก็คือพระภิกษุทุกรูปจะต้องเข้าร่วมประชุมทบทวนพระวินัยทุก 15 วัน เพื่อให้จำได้อย่างแม่นยำ ซึ่งต่างกับกฎหมายทางโลกที่ไม่มีระบบการศึกษาทบทวนอย่างต่อเนื่องเช่นนี้ แต่ละประเทศจึงมีประชาชนจำนวนมากที่ไม่รู้กฎหมาย

ลีขาทบทั้ง 227 ข้อ รวมทั้งลีขาทบปลีกย่อยอื่นๆ นั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งสิ้น กล่าวคือ เมื่อมีเหตุที่ไม่เหมาะสมจากการกระทำของพระภิกษุเกิดขึ้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามเรื่องราว ตาหนิผู้กระทำความผิด แจกแจงให้ทราบว่าการกระทำนั้นไม่เหมาะสม มีโทษอย่างไร แล้วทรงบัญญัติพระวินัยขึ้น ห้ามมิให้พระภิกษุกระทำพฤติกรรมอย่างนั้นอีก พร้อมกำหนดโทษว่า หากภิกษุรูปใดฝ่าฝืนไปกระทำ จะมีโทษอย่างไร ส่วนภิกษุที่เป็นเหตุต้นบัญญัตินั้นถือว่ายังไม่ต้องรับโทษ เพราะในขณะกระทำการนั้นยังไม่มีบทบัญญัติห้ามพระองค์ไม่ปรับความผิดย้อนหลัง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นที่ละข้อตามเหตุที่เกิดขึ้นอย่างนี้ ส่วนพระสาวกเป็นผู้ศึกษาและปฏิบัติตามเท่านั้น ซึ่งต่างกับการบัญญัติกฎหมายในทางโลกที่จะมีการประชุมระดมความคิดเห็นจากนักกฎหมายจำนวนมาก และนำเสนอเพื่ออนุมัติจากรัฐสภา หากรัฐสภาเห็นชอบก็สามารถนำกฎหมายนั้นๆ มาบังคับใช้ได้

เหตุที่ลีขาทบทุกข้อเป็นพุทธบัญญัติล้วนทำให้มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นกรอบแห่งความ

ประเพณีและการอยู่ร่วมกันของคณะสงฆ์มากกว่า 2,500 ปี เป็นเสมือนหนึ่งรัฐธรรมนูญของคณะสงฆ์ส่วนกติกาย่อยที่หมู่สงฆ์ในที่ใดที่หนึ่งกำหนดขึ้นนั้นก็สามารมีได้ตามความเหมาะสมของยุคสมัยและสถานการณ์ แต่จะต้องไม่ขัดหรือแย้งกับพระวินัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเหมือนกฎหมายที่ต้องไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญฉนั้น

พระวินัยอันเป็นพุทธบัญญัติทำให้ได้รับการยอมรับจากคณะสงฆ์ทั้งหมดนี้มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการสร้างเอกภาพในคณะสงฆ์มายาวนาน ลองคิดว่า หากพระพุทธร่องค์ทรงอนุญาตให้ พระสาวกบัญญัติพระวินัยได้ สาวกยุคหลังซึ่งยังมีกิเลสอยู่และมีสติปัญญาไม่พออาจรู้เท่าไม่ถึงการณ์บัญญัติสิกขาบทที่ไม่ควรบัญญัติขึ้น รวมทั้งเพิกถอนสิกขาบทที่เป็นพุทธบัญญัติต่างๆ เป็นเหตุให้พระพุทธรศาสนาเสื่อมโดยเร็ว สิกขาบทที่ไม่ได้เป็นพุทธบัญญัตินั้นจะขาดความสมบูรณ์และศักดิ์สิทธิ์ คณะสงฆ์บางคณะที่ไม่ยอมรับจะทำให้เกิดความแตกแยก ต่างกับพุทธบัญญัติซึ่งแม้อกาลเวลาจะผ่านมา 2,500 กว่าปีแล้วแต่ก็ยังคงความสมบูรณ์และศักดิ์สิทธิ์อยู่ พระสาวกยังช่วยกันรักษาไว้จนถึงปัจจุบัน

จุดเด่นอีกประการหนึ่งของพระวินัย คือ เน้นการควบคุมและตรวจสอบตนเอง กล่าวคือ พระภิกษุที่ไปทำผิดพระวินัยเข้า ถือว่ามีความผิดต้องโทษนับตั้งแต่กระทำความผิด เช่น ไปเสพเมถุนเข้าก็จะต้องอาบัติปาราชิกขาดจากความเป็นพระภิกษุทันที ไม่ว่าจะมึนรู้หรือไม่รู้ก็ตาม ในขณะที่กฎหมายทางโลกจะต้องโทษก็ต่อเมื่อผู้ทำผิดถูกจับได้และถูกพิจารณาลงโทษแล้ว

7.2 ความเป็นมาของกฎหมายในพระไตรปิฎก

จากเนื้อหาในอัครคณสูตรในบทที่ 5 แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์โดยเฉพาะเรื่องการเมืองการปกครอง ซึ่งเกี่ยวข้องกับนิติศาสตร์หรือเรื่องกฎหมายด้วย ในยุคแรกที่มนุษย์ยังเกิดขึ้นบนโลกนั้นยังไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์ใดๆ เพราะมนุษย์ยุคนั้นมีบุญมากเพ็งจุติลงมาจากพรหมโลก รู้ว่าอะไรควรทำและอะไรไม่ควรทำ จึงอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

เมื่อกาลเวลาผ่านไปยาวนาน มนุษย์ที่มีกิเลสมากเริ่มมาบังเกิดขึ้นประกอบกับสิ่งแวดล้อมบนโลกกระตุ้นให้กิเลสที่มีอยู่ในใจของแต่ละคนพวขึ้น เป็นเหตุให้มีการทำอกุศลกรรมต่างๆ ส่งผลให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมและทำให้คนอื่นๆ ในสังคมเดือดร้อน เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์เหล่านั้นจึงประชุมกันวางกฎระเบียบต่างๆ ขึ้น เช่น ปักปันเขตแดนที่ทำกินกัน ไม่ล่วงล้ำเขตแดนของกันและกันมีการแต่งตั้งผู้ปกครองคือกษัตริย์ให้เป็นใหญ่ในที่ทำกินทั้งปวงให้ทำหน้าที่ตัดสินลงโทษคนกระทำความผิดกฎระเบียบที่หมู่คณะตกลงกันไว้ กฎระเบียบที่กล่าวมานี้ถือว่าเป็นกฎหมายในสังคมมนุษย์ยุคแรกๆ ซึ่งต่อมาก็ค่อยๆ วิวัฒนาการมาตามลำดับ และมีกฎระเบียบ

ต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

นอกจากนี้ในจักกวัตติสูตรและมหาสุทฺถสสูตรมีการกล่าวถึง กุศลกรรมบถ 10 และศีล 5 ว่าเป็นกฎระเบียบของคนในสังคมด้วย แต่ศีล 5 และ กุศลกรรมบถ 10 นั้นไม่มีใครบัญญัติขึ้นเป็น “มนุษยธรรม” ที่มีมาแต่เดิมซึ่งมนุษย์ผู้มีบุญจะรู้ว่าเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติตามหากล่วงละเมิดจะเกิดความเสื่อม แม้ในอัครคัมภีร์จะไม่ได้กล่าวถึงมนุษยธรรมโดยตรง แต่ถึงกระนั้นมนุษย์ยุคแรกก็มีสิ่งนี้ประจำใจ จึงทำให้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข ต่อมาเมื่อคนมีกิเลสมากขึ้นและได้ล่วงละเมิดมนุษยธรรมเหล่านี้ จึงจำเป็นต้องออกกฎระเบียบอื่นๆ เพิ่มขึ้นเพื่อเป็นกรอบกติกาควบคุมคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบเรียบร้อย คล้าย ๆ กับยุคปัจจุบันซึ่งคนมีกิเลสมากจึงต้องมีกฎหมายต่าง ๆ มากมายช่วยบังคับควบคุม จะอาศัยเพียงศีล 5 และกุศลกรรมบถ 10 นั้นไม่เพียงพอแล้ว

กฎหมายหรือกฎระเบียบต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาสังคม เกิดขึ้นเพื่อปราบปรามคนพาลอภีบาลคนดี เป็นกรอบให้คนในสังคมปฏิบัติตาม การบังเกิดขึ้นของพระวินัยสิกขาบทต่าง ๆ ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาก็มีลักษณะเดียวกันนี้ ส่วนสังคมใดที่มีคนดีมีคุณธรรมมากหรือเป็นสังคมของคนมีบุญมาก สังคมนั้นก็ไม่ต้องบังคับบัญญัติกฎหมายต่าง ๆ ขึ้น เพราะคนจะรู้ว่าสิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขโดยอัตโนมัติ

จากที่กล่าวมานี้เป็นความเป็นมาของกฎหมายซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก สำหรับรายละเอียดในประเด็นอื่นๆ ของนิติศาสตร์นั้น จะกล่าวถึงเรื่องพระวินัยของพระภิกษุเป็นหลัก เพราะมีข้อมูลที่ละเอียดชัดเจนสะท้อนให้เห็นถึงหลักนิติศาสตร์ในพระไตรปิฎกได้เป็นอย่างดี

7.3 พระวินัยคือกฎหมายในพระไตรปิฎก

ในพระพุทธศาสนา กฎหมายคืออะไร คำที่ใกล้ที่สุด ตรงที่สุด ก็คือคำว่า “วินัย” หรือ “ศีล” หรือถ้าเรียกเป็นข้อ ๆ ก็คือ สิกขาบท คำว่า วินัย หมายถึง “กฎสำหรับฝึกอบรมกาย วาจา” (วินยโนโต เจว กายวาจา) เพราะเป็นเครื่องป้องกันความประพฤติที่ไม่เหมาะสมทางกายและทางวาจา เรื่องวินัยในพระพุทธศาสนานั้นถือว่าเป็นเรื่องใหญ่และมีความสำคัญมาก เพราะเป็น 1 ใน 3 ของพระไตรปิฎกที่เดิวนั้น คือ พระวินัยปิฎก

จริงๆ แล้วคำว่า พระไตรปิฎกก็ดี คำว่าพระพุทธศาสนาก็ดี ที่เราเรียกกันปัจจุบันนี้เป็นคำใหม่ซึ่งเกิดขึ้นในยุคหลัง ศัพท์เดิมที่ใช้ในสมัยพุทธกาล คือ คำว่า “ธรรมวินัย” ธรรมวินัยมาจากคำคู่คือ ธรรม กับ วินัย แล้วรวมกันเป็นเอกพจน์ คือ สองอย่างแต่รวมเป็นอันเดียว นี่คือตัวของพระพุทธศาสนา เราจะต้องมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่าง 2 คำนี้ แล้วจะเห็นหลักการ

ของพระพุทธศาสนาทั้งหมด

ธรรม หมายถึง ความจริงที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ ดังพระดำรัสว่า พระตถาคตทั้งหลาย เสด็จอุบัติขึ้นก็ตาม ไม่เสด็จอุบัติขึ้นก็ตาม อาตมอันนั้น คือ อัมมจิติ อัมมเนียม อิทปปัจจย ก็ยังดำรงอยู่ พระตถาคตย่อมตรัสรู้ ย่อมตรัสรู้ทั่วถึงอาตมอันนั้น ครั้นแล้วย่อมตรัสบอก ทรงแสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ดีขึ้น และตรัสว่า ท่านทั้งหลายจงดู ดังนี้¹

ธรรมเป็นความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติของมัน เราอาจจะแปลได้หลายอย่าง เช่น แปลว่า ธรรมชาติ กฎธรรมชาติ ความเป็นจริง เป็นต้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมด้วยการเข้าถึงพระธรรมกายภายใน จึงได้รู้แจ้งความจริงต่างๆ ในธรรมชาติด้วยพระธรรมกายนั้น

หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมแล้วก็เสด็จจาริกสั่งสอนชาวโลก แต่การที่จะสั่งสอนธรรมให้บังเกิดประโยชน์แก่คนหมู่มากและเกิดระบบการสอนธรรมสืบต่อไปอย่างต่อเนื่องยาวนานแม้พระองค์จะปรินิพพานไปแล้วนั้น พระองค์ไม่อาจจะที่จะทำเพียงลำพังได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดตั้ง “องค์กร” ขึ้นมา เพื่อรองรับงานเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระองค์ องค์กรในที่นี้คือ “สังฆะ” หรือ “สงฆ์” สังฆะไม่ใช่บุคคลในภาษาไทยเรามองคำว่าสงฆ์นี้เป็นตัวพระภิกษุไป คำว่า สงฆ์ หมายถึง หมู่ หรือ ชุมชน หมายความว่าต้องมีคนจำนวนหนึ่งมารวมตัวกัน ไม่ใช่คนเดียว แต่สงฆ์เป็นชุมชนที่จัดตั้งขึ้นมา

เมื่อตั้ง สังฆะ หรือ ชุมชนขึ้นมาแล้ว เมื่อมีคนมารวมกันแล้ว ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการระเบียบ จะต้องมีการจัดวางระบบแบบแผน เพื่อให้สมาชิกทุกคนปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน จะเป็นเหตุให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

วินัย จึงถูกบัญญัติขึ้นเพื่อเป็นกรอบความประพฤติทางกายและวาจาของคนในสังฆะที่จัดตั้งขึ้น เพื่อเอื้อให้สมาชิกทุกคนในสังฆะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข จะได้ศึกษาและเผยแผ่ “ธรรม” อันเป็นเป้าหมายของการเข้ามาอยู่ในสังฆะได้อย่างเต็มที่ และเมื่อตรัสรู้ธรรมแล้วก็จะได้ช่วยกันเผยแผ่ธรรมที่ตนได้ตรัสรู้สืบต่อไป ความจริงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าวัตถุประสงค์ของการบัญญัติพระวินัยไว้ 10 ประการ² แต่โดยภาพรวมแล้วทั้ง 10 ประการนั้นก็มีความมุ่งหมายหลักดังที่ได้กล่าวมานี้

สรุปว่าเดิมนั้นมีธรรม แต่เพื่อให้คนหมู่มากได้ประโยชน์จากธรรม จึงมีวินัยขึ้นมาจัดสรรความเป็นอยู่ของหมู่มนุษย์ ให้เกิดโอกาสอันดีที่สุด ที่จะใช้ธรรมให้เป็นประโยชน์หรือได้ประโยชน์จากธรรมนั้น ถ้าจัดตั้งวางระบบแบบแผนโดยไม่มีธรรมคือความจริงที่แท้เป็นฐาน

¹ ปัจจยสูตร, สังยุตตนิกาย นิทานวรรค , มก. เล่ม 26 ข้อ 61 หน้า 96.

² หมายเหตุ ดูรายละเอียด หน้า 175.

แล้ว การจัดตั้งนั้นก็ไร้ความหมาย ดังนั้น วินัยคือการจัดตั้งของมนุษย์จึงต้องตั้งอยู่บนฐานของธรรม คือตัวความจริงแท้ ธรรมจึงสูงสุดในโลก ธรรมสูงสุดในสังคมมนุษย์ แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเองก็ทรงเคารพธรรม ธรรมจึงเป็นฐานของวินัย และเป็นทั้งจุดหมายของวินัย

ธรรมเป็นเรื่องของความจริงแท้ในธรรมชาติ ส่วนวินัยถูกบัญญัติขึ้นเพื่อหนุนธรรม ในพระพุทธศาสนา เมื่อพูดถึง ธรรม เราจะใช้คำว่า แสดง เพราะธรรมเป็นความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดา เราเพียงแต่ไปรู้และแสดงมัน แต่ถ้าพูดถึง วินัย จะใช้คำว่า บัญญัติ เพราะเป็นเรื่องที่จัดตั้งหรือทำขึ้นมา เพราะฉะนั้นเราจึงพูดว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า “ทรงแสดงธรรม” และพูดว่า “ทรงบัญญัติวินัย” พระวินัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัตินี้หมายถึงเอาศีล 227 ข้อของพระภิกษุ อย่างไรก็ตามพระวินัยหรือศีลที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติขึ้นก็มี ได้แก่ ศีล 5, ศีลที่อยู่ในมรรคมงคล 8 ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ซึ่งเป็นศีลที่มีมาแต่เดิมอยู่ในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้

แต่องค์กรสงฆ์ยุคแรกซึ่งมีเฉพาะพระอริยเจ้านั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่ได้บัญญัติวินัยคือศีล 227 ข้อขึ้นแม้แต่ข้อเดียว ทั้งนี้เพราะพระอริยเจ้าทั้งหลายนั้นเป็นผู้มีกิเลสเบาบาง มีวินัยในตัวเองคือ มีสัมมาวาจา มีสัมมากัมมันตะ และมีสัมมาอาชีวะ ปกครองตนเองได้ รู้ว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ จึงไม่จำเป็นต้องบัญญัติพระวินัยเพิ่มอีก นอกจากนี้ในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบางพระองค์ เช่น พระวิปัสสี พระสิขี และ พระเวสสภู เป็นต้น ก็ไม่มีการบัญญัติพระวินัยคือ 227 ข้อเลยแม้แต่ข้อเดียวตราบนานแต่ละพระองค์ปรินิพพานเพราะพระภิกษุในยุคนั้นเป็นผู้ไม่มีโทษ¹ กล่าวคือ กิเลสเบาบาง รู้ว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ จึงไม่ทำในสิ่งที่ผิดคือเป็นโทษ เพราะฉะนั้นวินัยก็ดี กฎหมายก็ดีที่บัญญัติเพิ่มขึ้นมานั้นจึงจำเป็นเฉพาะยุคที่คนมีกิเลสมากเท่านั้น

วินัย 227 ข้อของพระภิกษุ นั้น แต่ละข้อจะเรียกว่า ลิกขาบท คำว่า ลิกขาบท มาจาก ลิกขา + บท “บท” คือ ข้อ และ “ลิกขา” คือ ศึกษา ลิกขาบทจึงแปลว่า ข้อศึกษา หรือ ข้อฝึก ลิกขาบทแต่ละข้อที่บัญญัติขึ้นมาในวินัยจึงเป็นข้อศึกษาทั้งสิ้นถ้าพระภิกษุเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง จะต้องมองลิกขาบทต่างๆ ว่าไม่ใช่ข้อบังคับ แต่เป็นข้อฝึกตน หรือ ข้อศึกษา เป็นแบบฝึกหัด และตอนที่บุคคลใดๆ เข้ามาบวชเป็นภิกษุ นั้น ก็มาบวชด้วยความสมัครใจของตนเอง ไม่มีใครบังคับ เมื่อบวชแล้วอยู่ได้ จะลาสิกขาไปก็ไม่มีใครห้าม ดังนั้นลิกขาบทแต่ละข้อจึงเป็นข้อศึกษา เป็นบทฝึกตน ไม่ใช่ข้อบังคับ แต่ไม่ได้หมายความว่า เมื่อไม่เป็นข้อบังคับแสดงว่าไม่จำเป็นต้องทำตามก็ได้เมื่อบวชแล้วก็ต้องทำตามกิจและข้อวัตรปฏิบัติของนักบวชให้สมบูรณ์จึงจะ

¹ พระวินัยปิฎก เล่ม ๑ มหาวีรยัค ปฐมภาค ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล, มก. เล่ม 1 หน้า 344.

ได้ชื่อว่าเป็นนักบวช และจะบรรลូវัตถุประสงค์ของการบวชได้

7.3.1 ลิกขาบทเป็นเหตุให้พระศาสนาตั้งอยู่ได้นาน

วันหนึ่งพระสารีบุตรได้มีความคิดสงสัยเกิดขึ้นว่า ศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใดไม่ดำรงอยู่นาน ของพระองค์ใดดำรงอยู่นาน ท่านจึงเข้าไปกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ตรัสตอบว่า ดูก่อนสารีบุตร ศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามวิปัสสี พระนามสิขี และพระนามเวสสภู ไม่ดำรงอยู่นาน ศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามกุกสันธะ พระนามโกนาคมณะ และพระนามกัสสปะดำรงอยู่นาน ซึ่งสาเหตุที่ทำให้ศาสนาดำรงอยู่ไม่นานมี 3 ประการดังนี้

(1) พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามวิปัสสี พระนามสิขีและพระนามเวสสภู ไม่ทรงแสดงธรรมโดยพิสดารคือกว้างขวางละเอียดลออแก่สาวกทั้งหลาย จึงทำให้พระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งสามพระองค์นั้นมีน้อย

(2) ลิกขาบทก็มิได้ทรงบัญญัติ ลิกขาบทในที่นี้คือลิกขาบท 227 ข้อของพระภิกษุ

(3) ปาฏิโมกข์ก็มิได้ทรงแสดงแก่สาวก ปาฏิโมกข์ในที่นี้คือลิกขาบทข้อต่างๆ ส่วนการแสดงปาฏิโมกข์คือ การยกลิกขาบททุกข้อที่บัญญัติไว้แสดงในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน¹ เพื่อให้พระภิกษุได้ทบทวนศีลของตน แต่เมื่อไม่มีการบัญญัติลิกขาบทจึงไม่มีการแสดงปาฏิโมกข์ไปโดยปริยายด้วย

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเหล่านั้นและสาวกยุคแรกผู้ตรัสรู้ตามปรินิพพานไปแล้ว สาวกยุคหลังที่ต่างชื่อกัน ต่างโคตรกัน ต่างชาติกัน ออกบวชจากตระกูลต่างกัน จึงยังพระศาสนานั้นให้อันตรธานโดยฉับพลัน เปรียบเสมือนดอกไม้ต่างพรรณที่เขากองไว้บนพื้นกระดาน ยังไม่ได้ร้อยด้วยด้าย ลมย่อมพัดให้ดอกไม้เหล่านั้นกระจัดกระจายได้ ฉะนั้น สำหรับสาเหตุที่ทำให้ศาสนาดำรงอยู่นานนั้นมี 3 ประการเช่นกันดังนี้

(1) พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามกุกสันธะ พระนามโกนาคมณะ และพระนามกัสสปะ ทรงแสดงธรรมโดยพิสดาร คือ กว้างขวางละเอียดลออแก่สาวกทั้งหลาย จึงทำให้พระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งสามพระองค์นั้นมีมาก

(2) ลิกขาบทก็ทรงบัญญัติ

(3) ปาฏิโมกข์ก็ทรงแสดงแก่สาวก

¹ พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ทุติยภาค, มก. เล่ม 4 ข้อ 689 หน้า 757.

แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าเหล่านั้นและสาวกยุคแรกผู้ตรัสรู้ตามจะปรินิพพานไปแล้ว แต่สาวกยุคหลังที่ต่างชื่อกัน ต่างโคตรกัน ต่างชาติกัน ออกบวชจากตระกูลต่างกัน ก็ดำรงพระศาสนา นั้นไว้ได้ยาวนาน เปรียบเสมือนดอกไม้ต่างพรรณที่เขากองไว้บนพื้นกระดาน ร้อยดีแล้วด้วยด้าย ลมย่อมกระจายไม่ได้ ขจัดไม่ได้ กำจัดไม่ได้ฉนั้น

พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายสาเหตุที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามวิปัสสี พระนามสิขี และพระนามเวสสภู ไม่ทรงแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวกทั้งหลายไว้ว่า ในกาลของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่านั้น คนมีอายุยืน มีกิเลสเบาบาง แคได้ฟังอริยสัจ 4 เพียงพระคาถาเดียว ย่อมบรรลุธรรมได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่านั้นจึงไม่ทรงแสดงธรรมโดยพิสดาร จึงทำให้พระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งสามพระองค์นั้นมีน้อย¹

เหมือนกับกรณีพระสารีบุตรในสมัยที่ยังเป็นอุปติสสปริพาชกซึ่งเป็นผู้มีกิเลสเบาบาง มีปัญญามาก เพียงแค่ได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิเถระเรื่องอริยสัจ 4 เพียงคาถาเดียวว่า “ธรรมเหล่าใด มีเหตุเป็นแดนเกิด พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และเหตุแห่งความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”² ธรรมในที่นี้คือทุกข มีเหตุคือตัณหาเป็นแดนเกิด ความดับแห่งทุกขคือนิโรธ และการจะดับทุกขคือขจัดตัณหาได้ก็ต้องปฏิบัติมรรคมืองค์แปด อุปติสสปริพาชกได้ฟังเพียงแค่นี้ก็เข้าใจแจ่มแจ้ง และได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน

นักศึกษาลองคิดว่า หากพระสาวกและพระสาวิกาทุกรูปของพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้ามีปัญญามากอย่างพระสารีบุตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะไม่ได้แสดงธรรมโดยพิสดารเลย เพราะแสดงเพียงแคคาถาเดียวก็บรรลุธรรมแล้ว จะมีพระธรรมคำสอนตกทอดมาถึงพวกเราเพียงแค 1 คาถานี้ และโอวาทปฏิบัติโมกข์ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์จะต้องแสดงเท่านั้น ซึ่งแม้พวกเราจะฟังก็ร้อยก็พันครั้งก็ยังไม่บรรลุธรรมเสียที เนื่องจากเรายังมีกิเลส มาก และมีปัญญาน้อยอยู่นั่นเอง

ความดำรงอยู่นานของศาสนา 2 ประเภท

ความดำรงอยู่นานของพระศาสนานั้นมี 2 ประเภทคือ ดำรงอยู่นานโดยนับจำนวนปี และดำรงอยู่นานโดยนับช่วงอายุคน พระผู้มีพระภาคเจ้าวิปัสสีมีพระชนมายุ 80,000 ปี แม้สาวกในยุคของพระองค์ก็อายุประมาณนั้น ศาสนาของพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้าตั้งอยู่ได้ 160,000 ปี สำหรับพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าสิขีมีพระชนมายุ 70,000 ปี ศาสนาของพระองค์ตั้งอยู่

¹ พระวินัยปิฎก เล่ม ๑ มหาวีกังค์ ปฐมภาค ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล, มก. เล่ม 1 หน้า 344.

² อัมมปัทมสูตร อรรถกถาขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, มก. เล่ม 40 หน้า 126.

ได้ 140,000 ปี ส่วนพระเวสสุธัมมสัมพุทธเจ้ามีพระชนมายุ 60,000 ปี ศาสนาของพระองค์ตั้งอยู่ได้ตลอด 120,000 ปี จริงๆ แล้วถ้านับจำนวนปีพระศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์นี้มีอายุยืนนานมาก แต่ถ้านับโดยช่วงอายุคนแล้วจะเห็นว่า ศาสนาตั้งอยู่ได้เพียง 2 ช่วงอายุคนเท่านั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่าไม่ดำรงอยู่นาน¹

ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่ากกุสันธะมีพระชนมายุ 40,000 ปี พระโกนาคนัน มีพระชนมายุ 30,000 ปี พระกัสสปะ มีพระชนมายุ 20,000 ปี แม้พระสาวกในยุคของพระพุทธเจ้าเหล่านั้นก็มีอายุประมาณนั้น ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคทั้ง 3 พระองค์นี้ มีการบัญญัติสิกขาบท มีการแสดงปาฏิโมกข์ และมีพระธรรมคำสอนมาก ด้วยเหตุนี้ศาสนาของพระผู้มีพระภาคทั้ง 3 พระองค์จึงดำรงอยู่นานโดยนับจำนวนปีด้วย และดำรงอยู่นานโดยนับยุคของคนด้วย² สำหรับศาสนาในยุคของเราตั้งอยู่มาได้ 2,500 กว่าปีแล้ว ถ้านับจำนวนปีถือว่ายังน้อยมาก แต่ถ้านับโดยช่วงอายุคนจะได้หลายช่วงอายุคน เพราะคนยุคของเรามีอายุน้อย กล่าวคือ ในสมัยพุทธกาลคนมีอายุประมาณ 100 ปี หากนำตัวเลขนี้ไปคำนวณก็จะได้อายุพระศาสนาถึง 30 ช่วงอายุคนแล้ว และจะดำรงอยู่ต่อไปได้ตราบนานเท่าที่พุทธบริษัทยังรักการศึกษาและปฏิบัติธรรม

7.3.2 กาลเวลาแห่งการบัญญัติสิกขาบท

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสความสำคัญของสิกขาบทในฐานะที่จะทำให้พระพุทธศาสนาอายุยืนนานแล้ว พระสารีบุตรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ถึงเวลาแล้วพระพุทธเจ้าข้า ที่จะทรงบัญญัติสิกขาบท ถึงเวลาแล้วที่จะทรงแสดงปาฏิโมกข์แก่สาวก อันจะเป็นเหตุให้พระศาสนานี้ดำรงอยู่ได้นาน

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “จงรอก่อน สารีบุตร ตถาคตผู้เดียวจักรู้กาลในกรณีนั้น ก็บรรดาภิกษุ 500 รูปนี้ภิกษุที่ทรงคุณธรรมอย่างต่ำ ก็เป็นโสตาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงเป็นผู้ที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า” กล่าวคือ พระภิกษุทั้ง 500 รูปนั้นต่างก็เป็นพระอรียบุคคล จึงรู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ ไม่ทำในสิ่งที่ผิดพลาดให้เกิดความเสื่อมเสีย จึงยังไม่มีความจำเป็นต้องบัญญัติพระวินัยในตอนนั้น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงกาลแห่งการบัญญัติสิกขาบทและแสดงปาฏิโมกข์ว่า จะกระทำเมื่อ “มีอาสวัฏฐานียธรรม คือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ เช่น การเสพเมถุน การ

¹ พระวินัยปิฎก เล่ม ๑ มหาวีถัมภ์ ปฐมภาค ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล, มก. เล่ม 1 หน้า 352.

² พระวินัยปิฎก เล่ม ๑ มหาวีถัมภ์ ปฐมภาค ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล มก. เล่ม 1 หน้า 352-353.

ลักทรัพย์ การอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน เป็นต้น เกิดขึ้นในสงฆ์หรือในศาสนานี้” เมื่อใด
อัสวัฏฐานิยธรรมเหล่านั้นปรากฏขึ้น เมื่อนั้นพระศาสดาจึงจะบัญญัติสิกขาบท แสดงปาฏิ
โมกข์แก่สาวก เพื่อกำจัดอัสวัฏฐานิยธรรมเหล่านั้น

การที่อัสวัฏฐานิยธรรมจะปรากฏในสงฆ์หรือในศาสนานั้น มีเหตุอยู่ 3 ประการ

(1) สงฆ์เป็นหมู่ใหญ่โดยภิกษุผู้บวชนานแล้ว หมายถึง เป็นหมู่ใหญ่เพราะมีภิกษุเถระ
ซึ่งบวชมานานจำนวนมาก เพราะจะมีเหตุให้พระพุทธร่องค์บัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับพระเถระ เช่น
พระเถระรูปใดโง่เขลาไม่ฟังให้อุปสมบท เป็นต้น¹

(2) สงฆ์เป็นหมู่ใหญ่โดยแพร่หลายแล้ว หมายถึง มีแพร่หลายทั้งพระเถระ พระภิกษุ
ปานกลาง และพระภิกษุบวชใหม่ เพราะจะมีเหตุให้พระพุทธร่องค์บัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับการ
วางตัวระหว่างภิกษุที่ต่างพรรษากัน

(3) สงฆ์เป็นหมู่ใหญ่เล็ดโดยลามแล้ว เพราะจะมีเหตุให้พระพุทธร่องค์บัญญัติสิกขาบท
เกี่ยวกับเรื่องลามสักการะ เช่น ภิกษุใดให้ของควรเคี้ยวหรือของควรบริโภคด้วยมือของตนแก่
นักบวชเปลือยก็ดี แก่ปริพาชกก็ดี แก่ปริพาชิกาก็ดี ภิกษุนั้นต้องปาจิตติย์ เป็นต้น²

พระอรรถกถาจารย์ยังได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า ธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะยัง
ไม่มีปรากฏในสงฆ์เพียงใด พระศาสดาจะไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายเพียงนั้น
เพราะถ้าบัญญัติ พระศาสดาจะถูกค่อนขอด จะถูกคัดค้าน และจะถูกติเตียน

เหล่าชนบางพวกจะค่อนขอด จะคัดค้านและติเตียนว่า พระสมณโคตมจักผูกมัดด้วย
สิกขาบททั้งหลาย จักบัญญัติปาราชิกเพื่อให้ภิกษุสงฆ์ยอมตามเรา ทำตามคำของเรา
กุลบุตร เหล่านี้จะกองโกตะใหญ่ละเครือญาติใหญ่ บางพวกละแม้ราชสมบัติอันอยู่ในเงื้อมมือ
เพื่อออกบวช เป็นผู้สันโดษด้วยความเป็นผู้มีอาหารและเครื่องนุ่งห่มเป็นอย่างดี มีความเคารพ
ในสิกขา ไม่ห่วงใยในร่างกายและชีวิตมิใช่หรือ ในกุลบุตรเหล่านั้น ใครเล่า จักเสพเมถุนหรือจัก
ลักของๆ ผู้อื่น หรือจักฆ่าผู้อื่น หรือจักเลี้ยงชีวิตด้วยการอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน ชนทั้งหลาย
ที่ไม่ทราบกำลังแห่งพระตถาคต จะทำให้สิกขาบทที่บัญญัติไว้กำเริบคือไม่คงอยู่ในสถานเดิม

การบัญญัติสิกขาบทไว้ก่อนที่จะมีอัสวัฏฐานิยธรรม เช่น การเสพเมถุน การลักทรัพย์
การอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน เป็นต้น เกิดขึ้นนั้น เปรียบเสมือนแพทย์ผู้ไม่ฉลาดเรียกบุรุษบาง
คนซึ่งหัวฝียังไม่เกิดขึ้นมาแล้วบอกว่า พ่อมหาจำเริญ หัวฝีใหญ่จักเกิดขึ้นในสรีระตรงนี้ของท่าน

¹ 1/359 พระวินัยปิฎก เล่ม ๑ มหาวีกังค์ ปฐมภาค เวรัญชกัณทวรรณนา มก.

² 1/360 พระวินัยปิฎก เล่ม ๑ มหาวีกังค์ ปฐมภาค ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล มก.

ท่านจงรีบให้หมอเยียวยามันเสียเถิด บุรุษนั้นบอกว่า ท่านจงเยียวยามันเถิด แพทย์นั้นจึงผ่าสรีระของบุรุษนั้น เอาyata และพอกแล้วบอกว่า โรคใหญ่ของท่าน เราได้เยียวยาแล้ว ท่านจงให้รางวัลแก่เรา บุรุษนั้นจะค่อนข้างอด คัดค้าน และติเตียนนายแพทย์ว่า หมอโง่งนี่พูดอะไร หมอโง่งนี่ทำทุกซ์ให้เกิดแก่เรา และทำให้เราต้องเสียเลือดไปมิใช่หรือ แต่ถ้านายแพทย์ผู้ฉลาดเยียวยาหัวฝีที่เกิดขึ้นแล้วด้วยการผ่าตัดพอกยาและพันแผล ก็จะไม่ถูกค่อนข้างอดคัดค้านและติเตียน และจะได้รางวัลตอบแทนเป็นอันมาก

7.4 องค์ประกอบของสิกขาบท

สิกขาบทนั้นมีองค์ประกอบ 5 ประการด้วยกันดังนี้

1.) ต้นบัญญัติ หมายถึง เรื่องเล่าของผู้ที่ประพาศเสียหายในกรณีต่างๆ เป็นรายแรก ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอ้างถึงเพื่อบัญญัติสิกขาบทในข้อต่างๆ เช่น พระสุทินน์ เป็นต้นบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ 1 เป็นต้น

2.) พระบัญญัติ หมายถึง สิกขาบทที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าบัญญัติเป็นข้อห้ามมิให้ภิกษุล่วงละเมิด มีบทกำหนดโทษหรือปรับอาบัติผู้ล่วงละเมิด

ถ้าเป็นการบัญญัติสิกขาบทในครั้งแรกเรียกว่า “มูลบัญญัติ” ส่วนการบัญญัติเพิ่มเติมในภายหลังเพื่อให้รัดกุมมากขึ้นเรียกว่า “อนุบัญญัติ” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

มูลบัญญัติของปาราชิกสิกขาบทที่ 3 ว่า “ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศีลตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น แม้ภิกษุนี้เป็นปาราชิก¹ หาสังวาสมิได้”

อนุบัญญัติของปาราชิกสิกขาบทที่ 3 ว่า “อนึ่งภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศีลตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น พุดพรรณนาคุณความตายหรือชักชวนเพื่อให้ตายว่า ท่านผู้เจริญจะมีชีวิตลำบากยากเข็ญนี้ไปทำไม ท่านตายเสียดีกว่า ดังนี้ เธอมีจิตอย่างนี้มีดำริในใจอย่างนี้ พุดพรรณนาคุณความตายหรือชักชวนเพื่อความตายโดยประการต่างๆ แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้”

3.) สิกขาบทวิภังค์และบทภาชนีย์ คำว่า สิกขาบทวิภังค์ หมายถึง การจำแนกความสิกขาบท เป็นการอธิบายความหมายของศัพท์หรือข้อความในพระบัญญัติ เช่น ในสิกขาบทวิภังค์

¹ ปาราชิก หมายถึง โทษหนักที่สุดทางพระวินัย ภิกษุใดกระทำความผิดต้องโทษปาราชิกแล้ว จะขาดจากความเป็นพระภิกษุทันทีที่กระทำความผิดนั้น ไม่ว่าผู้อื่นจะรู้หรือไม่รู้จักก็ตาม และห้ามบวชใหม่ตลอดชีวิต เปรียบเหมือนโทษประหารชีวิตทางโลก

แห่งปาราชิกสิกขาบทที่ 1 ท่านอธิบายความหมายของคำว่า “ภิกษุ” ว่ามีความหมาย 12 นัย คือ ผู้ขอ, ผู้อาศัยการเที่ยวขอ, ผู้ใช้ผืนผ้าที่ถูกทำให้เสียราคา, ผู้ที่ถูกตั้งชื่อนั้น ผู้ปฏิญาณตนอย่างนั้น, ผู้ที่พระพุทธเจ้าบวชให้, ผู้บวชด้วยวิธีรับไตรสรณะ, ผู้เจริญ, ผู้มีแก่นสาร ผู้ยังต้องศึกษา, ผู้ไม่ต้องศึกษา (หมายถึงผู้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์แล้ว) และ ผู้ที่สงฆ์บวชให้ด้วยญัตติจตุตถกรรม แล้วชี้เฉพาะความหมายที่ประสงค์ว่า คำว่า “ภิกษุ” ในสิกขาบทนี้ หมายถึงผู้ที่สงฆ์บวชให้ด้วยญัตติจตุตถกรรม

คำว่า บทภาษณีย์ แปลว่า การจำแนกแยกแยะความหมายของบท เป็นการนำเอาบทหรือคำในสิกขาบทวิภังค์มาขยายความเพิ่มเติมอีก เช่น ในปาราชิกสิกขาบทที่ 2 สิกขาบทวิภังค์ให้นิยามคำว่า “ทรัพย์สินที่เจ้าของมิได้ให้” ไว้แล้ว บทภาษณีย์ก็ขยายความเพิ่มเติมอีกว่า “ทรัพย์สิน ที่อยู่ในแผ่นดิน ทรัพย์สินที่อยู่บนบก ทรัพย์สินที่อยู่ในอากาศ ทรัพย์สินที่อยู่ในที่แจ้ง ทรัพย์สินที่อยู่ในน้ำ ทรัพย์สินที่อยู่ในเรือ ทรัพย์สินที่อยู่ในยาน ทรัพย์สินที่นำติดตัวไปได้ เป็นต้น” จากนั้นก็อธิบายตัวสิกขาบทอย่างละเอียดทุกคำพร้อมยกตัวอย่างประกอบ

4.) อนาปัตติวาร ว่าด้วยข้อยกเว้นสำหรับบุคคลผู้ล่วงละเมิดสิกขาบทโดยไม่ต้องอาบัติ เช่น ปาราชิกสิกขาบทที่ 3 มีข้อยกเว้นไม่ปรับอาบัติปาราชิกแก่ภิกษุผู้ฆ่ามนุษย์ในกรณีต่อไปนี้ คือ ภิกษุไม่มีเจตนา, ภิกษุไม่รู้, ภิกษุไม่ประสงค์จะฆ่า, ภิกษุวิกลจริต, ภิกษุมีจิตฟุ้งซ่าน, ภิกษุมีจิตกระสับกระส่ายเพราะทุกข์เวทนา และ ภิกษุดันบัญญัติ

5.) วินีตวัตถุ ว่าด้วยเรื่องต่างๆ ของภิกษุผู้กระทำการบางอย่างอันอยู่ในขอบข่ายของสิกขาบทนั้นๆ ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงได้สวนเอง แล้วทรงวินิจฉัยชี้ขาดว่าต้องอาบัติใดหรือไม่ เช่น ในปาราชิกสิกขาบทที่ 3 มีเรื่องที่ทรงวินิจฉัยชี้ขาดรวม 103 เรื่อง เมื่อเปรียบกับกฎหมายทางโลกแล้ว ก็เป็นเสมือนคือพิพากษาศาลฎีกา อันเป็นแนวทางการพิจารณาว่า การกระทำใดผิดหรือไม่ชัดเจนยิ่งขึ้น

จะเห็นว่าสิกขาบทแต่ละข้อที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าบัญญัติขึ้นนั้น มีการแจกแจงรายละเอียดชัดเจนมาก ทั้งนี้เพื่อให้พระภิกษุทุกรูปเข้าใจแจ่มแจ้งในทุกแง่มุม ไม่มีความคลุมเครือ ส่งผลให้ปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องเสมอเหมือนกันทั้งหมด

7.5 ขั้นตอนการบัญญัติสิกขาบท

ขั้นตอนการบัญญัติสิกขาบทนั้นมีอยู่ 4 ขั้นตอนด้วยกันคือ

- 1) มีเหตุเกิดขึ้น
- 2) พระภิกษุกราบทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
- 3) ประชุมสงฆ์
- 4) บัญญัติสิกขาบท

ในขั้นตอนการประชุมสงฆ์นั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงสอบถามภิกษุที่ก่อเหตุนั้นๆ ขึ้นว่าทำจริงหรือไม่ เมื่อเขายอมรับว่าทำจริง พระองค์ก็จะทรงติเตียน ตรัสถึงโทษของความเป็นคนเลียงยาก บำรุงยาก มักมาก ไม่สันโดษ คลุกคลี และโทษของความเกียจคร้าน แล้วตรัสถึงคุณของความเป็นคนเลียงง่าย เป็นต้น จากนั้นพระองค์จึงตรัสวัตถุประสงค์ของการบัญญัติสิกขาบทแล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบท

ตัวอย่างการบัญญัติสิกขาบท

ตัวอย่างต่อไปคือการบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ 1

ต้นบัญญัติหรือผู้ก่อเหตุให้ต้องบัญญัติพระวินัยครั้งแรกคือ พระสุทินน์เนื่องจากท่านได้เสพเมถุนกับภรรยาเก่าของท่าน เพราะถูกมารดาและบิดารบเร้าให้ท่านลาสิกขาออกไป เพื่อสืบสกุลและดูแลมรดกเป็นอันมาก แต่พระสุทินน์ไม่ปรารถนาจะลาสิกขามารดาของท่านจึงกล่าวว่า พ่อสุทินน์ ถ้าอย่างนั้นพ่อจงให้พืชพันธุ์ไว้บ้าง พวกเจ้าลิจฉวีจะได้ไม่ไร้ทรัพย์สมบัติของเรา ซึ่งหาบุตรผู้สืบสกุลไม่ได้

พระสุทินน์กล่าวว่า คุณโยม เฉพาะเรื่องนี้อาตมาอาจทำได้ เพราะท่านเห็นว่าไม่มีโทษ เนื่องจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังมิได้ทรงบัญญัติสิกขาบท เมื่อท่านพระสุทินน์ตอบรับแล้วจึงจูงแขนภรรยาเก่าพาเข้าป่ามหายวันแล้วทำการเสพเมถุน เหล่าเทพทั้งหลายมีภูมเทวา เป็นต้น ผู้ได้เห็นเหตุการณ์นั้นจึงกระจายข่าวต่อๆ กันไปจนถึงพรหมโลกว่า ท่านผู้เจริญ โอ ภิกษุสงฆ์ ไม่มีเสียดไม่มีโทษ พระสุทินน์กลับทบทวนก่อเสียดขึ้นแล้ว ก่อโทษขึ้นแล้ว

ต่อมาพระสุทินน์เกิดความร้อนใจขึ้นว่า เราได้ชั่วแล้วหนอ เราไม่ได้ดีแล้วหนอ เพราะเราบวชในพระธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีอย่างนี้แล้ว ยังไม่สามารถประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ตลอดชีวิต เพราะความร้อนใจนั้นท่านจึงซบผอม เศร้าหมอง มี

ผิวพรรณคล้ำ มีผิวเหลืองขึ้นๆ มีเนื้อตัวสะพรั่งด้วยเส้นเอ็น

ภิกษุที่เป็นสหายของพระสุทินเห็นอาการของท่านแล้วจึงสอบถามสาเหตุ เมื่อทราบแล้วจึงติเตียนว่า อาวุโส ธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้วเพื่อคลายความกำหนัด ไม่ใช่เพื่อความกำหนัด เพื่อเป็นที่สำรอกแห่งราคะ เพื่อเป็นที่สิ้นแห่งตัณหา เพื่อความดับทุกข์ เพื่อนิพพานมิใช่หรือ อาวุโส การละกาม การกำจัดความกระหายในกาม พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสบอกไว้แล้วมิใช่หรือ อาวุโส การกระทำของท่านนั้นเป็นไปเพื่อความไม่เลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส และเป็นไปเพื่อความเลื่อมจากความเลื่อมใสของชนที่เลื่อมใสแล้ว

ภิกษุสหายเหล่านั้นได้ติเตียนท่านพระสุทินอย่างนี้แล้ว จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงรับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ แล้วทรงสอบถามพระสุทินว่า “ดูก่อนสุทิน ข้าว่าเธอเสพเมถุนธรรมในภรรยาเก่าจริงหรือ”

ท่านพระสุทินทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียนว่า “ดูก่อนโมฆบุรุษ การกระทำของเธอนั้น ไม่เหมาะสม ไม่สมควร ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ เธอบวชในธรรมวินัยที่เรากล่าวไว้ดีอย่างนี้แล้ว ไฉนจึงไม่สามารถประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ตลอดชีวิตเล่า”

ดูก่อนโมฆบุรุษ องค์กำเนิดที่เธอสอดเข้าไปในปากงูเห่า ยังดีกว่าองค์กำเนิดที่เธอสอดเข้าไปในองค์กำเนิดของมาตุคามไม่ดีเลย องค์กำเนิดอันเธอสอดเข้าไปในหลุมถ่านที่ไฟติดลุกโชนยังดีกว่า องค์กำเนิดที่เธอสอดเข้าไปในองค์กำเนิดของมาตุคาม ไม่ดีเลย เพราะบุคคลผู้สอดองค์กำเนิดเข้าไปในปากงูเห่า นั้น พึงมีความทุกข์เพียงแค่ว่าตาย แต่ไม่เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนบุคคลผู้ทำการสอดองค์กำเนิดเข้าไปในองค์กำเนิดของมาตุคามนั้น ตายไปแล้ว จะพึงเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

ดูก่อนโมฆบุรุษ เธอได้ตั้งอสังกัสนั่นเป็นเรื่องของชาวบ้าน เป็นของคนชั้นต่ำ อันชั่วหยาบ มีน้ำเป็นที่สุด มีในที่ลับ เป็นของคนคู่ อันคนคู่พึงร่วมกันเป็นไป เธอเป็นคนแรกที่ทำอกุศลธรรม เป็นหัวหน้าของคนเป็นอันมาก การกระทำของเธอนั้น เป็นไปเพื่อความไม่เลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ส่วนคนที่เลื่อมใสแล้วก็จะเลื่อมจากความเลื่อมใส

วัตถุประสงค์ของการบัญญัติสิกขาบท

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงดิเตียนพระสุทินอย่างนี้แล้ว จึงตรัสถึงโทษของความเป็นคนเลี้ยยาก บำรุงยาก มักมาก ไม่สันโดษ คลุกคลี และโทษของความเกียจคร้าน แล้วตรัสถึงคุณของความเป็นคนเลี้ยง่าย เป็นต้น พระองค์จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยมีวัตถุประสงค์ 10 ประการ คือ

(1) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ หมายถึง การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้แจงให้คณะสงฆ์มองเห็นโทษแห่งความประพฤตินั้นๆ ให้เห็นความจำเป็นและยอมรับสิกขาบทที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้น

(2) เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์

(3) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก

(4) เพื่อความอยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก

(5) เพื่อป้องกันอาสวะอันจะเกิดในปัจจุบัน

(6) เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต

(7) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

(8) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

(9) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัตถธรรม

(10) เพื่อถือตามพระวินัย

จากนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสพระปฐมบัญญัติว่า “ก็ภิกษุใดเสพเมถุนธรรมเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้ ”

พระปฐมบัญญัตินี้เป็น “มูลบัญญัติ” คือ การบัญญัติครั้งแรกของสิกขาบทข้อนี้ ซึ่งต่อมากจะมี “อนุบัญญัติ” คือ การบัญญัติเพิ่มเติมในรายละเอียดปลีกย่อยของสิกขาบทข้อนี้เพื่อให้รอบคอบรัดกุมมากขึ้นดังได้กล่าวแล้วข้างต้น

จะเห็นว่าวัตถุประสงค์ทั้ง 10 ประการนี้ โดยภาพรวมแล้วก็เพื่อให้พระภิกษุทุกรูปอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข จะได้ศึกษาธรรมอันเป็นเป้าหมายของการบวชได้อย่างเต็มที่ และช่วยเกื้อหนุนให้เข้าถึงธรรมได้อย่างรวดเร็ว

7.6 หมวดหมู่และจำนวนสิกขาบท

ศีลของพระภิกษุนั้นเป็น “อปริยัตตปาริสุทธิศีล” หมายถึง มากมาย ไม่มีที่สิ้นสุด ในวิสุทธิมรรคกล่าวไว้ว่าศีลของพระภิกษุมี 3 ล้านกว่าสิกขาบท แต่โดยรวมแล้วศีลของพระภิกษุแบ่งออกเป็น 4 หมวดใหญ่ๆ เรียกว่า ปาริสุทธิศีล 4 ดังนี้ คือ

(1) ปาฏิโมกขสังวรศีล หมายถึง ศีล 227 สิกขาบท

(2) อินทริยสังวรศีล หมายถึง การสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป เวลาได้ยินเสียง เวลาดมกลิ่น เวลาสัมผัส เวลาลิ้มรส หรือระลึกถึงอารมณ์ต่างๆ

(3) อาชีวปาริสุทธิศีล หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ เลี้ยงชีพด้วยวิสัยของสมณะ คือ การปฏิบัติตนอยู่ในพระธรรมวินัย แล้วอาศัยปัจจัย 4 ที่ญาติโยมถวายด้วยศรัทธาเลี้ยงชีพ ไม่เลี้ยงชีพด้วยการประกอบอาชีพอย่างฆราวาส หรือไม่หลอกลวงเขาเลี้ยงชีวิต กล่าวคือ บวชแล้วไม่ได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ แต่อาศัยผ้าเหลืองเพื่อเลี้ยงชีพ เป็นต้น

(4) ปัจจัยสันนิสสิตศีล หมายถึง ศีลที่ว่าด้วยการให้พิจารณาปัจจัย 4 คือ จีวร บิณฑบาตที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคก่อนบริโภค ไม่บริโภคด้วยต้นหาความมัวเมา โดยให้พิจารณาว่าเราบริโภคสิ่งเหล่านี้เพื่อให้ยังชีพอยู่ได้เท่านั้น จะได้บำเพ็ญสมณธรรมได้สะดวก

ปาริสุทธิศีล 4 นี้ยังมีรายละเอียดอีกมาก ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะปาฏิโมกขสังวรศีล คือ ศีล 227 สิกขาบทเท่านั้น เพราะบัญญัติไว้เป็นข้อๆ อย่างชัดเจนและมีการกำหนดโทษหนักเบาแตกต่างกันไป ทำให้สะดวกต่อการเปรียบเทียบกับกฎหมายในทางโลก

ปาฏิโมกขสังวรศีล แบ่งออกเป็น 8 หมวด คือ ปาราชิก 4 สิกขาบท, สังฆาทิเสส 13 สิกขาบท, อนียต 2 สิกขาบท, นิสสัคคียปาจิตติย 30 สิกขาบท, ปาจิตติย 92 สิกขาบท, ปาฏิเทสนียะ 4 สิกขาบท, เสขยวัตร 75 สิกขาบท และอธิกรณสมณะ 7 สิกขาบท รวมทั้งหมดเป็น 227 สิกขาบท

สิกขาบทเหล่านี้ จะเรียงลำดับจากโทษหนักไปหาโทษเบา กล่าวคือ ปาราชิกมีโทษหนักที่สุด ส่วนสิกขาบทอื่นจะมีโทษลดหย่อนลงมาเรื่อยๆ โดยเสขยวัตรจะมีโทษเบาที่สุด ส่วนอธิกรณสมณะนั้นเป็นวิธีระงับอธิกรณ์ ไม่ได้มีการกำหนดโทษเหมือนสิกขาบทหมวดอื่น เพราะไม่ได้เป็นสิกขาบทที่ต้องถือปฏิบัติโดยทั่วไป แต่จะใช้เฉพาะการระงับอธิกรณ์หรือคดีความที่เกิดขึ้นเท่านั้น

(1) ปาราชิก แปลว่า ผู้พ่ายแพ้ พ่ายแพ้ในที่นี้คือ พ่ายแพ้ต่อเส้นทางของนักบวช เพราะปาราชิกเป็นสิกขาบทหนัก ภิกษุใดล่วงละเมิดจะขาดจากความเป็นภิกษุทันที ไม่ว่าจะเป็นผู้มีผู้นั้นรู้ หรือไม่รู้จักก็ตาม แม้ยังครองผ้าเหลืองอยู่ก็ถือว่าไม่ได้เป็นพระภิกษุแล้ว แต่เป็นฆราวาสที่เอาผ้าเหลืองมาห่อไว้เท่านั้น ดังนั้นผู้ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทปาราชิกเข้าแล้ว จึงต้องลาสิกขาออกไป และจะไม่ได้รับอนุญาตให้บวชเป็นภิกษุอีก

การล่วงละเมิดหรือทำผิดสิกขาบทแต่ละข้อเรียกว่า “อาบัติ” หรือ “ต้องอาบัติ” ผู้ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทปาราชิกก็จะเรียกว่า “ต้องอาบัติปาราชิก” จะเห็นว่าสิกขาบทปาราชิกนั้นมีชื่อสิกขาบทกับชื่ออาบัติเหมือนกัน แต่บางสิกขาบท เช่น หมวดเสขยวัตรซึ่งชื่อสิกขาบทกับชื่ออาบัติไม่เหมือนกัน กล่าวคือ หมวดเสขยวัตรมีชื่ออาบัติว่า “ทุกกฏ”

(2) สังฆาติเสส แปลว่า สิกขาบทที่ต้องอาศัยสงฆ์ในกรรมเบื้องต้นและกรรมที่เหลือ หมายความว่า เป็นสิกขาบทที่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดเข้าแล้วจะต้องอาศัยสงฆ์ช่วยจัดการแก้ไขให้สังฆาติเสสนั้นมีโทษหนักรองลงมาจากปาราชิก ผู้ล่วงละเมิดไม่ถึงกับขาดจากความเป็นภิกษุยังสามารถแก้ไขได้ ส่วนผู้ที่ต้องอาบัติปาราชิกไม่สามารถแก้ไขได้

ภิกษุใดต้องอาบัติสังฆาติเสสจะแก้ไขด้วยการอยู่กรรม กล่าวคือ จะให้อยู่ในสถานที่ที่แยกไว้สำหรับผู้ต้องอาบัติสังฆาติเสสโดยเฉพาะ ไม่อยู่ปะปนกับภิกษุทั่วไป เพื่อให้ผู้ต้องอาบัติได้สำนึกผิดและสำรวมระวังต่อไป เมื่ออยู่กรรมจนครบกำหนดเวลาและผ่านขั้นตอนของการอยู่กรรมทุกอย่างแล้ว ก็สามารถกลับมาอยู่ร่วมกับภิกษุทั่วไปได้

ในปัจจุบันพระภิกษุจำนวนมากนิยมอยู่กรรมแม้ไม่ได้อาบัติสังฆาติเสส หรือบางรูปเพียงแค่สงสัยก็ขออยู่กรรมแล้ว ทั้งนี้เพื่อความบริสุทธิ์บริบูรณ์แห่งศีลของตน นอกจากนี้จะได้มีเวลาศึกษาและปฏิบัติธรรมมากๆ ด้วย เพราะในระหว่างอยู่กรรม พระภิกษุรูปอื่นจะพยายามหลีกเลี่ยงไม่ไปรบกวน

สำหรับผู้ต้องอาบัติอื่นๆ นอกเหนือจากปาราชิกและสังฆาติเสสนั้น จะแก้ไขได้ด้วยการ “ปลงอาบัติ” ซึ่งหมายถึง การเปิดเผยอาบัติของตนต่อภิกษุอื่นหรือต่อสงฆ์

(3) อนียต แปลว่า ไม่แน่นอน หมายถึง สิกขาบทที่ไม่แน่นอนว่าภิกษุผู้ถูกกล่าวหาจะถูกปรับว่าได้ทำผิดสิกขาบทข้อไหนในระหว่าง “ปาราชิก สังฆาติเสสและปาจิตติย” หากเป็นทางโลกอนียตเปรียบเหมือนกับคดีที่มีทางตัดสินลงโทษได้หลายระดับขึ้นอยู่กับพยานบุคคลที่เชื่อถือได้หรือผู้เห็นเหตุการณ์

(4) นิสัคคียปาจิตติย คำว่า “นิสัคคิยะ” แปลว่า “ทำให้สละสิ่งของ” ส่วนคำว่า “ปาจิตติย” แปลว่า “การล่วงละเมิดอันทำให้กุศลธรรมคือความดีตกไป” นิสัคคียปาจิตติย จึงหมายถึง ลิกขาบทที่ภิกษุใดล่วงละเมิดเข้าแล้วจะต้องสละสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับลิกขาบทข้อนั้นๆ เช่น ไตรจีวร เป็นต้น เมื่อสละแล้วจึงสามารถแก้ไขได้ด้วยการปลงอาบัติได้

(5) ปาจิตติย เป็นลิกขาบทที่ไม่มีเงื่อนไขให้ต้องสละสิ่งของ เมื่อล่วงละเมิดแล้วสามารถแก้ไขด้วยการปลงอาบัติได้เลย

(6) ปาฏิเทสนียะ แปลว่า จะพึงแสดงคืน เป็นลิกขาบทที่ภิกษุรูปใดต้องอาบัติแล้วจะแก้ไขด้วยการแสดงคืนว่า “ท่านทั้งหลาย กระผมต้องธรรมคือ ปาฏิเทสนียะ เป็นธรรมที่น่าตำหนิไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคืนธรรมนั้น” การแสดงคืนนี้เป็นการปลงอาบัติอย่างหนึ่ง

(7) เสขยวัตร แปลว่า วัตรที่พระภิกษุพึงศึกษา ซึ่งเป็นวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับมารยาทอันดีงามต่างๆ ได้แก่ นุ่งห่มจีวรให้เรียบร้อย การฉันให้เรียบร้อย การแสดงธรรม และเบ็ดเตล็ดอื่นๆ ภิกษุที่กระทำผิดพลาดเมื่อตั้งใจว่าจะศึกษาปรับปรุงให้ดีขึ้นก็ถือว่าพ้นจากอาบัตินั้น

(8) อธิกรณสมณะ แปลว่า ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์ เป็นวิธีการระงับอธิกรณ์หรือคดีความที่เกิดขึ้นให้สงบเรียบร้อย ซึ่งจะอธิบายโดยละเอียดใน หัวข้อ 7.10 อธิกรณ์ในพระไตรปิฎก และ หัวข้อ 7.11 อธิกรณสมณะธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์”

7.7 ตัวอย่างลิกขาบทในพระปาฏิโมกข์

ลิกขาบทในพระปาฏิโมกข์มีทั้งหมด 8 หมวด 227 ลิกขาบทในที่นี้จะยกตัวอย่างเพียง 2 หมวดคือ ปาราชิก และ สังฆาทิเสส เพื่อให้นักศึกษาได้ทราบพอสังเขปว่า ลิกขาบทแต่ละข้อของพระภิกษุนั้นมีเนื้อหาเป็นอย่างไร

หมวดปาราชิก 4 ลิกขาบท

- 1) ภิกษุใดเสพเมถุนธรรมโดยที่สุตมณีในสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ต้องอาบัติปาราชิก
- 2) ภิกษุใดลักขโมยทรัพย์ที่มีราคาตั้งแต่ 5 มาสกขึ้นไป ต้องอาบัติปาราชิก
- 3) ภิกษุใดจงใจฆ่ามนุษย์ตาย หรือพรณนาคุณแห่งความตายจนผู้อื่นคล้อยตามแล้วฆ่าตัวตาย ต้องอาบัติปาราชิก
- 4) ภิกษุใดกล่าวอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตนหากผู้ฟังเข้าใจต้องอาบัติปาราชิกยกเว้นภิกษุนั้นสำคัญผิดว่าตนมีคุณวิเศษ

หมวดสังฆาทิเสส 13 ลิกขาบท

- 1) ภิกษุใดจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
- 2) ภิกษุใดมีจิตกำหนดแล้วจับต้องร่างกายสตรี ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
- 3) ภิกษุใดมีจิตกำหนดแล้วพูดกับสตรีพาตพิงเมณฺณธรรม ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
- 4) ภิกษุใดมีจิตกำหนดแล้วพูดกับสตรีให้บำเรอตนด้วยกาม ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
- 5) ภิกษุใดชักส่อให้ชายและหญิงเป็นสามีภรรยากันหรือเพื่อยู่ร่วมกันชั่วคราว ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
- 6) ภิกษุใดสร้างกุฏิส่วนตัว โดยไม่ปฏิบัติตามระเบียบการสร้างกุฏิที่วางไว้ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
- 7) ภิกษุใดให้สร้างวิหารใหญ่เพื่อตัวเอง โดยไม่ปฏิบัติตามระเบียบการสร้างวิหารที่วางไว้ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
- 8) ภิกษุใดใส่ความภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูล ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
- 9) ภิกษุใดอ้างเลขแล้วใส่ความภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูลต้องอาบัติสังฆาทิเสส
- 10) ภิกษุใดพยายามทำให้สงฆ์แตกกัน แม้ภิกษุทั้งหลายตักเตือนในที่ประชุมสงฆ์ถึง 3 ครั้งแล้ว ยังไม่เลิกพฤติกรรมนั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
- 11) ภิกษุใดสนับสนุนภิกษุรูปที่พยายามทำให้สงฆ์แตกกัน แม้ภิกษุทั้งหลายตักเตือนในที่ประชุมสงฆ์ถึง 3 ครั้งแล้ว ยังไม่เลิกพฤติกรรมนั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
- 12) ภิกษุใดว่ายากสอนยาก แม้ภิกษุทั้งหลายตักเตือนในที่ประชุมสงฆ์ถึง 3 ครั้ง แล้ว ยังไม่เลิกพฤติกรรมนั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
- 13) ภิกษุใดประจบศฤงคาร แม้ภิกษุทั้งหลายเตือนในที่ประชุมสงฆ์ถึง 3 ครั้ง แล้ว ยังไม่เลิกพฤติกรรมนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส

7.8 ลิกขาบทเป็นพุทธบัญญัติมิใช่มติคณะสงฆ์

จากตัวอย่างการบัญญัติปาราชิกลิกขาบทที่ 1 ข้างต้นจะเห็นว่า ปาราชิกลิกขาบทที่ 1 ก็ดี หรือลิกขาบททุกข้อของภิกษุและภิกษุณีนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งสิ้น กล่าวคือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงบัญญัติ ไม่ได้เป็นมติคณะสงฆ์ ไม่ได้เกิดจากการประชุมปรึกษาหารือกับคณะสงฆ์ว่า ควรจะบัญญัติลิกขาบทข้อไหน อย่างไร ระดับของโทษของแต่ละลิกขาบทเป็นอย่างไร ลิกขาบทข้อไหนมีโทษหนัก ลิกขาบทข้อไหนควรจะมีโทษเบา เป็นต้น ทุกอย่างที่กำลังกล่าวมานี้เป็นพุทธบัญญัติทั้งสิ้นการที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเรียกประชุมสงฆ์นั้นเป็นเพียงการแจ้งให้สงฆ์ทราบเท่านั้นว่ามีเหตุเกิดขึ้น และพระองค์ทรงบัญญัติลิกขาบทข้อนั้นๆ อย่างไร พระภิกษุและ ภิกษุณีเมื่อรับทราบแล้วจะได้ศึกษาและนำไปปฏิบัติ

การจะเป็นอย่างนี้ได้ผู้บัญญัติพระวินัยจะต้องเป็นผู้รู้แจ้งโลก คือต้องเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น บุคคลอื่นแม้เป็นพระอรหันต์ก็ไม่สามารถทำได้ เพราะแม้จะหมดกิเลสแล้วแต่ยังไม่ได้เป็นสัพพัญญูรู้แจ้งโลกเหมือนพระพุทธองค์ ส่วนกฎหมายทางโลกนั้นเนื่องจากผู้ร่างยังไม่หมดกิเลส และความรู้ยังไม่สมบูรณ์จึงต้องอาศัย การระดมความคิด ตัดสินด้วยเสียงส่วนใหญ่ และมีการปรับปรุงแก้ไขเป็นระยะๆ

ในอปริหานิยธรรมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างชัดเจนว่า “ไม่ให้บัญญัติสิ่งที่ตถาคตมิได้บัญญัติไว้... ไม่ให้เพิกถอนสิ่งที่ตถาคตบัญญัติไว้แล้ว ให้สมาทานประพฤติดูอยู่ในลิกขาบททั้งหลายตามที่ตถาคตบัญญัติไว้แล้ว”¹ แม้ในส่วน of พระธรรมคำสอน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เป็นต้นแหล่งแห่งคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา คำสอนหลักที่สำคัญ เช่น ความไม่ประมาท, อริยสัจ 4, มรรคมีองค์ 8, ไตรสิกขา เป็นต้น ล้วนมาจากพระองค์ทั้งสิ้น พระสาวกทำหน้าที่เพียงอธิบายขยายความคำสอนของพระองค์เท่านั้น

การที่ลิกขาบทของพระภิกษุและภิกษุณีทุกข้อเป็นพุทธบัญญัตินั้น เป็นข้อแตกต่างที่สำคัญกับการบัญญัติกฎหมายในทางโลก เพราะกฎหมายทางโลกเกิดจากการประชุมระดมความคิดของนักกฎหมาย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา เป็นต้น ไม่ได้เกิดจากความคิดของใครคนใดคนหนึ่งเพียงผู้เดียว

หากถามว่า เหตุใดลิกขาบทต้องเป็นพุทธบัญญัติเท่านั้น และเหตุใดพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาทั้งหมดต้องมาจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพียงผู้เดียวเท่านั้น เหตุใดพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงไม่อนุญาตให้ภิกษุหรือภิกษุณีบัญญัติสิ่งที่พระองค์มิได้บัญญัติไว้บ้าง

¹ มหาปริณิพพานสูตร, ทีมนิกาย มหาวรรค, มก. เล่ม 13 ข้อ 70 หน้า 240.

เพราะในปัจจุบันชาวโลกถือว่า การประชุมระดมความคิดก็ดี การให้สมาชิกในองค์กรทุกคนช่วยกันเสนอความเห็นอันแตกต่างหลากหลายก็ดี จะช่วยให้งานที่ทำบังเกิดผลดีมากกว่าการที่ใครคนใดคนหนึ่งคิดงานอยู่คนเดียวแล้วสั่งให้คนอื่นทำตาม

ในสมัยพุทธกาลมีตัวอย่างหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นนี้อยู่พอสมควรคือ กรณีสาวกนิครณฐ์แตกกันหลังจากนิคัณฐนาฏบุตรผู้เป็นเจ้าลัทธิถึงแก่กรรม ในครั้งนั้นพระอรหันต์ที่กราบทูลเรื่องนี้แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า

นิคัณฐนาฏบุตรถึงแก่กรรมแล้ว... พวกนิครณฐ์ก็แตกกัน เกิดแยกเป็นสองพวก ฯลฯ โดยเหตุที่ธรรมวินัยที่นิคัณฐนาฏบุตรกล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นธรรมวินัยที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ ไม่ใช่ธรรมวินัยที่ท่านผู้เป็นสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ เป็นธรรมวินัยที่ถูกทำลายเสียแล้ว เป็นธรรมวินัยไม่มีที่พึ่งพาอาศัย... พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรับรองว่า... ข้อนี้ย่อมเป็นอย่างนั้น...¹

ธรรมวินัยที่ผู้ไม่ได้เป็นสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้จะเป็นธรรมวินัยที่ไม่สมบูรณ์ เพราะศาสดามีความรู้ไม่สมบูรณ์ เนื่องจากไม่ได้เป็นสัมมาสัมพุทธะ ดังนั้นธรรมวินัยนั้นจึงมีถูกบ้าง ผิดบ้าง เมื่อสาวกนำไปปฏิบัติจึงไม่สามารถพ้นทุกข์ได้ เมื่อไม่พ้นทุกข์ ไม่ได้เข้าถึงสัจจะที่แท้จริงภายใน สาวกแต่ละคนก็จะตีความประสบการณ์ที่ตนปฏิบัติได้ไปต่างๆ กัน ซึ่งยากที่จะตรงกันเพราะต่างคนต่างทำและวิธีการที่ศาสดาสอนก็ไม่ถูกต้อง ด้วยเหตุนี้จึงแตกกันเพราะต่างคนก็คิดว่าตนเองถูก แต่พระธรรมวินัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ เป็นพระธรรมวินัยที่สมบูรณ์ถูกต้อง เพราะพระองค์เป็นสัมมาสัมพุทธะมีความรู้ที่สมบูรณ์แล้ว เมื่อสาวกสาวิกานำคำสอนไปปฏิบัติจนถึงที่สุดแล้วก็จะตรัสรู้ธรรมเหมือนกันตรงกัน

ในประเด็นนี้มีข้อที่น่าศึกษาอีกคือ แม้พระอรหันตสาวกคือผู้ที่ได้เข้าถึงสัจจะภายในแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ไม่อนุญาตให้บัญญัติสิ่งที่ตถาคตมิได้บัญญัติไว้ ถ้ามองว่าเพราะอะไร จากการศึกษาพบว่า พระอรหันตสาวกได้เข้าถึงสัจจะภายในแล้วก็จริง แต่ยังขาดคุณสมบัติหลายประการที่จะบัญญัติสิกขาบทได้ เนื่องจากสิกขาบทที่พระศาสดาบัญญัติไว้ จะต้องเป็นโอกาสโกจะเป็นแบบแผนใช้ปฏิบัติสืบต่อไปยาวนานอย่างน้อยๆ ก็ 5,000 ปี ด้วยเหตุนี้เองพระอรหันตสาวกจึงมีคุณสมบัติไม่พอที่จะบัญญัติได้และแม้พระปัจเจกพุทธเจ้าซึ่งมีบารมีมากกว่าพระอรหันต์ก็ไม่อาจทำได้เช่นกัน หน้าที่นี้เป็นหน้าที่เฉพาะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น

¹ ปาสาทิกสูตร, ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค, มก. เล่ม 15 ข้อ 95 หน้า 261.

ในพระไตรปิฎกมีปรากฏอยู่บ่อยครั้งที่พระอรหันต์กระทำในสิ่งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเห็นว่ากระทบต่อสาวกในภายหลัง เช่น กรณีพระมหากัปปิณะไม่ปรารถนาจะทำอุโบสถ เพราะท่านคิดว่าตนเป็นพระอรหันต์แล้วคงไม่ต้องทำ ในครั้งนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเตือนว่า “ดูก่อนพราหมณ์ทั้งหลาย ถ้าพวกเธอไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ซึ่งอุโบสถ เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครเล่าจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ซึ่งอุโบสถ ดูก่อนพราหมณ์ เธอจงไปทำอุโบสถ จะไม่ไปไม่ได้ จงไปทำสังฆกรรม จะไม่ไปไม่ได้.”¹ เหตุที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้ก็เพื่อต้องการให้เป็นแบบอย่างแก่ภิกษุภายหลังว่า แม้พระอรหันต์ยังต้องทำอุโบสถแล้วพระภิกษุปุณฺณจะไม่ได้ทำได้อย่างไร

จากตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่าแม้จะเป็นพระอรหันต์แล้ว แต่ในบางเรื่องท่านยังมองได้ไม่ไกลเหมือนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หากพระองค์อนุญาตให้พระอรหันต์สาวกบัญญัติสิกขาบทได้ สิกขาบทนั้นย่อมมีปัญหาในภายหลังอย่างแน่นอน ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงห้ามบัญญัติ ในยุคต่อมาภิกษุปุณฺณผู้มีศีลเป็นที่รักทั้งหลายก็จะตระหนักถึงเรื่องนี้ จะไม่บัญญัติสิ่งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามิได้บัญญัติไว้ เขาทั้งหลายจะคิดได้ว่า แม้พระอรหันต์พระพุทธร่องคดียังไม่อนุญาตแล้วเราเป็นปุณฺณจะทำได้อย่างไร แต่ภิกษุที่ไม่เป็นธรรมวาทีอาจจะไม่สนใจในเรื่องนี้และบัญญัติสิ่งที่พระพุทธร่องคดียังไม่บัญญัติขึ้นบ้าง จนแตกเป็นนิกายต่างๆ ในภายหลังอันนี้คงช่วยอะไรไม่ได้ แต่อย่างน้อยๆ ภิกษุธรรมวาทีก็ยังมีอยู่มากและยังคงรักษาพระธรรมวินัยดั้งเดิมเอาไว้ได้ตราบกระทั่งปัจจุบัน

พระวินัยนั้นเกิดจากการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงมีความถูกต้องสมบูรณ์ ยังความสุขความเจริญในการบำเพ็ญสมณธรรมสู่ภิกษุผู้ปฏิบัติตามความจริงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้เหมือนกันว่า เมื่อสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป หากสงฆ์เห็นสมควรจะเพิกถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียก็ได้ แต่เนื่องจากพระอรหันต์ 500 รูปที่กระทำสังคายนาครั้งที่ 1 เห็นไม่ตรงกันว่าสิกขาบทใดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย พระมหากัสสปะผู้เป็นประธานในการสังคายนาจึงเสนอว่าให้ถือปฏิบัติในสิกขาบททั้งหมดที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ซึ่งพระอรหันต์ทั้งหมดก็เห็นชอบด้วย จึงถือเป็นข้อปฏิบัติของชาวพุทธมาจนปัจจุบัน

¹ พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาคที่ ๑, มก. เล่ม 6 ข้อ 153 หน้า 385.

7.9 การประชุมทบทวนสิกขาบททุกกึ่งเดือน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าบัญญัติสิกขาบทหลักๆ สำหรับพระภิกษุไว้ 227 ข้อ ซึ่งถือว่ามากอยู่พอสมควร จำเป็นที่พระภิกษุทุกรูปจะต้องศึกษาสิกขาบททั้งหมดให้แตกฉานและจดจำได้อย่างแม่นยำ ด้วยเหตุนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงกำหนดให้มีการประชุมทบทวนสิกขาบททุกกึ่งเดือนหรือที่เรียกว่า “ทำอุโบสถ หมายถึง การฟังสวดพระปาฏิโมกข์” โดยจะมีตัวแทนของพระภิกษุหนึ่งรูปซึ่งสามารถจดจำสิกขาบททั้ง 227 ข้อได้อย่างแม่นยำ ขึ้นสวดสิกขาบทตั้งแต่ข้อ 1 ถึงข้อที่ 227 ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง เพื่อให้แต่ละรูปทบทวนว่าสิกขาบททั้งหมดมีอะไรบ้าง และให้พิจารณาตรวจตราตนเองว่า รักษาศีลได้บริสุทธิ์หรือไม่อย่างไร มีศีลข้อไหนตรงพร้อยไปบ้าง จะได้แก้ไขและสำรวมระวังต่อไป

ในการฟังสวดพระปาฏิโมกข์นั้น ภิกษุในอาวาสเดียวกันจะต้องมาฟังสวดที่เดียวกัน ห้ามแยกสวดโดยเด็ดขาดเพื่อความสามัคคี ครั้งหนึ่งพระฉัพพัคคีย์เคยแยกสวดกันเอง เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบจึงตรัสห้ามและบัญญัติว่า ภิกษุใดสวดพระปาฏิโมกข์แยกจากสงฆ์หมู่ใหญ่ต้องอาบัติทุกกฏ หากภิกษุใดมาร่วมฟังสวดพระปาฏิโมกข์ไม่ได้เพราะอาพาธเป็นต้น พระองค์ก็ทรงอนุญาตให้มอบปาริสุทธิต์¹ หมายถึง การบอกแก่เพื่อนสหธรรมิกไปว่าตลอด 15 วันที่ผ่านมานั้นเองรักษาศีลได้บริสุทธิ์ แต่ถ้าภิกษุอาพาธหนักไม่สามารถมอบปาริสุทธิต์ได้ พระพุทธองค์ตรัสว่า “...ฟังใช้เตียงหรือตั้งหามภิกษุอาพาธนั้น มาในท่ามกลางสงฆ์แล้วทำอุโบสถ...ถ้าพวกภิกษุผู้พยาบาลใช้คิดอย่างนี้ว่า...อาพาธจกักรับหนักหรือมิฉะนั้นก็จักถึงมรณภาพ ไม่พึงย้ายภิกษุอาพาธ สงฆ์พึงไปทำอุโบสถในสำนักภิกษุอาพาธนั้นแต่สงฆ์เป็นวรรค¹ ไม่พึงทำอุโบสถเลย ถ้าขึ้นทำต้องอาบัติทุกกฏ”²

จากพระดำรัสนี้แสดงให้เห็นว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการประชุมฟังสวดพระปาฏิโมกข์มาก ทั้งนี้เพื่อให้ภิกษุแต่ละรูปทบทวนศีลตนเองอยู่เสมอ และเพื่อความสามัคคีกัน แม้เป็นพระอรหันต์ผู้มีศีลบริสุทธิ์ 100% แล้วก็ยังต้องมาทำอุโบสถทุกครั้ง ดังเช่นเรื่องราวของพระมหากัปปินะดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

การประชุมทบทวนสิกขาบทอยู่เป็นประจำของพระภิกษุ นั้น มีความแตกต่างกันมากกับกฎหมายในทางโลก เพราะรัฐมีการให้ความรู้เรื่องกฎหมายแก่ประชาชนค่อนข้างน้อย ไม่ต้องกล่าวถึงการทบทวนกันเป็นประจำทุก 15 วันเหมือนของบรรพชิต ทั้งๆ ที่กฎหมาย

¹ วรรค หมายถึง หมวด, หมู่, ตอน หรือ พวก.

² พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาคที่ ๑, มก. เล่ม 6 ข้อ 181 หน้า 460-461.

เกี่ยวข้องกับประชาชนทุกคน คนที่รู้กฎหมายจึงมีน้อยมาก แม้แต่คนมีการศึกษาแล้วส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยรู้กฎหมายเท่าที่ควร โดยมากจะใช้สามัญสำนึกว่า สิ่งนี้ น่าจะผิดกฎหมาย สิ่งนี้ น่าจะไม่ผิดกฎหมาย แต่ไม่ได้ศึกษากันอย่างจริงจังและต่อเนื่องอย่างพระภิกษุ

รัฐบาลถือว่ากฎหมายทุกข้อเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคนที่ต้องรู้ ต้องศึกษา หากทำผิดจะบอกว่าไม่รู้กฎหมายไม่ได้ คนทำผิดเพราะไม่รู้กฎหมายก็มีโทษเท่ากับคนทำผิดที่รู้กฎหมาย ทั้งๆ ที่รัฐบาลไม่ค่อยได้ช่วยเหลือในการให้ความรู้ด้านกฎหมายแก่ประชาชนสักเท่าไร มักจะปล่อยให้เป็นความรับผิดชอบส่วนตัวของประชาชนไป ซึ่งไม่ต่างอะไรกับพ่อแม่บางคนปล่อยให้ลูกรับผิดชอบตนเองเพราะคิดว่า เป็นหน้าที่ของเจ้าที่เกิดมาแล้วต้องศึกษาเรียนรู้โลก จะมาโทษพ่อแม่ไม่ได้ว่าไม่ได้ส่งเสริมการศึกษาแก่ลูก องค์ความรู้เรื่องกฎหมายทางโลกจึงจำกัดอยู่แค่ นักกฎหมายหรือผู้ที่ศึกษามาด้านนี้โดยตรงเท่านั้นซึ่งต่างกันอย่างมากกับองค์การสงฆ์ที่มีระบบเอื้อให้นักบวชทุกรูปเข้าถึงองค์ความรู้เรื่องสิกขาบททุกข้ออย่างเท่าเทียมกัน

7.10 อธิกรณในพระไตรปิฎก

คำว่า อธิกรณ หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว จะต้องจัดทำ คือ เรื่องที่สงฆ์จะต้องดำเนินการซึ่งมีทั้งส่วนที่เป็น “คดี” คือ เป็นปัญหาข้อขัดแย้ง และส่วนที่เป็นกิจธุระต่างๆ อธิกรณนั้นมี 4 ประการ คือ วิวาทาธิกรณ : วิวาทกันเรื่องพระธรรมวินัย, อนุวาทาธิกรณ : การโจทก์กันด้วยอาบัติ, อาปัตตาธิกรณ : อาบัติและการแก้ไขอาบัติ และกิจจาธิกรณ : กิจที่สงฆ์พึงทำ

7.10.1 วิวาทาธิกรณ : วิวาทกันเรื่องพระธรรมวินัย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงวิวาทาธิกรณว่า เป็นเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายวิวาทกันด้วยเรื่องธรรมวินัย 9 ประการนี้คือ

- (1) นี่เป็นธรรม นี่ไม่เป็นธรรม
- (2) นี่เป็นวินัย นี่ไม่เป็นวินัย
- (3) นี่พระตถาคตเจ้าตรัสไว้ นี่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ตรัสไว้
- (4) นี่พระตถาคตเจ้าทรงประพจน์มา นี่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ทรงประพจน์มา
- (5) นี่พระตถาคตเจ้าทรงบัญญัติไว้ นี่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้
- (6) นี่เป็นอาบัติ นี่ไม่เป็นอาบัติ

(7) นี่เป็นอาบัติเบา นี่เป็นอาบัติหนัก

(8) นี่เป็นอาบัติมีส่วนเหลือ คือ ต้องเข้าแล้วยังไม่ขาดจากความเป็นภิกษุ นี่เป็นอาบัติหาส่วนเหลือมิได้ คือ ต้องเข้าแล้วขาดจากความเป็นภิกษุ

(9) นี่เป็นอาบัติชั่วหยาบ นี่เป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ

เมื่อภิกษุทั้งหลายวิวาทกันด้วยเหตุ 9 ประการนี้แล้ว ทำให้เกิดความบาดหมาง ความทะเลาะ ความแค้นแค้น ความทู่เถียง และ การกล่าวเพื่อความกลัดกลุ้มใจ เป็นต้น

มูลเหตุหรือสาเหตุในระดับรากเหง้าที่ทำให้เกิดวิวาทาธิกรณ์เหล่านี้ขึ้นนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าคือ กิเลส ทั้ง 3 ตระกูล คือ โลภ โกรธ หลง อันแสดงออกมาในรูปของความมักโกรธ ความลบหลู่ ตีเสมอ อิสสาคือความหึงหวงและความชิงชัง ความตระหนี่ ความอวดดี เจ้ามายา ความปรารถนาลามก มีความเห็นผิด และการเป็นผู้ถือความเห็นของตนอย่างแน่นแฟ้น ภิกษุรูปใดที่เป็นเช่นนี้ จะเป็นเหตุให้ไม่มีความเคารพยำเกรงในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ และย่อมไม่มีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม จะยังการวิวาทให้เกิดในสงฆ์

นอกจากกิเลสทั้ง 3 ตระกูล คือ โลภ โกรธ หลง ดังกล่าวแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังตรัสว่า การวิวาทกันในเรื่องธรรมวินัยนั้น บางครั้งเกิดขึ้นจากจิตที่เป็นกุศลคือ จิตที่ไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง กล่าวคือ การวิวาทในลักษณะนี้อาจจะเริ่มต้นด้วยการสนทนาธรรมกันตามปกติ แต่เมื่อเกิดความเห็นขัดแย้งกันจึงนำไปสู่การวิวาทกันได้

7.10.2 อนุวาทาธิกรณ์ : การโจทก์กันด้วยอาบัติ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ ย่อมโจทก์คือฟ้องร้องภิกษุด้วยศีลวิบัติหรืออาบัติคือการผิดศีล, อาจารย์วิบัติคือมารยาทเสื่อมเสีย, ทิฐิวินัยคือความเห็นผิด, อาชีวิวิบัติคือการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด เช่น การบิณฑบาต การเป็นหมอดู การเป็นหมอรักษาโรค การประกอบอาชีพอย่างฆราวาสอื่นๆ เป็นต้น นี่เรียกว่าอนุวาทาธิกรณ์

มูลเหตุแห่งอนุวาทาธิกรณ์นั้นมีอย่างน้อย 4 ประการ ใน 2 ประการแรก คือ เหมือนกับมูลเหตุแห่งวิวาทาธิกรณ์คือ กิเลส ทั้ง 3 ตระกูลคือ โลภ โกรธ หลง อันแสดงออกมาในรูปของความมักโกรธ ความลบหลู่ ตีเสมอ ฯลฯ เป็นเหตุให้จ้องเอาผิดกันแล้วจึงโจทก์ด้วยอาบัติ เป็นต้น และ มูลเหตุเกิดขึ้นจากจิตที่เป็นกุศล กล่าวคือ โจทก์ด้วยความหวังดี เพื่อให้ผู้ที่ถูกโจทก์ปรับปรุงตัวจะได้มีความเจริญรุ่งเรืองในพระธรรมวินัย

ส่วนมูลเหตุแห่งอนุวาทาธิกรณ์อีก 2 ประการ คือ ร่างกาย และวาจา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุบางรูปเป็นผู้มีผิวพรรณน่ารังเกียจ ไม่น่าดู มีรูปร่างเล็ก มีอาพาธมาก เป็นคนบอด ง่อย กระจอก หรือ อัมพาต อันจะเป็นเหตุให้มีความประพฤติบางอย่างไม่เหมาะสมเพราะความบกพร่องของร่างกายดังกล่าว เพื่อนสหธรรมิกที่ไม่เข้าใจอาจจะโทษท่านได้ ส่วนเรื่องวาจานั้น คือ ภิกษุบางรูปเป็นคนพูดไม่ดี พูดไม่ชัด พูดระราน ภิกษุทั้งหลายย่อมโทษภิกษุนั้นด้วยวาจาคือคำพูดไม่ดีของท่านได้

7.10.3 อาปัตตาทิกรณ์ : อาบัติและการแก้ไขอาบัติ

อาปัตตาทิกรณ์ คำว่า “อาบัติ” หมายถึง การล่วงละเมิดสิกขาบทหรือศีลที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าบัญญัติไว้ โดยมีชื่อ 7 กอง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส อุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และ ทุพภาสิต

อาบัติปาราชิกอาบัติสังฆาทิเสส อาบัติปาจิตตีย์และอาบัติปาฏิเทสนียะนั้นเป็นอาบัติที่มีชื่อตรงกับชื่อสิกขาบท โดยสิกขาบทนั้นสัคคียปาจิตตีย์กับสิกขาบทปาจิตตีย์นั้น มีชื่ออาบัติว่า “ปาจิตตีย์” เหมือนกัน

สำหรับ “อุลลัจจัย” แปลว่า ความล่วงละเมิดที่หยาบ เป็นอาบัติที่หนักรองลงมาจากสังฆาทิเสส อุลลัจจัยนั้นเป็นอาบัติที่มีวัดดูเดียวกันกับอาบัติปาราชิก และ อาบัติสังฆาทิเสสดังตัวอย่างต่อไปนี้

ภิกษุจงใจจะอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน แล้วได้กล่าวเท็จว่า ข้าพเจ้าเป็นพระอรหันต์ หากคนที่ฟังอยู่เข้าใจจะต้อง “อาบัติปาราชิก” แต่ถ้าคนฟังไม่เข้าใจจะต้อง “อาบัติอุลลัจจัย”

ภิกษุเห็นสตรีคนหนึ่งและรู้ว่าเป็นสตรี มีความกำหนัดแล้วจับต้อง “ของเนื่องด้วยกาย” ได้แก่ เสื้อผ้าของสตรีคนนั้น กรณีนี้ภิกษุจะต้อง “อาบัติอุลลัจจัย” แต่ถ้าจับต้อง “ร่างกาย” ส่วนใดส่วนหนึ่งของสตรีนั้นโดยตรงจะต้อง “อาบัติสังฆาทิเสส”

คำว่า “ทุกกฏ” แปลว่า “ทำไม่ดี” เป็นอาบัติที่มีโทษเบารองจากอาบัติปาฏิเทสนียะ โดยสิกขาบทในหมวดเสขิยวัตรทั้งหมดรวมทั้งพระบัญญัติเกี่ยวกับมารยาทอื่นๆ นอกปาฏิโมกซ์-สังวรศีล หากภิกษุล่วงละเมิดจะต้องอาบัติทุกกฏ

คำว่า “ตุพภาสิต” แปลว่า “พูดไม่ดี” เป็นอาบัติที่มีโทษเบาที่สุดคือมีโทษเบากว่าทุกกฏ แต่มีความก้ำกึ่งกับทุกกฏพอสมควร เช่น ภิกษุตั้งใจ “จะด่า” เพื่อนภิกษุด้วยกันด้วยการกล่าวกระทบเรื่องผิวพรรณว่า ท่านเป็นคนสูงนัก ท่านเป็นคนดำนัก ท่านเป็นคนดำนัก เป็นต้น

จะต้อง “อาบัติทุกกฏ” ทุกๆ คำพูด แต่ถ้าไม่ได้คิดจะด่าเพียงแต่ต้องการ “ล้อเล่น” แล้วพูดคำดังกล่าว จะต้อง “อาบัติทุพภาษิต” ทุกๆ คำพูด

อาบัติทั้ง 7 กองนี้จัดเป็น 2 ประเภท คือ ครุกาบัติ และลหุกาบัติ

ครุกาบัติ หมายถึง อาบัติหนัก จัดเป็นอาบัติชั่วหยาบที่เรียกว่า “ทุฏฐลลาบัติ” หรืออาบัติที่เป็นโทษล่ำ ได้แก่ ปาราชิก และสังฆาทิเสส ปาราชิกนั้นเป็นอาบัติหนักชั้น “อเตกัจฉา” คือเยยวยาแก้ไขไม่ได้ ซึ่งทำให้ภิกษุผู้ต้องมีโทษถึงที่สุดคือขาดจากความเป็นภิกษุ ส่วนสังฆาทิเสสเป็นอาบัติหนักชั้น “สเทกัจฉา” พอเยยวยาแก้ไขให้กลับเป็นภิกษุปกติได้ด้วย “วุฏฐานคามินี” คือจะพ้นได้ด้วยการอยู่ปริวาสหรืออยู่กรรม

ลหุกาบัติ หมายถึง อาบัติเบา จัดเป็น “อทุฏฐลลาบัติ” คืออาบัติไม่ชั่วหยาบ ได้แก่ อาบัติ 5 กองที่เหลือ ตั้งแต่อุลลัจฉัยลงมา ซึ่งจะแก้ไขได้หรือระงับได้ด้วย “เทศนาคามินี” คือการแสดง หมายถึงเปิดเผยความผิดของตนต่อหน้าพระภิกษุหรือหมู่พระภิกษุคือสงฆ์

7.10.4 กิจจาธิกรณ์ : กิจที่สงฆ์จะพึงกระทำ

กิจจาธิกรณ์ หมายถึง กิจที่สงฆ์จะพึงกระทำมี 4 ประการ คือ อปโลภนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรม

อปโลภนกรรม หมายถึง กรรมคือการบอกเล่ากันในที่ประชุมสงฆ์เพื่อขอความเห็นชอบร่วมกัน เพื่อทำกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การอปโลภนกฐิน คือ การที่ตัวแทนสงฆ์แจ้งให้สงฆ์ทราบว่าจะยกผ้ากฐินให้กับพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เพื่อขอความเห็นชอบจากคณะสงฆ์ในพิธีกรรมทอดกฐินประจำปี หากพระภิกษุทุกรูปในที่ประชุมสงฆ์เห็นพ้องกันหรือมีมติร่วมกันไม่มีใครคัดค้านพระภิกษุรูปที่ได้รับการเสนอชื่อนั้นก็จะได้ผ้ากฐินนั้นมาใช้สอย

ญัตติกรรม คำว่า “ญัตติ” แปลว่า คำเผด็จสงฆ์ หมายถึง การประกาศให้สงฆ์ทราบเพื่อทำกิจร่วมกัน ญัตติกรรม หมายถึง กรรมอันกระทำด้วยการตั้งญัตติเพียงอย่างเดียว คือเพียงแต่ประกาศให้สงฆ์ทราบว่าจะทำกิจนั้นๆ เท่านั้น ไม่มีการขอมติจากคณะสงฆ์เหมือนอปโลภนกรรม เช่น การทำอุโบสถหรือพิธีฟังสวดพระปาฏิโมกข์ เป็นต้น

ญัตติทุติยกรรม แปลว่า กรรมที่มีญัตติเป็นที่สอง หมายถึง กรรมที่มีวาจาหรือการกล่าวครบ 2 รวมทั้งญัตติ กล่าวคือ เมื่อมีการสวดตั้งญัตติแล้ว จะมีการสวดอนุสาวนา คือ คำสวดประกาศขอมติจากสงฆ์อีกครั้งหนึ่งจึงชื่อว่าญัตติทุติยกรรมเช่นการทำสังคายนา พระไตรปิฎก การสมมติสีมา เป็นต้น

ญัตติจตุตถกรรม แปลว่า กรรมที่มีญัตติเป็นที่สี่ หมายถึง กรรมที่มีวาจาหรือการกล่าวครบ 4 รวมทั้งญัตติ กล่าวคือ เมื่อมีการสวดตั้งญัตติแล้ว จะมีการสวดอนุสาวนาจีคือคำสวดประกาศขอมติจากสงฆ์อีก 3 ครั้งรวมเป็นสี่จึงชื่อว่าญัตติจตุตถกรรม ทั้งนี้เพื่อให้คณะสงฆ์มีเวลาพิจารณาหลายเที่ยวว่า จะอนุมัตติหรือไม่ ญัตติจตุตถกรรมใช้กับพิธีกรรมที่มีความสำคัญ เช่น การอุปสมบท นิคหกรรม เป็นต้น

คำว่า “นิคหกรรม” อ่านว่า นิก-คะ-หะ-กำ มาจากคำว่า “นิคหะ + กรรม” นิคหะ แปลว่า การข่มหรือการลงโทษ ส่วนกรรม แปลว่า การกระทำ คำว่า นิคหกรรม จึงแปลว่า การกระทำการข่มหรือการกระทำการลงโทษ

นิคหกรรม เป็นมาตรการลงโทษขั้นที่ 2 หลังจากปรับอาบัติผู้ที่ละเมิดสิกขาบทหรือกฎข้อห้ามอื่นๆ แล้ว นิคหกรรมใช้ในกรณีความผิดที่ร้ายแรง เช่น ก่อการทะเลาะวิวาทบาดหมาง ทำความอื้อฉาว มีศีลวิบัติ ตีเตียนพระรัตนตรัย เล่นคะนอง ประพฤติอนาจาร ลบล้างพระบัญญัติ ประกอบมิจฉาชีพ เป็นต้น¹

สำหรับมูลเหตุแห่งกิจจาธิกรณ์นั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “สงฆ์เป็นมูลอันหนึ่งแห่งกิจจาธิกรณ์” ทั้งนี้เพระากิจจาธิกรณ์ หมายถึง กิจที่ “สงฆ์” จะพึงกระทำ ดังนั้นสงฆ์เท่านั้นที่จะให้มีกิจจาธิกรณ์ต่างๆ เกิดขึ้นได้ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเพียงรูปเดียวหรือภิกษุมากกว่าหนึ่งรูปแต่ไม่ครบองค์สงฆ์คือตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไปไม่อาจจะทำกิจจาธิกรณ์ได้

7.11 อธิกรณสมณะ : ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสอธิกรณสมณะไว้ในพระปาฏิโมกข์ เพื่อเป็นหลักให้ภิกษุใช้สำหรับการระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นแล้วในพระพุทธศาสนาดังนี้

1.) สัมมุขานันย คือ การระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้า หมายถึง พร้อมหน้าสงฆ์, พร้อมหน้าบุคคล คือ คู่กรณี, พร้อมหน้าวัตถุ คือ ยกเรื่องที่เกิต้นั้นขึ้นมาวินิจฉัย และพร้อมหน้าธรรม คือ วินิจฉัยถูกต้องตามธรรมวินัย

2.) สติวินัย คือ การระงับอธิกรณ์โดยถือว่าเป็นผู้มีสติสมบูรณ์ ใช้ในกรณีที่จำเลยเป็นพระอรหันต์ซึ่งเป็นผู้มีสติสมบูรณ์

3.) อมูฬหวินัย คือ การระงับอธิกรณ์โดยยกประโยชน์ให้ว่าต้องอาบัติในขณะเป็นบ้า

¹ พระธรรมกิตติวงศ์ (2548) “พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด.” หน้า 403.

4.) ปฏิญญาตกระณะ คือ การระงับอธิกรณ์ตามคำรับสารภาพของจำเลย

5.) ตัสสปาปิยสิกา คือ การระงับอธิกรณ์โดยการลงโทษแก่ผู้ทำผิด

6.) เภยยสิกา คือ การระงับอธิกรณ์ตามเสียงข้างมาก โดยเสียงข้างมากในที่นี้จะต้องเป็นเสียงข้างมากของภิกษุธรรมวาทีเท่านั้น ธรรมวาที คือ ผู้มีปกติกล่าวธรรม หรือ ผู้พูดถูกต้องตรงตามหลักธรรม

7.) ตินวัตถการวินัย คือ การระงับอธิกรณ์โดยการประนีประนอม ใช้ในกรณีที่เป็นเรื่องร้ายแรง หากการระงับอธิกรณ์โดยตัดสินให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผิดอาจทำให้สงฆ์แตกแยกได้ แต่ยกเว้นอาบัติที่มีโทษหนักและอาบัติเนื่องด้วยคุณุหัตถ์

ตัวอย่างการระงับอธิกรณ์ด้วยอธิกรณ์สมณะ

การระงับอธิกรณ์ด้วยอธิกรณ์สมณะมีกรณีศึกษาจำนวนมากในที่นี้จะยกมาเพียง 1 ตัวอย่าง คือ การระงับวิวาทาธิกรณ์คือการวิวาทกันเรื่องพระธรรมวินัยดังนี้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าวิวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมณะ 2 คือ สัมมุขาวินัยและเบญจยสิกา ในบางกรณีอาศัยสัมมุขาวินัยเพียงอย่างเดียวก็สามารถระงับอธิกรณ์ได้ แต่บางกรณีต้องใช้ทั้งสัมมุขาวินัยและเบญจยสิกา จึงสามารถระงับอธิกรณ์ได้

1.) การระงับอธิกรณ์ด้วยสัมมุขาวินัย

เมื่อภิกษุวิวาทกันเรื่อง “พระธรรมวินัย” ก็ให้ระงับด้วยสัมมุขาวินัยก่อน คือ การระงับในที่พร้อมหน้า 4 อย่างคือพร้อมหน้าสงฆ์, ธรรม, บุคคล และวัตถุ โดยลำดับแรกให้ภิกษุที่เกี่ยวข้องทั้งหมดประชุมกัน เมื่อประชุมกันแล้ว พึงพิจารณาธรรมเนติ เมื่อพิจารณาแล้วพึงให้อธิกรณ์นั้นระงับโดยอาการที่เรื่องในธรรมเนตินั้นลงกันได้

ธรรมเนติ มาจากคำว่า “ธรรม + เนติ” คำว่า “เนติ” เป็นคำเดียวกับ “นิติ” ในคำว่า นิติศาสตร์ เนติ หมายถึง แบบแผน ขนบธรรมเนียม กฎหมาย เครื่องแนะนำ อุบายอันดี¹ การพิจารณาธรรมเนติ ในที่นี้หมายถึง การพิจารณาหัวข้อพระธรรมวินัยที่ภิกษุวิวาทกัน คล้ายๆ กับการพิจารณาคดีของผู้พิพากษา ทนายความ หรือนักกฎหมายในทางโลก

ประโยคที่ว่า “เมื่อพิจารณาแล้วพึงให้อธิกรณ์นั้นระงับ โดยอาการที่เรื่องในธรรมเนตินั้นลงกันได้” หมายถึง การที่คณะสงฆ์ประชุมกันระงับอธิกรณ์ด้วยการตัดสินว่าฝ่ายไหนถูก

¹ ราชบัณฑิตยสถาน (2525). “พจนานุกรม(ฉบับอิเล็กทรอนิกส์)”.
ราชบัณฑิตยสถาน

ฝ่ายไหนผิด โดยยึดความถูกต้องตามพระธรรมวินัยและให้ฝ่ายที่ผิดยินยอมด้วยดี

หากอธิกรณ์ระงับอย่างนี้ได้แล้ว ผู้ทำเรื่องฟ้องอธิกรณ์ขึ้นอีกจะเป็นอาบัติปาจิตตีย์

1.1) กรณีระงับอธิกรณ์ในอาวาสที่อาศัยอยู่ไม่ได้

ถ้าไม่สามารถระงับอธิกรณ์นั้นในอาวาสที่อาศัยอยู่ได้ ก็ให้พากันไปสู่วัดอื่นหรือสำนักสงฆ์อื่นที่มีจำนวนภิกษุมากกว่า เมื่อไปถึงแล้วก็ให้กล่าวกับภิกษุเจ้าถิ่นว่า อธิกรณ์ที่เกิดขึ้นแล้วอย่างนี้ ขอโอกาส ท่านทั้งหลายจงระงับอธิกรณ์นี้โดยธรรมวินัย

ส่วนภิกษุเจ้าถิ่นนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้หลักไว้ว่าหากมีคณะสงฆ์จากวัดอื่นมาขอให้ช่วยระงับอธิกรณ์ ภิกษุเจ้าถิ่นจะต้องมีความรอบคอบโดยปฏิบัติดังนี้

(1) ให้ปรึกษากับสมาชิกในวัดก่อน ถ้าปรึกษากันแล้วคิดว่า พวกเราไม่สามารถระงับอธิกรณ์นี้โดยธรรมวินัยได้ ภิกษุเจ้าถิ่นก็ไม่พึงรับอธิกรณ์นั้นไว้

(2) ถ้าปรึกษากันแล้วคิดว่า สามารถระงับอธิกรณ์นี้ได้โดยธรรมวินัย ก็ให้กล่าวกับพวกภิกษุอาคันตุกะนั้นว่า ถ้าพวกท่านจักแจ้งอธิกรณ์นี้ตามที่เกิดขึ้นจริง ๆ แก่พวกเรา พวกเราจักรับอธิกรณ์นี้ แต่ถ้าพวกท่านไม่แจ้งแก่เราตามความเป็นจริง พวกเราก็จักไม่รับอธิกรณ์นี้

สำหรับภิกษุอาคันตุกะนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้หลักไว้ว่า เมื่อไปขอให้พระวัดอื่นช่วยระงับอธิกรณ์นั้น จะต้องมีความรอบคอบเช่นกันโดยปฏิบัติดังนี้

(1) ให้กล่าวกับพวกภิกษุเจ้าถิ่นว่า พวกผมจักแจ้งอธิกรณ์นี้ ตามที่เกิดขึ้นจริง ๆ แก่ท่านทั้งหลาย ถ้าท่านสามารถระงับอธิกรณ์นี้โดยธรรมวินัย ระหว่างเวลาเท่านี้ได้ อธิกรณ์จักระงับด้วยดี พวกผมจักมอบอธิกรณ์แก่ท่านทั้งหลาย

(2) หากท่านทั้งหลาย ไม่สามารถระงับอธิกรณ์นี้โดยธรรมวินัย ระหว่างเวลาเท่านี้ได้ อธิกรณ์จักไม่ระงับด้วยดี พวกผมจักไม่มอบอธิกรณ์นี้แก่ท่านทั้งหลาย พวกผมนี้แหละจักเป็นเจ้าของอธิกรณ์นี้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า พวกภิกษุอาคันตุกะพึงรอบคอบอย่างนี้ แล้วจึงมอบอธิกรณ์นั้นแก่พวกภิกษุเจ้าถิ่น ถ้าภิกษุเหล่านั้นสามารถระงับอธิกรณ์นั้นได้ก็เป็นการดี ในขั้นนี้ถือว่ายังระงับด้วยสัมมุขวินัยอยู่ ผู้ทำการฟ้องและติเตียนอธิกรณ์ที่ระงับแล้วต้องอาบัติปาจิตตีย์เช่นเดียวกัน

1.2) วิธีระงับอธิกรณ์ที่มีเสียงแข็งแช่

ถ้ายังระงับอธิกรณ์ไม่ได้ และในระหว่างวินิจฉัยอธิกรณ์นั้นอยู่มีเสียงแข็งแช่เกิดขึ้น จนจับใจความคำพูดต่างๆ ไม่ได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ใช้ “อุพพาหิกวิธี” เข้าช่วยระงับอธิกรณ์นั้น โดยเบื้องต้นให้สงฆ์สมมติภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์คุณ 10 ประการขึ้นก่อน

อุพพาหิกวิธี แปลว่า การเลือกแยกออกไป คล้ายๆ กับการตั้งคณะกรรมการพิเศษขึ้นมาเพื่อช่วยวินิจฉัยคดีความ

องค์คุณ 10 ของผู้ควรได้รับสมมติ

- (1) เป็นผู้มั่งคิล สวรรมระวังในปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษมีประมาณเล็กน้อย ตั้งใจศึกษาและรักษาสิกขาบททุกข้อเป็นอย่างดี
- (2) เป็นพหูสูตร กล่าวคือ เป็นผู้ฟังพระธรรมคำสอนมามาก ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก และแทงตลอดในพระธรรมคำสอนเหล่านั้น
- (3) จำปาฏิโมกข์ได้ดีโดยพิสดาร จำแนกดี สวดดี วินิจฉัยถูกต้อง
- (4) เป็นผู้ตั้งมั่นในพระวินัย ไม่คลอนแคลน
- (5) เป็นผู้อาจชี้แจงให้คู่ต่อสู้ในอธิกรณ์ยินยอม เข้าใจ เพ่งเห็น เลื่อมใส
- (6) เป็นผู้ฉลาดเพื่อยังอธิกรณ์อันเกิดขึ้นให้ระงับ
- (7) รู้อธิกรณ์
- (8) รู้เหตุเกิดอธิกรณ์
- (9) รู้ความระงับแห่งอธิกรณ์
- (10) รู้ทางระงับอธิกรณ์

วิธีแต่งตั้งและกรรมวาจา

เมื่อหาภิกษุมือองค์คุณ 10 ประการนี้ได้แล้ว ก็ให้สงฆ์สมมติภิกษุรูปนั้นขึ้นเป็นตัวแทนในการระงับอธิกรณ์ โดยให้ภิกษุผู้ฉลาดประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่า

“ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า เมื่อพวกเราวินิจฉัยอธิกรณ์นี้อยู่ มีเสียงแข็งแช่เกิดขึ้นและไม่ทราบเนื้อความแห่งถ้อยคำที่กล่าวแล้วนั้น ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุมีชื่อนี้ด้วย มีชื่อนี้ด้วย เพื่อระงับอธิกรณ์นี้ด้วยอุพพาหิกวิธี นี่เป็นญัตติ”

“ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า เมื่อพวกเราวินิจฉัยอธิกรณ์นี้อยู่ มีเสียงแข็งแ่เกิดขึ้น และไม่ทราบเนื้อความแห่งถ้อยคำที่กล่าวแล้วนั้น สงฆ์สมมติภิกษุมีชื่อนี้ด้วย มีชื่อนี้ด้วย เพื่อระงับอธิกรณ์นี้ด้วยอุพพาหิกวิธี การสมมติภิกษุมีชื่อนี้ด้วย มีชื่อนี้ด้วย เพื่อระงับอธิกรณ์นี้ด้วยอุพพาหิกวิธี ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงทักท้วง”

“ภิกษุมีชื่อนี้ด้วย มีชื่อนี้ด้วย อันสงฆ์สมมติแล้ว เพื่อระงับอธิกรณ์นี้ ด้วยอุพพาหิกวิธี ชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงมี ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้”

ถ้าภิกษุเหล่านั้นสามารถระงับอธิกรณ์นั้นด้วยอุพพาหิกวิธีนี้ อธิกรณ์นั้นก็ถือว่าระงับแล้ว แต่ยังถือว่าระงับด้วยสัมมุขาวินัยอยู่ ผู้ทำการรื้อฟื้นอธิกรณ์ที่ระงับแล้วต้องอาบัติปาจิตตีย์เช่นเดียวกัน

1.3) การแก้ปัญหาเมื่อมีผู้คัดค้านการวินิจฉัย

ถ้ายังระงับอธิกรณ์ไม่ได้และขณะวินิจฉัยอธิกรณ์อยู่ มีภิกษุธรรมกถึกกล่าวค้านการวินิจฉัยนั้น คัดค้านโดยที่ตนเองจำเนื้อหาพระธรรมวินัยในส่วนที่คัดค้านนั้นไม่ได้ หรือจำได้บ้างไม่ได้บ้าง เมื่อเป็นเช่นนี้ภิกษุผู้ฉลาดพึงประกาศให้ภิกษุเหล่านั้นทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่า

“ขอท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า ภิกษุมีชื่อนี้รูปนี้เป็นธรรมกถึก เธอจำเนื้อหาพระธรรมวินัยในส่วนที่คัดค้านนั้นไม่ได้เลย หรือจำได้บ้างไม่ได้บ้าง แต่ได้คัดค้าน ถ้าความพร้อมพร้องของท่านทั้งหลายถึงที่แล้ว พวกเราพึงขับภิกษุชื่อนี้ให้ออกไปแล้วที่เหลือพึงระงับอธิกรณ์นี้”

ถ้าภิกษุเหล่านั้นขับภิกษุเหล่านั้นออกไปแล้วสามารถระงับอธิกรณ์นั้น อธิกรณ์นั้นก็ถือว่าระงับแล้ว แต่ยังถือว่าระงับด้วยสัมมุขาวินัยอยู่ ผู้ทำการรื้อฟื้นอธิกรณ์ที่ระงับแล้วต้องอาบัติปาจิตตีย์เช่นเดียวกัน

2.) การระงับอธิกรณ์ด้วยสัมมุขาวินัยและเยภุยยสิกขา

ถ้าภิกษุเหล่านั้นไม่สามารถระงับอธิกรณ์นั้นด้วยอุพพาหิกวิธี ก็พึงมอบอธิกรณ์นั้นแก่สงฆ์ว่า ท่านเจ้าข้า พวกข้าพเจ้าไม่สามารถระงับอธิกรณ์นี้ด้วยอุพพาหิกวิธี ขอสงฆ์นั้นแหละจงระงับอธิกรณ์นี้

เมื่อเป็นเช่นนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็อนุญาตให้สงฆ์ระงับอธิกรณ์นี้ด้วย “เยภุยยสิกขา”

หรือด้วยเสียงข้างมาก ซึ่งจะใช้วิธีการจับฉลาก โดยลำดับแรกให้สมมติภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ 5 ให้เป็นผู้ให้จับสลาก คือ

- (1) ไม่ถึงความล่าเอียงเพราะความชอบพอ
- (2) ไม่ถึงความล่าเอียงเพราะความเกลียดชัง
- (3) ไม่ถึงความล่าเอียงเพราะความมกมาย
- (4) ไม่ถึงความล่าเอียงเพราะความกลัว
- (5) เป็นผู้รู้จักสลากที่จับแล้วและยังไม่จับ

วิธีแต่งตั้งและกรรมวาจา

เมื่อเลือกภิกษุผู้มีคุณสมบัติอย่างนี้แล้วก็ให้ภิกษุผู้ฉลาดประกาศให้สงฆ์ทราบว่าจะสมมติภิกษุรูปนี้ให้เป็นผู้จับฉลากด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาดังนี้

“ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุมีชื่อนี้ ให้เป็นผู้ให้จับสลาก นี่เป็นญัตติ”

“ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์สมมติภิกษุมีชื่อนี้ ให้เป็นผู้ให้จับสลาก การสมมติ ภิกษุมีชื่อนี้ ให้เป็นผู้ให้จับสลาก ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงทักท้วง”

“ภิกษุมีชื่อนี้อันสงฆ์สมมติแล้ว ให้เป็นผู้ให้จับสลาก ชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงให้ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้”

ภิกษุผู้ให้จับสลากนั้น พึงให้ภิกษุทั้งหลายจับสลาก โดยการจับฉลากนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้หลักว่า “ภิกษุพวกธรรมวาที่มากกว่า ย่อมกล่าวฉันใด พึงระงับอธิกรณ์นั้น ฉันนั้น” หมายถึง แม้จะเป็นการตัดสินด้วยเสียงข้างมาก แต่ก็จะต้องยึดธรรมวินัยเป็นหลัก จะตัดสินจากคะแนนตามใจชอบไม่ได้

การระงับอธิกรณ์ในลักษณะนี้ชื่อว่าระงับด้วย สัมมุขาวินัย และ เภยยุยงิกา เพราะช่วงแรกดำเนินการระงับด้วย สัมมุขาวินัย แต่ไม่สำเร็จ ต่อมาจึงใช้วิธีเฆยยุยงิกาคือการระงับโดยเสียงข้างมากเข้าช่วยจึงสำเร็จ ผู้ทำการรื้อฟื้นและติเตียนอธิกรณ์ที่ระงับแล้วต้องอาบัติปาจิตตีย์เช่นเดียวกัน

7.12 พระวินัยธรนักกฎหมายในพระธรรมวินัย

พระวินัยธร หมายถึง พระผู้ชำนาญวินัย ถ้าเป็นทางโลกก็คือผู้ชำนาญด้านกฎหมายหรือนักกฎหมายนั่นเอง ในบรรดาผู้ชำนาญวินัยในพระพุทธศาสนานั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายกย่องพระอุบาลีว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งปวงการจะเป็นพระวินัยธรได้นั้นพระพุทธองค์ทรงกำหนดคุณสมบัติที่สำคัญไว้ในปฐมวินัยธรรสูตร 7 ประการ ดังนี้

- (1) รู้จักอาบัติ หมายถึง รู้อาบัติทั้ง 7 กอง ได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส เป็นต้น
 - (2) รู้จักอนาบัติ หมายถึง สามารถวินิจฉัยเรื่องเกี่ยวกับอาบัติแต่ไม่ถึงกับต้องอาบัติ เช่น นางภิกษุณีอุบลวรรณาถูกข่มขืน ท่านไม่ยินดียิ่งไม่ต้องอาบัติ เป็นต้น
 - (3) รู้จักลหุกาบัติ หมายถึง รู้ว่าอาบัติเบา 5 อย่าง คือ ฤทธัจจย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทพภาสิต จะพ้นได้ด้วยการแสดงอาบัติ หรือ ปลงอาบัติ
 - (4) รู้จักครุกาบัติ หมายถึง รู้จักอาบัติหนัก คือ รู้ว่าสังฆาทิเสสจะพ้นได้ด้วยการอยู่กรรม และรู้ว่าอาบัติปาราชิกไม่อาจจะแก้ไขได้ ต้องให้ลาสิกขาอย่างเดียว
 - (5) มีศีล สำรวมระวังในปาฏิโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์คือมารยาทและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย หมั่นศึกษาและตั้งใจรักษาสิกขาบททุกข้อ
- คำว่า “โคจร” หมายถึง สถานที่ซึ่งภิกษุควรเที่ยวไป และต้องไม่ไปในสถานที่ที่ไม่ควรไป เช่น สถานที่ของหญิงโสเภณี หญิงหม้าย สาวแก่ ร้านสุรา เป็นต้น
- (6) ได้ฌาน 4 อันเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน
 - (7) เป็นพระอรหันต์

คุณสมบัติของพระวินัยธร 7 ประการดังที่กล่าวมาข้างต้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 มีความรู้เรื่องพระวินัยเป็นอย่างดี ประกอบด้วย ข้อ 1, 2, 3 และ 4 กลุ่มที่ 2 คือ มีศีลธรรม ประกอบด้วย ข้อ 5 คือ มีศีล, ข้อ 6 คือ ได้ฌาน 4 และ ข้อ 7 เป็นพระอรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้ว จึงกล่าวโดยย่อได้ว่า พระวินัยธรจะต้องมีความรู้คู่ศีลธรรมนั่นเอง

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 7 นิติศาสตร์ในพระไตรปิฎก จบโดยสมบูรณ์แล้ว
โปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 7 และกิจกรรมในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 7
แล้วจึงศึกษาบทที่ 8 ต่อไป

บทที่ 8
เศรษฐศาสตร์
ในพระไตรปิฎก

เนื้อหาบทที่ 8

เศรษฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก

8.1 ภาพรวมเศรษฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก

8.2 ทรัพย์ 2 ประการในพระไตรปิฎก

8.2.1 โภคทรัพย์

8.2.2 อริยทรัพย์

8.2.3 ความสัมพันธ์ของอริยทรัพย์กับบุญกิริยาวัตถุ

8.2.4 ความสำคัญของโภคทรัพย์และอริยทรัพย์

8.3 เศรษฐศาสตร์ระดับจุลภาคในพระไตรปิฎก

8.3.1 สาเหตุแห่งความร่ำรวยและยากจน

8.3.2 มิจฉาวัณิชาการค้าต้องห้าม

8.3.3 อบายมุข 6 ทางเสื่อมแห่งทรัพย์

8.4 เศรษฐศาสตร์ระดับมหภาคในพระไตรปิฎก

8.5 เปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์ทางโลกกับทางธรรม

8.5.1 อุปนิสัยการให้ทานของมหาเศรษฐีโลกยุคปัจจุบัน

8.5.2 อริยทรัพย์กลยุทธ์สร้างความสุขในทุกยุคสมัย

8.5.3 ระบบเศรษฐกิจทางโลกกับทางธรรม

1.) ระบบเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา

2.) ระบบเศรษฐกิจของประเทศจีน

3.) ระบบเศรษฐกิจในพระไตรปิฎก

8.5.4 วิฤตการณ์อาหารและพลังงานโลก

แนวคิด

1. เศรษฐศาสตร์ในพระไตรปิฎกนั้นเป็นเศรษฐศาสตร์แบบ “มีบุญเป็นศูนย์กลาง” กล่าวคือ สอนว่าบุญเป็นปัจจัยหลักแห่งความสุขความสำเร็จของมนุษย์ ส่วนปัจจัยเสริมคือ “หลักหัวใจเศรษฐกิจ” ได้แก่ หาทรัพย์เป็น, เก็บทรัพย์เป็น, สร้างเครือข่ายคนดีเป็น และใช้ชีวิตเป็น

เมื่อบุคคลแต่ละคนได้สั่งสมบุญอันเป็นอริยทรัพย์ได้แก่ การบริจาคทานเป็นต้น ควบคู่ไปกับการปฏิบัติตามหลักหัวใจเศรษฐกิจนี้ ก็จะส่งผลให้มีฐานะทางเศรษฐกิจดี

2. ส่วนเศรษฐกิจในระดับประเทศนั้น หากรัฐบาลส่งเสริมประชาชนให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องบุญและสั่งสมบุญควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติตามหลักหัวใจเศรษฐกิจ แล้วจะทำให้เศรษฐกิจของประเทศดีและเติบโตอย่างมั่นคง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจหลักเศรษฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก ทั้งในระดับบุคคลและระดับประเทศ

2. เพื่อให้ นักศึกษา ตระหนักถึงจุดอ่อนของหลักเศรษฐศาสตร์ทางโลก รวมทั้งแนวทางแก้ไขตามหลักการในพระไตรปิฎก

บทที่ 8

เศรษฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก

8.1 ภาพรวมเศรษฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก

เศรษฐศาสตร์ในพระไตรปิฎกนั้นเป็นเศรษฐศาสตร์แบบ “มีบุญเป็นศูนย์กลาง” กล่าวคือ มีหลักว่าระบบเศรษฐกิจที่ดีจะต้องเอื้อให้สมาชิกในสังคมได้มีโอกาสบำเพ็ญบุญ พัฒนาดินให้เจริญงอกงามในกุศลธรรม อยู่ร่วมกันด้วยความสุข มีความก้าวหน้าทั้งเศรษฐกิจและจิตใจไปคู่กัน เพราะ บุญเป็นปัจจัยหลักแห่งความสุขความสำเร็จของมนุษย์ทั้งในระดับบุคคลและระดับประเทศ หรือในระดับจุลภาคและมหภาค ต่างจากระบบเศรษฐศาสตร์ในระบบทุนนิยมที่ “มีทุนเป็นศูนย์กลาง” มุ่งเน้นการพัฒนาทางวัตถุ ดูอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อัตรารายได้ต่อหัวของประชากรเป็นหลัก

หลักการตั้งตัวสร้างฐานะในพระพุทธศาสนา คือ “หลักหัวใจเศรษฐี” ได้แก่

1. อุฏฐานสัมปทา หาทรัพย์เป็น
2. อารักขสัมปทา เก็บรักษาทรัพย์เป็น
3. กัลยาณมิตตตา สร้างเครือข่ายคนดีเป็น
4. สมชีวิตา ใช้ชีวิตเป็น

เมื่อบุคคลแต่ละคนได้สั่งสมบุญอันเป็นอริยทรัพย์ได้แก่ การบริจาคทาน เป็นต้น ควบคู่ไปกับการปฏิบัติตามหลักหัวใจเศรษฐีนี้ก็จะส่งผลให้มีฐานะทางเศรษฐกิจดี

ส่วนเศรษฐกิจในระดับมหภาคหรือระดับประเทศนั้น รัฐบาลก็ต้องส่งเสริมประชาชนให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องบุญ และสั่งสมบุญควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติตามหลักหัวใจเศรษฐีทั้ง 4 ประการนี้ หากทำได้เช่นนี้เศรษฐกิจของประเทศก็จะดีและเติบโตอย่างมั่นคง

เรื่องบุญหรืออริยทรัพย์นั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นเรื่องการพัฒนาจิตใจ ส่วนหัวใจเศรษฐีเป็นหลักการพัฒนาเศรษฐกิจที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม ด้วยเหตุนี้หลักเศรษฐศาสตร์ในพระไตรปิฎกจึงอาจกล่าวได้ว่า “เป็นหลักที่ต้องพัฒนาเศรษฐกิจกับจิตใจไปด้วยกัน”

8.2 ทรัพย์ 2 ประการในพระไตรปิฎก

ในบทที่ 2 ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า “ทรัพยากร” ไปแล้วว่าหมายถึง สิ่งทั้งปวงอันเป็นทรัพย์ ซึ่ง “ทรัพย์” หมายถึง สิ่งที่มีค่า ได้แก่ วัตถุมีรูปร่าง เช่น เงินตรา สิ่งอื่นๆ หรือ วัตถุที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ปัญญา เรียกว่า อริยทรัพย์ ซึ่งจริงๆ แล้วคำว่าอริยทรัพย์นี้เป็นศัพท์ที่มาจากพระไตรปิฎก

ทรัพย์ มาจากศัพท์ในภาษาบาลีหลายคำด้วยกัน เช่น ทัพพะ, ธนะ และ นิธิ เป็นต้น ทรัพย์ แปลว่า เครื่องปลื้มใจ¹ คำว่าทรัพย์ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกนั้นมี 2 ประเภท คือ โภคทรัพย์และอริยทรัพย์

8.2.1 โภคทรัพย์

โภคทรัพย์ หมายถึง ทรัพย์ภายนอก คือของที่จะพึงบริโภค เป็นเครื่องทำนุบำรุงร่างกาย แบ่งเป็นโภคทรัพย์โดยตรง และโภคทรัพย์โดยอ้อม

โภคทรัพย์โดยตรง ได้แก่ ปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ส่วนโภคทรัพย์โดยอ้อม ได้แก่ เงินทอง หรือ เงินตรา ที่บัญญัติขึ้นสำหรับเป็นมาตราสำหรับแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน เงินทองนั้นไม่ได้เป็นโภคทรัพย์โดยตรง เพราะไม่อาจจะเอามาเป็นเครื่องทำนุบำรุงร่างกาย คือ เอามาห่มห่มไม่ได้ กินไม่ได้ เป็นต้น แต่จะต้องนำเอาไปซื้อโภคทรัพย์โดยตรงคือ ปัจจัย 4 มาอีกทีหนึ่ง

โภคทรัพย์ หมายถึง เรือกสวน ไร่นา ที่ดิน เพชร นิล จินดา ยานพาหนะ สัตว์เลี้ยง หรือสิ่งของที่มีค่าอื่นๆ ด้วย เพราะสิ่งเหล่านี้สามารถนำไปแลกเปลี่ยนเป็นปัจจัย 4 ได้เช่นกัน

โภคทรัพย์นั้นจัดเป็น “โลกียทรัพย์” หมายถึง ทรัพย์ในทางโลก

8.2.2 อริยทรัพย์

อริยทรัพย์ หมายถึง ทรัพย์อันประเสริฐ เป็นทรัพย์ที่มีภายในใจ มีอยู่ 7 ประการด้วยกัน คือ สัทธาธัมม ทรัพย์คือศรัทธา, สีลธัมม ทรัพย์คือศีล, หิริธัมม ทรัพย์คือหิริ, โอตตปณฺณ ทรัพย์คือโอตตปณฺ, สุตธัมม ทรัพย์คือสุตะ, จาคธัมม ทรัพย์คือจาคะ และ ปัญญาธัมม ทรัพย์คือปัญญา²

¹ อรรถกถาธรรมาสังกัสนสูตร, อรรถกถาวิมุตตินิกาย อภิปรายสนธิ, มก. เล่ม 23 ข้อ 353.

² สังคีตสูตร, ทีมนิกาย ปาฎิกวรรค, มก. เล่ม 16 ข้อ 326 หน้า 227.

1) ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบไปด้วยปัญญา เชื่ออย่างมีสติพิจารณาว่า สิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดไม่ควรเชื่อ ศรัทธาชั้นพื้นฐานมีอยู่ 4 ประการ คือ

- เชื่อกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง ทำอะไรแล้วย่อมมีผลเสมอ
- เชื่อผลของกรรม คือเชื่อว่าการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
- เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน คือเชื่อว่าการดีกรรมชั่วย่อมติดตามผู้ทำนั้นตลอดไป
- เชื่อว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีจริง และเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระองค์

2) ศีล หมายถึง การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยเป็นปกติ ไม่เบียดเบียนใคร ให้ความมั่นคงและความจริงใจซึ่งสัตย์ต่อกัน อันเป็นหลักประกันความเป็นมนุษย์ในตัวบุคคล อย่างน้อยต้องรักษาศีลให้ได้ 5 ข้อ ซึ่งต้องหมั่นทำให้เป็นปกติจนกลายเป็นนิสัยให้ได้

3) หิริ หมายถึง ความละอายต่อการทำบาป ละอายต่อการคิดชั่ว พูดชั่ว และทำชั่ว โดยต้องหมั่นเตือนตนเองไม่ให้พลาดพลั้งไปทำความชั่วอยู่ตลอดเวลา

4) โอตตปปะ หมายถึง ความกลัวต่อผลของบาปว่า ถ้าเราคิดชั่ว พูดชั่ว หรือทำชั่วไปแล้ว สิ่งที่มาคือ วิบาก ที่ส่งผลเป็นความทุกข์ทรมานทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

5) สุตตะ หมายถึง หมั่นฟังธรรมและศึกษาธรรมเพื่อให้ได้ฟังและรู้สิ่งที่ตนไม่เคยรู้ และเพิ่มพูนความรู้ที่มีอยู่แล้วให้เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้นๆ ขึ้นไป แล้วศึกษาให้แตกฉาน ทั้งความรู้ทางโลกและทางธรรม

6) จาคะ หมายถึง การรู้จักเสียสละ แบ่งออกเป็น 2 ประการ

- การสละสิ่งของเป็นทาน เป็นการกำจัดความตระหนี่ออกจากใจ
- สละอารมณ์ที่ไม่ดีเป็นทาน คือ สละอารมณ์โกรธ พยาบาทออกไป และให้อภัยทาน ซึ่งจะส่งผลให้ใจของเราผ่องใสไม่ขุ่นมัว และไม่จองเวรกับใคร

7) ปัญญา หมายถึง ความรู้ในการกำจัดกิเลสเพื่อให้พ้นจากความทุกข์

อริยทรัพย์นั้นจัดเป็น “โลกุตตรทรัพย์” หมายถึง ทรัพย์ที่พ้นจากโลก อยู่เหนือโลก

อริยทรัพย์บางพระสูตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้เพียง 5 ประการบ้าง หรือ 4 ประการบ้าง เช่น ธนสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอริยทรัพย์ไว้ 5 ประการ คือ ศรัทธา ศีล สุตตะ

จาคะ และปัญญา¹ และในทิมชาณสูตรพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอริยทรัพย์ไว้ 4 ประการ คือ ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา²

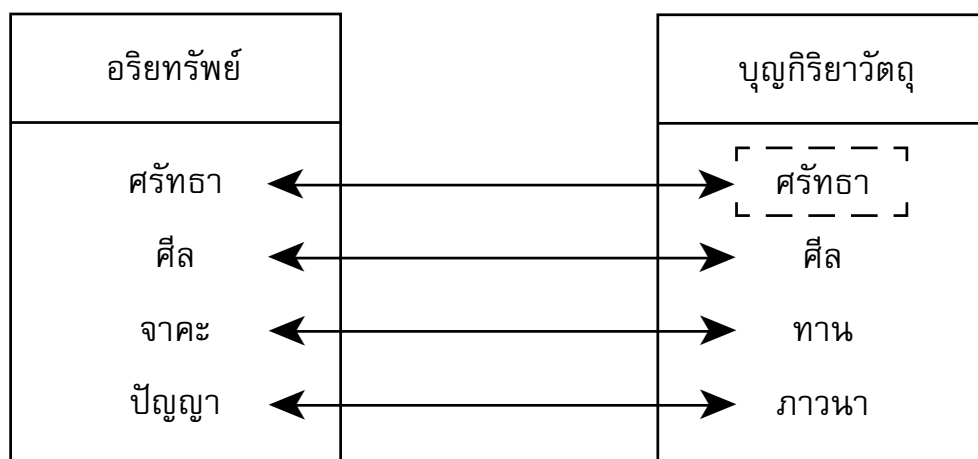
จากที่กล่าวแล้วในบทที่ 4 ว่าธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกหมวดนั้น สัมพันธ์กันหมดและสามารถย่อหรือขยายได้ หากย่อถึงที่สุดแล้วจะเหลือเพียงข้อเดียวคือ “ความไม่ประมาท” หากขยายก็จะได้มากถึง “84,000 ข้อหรือพระธรรมชั้น”

สำหรับอริยทรัพย์ 7 นั้น หากจะย่อให้เหลือ 5 ประการก็ได้ คือ จัด “หิริ” และ “โอต-
ตปปะ” ไว้ในหมวด “ศีล” เพราะธรรมทั้งสองประการนี้เกี่ยวข้องกับการรักษาศีล ถ้าจะย่อ
อริยทรัพย์ 5 ให้เหลือ 4 ประการก็ได้คือจัด “สุตะ” ไว้ในหมวด “ปัญญา” เพราะสุตะเป็นเรื่อง
ของการแสวงหาความรู้เพื่อเพิ่มพูนปัญญา เป็นอันว่าอริยทรัพย์ 7 ก็ดี อริยทรัพย์ 5 ก็ดี หรือ
อริยทรัพย์ 4 ก็ดี ก็คืออันเดียวกันเพียงแต่จะกล่าวโดยย่อหรือขยายเท่านั้น

8.2.3 ความสัมพันธ์ของอริยทรัพย์กับบุญกิริยาวัตถุ

นักศึกษาหลายท่านอาจจะคุ้นเคยกับคำว่า “บุญกิริยาวัตถุ” โดยเฉพาะบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทาน ศีล ภาวนา และมักจะได้ยินได้ฟังอยู่บ่อยๆ ว่า บุญอันเกิดจากการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนานั้น จะเป็น “อริยทรัพย์” ติดตัวไปภพชาติเบื้องหน้า

ถามว่าอริยทรัพย์ที่กล่าวมาข้างต้นกับบุญกิริยาวัตถุมีความสัมพันธ์กันอย่างไรประเด็นนี้
ก็ทำนองเดียวกับที่กล่าวมาแล้วคือ ธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกหมวดนั้นสัมพันธ์กัน
หมดและสามารถย่อหรือขยายได้ ในที่นี้จะนำอริยทรัพย์ 4 คือ ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา
และบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทาน ศีล ภาวนา มาเชื่อมโยงเข้าหากันดังนี้

¹ ธนสูตร, อังคุดตนิคาย ปัญจกนิบาต, มก. เล่ม 36 ข้อ 47 หน้า 107.

² ทิมชาณสูตร, อังคุดตนิคาย ปัญจกนิบาต, มก. เล่ม 37 ข้อ 144 หน้า 560.

การที่ใครสักคนหนึ่งจะบำเพ็ญบุญทั้งทาน ศีล ภาวนา นั้นเขาจะต้องมีศรัทธาก่อน หากไม่มีศรัทธาก็ไม่มีแรงจูงใจที่เขาจะสร้างบุญใดๆ ดังนั้นบุญกิริยาวัตถุ 3 จึงเริ่มต้นด้วย “ศรัทธา” เหมือนกันเพียงแต่ไม่ได้กล่าวถึงเท่านั้นเอง ส่วน “ศีล” ในอริยทรัพย์ก็มีตรงกับ “ศีล” ในบุญกิริยาวัตถุ สำหรับ “จาคะ” ในอริยทรัพย์หรือที่เราคุ้นกับคำว่า “บริจาค” ซึ่งก็คือ “ทาน” ในบุญกิริยาวัตถุนั่นเอง ส่วน “ปัญญา” นั้นนักศึกษาบางท่านอาจจะสงสัยว่าเชื่อมโยงกับภาวนาได้อย่างไร ก่อนอื่นขอทบทวนความหมายของคำว่าปัญญาก่อนว่า ปัญญาในที่นี้มุ่งถึง ปัญญาในการชำแระกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ด้วยการ “เจริญสมาธิภาวนา” เท่านั้น

8.2.4 ความสำคัญของทรัพย์

เนื่องจากทรัพย์มี 2 ประเภท คือ โภคทรัพย์ และ อริยทรัพย์ ซึ่งความสำคัญของทรัพย์ทั้ง 2 ประเภทนี้มีความแตกต่างกัน จึงอธิบายแยกออกเป็น 2 ประเด็นดังนี้

1.) ความสำคัญของโภคทรัพย์

ชาวโลกโดยทั่วไปเข้าใจกันดีว่า โภคทรัพย์นั้นมีความสำคัญอย่างไร แต่คนที่มีทรัพย์มากอาจจะไม่ค่อยเห็นความสำคัญของทรัพย์เท่าที่ควร จึงมักใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย กินทิ้งกินขว้าง ส่วนคนจน คนที่ไม่ค่อยมีทรัพย์ คนที่อดๆ อยากๆ จะซาบซึ้งถึงความสำคัญของทรัพย์มากเป็นพิเศษ จากข้อมูลของสหประชาชาติพบว่า มีประชากรโลกประมาณ 850 ล้านคนที่ได้รับสารอาหารไม่เพียงพอ เด็กอายุต่ำกว่า 5 ขวบเสียชีวิตปีละประมาณ 10 ล้านคน ในจำนวนนี้ประมาณ 5 ล้านคนเสียชีวิตเพราะขาดสารอาหาร¹ นี่คือผลพวงของการไม่มีทรัพย์ นอกจากนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในอินสุตตราว่า การเป็นคนจนนั้นเป็นทุกข์ เพราะเมื่อยากจนก็ต้องกู้ยืมเงินของคนอื่น การกู้ยืมนี้ก็เป็นทุกข์...²

และที่สำคัญความจนยังเป็นแรงกดดันให้ทำอกุศลกรรมต่างๆ อีกด้วย กล่าวคือ เมื่อไม่มีจะกินก็ต้องดิ้นรนหาทรัพย์ หาอาหารมาเพื่อยังชีพ จึงเป็นไปได้ที่จะมีโอกาสมหาผิดศีลผิดธรรม เพื่อรักษาชีวิตให้อยู่รอดไปก่อน

คนที่มีฐานะยากจนโอกาสที่จะสร้างบุญสร้างบารมีก็อาจทำได้ไม่เต็มที่ เมื่อต้องยังหิวอยู่ จึงไม่ค่อยคิดถึงการทำทาน รักษาศีล และนั่งสมาธิ เพราะแม้แต่ข้าวสารกรอกหม้อวันนี้ยังไม่มีเลย ส่วนคนรายนั้นมีทรัพย์มาก หากมีศรัทธาก็มีโอกาสมากกว่าที่จะให้ทานก็ทำได้เต็มที่ รักษาศีลก็สะดวก นั่งสมาธิก็สบาย ไม่ต้องกังวลเรื่องปัจจัย 4 อันเป็นสิ่งพื้นฐานแห่งการยังชีพ

¹ www.the-thainews.com(2549). “วันอาหารโลก 2549.” [ออนไลน์].

² อินสุตตร, อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต, มก. เล่ม 36 ข้อ 316 หน้า 664.

2.) ความสำคัญของอริยทรัพย์

อริยทรัพย์นั้นเป็นทรัพย์ที่ประเสริฐกว่าโภคทรัพย์ทั้งหลาย พระมหากษัตริย์ปิ่นเธะระกล่าวไว้ว่า “ผู้มีปัญญาถึงจะสิ้นทรัพย์ก็เป็นอยู่ได้ ส่วนคนมีทรัพย์แต่ไม่มีปัญญา ก็เป็นอยู่ไม่ได้ ปัญญาเป็นเครื่องตัดสินเรื่องที่ได้ฟังมา เป็นเหตุเจริญชื่อเสียงและความสรรเสริญ นรชนผู้ประกอบด้วยปัญญาในโลกนี้ แม้ในเวลาที่ดินตกทุกข์ก็ยังประสบสุขได้”¹

อริยทรัพย์นั้นจะช่วยให้บุคคลคลายจากทุกข์และพ้นจากความทุกข์ได้อย่างถาวร ซึ่ง ต่างจากโภคทรัพย์ที่ให้ความสุขได้เพียงชั่วคราวแต่ไม่อาจจะช่วยให้พ้นจากทุกข์ถาวรได้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ ครั้นนั้น อุบาสกอุบาลิกาชาว แคว้นสักกะได้พากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าในวันอุโบสถ พระพุทธองค์ได้ตรัสถามว่า “ท่านทั้งหลายพากันรักษาอุโบสถศีล บ้างหรือไม่หนอ”

อุ. (อุบาสกอุบาลิกา) กราบทูลว่า “บางคราวพวกข้าพระองค์ก็พากันรักษาอุโบสถศีล แต่บางคราวก็ไม่ได้พากันรักษา พระพุทธเจ้าข้า”

ภ. (พระผู้มีพระภาคเจ้า) ตรัสว่า “ท่านทั้งหลายได้ชั่วแล้ว เมื่อชีวิตมีภัยเพราะความโศกและความตาย บางคราวพวกท่านพากันรักษาอุโบสถศีล แต่บางคราวก็ไม่ได้พากันรักษา”

ภ. ตรัสว่า “ท่านทั้งหลาย เมื่อบุคคลหาทรัพย์ได้วันละ 100 กหาปณะ 1,000 กหาปณะ ก็เก็บทรัพย์นั้นไว้ เป็นผู้มีชีวิตอยู่ 100 ปี จะได้โภคสมบัติกองใหญ่บ้างหรือไม่หนอ”

อุ. กราบทูลว่า “ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

ภ. ตรัสว่า “ท่านทั้งหลาย บุคคลนั้นจะเสวยสุขอย่างเดียวอยู่ตลอดคืนหนึ่ง วันหนึ่ง ครึ่งคืน หรือ ครึ่งวัน เพราะโภคสมบัตินั้นเป็นเหตุได้บ้างหรือไม่หนอ”

อุ. กราบทูลว่า “ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

ภ. ตรัสว่า “ซื่อนั้นเพราะเหตุไร”

อุ. กราบทูลว่า “เพราะกามทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง ว่างเปล่า มีความฉิบหายไปเป็นธรรมดา พระพุทธเจ้าข้า”

ภ. ตรัสว่า “ท่านทั้งหลาย ส่วนสาวกของเรา เป็นผู้ไม่ประมาท อุทิศกายและใจปฏิบัติตามที่เราพร่ำสอนอยู่ตลอด 10 ปี แล้วได้เสวยความสุขอยู่ตลอด 100 ปีก็มี 10,000 ปีก็มี 100,000 ปีก็มี และสาวกของเรานั้น เป็นสกทาคามีก็มี เป็นอนาคามีก็มี เป็นโสดาบันก็มี

¹ ขุททกนิกาย เถรคาถา, มจร. เล่ม 26 ข้อ 550-551 หน้า 435-436.

อุบาสกอุบาสิกาเหล่านั้นเมื่อได้ฟังธรรมนี้ได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์จักพากันรักษากุโบสถศีลตั้งแต่นี้เป็นต้นไป”¹

จะเห็นว่าอริยทรัพย์ ได้แก่ ศีล เป็นต้น มีความสำคัญตรงที่ทำให้ความสุขที่แท้จริงอันเป็นความสุขที่มั่นคงแก่มนุษย์ได้ เป็นความสุขที่โภคทรัพย์ไม่อาจจะให้ได้

ด้วยเหตุนี้เจ้าชายสิทธัตถะโพธิสัตว์ก็ดี บรรดาสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ดี ต่างพากันละทิ้งโภคทรัพย์จำนวนมหาศาล คนละ 40 โกฏิบ้าง 80 โกฏิบ้าง เพื่อออกบวช แม้แต่ชฎิลเศรษฐีและโชติกเศรษฐี ซึ่งมีสมบัติติดไม้พรวงก็ยังละโภคสมบัตินั้น เพื่อออกบวชแสวงหาอริยทรัพย์เช่นกัน บางท่านออกบวชแล้วบิดามารดาปรารถนาจะให้ลาสิกขา โดยเอาสมบัติกองโตมาล่อก็ไม่ยอม เช่น พระรัฐपालะ เป็นต้น

บิดาของท่านกล่าวว่า “พ่อรัฐपालะ ทรัพย์กองนี้เป็นส่วนของแม่ กองโน้นเป็นส่วนของพ่อ ส่วนอีกกองหนึ่งเป็นของปู่ ทั้งหมดนี้เป็นของลูกผู้เดียว ลูกสามารถใช้สอยสมบัติไปและทำบุญไปก็ได้ พ่อรัฐपालะ ลูกจงลาสิกขาออกมาใช้สอยสมบัติเถิด”

พระรัฐपालะตอบว่า “คบดี ท่านพึงให้คนชนกเงินกองทองนี้ไปทิ้งไว้ที่แม่น้ำคงคาเถิด เพราะความทุกข์กายและใจอันมีทรัพย์นั้นเป็นเหตุจักเกิดขึ้นแก่ท่าน”²

โภคทรัพย์นั้นมีไว้เพื่อเป็นเครื่องสนับสนุนให้แสวงหาอริยทรัพย์ได้สะดวก ด้วยการนำมาสร้างบุญ เช่น ให้ทาน เป็นต้น และเพื่อนำมาหล่อเลี้ยงร่างกายให้มีเรี่ยวแรงในการปฏิบัติธรรม สำหรับคฤหัสถ์ที่ไม่ได้ออกบวชเป็นบรรพชิตนั้น หากได้แสวงหาอริยทรัพย์ควบคู่ไปกับโภคทรัพย์แล้ว จะทำให้ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขยิ่ง กล่าวคือ มีโภคทรัพย์เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงกาย และมีอริยทรัพย์เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงใจ อีกทั้งอริยทรัพย์ยังช่วยกำกับให้คนใช้โภคทรัพย์ไปในทิศทางที่ถูกต้อง จะไม่ทำผิดศีลผิดธรรมอันจะต้องชดใช้หนี้กรรมในอนาคต

8.3 เศรษฐศาสตร์จุลภาคในพระไตรปิฎก

เป้าหมายสูงสุดของเศรษฐศาสตร์ คือ การศึกษาเพื่อให้ประชาชนในประเทศอยู่ดีกินดี ไม่อดอยากยากจน ในหัวข้อนี้นักศึกษาจะได้ศึกษาหลักเศรษฐศาสตร์จุลภาคในพระไตรปิฎก ซึ่งกล่าวถึงสาเหตุแห่งการอยู่ดีกินดีหรือร่ำรวย และสาเหตุแห่งความอดอยากยากจนของมนุษย์แต่ละคน รวมทั้งอาชีพที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอนุญาตและอาชีพที่ทรงห้าม ในประเด็น

¹ สักกสูตร, อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต, มก. เล่ม 38 ข้อ 46 หน้า 150.

² รัฐपालสูตร, มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์, มจร. เล่ม 13 ข้อ 301 หน้า 358.

สุดท้ายกล่าวถึงอบายมุขทางเสื่อมแห่งทรัพย์สินของมนุษย์

8.3.1 สาเหตุแห่งความร่ำรวยและยากจน

สาเหตุแห่งความร่ำรวยและยากจนนั้น นักศึกษาคงได้เรียนรู้กันมาพอสมควรแล้วในวิชาต่างๆ ที่ได้เรียนมาก่อนหน้านี้ ในที่นี้จะกล่าวทบทวนพอสังเขปอีกครั้งหนึ่ง เพื่อตอกย้ำความจำและความเข้าใจให้ชัดเจนยิ่งขึ้น สาเหตุหลักที่ทำให้บางคนในโลกนี้มีฐานะร่ำรวย ในขณะที่บางคนมีฐานะยากจนนั้น มีอยู่อย่างน้อย 2 ประการ คือ สาเหตุส่วนละเอียดคือ “บุญ” และสาเหตุส่วนหยาบ คือ “ความขวนขวายในการสร้างฐานะ” โดยบุญจะเป็นสาเหตุหลัก ส่วนความขวนขวายในการสร้างฐานะจะเป็นส่วนเสริม

สาเหตุส่วนละเอียด คือ บุญ

บุญเป็นเครื่องชำระล้างจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ เป็น “อริยทรัพย์” ซึ่งอยู่เบื้องหลังความสุข ความสำเร็จทั้งปวงของมนุษย์ บุญเป็นรากฐานของชีวิต เป็นสิ่งที่คอยสนับสนุน เกื้อกูล ให้ชีวิตเจริญรุ่งเรืองและมั่นคง บุญมีลักษณะเป็นดวงกลมใส สว่าง สถิตอยู่ ณ ศูนย์กลางกายฐานที่ 7 บริเวณกลางท้องของมนุษย์ทุกคน บุญนั้นเป็นสิ่งละเอียด มองไม่เห็นด้วยตาเนื้อ จะเห็นได้ก็ต่อเมื่อได้ฝึกสมาธิจนใจละเอียดในระดับเดียวกับสภาวะของดวงบุญ จึงจะมองเห็นบุญได้

ชาวโลกโดยมากเข้าใจกันว่า ความสำเร็จก้าวหน้า หรือความสำเร็จทั้งปวงของชีวิต ขึ้นอยู่กับ 1 สมอง กับ 2 มือเท่านั้น เพราะเขามองเห็นเพียงแค่นั้น เขายังมองไม่เห็นบุญที่มีอยู่ในตัว เปรียบเสมือนเวลาเรามองดู บ้านหรืออาคารต่างๆ เราจะเห็นเพียงแค่ว่า หลังคา กับ ตัวบ้านเท่านั้น จะมองไม่เห็นเสาเข็มที่อยู่ใต้ดินซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่รองรับบ้านทั้งหลังเอาไว้

แต่ไม่ว่าเราจะมองเห็นหรือไม่เห็นก็ตาม บ้านทุกหลัง ดึกทุกดึก ก็ยังคงมีฐานรากทำหน้าที่รองรับบ้านและดึกเหล่านั้นให้ตั้งอยู่ได้อย่างมั่นคงแข็งแรง หากไม่มีฐานราก อาคารก็ตั้งอยู่ไม่ได้ฉับใด หากไม่มีบุญหรือหมดบุญ ชีวิตก็ตั้งอยู่ไม่ได้ฉับนั้น

บุญจึงเปรียบเสมือนเสาเข็ม แต่เป็นเสาเข็มของชีวิต ที่คอยสนับสนุนส่งเสริมให้ชีวิตมีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคง ยิ่งมีบุญมากเท่าไร ชีวิตของบุคคลนั้นๆ ก็จะยิ่งเจริญก้าวหน้ามากเท่านั้น ไม่ว่าเจ้าตัวจะรู้หรือไม่รู้ ไม่ว่าเจ้าตัวจะเห็นหรือไม่เห็นดวงบุญในตัวเขาก็ตาม ในทางตรงกันข้ามหากใครก็ตามมีบุญน้อย ชีวิตเราก็จะตกต่ำ ลำบาก ยากจน ไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จในชีวิต

บุญมีอยู่ 2 ประเภทด้วยกันคือ บุญเก่า และ บุญใหม่ บุญเก่าคือบุญที่ทำไว้ในอดีตชาติ ส่วนบุญใหม่ คือบุญที่ได้ทำในปัจจุบันชาติ

วิธีการสร้างบุญมีอย่างน้อย 3 ประการ คือ การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญสมาธิภาวนา โดยบุญที่ทำให้มีฐานะร่ำรวยนั้นคือ บุญที่เกิดจากการให้ทานเป็นหลัก ส่วนบุญจากการรักษาศีลและเจริญภาวนาเป็นส่วนเสริม ใครที่ได้ให้ทานไว้มากก็จะเป็นเหตุให้มีฐานะร่ำรวยมากเป็นระดับมหาเศรษฐีของประเทศหรือของโลกทีเดียว ส่วนใครให้ทานมาน้อยหรือไม่ได้ให้ทานเลย ก็จะลำบากยากจน

หลักการส่งผลของบุญมีดังนี้ คือ บุญเก่าหรือบุญในอดีตชาติจะส่งผลก่อนและส่งผลอย่างเต็มที่ เปรียบเสมือนต้นไม้ใหญ่ซึ่งปลูกไว้นานแล้ว จึงมีความพร้อมในการผลิดอกออกผล ส่วนต้นไม้ที่เพิ่งปลูกก็เปรียบเสมือนบุญใหม่ จึงต้องรอเวลาให้มันเจริญเติบโตสักระยะหนึ่งจึงจะให้ผล ดังนั้นวิถีชีวิตของมนุษย์แต่ละคนในชาตินี้หรือในทุกๆ ชาติที่เกิดขึ้น ก็ขึ้นอยู่กับบุญเก่าที่ได้ทำไว้ในอดีตชาติเป็นหลัก คือ ประมาณ 70-80% ส่วนบุญใหม่เป็นส่วนเสริม คือ ส่งผลในชาตินี้เพียงประมาณ 20-30%

มหาเศรษฐีของโลกในปัจจุบันนี้ก็เช่นกันร่ำรวยเพราะบุญเก่าในอดีตชาติส่งผลเป็นหลัก ดังจะเห็นได้ว่า หลายต่อหลายคนในชาตินี้ไม่ได้เป็นชาวพุทธ ไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องบุญ และก็ไม่ได้สร้างบุญในพระพุทธศาสนา อย่างดีก็แค่ทำบุญสังคมสงเคราะห์กับชาวโลกทั่วไป แต่เขาก็ร่ำรวยได้ ทั้งนี้เพราะบุญเก่าที่ทำไว้ในอดีตชาติเป็นหลักมาส่งผล

สาเหตุส่วนหยาบ คือ ขวนขวายสร้างฐานะ

วิธีสร้างฐานะทางเศรษฐกิจนี้ มีศัพท์ทางศาสนา เรียกว่า “ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์” แปลว่า ประโยชน์ในปัจจุบัน ซึ่งชาวพุทธรู้จักกันในนาม “หลักหัวใจเศรษฐกิจ” เป็นวิธีสร้างฐานะที่ถูกต้องชอบธรรม ไม่ก่อกรรมสร้างเวรให้กับใคร ซึ่งมี 4 ประการ ดังนี้

- 1.) อุฏฐานสัมปทา หาทรัพย์เป็น
- 2.) อารักขสัมปทา เก็บรักษาทรัพย์เป็น
- 3.) กัลยาณมิตตตา สร้างเครือข่ายคนดีเป็น
- 4.) สมชีวิตา ใช้ชีวิตเป็น

1.) มาตรฐานสัมปทา

มาตรฐานสัมปทา แปลว่า ความถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร

มาตรฐานสัมปทา หมายถึง การหาทรัพย์เป็น ซึ่งต้องประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

(1) เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่ทำ

(2) จะทำการสิ่งใดต้องประกอบด้วยปัญญาพิจารณา เพื่อที่จะทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ปัญญาในที่นี้มีความหมาย 2 นัยด้วยกัน คือ ความฉลาดในการทำงาน และความฉลาดในเรื่องศีลธรรม กล่าวคือ สัมสมความรู้ทางศีลธรรมควบคู่ไปกับการศึกษาหลักการทำงานทางโลก

คนที่ขยันแต่โง่ยากที่จะสร้างฐานะได้สำเร็จ เพราะจะทำงานผิดพลาดมาก ส่วนคนที่ฉลาดแต่ทางโลก ไม่สนใจเรื่องศีลธรรมนั้นก็มีโอกาสไปประกอบอาชีพที่ผิดศีลธรรม เช่น มิจฉาชีพ ซึ่งจะนำไปสู่ความเสื่อมทั้งในชาตินี้และชาติหน้าได้ ด้วยเหตุนี้จึงต้องขยันทำงานด้วย ศึกษาความรู้ทางโลกและทางธรรมควบคู่ไปด้วย จึงจะมีโอกาสประสบความสำเร็จได้

2.) อารักขสัมปทา

อารักขสัมปทา แปลว่า ถึงพร้อมด้วยการรักษา

อารักขสัมปทา หมายถึง การเก็บรักษาทรัพย์เป็น

จุดเริ่มต้นของการเก็บรักษาทรัพย์เป็น คือ การรู้จักการสะสม การออม รู้จักคุณค่าของเงิน ขึ้นต่อมาคือต้องรู้จักหาทางป้องกันทรัพย์จากภัยต่างๆ ซึ่งภัยของทรัพย์ มาจาก 2 ทางหลัก คือ

(1) ภัยจากคน ทั้งจากคนใกล้ชิด และคนไกลตัว

(2) ภัยจากธรรมชาติ

นอกจากนี้การเก็บทรัพย์เป็นยังรวมไปถึงการใช้ของอย่างถนอม รู้จักรักษาให้ข้าวของมีอายุการใช้งานที่ยาวนานอีกด้วย อีกทั้งของหายก็ต้องหา ของเสียก็ต้องซ่อมด้วย แม้การหาทรัพย์เป็นจะมีความสำคัญ แต่การเก็บทรัพย์เป็นสำคัญยิ่งกว่า เพราะว่าแม้จะหาทรัพย์มาได้มาก แต่หากเก็บทรัพย์ไม่เป็น เงินแสนเงินล้านที่หามานั้นก็หมดไปได้เหมือนกัน

3.) กัลยาณมิตตตา

กัลยาณมิตตตา แปลว่า ถึงพร้อมด้วยความเป็นผู้มีมิตรดี

กัลยาณมิตตตา หมายถึง การสร้างเครือข่ายคนดีเป็น

หากรักจะยืนหยัดอยู่ในโลกกว้างอย่างมั่นคงแล้ว ก่อนอื่นต้องสร้างธาตุแห่งความเป็นคนดีขึ้นมาในตัวเองก่อน แล้วจึงสร้างเครือข่ายคนดีขึ้นมา เป็นวงจรตามลำดับ

การสร้างเครือข่ายคนดีมี 3 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

ขั้นที่ 1 รู้จักวางตัวให้เหมาะสม เช่น พิจารณาให้ดีว่า ขณะนั้นตัวเราอยู่ในสังคมใด อยู่ในฐานะใด มีตำแหน่งหรือบทบาทหน้าที่อะไร เช่น ถ้าเป็นพ่อก็ต้องวางตัวให้สมกับที่เป็นพ่อ เป็นเพื่อนก็วางตัวให้สมกับที่เป็นเพื่อน

ขั้นที่ 2 ซึมซับเอาศีลธรรมมาจากคนดีที่อยู่รอบตัวเราในสังคมนั้นๆ โดยการหมั่นเข้าไปสนทนา ชักถาม หมั่นคอยสังเกตผู้ที่ดีพร้อมด้วยคุณความดีเหล่านี้ เพื่อจะได้ซึมซับและถ่ายทอดเอาความรู้ ความดีจากบุคคลเหล่านั้นมาสู่ตัวเรา

ขั้นที่ 3 ถ่ายทอดความรู้และความดีของเราไปสู่ผู้อื่นที่อยู่แวดล้อมรอบด้าน

เมื่อเรากำลังสร้างฐานะทางเศรษฐกิจต้องรู้จักเลือกทำงานกับคนที่มีความซื่อสัตย์สุจริตเท่านั้น เพราะมิตรดีเท่านั้น จึงจะช่วยกันสร้างความเจริญให้แก่กันและกันได้อย่างยั่งยืน และที่สำคัญต้องขยายเครือข่ายความเป็นกัลยาณมิตรออกไปให้กว้างขวางมากที่สุด เพราะมิตรยิ่งมากเท่าใด โอกาสที่จะสร้างตัวให้ร่ำรวยก็มากขึ้นเท่านั้น

แต่ถ้าหากไม่เลือกมิตรหรือหุ้นส่วนที่จะทำงานร่วมกันเพื่อสร้างฐานะแล้ว โอกาสที่จะถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกโกง ถูกทำให้เสียหายก็เกิดขึ้นอย่างแน่นอน ทรัพย์สินเงินทองที่หามาได้ก็ต้องหมดไปเพราะความไม่ระมัดระวัง มีความประมาท พลาดเพียงครั้งเดียวก็อาจทำให้สิ้นเนื้อประดาตัว เพียงเพราะคบมิตรเลวก็มีตัวอย่างให้เห็นอยู่บ่อยๆ

4.) สมชีวิตา

สมชีวิตา แปลว่า ถึงพร้อมด้วยความเป็นอยู่ที่เหมาะสม

สมชีวิตา หมายถึง การใช้ทรัพย์เป็น

คนที่ใช้ทรัพย์เป็นจะต้องรู้จักเลี้ยงชีพอย่างพอเหมาะพอสม ไม่ให้ฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย และไม่ให้ขัดสนฝืดเคือง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า กุลบุตรในโลกนี้เลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า “การใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับจักเกินรายจ่ายและรายจ่ายจักไม่เกินรายรับ” เปรียบเหมือนคนชั่งของ ยกตราชั่งขึ้นดูก็รู้ได้ว่า “ต้องลดลงเท่านี้หรือเพิ่มขึ้นเท่านี้”

บุญเป็นหลักการชวนขายสร้างฐานะเป็นส่วนเสริม

การที่ใครจะมีฐานะร่ำรวยหรือยากจนขึ้นอยู่กับบุญเป็นหลัก ส่วนการชวนขายสร้างฐานะจะเป็นเพียงส่วนเสริม เพราะแม้จะปฏิบัติตามหลักการชวนขายสร้างฐานะข้างต้นอย่างเคร่งครัด ไม่ขาดตกบกพร่อง แต่ก็ไม่ได้ประสบความสำเร็จเหมือนกันทุกคน บางคนสำเร็จมาก ร่ำรวยมาก บางคนสำเร็จน้อย ร่ำรวยน้อย ส่วนบางคนแค่พอมีพอกิน ในขณะที่บางคนไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จเอาเสียเลยก็มี

จะสังเกตเห็นได้จากชาวโลกในปัจจุบัน หลายๆ คนตื่นแต่เช้าลุกขึ้นมาทำมาหากิน อาบเหงื่อต่างน้ำ หนักเอาเบาสู้ ทำงานหนักตลอดทั้งวัน กว่าจะเสร็จงานได้กลับบ้านกินข้าวพักผ่อนก็มีค่า แม้จะทำอย่างนี้อยู่หลายปี แต่ดูเหมือนว่าความชวนขายที่ทุ่มลงไปนั้น จะไม่ค่อยได้สัดส่วนกับผลตอบแทนที่ได้รับ กล่าวคือ ทำมากแต่ได้น้อย เหตุที่เป็นอย่างนี้เพราะบุญที่สั่งสมมามีน้อย

ในขณะที่บางคนดูเหมือนว่าหยิบจับอะไรก็เป็นเงินเป็นทองไปหมด ยิ่งขยันมากยิ่งรวยมาก ขยันน้อยก็รวยน้อยลงมาน้อย บางคนมีสมบัติให้กินใช้ไม่หมดไปตลอดชีวิตแม้ไม่ต้องทำงาน ในสมัยพุทธกาลมีตัวอย่างมหาเศรษฐีหลายท่านที่ร่ำรวยโดยไม่ต้องทำมาหากิน เพราะได้สั่งสมบุญไว้มาก เช่น โขติกเศรษฐี เมณฑกเศรษฐี ชฎิลเศรษฐี เป็นต้น มหาเศรษฐีเหล่านี้มีสมบัติตกไม่พรั่งบังเกิดขึ้น แม้แจกจ่ายแก่ผู้คนทั่วโลกก็ไม่หมดสิ้น

บางคนเกิดมาก็รวยทันทีเลย เพราะพ่อแม่เตรียมสมบัติมหาศาลไว้คอยทำอยู่แล้ว เขายังไม่ได้ทำงานอะไรเลย ก็รวยแล้ว ในขณะที่บางคนเกิดมาอยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่ที่ฐานะยากจนเป็นขอทาน ซึ่งเราจะพบเห็นได้บ่อยๆ บริเวณสะพานลอยบ้าง ข้างถนนบ้าง เด็กๆ เหล่านี้จนตั้งแต่เกิด ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีสาเหตุมาตั้งแต่ก่อนเกิดแล้วว่า เหตุใดเขาจึงเกิดมาจน ในขณะที่บางคนเกิดมารวย สาเหตุนั้นก็คือปริมาณบุญในตัวของแต่ละคนนั่นเอง แต่เมื่อเกิดมาแล้วใครจะตั้งใจชวนขายทำมาหากินเพื่อสร้างฐานะมากน้อยแค่ไหน อันนี้ก็เป็นอย่างอื่นเรื่องหนึ่ง

แต่หลักทั้ง 4 ประการในการชวนขายสร้างฐานะนั้นก็มีความสำคัญอยู่ไม่น้อย ใครที่สั่งสมบุญมามากอยู่แล้ว เกิดมาในตระกูลที่ร่ำรวยอยู่แล้ว หากได้นำหลักทั้ง 4 ข้อนี้มาปฏิบัติก็จะทำให้มีฐานะร่ำรวยมากยิ่งขึ้น แม้ปฏิบัติไม่ครบทุกข้อ กล่าวคือ แม้ไม่ค่อยขยันทำงานเพื่อหาทรัพย์เพิ่มเติม แต่รู้จักเก็บรักษาสมบัติ คบมิตรดี และใช้จ่ายอย่างเหมาะสม ก็จะสามารถรักษาสมบัตินั้นไว้ใช้จ่ายได้ยาวนาน

แต่ถ้าใครประมาทหลงตนเองว่ามีบุญมาก ได้เกิดในตระกูลเศรษฐี พ่อแม่ทิ้งมรดกไว้

ให้มากมาย จึงใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย คบมิตรชั่ว ไม่รู้จักเก็บรักษาสสมบัติให้ดี และยังไม่ทำมาหากินอีก คอยแต่จะผลาญสมบัติไปวันๆ เท่านั้น หากเป็นเช่นนั้นบ้านปลายของชีวิตก็จะย่ำแย่เหมือนกัน ดังเรื่องราวของบุตรเศรษฐีคนหนึ่ง ในสมัยพุทธกาล

บุตรเศรษฐีคนนี้เกิดในตระกูลที่มีสมบัติ 80 โกฏิ ในกรุงพาราณสี มารดาบิดาของเขาคิดว่า เราจักมอบสมบัติที่มีอยู่ทั้งหมดให้แก่บุตร บุตรของเราจะได้ใช้สอยอย่างสบายโดยไม่ต้องทำงาน ในพระนครนั้น มีธิดาอีกคนหนึ่งเกิดในตระกูลอื่นซึ่งมีสมบัติ 80 โกฏิเช่นกัน บิดามารดาของนางก็คิดอย่างนั้นเหมือนกัน

เมื่อทั้งสองโตขึ้นก็ได้แต่งงานกัน ต่อมามารดาบิดาของคนทั้งสองก็ถึงแก่กรรม ทรัพย์ 160 โกฏิก็ได้รับรวมอยู่ในเรือนเดียวกัน ปกติบุตรเศรษฐีนั้นมักไปเข้าเฝ้าพระราชาวันละ 3 ครั้ง พวกนักเลงในพระนครนั้น คิดกันว่า ถ้าบุตรเศรษฐีนี้เป็นนักเลงสุรา ความผาสุกก็จักมีแก่พวกเรา วันหนึ่งพวกนักเลงนั้นถือสุรานั่งดูทางของบุตรเศรษฐีนั้นผู้มาจากราชสกุล เมื่อเห็นเขากำลังเดินมาจึงดื่มสุราแล้วกล่าวว่า จงเป็นอยู่ 100 ปีเถิดนายเศรษฐีบุตร

บุตรเศรษฐีฟังคำของพวกนักเลงแล้ว จึงถามคนใช้ที่ตามมาว่า “พวกนั้น ดื่มอะไร”

คนใช้กล่าวว่า “ดื่มน้ำดื่มชนิดหนึ่ง นาย”

บุตรเศรษฐีถามว่า “น้ำนั้นมีรสชาติอร่อยหรือ”

คนใช้กล่าวว่า “นาย ธรรมดา น้ำที่ควรดื่มเช่นกับน้ำดื่มนี้ไม่มีในโลกนี้”

บุตรเศรษฐีนั้นพูดว่า “แม้เราก็คควรดื่ม จึงให้น้ำสุรามานิดหน่อยแล้วก็ดื่ม”

ต่อมาไม่นานบุตรเศรษฐีก็ติดสุรา โดยมีนักเลงเหล่านั้นเป็นบริวาร ตั้งแต่บุตรเศรษฐีติดสุราก็ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ในเวลาไม่นานทรัพย์ของตนและของภรรยา 160 โกฏิก็หมดไป ต่อมาจึงขายสมบัติของตน คือ นา สวนดอกไม้ สวนผลไม้ ยานพาหนะ ภาชนะเครื่องใช้ ผ้าห่ม ผ้าปูนั่งรวมทั้งเรือนที่อยู่อาศัยด้วย

เมื่อขายเรือนไปแล้วบุตรเศรษฐีก็พาภรรยาเที่ยวไปขอทาน วันหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นเขาซึ่งยืนอยู่ที่ประตูโรงฉันคอยรับโภชนาที่เป็นเดนจากภิกษุหนุ่มและสามเณร จึงทรงแยมพระโอษฐ์ พระอานนทเถระจึงทูลถามถึงเหตุที่ทรงแยม พระพุทธองค์จึงตรัสว่า อานนท เธอจงดูบุตรเศรษฐีผู้นี้ ผลาญทรัพย์เสีย 160 โกฏิ พาภรรยาเที่ยวขอทานอยู่

ถ้าบุตรเศรษฐีไม่ผลาญทรัพย์ให้หมดสิ้น และประกอบกิจการงานในปฐมวัย ก็จักได้เป็นเศรษฐีชั้นเลิศในนครนี้ แต่ถ้าออกบวชก็จักบรรลुरुหัตถผล แม้ภรรยาของเขาก็จักดำรงอยู่ใน

อนาคามีผล ถ้าไม่ผลาญทรัพย์ให้หมดไป ประกอบการงานในมัชฌิมวัย ก็จักได้เป็นเศรษฐีชั้นที่ 2 ถ้าออกบวชก็จักได้เป็นอนาคามี ภรรยาของเขาก็จักดำรงอยู่ในสภาคามีผล ถ้าไม่ผลาญทรัพย์ให้สิ้นไป ประกอบการงานในปัจฉิมวัย จักได้เป็นเศรษฐีชั้นที่ 3 ถ้าออกบวชก็จักได้เป็นสภาคามี ภรรยาของเขาก็จักดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล แต่บุตรเศรษฐีนั้นทั้งเสื่อมแล้วจากภคชะของคฤหัสถ์ ทั้งเสื่อมแล้วจากสามัญผล จึงเป็นเหมือนนกกระเรียนในเปือกตมแห่งฉะนั้น

8.3.2 มิจฉาวนิชชาการค้ำต้องห้าม

อาชีพต่างๆ ในโลกนี้มีอยู่หลากหลาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้หลักในการเลือกประกอบอาชีพไว้ว่า “ให้เลือกประกอบอาชีพที่ไม่ขัดต่อศีลธรรม” ส่วนอาชีพใดที่ขัดต่อหลักศีลธรรม เช่น มิจฉาวนิชชา เป็นต้น ฟังละเว้น เพราะจะทำให้เกิดโทษแก่ตนเองและคนในสังคมทั้งในชาตินี้และชาติหน้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส “มิจฉาวนิชชา” ซึ่งเป็นการค้าขายที่ไม่พึงกระทำไว้ 5 ประการ ได้แก่ สัตตวนิชชา คือ การค้าขายอาวุธ, สัตตวนิชชา คือ การค้าขายสัตว์, มังสวานิชชา คือ การค้าขายเนื้อ, มัชชวานิชชา คือ การค้าขายของมีนเมา และวิสวานิชชา คือ การค้าขายยาพิษ

1) การค้าขายอาวุธ หมายถึง การให้สร้างอาวุธและขายอาวุธนั้น ที่ห้ามค้าขาย ก็เพราะการค้าขายอาวุธ เป็นเหตุให้เกิดการรบราฆ่าฟันกันตายได้

2) การค้าขายสัตว์ในที่นี้ หมายถึง การค้าขายมนุษย์ ที่ห้ามค้าขายก็เพราะทำให้มนุษย์หมดอิสราภาพ เช่น การค้าขายสตรีเพื่อให้เป็นหญิงโสเภณี เป็นต้น

3) การค้าขายเนื้อ หมายถึง การเลี้ยงสัตว์ เช่น สุกร เป็นต้น ไว้ขาย หรือการซื้อสัตว์มาแล้วเนื้อแล้วขาย ที่ห้ามค้าขายเพราะจะเป็นเหตุให้ต้องผิดศีลข้อปาณาติบาต

4) การค้าขายของมีนเมา หมายถึง การให้ปรุงของมีนเมาชนิดใดชนิดหนึ่งแล้วขาย ที่ห้ามค้าขายเพราะเป็นเหตุให้ผู้ดื่มเกิดความประมาท เมื่อละโลกไปแล้วก็จะไปสู่ทุคติ

5) การค้าขายยาพิษ หมายถึง การให้ทำยาพิษและค้าขายยาพิษนั้น ยาพิษในปัจจุบันหมายรวมถึงยาเสพติดด้วย เช่น ยาบ้า ยาอี เฮโรอีน เป็นต้น ที่ห้ามขายเพราะจะก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เสพและผู้ขายทั้งในชาตินี้และชาติหน้า

การค้าทั้ง 5 ประการนี้ก่อให้เกิดโทษทั้งแก่ผู้ขายและผู้ซื้อรวมทั้งสังคมโดยรวมมาก โทษที่เกิดกับผู้ขายเองแม้ในปัจจุบันชาติจะเห็นผลไม่ค่อยชัด อย่างมากก็อาจจะรู้สึกไม่สบายใจที่เห็นลูกค้าของตนและคนที่เกี่ยวข้องมีอันเป็นไปต่าง ๆ แต่เมื่อผู้ขายละโลกไปแล้วจะเห็นผลชัดเจน

คือ ต้องไปปรับวิบากกรรมอันแสนสาหัสอยู่ในมหานรก สำหรับผู้ซื้อและสังคมโดยรวมนั้นจะเห็นโทษที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน เช่น ผู้ซื้ออาวุธไปก็มีโอกาสนำไปชนฆ่ากัน ผลก็คือมีการล้มตายเกิดขึ้น หากการเช่นนั้นเป็นสงครามระหว่างประเทศก็จะเกิดความเสียหายใหญ่โต เป็นผลให้ประชาชนในประเทศเดือดร้อนกันทั่วหน้า เป็นต้น

8.3.3 อบายมุขทางเลื่อมแห่งทรัพย์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงทางเลื่อมแห่งโภคทรัพย์และอริยทรัพย์ในสังคัลลสูตรไว้ 6 ประการ ได้แก่ การเสพน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท การเที่ยวไปในตรอกต่างๆ ในเวลากลางคืน การเที่ยวดูมหรสพ การเล่นการพนันอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท การคบคนชั่วเป็นมิตร และความเกียจคร้าน¹

1) การเสพน้ำเมา น้ำเมาในที่นี้ คือ สุราและเมรัย รวมทั้งของมีนเมาอื่นๆ เช่น บุหรี่ ยาสูบต่างๆ เป็นต้น สุรา หมายถึง น้ำเมาที่กลั่นแล้ว เมรัย หมายถึง น้ำเมาที่เกิดจากการหมักหรือแช่ หรือ น้ำเมาที่ไม่ได้กลั่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงโทษในการเสพน้ำเมาไว้ 6 ประการ คือ เลื่อมจากทรัพย์ ก่อการทะเลาะวิวาท เป็นบ่อเกิดแห่งโรค เป็นเหตุเสียชื่อเสียง เป็นเหตุไม่รู้จักราย และทอนกำลังปัญญาอันเป็นอริยทรัพย์

ปัจจุบันคนไทยและคนทั่วโลกสูญเสียทรัพย์ไปเพราะน้ำเมาจำนวนมากในไตรมาสที่ 1 ของปี พ.ศ. 2550 คริวเรือนไทยสูญเสียค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มน้ำเมาไปถึง 38,747 ล้านบาท ซึ่งสูงกว่าช่วงเดียวกันของปี พ.ศ. 2549 ถึง 6% และสูญเสียค่าใช้จ่ายการบริโภคบุหรี่ปะไป 5,266 ล้านบาท² ความเสียหายจากการดื่มสุรามีมูลค่าถึงหลายแสนล้านบาทต่อปี โดยคำนวณจากการเจ็บป่วย ค่าใช้จ่ายในการบำบัดรักษา ต้นทุนเวลาในการบำบัดและขาดงาน การตายและบาดเจ็บจากอุบัติเหตุ

เงินจำนวนมากที่ต้องสูญเสียไปแต่ละปีกับสุรายาเมานั้น หากนำมาใช้พัฒนาสังคมในด้านต่างๆ ก็จะช่วยให้สังคมโดยรวมเจริญก้าวหน้าได้มากกว่านี้แบบหน้ามือเป็นหลังมือ อีกทั้งหากประชาชนพลเมืองไม่ดื่มสุรายาเมาก็จะมีสติปัญญามาก เป็นกำลังที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาชาติอีกด้วย

¹ สังคัลลสูตร, ทีมนิกาย ปาฎิการรค, มก. เล่ม 16 ข้อ 178 หน้า 80.

² เดลินิวส์ (2550). “คนจนน่าห่วงใช้จ่ายเงินเกินตัว.” [ออนไลน์].

2) การเที่ยวกลางคืน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงโทษในการเที่ยวกลางคืนไว้ 6 ประการ คือ ชื่อว่าไม่คุ้มครองไม่รักษาตัว ชื่อว่าไม่คุ้มครองไม่รักษาบุตรภรรยา ชื่อว่าไม่คุ้มครองไม่รักษาทรัพย์สมบัติ เป็นที่ระแวงของคนอื่น ได้ยินได้ฟังเรื่องเท็จจากสถานที่เหล่านั้น และทำให้เกิดความลำบาก

3) การเที่ยวดูมหรสพ มหรสพ หมายถึง การเล่นรื่นเริงมีโขนละคร เป็นต้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงโทษในการเที่ยวดูมหรสพ 6 ประการคือ มีการรำที่โหนไปที่นั่น มีการขับร้องที่โหนไปที่นั่น มีการประโคมที่โหนไปที่นั่น มีขับเสภาที่โหนไปที่นั่น มีเพลงที่โหนไปที่นั่น มีเถิดเทิง ที่โหนไปที่นั่น เมื่อเป็นเช่นนี้จะทำให้เสียงาน เสียเวลา โภคทรัพย์ที่ยังไม่เกิด ก็ไม่เกิด และเมื่อเรือนไม่มีคนเฝ้าทำให้โจรเข้ามาลักทรัพย์ได้

4) การเล่นการพนัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงโทษในการเล่นการพนันไว้ 6 ประการ คือ ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมเสียตายทรัพย์ เสื่อมทรัพย์ในปัจจุบัน ถ้อยคำของคนเล่นการพนันไม่น่าเชื่อถือ ถูกมิตรดูหมิ่น และไม่มีใครต้องการแต่งงานด้วย เพราะเห็นว่าคนเล่นการพนันไม่สามารถจะเลี้ยงภรรยาได้ หากเป็นผู้หญิงก็หาสามียากเพราะชายทั้งหลายจะกลัวถูกเธอผลาญสมบัติให้หมดไป

การพนันที่เป็นที่นิยมของคนไทยโดยทั่วไป คือ หวย โดยเฉพาะ “หวยใต้ดิน” จากผลการวิจัยของสังคม พิริยะรังสรรค์ และคณะ เมื่อปี พ.ศ. 2544 พบว่า มีผู้เล่นหวยใต้ดินทั่วประเทศ 23.7 ล้านคน คิดเป็น 51% ของประชากรที่มีอายุมากกว่า 15 ปีขึ้นไป และมีวงเงินที่เล่นหวยใต้ดินไม่ต่ำกว่า 542,000 ล้านบาท โดยวงเงินที่เล่นนี้ ประมาณ 30% หรือ 162,000 ล้านบาท เป็นกำไรของเจ้ามือ... นักเสี่ยงดวงด้วยหวยเกือบทั้งหมดหรือกว่า 90% มีความเชื่อว่าจะถูกหวยทั้งๆ ที่ความจริง โอกาสทางสถิติที่จะถูกหวยมีต่ำมาก¹

การพนันที่แพร่หลายอย่างมากในยุคนี้คือ “ฟุตบอลโลก” มหาวิทยาลัยหอการค้าไทยสำรวจการพนันฟุตบอลโลกปี พ.ศ. 2549 ที่ผ่านมา พบว่ามีเม็ดเงินหมุนเวียนรวม 35,500 ล้านบาท แบ่งเป็นเงินที่พนันบอลประมาณ 19,500 ล้านบาท และพบว่ากลุ่มคนที่มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาท จะใช้เงินในการพนันบอลมากกว่ารายได้ที่ได้รับ²

¹ ไทยรัฐ (2549). “ผลวิจัยชี้คนไทยติดทั้งหวยบนดินและใต้ดินฯ.” [ออนไลน์].

² ผู้จัดการ (2549), “โพลล์ระบุพนันบอลโลกครั้งนี้เงินสะพัดกว่า 19,500 ล้านบาท.” [ออนไลน์].

5) การคบคนชั่วเป็นมิตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงโทษในการคบคนชั่วเป็นมิตรไว้ 6 ประการ คือ ทำให้เป็นนักเลงการพนัน ทำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้ ทำให้เป็นนักเลงเหล้า ทำให้เป็นคนหลงใหลในตัวของปลอม ทำให้เป็นคนโกงเขาซึ่งหน้า และทำให้เป็นนักเลงหัวไม้

การคบมิตรในยุคปัจจุบันยังขยายวงกว้างมาถึง “การเสพสื่อด้วย” ทั้งสื่อโทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ และอื่นๆ เพราะสื่อเหล่านี้ได้นำคนและสิ่งแทนของคนออกเผยแพร่สู่สายตาของสาธารณชนจำนวนมาก ปัจจุบันคนแต่ละคนไม่จำเป็นต้องพบกันโดยตรงก็สามารถ สื่อสารกันได้ทั่วทุกมุมโลกผ่านสื่อที่ทันสมัย คนได้ลงไปอยู่ในสื่อต่างๆ เพื่อเผยแพร่สิ่งที่ดีและไม่ดีไปสู่ชาวโลกอย่างกว้างขวางและยากต่อการควบคุม

ในช่วงการแข่งขันฟุตบอลโลก 2006 ที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ได้จัดทำโปสเตอร์รูป ในหัวข้อ “พนันบอลปัญหาที่ซ้ำซาก แก้ไขได้ยากจริงหรือ?” โดยการเชิญกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องในวงการพนันบอลร่วม 40 ชีวิต มาร่วมเสวนาเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น จากการเสวนาพบว่า จุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดของผู้ที่เข้าสู่วงจรอบาที่อยู่ที่ “กลุ่มเพื่อนและคนใกล้ชิด” ด้วยการเล่นตามกันเพื่อความสนุก และสิ่งเร้าสำคัญที่ก่อให้เกิดการพนันบอลอย่างมาคนั้น เป็นเรื่องของ “สื่อ” ทั้งหนังสือพิมพ์กีฬา นิตยสาร อินเทอร์เน็ต ทีวี่ และ วิทยุ เป็นต้น¹

6) การเกียจคร้าน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงโทษในการเกียจคร้าน 6 ประการ คือ มักให้อ้างว่าหนาวหนักแล้วไม่ทำงาน มักให้อ้างว่าร้อนหนักแล้วไม่ทำงาน มักให้อ้างว่าเย็นแล้วแล้วไม่ทำงาน มักให้อ้างว่ายังเข้าอยู่นักแล้วไม่ทำงาน มักให้อ้างว่าหิวหนักแล้วไม่ทำงาน เมื่อมากไปด้วยการอ้างเหตุผลดัดเพี้ยนการงานอยู่อย่างนี้ โภคทรัพย์ที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้นที่เกิดแล้วเสื่อมสิ้นไป

8.4 เศรษฐศาสตร์ระดับมหภาคในพระไตรปิฎก

เศรษฐศาสตร์มหภาค คือ การศึกษาเศรษฐกิจทั้งระบบ หรือศึกษาภาพรวมเศรษฐกิจทั้งประเทศนั่นเอง ซึ่งรัฐบาลมีหน้าที่โดยตรงในการบริหารเศรษฐกิจของประเทศ เศรษฐศาสตร์มหภาคในพระไตรปิฎกนั้นปรากฏอยู่ในรูปการบริหารเศรษฐกิจของกษัตริย์หรือคณะผู้ปกครองแคว้นต่างๆ ในอดีต เช่น พระเจ้าจักรพรรดิ กษัตริย์ และคณะเจ้าต่างๆ เป็นต้น

จากที่กล่าวถึงสาเหตุแห่งความร่ำรวยในหัวข้อเศรษฐศาสตร์จุลภาคว่า เกิดจากอริยทรัพย์คือบุญและการชวนชววยสร้างฐานะตามหลักหัวใจเศรษฐีได้แก่ ความขยันทำมาหากิน

¹ ประชาชาติธุรกิจ (2549). “พนันบอลปัญหาที่ซ้ำซาก แก้ไขได้ยากจริงหรือ?”. [ออนไลน์].

รู้จักเก็บรักษาทรัพย์ คบมิตรดี และใช้จ่ายอย่างพอดี ส่วนความยากจนก็เกิดจากการไม่สั่งสม อริยทรัพย์คือบุญและไม่ชวนชวายเป็นฐานะ

เบื้องหลังของเศรษฐกิจในระดับประเทศก็เกิดจากสาเหตุ 2 ประการดังกล่าว คือ บุญ โดยรวมของคนทั้งประเทศ และการชวนชวายเป็นฐานะของคนทั้งประเทศ หากประเทศใดที่บุญ โดยรวมของคนทั้งประเทศมีมาก และประชาชนโดยส่วนใหญ่ชวนชวายเป็นการสร้างฐานะ สภาพ เศรษฐกิจของประเทศนั้นก็จะดีอยู่ในระดับแถวหน้าของโลก ส่วนประเทศใดที่บุญโดยรวมของ คนทั้งประเทศมีน้อยและประชาชนโดยส่วนใหญ่ก็ไม่ชวนชวายเป็นฐานะ สภาพเศรษฐกิจของ ประเทศนั้นก็จะไม่ดี

อย่างไรก็ตามรัฐบาลหรือคณะผู้ปกครองแต่ละประเทศก็มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งใน การบริหารจัดการเศรษฐกิจของประเทศ โดยหลักการบริหารนั้นจะต้องส่งเสริมประชาชนในสิ่ง ที่สำคัญ 2 ประการ คือ

- 1) ส่งเสริมประชาชนให้มีความเข้าใจเรื่องบุญและสั่งสมบุญมากๆ
- 2) ส่งเสริมประชาชนให้ชวนชวายเป็นฐานะด้วยหลักหัวใจเศรษฐกิจอันหมายรวมถึงการ ส่งเสริมประชาชนให้ประกอบอาชีพที่ไม่ผิดศีลธรรม เช่น มิฉฉวนฉฉฉฉฉฉ และควบคุมกำจัด แหล่งอบายมุขทั้งหลาย

หากประเทศใดผู้ปกครองปฏิบัติตามหลักการทั้ง 2 ประการนี้ จะทำให้เศรษฐกิจของ ประเทศดี เติบโตอย่างต่อเนื่องและแข็งแกร่งมั่นคง

วิธีการบริหารเศรษฐกิจในระดับมหภาคของกษัตริย์หรือคณะผู้ปกครองแคว้นต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกนั้น ปรากฏชัดเจนในกฎทนต์สูตรว่าด้วยการบริหารเศรษฐกิจของพระเจ้ามหา- วิชิตราช ซึ่งกล่าวไว้แล้วในบทที่ 6 เรื่องรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก สำหรับบทนี้จะกล่าวถึงอีกครั้ง โดยเน้นเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจ และจะกล่าวเสริมวิธีการบริหารเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาลด้วย

การบริหารเศรษฐกิจของพระเจ้ามหาวิชิตราช

จากเนื้อหาในกฎทนต์สูตรซึ่งกล่าวไว้ว่า พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงทำสงครามแผ่ขยาย อาณาจักรออกไปกว้างขวาง ผลของสงครามทำให้เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ จนเกิดปัญหา โจรปล้นบ้านปล้นเมือง โจรเหล่านี้เป็นโจรเพราะความยากจนบีบคั้น ไม่ได้เป็นโจรเพราะ สันดานคือความโลภบีบคั้น พระโพธิสัตว์ในฐานะเป็นบุโรहितมองเห็นปัญหานี้ได้ทะลุปรุโปร่งจึง ถวายคำแนะนำพระราชให้แก้ปัญหาเศรษฐกิจด้วยการส่งเสริมประชาชนให้ชวนชวายทำมา หากินโดยช่วยเหลือคนระดับล่าง 3 กลุ่มซึ่งขยันทำมาหากินดังนี้

- 1) เพิ่มข้าวปลูกและข้าวกินให้แก่เกษตรกรที่ขยันทำงานในโอกาสอันสมควร
- 2) เพิ่มทุนให้แก่พ่อค้าที่ขยันทำงานในโอกาสอันสมควร
- 3) พระราชทานเบี้ยเลี้ยง และพระราชทานเงินเดือนให้แก่ข้าราชการที่ขยันทำงานในโอกาสอันสมควร

การที่พระเจ้ามหาวิชิตราชช่วยเหลือคนระดับล่าง 3 กลุ่มที่ขยันทำมาหากินนี้ เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเหล่านี้ขยันทำงานยิ่งๆ ขึ้นไป วิธีการบริหารเศรษฐกิจแบบนี้จึงตรงกับหลักหัวใจเศรษฐกิจข้อที่ 1 คือ อนุญาตสัมปทา หรือ ขยันหาทรัพย์ แต่เป็นการส่งเสริมอนุญาตสัมปทานี้ให้ขยายวงกว้างออกไปทั่วประเทศ ทำให้คนที่ขยันได้รับการสนับสนุน มีโอกาสใช้ความเพียรและความสามารถของตนได้อย่างเต็มที่ และทรัพย์เมื่อให้กับคนที่ขยันแล้วก็จะทำให้เกิด การงอกงามสูง เศรษฐกิจจะเกิดการไหลเวียนสะพัดส่งผลไปถึงคนอื่นในสังคมด้วย และรัฐเองก็จะได้รับภาษีอากรกลับคืนมาจำนวนมาก หากบริหารดี ๆ รายรับที่เพิ่มขึ้นของรัฐจะมากกว่าเงินช่วยเหลือที่ให้ไปเสียอีก ทำให้รัฐมีกำลังที่จะช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสมากยิ่งขึ้น ขอเพียงเลือกช่วยเหลือคนให้ถูกเท่านั้น นอกจากนั้นการให้รางวัล ให้โอกาสกับคนขยันยังทำให้คนทั้งประเทศเห็นว่า คนที่ขยันทำมาหากินจะได้รับการยกย่องให้เป็นบุคคลต้นแบบ และจะได้รับการช่วยเหลือจากพระราชา เมื่อเป็นเช่นนี้คนที่เกียจคร้านก็จะหันมาขยันทำงานบ้าง จึงเท่ากับได้ขยายเครือข่ายคนขยันทำงานให้ขยายวงกว้างออกไป ซึ่งสอดคล้องกับหลักหัวใจเศรษฐกิจข้อที่ 3 คือ กัลยาณมิตตตา หรือ การสร้างเครือข่ายคนดี คนดีในที่นี้คือ คนที่ขยันทำมาหากิน

นอกจากคนดีจะต้องเป็นคนที่ขยันทำงานแล้ว พราหมณ์ปุโรหิตยังถวายคำแนะนำ พระราชาเรื่องมาตรฐานคนดีเพิ่มเติมอีก คือ กุศลกรรมบถ 10 ซึ่งเนื้อหาโดยรวมเป็นเรื่องการรักษาศีลนั่นเอง ศีลนั้นก็เป็จริยทรัพย์หรือบุญอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นทางมาแห่งโภคทรัพย์ด้วย ดังภาษาบาลีที่ว่า “สีเลนโภคสัมปทา แปลว่า ศีลเป็นทางมาแห่งโภคทรัพย์” กุศลกรรมบถ 10 และความขยัน จึงเป็นคุณสมบัติของคนดีหรือกัลยาณมิตรที่สำคัญ ซึ่งเป็นเป้าหมายในการพัฒนาคนของพระเจ้ามหาวิชิตราช

นอกจากนี้พระเจ้ามหาวิชิตราก็ยังลดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยด้วยการจัดพิธีบูชามหาโยธหรือการบริจาคทานครั้งใหญ่โดยพระเจ้ามหาวิชิตราชทรงเป็นประธานในการบริจาคทานเอง และพระองค์ยังชักชวนคนระดับบน 4 กลุ่มที่มีฐานะร่ำรวยให้ช่วยกันแจกทานแก่คนจนด้วย นั่นคือ กษัตริย์ประเทศราช ข้าราชการผู้ใหญ่ พราหมณ์มหาศาล และคฤหบดีมหาศาล ด้วยเหตุนี้สถานะทางเศรษฐกิจในอาณาจักรของพระเจ้ามหาวิชิตราชจึงแข็งแกร่ง คนทั้ง

ประเทศอยู่ดีมีสุข และสังคมมีเอกภาพ มีความปรองดองระหว่างชนชั้นเพราะมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เป็นในลักษณะที่ว่ามือใครยาวสาวได้สาวเอา แต่คนรวยซึ่งมีทรัพย์เหลือเฟืออยู่แล้ว ก็นำทรัพย์ส่วนเกินนั้นมาช่วยเหลือคนจน

บุญจากการให้ทานนี้ก็ย่อมส่งผลให้คนรวยๆ ยิ่งๆ ขึ้นไป ส่วนคนจนเมื่อเห็นแบบอย่างการให้ทานของคนรวยแล้วก็ย่อมให้ทานเองบ้าง และบุญนี้ก็ค่อยๆ เกื้อกูลคนจนเหล่านี้ให้ค่อยๆ มีฐานะที่ดีขึ้นตามลำดับ ในสมัยพุทธกาลมีตัวอย่างคนจนหลายท่านที่ตระหนักรู้สาเหตุที่ตนเกิดมายากจนก็เพราะในอดีตชาติไม่ได้สั่งสมบุญด้วยการให้ทานเป็นต้นเมื่อตระหนักเช่นนี้แล้วจึงเริ่มชวนขวายเป็นสั่งสมบุญและพากันเพียรทำการงาน และผลบุญที่ท่านนั้นก็ส่งผลให้มีฐานะดีขึ้นกว่าเดิม บางท่านถึงกับได้เป็นเศรษฐีเลยทีเดียว เช่น ปุณณเศรษฐี เป็นต้น ซึ่งเมื่อก่อนเป็นคนงานในบ้านของสุมนเศรษฐี ต่อมาได้ทำบุญกับพระสารีบุตรเถระ ผลบุญนั้นจึงส่งผลให้ท่านเป็นเศรษฐี

การทำให้เศรษฐีก็จะระดับมหาเศรษฐีแล้วแต่ตามหลักการในพระไตรปิฎกนั้น นอกจากคนรวยจะช่วยเหลือคนจนด้วยการให้ทานดังกล่าวแล้ว ที่สำคัญที่สุดคือ มหาเศรษฐีในสมัยพุทธกาลยังใช้ทรัพย์ส่วนเกินให้ท่านบำรุงพระพุทธศาสนาด้วย ซึ่งเป็นการสั่งสมบุญในแหล่งหน่อบุญที่จะส่งผลให้มหาเศรษฐีเหล่านั้นร่ำรวยยิ่งๆ ขึ้นไปวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมหาเศรษฐียุคนั้น คือ นิยมสร้างวัดเพื่อเป็นแหล่งสั่งสมบุญของคนในแคว้น การสร้างวัดนี้เองเป็นการทำให้เศรษฐกิจของประเทศดีอย่างเป็นรูปธรรมวิธีหนึ่ง เพราะก่อให้เกิดการจ้างงาน การซื้อขายวัสดุอุปกรณ์เพื่อนำไปสร้างวัด ยิ่งวัดที่สร้างมีขนาดใหญ่เท่าไรก็ยิ่งกระตุ้นเศรษฐกิจให้เฟื่องฟูได้มากเท่านั้น เช่น การสร้างวัดพระเชตุวันของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นต้น

วัดพระเชตุวันนั้นเป็นวัดใหญ่เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลรองรับพระภิกษุได้หลายพันรูป อนาถบิณฑิกเศรษฐีซื้ออารามจากเจ้าเขตเพื่อสร้างเป็นวัดด้วยเงิน 18 โกฏิ ใช้เงินอีก 18 โกฏิ สร้างเสนาสนะทั้งหมดภายในวัด ได้แก่ ชุมประตู่ หอฉัน โรงไฟ กุฏิ หอฉัน โรงจกรม บ่อน้ำ เรือนไฟ สระโบกขรณี เป็นต้น และใช้เงินอีก 18 โกฏิ เพื่อฉลองวัดเมื่อสร้างเสร็จแล้ว การสร้างวัดใหญ่นี้ทำให้มีการผลิตซื้อขายวัสดุอุปกรณ์เพื่อนำไปสร้างวัด และจะทำให้เกิดการจ้างงานอย่างต่อเนื่องจำนวนมาก¹

¹ ธรรมปทัฏฐกถา, อรรถกถาพุทธกนิยาย คาถาธรรมบท, มก. เล่ม 41 หน้า 107

วัดวาอารามในสมัยพุทธกาล

วัดวาอารามในสมัยพุทธกาลมีจำนวนมากในที่นี้จะยกตัวอย่างวัดวาอารามจำนวน 10 แห่งที่ปรากฏชื่ออยู่บ่อยครั้งในพระไตรปิฎกดังนี้

ลำดับ	วัด/อาราม/วิหาร	เมือง	ผู้สร้าง/ผู้ถวาย
1	วัดเวฬุวัน	เมืองราชคฤห์	พระเจ้าพิมพิสาร
2	วัดพระเชตวัน	สาวัตถี	อนาถปิณฑิกเศรษฐี
3	วัดบุพพาราม	สาวัตถี	มหาอุบาสิกาวีสาขา
4	นิโครธาราม	กบิลพัสดุ์	เจ้าศากยะ
5	วัดโฆสิตาราม	โกสัมพี	โฆสิตเศรษฐี
6	กุกกุฏาราม	โกสัมพี	กุกกุฏเศรษฐี
7	ปาวาริกัมพวัน	โกสัมพี	ปาวาริกเศรษฐี
8	ชีวกัมพวัน	เมืองราชคฤห์	ชีวกโกมารภักจ
9	อัมพปวณ	มัจฉिकासันตนคร	จิตตคฤหบดี
10	สวนอัมพวัน	เมืองเวสาลี	นางอัมพปาลี

จากที่กล่าวถึงการบริหารเศรษฐกิจของพระเจ้ามหาวิชิตราช และการบริหารเศรษฐกิจของเมืองและแคว้นต่างๆ ในสมัยพุทธกาลจะเห็นว่า มีการปฏิบัติตามหลักการทั้ง 2 ประการ คือ ส่งเสริมประชาชนให้มีความเข้าใจเรื่องบุญและสั่งสมบุญมากๆ และส่งเสริมประชาชนให้ชวนชวายเป็นฐานะด้วยหลักหัวใจเศรษฐกิจ

8.5 เปรียบเทียบเศรษฐกิจศาสตร์ทางโลกกับทางธรรม

การเปรียบเทียบนั้น จะเปรียบเทียบทั้งเศรษฐกิจศาสตร์ระดับจุลภาคและระดับมหภาค โดยระดับจุลภาคมี 2 ประเด็น คือ อุปนิสัยการให้ทานของมหาเศรษฐียุคปัจจุบัน และ อริยทรัพย์ กลยุทธ์สร้างความสุขในทุกยุคสมัย ส่วนเศรษฐกิจศาสตร์ระดับมหภาคมี 2 ประเด็นเช่นกัน คือ ระบบเศรษฐกิจทางโลกกับทางธรรม และวิกฤตการณ์อาหารและพลังงานโลก

8.5.1 อุปนิสัยการให้ทานของมหาเศรษฐีโลกยุคปัจจุบัน

จากที่กล่าวถึงเรื่องนิสัยในบทที่ 5 เรื่องมนุษยศาสตร์ในพระไตรปิฎกว่า นิสัย หมายถึง ความประพฤติที่เคยชิน ส่วน“อุปนิสัย” หมายถึง ความประพฤติที่เคยชินเป็นพื้นมาในสันดาน หรือติดตัวมาข้ามชาติ ใครที่เคยมีนิสัยอย่างไร หากไม่ได้ปรับเปลี่ยนก็จะติดตัวไปตลอดชีวิต และจะติดตัวข้ามชาติด้วย

จากเรื่องอุปนิสัยอันติดตัวข้ามชาติดังกล่าว เมื่อเปรียบเทียบกับอุปนิสัยการให้ทานของมหาเศรษฐีโลกในปัจจุบันพบว่า สอดคล้องกันมาก บุญจากการให้ทานแก่นิเอนาบุญในอดีตชาติเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้คนมีฐานะร่ำรวย และอุปนิสัยการให้ทานนี้ก็ติดตัวข้ามชาติ แม้การจะรู้เรื่องในอดีตชาติของมหาเศรษฐีต่างๆ เป็นไปได้ยาก แต่ฐานะและอุปนิสัยการให้ทานในปัจจุบันก็สะท้อนให้เห็นภาพในอดีตได้อย่างชัดเจน

บิลล์ เกตส์ อภิมหาเศรษฐีอันดับหนึ่งของโลกติดต่อกัน 13 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538-2550 ได้ออกมาประกาศว่า จะยกสินทรัพย์ถึง 95% ที่มีอยู่ทั้งหมดให้มูลนิธิของเขาเพื่อใช้ในกิจกรรมการกุศล โดยเหลือไว้ให้ลูกทั้ง 3 คนเพียง 5% เท่านั้น¹ ปัจจุบัน (พ.ศ.2551) บิลล์ เกตส์ มีสินทรัพย์ทั้งหมดประมาณ 58,000 ล้านดอลลาร์ (ประมาณ 1.8 ล้านล้านบาท) เท่ากับว่าเขาจะยกสินทรัพย์ให้มูลนิธิเพื่อการกุศลถึง 55,100 ล้านดอลลาร์ หรือ ประมาณ 1.7 ล้านล้านบาท

มีคนเคยถามบิลล์ เกตส์ว่าทำไมถึงไม่ยกทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดให้กับลูกทั้ง 3 คน เขาตอบว่า เงินจำนวนมหาศาลขนาดนี้ หากยกให้ลูกจะไม่ทำให้เกิดประโยชน์แก่สังคมและกับลูกทั้งสาม เพราะปรัชญาในการดำรงชีวิตของเขาก็ คือ นำทรัพย์สินสมบัติที่มีคืนให้กับสังคม

มหาเศรษฐีโลกผู้ใจบุญอีกท่านหนึ่งคือ วอร์เรน บัฟเฟตต์ เขาออกมาประกาศในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2549 ว่า จะบริจาคเงินประมาณ 37,000 ล้านดอลลาร์ (ประมาณ 1.158 ล้านล้านบาท) ซึ่งคิดเป็น 85% ของสินทรัพย์ที่มีอยู่ตอนนั้นให้แก่มูลนิธิการกุศล 5 แห่ง² และไม่นานมานี้เขาก็ได้บริจาคเงิน 31,000 ล้านดอลลาร์ให้กับมูลนิธิของบิลเกตส์ไปแล้ว

นอกจากนี้ในสหรัฐอเมริกายังมีมหาเศรษฐีผู้ใจบุญอีกมากมาย เช่น กอร์ดอน และเบตตี มัวร์ ผู้ร่วมก่อตั้งบริษัทอินเทล, เอลิ และเอดิธ บรอด ผู้ก่อตั้งบริษัทชโนอเมริกา, เจมส์ และเวอร์จิเนีย สโตเวอร์ส ผู้ก่อตั้งบริษัทอเมริกาเซนจูรี, ไมเคิล และซูซาน เดลล์ ผู้ก่อตั้งบริษัทเดลล์

¹ มติชนสุดสัปดาห์ (2549). “วิธีคิดและการใช้ชีวิตของเศรษฐีอันดับ 1 ของโลก” [ออนไลน์].

² ไทยรัฐ (2549). “มหาเศรษฐีเมกันบริจาคให้การกุศลแทบหมดตัว.” [ออนไลน์].

คอมพิวเตอร์, ครอบครัววอลล์ตัน แห่งศูนย์การค้าวอลล์มาร์ต, เท็ด เทอร์เนอร์ ผู้ก่อตั้งสำนักข่าวซีเอ็นเอ็น, เจฟฟรี สกอลล์ ผู้ก่อตั้งเว็บไซต์ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการซื้อขายทางอินเทอร์เน็ต ชื่อ อีเบย์ (eBay), จอห์น อาร์ อัลมึ ประธาน บริษัท โคคา-โคลา เอ็นเตอร์ไพรส์ เป็นต้น

นอกจากในสหรัฐอเมริกาแล้ว ปัจจุบันมหาเศรษฐีทั่วโลกได้ทยอยตั้งมูลนิธิการกุศลของตนเองขึ้นมา ซึ่งกำลังผุดขึ้นเป็นดอกเห็ดไปทั่วโลก เช่น ในเยอรมนี ปัจจุบันมูลนิธิของเอกชนในเยอรมนีได้เพิ่มขึ้นจาก 4,000 แห่ง ในปี พ.ศ. 2540 เป็น 13,000 แห่งในปี พ.ศ.2549 และจากข้อมูลของธนาคารชั้นนำแห่งหนึ่งในสวิตเซอร์แลนด์ ระบุว่าลูกค้ำระดับมหาเศรษฐีประมาณ 1 ใน 4 แสดงความจำนงค์ที่จะบริจาคเงินส่วนหนึ่งเพื่อการกุศล ขณะที่ 40% กำลังพิจารณาในเรื่องนี้ และ 15% เริ่มนำเรื่องบริจาคมาพูดถึงแล้ว¹

นิตยสาร ดี อีโคโนมิสต์ ฉบับวันที่ 25 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2549 ได้ตั้งข้อสังเกตถึงสาเหตุหลักของการให้ของมหาเศรษฐีเหล่านี้ว่าคนรวยมักต้องการตอบแทนบางสิ่งที่จะช่วยให้พวกเขาประสบความสำเร็จ เช่น บริจาคเงินแก่โรงเรียนที่ตนเคยเรียน บางคนให้การสนับสนุนโรงพยาบาลหรือการวิจัยยารักษาโรค ซึ่งเคยทำร้ายคนใกล้ชิดของพวกเขาหรือบางคนก็ช่วยเหลือประเทศยากจนซึ่งพวกเขาเคยไปเยือน ส่วนสาเหตุรองของการให้ อาจมาจากมาตรการจูงใจทางภาษี เพราะบางประเทศเงินบริจาคสามารถนำไปหักภาษีเงินได้²

สาเหตุการให้ทานที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงสาเหตุที่พบและวิเคราะห์ได้ในปัจจุบันชาติเท่านั้น ส่วนสาเหตุสำคัญที่กล่าวมาตั้งแต่ต้น คือ อุปนิสัยรักการให้ทานที่ติดตัวมาข้ามชาติ ส่งผลให้มหาเศรษฐีเหล่านี้ดำเนินชีวิตเช่นเดิมอีกในชาตินี้ แม้ในชาตินี้พวกเขาจะไม่ค่อยได้ให้ทานแก่เพื่อนมนุษย์ เพราะเกิดในประเทศที่มีความเชื่อต่างไปจากคำสอนในพระพุทธศาสนา แต่ประเด็นที่กล่าวมานี้ ต้องการชี้ให้เห็นอุปนิสัยที่ติดตัวข้ามชาติเป็นหลัก

8.5.2 อริยทรัพย์กัลยาณธรรมสร้างความสุขในทุกยุคสมัย

เศรษฐศาสตร์มีความเกี่ยวข้องกับความสุขและทุกข์ของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่กำหนดทิศทางเศรษฐกิจซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องอาชีพความเป็นอยู่ และปากท้องของคนในสังคม หลักการของทฤษฎีการสร้างความสุขในสังคมทุนนิยมของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ได้แก่

1) การบริโภคเป็นหนทางเดียวในการสร้างความสุข การทำงานเป็นเพียงวิธีการได้เงินมาเพื่อใช้จ่ายในการบริโภค

¹⁻² ประชาชาติธุรกิจ(2549). “นายทุน-นักบุญ ปฏิวัติโลกแห่งการให้.” [ออนไลน์].

2) มนุษย์จะคำนึงถึงประโยชน์ของตนเองเท่านั้น มนุษย์จะพึงพอใจมากขึ้นก็ด้วยการบริโภคของตนเองเท่านั้น โดยไม่ต้องสนใจความพึงพอใจหรือสวัสดิการของผู้อื่น

3) มนุษย์จะต้องเร่งการบริโภคของตนเพื่อมีความสุขเพิ่มขึ้น การบริโภคจึงแปลงสภาพจากเครื่องมือมาเป็นเป้าหมายของการสร้างความสุขของมนุษย์

4) สังคมจะดีขึ้นจากการเร่งการบริโภคของทุกๆ คน นิยามคำว่า สวัสดิการสังคม คือ ผลรวมของความพึงพอใจของแต่ละคนในสังคม ดังนั้น การเร่งบริโภคโดยรวมของสังคมจึงกลายเป็นเป้าหมายของสังคมไปด้วยโดยอัตโนมัติ

ในช่วงเวลากว่า 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีความพยายามอย่างต่อเนื่องในการตอบคำถามว่า มนุษย์มีความสุขมากขึ้นจากการมีเงินและการบริโภคเพิ่มมากขึ้นจริงหรือไม่ ผลการศึกษาในสหรัฐอเมริกาและในหลายประเทศพบว่าเงินสามารถซื้อความสุขได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น และการสร้างความสุขดังกล่าวก็เป็นไปในลักษณะถดถอย กล่าวคือ ต้องใช้เงินเพิ่มมากขึ้นอย่างมาก ในการเพิ่มความสุขึ้นในอัตราเท่าเดิม

การศึกษาที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่ง คือ การศึกษาถึงความสัมพันธ์ของการเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อหัวกับความพึงพอใจในชีวิตของชาวญี่ปุ่นตั้งแต่ปี ค.ศ.1958-1991 (พ.ศ.2501-2534) ปรากฏว่า ในช่วงเวลา 33 ปี รายได้ต่อหัวของชาวญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นกว่า 16 เท่า แต่ชาวญี่ปุ่นกลับมีความรู้สึกว่าคุณเองไม่ได้มีความพึงพอใจในชีวิตเพิ่มขึ้นเลยตลอดช่วงเวลา 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ขณะเดียวกัน ในแง่ของการบริโภค การสำรวจในสหรัฐอเมริกาพบว่า แม้ว่าร้อยละของครัวเรือนอเมริกันที่มีเครื่องปรับอากาศจะเพิ่มขึ้น 5 เท่า ร้อยละของครัวเรือนที่มีเครื่องล้างจานจะเพิ่มขึ้น 7 เท่า ร้อยละของครัวเรือนที่มีรถยนต์มากกว่า 1 คันจะเพิ่มขึ้น 3 เท่า แต่ชาวอเมริกันยังรู้สึกว่าตนเองยากจนลงอย่างเห็นได้ชัด เมื่อเปรียบเทียบกับ 2 ทศวรรษก่อน¹

จากข้อมูลดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า ความเชื่อเรื่อง เงินซื้อความสุข หรือ การบริโภคนำมาซึ่งความสุข มิได้เป็นความจริงเสมอไป มนุษย์มิได้มีความสุขเพิ่มขึ้นแม้ว่าจะมีการบริโภคเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและมนุษย์ก็เริ่มและชวนชวนที่จะแสวงหาความสุขที่มีได้เกิดจากการบริโภคมากขึ้นเรื่อยๆ² อัดัม สมิธ บิดาของวิชาเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ได้กล่าวไว้ว่า ต่อให้มนุษย์เห็นแก่ตัวแค่ไหนก็ตาม ก็ยังเห็นได้ชัดว่า ยังมีหลักการบางอย่างอยู่ในธรรมชาติของมนุษย์ ที่ทำให้มนุษย์

¹ เดชรัต สุขกำเนิด (2550).เศรษฐศาสตร์แห่งความสุข.,จากหนังสือ“เศรษฐศาสตร์ธรรมิกราชา” (2550). กนกศักดิ์ แก้วเทพ, บรรณาธิการ.หน้า 79.

² เดชรัต สุขกำเนิด (2550). “เศรษฐศาสตร์แห่งความสุข.,จากหนังสือเศรษฐศาสตร์ธรรมิกราชา” (2550). กนกศักดิ์ แก้วเทพ, บรรณาธิการ.หน้า 91.

เองใส่ใจในชะตากรรมของคนอื่นๆ และถือว่าความสุขของคนอื่นๆ ก็เป็นสิ่งสำคัญสำหรับตน แม้ว่าตนเองจะไม่ได้อะไรเลย นอกจากความอึดอ้อมใจที่ได้เห็น

เมื่อเร็วๆ นี้ นักวิจัยของมหาวิทยาลัยบริติชโคลัมเบีย ร่วมกับวิทยาลัยธุรกิจมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard Business school) ได้ทำการทดลองเรื่องความสุขจากการให้โดยสำรวจชาวอเมริกันกว่า 630 คน พบว่า พวกเขารู้สึกเป็นสุขอย่างวัดได้มากขึ้น เมื่อได้แจกเงินให้กับคนอื่น ศาสตราจารย์เอลิสเบธ ดันน์ กล่าวว่า “มันไม่สำคัญว่า คนเราหาเงินได้มากเท่าไร หากแต่คนที่มีโอกาสให้เงินช่วยเหลือคนอื่น ต่างบอกว่ารู้สึกเป็นสุขมากขึ้น โดยแม้คนที่เอาเงินไปใช้จ่ายเรื่องของตนเองก็ไม่เกิดความรู้สึกเช่นนี้”¹ การให้จึงเป็นกิจกรรมหนึ่งซึ่งช่วยให้มนุษย์ได้นำความพึงพอใจของผู้อื่น มาใส่ไว้ในสมการหรือบัญชีความสุขของตนเอง และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นก็คือ ความสุขเพิ่มขึ้นของทั้งผู้ให้และผู้รับ²

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่า การให้ทาน หรือ การบริจาค อันเป็นอริยทรัพย์ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกนั้น เป็นสัจธรรมที่เที่ยงแท้ไม่ผันแปรแม้เวลาจะผ่านมากกว่า 2,500 ปีแล้ว ใครก็ตามที่ได้ศึกษาแล้วนำไปปฏิบัติก็จะได้รับผลเหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นยุคไหนสมัยไหน ไม่ว่าเขาจะอยู่ในสังคมแบบทุนนิยมหรือคอมมิวนิสต์ หากเขาปฏิบัติตามหลักอริยทรัพย์นี้ ก็จะได้รับผลคือความสุขจากการปฏิบัติเหมือนกัน และความจริงอริยทรัพย์ยังมีอีก 6 ประการ การบริจาทานเป็นเพียงข้อหนึ่งเท่านั้น แต่แม้จะปฏิบัติได้เพียงข้อเดียวยังทำให้คนในสังคมทุนนิยมโดยเฉพาะชาวตะวันตกสัมผัสได้ถึงความสุขขนาดนี้ จึงไม่ต้องกล่าวถึงความสุขอันมากมายที่จะเกิดขึ้นเมื่อปฏิบัติตามหลักอริยทรัพย์ครบทั้ง 7 ประการ

8.5.3 ระบบเศรษฐกิจทางโลกกับทางธรรม

ประเด็นนี้จะเปรียบเทียบระบบเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา ประเทศจีน และระบบเศรษฐกิจในพระไตรปิฎก สาเหตุที่กล่าวถึงเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศนี้เพราะว่าเป็นเศรษฐกิจที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 1 และอันดับ 4 ของโลกตามลำดับ โดยเฉพาะจีนเองเป็นประเทศที่มีอัตราการเติบโตของเศรษฐกิจสูงมากจนน่าจับตามอง

¹ ไทยรัฐ (2551). “ความสุขอยู่ที่การทำบุญทำทาน แม้เพียงเล็กน้อยแต่ ก็เกิดสุขใจยิ่ง” [ออนไลน์].

² เดชรัต สุขกำเนิด (2550). “เศรษฐศาสตร์แห่งความสุข จากหนังสือเศรษฐศาสตร์ธรรมิกราชา” (2550). กนกศักดิ์ แก้วเทพ, บรรณาธิการ. หน้า 96.

1.) ระบบเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา

แม้ในปัจจุบันเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาคงจะตกต่ำลง แต่ GDP หรือผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ¹ ซึ่งเป็นตัวชี้วัดขนาดเศรษฐกิจยังเป็นอันดับหนึ่งของโลก และเป็นอันดับหนึ่งติดต่อกันมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สหรัฐอเมริกาก้าวขึ้นสู่ความเป็นมหาอำนาจของโลกอย่างเต็มตัว ทั้งด้านเศรษฐกิจ การทหาร วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ตอนนั้น GDP ของสหรัฐอเมริกาเพียงประเทศเดียวมีมากถึงเกือบครึ่งหนึ่งของโลก

สหรัฐอเมริกามีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม หัวใจที่ผลักดันให้เศรษฐกิจของประเทศเติบโต คือ การสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชน และ หลักบริโภคนิยม กล่าวคือ เมื่อคนในประเทศมีความเชื่อมั่นโดยเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจและการเมือง ประชาชนก็จะใช้จ่ายอย่างเต็มที่ที่ผู้ผลิตสินค้าและบริการก็จะขายสินค้าได้มาก ทำให้มีรายได้มาก มีกำไรมาก และจะขยายการลงทุนเพิ่มขึ้น ขยายกิจการให้ใหญ่โตขึ้น ทำให้มีการจ้างงานเพิ่มขึ้น ประชาชนก็จะมีรายได้มากขึ้น ก็จะเพิ่มการใช้จ่ายไปอีกจึงทำให้ GDP สูงตามไปด้วย

หลักบริโภคนิยมนั้นถือว่าเป็นจุดเด่นของสหรัฐอเมริกา จนมีคำกล่าวว่อเมริกาคือ “สังคมอุดมโภค” (high-mass consumption) หมายถึง สังคมที่มีการบริโภคอย่างเต็มที่ แต่เป็นการบริโภคโดยไม่คำนึงว่า “สิ่งใดจำเป็นและสิ่งใดฟุ่มเฟือย” หากช่วงใดเศรษฐกิจซบเซา รัฐบาลจะทำทุกวิถีทางเพื่อให้คนบริโภคมามากเหมือนเดิม เช่น ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ผลจากความซบเซาของเศรษฐกิจ ทำให้นายจ้างของบริษัทต่างๆ ลดตำแหน่งงานลงถึง 63,000 ตำแหน่ง ประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู บุช จึงตั้งงบประมาณกระตุ้นเศรษฐกิจกว่า 150,000 ล้านดอลลาร์ เพื่อกระตุ้นให้ผู้คนใช้จ่ายและก่อให้เกิดการจ้างงานมากเท่าเดิม²

อย่างไรก็ตามหลักบริโภคนิยมก็เป็นเหตุสำคัญให้สหรัฐอเมริกาขาดดุลบัญชีเดินสะพัด³ จำนวนมากติดต่อกันมาเป็นเวลานานถึง 30-40 ปี⁴ เพราะสินค้าและบริการที่คนอเมริกันบริโภค ไม่ได้ผลิตในประเทศเพียงอย่างเดียว แต่นำเข้าจากต่างประเทศด้วย เมื่อคนบริโภคมาก็ต้อง

¹ GDP (Gross Domestic Product) หรือ ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ หมายถึง มูลค่าตลาดของสินค้าและบริการขั้นสุดท้ายที่ถูกผลิตภายในประเทศในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ โดยมีการวัด 2 วิธีได้แก่ การวัดรายจ่าย และการวัดรายได้.

² ผู้จัดการ (2551). “บุชหวังบ กระตุ้น ศก กว่า 1 แสน5หมื่น ช่วยให้เกิดการจ้างงานเพิ่ม.” [ออนไลน์].

³ การขาดดุลบัญชีเดินสะพัด คือ การใช้จ่ายเกินตัวของประเทศ กล่าวคือ การส่งออกสินค้าและบริการ มีมูลค่าน้อยกว่า การนำเข้าสินค้าและบริการจากต่างประเทศ.

⁴ วีรพงษ์ รามางกูร (2549). “การขาดดุล กับค่าเงินดอลลาร์สหรัฐ.” [ออนไลน์].

นำเข้ามากเป็นธรรมดา จากข้อมูลในปี พ.ศ. 2549 สหรัฐอเมริกาขาดดุลบัญชีเดินสะพัดมากถึง 8.11 แสนล้านดอลลาร์ ปัจจุบันสหรัฐอเมริกาจึงมีหนี้สินมาก โดยญี่ปุ่นเป็นเจ้าหนี้รายใหญ่ที่สุดคือ 582.2 พันล้านดอลลาร์หรือเกือบ 6 แสนล้านดอลลาร์¹

2.) ระบบเศรษฐกิจของประเทศจีน

ปัจจุบันจีนเป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจโตเป็นอันดับ 4 ของโลก รองจากสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และเยอรมัน แต่คาดว่าจีนจะก้าวขึ้นไปสู่อันดับ 3 ในปีพ.ศ. 2551 และอาจก้าวขึ้นไปเป็นอันดับ 2 ใน 2-3 ปีข้างหน้า ปัจจุบันจีนมีทุนสำรองระหว่างประเทศ² สูงที่สุดในโลก คือ 1.76 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ (เดือนเมษายน พ.ศ. 2551) ทุนสำรองจำนวนนี้มากกว่าเงินทุนสำรองของ 4 ประเทศรวมกันคือ ญี่ปุ่น ไต้หวัน เกาหลีใต้ และฮ่องกง³ ถ้ามองว่าจีนมียุทธศาสตร์อย่างไรจึงทำให้เศรษฐกิจเติบโตรวดเร็วขนาดนี้ทั้งๆ ที่เมื่อ 30-40 ปีก่อน ประเทศจีนยังยากจนและล้าหลังอยู่มาก

จุดเปลี่ยนของระบบเศรษฐกิจจีนเริ่มขึ้นในปี ค.ศ.1978 เมื่อเติ้งเสี่ยวผิงประกาศนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจ และเปิดประเทศ ค่อยๆ นำวิธีการแบบทุนนิยมเข้ามาปรับใช้กับการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ การพัฒนาเศรษฐกิจในยุคนั้นคือ “ยุทธศาสตร์ 3 ก้าว” ก้าวละ 10 ปี (ค.ศ.1980-2010) ก้าวแรก คือ พัฒนาให้ประชาชน “อยู่อุ่นกินอิ่ม” ก้าวที่สองคือ พัฒนาให้ประชาชน “พออยู่พอกิน” ก้าวที่สาม คือ พัฒนาให้ประชาชน “อยู่ดีกินดี”

ตลอด 28 ปีที่ผ่านมายุทธศาสตร์ 3 ก้าวนี้ ได้ผลิดอกออกผลทำให้เศรษฐกิจของจีนดีขึ้นตามลำดับ แม้จะยังมีปัญหาความยากจนอยู่มากก็ตาม หัวใจสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจของประเทศจีนเติบโตอย่างรวดเร็วมี 4 ประการ คือ มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนรอบคอบรัดกุม การสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชน ส่งเสริมการลงทุน และใช้จ่ายอย่างประหยัด

จีนมีประวัติศาสตร์ยาวนานหลายพันปี ผ่านการสู้รบทั้งศึกในและศึกนอกมามากมาย ทำให้จีนเป็นชาติที่เชี่ยวชาญเรื่องยุทธศาสตร์ทั้งด้านการรบและการพัฒนาประเทศ และที่สำคัญประวัติศาสตร์สอนให้คนจีนมีความรอบคอบรัดกุม ค่อยๆ ก้าวเดินทีละก้าวอย่างมั่นคง

¹ กมล กมลตระกูล.(2550). “หายนะของค่าเงินดอลลาร์ และ ธนาการแห่งประเทศไทย.” [ออนไลน์].

² ทุนสำรองระหว่างประเทศ หมายถึง สินทรัพย์ที่ประเทศต่าง ๆ ยอมรับเพื่อการชำระหนี้ระหว่างกัน ได้แก่ ทองคำและเงินตราต่างประเทศสกุลสำคัญ เช่น เงินดอลลาร์สหรัฐ เงินยูโรดอลลาร์ เงินเยน หรือปอนด์สเตอร์ลิง.

³ “จีนมีทุนสำรองระหว่างประเทศพุ่งสูงสุดเป็นประวัติการณ์.” (2551) [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://news.mcot.net>. และ Moneyline News.(2550). “ปี 50 จีนทำสถิติเกินดุลการค้าสูงสุด.” [ออนไลน์].

ส่วนการสร้างเชื่อมั่นทั้งในเรื่องเศรษฐกิจและการเมือง เป็นสิ่งที่ทุกประเทศต้องทำเพื่อให้ประชาชนกล้าลงทุนและใช้จ่ายใช้สอยอันเป็นผลให้เศรษฐกิจเติบโต

ในการลงทุนนั้นถือว่าเป็นจุดเด่นของจีน เนื่องจากคนจีนประหยัดจึงมีเงินเหลือเก็บมาก มีเงินฝากธนาคารมาก บรรดานักธุรกิจจึงสามารถกู้เงินจำนวนมากนี้ไปลงทุนผลิตสินค้าได้มาก เมื่อผลิตมาแล้วขายในประเทศไม่หมดเพราะคนจีนประหยัดก็ส่งออกขายต่างประเทศด้วยเหตุนี้จีนจึงได้ดุลการค้าแต่ละปีจำนวนมาก ในปี พ.ศ. 2550 ที่ผ่านมามียอดเกินดุลการค้าทำสถิติสูงสุดเป็นประวัติการณ์ คือ 262,200 ล้านดอลลาร์สหรัฐ¹

อย่างไรก็ตามจีนก็ยังมีจุดอ่อนที่ต้องปรับปรุง อีกหลายประการ อาทิเช่น การกระจายรายได้, ความมั่นคงภายใน, สิ่งแวดล้อม และปัญหาแรงเสียดทานอันเกิดจากการที่จีนได้เปรียบดุลการค้ามากเกินไป เป็นต้น

3.) ระบบเศรษฐกิจในพระไตรปิฎก

ส่วนระบบเศรษฐกิจที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกนั้นมีบุญเป็นศูนย์กลาง เพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า บุญเป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จทั้งปวงของมนุษย์ คนจะร่ำรวยหรือยากจนก็ขึ้นอยู่กับบุญในตัวเองเป็นหลักหากมองในระดับมหภาคประเทศใดที่ร่ำรวยมากก็แสดงว่าบุญโดยรวมของคนในประเทศนั้นมีมาก ส่วนประเทศใดยากจน ก็แสดงว่าบุญโดยรวมของคนในประเทศนั้นมีน้อย

อย่างไรก็ตามนอกจากบุญแล้วพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังตรัสถึง “หลักหัวใจเศรษฐกิจ” ไว้ให้พุทธบริษัทใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการสั่งสมบุญด้วย ได้แก่ อฏฐานสัมปทา คือ หาทรัพย์เป็น ขยันหาทรัพย์, อารักขสัมปทา คือ เก็บรักษาทรัพย์เป็น, กัลยาณมิตตตา คือ สร้างเครือข่ายคนดีเป็น ไม่คบมิตรชั่ว และ สมชีวิตา คือ ใช้ชีวิตเป็น ใช้จ่ายแต่พอดี

ใครก็ตามสร้างฐานะจนร่ำรวยด้วยหลัก 2 ประการนี้แล้ว จะไม่เก็บทรัพย์ส่วนเกินไว้เฉยๆ แต่นำมาสร้างบุญต่อด้วยการให้ทานแก่คนจน ทำบุญในพระพุทธศาสนา สร้างสาธารณประโยชน์ต่างๆ เช่น สร้างวัด เป็นต้น ทรัพย์ที่มีอยู่จึงเกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างเต็มที่ อันเป็นวิธีการทำให้เศรษฐกิจเติบโตตามหลักพระพุทธศาสนา กล่าวคือ เป็นการใช้จ่ายทรัพย์เหมือนกัน แต่ใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นและเกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมเท่านั้น ไม่ได้ใช้จ่ายในสิ่ง

¹ Moneyline News (2550). “ปี 50 จีนทำสถิติเกินดุลการค้าสูงสุด.” [ออนไลน์].

ที่ฟุ่มเฟือยเพื่อความสุขส่วนตัว ซึ่งตรงข้ามกับหลักจริยธรรมของสหรัฐอเมริกาที่เน้นให้คนบริโภคมากๆ โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นการบริโภคสินค้าที่จำเป็นหรือฟุ่มเฟือย แม้จะทำให้เศรษฐกิจเติบโตในช่วงแรกแต่ผลที่ตามมาในระยะยาวคือ ภาวะเรื้อรังหนี้สิน

การสร้างบุญนั้นเป็นการฝึกให้คนเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นและประโยชน์ของสังคมไปในตัว ปัญหาสินค้าด้อยคุณภาพเพราะหวังกอบโกยกำไรจะมีน้อย ปัญหาการเอาเปรียบกันจะมีน้อยเพราะมีวัฒนธรรมการให้เป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจให้คนเมตตาต่อกัน การให้นี้เป็นการกระจายรายได้จากคนรวยไปสู่คนจน ปัญหาการแตกแยกระหว่างชนชั้นก็จะไม่เกิดขึ้น เศรษฐกิจจะเติบโตอย่างต่อเนื่องและมั่นคง ความเชื่อมั่นของคนในสังคมจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และจะผลักดันเศรษฐกิจให้โตขึ้นเรื่อยๆ เช่นกัน และที่สำคัญบุญและศีลธรรมนั้นเป็นสิ่งที่สร้างความเชื่อมั่นได้ดีที่สุด ไม่ว่าสถานการณ์บ้านเมืองจะเป็นอย่างไร หากคนยึดมั่นในบุญและศีลธรรม ก็จะนำพาสังคมและเศรษฐกิจให้ดำเนินต่อไปได้

8.5.4 วิฤตการณ์อาหารและพลังงานโลก

ปัญหาอาหารและพลังงานกำลังเป็นประเด็นร้อนให้รัฐบาลแต่ละประเทศหาทางแก้ไขพลังงานในที่นี้หมายถึงพลังงานที่ได้จาก “น้ำมัน” เป็นหลัก การถีบตัวสูงขึ้นของราคาน้ำมันในตลาดโลก ส่งผลให้ราคาน้ำมันในแต่ละประเทศสูงตามไปด้วย ในปี พ.ศ. 2540 น้ำมัน “เบนซิน 95” ขายปลีกในเมืองไทยมีราคาประมาณ 10 บาท/ลิตร¹ แต่ ณ วันที่ (31 พฤษภาคม พ.ศ.2551) ราคาน้ำมันในกรุงเทพมหานครอยู่ที่ 40.09 บาท/ลิตร²

สำหรับอาหารก็แพงขึ้นทุกชนิด ธนาकरโลกประเมินว่า “ราคาอาหารเพิ่มขึ้น 2 เท่าในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา” นายบัน คี-มุน เลขาธิการใหญ่องค์การสหประชาชาติกล่าวว่า ราคาอาหารที่แพงขึ้นอย่างมากทำให้คน 100 ล้านคนต้องกลายเป็นคนยากจน ก่อนหน้านี้พวกเขาไม่ต้องการความช่วยเหลือ แต่ปัจจุบันคนเหล่านี้ไม่สามารถซื้อหาอาหารได้แล้ว

ทำไมน้ำมันและอาหารจึงแพงขึ้นขนาดนั้น หลักเศรษฐศาสตร์ให้คำตอบไว้ว่า สาเหตุพื้นฐานของภาวะของแพง คือ “อุปสงค์มาก(demand) แต่อุปทานน้อย(supply)” กล่าวคือความต้องการสินค้ามีมากในขณะที่สินค้าในตลาดมีน้อยจึงผลักดันให้ราคาแพงขึ้น ส่วนสาเหตุที่ทำให้อุปสงค์มากแต่อุปทานน้อยนั้นมีดังนี้

¹ สำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ (2540) “สถานการณ์ราคาน้ำมันเชื้อเพลิง.” [ออนไลน์].

² บริษัท ปตท.จำกัด มหาชน (2551). “ราคาน้ำมันขายปลีก กทม.และปริมณฑล.” [ออนไลน์].

สาเหตุที่ทำให้อุปสงค์มาก

สาเหตุหลักๆ ที่ทำให้อุปสงค์เรื่องน้ำมันมีมาก คือ การใช้อย่างฟุ่มเฟือย, ประชากรโลกเพิ่มขึ้น, การขยายตัวทางเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ และการกักตุนเพื่อเก็งกำไรของกลุ่มเฮดจ์ฟันด์ เป็นต้น ส่วนสาเหตุที่ทำให้อุปสงค์เรื่องอาหารมีมากนั้นก็คล้ายๆ กันคือ การใช้อย่างฟุ่มเฟือย, ประชากรโลกเพิ่มขึ้น และ การกักตุนเพื่อเก็งกำไรของนายทุนบางกลุ่ม เป็นต้น

การใช้น้ำมันอย่างฟุ่มเฟือยจะทำให้น้ำมันหมดไปมากและรวดเร็ว จึงต้องจัดหาเพิ่ม อุปสงค์จึงเพิ่ม การที่ประชากรโลกเพิ่มขึ้นอุปสงค์ทุกๆ ด้านจึงเพิ่มขึ้นด้วย การขยายตัวทางเศรษฐกิจก็เหมือนกัน เช่น ความเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศจีนส่งผลให้จีนต้องการน้ำมันจำนวนมาก ปริมาณการบริโภคน้ำมันส่วนที่เพิ่มขึ้นของโลกนั้น จำนวนถึง 40% เกิดจากการบริโภคเพิ่มขึ้นของประเทศจีน

การกักตุนเพื่อเก็งกำไรของกลุ่มเฮดจ์ฟันด์นั้นกำลังเป็นปัญหาใหญ่ ปัจจุบันเฮดจ์ฟันด์(Hedge Fund) ในสหรัฐอเมริกาอยู่ประมาณ 8,000 กองทุน มีมูลค่าสินทรัพย์รวมมากถึง 1.2 ล้านล้านดอลลาร์¹ มนูญ ศิริวรรณ อดีตผู้บริหารบริษัทบางจาก กล่าวถึงเรื่องนี้เมื่อปีที่แล้วว่า เฮดจ์ฟันด์ได้ซื้อน้ำมันดิบไปสำรองไว้ถึง 1,000 ล้านบาร์เรล² น้ำมันจำนวนนี้เป็นปริมาณที่เมืองไทยทั้งประเทศนำเข้าถึง 3 ปี³ เมื่อมีการกักตุนจึงทำให้น้ำมันในตลาดเหลือน้อยลง ราคาจึงแพงขึ้นหรือที่เรียกว่าถูก “ปั่นราคา” เมื่อราคาสูงถึงระดับหนึ่งเฮดจ์ฟันด์ก็จะเทขายเพื่อเอากำไร

สาเหตุที่ทำให้อุปทานน้อย

สาเหตุหลักๆ ที่ทำให้อุปทานหรือการผลิตน้ำมันส่งตลาดโลกมีน้อยมี 2 ประการ คือ ปริมาณน้ำมันในธรรมชาติลดลง และภัยคุกคามแหล่งน้ำมัน เช่น การโจมตีบ่อน้ำมันและท่อส่งน้ำมัน, โจรสลัดปล้นเรือบรรทุกน้ำมัน และปัญหาสงครามในประเทศผลิตน้ำมัน เป็นต้น

มีการประมาณกันว่าน้ำมันที่สามารถเอามาใช้ได้จะหมดโลกอีกไม่เกิน 40 ปี ส่วนน้ำมันที่ยังเอามาใช้ไม่ได้นั้นก็ยังมีอยู่แต่กระบวนการนำมาใช้ยากขึ้นและต้องใช้งบประมาณมากขึ้นจึงไม่คุ้มกับการลงทุน นักธรณีวิทยาด้านน้ำมันส่วนใหญ่เชื่อว่า มีการสำรวจแหล่งน้ำมันใหม่ไปแล้ว

¹ กรุงเทพธุรกิจ (2550). “เปิดกลยุทธ์เฮดจ์ ฟันด์ ปี 49 กำไร 1 ล้านล้านดอลลาร์.” [ออนไลน์].

² มนูญ ศิริวรรณ (2550). “เฮดจ์ฟันด์กว้านซื้อน้ำมันปั่นราคา.” [ออนไลน์].

³ ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ประเทศไทยนำเข้าน้ำมันดิบ 908,000 บาร์เรลต่อวัน [Moneyline News].

95-98% ของทุกพื้นที่ในโลก ซึ่งพบแหล่งน้ำมันใหม่น้อยลงตามลำดับ¹ จึงต้องเร่งวิจัยพลังงานทดแทนกันอย่างกว้างขวาง

สำหรับสาเหตุหลักๆ ที่ทำให้การผลิตอาหารส่งตลอดโลกมีน้อยมี 2 ประการ คือ สภาพอากาศและพื้นที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำการเกษตร และ ผลจากน้ำมันแพงจึงมีการเปลี่ยนพื้นที่เกษตรสำหรับบริโภคไปปลูกพืชเพื่อทำพลังงานทดแทนกันมากขึ้น

สภาพอากาศที่แปรปรวน เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม พายุถล่ม เป็นต้น เป็นอุปสรรคต่อการทำเกษตรทั้งสิ้น ส่วนสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเกษตรไม่ได้มีทุกแห่งในโลก บางประเทศแทบปลูกอะไรไม่ได้เลย เช่น ประเทศที่มีพื้นที่เป็นทะเลทราย แหล่งเกษตรกรรมจึงมีอยู่เป็นหย่อมๆ กระจัดกระจายไปทั่วโลก

เมื่อเร็วๆ นี้สหประชาชาติออกมาเตือนว่าทะเลทรายกำลัง “ขยายอาณาเขต” กว้างใหญ่ขึ้นทุกนาที จะส่งผลกระทบต่อราษฎรประมาณ 2,000 ล้านคน ภายในเวลา 10 ปีข้างหน้า ประชากรประมาณ 50 ล้านคนทั่วโลกจะทิ้งถิ่นฐานไปหาแหล่งทำกินใหม่² สาเหตุเป็นเพราะผืนดินเสื่อมคุณภาพด้วย “น้ำมือมนุษย์” คือทำเกษตรกรรมเกินตัว หักร้างถางพง ตัดไม้ทำลายป่า การใช้หญ้าเลี้ยงสัตว์มากเกินไป จนมันไม่สามารถเจริญงอกงามขึ้นมาทดแทนทัน

เปรียบเทียบปัญหาอาหารและพลังงานกับอัครคัมภีร์สุต

ความจริงปัญหาเรื่องอาหารและพลังงานในปัจจุบันไม่ได้เป็นสิ่งใหม่ แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาแล้วนับครั้งไม่ถ้วนในอดีต เช่น เรื่องราวในอัครคัมภีร์สุตที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 5 หัวข้อ “ประวัติศาสตร์โลกและมนุษยชาติ”

ในอัครคัมภีร์สุตรกล่าวไว้ว่า อาหารและสิ่งแวดล้อมเสื่อมลงและขาดแคลนเพราะมนุษย์เสื่อมจากศีลธรรมเนื่องจากการคบคนพาลและอำนาจกิเลสคือ ความถือตัว การดูหมิ่นกัน และความโลภ เป็นต้น อาหารดีๆ ในยุคนั้นจึงค่อยๆ หดหายไปทีละอย่าง แล้วเกิดอาหารใหม่ที่หายากกว่าเดิมขึ้นแทนคือ จากง้วนดิน เป็นกระบิดิน เป็นเครีอิดิน และเป็นข้าวสาลี เป็นต้น

ความโลภด้วย “การกักตุนข้าวสาลี” จนเกินความจำเป็นของคนบางกลุ่ม ทำให้มีการปฏิบัติตามกันอย่างแพร่หลาย เป็นเหตุให้ข้าวสาลีงอกขึ้นไม่ทัน บางแห่งก็ไม่งอกขึ้นอีก จากเดิมที่ข้าวสาลีเคยมีอยู่ทั่วไปในทุกแห่งก็ปรากฏเป็นกลุ่มๆ กระจัดกระจายกันไป คุณภาพของข้าวก็ต่ำ

¹ วิทยากร เชียงกุล. (2550). “ทางออกของปัญหา : น้ำมันแพง ฯลฯ.” [ออนไลน์].

² ไทยรัฐ.(2550). “ทะเลทรายขยายตัวน่าวิตก.” [ออนไลน์].

ลงมาเรื่อยๆ สิ่งแวดล้อมอื่นๆ ก็เสื่อมลงตามลำดับเช่นกัน

กลุ่มเฮตจ์ฟันด์และพวกพ่อค้าที่โลภมากชอบกักตุนสินค้าเพื่อเก็งกำไรในปัจจุบันก็เหมือนกับพวกที่ชอบกักตุนข้าวสาลีในอัครคัมภีร์สุตรา จากเดิมเฮตจ์ฟันด์มีไม่กี่กลุ่มต่อมาก็มีการเลียนแบบกันมากขึ้น จนปัจจุบันเฉพาะในสหรัฐอเมริกามีเฮตจ์ฟันด์มากถึง 8,000 กลุ่ม ซึ่งสร้างความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจไปทั่วโลก

การที่มนุษย์ทั่วโลกใช้น้ำมันอย่างฟุ่มเฟือยก็ดี หรือใช้มากเพราะความเติบโตทางเศรษฐกิจก็ดี เป็นเหตุให้น้ำมันที่มีอยู่ตามธรรมชาติลดลง จนน้ำมันที่สามารถเอามาใช้ได้จะหมดโลกแล้ว เรื่องนี้ก็เช่นเดียวกับในอัครคัมภีร์สุตราคือ เพราะกิเลสคือความโลภ เป็นต้น ทำให้อาหารเก่าๆ หมดไป แล้วเกิดอาหารใหม่ขึ้นแทนแต่หยากกว่าเดิม ต่างกันตรงที่ในยุคนี้คนมีบุญน้อยจึงต้องวิจัยกันอย่างยากลำบากกว่าจะได้พลังงานทดแทนมาใช้ได้

การขยายอาณาเขตของทะเลทรายก็ดี สภาพอากาศที่แปรปรวนส่งผลกระทบต่อการทำงานเกษตรก็ดี เป็นเหตุให้พื้นที่เหมาะแก่การทำการเกษตรไม่ได้มีทั่วไป แต่มีเป็นหย่อมๆ กระจัดกระจายไปทั่วโลก สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ตัดไม้ทำลายป่า ทำการเกษตรจนเกินพอดี การใช้หญ้าเลี้ยงสัตว์มากเกินไปจนงอกขึ้นทดแทนไม่ทัน ซึ่งสอดคล้องกับในอัครคัมภีร์สุตราที่ว่าแต่เดิมข้าวสาลีมีอยู่ทั่วไปแต่เพราะความโลภของมนุษย์คือการกักตุนข้าวสาลี เป็นต้น ทำให้ข้าวสาลีงอกไม่ทัน บางแห่งไม่งอกอีก ปรากฏอยู่เป็นกลุ่มๆ

หลักการแก้ไขวิกฤตการณ์อาหารและพลังงานโลก

การแก้ไขก็ต้องยึดหลักการของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดังที่กล่าวไว้ใน “หวัชข้อประวัติศาสตร์โลกและมนุษยชาติ” คือ ต้องฟื้นฟูเรื่องจิตใจคือศีลธรรมขึ้นใหม่ จึงจะทำให้มนุษย์และสิ่งแวดล้อมเจริญขึ้นอีกครั้ง

การพัฒนาเพียงเศรษฐกิจให้คนมีฐานะดีอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอ เพราะจะเห็นว่ามีคนรวยจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่รู้จักความพอดี ยังละโมภโลภมากปั่นราคาน้ำมันและอาหารให้สูงขึ้น จนผู้คนเดือดร้อนกันไปทุกหย่อมหญ้า คนเหล่านี้ทำไปเพราะอำนาจกิเลสบังคับ เนื่องจากไม่มีศีลธรรมควบคุม หากได้มีการฟื้นฟูศีลธรรมโลกปัญหานี้ก็จะลดลง

นอกจากนี้ ศีลธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังเน้นให้คนรู้จักประหยัด ใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า และยังสอนให้มนุษย์มีเมตตาต่อกัน ไม่รบราฆ่าฟันกันเอง ปัญหาสงครามและการก่อการร้ายซึ่งนำไปสู่ความตกร้างของเศรษฐกิจนั้น ล้วนเกิดจากมนุษย์ไม่มีเมตตาต่อกัน ไม่เข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรม หากได้มีการฟื้นฟูเรื่องจิตใจคือศีลธรรม ปัญหานี้ก็จะลดลงเช่นกัน

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 8 เศรษฐศาสตร์ในทางพระไตรปิฎก จบโดยสมบูรณ์แล้ว
โปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 8 และกิจกรรมในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 8
แล้วจึงศึกษาบทที่ 9 ต่อไป

บทที่ 9
วิทยาศาสตร์
ในพระไตรปิฎก

เนื้อหาบทที่ 9

วาทศาสตร์ในพระไตรปิฎก

9.1 ภาพรวมวาทศาสตร์ในพระไตรปิฎก

9.2 วาจาสุภาษิตหลักพื้นฐานของการพูด

9.2.1 บรรดาชนผู้พูดพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ประเสริฐ

9.2.2 องค์ 8 แห่งพระสุรเสียงของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

9.2.3 ความหมายและองค์ประกอบของวาจาสุภาษิต

9.3 อานิสงส์การกล่าววาจาสุภาษิต

9.3.1 ลักษณะมหาบุรุษอันเกิดจากการกล่าววาจาสุภาษิต

9.3.2 อานิสงส์การกล่าววาจาสุภาษิตของบัณฑิตในกาลก่อน

9.4 โทษของการกล่าววาจาทุพภาษิต

9.5 องค์แห่งธรรมกถึกหลักพื้นฐานของการแสดงธรรม

9.6 หลักการแสดงธรรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

9.6.1 แสดงธรรมโดยยึดผู้ฟังเป็นศูนย์กลาง

9.6.2 แสดงธรรมโดยยกหลักการและตัวอย่างประกอบ

9.6.3 แสดงธรรมโดยใช้อุปมาอุปไมยประกอบ

9.6.4 แสดงธรรมโดยใช้สื่อการสอนประกอบ

9.7 หลักการตอบปัญหาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

9.8 การโต้วาทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพุทธบริษัท

แนวคิด

1. วาจาสุภาสิตอันเป็นหลักพื้นฐานของการพูดนั้นมีอยู่ 5 ประการ คือ เป็นคำจริง เป็นคำสุภาพ พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ พูดด้วยจิตเมตตา และพูดถูกกาลเทศะ

2. อานิสงส์แห่งวาจาสุภาสิตมีดังนี้ คือ หากสร้างบารมีเพื่อเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็จะได้ลักษณะมหาบุรุษดังนี้ เช่น มีพระทนต์ 40 องค์ เป็นต้น หากสร้างบารมีเพื่อเป็นพระสาวก อานิสงส์ก็จะลดหย่อนลงมา และการกล่าววาจาสุภาสิตยังเป็นเหตุให้ปิดประตูอบายภูมิ มีกลิ่นปากหอม มีเสียงไพเราะ เป็นต้น ส่วนโทษของวาจาทุพภาสิตก็มีหลากหลายตามกรรมที่ทำไว้ เช่น เป็นเหตุให้ไปอบาย ถูกกล่าวหาด้วยเรื่องที่ไม่จริง เป็นต้น

3. องค์แห่งธรรมกถึกมี 5 ประการ คือ แสดงธรรมไปตามลำดับ อ้างเหตุผล แสดงธรรมด้วยความเอ็นดู ไม่หวังอำภิส และไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น

4. การแสดงธรรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมีอย่างน้อย 4 ประการ คือ แสดงธรรมโดยยึดผู้ฟังเป็นศูนย์กลาง, ยกหลักการและตัวอย่างประกอบ, ใช้อุปมาอุปไมย และใช้สื่อประกอบ

5. หลักการตอบปัญหาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามี 4 ประการ คือ เอกังสพยากรณ์ ตอบโดยนัยเดียว, ปฏิปุจฉาพยากรณ์ ย้อนถามแล้วจึงตอบ, วิภังชพยากรณ์ จำแนกแล้วจึงตอบ และรูปนัยปัญหา งดตอบสำหรับปัญหาที่ไม่ควรตอบ

6. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประสงค์จะให้พุทธบริษัททั้ง 4 ฝึกตนให้ถึงพร้อมด้วยปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ เพื่อประโยชน์ตนของพุทธบริษัทแต่ละท่านเอง และเพื่อปกป้องคำสอนในพระพุทธศาสนาจากการจาบจ้วงของศาสนิกลัทธิอื่น

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้และความเข้าใจหลักวาทศาสตร์ในพระไตรปิฎกดังนี้ คือ วาจาสุภาสิตหลักพื้นฐานของการพูด, อานิสงส์แห่งวาจาสุภาสิต, โทษของวาจาทุพภาสิต, องค์แห่งธรรมกถึก, หลักการแสดงธรรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล, หลักการตอบปัญหาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และการโต้วาทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพุทธบริษัท

บทที่ 9

วาทศาสตร์ในพระไตรปิฎก

9.1 ภาพรวมวาทศาสตร์ในพระไตรปิฎก

ในบทนี้จะกล่าวถึงหลักการพูดของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพุทธบริษัทซึ่งถือเป็นหลักวาทศาสตร์ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ประเด็นหลัก คือ วาจาสุภาสิตหลักพื้นฐานของการพูด, อานิสงส์การกล่าววาจาสุภาสิต, โทษของการกล่าววาจาทุพภาสิต, หลักการแสดงธรรม, หลักการตอบปัญหาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และการได้วาจาธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพุทธบริษัท

วาจาสุภาสิตอันเป็นหลักพื้นฐานของการพูดนั้นมีอยู่ 5 ประการ คือ เป็นคำจริง เป็นคำสุภาพ พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ พูดด้วยจิตเมตตา และพูดถูกกาลเทศะ

อานิสงส์แห่งวาจาสุภาสิตนั้นได้ยกตัวอย่างลักษณะมหาบุรุษที่เป็นผลจากการกล่าววาจาสุภาสิตมาข้ามภพข้ามชาติของพระโพธิสัตว์และบัณฑิตอื่นๆ ในกาลก่อน ได้แก่ อดีตชาติของพระสาวก เป็นต้น ส่วนโทษของวาจาทุพภาสิตนั้นก็จะเป็นตัวอย่างโทษที่พระโพธิสัตว์ได้รับอันเป็นผลจากการกล่าววาจาทุพภาสิต

หลักการแสดงธรรมนั้นแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อ คือ องค์แห่งธรรมกถึกหลักพื้นฐานของการแสดงธรรม และ หลักการแสดงธรรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในหัวข้อหลังนี้เรียบเรียงขึ้นจากการสังเกตการแสดงธรรมแต่ละครั้งของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า พระองค์มีหลักอยู่อย่างน้อย 4 ประการ คือ แสดงธรรมโดยยึดผู้ฟังเป็นศูนย์กลาง, แสดงธรรมโดยยกหลักการ และตัวอย่างประกอบ, แสดงธรรมโดยใช้อุปมาอุปไมย และแสดงธรรมโดยใช้สื่อการสอน ด้วยหลักทั้ง 4 ประการนี้ทำให้การแสดงธรรมแต่ละครั้งของพระองค์เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงยิ่ง คือ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะจำนวนมากและมีผู้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลกันมากมาย

หลักการตอบปัญหาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นมี 4 ประการ คือ เอกังสพยากรณ์-ปัญหา ปัญหาที่พึงตอบโดยนัยเดียว, ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่พึงย้อนถามแล้วจึงตอบ, วิภังชพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่พึงจำแนกแล้วจึงตอบ และฐปนียปัญหา ปัญหาที่พึงตอบ

ส่วนการได้วาธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพุทธบริษัทนั้นได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการศึกษาธรรมะให้แตกฉานทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง และเพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามารถปกป้องความมัวหมองของคำสอนในพระพุทธศาสนาได้เมื่อมีนักบวชหรือศาสนิกอื่นมาจาบจ้วง ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา นั้นมีเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นเป็นระยะๆ ซึ่งต้องอาศัยพุทธบริษัทที่รู้จักจริงแตกฉานในพุทธธรรม มาช่วยแก้ต่างให้พระศาสนา เช่น ท่านคุณานันทเถระแห่งประเทศศรีลังกา เป็นต้น

9.2 วาจาสุภาสิตหลักพื้นฐานของการพูด

ในหัวข้อนี้กล่าวถึงอานุภาพแห่งพระดำรัสอันเป็นสุภาสิตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งสามารถยังมหาชนให้หลุดพ้นจากความทุกข์และบรรลुพระนิพพานอันเกษมได้ กล่าวถึง องค์ 8 แห่งพระสุรเสียงของพระพุทธองค์อันเป็นผลที่เกิดจากการกล่าววาจาสุภาสิตมานับภพ นับชาติ ไม่ถ้วน และประเสริฐสุดท้าย คือ หลักการพื้นฐานของวาจาสุภาสิต

9.2.1 บรรดาชนผู้พูดพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ประเสริฐ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในวุฒิสสูตรว่า “บรรดาสิ่งทั้งออกซึ่งความรู้เป็นประเสริฐ บรรดาสิ่งที่ตกไปความรู้เป็นประเสริฐ บรรดาสัตว์ที่เดินด้วยเท้าพระสงฆ์เป็นผู้ประเสริฐ บรรดาชนผู้พูดพระพุทเจ้าเป็นผู้ประเสริฐ”¹ ทั้งนี้เพราะในวิภังคสูตรอันเต็มไปด้วยความระทมทุกข์ มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายต่างเวียนว่ายตายเกิดกันมายาวนาน หากนำกระดูกที่เกิดแล้ว ตายมากองรวมกันจะสูงเท่าภูเขาเขาลากา ในบรรดามนุษย์และสัตว์เหล่านั้นไม่มีใครเลยที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ได้ ยกเว้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระดำรัสของพระองค์ยังมหาชนให้หลุดพ้นจากกิเลสอันเป็น ต้นตอของความทุกข์ได้ พระวังคีสอรหันตสาวกกกล่าวไว้ว่า “พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสพระวาจาใดอันเป็นวาจาเกษมเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์วานั้นยอดเยี่ยมกว่าวาจาทั้งหลาย”

มหาชนชาวชมพูทวีปที่ได้ฟังธรรมของพระองค์ต่างก็กล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า “ภาสิตของพระองค์ไพเราะ แจ่มแจ้ง ชัดเจน เหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ ผู้หลงทาง หรือ ตามประทีปในที่มืด” เมื่อได้ฟังพระสัทธรรมแล้วบางพวกก็ออกบวช บางพวกก็ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งไปตลอดชีวิต เขาเหล่านั้นพากันละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมในลัทธิต่างๆ ที่สืบทอดกันมาเพราะได้ฟังพระดำรัสของพระพุทธองค์บางท่านเพียงแค่ว่าได้ฟังธรรมโดยย่อบนถนน ก็สามารถบรรลุอรหัตผลได้ เช่น พระพาหิยทารุจีริยะ เป็นต้น

¹ วุฒิสสูตร, สังยุตตนิกาย สคาถวรรค, มก. เล่ม 24 ข้อ 206 หน้า 302.

หญิงคนหนึ่งเคยเกือบจะเป็นบ้าเพราะความโศกอันเกิดจากการสูญเสีย บุตร สามี มารดา บิดาและ พี่ชายในเวลาไล่เลี่ยกัน เดี๋ยวร้องไห้คร่ำครวญไปโดยไม่ได้นุ่งผ้าว่า “บุตรสอง คนก็ตาย สามีเราก็ตายเสียที่หนทาง มารดาบิดาและพี่ชาย เขาก็เฒ่าที่เชิงตะคอนเดียวกัน” ต่อมาเมื่อนางได้ฟังพระดำรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า “จงกลับได้สติเถิด น้องหญิง” เพราะ สดับพระพุทธรูปดำรัส เพียงแค่นี้สติของนางก็กลับคืนมา ได้ผ้ามานุ่งแล้วตั้งใจฟังพระธรรมต่อไป จนบรรลุโสดาปัตติผล และได้ออกบวชปฏิบัติธรรมจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ เป็นเลิศกว่าภิกษุ ณีทั้งปวงในด้านพระวินัย ชาวพุทธทั้งหลายรู้จักพระนางในนามว่า “ปญจาราริกษุณี” นี่คื อตัวอย่างความมหัศจรรย์ในพระดำรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อนึ่ง แม้ผู้ใดกล้ำมาโต้วาทะกับ พระพุทธรูปก็จำต้องถอยทัพกลับไปอย่างไม่เป็นกระบวนการ บ้างก็ยอมตนเป็นสาวกของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น ปิโณทกปริพาชกซึ่งเป็นนักบวชนอกพระพุทธศาสนาก็ยังยืนยันถึง เรื่องนี้ดังคำกล่าวว่า

“ข้าพเจ้าเห็นเหล่าบัณฑิตจำนวนมากในโลกนี้เป็นผู้โต้ตอบวาทะของผู้อื่นได้ประหนึ่งยิ งชนเนื้อทราย พอได้สดับมาว่า “พระสมณโคดมจักเสด็จไปหมู่บ้านชื่อนั้น” ก็พากันผูกปัญหา ด้วยตั้งใจว่า “พวกเราจักถามปัญหานี้ หากพระองค์จักตอบอย่างนี้ พวกเราจักค้านอย่างนี้” จากนั้นก็พากันไปเข้าเฝ้าพระสมณโคดม แต่เมื่อไปถึงพระพุทธรูปกลับทรงชี้แจงให้บัณฑิต เหล่านั้นเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจารย์แก้วกล้ำๆ ปลอบขโลมใจให้ สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา บัณฑิตเหล่านั้นจึงไม่ถามปัญหากับพระสมณโคดมอีกเลย แต่พ ากันยอมเป็นสาวกของพระสมณโคดมนั้นแล”¹

9.2.2 องค์ 8 แห่งพระสุรเสียงของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระสุรเสียงที่เปล่งออกจากพระโอษฐ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นประกอบด้วยองค์ 8 ประการบุคคลใดได้ฟังแล้วย่อมเกิดความเลื่อมใสศรัทธา มีจิตน้อมไปเพื่อการปฏิบัติตามคำสอน อันเป็นเหตุให้ตรัสรู้ธรรมตามพระพุทธรูปได้ องค์ 8 แห่งพระสุรเสียงมีดังนี้คือ

- 1) เป็นเสียงไม่ขัดข้อง คือ ไม่แหบเครือ ไม่ติดขัด
- 2) เป็นเสียงผู้ฟังทราบได้ง่ายคือ ชัดเจน
- 3) เป็นเสียงไพเราะ คือ อ่อนหวาน
- 4) เป็นเสียงน่าฟัง คือ เสนาะ หรือ เพรา

¹ จุฬหัตถิปโทปมสูตร, มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์, มก. เล่ม 18 ข้อ 329 หน้า 470-471.

- 5) เป็นเสียงกลมกล่อม คือ เข้ากันพอดี
- 6) เป็นเสียงไม่แปร่ง คือ ไม่พร่า
- 7) เป็นเสียงลึก คือ ลึกซึ้ง
- 8) เป็นเสียงก้อง คือ กังวานและแจ่มใส¹

องค์ 8 แห่งพระสุรเสียงของพระผู้มีพระภาคเจ้านี้ เป็นผลที่เกิดจากการที่พระองค์กล่าว คำสุภาสิตมานับภพนับชาติไม่ถ้วน มีการเปรียบเทียบว่าพระสุรเสียงของพระองค์นั้น เป็นเช่นกับเสียงมหาพรหมบ้าง เพราะเป็นเสียงที่แจ่มใสเนื่องจากไม่ถูกดีและเสมหะพัวพัน เสียงไม่ขาด และไม่แตก บ้างก็เปรียบว่าพระสุรเสียงของพระพุทธองค์ไพเราะดุจเสียงร้องของ นกการเวก พระอรธกถาจารย์บันทึกไว้ว่า เมื่อนกการเวกกระพือปีกร้อง บรรดาสัตว์ 4 เท้า แม้กำลังหาอาหารก็ทิ้งเหย้าที่เข้าไปในปากเพื่อฟังเสียงนั้น บรรดาเนื้อร้ายที่กำลังติดตามพวก เนื้อน้อยๆ ก็ไม่วางเท้าที่ยกขึ้นยืนนิ่งอยู่เหมือนตุ๊กตา และบรรดาเนื้อที่ถูกติดตามก็ละความ กลัวตายยืนนิ่ง แม้บรรดานกกกำลังบินไปบนอากาศก็เหยียดปีก ร่อนชะลออยู่เพื่อฟังเสียง แม้ บรรดาปลาในน้ำก็หยุดฟังเสียงนั้น

9.2.3 ความหมายและองค์ประกอบของวาจาสุภาสิต

มีคำกล่าวว่า “ปลามีชีวิตยืนยาวอยู่ได้ก็เพราะอาศัยปากเป็นสิ่งสำคัญ แต่ก็เพราะปากนั่นเอง ปลาจึงต้องติดเบ็ดเสียชีวิตโดยง่ายเช่นกัน คนเราจะประสบความสำเร็จ ได้รับความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ก็เพราะอาศัยวาจาสุภาสิตจากปาก แต่ก็เพราะวาจาทุพภาษิตจากปากเพียงคำเดียว บางครั้งแม้แต่ชีวิตก็ยากจะรักษาไว้ได้” วาจาสุภาสิตนั้นถือเป็นหลักการพูด ขั้นพื้นฐานซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในวาจาสูตร

1) วาจาสุภาสิต คือ อะไร

วาจาสุภาสิต หมายถึง คำพูดที่ผู้พูดได้กลั่นกรองไว้ดีแล้ว มิใช่สักแต่พูด อวยวะในร่างกาย ของคนเรานี้ก็แปลก

ตา	มีหน้าที่ดูอย่างเดียว	ธรรมชาติให้มา	2 ตา
หู	มีหน้าที่ฟังอย่างเดียว	ธรรมชาติให้มา	2 หู
จมูก	มีหน้าที่ดมกลิ่นอย่างเดียว	ธรรมชาติให้มา	2 จมูก

¹ สารีปุตตสูตรในทศที ๑๖, อรรถกถาพุทธทศกนิยาย มหาวชิราวุธ, มก. เล่ม 66 ข้อ 885 หน้า 633.

แต่ปาก มีหน้าที่ถึง 2 อย่าง คือ ทั้งกินและพูด ธรรมชาติกลับให้ มาเพียงปากเดียว แสดงว่าธรรมชาติต้องการให้คนดูให้มาก ฟังให้มาก แต่พูดให้น้อยๆ ให้มีสติคอยระมัดระวังปาก จะกินก็กินให้พอเหมาะ จะพูดก็พูด ให้พอดี ลักษณะคำพูดที่พอเหมาะพอดี เป็นคุณทั้งแก่ตัว ผู้พูดและผู้ฟังเรียกว่า วาจาสุภาสิต

2) องค์ประกอบของวาจาสุภาสิต

(1) **ต้องเป็นคำจริง** ไม่ใช่คำพูดที่ปั้นแต่งขึ้นเป็นคำพูดที่ไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่บิดเบือนจากความจริง ไม่เสริมความ ไม่อำความ ต้องเป็นเรื่องจริง จริง จริง

(2) **ต้องเป็นคำสุภาพ** เป็นคำพูดไพเราะ ที่กลั่นออกมาจากน้ำใจที่บริสุทธิ์ ไม่เป็นคำหยาบ คำด่า คำประชดประชัน คำเสียดสี คำหยาบนั้นฟังก็ระคายหู แคะคิดถึงก็ระคายใจ

(3) **พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์** เกิดผลดีทั้งแก่คนพูดและคนฟัง ถึงแม้คำพูดนั้นจะจริงและเป็นคำสุภาพ แต่ถ้าพูดแล้วไม่เกิดประโยชน์อะไร กลับจะทำให้เกิดโทษ ก็ไม่ควรพูด

(4) **พูดด้วยจิตเมตตา พูดด้วยความปรารถนาดี** อยากให้คนฟังมีความสุข มีความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป ในข้อนี้หมายถึงว่า แม้จะพูดจริง เป็นคำสุภาพ พูดแล้วเกิดประโยชน์ แต่ถ้าจิตยังคิดโกรธมีความริษยา ก็ยังไม่สมควรพูด เพราะผู้ฟังอาจรับไม่ได้

(5) **พูดถูกกาลเทศะ** แม้ใช้คำพูดที่ดี เป็นคำจริง เป็นคำสุภาพ เป็นคำพูดที่มีประโยชน์ และพูดด้วยจิตที่เมตตา แต่ถ้าผิดจังหวะ ไม่ถูกกาลเทศะ ผู้ฟังยังไม่พร้อมที่จะรับแล้ว จะก่อให้เกิดผลเสียได้ เช่น จะกลายเป็นประจักษ์กันหรือจับผิดไป

- พูดถูกเวลา (กาล) คือ รู้ว่าเวลาไหนควรพูด เวลาไหนยังไม่ควรพูด ควรพูดนานเท่าไร ต้องคาดผลที่จะเกิดขึ้นไว้ด้วย

- พูดถูกสถานที่ (เทศะ) คือรู้ว่าในสถานที่เช่นไร เหตุการณ์แวดล้อมเช่นไรจึงสมควรที่จะพูด หากพูดออกไปแล้วจะมีผลดีหรือผลเสียอย่างไร เช่น มีความหวังดีอยากเตือนเพื่อนไม่ให้ดื่มเหล้า แต่ไปเตือนขณะเพื่อนกำลังเมาอยู่ในหมู่เพื่อนฝูง ทำให้เขาเสียหน้า อย่างนั้นนอกจากเขาจะไม่ฟังแล้ว เราเองอาจเจ็บตัวได้ คนฉลาดจึงไม่ใช่เป็นแต่พูดเท่านั้น ต้องนิ่งเป็นด้วย คนที่พูดเป็นนั้น ต้องรู้ในสิ่งที่ไม่ควรพูดให้ยิ่งกว่าสิ่งที่ควรพูด

ส่วนวาจาสุภาสิตก็มีองค์ประกอบ 5 ประการเช่นกันซึ่งตรงกันข้ามกับวาจาสุภาสิต คือ เป็นคำเท็จ เป็นคำหยาบ เป็นคำไร้ประโยชน์ พูดโดยไม่มีเมตตาจิต และพูดไม่ถูกกาลเทศะ

9.3 อานิสงส์การกล่าววาทจาสุภาสิต

อานิสงส์การกล่าววาทจาสุภาสิตนั้นมีหลายประการกล่าว คือ หากสร้างบารมีเพื่อเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็จะทำให้ได้ลักษณะมหาบุรุษดังนี้ คือ มีพระทนต์(ฟัน) 40 องค์(ซี่) มีพระทนต์ไม่ห่าง มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหมและนกการะเวก เป็นต้น หากสร้างบารมีเพื่อเป็นพระสาวกสาวิกา ก็จะได้อานิสงส์ลดหย่อนลงตามกำลังบุญ นอกจากนี้การกล่าววาทจาสุภาสิตยังเป็นเหตุให้ปิดประตูบาปภูมิ ทำให้ได้เกิดในตระกูลสูง มีกลิ่นปากหอม มีเสียงไพเราะ เป็นที่รักของมหาชน เป็นต้น ในที่นี้จะยกตัวอย่างการกล่าววาทจาสุภาสิตที่เป็นเหตุให้ได้ลักษณะมหาบุรุษ และอานิสงส์แห่งวาทจาสุภาสิตของบัณฑิตในกาลก่อนดังนี้

9.3.1 ลักษณะมหาบุรุษอันเกิดจากการกล่าววาทจาสุภาสิต

ลำดับ	การกล่าววาทจาสุภาสิต	ลักษณะมหาบุรุษ
1.	ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง ดำรงคำสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักฐาน ควรเชื่อถือไม่พูดลวงโลก	1. มีโลมา(ขน)ชุมละเส้น 2. มีอุณาโลมในระหว่างคิ้ว มีสีขาอ่อนเหมือนปุยฝ้าย
2.	ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ เพราะเหตุ ชวนให้รัก จับใจ ชนส่วนมากรักใคร่ชอบใจ	1. มีพระชีวหา(ลิ้น)ใหญ่ 2. มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม เมื่อตรัสมีกระแสดุจเสียงนกการะเวก
3.	กล่าววาทจาประกอบด้วยอรรถ ประกอบด้วยธรรม แนะนำประชาชนเป็นอันมาก เป็นผู้นำประโยชน์ และความสุขมาให้แก่สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้บูชาธรรมเป็นปกติ	1. มีพระบาทดุจสังข์คว่ำ 2. มีพระโลมาล้วนมีปลายช้อยขึ้นข้างบนทุกๆ เส้น
4.	ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด สمانคนที่แตก ร้าวกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน กล่าวแต่คำที่ทำให้พร้อมเพรียงกัน	1. มีพระทนต์ 40 องค์ 2. มีพระทนต์ไม่ห่าง
5.	ละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ พูดถูกกาล พูดแต่คำที่เป็นจริง พูดอิงอรรถ อิงธรรม อิงวินัย พูดแต่คำมีหลักฐาน มีที่อ้างมีที่กำหนด มีประโยชน์ พูดโดยกาลอันควร	1. มีพระหนุ(คาง)ดุจคางราชสีห์

ลำดับ	การกล่าววาจาสุภาสิต	ลักษณะมหาบุรุษ
6.	เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ แล้วซักถามธรรม เช่น ถามว่า กุศล และ อกุศลเป็นอย่างไร กรรมที่มีโทษเป็นอย่างไร กรรมที่ไม่มีโทษเป็นอย่างไร ฯลฯ	1. มีพระฉวี(ผิว)สุชุมละเอียด 2. รุสสีละอองไม่อาจติดพระวรกายได้

9.3.2 อานิสงส์แห่งวาจาสุภาสิตของบัณฑิตในกาลก่อน

ลำดับ	ชื่อ	กรรมในอดีตชาติ	อานิสงส์
1.	พระภูตเถระ	เกิดเป็นพราหมณ์ชื่อเสนะ ได้กล่าวสรรเสริญพระสิทธัตถะ พุทธเจ้า 4 คาถา	1. ไม่รู้จักทุกข์ตลอด 94 กัป 2. ได้เสวยสมบัติมิใช่น้อย ในสุคติทั้งหลาย 3. เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ 4 ครั้ง 4. บรรลุอมรรคผลนิพพาน
2.	พระลูกณ - ฎ ก ภั ท ทิ ย เถระ	เกิดเป็นนกดุเหว่าชาวไร่ ร้องเสียงอันไพเราะบูชาพระมุสส - สัมมาสัมพุทธเจ้า	1. ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต 2. เป็นเลิศด้านเสียงไพเราะ 3. บรรลุอมรรคผลนิพพาน
3.	พระสุคนธเถระ	ออกบวชในศาสนาของพระกัสสป - พุทธเจ้า ได้กล่าวสรรเสริญอยู่เป็นนิตย์	1. มีกลิ่นปากและกลิ่นกายหอม 2. เป็นผู้น่ารัก น่าชื่นชม 3. มีปฏิภาณอันวิจิตร 4. ไม่ถูกดูหมิ่น 5. ไม่รู้จักทุกข์ตลอด 1 พุทธันตร 6. บรรลุอมรรคผลนิพพาน

ลำดับ	ชื่อ	กรรมในอดีตชาติ	อานิสงส์
4.	พระญาณ เถระ	บวชเป็นดาบสได้สรรเสริญพระ- ญาณ ของพระสุเมธสัมมาสัม- พุทธเจ้า 6 คาถา	1. รื่นรมณ์ในเทวโลก 77 ครั้ง 2. เป็นจอมเทวดา 1,000 ครั้ง 3. เป็นพระเจ้าจักรพรรดิกว่า 100 ครั้ง 4. เป็นพระเจ้าประเทศราช อันไพ- บูลย์นับครั้งไม่ถ้วน 5. มีความดำริแห่งใจไม่บกพร่อง 6. มีปัญญากล้า 7. ไม่บกพร่องในทรัพย์อีกเลย 8. ไม่รู้จักทุกข์ตลอด 30,000 กัป 9. บรรลุอรหัตผลตั้งแต่ 7 ขวบ
5.	เด็กคนหนึ่ง	มารดาห้ามว่า อย่าไปเที่ยวในป่า เขาไม่เชื่อฟัง มารดาจึงด่าว่า ขอ ให้แม่กระป๋องไล่ชีวิตมึง เมื่อ เด็กนั้นเข้าป่าไปก็ได้เจอกระป๋อง เช่นนั้นจริง แต่รอดมาได้ด้วย สัจจวาจา	เด็กคนนั้นได้ทำสักขีกรรมว่า “สิ่ง ที่มารดาพูดด้วยปาก จงอย่ามี สิ่ง ที่มารดาคิดด้วยใจ จงมีเถิด แม่ กระป๋องจึงหยุดชะงักอยู่ ณ ที่นั้น นั่นเอง เหมือนถูกผูกไว้

จะเห็นว่าการกล่าววาจาสุภาสิตนั้นมีอานิสงส์มาก บางท่านกล่าวคำสรรเสริญพระ-
สัมมาสัมพุทธเจ้าเพียง 4 คาถาเท่านั้นยังส่งผลให้ปัดนรกได้หลายกัป ได้เป็นพระเจ้า-
จักรพรรดิ และบรรลุสมรรถผลนิพพานได้ นักศึกษาจึงควรฝึกกล่าววาจาสุภาสิตให้เป็นนิสัย
แล้วจะได้อานิสงส์ดังกล่าวนี้เช่นกัน

9.4 โทษการกล่าววาจาทุพภาษิต

การกล่าววาจาทุพภาษิตนั้นเป็นกรรมที่ทำได้ง่ายและมีโทษมากเหตุที่กล่าววาททำได้ง่ายเพราะไม่ต้องเตรียมอุปกรณ์อะไรมาก เพียงเปล่งเสียงออกจากปากที่มีอยู่แล้วเท่านั้น ด้วย เหตุที่เป็นกรรมที่ท่าง่ายนี้เองจึงมีคนทำผิดพลาดในเรื่องวาทกันมาก แม้แต่พระโพธิสัตว์ก็ เช่นกัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงอกุศลกรรมหลักๆ ในอดีตของพระองค์ไว้ 13 ข้อ ในจำนวนนี้มีวัจกรรมอยู่ถึง 6 ข้อ หรือเกือบครึ่งหนึ่งที่เดียว ส่วนอีก 7 ข้อเป็นกรรมทางกายและทางใจ ในวัจกรรมทั้ง 6 ประการนั้นมีดังนี้

1) ชาตินี้พระโพธิสัตว์เกิดเป็นคนเลี้ยงโค ได้ต้อนโคไปเลี้ยง ในขณะที่ต้อนโคอยู่นั้น เห็นแม่โคตัวหนึ่งกำลังดื่มน้ำอยู่นอยู่ ท่านจึงกล่าวห้ามและไล่มันไป ด้วยกรรมนั้น ในภพสุดท้ายก่อนพระองค์จะปรินิพพาน ทรงกระหายน้ำแต่ก็ไม่ได้เสวยน้ำในเวลาที่ยปรารถนาเพราะพระอาณัติทรงร่อยอยู่เนื่องจากเกรียน 500 เล่มเพิ่งข้ามลำธารไปทำให้น้ำในลำธารขุ่น

2) ชาตินี้พระโพธิสัตว์เกิดเป็นนักเลงชื่อปุนาลิ ได้กล่าวต่อพระปัจเจกพุทธเจ้าชื่อว่าสุรภี ด้วยกรรมนั้นท่านจึงตกนรกเป็นเวลายาวนาน และในภพสุดท้ายก็ถูกนางสุนทริกากล่าวต่อว่าพระองค์ทรงร่วมอภิรมย์กับนาง

3) ชาตินี้พระโพธิสัตว์ กล่าวต่อพระเถระชื่อนันทะ ซึ่งเป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ด้วยกรรมนั้นท่านจึงตกนรกเป็นเวลายาวนานพ้นจากนรกแล้วก็ถูกกล่าวต่ออยู่หลายชาติ และในภพสุดท้ายก็ถูกนางจิณฺจมาณวิกากล่าวต่อว่าพระองค์ทรงร่วมอภิรมย์กับนาง

4) ชาตินี้พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพราหมณ์ชื่อสุตวา ได้กล่าวต่อฤาษีผู้ทรงอภิญญา 5 ผู้หนึ่งว่า ฤาษีนี้มักบริโภคมกาม ด้วยกรรมนั้นรวมกับกรรมในชาติที่เป็นนักเลงชื่อปุนาลิ พระองค์จึงถูกนางสุนทริกากล่าวต่อว่าทรงร่วมอภิรมย์กับนางในภพชาติสุดท้าย

5) ชาตินี้พระโพธิสัตว์ได้บริภาษพระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ามุสสะว่า “พวกท่านจงเคี้ยว จงกินแต่ข้าวแดง อย่ากินข้าวสาละเลย” ด้วยกรรมนั้นในภพชาติสุดท้ายพระองค์จึงต้องเสวยข้าวแดงอยู่ตลอด 3 เดือนเมื่อครั้งที่พระองค์ประทับอยู่ที่เมืองเวรัญชา

6) เมื่อพุทธันดรที่แล้วพระโพธิสัตว์เกิดเป็นมาณพชื่อโชติปาละ ได้กล่าวสบประมาทพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า “จักมีโพธิมณฑลแต่ที่ไหน โพธิญาณท่านได้ยากอย่างยิ่ง” ด้วยกรรมนั้น พระโพธิสัตว์จึงต้องบำเพ็ญทุกกรกิริยาอยู่ถึง 6 ปี กว่าที่จะรู้ว่าเป็นหนทางที่ผิดและหันมาปฏิบัติในหนทางสายกลางจนกระทั่งตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า¹

¹ ขุททกนิกาย อปทาน, มก. เล่ม 71 ข้อ 392 หน้า 873-877.

จากวิบากกรรมของพระโพธิสัตว์ที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า แม้แต่พระโพธิสัตว์เองซึ่งสั่งสมบุญบารมีมามากและจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต แต่ในเส้นทางการสร้างบารมีนั้นพระองค์ก็ทรงเคยทำผิดพลาดมาไม่น้อยเหมือนกันโดยเฉพาะเรื่องวชิกรรม ซึ่งเป็นกรรมที่ทําง่ายและส่งผลให้เกิดทุกข์มาก ทั้งทุกข์ในโลกมนุษย์และในนรก เมื่อพระองค์ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วจึงตรัสเตือนพุทธบริษัทไว้ว่า “อย่ากล่าวเท็จ แม้เพื่อให้หัวเราะกันเล่น” และยังตรัสอีกว่า “คนที่กล่าวเท็จทั้งที่รู้ ไม่มีบาปกรรมอะไรที่เขาจะทำได้” เปรียบเสมือนช้างศึกตัวที่สละได้แม้แต่ชีวิตเมื่อเข้าสู่สงคราม จึงไม่มีอะไรที่ช้างศึกตัวนั้นจะทำได้¹

9.5 องค์แห่งธรรมกถึกหลักพื้นฐานของการแสดงธรรม

องค์แห่งวาจาสุภาสิตทั้ง 5 ประการที่กล่าวมานั้น เป็นหลักพื้นฐานทั่วไปสำหรับใช้ในการพูดทุกกรณี แต่ในการเทศน์สอนนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังได้ตรัสหลักการโดยเฉพาะไว้อีก 5 ประการ แต่หลักทั้ง 5 ประการนี้ก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานขององค์แห่งวาจาสุภาสิตข้างต้น

ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสกับพระอานนท์ว่า

“อานนท์ การแสดงธรรมแก่ผู้อื่นมิใช่ทำได้ง่าย ภิกษุเมื่อจะแสดงธรรมแก่ผู้อื่น พึงตั้งธรรม 5 ประการไว้ในตน แล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น ธรรม 5 ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุพึงตั้งใจว่า

1) เราจักแสดงธรรมไปตามลำดับ หมายถึง แสดงธรรมให้มีลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ เช่น แสดงเรื่องทานเป็นลำดับที่ 1 แสดงเรื่องศีลเป็นลำดับที่ 2 แสดงเรื่องสวรรค์เป็นลำดับที่ 3 อีกนัยหนึ่ง หมายถึง แสดงธรรมให้ครอบคลุมเนื้อหาสาระตามที่ตั้งคาถาไว้

2) เราจักแสดงอย่างเหตุผล

3) เราจักแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู หมายถึง ต้องการอนุเคราะห์ด้วยคิดว่า จักเปลื้องเหล่าสัตว์ผู้มีความคับแค้นมากให้พ้นจากความคับแค้น

4) เราจักเป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม หมายถึง ไม่มุ่งหวังลาภ คือ ปัจจัย 4 เพื่อตน

5) เราจักไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น หมายถึง ไม่แสดงธรรมยกตนข่มท่าน

อานนท์ การแสดงธรรมแก่ผู้อื่นมิใช่ทำได้ง่าย ภิกษุเมื่อจะแสดงธรรมแก่คนอื่น พึงตั้งธรรม 5 ประการนี้ไว้ในตนแล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น”²

¹ จูฬราหุลวาทสุตร, ภิกขุวรรค มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์, มก. เล่ม 20 ข้อ 127 หน้า 265.

² อุทายีสสูตร, อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต, มก. เล่ม 36 ข้อ 159 หน้า 334.

9.6 หลักการแสดงธรรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ประสิทธิภาพ (Efficiently) โดยทั่วไปหมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด ทรัพยากรในที่นี้ คือ ทุน เวลา แรงงาน อุปกรณ์ต่างๆ เป็นต้น

ประสิทธิผล (Effectively) หมายถึง การทำงานได้ผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

หลักการแสดงธรรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเฉพาะการแสดงธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น หมายถึง การแสดงธรรมให้สำเร็จผล คือ ผู้ฟังเข้าใจ เลื่อมใสศรัทธา หรือบรรลุธรรม โดยใช้ทรัพยากรอย่างพอดี กล่าวคือ ไม่มากเกินไปและไม่น้อยไป ไม่ขาดและไม่เกิน ได้แก่ เนื้อหาดี ความพอดี เวลาที่ใช้ก็พอดี เป็นต้น ซึ่งความพอดีนั้นขึ้นอยู่กับผู้ฟัง กล่าวคือ หากผู้ฟังมีปัญญามากเพียงแค่นี้ได้ฟังธรรมโดยย่อก็เพียงพอแก่การบรรลุธรรมแล้ว หากผู้ฟังมีปัญญาน้อยก็ต้องฟังธรรมโดยพิสดารจึงจะเข้าใจธรรมนั้นได้ เป็นต้น

การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะแสดงธรรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลดังกล่าวมานี้ นอกเหนือจากอาศัยหลักการพื้นฐานคือ วาจาสุภาสิตและองค์แห่งธรรมกถึกที่กล่าวมาแล้ว พระพุทธองค์ยังมีหลักการสำคัญอีกอย่างน้อย 4 ประการ ทำให้การแสดงธรรมแต่ละครั้งมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล คือ ทรงเทศน์สอนโดยยึดผู้ฟังเป็นศูนย์กลาง ใช้การอุปมาอุปไมย ใช้สื่อประกอบการบรรยาย และทรงเน้นเทศน์สอนโดยยกหลักการและตัวอย่างประกอบดังนี้

9.6.1 เทศน์สอนโดยยึดผู้ฟังเป็นศูนย์กลาง

ในปัจจุบันคำว่ายึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ยึดผู้ฟังเป็นศูนย์กลาง หรือ ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Child Center” นั้นได้รับการกล่าวถึงกันมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะพบว่า การเรียนการสอนแบบเดิมที่ครูอาจารย์มักจะยึดยึดความรู้ให้เด็กตนรู้อะไรก็ยากจะให้เด็กได้รู้เหมือนตน โดยไม่สนใจว่าเด็กเป็นอย่างไร เด็กสนใจอะไร ไม่สอนให้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน ทำให้การเรียนการสอนไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรจะเป็น การสอนโดยคำนึงถึงพื้นฐานผู้เรียนเป็นหลัก และต่อยอดให้ความรู้เพิ่มได้ผลดีกว่า อันที่จริงหลัก Child Center นี้ไม่ได้เป็นสิ่งใหม่แต่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเองก็ทรงใช้หลักนี้เช่นเดียวกัน โดยมีข้อสังเกต 2 ประการ คือ การเลือกใช้ภาษาสอนธรรม และการเทศน์สอนโดยยึดตามจริตของผู้ฟัง

1.) การเลือกใช้ภาษาสอนธรรม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนธรรมด้วยภาษาบาลีเป็นหลัก ไม่ใช่สันสกฤตเพราะภาษา

บาลีเป็นภาษาชาวบ้าน เป็นภาษาพื้นฐานที่ชาวมคธโดยทั่วไปใช้พูดกัน แม้พวกพราหมณ์ก็สามารถพูดได้ ส่วนภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่ใช้ในคัมภีร์พระเวทของพราหมณ์ซึ่งมีผู้ใช้น้อย คัมภีร์สันสกฤตถือกันว่าเป็นคัมภีร์ที่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่สาธยายแก่ชนทั่วไปสงวนไว้เฉพาะพวกพราหมณ์เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ภาษาสันสกฤตจึงไม่แพร่หลาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงใช้ภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาถิ่นของแคว้นมคธ เป็นภาษาหลักในการเล่าเรียนและเทศน์สอนพระธรรมวินัย

ในสมัยพุทธกาลแคว้นมคธของพระเจ้าพิมพิสารถือว่าเป็นมหาอำนาจ มีความเข้มแข็งกว่าแคว้นอื่นๆ ทั้งด้านการทหาร เศรษฐกิจ และศาสนา มีเศรษฐกิจและเหล่านักบวชมากมายหลายลัทธิ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นไปได้ว่าภาษาบาลีของชาวมคธนั้น จะมีความแพร่หลายกว่าภาษาท้องถิ่นของแคว้นอื่น คล้ายกับภาษาอังกฤษในปัจจุบัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงเลือกประดิษฐานพระพุทธศาสนาในแคว้นมคธก่อนแคว้นอื่น และทรงเลือกภาษาบาลีของชาวมคธเป็นภาษากลางในการเล่าเรียนและเผยแผ่พุทธธรรม

อย่างไรก็ตามเนื่องจากอินเดียในสมัยพุทธกาลนั้นกว้างใหญ่ไพศาล จึงทำให้มีภาษาท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไปนับร้อยๆ ภาษา เป็นไปได้อย่างมากที่ชาวบ้านหลายท้องถิ่นไม่สามารถพูดภาษาบาลีของชาวมคธได้ ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีปรากฏหลักฐานว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงห้ามภิกษุเทศน์สอนด้วยภาษาท้องถิ่นอื่นๆ นอกจากภาษาสันสกฤตของพวกพราหมณ์ ตรงข้ามพระองค์กลับสอนให้ไม่ยึดติดในภาษาใดภาษาหนึ่งแต่ให้สอนในภาษาที่ชาวท้องถิ่นนั้นๆ สามารถเข้าใจได้ เพราะทรงมุ่งหมายผู้ฟังคือชาวท้องถิ่นนั้นๆ เป็นสำคัญ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุไม่พึงยึดภาษาท้องถิ่น (ของตน) และไม่พึงละเลยคำพูดสามัญ”

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอธิบายเรื่อง การไม่ยึดภาษาท้องถิ่น และ การไม่ละเลยคำพูดสามัญว่า ภาษณะชนิดเดียวกันนั้นแหละในโลกนี้ บางท้องถิ่นรู้จักกันว่า “ปาติ” บางท้องถิ่นรู้จักกันว่า “ปัตตะ” บางท้องถิ่นรู้จักกันว่า “ปิฏฐะ” บางท้องถิ่นรู้จักกันว่า “สรวะ” บางท้องถิ่นรู้จักกันว่า “หโรสะ” บางท้องถิ่นรู้จักกันว่า “โปณะ” บางท้องถิ่นรู้จักกันว่า “หนะ” บางท้องถิ่นรู้จักกันว่า “ปิปละ” ภิกษุพูดอย่างไม่ถือมั่นโดยวิธีที่ชนทั้งหลายในท้องถิ่นนั้นๆ จะรู้จักภาษณะนั้นได้ว่า “ได้ยินว่า ท่านผู้มีอายุเหล่านี้พูดหมายถึงภาษณะนี้”¹ ในเวลาแสดงธรรมก็เช่นกันก็ต้องแสดงในภาษาที่คนในท้องถิ่นนั้นๆ เข้าใจได้

นอกจากนี้ในเวลาทีพระพุทธองค์ทรงเทศน์สอนใครคนใดคนหนึ่ง พระองค์ก็เลือกใช้คำพูด เลือกเรื่องสนทนา ที่ผู้ฟังมีพื้นฐานอยู่ก่อนแล้ว เช่น พราหมณ์มีความรู้และสนใจเรื่อง

¹ อรรถวิภังคสูตร, มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ , มจร.เล่ม 14 ข้อ 332 หน้า 396-401.

การอาบน้ำล้างบาป พระพุทธองค์ก็ทรงสนทนาในเรื่องนั้น ชาวนาสนใจเรื่องการทำนา พระพุทธองค์ก็ทรงสนทนาในเรื่องนั้น ครุฑก็มาสนใจเรื่องการฝึกม้า พระพุทธองค์ก็ทรงสนทนาในเรื่องนั้น เป็นต้น กล่าวโดยสรุปคือ เมื่อทรงสอนพราหมณ์ก็ใช้ภาษาของพราหมณ์ สอนวรรณะกษัตริย์ก็ใช้ภาษาของกษัตริย์ สอนพ่อค้าก็ใช้ภาษาของพ่อค้า สอนชาวนาาก็ใช้ภาษาของชาวนา “ภาษา” ในที่นี้หมายถึง เรื่องราวที่ผู้ฟังสนใจหรือเกี่ยวข้องกับผู้ที่ทรงเทศน์สอน ไม่ได้หมายถึง ภาษาบาลี หรือ ภาษาสันสกฤต ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1.1) แสดงธรรมแก่พราหมณ์โดยใช้ภาษาพราหมณ์

ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปโปรดสังครวพราหมณ์ ในครั้งนั้นพระองค์ตรัสกับพราหมณ์ว่า ดูก่อนพราหมณ์ เขาว่า ท่านถือความบริสุทธิ์ด้วยน้ำ ท่านลงอาบน้ำชำระร่างกายทั้งเวลาเย็นเวลาเช้าเป็นนิตย์ จริงหรือ

ส.(สังครวพราหมณ์) จริงเช่นนั้น ท่านพระโคตมผู้เจริญ

ภ.(พระผู้มีพระภาค) ดูก่อนพราหมณ์ ท่านเห็นประโยชน์อะไรจึงทำเช่นนั้น

ส. บาปกรรมใดที่ข้าพระองค์ทำในเวลากลางวัน ข้าพระองค์ลอยบาปกรรมนั้นด้วยการอาบน้ำในเวลาเย็น บาปกรรมใดที่ท่านทำในเวลากลางคืน ข้าพระองค์ลอยบาปกรรมนั้นเสียด้วยการอาบน้ำในเวลาเช้า ข้าพระองค์เห็นประโยชน์นี้แหละ

ภ. ดูก่อนพราหมณ์ ห้วงน้ำคือธรรมมีศีลเป็นท่า ไม่ชุ่ม สัตบุรุษสรรเสริญต่อสัตบุรุษซึ่งเป็นท่าที่บุคคลผู้ถึงเวทอาบแล้ว บุคคลผู้มีตัวไม่เปียกเท่านั้นจึงจะข้ามถึงฝั่งได้

“ห้วงน้ำคือธรรมมีศีลเป็นท่า” หมายถึง ไตรสิกขา อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา นั่นเอง เพราะไตรสิกขาเริ่มต้นด้วยศีล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “มีศีลเป็นท่า” คือ เป็นทางลงในห้วงน้ำคือธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้า และไตรสิกขานี้ครอบคลุมพุทธธรรมทั้งหมด

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเปรียบเทียบ “ธรรมะ” ด้วย “ห้วงน้ำ” ซึ่งเป็นสิ่งที่พราหมณ์คุ้นเคยว่า ธรรมสามารถล้างบาปได้จริงและยังบุคคลผู้อาบให้ไปถึง “ฝั่ง” คือ “พระนิพพาน” ได้ จึงทำให้พราหมณ์เข้าใจธรรมะได้ง่ายขึ้น

ด้วยเหตุนี้เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเพียงแค่ 2 บรรทัดนี้แล้ว สังครวพราหมณ์ก็ได้กราบทูลว่า ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ดูหงายภาชนะที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่

¹ สังยุตตนิกาย สคาถวรรค, มก. เล่ม 25 ข้อ 321- 323 หน้า 297-299.

คนหลงทาง ส่องประทีปในที่มืด ข้าพระองค์ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งไปจนตลอดชีวิต¹

1.2) แสดงธรรมแก่ชาวนาโดยใช้ภาษาชาวนา

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จเข้าไปบิณฑบาตที่โรงเลี้ยงอาหารของกสิการทวาชพราหมณ์ เมื่อพราหมณ์เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับยืนอยู่ จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระสมณะ ข้าพเจ้าไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว ย่อมบริโภคน้ำ แม้พระองค์ก็จงไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว จงบริโภคน้ำ

ภ.(พระผู้มีพระภาคเจ้า) ดูก่อนพราหมณ์ แม้เราก็น้ำไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว ก็บริโภคน้ำ

ก.(กสิการทวาชพราหมณ์) ข้าพเจ้าไม่เห็นแอก ไถ ฆาต ประดัก หรือ โค ของท่านพระโคตมเลย

ภ. ตรัสตอบว่า ศรัทธาเป็นพืช ความเพียรเป็นฝน ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ หิริเป็นงอนไถ ใจเป็นเชือก สติของเราเป็นฆาตและประดัก เรามีกายคุ้มครองแล้ว มีวาจาคุ้มครองแล้ว เป็นผู้สำรวมแล้วในการบริโภคน้ำ เราทำการตายหย้าคือวาจาสืบด้วยคำสัตย์ โสรัจจะของเราเป็นเครื่องให้เสร็จงาน ความเพียรของเราเป็นเครื่องนำธุระไปให้สมหวัง นำไปถึงความเกษมจากโยคะไปไม่ถอยหลัง ยังที่ซึ่งบุคคลไปแล้วไม่เศร้าโศก เราทำนาอย่างนี้ นาที่เราทำนั้นย่อมมีผลเป็นอมตะ บุคคลทำนาอย่างนี้แล้วย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

ในเรื่องนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเปรียบธรรมะด้วยสิ่งๆ ที่เกี่ยวกับการทำนา จึงทำให้พราหมณ์เข้าใจได้ง่าย ด้วยเหตุนี้กสิการทวาชพราหมณ์ได้กราบทูลว่า ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ดุจหายาพิษที่ชื่อว่า ปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปในที่มืด ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งไปจนตลอดชีวิต¹

1.3) แสดงธรรมแก่คนฝึกม้าโดยใช้ภาษาคนฝึกม้า

ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามสารีบุตรผู้ฝึกม้าชื่อเกสรีว่า ดูก่อนเกสรี ท่านฝึกหัดม้าที่ควรฝึกอย่างไร นายเกสรีกราบทูลว่า ข้าพระองค์ฝึกหัดม้าที่ควรฝึกด้วยวิธีละม่อมบ้าง รุนแรงบ้าง ทั้งละม่อมทั้งรุนแรงบ้าง

ภ.(พระผู้มีพระภาคเจ้า) ดูก่อนเกสรี ถ้าม้าที่ควรฝึกของท่านไม่เข้าถึงการฝึกหัดด้วยวิธีละม่อม ด้วยวิธีรุนแรง ด้วยวิธีทั้งละม่อมทั้งรุนแรง ท่านจะอย่างไรกะมัน

¹ กสิสูตร, สังยุตตนิกาย สคาถวรรค, มก. เล่ม 25 ข้อ 671-676 หน้า 243-246.

ก.(เกส) ข้าพระองค์ก็ฆ่ามันเสียเลย เพราะคิดว่าโทษอย่าได้มีแก่อาจารย์ของเราเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคเป็นสารีริกบุตรชั้นเยี่ยม พระองค์ทรงฝึกบุรุษอย่างไร

ภ. ดูก่อนเกส! เราย่อมฝึกบุรุษที่ควรฝึกด้วยวิธีละม่อมบ้าง รุนแรงบ้าง ทั้งละม่อมทั้ง รุนแรงบ้าง วิธีละม่อมคือ กายสุจริตเป็นดังนี้ วิบากแห่งกายสุจริตเป็นดังนี้ ฯลฯ วิธีรุนแรง คือ กายทุจริตเป็นดังนี้ วิบากแห่งกายทุจริตเป็นดังนี้ ฯลฯ วิธีทั้งละม่อมทั้งรุนแรง คือ กายสุจริต เป็นดังนี้ วิบากแห่งกายสุจริตเป็นดังนี้ กายทุจริตเป็นดังนี้ วิบากแห่งกายทุจริตเป็นดังนี้ ฯลฯ

ก. ถ้าบุรุษที่ควรฝึกของพระองค์ไม่เข้าถึงการฝึกด้วยวิธีละม่อม ด้วยวิธีรุนแรง ด้วยวิธีทั้ง ละม่อมทั้งรุนแรง พระผู้มีพระภาคจะทำอย่างไรกะเขา

ภ. ดูก่อนเกส! เราก็ก่ฆ่าเขาเสียเลย

ก. ปาณาติบาตไม่สมควรแก่พระผู้มีพระภาคเลย ไฉนพระองค์จึงตรัสว่า ฆ่าเขาเสีย ฯ

ภ. จริงเกส! ปาณาติบาตไม่สมควรแก่ตถาคต ตถาคตไม่สำคัญบุรุษนั้นว่า ควรว่ากล่าว ควรสั่งสอน นี่เป็นการฆ่าอย่างดีในวินัยของพระอริยะ

เรื่องนั้นก็เช่นกันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบการฝึกคนของพระองค์เหมือนกับการฝึกม้า จึงทำให้นายเกสผู้เชี่ยวชาญในการฝึกม้าเข้าใจธรรมะได้ง่ายขึ้น ด้วยเหตุนี้ นายเกส จึงกล่าวว่าภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนหางของทีคว่า เปิดของที่ปิด บอกทาง แก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งไปจนตลอดชีวิต¹

2) แสดงธรรมโดยยึดตามจริตผู้ฟัง

ในเวลาที่พระพุทธองค์จะสอนกรรมฐานแก่ภิกษุทั้งหลายนั้น พระองค์จะทรงระลึกชาติ ภิกษุรูปนั้นๆ ก่อนว่า ในอดีตชาติภิกษุรูปนี้เป็นใคร มีนิสัยอย่างไร จะสอนกรรมฐานแบบไหน จึงจะบรรลุธรรมได้ ทรงสอนตามจิตอัธยาศัย เช่น เมื่อครั้งที่พระองค์จะสอนกรรมฐานแก่ภิกษุ รูปหนึ่ง ซึ่งพระสารีบุตรสอนกรรมฐานแล้วไม่ก้าวหน้า เพราะท่านคิดว่าภิกษุรูปนี้เป็นพระหนุ่ม ปกติของพระหนุ่มจะมีกามราคะรบกวนให้เดือดร้อนใจ ท่านจึงให้พิจารณาอสุกกรรมฐาน แต่เมื่อภิกษุนั้นนำไปปฏิบัติปรากฏว่าไม่ก้าวหน้า สุดท้ายจึงนำไปกราบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงระลึกชาติภิกษุรูปนั้น ทรงพบว่าท่านเคยเป็นช่างทองมาก่อน มีความคุ้นเคยกับของสวยงามประณีต พระองค์จึงเนรมิตดอกบัวทองคำให้พิจารณา และด้วย เวลาเพียงไม่นานที่ภิกษุรูปนั้นนำดอกบัวไปเป็นอารมณ์กรรมฐาน ท่านก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ในที่สุด

¹ เกสสูตร, อังคุดตนิายก จตุกนิบาต, มก. เล่มที่ 35 ข้อ 111 หน้า 298-300.

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างอีกหลายท่าน เช่น ชฎิลสามพี่น้องเคยบูชาไฟมาก่อน พระองค์จึงทรงเทศนาอาทิตตปริยายสูตรว่าด้วยธรรมที่แสดงถึงของร้อนแก่ชฎิลจนบรรลुเป็นพระอรหันต์กรณีปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ผู้ยึดติดกับลัทธิการทรมานตน เพราะคิดว่าเป็นทางตรัสรู้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสธรรมจักกัปปวัตตนสูตรโดยกล่าวถึงหนทางสายกลางที่ไม่เข้าใกล้ทางสุดโต่งทั้ง 2 คือ อัตตกิลมณานุโยคคือการทรมานตน และกามสุขัลลิกานุโยคหรือการปล่อยตนให้หลงใหลในกาม จนท่านอัญญาโกณฑัญญะได้บรรลुเป็นพระโสดาบัน หรือกรณีพระนันทะผู้มีราคะจริต พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงนำท่านไปสู่ภพดาวดึงส์ เพื่อไปดูเทพนารีทั้งหลาย และทรงรับประกันว่าหากพระนันทะตั้งใจบำเพ็ญสมณธรรม หากละโลกขณะที่ยังไม่หมดกิเลสก็จะได้นางฟ้าเป็นภรรยา พระนันทะจึงตั้งใจบำเพ็ญสมณธรรม และสุดท้ายก็บรรลुเป็นพระอรหันต์หมดความต้องการด้วยนางฟ้าไปโดยปริยาย

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า หลักในการสอนของพระพุทธองค์นั้นถือเป็นการยัดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง ครูโดยทั่วไปทำได้อย่างมากก็แค่การวิจัย หรือสอบถามพูดคุย จึงพอรู้ได้บ้างว่าผู้เรียนเป็นอย่างไร รู้ได้เพียงข้อมูลในชาตินี้เท่านั้น แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงระลึกชาติได้ ทรงรู้ถึงเรื่องราวในอดีตชาติของสาวกสาวิกาได้ไม่มีสิ้นสุด ด้วยเหตุนี้การสอนของพระองค์แต่ละครั้ง จึงทำให้มนุษย์และเทวดาทั้งหลายได้บรรลุธรรมกันนับไม่ถ้วน

9.6.2 แสดงธรรมโดยยกหลักการและตัวอย่างประกอบ

การเทศน์สอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยสาวกนั้นมีทั้งส่วนที่เป็นหลักการเป็นข้อๆ และ ส่วนที่เป็นตัวอย่างประกอบ หลักการโดยส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เล่มที่ 20 – 24 ว่าด้วยหลักธรรมเป็นข้อๆ ซึ่งมีตั้งแต่หลักธรรมที่มี 1 ข้อ ไปจนถึงหลักธรรมที่มีเกิน 10 ข้อ เช่น กัลยาณมิตตตา 1, กรรม 2, บุญกิริยาวัตถุ 3, อิทธิบาท 4, ศील 5, ทิศ 6, อปริหานิยธรรม 7, โลกธรรม 8, พุทธคุณ 9, กุศลกรรมบถ 10, आयตนะ 12, รูดงค์ 13, ธาตุ 18, อินทรีย์ 22, โพธิปักขิยธรรม 37, และ มงคล 38 เป็นต้น

ส่วนตัวอย่างประกอบการเทศน์โดยส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เล่มที่ 25-28 และ เล่มที่ 32-33 ซึ่งว่าด้วยชาดก 550 เรื่อง, วิมานวัตถุ 85 เรื่อง, เปตวัตถุ 51 เรื่อง, ธรรมบถ 305 เรื่อง, และ เรื่องราวในอปทาน 663 เรื่อง รวมทั้งหมดเป็น 1,654 เรื่อง¹ ทั้งหมดนี้ประกอบด้วยประวัติการสร้างบารมีของพระโพธิสัตว์ก่อนจะตรัสรู้เป็น

¹ สุชีพ ปุณฺณานุภาพ(2539) พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน หน้า 611, 614, 627 และ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2540) พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 หน้า 23, เล่มที่ 33 หน้า 7-8

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประวัติการสร้างบารมีของพระอริยสาวกสาวิกาทั้งหลาย และเรื่อง การส่งผลของบุญและบาปที่มนุษย์ เทวดาและเปรตทั้งหลายทำไว้ในอดีตชาติ

หลักการและตัวอย่างนั้นจะสนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน หลักการเป็นข้อๆ จะให้ความชัดเจนแก่ผู้ฟังในการนำไปปฏิบัติว่า จะต้องทำเป็นขั้นตอน 1 2 3 4 อย่างไรบ้าง การกล่าวธรรมโดยยกหลักการเป็นข้อๆ จะทำให้ผู้ฟังเห็นภาพรวมทั้งหมด ง่ายต่อการจดจำ และไม่หลงประเด็น ส่วนตัวอย่างจะทำให้เกิดความเข้าใจหลักการชัดเจน และสร้างแรงบันดาลใจในการปฏิบัติ

มีหลักฐานปรากฏว่าวิมานวัตถุ 85 เรื่อง ซึ่งเป็นอานิสงส์แห่งบุญที่เหล่าเทวดาได้กระทำไว้ในสมัยเป็นมนุษย์นั้น เป็นเรื่องที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวกมีพระมหาโมคคัลลานะ เป็นต้น ได้ไปสนทนากับเทวดาเหล่านั้น แล้วนำเรื่องนี้มาเล่าให้แก่มนุษย์โลกฟังเพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างบุญ โดยวันหนึ่ง พระมหาโมคคัลลานะเกิดความคิดอย่างนี้ว่า มนุษย์ทั้งหลายพากันทำบุญแล้วไปบังเกิดในเทวโลกเสวยสมบัติอันโอฬาร ถ้าเราจาริกไปในเทวโลก ทำเทวดาเหล่านั้นเป็นประจักษ์พยาน ให้กล่าวบุญตามที่พวกเขาสร้างสมไว้ และผลบุญตามที่ได้ประสบ แล้วกราบทูลความนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ก็จะทรงแสดงผลกรรมให้ประจักษ์ชัดแก่มนุษย์ทั้งหลาย จะทรงชี้ความที่บุญแม้ประมาณน้อย ก็ยังมีผลโอฬาร พระธรรมเทศนานั้น ก็จะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก¹

นอกจากการสร้างแรงบันดาลใจในการทำความดีด้วยการเล่าประวัติการสร้างบารมีของพระโพธิสัตว์ พระอริยสาวกสาวิกา และผลแห่งบุญและบาปแล้ว ยังพบว่าการประกาศแต่งตั้ง “เอตทัคคะ” คือ ตำแหน่งผู้เลิศด้านต่างๆ ท่ามกลางพุทธบริษัท ก็เป็นการสร้างแรงบันดาลใจในการสร้างบุญได้อย่างดียิ่ง การแต่งตั้ง “เอตทัคคะ” โดยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นการยกย่อง “บุคคลตัวอย่าง” ให้ปรากฏแก่มหาชน หลายต่อหลายคนเมื่อได้เห็นต้นแบบที่ดีนั้นแล้วก็ได้ตั้งความปรารถนาว่า ขอให้เราได้เป็นดังเช่นภิกษุภิกษุณีผู้ได้รับการยกย่องนั้นบ้างในภายภาคหน้า ซึ่งจากประวัติการสร้างบารมีของพระสาวกสาวิกาที่เป็น “เอตทัคคะ” ด้านต่างๆ ทุกรูปนั้นพบว่ามีจุดเริ่มต้นการสร้างบารมีจากการเห็นบุคคลตัวอย่างแบบนี้ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้การ แสดงธรรมโดยยกตัวอย่างประกอบจะทำให้ผู้ฟังมีแรงบันดาลใจในการปฏิบัติตามมากขึ้น

¹ ปรมัตถทีปนี, อรรถกถาขุททกนิกาย วิมานวัตถุ, มก. เล่ม 48 หน้า 5-7.

9.6.3 แสดงธรรมโดยใช้อุปมาอุปไมยประกอบ

คำว่า “อุปมา” หมายถึง สิ่งหรือข้อความที่ยกมาเปรียบเทียบ มักใช้เข้าคู่กับอุปไมยในประโยค เช่น เรื่องนี้มีอุปมาฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น ส่วนคำว่า “อุปไมย” หมายถึง สิ่งหรือข้อความที่พึงเปรียบเทียบกับสิ่งอื่นเพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้ง¹

จากความหมายของคำว่า อุปมาและอุปไมย ข้างต้นจะเห็นว่าจุดประสงค์สำคัญของการพูดโดยใช้อุปมาอุปไมย คือ “เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง” เพราะโดยหลักแล้วการที่มนุษย์จะเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นความรู้ใหม่ที่ตนไม่เคยศึกษามาก่อน ผู้สอนจำเป็นต้องยกตัวอย่างเรื่องต่างๆ ที่ใกล้เคียงกันซึ่งผู้เรียนเคยมีประสบการณ์มาเปรียบเทียบ จึงจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจในเรื่องใหม่นั้นได้ง่ายขึ้น หากหาตัวอย่างที่คล้ายๆ กันมาเปรียบเทียบไม่ได้ ก็ให้ยกตัวอย่างที่ตรงกันข้ามมาเปรียบเทียบ เช่น มนุษย์เข้าใจและตระหนักถึงความดีมากขึ้น เมื่อมีสิ่งที่ชั่วร้ายมาเปรียบเทียบ เราเรียกช่วงเวลาที่พระอาทิตย์ขึ้นจนถึงพระอาทิตย์ตกว่าเป็น “กลางวัน” เพราะมันต่างจากตอน “กลางคืน” ที่ไม่มีแสงอาทิตย์ เป็นต้น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรกะ ละเอียด บัณฑิตเท่านั้นจึงจะรู้ได้...” เพราะพระธรรมคำสอนโดยส่วนใหญ่เป็นเรื่องภายในจิตใจ เช่น เรื่องอวิชชา กิเลส ตัณหา ศรัทธา สมาธิ ปัญญา เป็นต้น คำสอนเหล่านี้ไม่อาจจะมองเห็นได้ด้วยตาเนื้อ ด้วยเหตุนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงจำเป็นต้องสอนโดยใช้อุปมาอุปไมยเปรียบเทียบเรื่องเหล่านี้กับสิ่งต่างๆ ที่พุทธบริษัทสามารถมองเห็น ได้ด้วยตาเนื้อ หรือ เปรียบเทียบกับพื้นฐานความรู้เดิมของผู้ฟัง จึงจะทำให้เกิดการเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งได้ ดังคำกล่าวที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอริยสาวกมักพูดถึงก่อนการยกอุปมาขึ้นแสดงว่า “วิญญูชนหรือคนฉลาดบางพวกในโลกนี้ย่อมเข้าใจความหมายแห่งถ้อยคำได้ด้วยอุปมาโวหาร”²

จากการค้นข้อมูลในพระไตรปิฎกภาษาไทย 45 เล่มด้วยคอมพิวเตอร์ พบคำว่า “อุปมา, อุปไมย, เปรียบเหมือน, เปรียบด้วย, เปรียบเทียบ, ฉันใด และ ฉันนั้น” รวมๆ กันประมาณ 4,219 หน้า จึงชี้ให้เห็นว่า การพูดการเทศน์การสอนโดยใช้วิธีอุปมาอุปไมยนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอริยสาวกให้ความสำคัญมาก พระพุทธองค์ทรงอุปมาร่างกายดุจเมืองบ้าง ดุจจอม

¹ ราชบัณฑิตยสถาน(2525) พจนานุกรม (ฉบับอเล็กทรอนิกส์).

² มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ โอปัมมวรรค หลักการแสดงธรรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล.

ปลวกบ้าง เปรียบปัญญาดุจศีลตรา เปรียบพรหมจรรย์ดุจต้นไม้ ธรรมดุจแพ อุปมามรรคมีองค์ 8 ดุจยานอันประเสริฐ กิเลสเปรียบเหมือนสนิม กรรมดุจไร่นา เปรียบวิญญานเหมือนพีช บาปกรรมเปรียบดุจก้อนเกลือ อุปมาสัตว์โลกด้วยดอกบัว 3 เหล่า เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างอุปมาเรื่องจอมปลวกปริศนา

ครั้งหนึ่ง พระกุมารกัสสปะพักอยู่ที่ป่าอันธวัน เทวดาองค์หนึ่ง เข้าไปหาท่านได้กล่าวกับท่านว่า “พระคุณเจ้า จอมปลวกนี้ย่อมพ่นควันในเวลากลางคืน ย่อมลุกโพล่งในเวลากลางวัน” พราหมณ์ได้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘สุเมธ เธอจงนำศีลตราไปขุดดู’ สุเมธใช้ศีลตราไปขุดก็ให้เห็น “ลึกลับ” พราหมณ์กล่าวว่า ‘สุเมธ เธอจงยกลึกลับขึ้นแล้วใช้ศีลตราขุดต่อไป’ สุเมธใช้ศีลตราขุดลงไปก็ให้เห็น “อึ้ง”

พราหมณ์กล่าวว่า ‘สุเมธ เธอจงนำอึ้งขึ้นมา แล้วใช้ศีลตราขุดต่อไป’ สุเมธใช้ศีลตราขุดต่อไปได้เห็น “ทางสองแพร่ง” พราหมณ์กล่าวว่า ‘สุเมธ เธอจงถากทางสองแพร่งออกเสีย แล้วใช้ศีลตราขุดต่อไป’ สุเมธใช้ศีลตราขุดต่อไปได้เห็น “หม้อกรองน้ำต่าง” พราหมณ์กล่าวว่า ‘สุเมธ เธอจงยกหม้อกรองน้ำต่างขึ้นมา แล้วใช้ศีลตราขุดต่อไป’

สุเมธใช้ศีลตราขุดต่อไปได้เห็น “เต่า” พราหมณ์กล่าวว่า ‘สุเมธ เธอจงนำเต่าขึ้นมา แล้วใช้ศีลตราขุดต่อไป’ สุเมธใช้ศีลตราขุดต่อไปได้เห็น “เชียงหั้นเนื้อ” พราหมณ์กล่าวว่า ‘สุเมธ เธอจงยกเชียงหั้นเนื้อขึ้นมา แล้วใช้ศีลตราขุดต่อไป’ สุเมธใช้ศีลตราขุดต่อไปได้เห็น “ชิ้นเนื้อ” พราหมณ์กล่าวว่า ‘สุเมธ เธอจงหยิบชิ้นเนื้อขึ้นมา แล้วใช้ศีลตราขุดต่อไป’ สุเมธใช้ศีลตราขุดต่อไปได้เห็น “นาค” พราหมณ์กล่าวว่า ‘นาคจงดำรงอยู่เถิด อย่าเบียดเบียนนาคเลย จงทำความนอบน้อมนาค’

จากนั้นเทวดาได้กล่าวอีกว่า พระคุณเจ้า ท่านควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามปัญหาทั้ง 15 ข้อนี้ เพราะในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ยกเว้นพระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคต หรือบุคคลผู้ฟังจากสำนักของข้าพเจ้านี้เสียแล้ว ข้าพเจ้ายังไม่เห็นบุคคลที่จะตอบคำถามนี้ได้ถูกต้อง เทวดานั้นได้กล่าวคำนี้แล้วก็อันตรธานไปจากที่นั้น ท่านพระกุมารกัสสปะจึงได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับได้กราบทูลเรื่องนั้นและทูลถามว่า

1. อะไรหนอ ชื่อว่า จอมปลวก
2. อย่างไร ชื่อว่า การพ่นควันในเวลากลางคืน
3. อย่างไร ชื่อว่า การลุกโพลงในเวลากลางวัน
4. ใคร ชื่อว่า พราหมณ์
5. ใคร ชื่อว่า สุเมธ
6. อะไร ชื่อว่า ศัสตรา
7. อย่างไร ชื่อว่า การชุด
8. อะไร ชื่อว่า ลิ้มสลัก
9. อะไร ชื่อว่า อึ่ง
10. อะไร ชื่อว่า ทางสองแพร่ง
11. อะไร ชื่อว่า หม้อกรองน้ำต่าง
12. อะไร ชื่อว่า เต่า
13. อะไร ชื่อว่า เขียงหั่นเนื้อ
14. อะไร ชื่อว่า ชินเนื้อ
15. อะไร ชื่อว่า นาค

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

1. คำว่า จอมปลวก เป็นชื่อของ “ร่างกาย” นี้ ซึ่งไม่เที่ยง จะต้องแตกสลาย และกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา
2. การพ่นควันในเวลากลางคืน คือ “การที่บุคคลทำงานในเวลากลางวันแล้วตรีกตรองถึงในเวลากลางคืน” หมายถึง การคิดวิตกกังวลใจเรื่องงานต่างๆ
3. การลุกโพลงในเวลากลางวัน คือ “การที่บุคคลตรีกตรองถึงบ่อยๆ ในเวลากลางคืนแล้วประกอบการทำงานในเวลากลางวันด้วยกายและวาจา”
4. คำว่า พราหมณ์ เป็นชื่อของ “ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”
5. คำว่า สุเมธ เป็นชื่อของ “ภิกษุผู้เป็นเสขะ หรือ ภิกษุที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์”

6. คำว่า ศัสตรา เป็นชื่อของ “ปัญญาอันประเสริฐ”
7. คำว่า จงชุด เป็นชื่อของ “การปรารภความเพียร”
8. คำว่า ลิมสลัก เป็นชื่อแห่ง “อวิชา” ซึ่งอธิบายว่า สุเมธเธอจงใช้ศัสตราคือปัญญายก ลิมสลักขึ้น หมายถึง “จงใช้ปัญญาละอวิชาเสีย”
9. คำว่า อัง เป็นชื่อของ “ความคับแค้นใจ” เนื่องจากความโกรธ ซึ่งอธิบายว่า สุเมธ เธอจงใช้ศัสตราคือปัญญานำอังขึ้นมา คือ “จงละความคับแค้นใจเนื่องจากความโกรธ”
10. คำว่า ทางสองแพร่ง เป็นชื่อแห่ง “วิจิกิจฉาหรือความลังเลสงสัย” ไม่รู้ว่าตัดสินใจเลือกทางไหนดี ความสงสัยจึงชื่อว่าทางสองแพร่ง และความสงสัยนั้นสามารถละได้ด้วยปัญญา คือความรู้

11. คำว่า หม้อกรองน้ำต่าง เป็นชื่อแห่ง “นิรณ 5 ประการ” คือ

กามฉันทนิรณ	สิ่งที่กัณจิตคือ ความพอใจในกาม
พยาบาทนิรณ	สิ่งที่กัณจิตคือ ความขัดเคืองใจ
ถิ่นมิตินิรณ	สิ่งที่กัณจิตคือ ความหตู่และเชื่องซึม
อุทธัจจกุกกุกจนิรณ	สิ่งที่กัณจิตคือ ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ
วิจิกิจฉานิรณ	สิ่งที่กัณจิตคือ ความลังเลสงสัย

ซึ่งอธิบายได้ว่า สุเมธ เธอจงใช้ศัสตรา คือ ปัญญา ยกหม้อกรองน้ำต่างขึ้นมา คือ “จง ละนิรณ 5 ประการ จงชุดมันเสีย”

12. คำว่า เต่า นั้น เป็นชื่อแห่งอุปาทานชั้น 5 ประการ คือ

รูปุปาทานชั้น	อุปาทานชั้นคือรูป
เวทณุปาทานชั้น	อุปาทานชั้นคือเวทนา
สัญญาอุปาทานชั้น	อุปาทานชั้นคือสัญญา
สังขารุปาทานชั้น	อุปาทานชั้นคือสังขาร
วิญญาณูปาทานชั้น	อุปาทานชั้นคือวิญญาณ

ซึ่งอธิบายได้ว่า “สุเมธ เธอจงใช้ศัสตราคือ ปัญญา นำเต่าขึ้นมา คือ “จงละ อุปาทาน ชั้น 5 ประการ จงชุดมันเสีย”

13. คำว่า เชียงหั้นเนื้อ เป็นชื่อแห่ง “กามคุณ 5 ประการ” คือ รูปที่เห็นด้วยตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด เสี่ยงที่รับรู้ด้วยหู ฯลฯ กลิ่นที่รับรู้ด้วย จมูก ฯลฯ รสที่รับรู้ด้วยลิ้น ฯลฯ โผฏฐัพพะที่รับรู้ด้วยกาย ฯลฯ กามคุณ 5 นี้จึงเป็นดุจเสียง สำหรับหั้นผู้ที่ไปยึดติดกับมันให้พินาศไปจากคุณความดี กามคุณ 5 นี้สามารถละได้ด้วย การใช้ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเช่นกัน

14. คำว่า ชั้นเนื้อ เป็นชื่อแห่ง “นันทิราคะคือความกำหนด” เมื่อกามคุณ 5 ผ่านเข้ามา ทางตา หู จมูก เป็นต้น หากเราเกิดความกำหนดยินดีเข้ากับกามคุณนั้น ตัวเราก็ไม่ต่างกับ ชั้นเนื้อที่พร้อมจะถูกหั้นบนเขียง คือ กามคุณ 5 นั้น ความกำหนดนี้สามารถละได้ด้วย การใช้ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเช่นกัน

15. คำว่า นาค เป็นชื่อของ “พระอรหันต์” ซึ่งอธิบายได้ว่า เมื่อภิกษุผู้เสขะหรือผู้ที่ยังไม่หมดกิเลส สามารถละนันทิราคะได้แล้ว เมื่อนั้นก็จะได้เป็นพระอรหันต์หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง¹

จากเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าเป็นการอุปมาศัพท์ธรรมะที่ลึกซึ้งด้วยภาษาพื้นบ้านที่คน รู้จักกันทั่วไปแม้บางศัพท์นักศึกษาอาจไม่ค่อยเข้าใจเพราะพื้นฐานความรู้ต่างกับพระภิกษุมาก แต่โดยภาพรวมแล้วจะชี้ให้เห็นว่า ลักษณะการสอนธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและ พุทธสาวกเป็นแบบนี้คือ อุปมาสิ่งที่ยากด้วยภาษาพื้นบ้าน

9.6.4 แสดงธรรมโดยใช้สื่อการสอนประกอบ

ภาจิตจันกล่าวไว้ว่า “ภาพ 1 ภาพ แทนคำพูดได้ 1 พันคำ” ภาจิตนี้เป็นจริงอย่างไม่ต้องสงสัย นักศึกษาทุกท่านก็คงเข้าใจกันดี หากเอาภาพให้เขาดู ใช้เวลาเพียงไม่กี่วินาทีเขาก็รู้แล้วว่าสิ่งที่เราต้องการสื่อให้เขารู้คืออะไร แต่ถ้าต้องอธิบายด้วยคำพูดล้วนๆ โดยไม่มีภาพหรือ ไม่มีสื่อประกอบต้องใช้เวลาช้านานกว่านั้นมาก และโอกาสที่ผู้ฟังจะเข้าใจไม่ตรงกันนั้นมีมาก เพราะคำพูดแต่ละคำสามารถตีความได้หลากหลาย แต่ถ้าใช้ภาพใช้สื่อประกอบจะประจักษ์ชัดแก่ สายตาของทุกคน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเองก็ทรงตระหนักถึงเรื่องนี้เช่นเดียวกัน จากหลักฐานในพระไตรปิฎกพบอยู่บ่อยครั้งว่า พระพุทธองค์ทรงใช้สื่อต่างๆ ประกอบการเทศน์ควบคู่ไปกับการใช้อุปมาด้วย แม้จะไม่ได้ใช้ทุกครั้งก็ตามทั้งนี้เพราะขึ้นอยู่กับเวลาและสถานที่ที่จะอำนวย โดยสื่อและอุปกรณ์ที่ทรงใช้นั้นส่วนมากเป็นสิ่งที่ใกล้ตัว เช่น เมื่อเสด็จจาริกไปเจอ “กองไฟ” อยู่ข้างทาง

¹ วมมิกสูตร, มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก โอปัมมวรรค, มจร. เล่ม 12 ข้อ 249-251 หน้า 267-273.

ก็ทรงใช้กองไฟนั้นเป็นสื่อการสอนบ้าง ทรงใช้ “ขอนไม้” ที่ลอยมาตามน้ำบ้าง ใช้ “กลุ่มฟองน้ำ” บ้าง ใช้ “น้ำล้างพระบาท” บ้าง ใช้ “ก้อนหิน” เป็นสื่อการสอนบ้าง เป็นต้น ซึ่งจะได้ยก ตัวอย่างดังต่อไปนี้

1. ใช้ “ขอนไม้” เป็นสื่อการแสดงผลธรรม

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำคงคา เขตกรุงโกสัมพี ทรงทอดพระเนตรเห็นขอนไม้ใหญ่ ลอยมาตามกระแสแม่น้ำคงคา จึงรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเห็นขอนไม้ใหญ่โน้นที่ลอยมาตามกระแสแม่น้ำคงคาหรือไม่”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ถ้าขอนไม้จะไม่ลอยเข้ามาใกล้ฝั่งนี้ ไม่ลอยเข้าไปใกล้ฝั่งโน้น ไม่จมกลางแม่น้ำ ไม่เกยตื้น ไม่ถูกมนุษย์นำไป ไม่ถูกอมนุษย์นำไป ไม่ถูกเกลียวน้ำวนดูดไว้ ไม่ผุภายใน ขอนไม้โน้นก็จักลอยไปสู่สมุทรได้ เพราะกระแสน้ำคงคาไหลไปสู่สมุทร

ถ้าเธอทั้งหลายจะไม่เข้ามาใกล้ฝั่งนี้ ไม่เข้าไปใกล้ฝั่งโน้น ไม่จมในท่ามกลาง ไม่เกยตื้น ไม่ถูกมนุษย์จับไว้ ไม่ถูกอมนุษย์เข้าถึง ไม่ถูกเกลียวน้ำวนดูดไว้ ไม่เป็นผู้เน่าภายใน เธอทั้งหลายก็จักจมไปสู่นิพพาน เพราะสัมมาทิฏฐีย่อมจมไปสู่นิพพาน

ภิกษุรูปหนึ่งทูลถามว่า “อะไรชื่อว่าฝั่งนี้ อะไรชื่อว่าฝั่งโน้น อะไรชื่อว่าการจมในท่ามกลาง อะไรชื่อว่าการเกยตื้น การถูกมนุษย์จับไว้เป็นอย่างไร การถูกอมนุษย์เข้าถึงเป็นอย่างไร การถูกเกลียวน้ำวนดูดไว้เป็นอย่างไร ความเน่าภายในเป็นอย่างไร”

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า

คำว่า “ฝั่งนี้” เป็นชื่อของ “อายตนะภายใน 6” คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

คำว่า “ฝั่งโน้น” เป็นชื่อของ “อายตนะภายนอก 6” คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์คืออารมณ์ที่เกิดขึ้นกับใจ

คำว่า “การจมในท่ามกลาง” เป็นชื่อของ “นันทิราคะคือความกำหนดด้วยความยินดี”

คำว่า “การเกยตื้น” เป็นชื่อของ “การถือตัว”

“การถูกมนุษย์จับไว้” คือ “ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่คลุกคลี เพลิดเพลิน เสร้าโศก กับพวกคฤหัสถ์ เมื่อเขาสุขก็สุขด้วย เมื่อเขาทุกข์ก็ทุกข์ด้วย เมื่อเขามีกิจก็ช่วยทำกิจนั้นด้วยตนเอง”

“การถูกอมนุษย์เข้าถึง” คือ “ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ประพฤติพหุพหุโดย

ปรารถนาว่า ด้วยพรหมจรรย์นี้ เราจักเป็นเทวดาหรือเทพเจ้าตนใดตนหนึ่ง”

“การถูกเกลียวน้ำวนดูดไว้” เป็นชื่อของ “กามคุณ 5” คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส

“ความเฝ้าภายใน” คือ “ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้เป็นคนทึบ ไม่ใช้สมณะแต่ปฏิบัติญาณว่าเป็นสมณะ เฝ้าภายใน ชุ่มด้วยราคะเป็นเหมือนหยากเยื่อ”

ในขณะนั้น นายหน้ทโคบาลยืนอยู่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค เขาได้กราบทูลว่า “ข้า-
พระองค์จักไม่เข้ามาใกล้ฝั่งนี้ จักไม่เข้าไปใกล้ฝั่งโน้น จักไม่จมในท่ามกลาง จักไม่เกยตื้น จักไม่
ถูกมนุษย์จับไว้ จักไม่ถูกอมนุษย์เข้าถึง จักไม่ถูกเกลียวน้ำวนดูดไว้ จักไม่เป็นผู้เฝ้าภายใน ข้า
พระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “นันทะ
ถ้อยคำนั้น เธอจงมอบโคให้เจ้าของเขาเถิด”

เมื่อนายหน้ทโคบาลมอบโคให้แก่เจ้าของแล้วเขาก็ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของ
พระผู้มีพระภาค ต่อมาไม่นานท่านก็ได้บรรลุปะเป็นพระอรหันตองค์หนึ่งในพระพุทธศาสนา¹

ตัวอย่างนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้สอนไม่เป็นสื่อในการสอนธรรม ทำให้ภิกษุทั้ง
หลายตรงตามธรรมที่พระองค์สอนได้ชัดเจน เห็นภาพอย่างแจ่มชัด แม้แต่คนเลี้ยวโคซึ่งปกติ
มีความรู้น้อยยังเข้าใจธรรมะที่ลึกซึ้งได้ สามารถสรุปใจความสำคัญของธรรมะที่พระพุทธองค์สอน
ได้ เพราะการสอนโดยใช้สื่อเปรียบเทียบของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง

2. ใช้ “น้ำล้างพระบาท” เป็นสื่อการแสดงธรรม

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคได้
เสด็จเข้าไปหาพระราหุล เมื่อพระราหุลเห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล จึงปูลาดอาสนะ
และตั้งน้ำสำหรับล้างพระบาทไว้ พระพุทธองค์ประทับนั่งบนพุทธอาสน์แล้วทรงล้างพระบาท

พระผู้มีพระภาคทรงเหลือน้ำน้อยหนึ่งไว้ในภาชนะน้ำแล้วรับสั่งเรียกพระราหุลมา
ตรัสว่า “ราหุล เธอเห็นน้ำที่เหลืออยู่น้อยหนึ่งในภาชนะนี้ไหม”

ร.(พระราหุล) “เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

ภ.(พระผู้มีพระภาค) “ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลที่กล่าวเท็จทั้งที่รู้ ก็มีอยู่
น้อยหนึ่งเหมือนน้ำนี้” จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเทน้ำที่เหลืออยู่หนึ่งทิ้ง แล้วตรัสกับ
ท่านพระราหุลว่า “ราหุล เธอเห็นน้ำน้อยหนึ่งที่เราทิ้งไหม”

¹ ปฐมทารุกขันโธปมสูตร, สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค, มจร. เล่ม 18 ข้อ 241 หน้า 242-245.

ร. “เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

ภ. “ราहुล ความเป็นสมณะของบุคคลที่กล่าวเท็จทั้งที่รู้ก็มีอยู่น้อยหนึ่งเหมือนน้ำนี้”

จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงคว่ำภาชนะน้ำนั้น แล้วตรัสกับพระราहुลว่า “ราहुล เธอเห็นภาชนะน้ำที่คว่ำนี้ไหม”

ร. “เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

ภ. “ราहुล ความเป็นสมณะของบุคคลที่กล่าวเท็จทั้งที่รู้ ก็เหมือนภาชนะน้ำที่คว่ำนี้”¹

จากเรื่องนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบความเป็นสมณะด้วยปริมาณน้ำในภาชนะ กล่าวคือ หากน้ำมีมากก็แสดงว่าความเป็นสมณะมีมาก แต่ถ้าน้ำมีน้อยแสดงว่าความเป็นสมณะมีน้อย ซึ่งทำให้พระราहुลเข้าใจธรรมที่ลึกซึ้งนั้นได้ง่ายขึ้น และการสอนโดยใช้สื่อนี้ ยังจะทำให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้ง และประทับใจได้มากกว่าการพูดโดยทั่วไป

3. ใช้ “ก้อนหิน” เป็นสื่อการแสดงธรรม

ครั้งหนึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า คนพาลผู้ประพฤติกายทุจริต ประพฤติวจีทุจริต ประพฤติมโนทุจริต หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาตและ นรก ความทุกข์ในโลกนี้กับความทุกข์ในนรกนั้นเปรียบเทียบกันไม่ได้”

ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลว่า “พระองค์จะทรงอุปมาได้หรือไม่ พระเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ได้ ภิกษุ” แล้วตรัสว่า “เปรียบเหมือนราชบุรุษจับโจรได้แล้ว จึงแสดงแก่พระราชว่า “ผู้นี้เป็นโจร ขอพระองค์จงทรงลงพระอาญาเถิด”

พระราชามีพระกระแสรับสั่งว่า “ท่านจงประหารบุรุษนี้ด้วยหอก 100 เล่ม ในเวลาเช้า” ราชบุรุษก็ประหารบุรุษคนนั้นด้วยหอก 100 เล่มในเวลาเช้า ต่อมาในเวลาเที่ยง พระราชาทรงถามว่า “บุรุษนั้นเป็นอย่างไบบ้าง” ราชบุรุษกราบทูลว่า “เขายังมีชีวิตอยู่ พระเจ้าข้า”

พระราชาก็มีพระกระแสรับสั่งให้ราชบุรุษประหารบุรุษคนนั้นด้วยหอกอีก 100 เล่ม ในเวลาเที่ยงวัน ต่อมาในเวลาเย็น พระราชาทรงถามอีกว่า “บุรุษคนนั้นเป็นอย่างไบบ้าง” ราชบุรุษกราบทูลว่า “เขายังมีชีวิตอยู่ พระเจ้าข้า” พระราชาก็มีพระกระแสรับสั่งให้ราชบุรุษประหารบุรุษคนนั้นด้วยหอกอีก 100 เล่มในเวลาเย็น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า บุรุษนั้นถูกประหารด้วยหอก 300 เล่ม พังสเวยทุกข์

¹ จูฬราหุโลวาทสูตร, มัชฌิมนิคาย มัชฌิมปัณณาสกั ภิกขุวรรค, มจร. เล่ม 13 ข้อ 107 หน้า 117.

บ้างไหม” ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “บุรุษนั้นแม้ถูกประหารด้วยหอก 1 เล่ม ยังได้เสวยทุกข์เป็นอันมาก ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถูกประหารด้วยหอกตั้ง 300 เล่ม พระพุทธเจ้าข้า”

จากนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงหยิบ “ก้อนหิน” ขนาดเท่าฝ่ามือขึ้นมา แล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ก้อนหินขนาดเท่าฝ่ามือนี้กับขุนเขาหิมพานต์ อย่างไหนใหญ่กว่ากัน”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ก้อนหินนี้ มีประมานน้อยนัก เปรียบเทียบกับขุนเขาหิมพานต์แล้ว ไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเลี้ยว ไม่อาจเทียบกันได้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ความทุกข์ที่บุรุษนั้นถูกประหารด้วยหอก 300 เล่มนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับทุกข์แห่งนรกแล้ว ไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเลี้ยว ไม่อาจเทียบกันได้”

มหานรกนั้นมี 4 มุม 4 ประตู แบ่งออกเป็นส่วน มีกำแพงเหล็กล้อมรอบ ครอบด้วยฝาเหล็ก มีพื้นเป็นเหล็ก ลูกโซนโซติช่วง แผ่ไปไกลด้านละ 100 โยชน์ทุกเมื่อ ภิกษุทั้งหลาย ความทุกข์ในโลกนี้กับทุกข์ในนรกเปรียบเทียบกันด้วยการบอกไม่ได้¹

9.7 หลักการตอบปัญหาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตอบปัญหาต่างๆ ก็เพื่ออนุเคราะห์ผู้ถามและพุทธบริษัททั้ง 4 ที่พึงธรรมอยู่ด้วย คำตอบของพระองค์ทำให้ผู้ถามแจ่มแจ้ง เปรียบเสมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือเหมือนส่องประทีปในที่มืด ก่อนที่พระองค์จะทรงตอบคำถามใดก็ตาม จะทรงตรวจดูสาเหตุการถามปัญหาของผู้ถามก่อนว่า สาเหตุหรือจุดประสงค์หลักของผู้ถามคืออะไร เพราะเมื่อทราบสาเหตุแล้วจึงทำให้พระองค์ตอบปัญหาต่างๆ ได้ตรงใจผู้ถาม สำหรับสาเหตุแห่งการถามปัญหาของคนในโลกนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ 5 ประการดังนี้

9.7.1 สาเหตุการถามปัญหา 5 ประการ

- 1) ถามปัญหาเพราะโง่เขลาและหลงลืม
- 2) ถามปัญหาเพราะมีความปรารถนาลามก
- 3) ถามปัญหาเพราะความดูหมิ่น
- 4) ถามปัญหาเพราะประสงค์จะรู้

¹ พาลปัญทิตสูตร, มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ภิกขุวรรค, มจร. เล่ม 14 ข้อ 248-250 หน้า 293.

5) ถามปัญหาเพราะคิดว่า ถ้าผู้ตอบสามารถตอบคำถามได้ถูกต้องก็เป็นการดี แต่ถ้าตอบไม่ถูกต้องผู้ถามก็ตั้งใจว่าจะอธิบายคำตอบที่ถูกต้องให้เขาทราบ¹ แต่ไม่ได้มีความประสงค์ดูหมิ่นหรือทดลองภูมิรู้ผู้ตอบ

ความปรารถนาลามก หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นคิดว่าตนเองมีความดีอย่างนั้นอย่างนี้ทั้งๆ ที่ตนไม่ได้มีความดีเช่นนั้นจริง กรณีผู้ถามปัญหาเพราะมีความปรารถนาลามกได้แก่ ปรารถนาให้ผู้ตอบหรือผู้ฟังสรรเสริญว่า ผู้ถามเป็นคนใคร่ในการศึกษา ทั้งที่ความจริง ผู้ถามไม่ได้เป็นคนเช่นนั้น เป็นต้น

การถามปัญหาเพราะความดูหมิ่น หมายถึง ผู้ถามรู้สึกดูถูกดูหมิ่นภูมิรู้ภูมิธรรมของผู้แสดงธรรม จึงพยายามถามปัญหายากๆ เพื่อให้เขาตอบไม่ได้ จะได้เขินอายและเสียหน้า ทั้งๆ ที่ผู้ถามอาจจะรู้คำตอบนั้นอยู่แล้ว แต่ต้องการถามเพื่อทดลองภูมิรู้ผู้แสดงธรรมเท่านั้น

สำหรับวิธีการตอบปัญหาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเรียกว่า “ปัญหาพยากรณ์” คำว่า “พยากรณ์ แปลว่า ตอบปัญหา” นั่นเอง ซึ่งปัญหาพยากรณ์มี 4 ประการดังนี้

9.7.2 ปัญหาพยากรณ์ 4 ประการ

- 1) เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังตอบโดยนัยเดียว
- 2) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงตอบ
- 3) วิکشขพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังจำแนกแล้วจึงตอบ
- 4) รูปนัยปัญหา ปัญหาที่ฟังดตอบ²

เอกังสกรณียปัญหา ได้แก่ ถ้าถูกถามว่าดวงตาไม่เที่ยงหรือ? ก็จะตอบโดยนัยเดียวว่าไม่เที่ยง เมื่อถูกถามว่าจมูกไม่เที่ยงหรือ ก็จะตอบโดยนัยเดียวว่าไม่เที่ยง เป็นต้น

ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา ได้แก่ ถ้าถูกถามว่า “ดวงตา” ฉันทิ “หู” ก็ฉันทินั้นหรือ และ “หู” ฉันทิ “ดวงตา” ก็ฉันทินั้นหรือ? ปัญหาที่ต้องย้อนถามว่าผู้ถาม ถามโดยมุ่งหมายถึงอะไร เมื่อเขาตอบว่าถามโดยมุ่งหมายถึงคุณสมบัติในการ “เห็น” ก็ต้องตอบว่า ไม่ใช่ เพราะ “หู” ไม่มีคุณสมบัติเช่นนั้น แต่ถ้าเขามุ่งหมายถึงความ “ไม่เที่ยง” ก็ต้องตอบว่า ใช่ เพราะทั้ง “ดวงตา” และ “หู” เป็นของไม่เที่ยงเหมือนกัน

¹ ปัญหาปุจฉาสูตร, อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต, มก. เล่ม 36 ข้อ 165 หน้า 347.

² สังคีตีสูตร, ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค, มจร. เล่ม 11 ข้อ 312 หน้า 29.

วิภาษพยากรณ์ปัญหา ได้แก่ ถ้าถูกถามว่า ดวงตาหรือชื่อว่าเป็นเที่ยง? คำถามนี้จะต้องจำแนกแล้วตอบอย่างนี้ว่า ไม่ใช่เฉพาะดวงตาเท่านั้นที่ไม่เที่ยง แม้แต่ หู จมูก ลิ้น และทุกส่วนของร่างกายก็ไม่เที่ยงเช่นเดียวกัน

รูปนัยปัญหา คือ ปัญหาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตอบ เป็น ปัญหาที่ไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อการพ้นทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อการบรรลุมรรคผลนิพพาน ได้แก่ ปัญหาที่ว่าโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง เป็นต้น เพราะแม้พระองค์จะตอบว่า “โลกเที่ยง” หรือ “โลกไม่เที่ยง” ก็ไม่มีผลต่อการบรรลุมรรคผลนิพพานของคนถาม

หากพระพุทธองค์ทรงตอบคำถามที่ไม่มีประโยชน์เหล่านี้ครั้งหนึ่งแล้ว ชาวโลกก็จะพากันมาถามปัญหาไร้สาระอีกมากมาย ทำให้พระองค์ต้องเสียเวลากับการตอบคำถามเหล่านี้ไปเป็นอันมาก เวลาสำหรับแสดงธรรมเพื่อโปรดคนให้พ้นทุกข์ก็จะน้อยลงด้วย พระพุทธองค์จึงตัดปัญหานี้ด้วยการงดตอบคำถามต่าง ๆ ที่ไม่เกื้อกูลต่อการบรรลุมรรคผลนิพพาน

9.7.3 ตัวอย่างปัญหาพยากรณ์ 4 ประการ

ตัวอย่างการตอบปัญหาทั้ง 4 ประการของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพุทธบริษัทนั้นมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกจำนวนมาก ในที่นี้จะยกตัวอย่างกรณีละ 1 เรื่องพอให้นักศึกษาได้เห็นเป็นแนวทางในการตอบปัญหาธรรมแก่ผู้ใดใคร่ในการศึกษาทั้งหลาย

1) ตัวอย่างเอกังสพยากรณ์ปัญหา

ครั้งหนึ่ง พระสัทโฆสและพระมหาโกณฑัญญะเข้าไปหาพระสารีบุตรและได้สนทนาปราศรัยกัน พระสารีบุตรกล่าวกับทั้งสองท่านว่า บุคคล 3 จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก คือ

จำพวกที่ 1 คือ “กายสักขีบุคคล” หมายถึง พระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลขึ้นไป เป็นผู้เห็นประจักษ์กับตัว สัมผัสวิโมกข์ 8 ด้วยกายแล้วทำให้แจ้งพระนิพพานภายหลังได้

จำพวกที่ 2 คือ “ทิฏฐิปัตตบุคคล” หมายถึง พระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลขึ้นไป บรรลุสัมมาทิฏฐิ เข้าใจอริยสัจได้ถูกต้อง

จำพวกที่ 3 คือ “สัทธาวิมุตตบุคคล” หมายถึง พระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลขึ้นไป ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา

บุคคล 3 จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก บรรดาบุคคล 3 จำพวกนี้ ท่านชอบใจบุคคลจำพวกไหนซึ่งดียิ่งกว่าและประณีตกว่า

คำถามนี้เป็น เอกังสพพยากรณ์ปัญหา คือ เป็นปัญหาที่ต้องตอบโดยนัยเดียว กล่าวคือ จะต้องเลือกตอบอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวในบรรดาบุคคล 3 จำพวกที่กล่าวมา

พระสัทโฆฏิยะตอบว่า ผมชอบใจสัทธาวิมุตตบุคคลซึ่งดียิ่งกว่าและประณีตกว่า เพราะ สัทธินทรีย์(อินทรีย์คือศรัทธา)ของบุคคลนี้แก่กล้ายิ่งนัก

พระมหาโกฏิยะตอบว่า ผมชอบใจกายสักขีบุคคลซึ่งดียิ่งกว่าและประณีตกว่า เพราะ ว่าสมาธิินทรีย์(อินทรีย์คือสมาธิ)ของบุคคลนี้แก่กล้ายิ่งนัก

ส่วนพระสารีบุตรกล่าวว่า ผมชอบใจทวิญญูปัตตบุคคลซึ่งดียิ่งกว่าและประณีตกว่า เพราะว่าปัญญินทรีย์(อินทรีย์คือปัญญา)ของบุคคลนี้แก่กล้ายิ่งนัก

จากนั้นพระสารีบุตรได้กล่าวกับพระสัทโฆฏิยะและพระมหาโกฏิยะว่า “พวกเรา ต่างตอบปัญหาตามปฏิกฐานของตน มาไปด้วยกันเถิด เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลข้อความนี้ เราจักทรงจำข้อความตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสตอบแก่เรา”

เมื่อทั้งสามท่านเข้าไปกราบทูลเรื่องนี้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาค ตรัสว่า ในเรื่องนี้ การตอบปัญหาโดยนัยเดียวว่า บรรดาบุคคล 3 จำพวกนี้ บุคคลนี้ดียิ่งกว่า และประณีตกว่า ไม่ใช่จะทำได้ง่าย เพราะอาจเป็นไปได้ว่า สัทธาวิมุตตบุคคลบางคนเป็นผู้ตั้งอยู่ในอหัตตมรรคแต่กายสักขีบุคคลและทวิญญูปัตตบุคคลบางคนยังเป็นสกทาคามีหรืออนาคามีอยู่

รวมทั้งอาจเป็นไปได้ว่า กายสักขีบุคคลบางคนเป็นผู้ตั้งอยู่ในอหัตตมรรค ส่วนสัทธา-วิมุตตบุคคลและทวิญญูปัตตบุคคลบางคนยังเป็นสกทาคามีหรืออนาคามีอยู่ ในขณะเดียวกันก็ อาจเป็นไปได้ว่า ทวิญญูปัตตบุคคลบางคนเป็นผู้ตั้งอยู่ในอหัตตมรรค ส่วนสัทธาวิมุตตบุคคล และกายสักขีบุคคลบางคนยังเป็นสกทาคามีหรืออนาคามีอยู่

ในเรื่องนี้ การตอบปัญหาโดยนัยเดียวว่า บรรดาบุคคล 3 จำพวกนี้ บุคคลนี้ดียิ่งกว่า และประณีตกว่า ไม่ใช่จะทำได้ง่าย เพราะบางครั้งบุคคลทั้ง 3 จำพวกไม่ได้อยู่ในสถานะที่จะ สามารถเปรียบเทียบกันได้ เนื่องจากมีภูมิธรรมต่างกันั้นเอง

2) ตัวอย่างปฏิจจพยากรณ์ปัญหา

ครั้งหนึ่งพระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วได้ทูลถามสามัญญผล คือ ผลของความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันว่ามีอยู่หรือไม่

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า มหาบพิตร ตถาคตจะขอย้อนถามก่อน โปรดตรัสตอบตามที่ พอพระทัย สมมติว่า มีบุรุษผู้เป็นทาสของพระองค์ ซึ่งคอยปรนนิบัติรับใช้พระองค์เป็นอย่างดี

ต่อมาทาสผู้นั้นได้ออกบวชเป็นบรรพชิต เมื่อเขาบวชแล้วมหาบพิตรจะยังให้เขากลับมาเป็นทาสคอยฟังพระบัญชาอีกหรือไม่?

อ.(พระเจ้าอชาตศัตรู) จะเป็นเช่นนั้นไม่ได้เลย พระเจ้าข้า อันที่จริงข้าพระองค์เสียอีกควรจะให้เขา ควรจะลูก รับเขา ควรจะเชื่อเชิญให้เขา นั่ง ควรจะบำรุงเขาด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ควรคุ้มครองเขาอย่างเป็นธรรม

ภ.(พระผู้มีพระภาคเจ้า) มหาบพิตร ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น สามัญญผลที่เห็นประจักษ์จะมีหรือไม่

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น สามัญญผลที่เห็นประจักษ์มีอยู่อย่างแน่แท้

ภ. มหาบพิตร นี่แหละสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันประการแรก

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์อาจทำให้รู้สามัญญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันแม้ข้ออื่นให้เหมือนอย่างนั้นได้หรือไม่

ภ. อาจอยู่มหาบพิตร แต่ตถาคตจักขอย้อนถามก่อนโปรดตรัสตอบตามที่พอพระทัย สมมติว่า ชวานาหรือคฤหบดีบางคนซึ่งเสียภาษีอากรให้แก่พระองค์อยู่เป็นประจำ ต่อมาเขาได้ออกบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้วเป็นผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา และสำรวมใจอยู่ มหาบพิตร จะพึงตรัสสั่งให้เขาเสียภาษีอากรให้แก่พระองค์อีกหรือไม่

อ. จะเป็นเช่นนั้นไม่ได้เลย พระเจ้าข้า อันที่จริงหม่อมฉันเสียอีก ควรจะให้เขา ควรลูกรับเขา ควรจะเชื่อเชิญเขาให้ นั่ง ควรจะบำรุงเขาด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ควรคุ้มครองเขาอย่างเป็นธรรม

ภ. มหาบพิตร ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น สามัญญผลที่เห็นประจักษ์จะมีหรือไม่

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น สามัญญผลที่เห็นประจักษ์มีอยู่อย่างแน่แท้

ภ. มหาบพิตร นี่แหละสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันประการที่สอง

จากนั้นพระเจ้าอชาตศัตรูทรงทูลถามสามัญญผลอื่นๆ ขึ้นไป พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงแสดงสามัญญผลไปตามลำดับ ตั้งแต่เรื่องศีล สมาธิ และปัญญาจนถึงการได้บรรลุธรรมเป็น พระอรหันต์ เมื่อทรงแสดงธรรมจบแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษีของพระองค์ไพเราะจับใจยิ่งนัก เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ ปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะและปฏิญาณตนว่าเป็นอุบาสก ผู้ขอถึงพระรัตนตรัยไปตลอดชีวิต¹

¹ สุมังคลวิลาสินี, อรรถกถาที่มณิกาย สีลขันธวรรค, มก. เล่ม 11 ข้อ 100-101 หน้า 304-308.

การแสดงธรรมด้วยการย้อนถามนี้ เป็นการเปิดโอกาสการให้ผู้ฟังได้มีส่วนร่วม ซึ่งจะช่วยให้ผู้ฟังตั้งใจฟังมากขึ้น เพราะผู้ฟังจะต้องตรองคำถามและคิดหาคำตอบอยู่ตลอดเวลา จะเป็นผลให้ ผู้ฟังเข้าใจธรรมะได้ดีกว่านั่งฟังเพียงอย่างเดียว เนื่องจากมีอยู่บ่อยครั้งเมื่อผู้ฟังนั่งฟังเฉยๆ ก็จะได้ไม่ตรองตามธรรมะที่กำลังฟังอยู่นั้นผลที่ตามมาคือฟังไม่รู้เรื่องทำให้เบื่อหน่ายบางคนก็นั่งหลับไปเลยก็มี

3) ตัวอย่างวิภาษพยานิยปัญหา

ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ควางไม้สะเดา เขตเมืองเวรัญชา เวรัญช-พราหมณ์ได้ไปเข้าเฝ้าและทูลคำนี้แด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่าข้าพเจ้าได้ทราบมาว่าพระสมณโคดมไม่ไหว ไม่ลูกรับพวกพราหมณ์ผู้แก่ ผู้เฒ่า การที่ท่านกระทำอย่างนั้นไม่สมควรเลย

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนพราหมณ์ในโลก ทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทพ และมนุษย์ เราไม่เล็งเห็นบุคคลที่เราควรไหว้ ควรลูกรับ เพราะว่า เมื่อตถาคตไหว้ หรือ ลูกรับ ศีระะของบุคคลนั้นก็จะมีพังขาดตกไป

จากนั้นเวรัญชพราหมณ์และพระผู้มีพระภาคเจ้าได้สนทนาโต้ตอบกันดังนี้

ว.(เวรัญชพราหมณ์) ท่านพระโคตมมีปกติไม่ไยดี

ภ.(พระผู้มีพระภาคเจ้า) มีอยู่จริง ๆ พราหมณ์ เหตุที่เขากล่าวหาเราว่า มีปกติไม่ไยดี ชื่อว่ากล่าวถูก เพราะความไยดีในรูป เสียง กลิ่น เป็นต้น ตถาคตละได้แล้ว แต่ไม่ใช่ไม่ไยดีในสิ่งที่ท่านมุ่งกล่าว ฯลฯ

ว. ท่านพระโคตมช่างรังเกียจ

ภ. มีอยู่จริง ๆ พราหมณ์ เหตุที่เขากล่าวหาเราว่า ช่างรังเกียจ ชื่อว่ากล่าวถูก เพราะเรารังเกียจกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต แต่ไม่ได้รังเกียจในสิ่งที่ท่านมุ่งกล่าว

ว. ท่านพระโคตมช่างกำจัด

ภ. มีอยู่จริง ๆ พราหมณ์ เหตุที่เขากล่าวหาเราว่า ช่างกำจัด ชื่อว่ากล่าวถูก เพราะเราแสดงธรรมเพื่อกำจัด ราคะ โทสะ และโมหะ แต่ไม่ใช่ช่างกำจัดในสิ่งที่ท่านมุ่งกล่าว

ว. ท่านพระโคตมช่างเผลอลาญ

ภ. มีอยู่จริง ๆ พราหมณ์ เหตุที่เขากล่าวหาเราว่า ช่างเผลอลาญ ชื่อว่ากล่าวถูก เพราะเรากล่าวธรรมที่เป็นบาปอกุศลว่าเป็นธรรมที่ควรเผลอลาญ และบาปอกุศลนั้นตถาคตละได้แล้ว ตัตรากขาดแล้ว แต่เราไม่ได้เผลอลาญในสิ่งที่ท่านมุ่งกล่าว

ว. ท่านพระโคตมไม่ผู้ตเกิด

ภ. มีอยู่จริง ๆ พราหมณ์ เหตุที่เขากล่าวหาเราว่า ไม่ผู้ตเกิด ชื่อว่ากล่าวถูก เพราะการเกิดในภพใหม่ ตถาคตละได้แล้ว แต่ไม่ใช่ “ไม่ผู้ตเกิด” ดังที่ท่านมุ่งกล่าว

จากนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนพราหมณ์ เปรียบเหมือนฟองไก่อ่ 8 ฟอง 10 ฟอง หรือ 12 ฟอง ฟองไก่อ่เหล่านั้นแม่ไก่อ่กตได้แล้ว ลูกไก่อ่ตัวใดทำลายกระเปาะฟองด้วยจงอยปาก ออกมาได้โดยสวัสดิ์ก่อนกว่าเขา ลูกไก่อ่ตัวนั้นควรเรียกว่ากระไร จะเรียกว่าฟี่หรือน้อง

เวรัญชพราหมณ์กล่าวตอบว่า ควรเรียกว่าฟี่ เพราะมันแก่กว่าเขา

หลังจากนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงเปรียบเทียบว่า พระองค์เป็นผู้ทำลายอวิชชา สู้ความรู้แจ้งก่อนบุคคลอื่น จึงเป็นเสมือนไก่อ่ตัวฟี่ และทรงอธิบายเรื่อง ฌานสี่และวิชชาสาม เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าแสดงธรรมจบแล้ว เวรัญชพราหมณ์กราบทูลว่า ท่านพระโคตมเป็นผู้เจริญที่สุด ท่านพระโคตมเป็นผู้ประเสริฐที่สุด ภาษิตของพระองค์ไพเราะนัก แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดช่องที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด ข้าพเจ้านี้ขอถึงท่านพระโคตม พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์จงทรงจำข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิตจำเดิมแต่นั้น¹

เรื่องราวที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นวิภาษพยากรณ์ปัญหาหรือปัญหาที่จะต้องจำแนกแล้วจึงตอบเช่นกัน เพราะความหมายของแต่ละคำที่อยู่ในคำถามนั้นตีความได้หลายนัย ด้วยเหตุนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตอบโดยจำแนกเอานัยที่ถูกต้องมาแสดงให้พราหมณ์ฟัง ส่วนนัยที่ไม่ถูกต้องก็ละเอาไว้

4) ตัวอย่างรูปนัยปัญหา

เรื่องที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นตัวอย่างกรณีที่มีภิกษุเข้าไปถามปัญหาในเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อการบรรลุมรรคผลนิพพานกับพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งพระพุทธองค์ก็ไม่ทรงตอบ และได้อธิบายถึงเหตุผลที่ไม่ทรงตอบปัญหาเหล่านี้ดังนี้

ครั้งหนึ่ง พระมาลุงกยบุตรเกิดความคิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ เรื่องโลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุดหรือโลกไม่มีที่สุด เป็นต้น การที่พระองค์ไม่ทรงพยากรณ์เรื่องเหล่านี้ เราไม่ชอบใจเลย เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วทูลถามเรื่องนี้อีกครั้ง ถ้าพระองค์ทรงพยากรณ์แก่เรา เราจักประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของพระองค์ แต่ถ้าไม่ทรง

¹ มหาวิภังค์ ปฐมภาค, มก. เล่ม 1 ข้อ 1-4 หน้า 1-9

พยากรณ์เราก็จักกล่ากลาเป็นคฤหัสถ์

จากนั้นพระมาลากยบุตรก็เข้าไปกราบทูลเรื่องนี้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมทั้งกราบทูลว่า ถ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงทราบว่ โลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง เป็นต้น ก็ขอจงตรัสบอกตรงๆเถิดว่า เราไม่รู้ไม่เห็น แต่ถ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ขอจงทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เถิด ถ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพยากรณ์ข้าพระองค์ก็จักประพฤติพรหมจรรย์ต่อไป แต่ถ้าไม่ทรงพยากรณ์ข้าพระองค์ก็จักกล่ากลา

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนมาลากยบุตร เราได้พูดไว้กับเธอหรือว่ เธอจะมาประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของเราเถิด เราจักพยากรณ์เรื่องเหล่านี้แก่เธอ

ม.(มาลากยบุตร) ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า

ภ.(พระผู้มีพระภาคเจ้า) ท่านได้พูดไว้กับเราหรือว่ ท่านจักประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักเรา ถ้าหากเราพยากรณ์เรื่องเหล่านี้แก่ท่าน

ม. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า

ภ. ดูก่อนมาลากยบุตร เมื่อเรามีได้พูดเรื่องนี้ไว้กับเธอ แม้เธอก็มิได้พูดเรื่องนี้กับเรา ดูก่อนโมฆบุรุษ เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอเป็นอะไร เธอจะมาทวงอะไรกับเรา

ภ. ดูก่อนมาลากยบุตร เปรียบเหมือนบุรุษถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษ ญาติของบุรุษนั้นไปหานายแพทย์มาเพื่อใหช่วยผ่าตัด แต่บุรุษผู้นั้นกล่าวว่า ถ้าเรายังไม่รู้จักบุรุษผู้ยิงเราว่ เป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ หรือศูทร... มีชื่อว่าอย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้... สูงต่ำหรือปานกลาง... ดำขาวหรือผิวสองสี... อยู่บ้าน นิคม หรือนครโน้น เพียงใด เราจักไม่นำลูกศรนี้ออกเพียงนั้น...

ดูก่อนมาลากยบุตร บุรุษนั้นจะรู้เรื่องนั้นไม่ได้เลย เพราะเขาจะตายเสียก่อนฉนั้นใดบุคคลใดที่กล่าวว่า หากพระผู้มีพระภาคเจ้าจักไม่ทรงพยากรณ์เรื่องโลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง... แก่เราเพียงใด เราจักไม่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเจ้าเพียงนั้น ต่อให้บุคคลนั้นตายไปตถาคตก็ไม่ตอบเรื่องนั้นฉนั้น

ภ. เหตุที่เราไม่พยากรณ์เรื่องเหล่านั้นเพราะเป็นเรื่องที่ไม่สประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน แล้วอะไรเล่าที่เราพยากรณ์ ดูก่อนมาลากยบุตร ความเห็นว่ นี้ทุกข์ นี้เหตุให้เกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ สิ่งเหล่านี้เราพยากรณ์เพราะเรื่องเหล่านี้สประโยชน์ เป็นไปเพื่อความตรัสรู้และเพื่อนิพพาน¹

¹ จูฬมาลากยโรวาทสูตร, มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก, มก. เล่ม 20 ข้อ 152 หน้า 304.

9.8 การได้วาธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพุทธบริษัท

การได้วาธรรมนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นมาก ในกรณีที่มีการจับจ้วงคำสอนในพระพุทธศาสนาให้เสียหาย มีการกล่าวบิดเบือนไปจากความจริง การได้วาธรรมจะช่วยปกป้องพุทธธรรมไม่ให้มัวหมองได้และป้องกันความเสื่อมสูญของพระพุทธศาสนาได้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องนี้ไว้ในมหาปริณิพพานสูตรว่า ภารกิจสำคัญที่พระองค์จะต้องทำให้สำเร็จก่อนปรินิพพานมี 2 ประการ คือ

1) ต้องฝึกให้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาของพระองค์เป็นผู้เฉียบแหลม แก้ว-กล้า เป็นพหูสูตร ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วสามารถบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ช่มชื่ปรับปวาทที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสธรรมได้

2) ต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวาง แพร่หลาย เป็นปึกแผ่น¹

คำว่า “ปรับปวาท” อ่านว่า ประรับปะวาด หมายถึง คำกล่าวของคนพวกอื่นหรือลัทธิอื่น, คำกล่าวโทษคัดค้านโต้แย้งของคนพวกอื่น ได้แก่ การกล่าวจับจ้วงหรือโจมตีคำสอนในพระพุทธศาสนาโดยนักบวชต่างศาสนา เป็นต้น

ภารกิจประการแรกนั้นโดยสรุปแล้วคือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะต้องฝึกพุทธบริษัททั้ง 4 ให้ถึงพร้อมด้วยปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธนั่นเอง และขออย่าจะต้องถึงพร้อมทั้ง 3 อย่าง จะอาศัยเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ กล่าวคือ หากศึกษาเพียงปริยัติ แต่ไม่ปฏิบัติก็มีโอกาสเป็นปริยัติงูพิษเพียงแต่รู้จำรู้คิดแต่ไม่รู้แจ้ง มีโอกาสตีความคำสอนผิดพลาดได้ ส่วนการศึกษาปริยัติก็เป็นเหมือนแผนที่นำทางในการปฏิบัติธรรม และที่สำคัญหากผลการปฏิบัติธรรมของเรายังไม่ก้าวหน้าจนถึงระดับที่คั่นธรรมะภายในได้แล้ว ก็ยังจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาปริยัติ คือพระไตรปิฎกควบคู่ไปกับการปฏิบัติด้วย เราจะได้ใช้หลักธรรมในพระไตรปิฎกนำทางชีวิตไปก่อนจนกว่าจะเข้าถึงธรรมเหล่านั้นภายในตัวได้

การที่พระพุทธองค์ประสงค์จะให้พุทธบริษัทศึกษาธรรมะให้แตกฉานนั้น พระองค์ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พุทธบริษัททอวัดภูมิรู้ภูมิธรรมด้วยการไปทำผู้อื่นได้วาธรรมแข่งกัน แต่พระองค์ต้องการให้พุทธบริษัทแตกฉานในธรรมะเพื่อสอนตัวเอง เพื่อโปรดชาวโลก และเพื่อปกป้องพระพุทธศาสนาเป็นหลัก

¹ มหาปริณิพพานสูตร, ทีฆนิกาย มหาวรรค, มก. เล่ม 13 ข้อ 102 หน้า 285.

ในประวัติศาสตร์มีเหตุการณ์สำคัญเรื่องการไต่อาทธรรมของพุทธบริษัทเพื่อปกป้องพระพุทธรูปศาสนามากมาย ซึ่งจะเล่าย้อนตั้งแต่ยุคใกล้กับปัจจุบันไปจนถึงยุคพุทธกาลดังนี้

สมัยพระศุภานันทเถระ แห่งประเทศศรีลังกา โดยเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2048 – 2491 เกาะศรีลังกาตกอยู่ภายใต้การปกครองของชาติตะวันตกคือ ฮอลันดา โปรตุเกส และอังกฤษ ชาวพุทธถูกกดขี่ข่มเหงอย่างหนัก รัฐบาลสั่งห้ามชาวพุทธประชุมกันประกอบพิธีกรรมทางศาสนาโดยเด็ดขาด ศาสนิกอื่นเขียนหนังสือและบทความโจมตีคำสอนในพระพุทธรูปศาสนาอย่างต่อเนื่อง ภัยนี้คุกคามชาวพุทธอยู่นานหลายปีจนกระทั่งหนูน้อย “ไมเคิล” ถือกำเนิดขึ้น และได้ออกบวชเป็นพวคณานันทะศึกษาคำสอนในพระพุทธรูปศาสนา ท่านได้อาสาเป็นทนายแก้ต่างให้พระพุทธรูปศาสนา ด้วยการไต่อาททะกับนักบวชจากศาสนาอื่นที่มาจาบจ้วงคำสอนในศาสนาพุทธจนได้รับชัยชนะ ท่านปราบนักบวชเหล่านั้นได้อย่างราบคาบและสามารถฟื้นฟูพระพุทธรูปศาสนาในศรีลังกาให้เจริญขึ้นอีกครั้ง¹

เมื่อครั้งที่พระถังซำจั๋งศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยนาลันทา มีนักปรัชญาลัทธิโลกายตะหรือลัทธิวัชรญาณมาทำไต่อาททะกับคณาจารย์แห่งนาลันทา ทางมหาวิทยาลัยจึงส่งพระถังซำจั๋งไปได้ ปรากฏว่าได้รับชัยชนะ กลับใจนักปรัชญาผู้นั้นให้มานับถือพระพุทธรูปศาสนาได้²

และที่สำคัญประมาณ พ.ศ. 1243 นักบวชฮินดูชื่อ คังกระ ได้ประกาศไต่อาททะกับพระภิกษุในพระพุทธรูปศาสนา แต่ว่ายุคนั้นพระพุทธรูปศาสนาเสื่อมโทรมลงมาก พระภิกษุขาดการศึกษาทั้งปริยัติและปฏิบัติทำให้ไม่มีพระภิกษุรูปใดสามารถเป็นทนายแก้ต่างให้พระพุทธรูปศาสนาได้ ในครั้งนั้นพระภิกษุในเบงกอลจำนวน 500 รูป ถึงกับเปลี่ยนศาสนาไปนับถือศาสนาฮินดู³ จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นว่าการที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าต้องฝึกพุทธบริษัทให้ถึงพร้อมด้วยปริยัติปฏิบัติและปฏิเวธนั้น ก็เพื่อปกป้องพระพุทธรูปศาสนาจากการถูกเบียดเบียนหรือจาบจ้วงจากศาสนิกอื่น ซึ่งจะมีผลต่อความมั่นคงของพระพุทธรูปศาสนา

ในสมัยพระเจ้ามิลินท์ก็เช่นกัน มีบันทึกไว้ในคัมภีร์มิลินทปัญหาว่า หลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วประมาณ 500 ปี มีพระราชาพระองค์หนึ่งพระนามว่าพระเจ้ามิลินท์ปกครองเมืองสาครนคร เป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉียบแหลม มีความสามารถในการไต่อาททะ

¹ กองวิชาการสถาบันพัฒนาบุคลากร(2548). “คณานันทเถระผู้กอบกู้พระพุทธรูปศาสนาในศรีลังกา” หน้า 91-99.

² เสถียร โพธิ์นันทะ (2539). “ประวัติศาสตร์พระพุทธรูปศาสนา.” หน้า 207.

³ เสถียร โพธิ์นันทะ.(2540). “ประวัติศาสตร์พระพุทธรูปศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1.” หน้า 158.

หาบุคคลเทียบได้ยาก ท้าวเธอก็ได้เที่ยวไต่ถามปัญหากับพระภิกษุและนักบวชลัทธิต่างๆ ไม่เลือกหน้า พวกใดแก้ปัญหามาไม่ได้ก็พากันหนีไป พวกที่ไม่หนีก็สู้ทนนิ่งอยู่ แต่โดยมากได้พากันหนีไปสู่ป่าหิมพานต์ เมืองสาครนครเป็นเหมือนกับว่างจากนักบวชอยู่ถึง 12 ปี เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาผู้นั้นเสื่อมลงอย่างมาก จนกระทั่งมหาเสนเทพบุตรจุติจากเทวโลกมาเกิดในโลกมนุษย์ ต่อได้ออกบวชและบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์มีนามว่าพระนาคเสนเถระ ท่านสามารถปราบพระเจ้ามลิทลงได้ โดยตอบคำถามทุกข้อของพระเจ้ามลิทได้อย่างกระจ่างแจ้ง และได้ฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นใหม่ ซึ่งต่อมาพระเจ้ามลิทก็ออกบวชและบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์เช่นกัน

ในสมัยพุทธกาลก็มีปรากฏเรื่องการได้วาทธรรมอยู่หลายครั้ง เช่น การได้วาทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากับสัจจกนิครนถ์, การได้วาทธรรมของพระกุมารกัสสปะกับพระเจ้าปายาสี และการได้วาทธรรมของพระสารีบุตรกับนางปริพาชกาซึ่งเป็นนักบวชนอกพระพุทธศาสนา เป็นต้น ในที่นี้จะยกตัวอย่างการได้วาทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดังนี้

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในป่ามทวัน ใกล้เมืองเวสาลี สมัยนั้น สัจจกนิครนถ์ผู้มีปัญญามากได้กล่าวในท่ามกลางประชุมชนในเมืองเวสาลีว่า เราไม่เห็นสมณพราหมณ์เหล่าใดที่เราได้ตอบถ้อยคำด้วยแล้ว จะไม่ประมาทตัวสิ้นหวั่นไหว ไม่มีเหงื่อไหลจากรักแร้เลย แม้เราจะโต้ตอบถ้อยคำกับเขาที่ไม่มีจิต แม้เช่นนั้นก็จะทำหวั่นไหว จะกล่าวอะไรถึงมนุษย์เล่า

สัจจกนิครนถ์คิดว่า ถ้าอย่างใดเราจะได้พบกับพระโคตม จะได้เจรจากันสักหน่อย และจะเปลื้องความเห็นเลวทรามของพระองค์เสีย จากนั้นสัจจกนิครนถ์จึงเข้าไปสู่ป่ามทวันถึงที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ แล้วทูลถามว่า พระโคตมสั่งสอนสาวกทั้งหลายอย่างไร

ภ.(พระผู้มีพระภาคเจ้า) เราสั่งสอนสาวกทั้งหลายว่า รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่ใช่ตัว สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งปวงไม่ใช่ตัว เราสั่งสอนสาวกทั้งหลายอย่างนี้

ส.(สัจจกนิครนถ์) พระโคตม พืชพันธุ์ไม้เหล่าใดเหล่าหนึ่งที่ตั้งถึงความเจริญงอกงาม พืชพันธุ์ไม้เหล่านั้นทั้งหมดต้องอาศัยแผ่นดิน ตั้งอยู่ในแผ่นดิน จึงเจริญงอกงามได้ หรือการงานเหล่าใดเหล่าหนึ่งที่บุคคลทำด้วยกำลังแขน การงานเหล่านั้นทั้งหมด บุคคลต้องอาศัยแผ่นดิน ต้องตั้งอยู่ในแผ่นดิน จึงทำได้ฉันใด บุคคลมีรูปเป็นตัว มีเวทนาเป็นตัว มีสัญญาเป็นตัว มีสังขารเป็นตัว มีวิญญาณเป็นตัว และเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนั้นต้องตั้งอยู่ในรูป จึงสามารถเสวยผลแห่งบุญหรือไม่ใช่บุญได้ฉันนั้น

ภ. ถ้าอย่างนั้น เราจักถามท่านว่า พระราชาทั้งหลายสามารถฆ่าคนที่ควรต้องฆ่า รับผิดชอบต่อคนที่ควรต้องรับ ชัปไล่คนที่ควรต้องขับไล่ในพระราชอาณาเขตของพระองค์ได้มิใช่หรือ

ส. อย่างนั้นท่านพระโคตม

ภ. ข้อที่ท่านกล่าวว่า รูปเป็นตัวของเรา ท่านสามารถบังคับบัญชารูปของท่านว่า รูปของเราจะเป็นอย่างนั้นเกิดอย่างใดเป็นอย่างนี้เลยได้หรือ กล่าวคือ เมื่อบุคคลใดถูกพระราชาจับฆ่าก็สามารถบังคับรูปหรือร่างกายของเขาได้หรือว่า อย่าเจ็บ และ อย่าตาย เป็นต้น

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามอย่างนี้ สัจจะได้นิ่งอยู่ พระองค์ตรัสถามอย่างนี้ถึงครั้งที่สาม สัจจะจึงจำใจตอบว่า ข้อนี้ไม่เป็นอย่างนั้นพระโคตม

ภ. ท่านจงคิดให้ดีเสียก่อนแล้วจึงค่อยกล่าวแก่ เพราะคำหลังของท่านไม่ตรงกับคำที่ท่านกล่าวไว้แต่ก่อน ไม่สอดคล้องกับคำที่ท่านกล่าวไว้แต่ก่อน

ข้อที่ท่านกล่าวว่า เวทนาเป็นตัวของเรา สัญญาเป็นตัวของเรา สังขารเป็นตัวของเรา วิญญาณเป็นตัวของเรา ท่านสามารถบังคับบัญชาเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณให้เป็นไปตามที่ท่านต้องการหรือไม่

ส. ไม่ได้ พระโคตม

ภ. ด้วยเหตุนี้ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง

ส. ไม่เที่ยง พระโคตม

ภ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นทุกข์หรือสุข

ส. สิ่งนั้นทุกข์ พระโคตม

ภ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือจะตามเห็นสิ่งนั้นว่า สิ่งนั้นของเรา เราเป็นส่วนนั้น ส่วนนั้นตัวของเรา

ส. ข้อนั้นไม่ควรเลย พระโคตม

จากนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอีกหลายประการ เมื่อทรงแสดงธรรมจบแล้ว สัจจะทูลว่า ข้าพเจ้าเป็นคนคะนองวาจา เพราะสำคัญตัวอาจจะโต้เถียงกับพระโคตมได้ บุรุษมาปะทะข้างอันซบมันเข้าก็ดี เจอะกองไฟอันกำลังลุกโชนก็ดี กระทบงูที่มีพิษร้ายก็ดี ยังมีเอาตัวรอดได้บ้าง แต่ใครที่มาพบพระโคตมเข้าแล้ว ไม่มีใครเอาตัวรอดได้เลย พระเจ้าข้า

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เราจะเห็นได้ว่าหลักวาทศาสตร์ในพระพุทธศาสนามีความ
ลุ่มลึกกว้างขวางและมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเราสามารถศึกษานำ
หลักวาทศาสตร์ในพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ
ได้

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 9 วาทศาสตร์ในพระไตรปิฎก จบโดยสมบูรณ์แล้ว
โปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 9 และกิจกรรมในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 9
แล้วจึงศึกษาบทที่ 10 ต่อไป

บทที่ 10
วิทยาศาสตร์
ในพระไตรปิฎก

เนื้อหาบทที่ 10

วิทยาศาสตร์ในพระไตรปิฎก

- 10.1 ภาพรวมวิทยาศาสตร์ในพระไตรปิฎก
- 10.2 เจตคติต่อความรู้ในพระไตรปิฎก
- 10.3 ลักษณะของความรู้ในพระไตรปิฎก
- 10.4 วิธีการแสวงหาความรู้ในพระไตรปิฎก
- 10.5 สมบัติกับการค้นพบของนักวิทยาศาสตร์
- 10.6 นิยาม 5 กฎแห่งสรรพสิ่งในอนันตจักรวาล
 - 10.6.1 พืชนิยามกับวิทยาศาสตร์
 - 10.6.2 อุตุนิยามกับวิทยาศาสตร์
 - 10.6.3 จิตตนิยามกับวิทยาศาสตร์
 - 10.6.4 กรรมนิยามกับวิทยาศาสตร์
 - 10.6.5 ธรรมนิยามกับวิทยาศาสตร์
- 10.7 การพิสูจน์คำสอนในพระไตรปิฎก

แนวคิด

1. เจตคติต่อความรู้ในพระไตรปิฎก คือ อย่าปลงใจเชื่อโดยง่ายไม่ว่าความรู้ที่ได้ยินได้ฟังนั้นจะน่าเชื่อถือด้วยเหตุใดๆ ก็ตาม จนกว่าจะได้ทดลองพิสูจน์จนรู้ได้ด้วยตนเอง
2. ลักษณะของความรู้ในพระไตรปิฎก คือ เป็นความรู้ที่ตั้งอยู่บนหลักเหตุและผล
3. วิธีการแสวงหาความรู้ในพระไตรปิฎกมี 3 วิธีการ คือ สุตมยปัญญา : ความรู้จากการฟังหรือการอ่าน, จินตามยปัญญา : ความรู้จากการคิด และ ภาวนามยปัญญา : ความรู้จากการปฏิบัติ ได้แก่ ปฏิบัติสมาธิภาวนา เป็นต้น ภาวนามยปัญญานั้นเป็นความรู้ระดับสูงสุด
4. การค้นพบกฎและทฤษฎีสำคัญทางวิทยาศาสตร์นั้นส่วนใหญ่แล้วอาศัยภาวนามยปัญญาเข้าช่วยแทบทั้งสิ้น แต่เป็นภาวนามยปัญญาในระดับเบื้องต้น
5. นิยาม 5 เป็นกฎที่ควบคุมสรรพสิ่งในอนันตจักรวาลทุกสิ่งทุกอย่างสามารถอธิบายได้ด้วยนิยาม 5 ไม่ว่าจะเป็นเรื่องโครงสร้างของเอกภพ, กาแล็กซี, หรือโครงสร้างระดับเล็ก ได้แก่ อะตอม, รวมทั้งสิ่งมีชีวิตทั้งมนุษย์สัตว์และพืช, เรื่องจิตใจ และปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
6. การพิสูจน์คำสอนในพระไตรปิฎกในความรู้ส่วนละเอียด เช่น นรก สวรรค์ นิพพาน และ โลกกันต์ เป็นต้น จะต้องพิสูจน์ด้วยใจเท่านั้น คือ ทำใจให้ละเอียดด้วยการนั่งสมาธิจนบังเกิดญาณทัศนะ จึงจะพิสูจน์การมีอยู่จริงของสิ่งเหล่านี้ได้ ไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ทั่วไป

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจหลักวิทยาศาสตร์ในพระไตรปิฎกดังนี้ คือ เจตคติต่อความรู้, ลักษณะของความรู้, วิธีการแสวงหาความรู้, สมาธิกับการค้นพบของนักวิทยาศาสตร์, นิยาม 5 กฎแห่งสรรพสิ่งในอนันตจักรวาล และการพิสูจน์คำสอนในพระไตรปิฎก

บทที่ 10

วิทยาศาสตร์ในพระไตรปิฎก

10.1 ภาพรวมวิทยาศาสตร์ในพระไตรปิฎก

วิทยาศาสตร์ในพระไตรปิฎกในที่นี้จะกล่าวถึงประเด็นที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกซึ่งเกี่ยวข้องกับหรือสอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ ได้แก่ เจตคติต่อความรู้, ลักษณะของความรู้, วิธีการแสวงหาความรู้, สมบัติกับการค้นพบของนักวิทยาศาสตร์, นิยาม 5 กฎแห่งสรรพสิ่งในอนันตจักรวาล และการพิสูจน์คำสอนในพระไตรปิฎก

แต่ทั้งนี้ไม่ได้ต้องการให้นักศึกษาเข้าใจว่า พุทธศาสตร์อันเป็นพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นวิทยาศาสตร์ เพราะว่าพุทธศาสตร์ก็ยังคงเป็นพุทธศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ก็ยังคงเป็นวิทยาศาสตร์

พุทธศาสตร์นั้นมีความแตกต่างกับวิทยาศาสตร์ในประเด็นที่สำคัญ คือ ความรู้ของพุทธศาสตร์เป็นความรู้แจ้งด้วยพระปัญญาตรัสรู้ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากภาวนามยปัญญา เป็นสังขารที่เที่ยงแท้แน่นอนไม่มีการเปลี่ยนแปลงอีกต่อไป

ส่วนความรู้ของวิทยาศาสตร์ไม่ได้เป็นความรู้แจ้งแต่เป็นความรู้ที่เกิดจากสุดมยปัญญาและจินตมยปัญญาเป็นหลัก เกิดจากการลองผิดลองถูกจนคิดว่าได้ค้นพบความจริงในธรรมชาติบางประการ แล้วตั้งเป็นกฎหรือทฤษฎีขึ้นมา ซึ่งมีบ่อยครั้งเมื่อนักวิทยาศาสตร์ได้ศึกษามากขึ้นไปกว่าเดิมก็จะพบว่า กฎหรือทฤษฎีบางอย่างไม่ถูกต้องจึงต้องยกเลิกไป

กฎบางกฎที่ใช้มายาวนานจนนักวิทยาศาสตร์เองก็คิดว่าเป็นสังขารไม่มีการเปลี่ยนแปลงแล้ว ได้รับการพิสูจน์มานับครั้งไม่ถ้วนแล้วว่าถูกต้อง ก็ยังอาจจะพลาดได้ เหมือนดังอุปมาที่ว่า ไก่ตัวหนึ่งเข้าขึ้นมาก็เห็นนาย ก.มา นาย ก.มาที่ไร ก็เอาอาหารมาให้กินทุกที่เห็นอย่างนี้มาทุกเช้าๆ ก็เป็นอันว่า พอไก่เห็นนาย ก. เป็นได้กิน ไก่เห็นนาย ก.เป็นได้กิน ไก่เห็นนาย ก.เป็นได้กินทุกวันๆ เป็นปีๆ แต่มาถึงเข้าวันหนึ่ง ไก่เห็นนาย ก.มา แต่ไม่ได้กิน เพราะนาย ก.ไม่ได้ถืออาหารมา และกลายเป็นว่า นาย ก.ถือมีดมาแล้วก็เฉือนไก่ลงหม้อแกง เพราะฉะนั้น ที่ว่า “ไก่เห็นนาย ก.แล้วได้กิน” ก็กลายเป็นว่า “ไก่เห็นนาย ก.เลยลงหม้อแกง”

ในขณะเดียวกันเมื่อวิทยาศาสตร์สั่งสมความรู้และประสบการณ์ไปมากเข้า ก็สามารถค้นพบสังขรณ์บางประการในธรรมชาติได้เช่นเดียวกัน แม้จะต้องลองถูกลองผิดมานับครั้งไม่ถ้วนแล้วก็ตาม ซึ่งสังขรณ์ที่นักวิทยาศาสตร์ได้ค้นพบนั้นก็มิใช่หลายประการที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้กว่า 2,500 ปีมาแล้ว

10.2 เจตคติต่อความรู้ในพระไตรปิฎก

เจตคติต่อความรู้ที่สำคัญในพระไตรปิฎกซึ่งสอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ คือ อย่าด่วนเชื่ออะไรง่าย ๆ โดยที่ยังไม่ได้พิสูจน์ด้วยตนเอง โดยสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เมื่อเสด็จถึงตำบลของพวกกาลามะ ชื่อว่าเกสปุตตนิคม พวกกาลามะได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าและได้กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมายังเกสปุตตนิคม ได้ประกาศว่า ลัทธิของตนเท่านั้นที่น่าเชื่อถือ และได้กระทบกระเทียบ ดูหมิ่น ลัทธิของผู้อื่นว่าไม่น่าเชื่อถือ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีสมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งมายังเกสปุตตนิคม ได้ประกาศว่า ลัทธิของตนเท่านั้นที่น่าเชื่อถือ และได้กระทบกระเทียบ ดูหมิ่น ลัทธิของผู้อื่นว่าไม่น่าเชื่อถือ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความสงสัยลังเลใจในสมณพราหมณ์เหล่านั้นว่า “บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น ใครพูดจริง ใครพูดเท็จ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ก็สมควรที่ท่านทั้งหลายจะสงสัย สมควรที่จะลังเลใจ ท่านทั้งหลายเกิดความสงสัยลังเลใจในสิ่งที่ควรสงสัย จากนั้นพระพุทธองค์ได้ให้หลักอันเป็นเจตคติต่อความรู้ต่าง ๆ ที่ได้ยินได้ฟังหรือได้ศึกษาไว้ 10 ประการ คือ

- 1) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา
- 2) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา
- 3) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
- 4) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
- 5) อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ คือ การคิดเอาเอง
- 6) อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান คือ คาดคะเนตามหลักเหตุผล
- 7) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล

- 8) อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
- 9) อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
- 10) อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า ท่านผู้นี้เป็นครูของเรา

จากนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เน้นย้ำว่า “กาลามะทั้งหลาย เมื่อใด ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองเท่านั้นว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ติเตียน ธรรมเหล่านี้ที่บุคคลถือปฏิบัติบริบูรณ์แล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูลเพื่อทุกข์ เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรละธรรมเหล่านั้นเสีย”¹

จากพระดำรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าข้างต้นสรุปได้ว่า อย่าปลงใจเชื่อโดยง่ายไม่ว่า ธรรมหรือความรู้ที่ได้ยินได้ฟังนั้นจะน่าเชื่อถือด้วยเหตุใดๆ ก็ตาม อย่าปลงใจเชื่อจนกว่าเราจะพึงรู้ได้ด้วยตนเองหรือจนกว่าจะได้ทดลองพิสูจน์จนรู้ได้ด้วยตนเองว่า ธรรมนี้หรือความรู้นี้เป็นกุศลหรืออกุศล มีโทษหรือไม่มีโทษ เมื่อรู้ได้ด้วยตนเองแล้วก็ให้ละธรรมที่มีโทษและปฏิบัติเฉพาะธรรมที่ไม่มีโทษแต่เพียงอย่างเดียว

พระอริยสาวกทั้งหลายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เจริญรอยตามพระดำรัสนี้ เช่น พระสารีบุตร เป็นต้น สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกพระสารีบุตรมาแล้วตรัสว่า ดูก่อน สารีบุตร เธอเชื่อหรือว่า สัทธินทรีย์ที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังลงสู่อมตะมีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด วิริยินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ ที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด

พระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ไม่ถึงความเชื่อต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังลงสู่อมตะมีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ... ก็อมตะนั้น ข้าพระองค์รู้แล้ว เห็นแล้ว ทราบแล้ว กระทำให้แจ้งแล้ว พิจารณาเห็นแล้วด้วยปัญญา ข้าพระองค์จึงหมดความเคลือบแคลงสงสัยในอมตะนั้นว่า สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด²

โดยสรุปคือ หากยังไม่ได้เข้าถึงไม่บรรลุด้วยตนเอง ก็เพียงแต่รับฟังไว้ ต่อเมื่อปฏิบัติจนเข้าถึงด้วยตนเองแล้วจึงปักใจเชื่อ โดยปราศจากความเคลือบแคลงสงสัย

¹ เกสปุตติสูตร, อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต, มจร. เล่ม 20 ข้อ 66 หน้า 255-257.

² ปุพพโกฏฐกสูตร, สังยุตตนิกาย มหาวรรค, มก. เล่ม 31 ข้อ 983-986 หน้า 73-75.

เมื่อพระสารีบุตรกล่าวจบ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงตรัสสรรเสริญพระสารีบุตร

กระต่ายตื่นตูมอุทาหรณ์การเชื่อโดยไม่ได้พิสูจน์

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดราชสีห์ อาศัยอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง ในสมัยนั้น มีดวงตาลปนกับต้นมะตูมอยู่ในที่ใกล้กับทะเล วันหนึ่ง กระต่ายตัวหนึ่งมานอนอยู่ใต้ใบตาล และคิดว่า ถ้าแผ่นดินนี้ถล่ม เราจักไปที่ไหน ขณะนั้นเอง ผลมะตูมสุกผลหนึ่งหล่นลงบนใบตาลนั้น

เพราะเสียงใบตาลนั้นกระต่ายนั้นจึงคิดว่า แผ่นดินถล่มแน่ จึงกระโดดหนีไปไม่เหลียวหลัง กระต่ายตัวอื่นจึงถามว่า ท่านกลัวอะไร กระต่ายตัวนั้นกล่าวว่า แผ่นดินถล่มที่นั่น คราวนั้นกระต่าย 1,000 ตัวได้รวมกันหนีตามไป และยังมีสัตว์อื่นๆ อีกจำนวนมากตลอดพื้นที่ 16 กิโลเมตรหนีตามไปด้วยเพราะเชื่อว่าแผ่นดินถล่มจริงๆ

พระโพธิสัตว์เห็นสัตว์เหล่านั้นกำลังหนีอยู่ จึงถามว่า นี่อะไรกัน เมื่อได้ฟังว่า ที่นั่นแผ่นดินถล่ม จึงคิดว่า ธรรมดาแผ่นดินถล่ม ย่อมไม่มีในกาลไหนๆ สัตว์เหล่านั้นจักเห็นอะไรบางอย่างเป็นแน่ ถ้าเราไม่ช่วยสัตว์ทั้งปวงจักพินาศ พระโพธิสัตว์จึงวิ่งยังเชิงเขาแล้วบันลือสีหนาทขึ้น 3 ครั้ง ด้วยความกลัวราชสีห์ สัตว์เหล่านั้นจึงหยุดวิ่ง ยืนรวมกันอยู่เป็นกลุ่มๆ

ราชสีห์ถามว่า พวกท่านหนีเพื่ออะไร สัตว์เหล่านั้นกล่าวว่า แผ่นดินถล่ม ราชสีห์ถามว่า ใครเห็นแผ่นดินถล่ม สัตว์เหล่านั้นกล่าวว่า ช้างรู้ ช้างกล่าวว่า พวกข้าพเจ้าไม่รู้ พวกสีหะรู้ สีหะก็กล่าวว่า พวกข้าพเจ้าไม่รู้ พยัคฆ์รู้ แรด... โค... กระบือ... โกลาน... สุกร... มฤค... พวกมฤคก็กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่รู้ พวกกระต่ายรู้ พวกกระต่ายจึงบอกว่า กระต่ายตัวนั้นพูด

พระโพธิสัตว์จึงสอบถามกระต่ายตัวนั้น และพาไปดูที่เกิดเหตุไม่เห็นแผ่นดินถล่มแต่พบลูกตาลสุกตกอยู่บนใบตาล จึงบอกเรื่องทั้งหมดให้สัตว์ทั้งหลายทราบ ในกาลนั้น ถ้าพระโพธิสัตว์ไม่ช่วยไว้ สัตว์เหล่านั้นจะวิ่งลงสู่ทะเลพากันตายทั้งหมด เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงธรรมจบแล้วทรงประชุมชาดกว่า ราชสีห์ในครั้งนั้น คือ เราตถาคต¹

จากเรื่องกระต่ายตื่นตูมที่กล่าวมานี้จะเห็นว่า การเชื่อโดยไม่ได้พิสูจน์ด้วยตนเองเป็นอันตรายและไม่ใช่วิธีทางที่ถูกต้องเจตคติอันนี้เป็นหลักการที่สำคัญอันหนึ่งในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันได้เป็นอย่างดีว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ได้สอนให้คนเชื่ออย่างงมงาย แต่ทรงสอนให้คนรู้จักใช้ปัญญาในการพิจารณา สอนให้รู้จักการพิสูจน์ด้วยตนเอง แต่ทั้งนี้การ

¹ ทุตทุกายชาดก, ขุททกนิกาย ชาดก, มก. เล่ม 58 ข้อ 586-589 หน้า 530-537.

ทดลองพิสูจน์นั้นต้องแยกแยะว่า สิ่งไหนควรพิสูจน์ สิ่งไหนไม่ควร เช่น เรื่องยาเสพติด เป็นสิ่งที่ไม่ควรทดลองพิสูจน์ว่ามันไม่ดีอย่างไร เพราะโทษของมันเราเห็นได้อย่างชัดเจนอยู่แล้ว

10.3 ลักษณะของความรู้ในพระไตรปิฎก

ลักษณะของความรู้ที่สำคัญในพระไตรปิฎก คือ เป็นความรู้ที่ตั้งอยู่บนหลักเหตุและผล ดังที่พระอัสสชิได้แสดงธรรมโดยย่อเรื่อง อริยสัจ 4 ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาแก่อุปติสสปริพาชกว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติทรงสั่งสอนอย่างนี้”¹

ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ หมายถึง ความทุกข์เกิดจากเหตุ คือ ตัณหา พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น หมายถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงเหตุแห่งทุกข์ คือ ตัณหา และทรงแสดงความดับแห่งทุกข์ คือ นิโรธ ซึ่งหมายรวมถึง มรรคมรรค 8 อันเป็นหนทางแห่งความดับทุกข์ด้วย

อริยสัจ 4 นี้ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอัสสชิจึงกล่าวแก่อุปติสสปริพาชกว่า พระมหาสมณะมีปกติทรงสั่งสอนอย่างนี้ กล่าวคือ ปกติพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่องอริยสัจ 4 ส่วนที่เหลือเป็นเรื่องของการขยายความเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจมากขึ้น เพราะบางคนมีปัญญาน้อย ฟังธรรมโดยย่อเพียง 2 บรรทัด ดังที่พระอัสสชิกล่าวแก่อุปติสสปริพาชกไม่อาจเข้าใจได้ ส่วนอุปติสสปริพาชกนั้นมีปัญญามากฟังธรรมเพียงแค่นั้นก็เข้าใจและได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน เมื่อท่านอุปสมบทแล้วชาวพุทธรู้จักท่านในนามพระสารีบุตรเถระ

การที่ความรู้ในพระไตรปิฎกตั้งอยู่บนหลักเหตุและผลนี้ สอดคล้องกับลักษณะของความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นอย่างดี นักวิทยาศาสตร์พยายามศึกษาธรรมชาติเพื่อให้เข้าใจถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดผลคือปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ ขึ้น เมื่อรู้แล้วก็ตั้งเป็นทฤษฎีหรือกฎขึ้นมา และนำกฎหรือทฤษฎีเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน นำมาพัฒนาเป็นเทคโนโลยีต่างๆ เป็นเหตุให้โลกมีความเจริญก้าวหน้า แต่ความรู้ที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบนั้นยังเป็นความรู้ทางโลกิยะ ไม่อาจช่วยให้ผู้ศึกษาพ้นทุกข์ได้ ต่างกับความรู้ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าค้นพบคืออริยสัจ 4 ซึ่งเป็นความรู้ทางโลกุตระจะสามารถช่วยให้ผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติพ้นจากทุกข์ได้

แต่ทั้งนี้ก็มีทฤษฎีที่สำคัญบางทฤษฎีที่นักวิทยาศาสตร์กล่าวว่าไม่เป็นไปตามกฎแห่งเหตุผลคือ “ทฤษฎีควอนตัม” ซึ่งมีหลักการว่า ในโลกของสสารที่มีขนาดเล็กไม่มีความคงที่

¹ พระวินัยปิฎก มหาวรรค, มก. เล่ม 6 ข้อ 68 หน้า 125.

สมำเสมอ ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน สิ่งที่สามารถพยากรณ์ได้ในโลกแห่งอนาคตมีเพียงความน่าจะเป็นเท่านั้น ไอน์สไตน์เองก็กังวลว่า ควอนตัมฟิสิกส์เติบโตโดยไม่เคารพกฎการเรียงลำดับเหตุ (cause) ไปสู่ผล (effect) ไอน์สไตน์มีความเชื่อมั่นว่า ทฤษฎีควอนตัม ยังไม่สมบูรณ์ต้องมีความผิดพลาดบางประการ แต่เขาเองก็อธิบายไม่ได้ว่าทฤษฎีนี้มีความผิดพลาดตรงไหน ซึ่งต้องรอนักฟิสิกส์ในปัจจุบันช่วยกันศึกษาค้นคว้าเพื่อให้เกิดความกระจ่างในเรื่องนี้ต่อไป

10.4 วิธีการแสวงหาความรู้ในพระไตรปิฎก

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวไว้ถึงวิธีการแสวงหาความรู้หรือปัญญาไว้ 3 ประการ คือ สุตมยปัญญา, จินตามยปัญญา และ ภวนามยปัญญา¹ โดยแต่ละประการมีความหมายดังนี้

10.4.1 สุตมยปัญญา : ปัญญาอันเกิดจากการฟัง

สุตมยปัญญา มาจาก สุต (ฟัง) + มย (สำเร็จด้วย) + ปัญญา (ปัญญา) หมายถึง ปัญญาอันสำเร็จด้วยการฟัง หรือ ความรู้อันเกิดจากการฟัง แต่ในปัจจุบันยังหมายรวมถึง การอ่าน, การดู, การชม ฯลฯ ด้วย ในสมัยพุทธกาลยังไม่มีหนังสือให้อ่าน ยังไม่มีสื่อต่างๆ ให้ดู การเรียนรู้สิ่งต่างๆ จะใช้การฟังจากครูเป็นหลัก แต่ปัจจุบันช่องทางการเรียนรู้มีมาก ไม่จำเป็นต้องฟังจาก ครูโดยตรง สามารถอ่านได้จากหนังสือที่ครูหรือผู้รู้ท่านต่างๆ เขียนเอาไว้ สามารถดูได้จากสื่อการเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่มากมาย

หัวใจหลักของ สุตมยปัญญา คือ การจับประเด็น ให้ได้ว่า ผู้พูดๆ ถึงเรื่องอะไรบ้าง ประเด็นใหญ่คืออะไร ประเด็นย่อยมีอะไรบ้าง จับประเด็นให้ได้ว่า หนังสือที่อ่านกล่าวถึงเรื่องอะไร หากไม่รู้จักจับประเด็น เราจะได้ประโยชน์จากการฟังหรือการอ่านน้อยมาก เพราะเมื่อฟังหรืออ่านหนังสือจบแล้ว จะจำอะไรแทบไม่ได้เลย แต่ถ้าจับประเด็นได้ อย่างน้อยๆ เราจะจำประเด็นได้เมื่อจำประเด็นได้จะสามารถเชื่อมโยงไปสู่รายละเอียดได้ ความรู้ที่ได้จากสุตมยปัญญา จึงเป็นความรู้ประเภท **ความรู้จำ**

10.4.2 จินตามยปัญญา : ปัญญาอันเกิดจากการคิด

จินตามยปัญญา มาจาก จินต (ความคิด) + มย (สำเร็จด้วย) + ปัญญา (ปัญญา) หมายถึง ปัญญาอันสำเร็จด้วยความคิด หรือ ความรู้อันเกิดจากการคิด กล่าวคือ เมื่อจับประเด็นใน สิ่งที่ฟังหรืออ่านได้แล้ว ก็ต้องนำความรู้นั้นมาไตร่ตรองเพื่อให้เข้าใจ เพราะหากเพียงแค่จำ

¹ สังคีตสูตร, ทีมนิกาย ปาฎิกวรรค, มจร. เล่ม 11 ข้อ 107 หน้า 271.

ได้แต่ ไม่นำมาไตร่ตรองให้เข้าใจ ตัวเราเองก็จะไม่ต่างอะไรกับ “Hard disk” เก็บข้อมูลเท่านั้น กล่าวคือ “Hard disk” จำข้อมูลได้มากมายแต่มันไม่ได้เข้าใจในข้อมูลนั้นเลย

หลักในการไตร่ตรองนั้น เราจะต้องสาวไปหาเหตุด้วยการตั้งคำถามว่า ทำไมผู้พูดจึงกล่าวอย่างนั้น ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ทำไมไม่เป็นอย่างนี้ เมื่อเรารู้จักตั้งคำถาม ทำไม กับสิ่งที่ศึกษาบ่อยๆ แล้ว เราจะเข้าใจในสิ่งนั้นๆ ได้อย่างลึกซึ้ง และสามารถประยุกต์ใช้ได้ ความเจริญของโลกโดยเฉพาะทางด้านวัตถุในปัจจุบันก็เจริญขึ้นมาได้ด้วยการรู้จักตั้งคำถามว่า Why Why Why ... ของนักวิทยาศาสตร์ต่อธรรมชาติรอบตัว เมื่อตั้งคำถามแล้วก็พยายามหาคำตอบจนได้ค้นพบหลักการของธรรมชาติ แล้วนำหลักการนั้นมาประยุกต์สร้างเป็นเทคโนโลยีต่างๆ ขึ้น

ความรู้ที่ได้จากการไตร่ตรองด้วยเหตุผลและรู้จักหาหลักฐานอ้างอิงอย่างเป็นระบบจนค้นพบคำตอบที่ถูกต้องนั้น จึงเป็นความรู้ประเภท **ความรู้คิด**

10.4.3 ภาวนามยปัญญา : ปัญญาอันเกิดจากการปฏิบัติ

ภาวนามยปัญญา มาจาก ภาวนา (การทำสมาธิภาวนา) + มย (สำเร็จด้วย) + ปัญญา (ปัญญา) หมายถึง ปัญญาอันสำเร็จด้วย หรือ ความรู้อันเกิดจากการทำสมาธิภาวนา

ภาวนามยปัญญา เป็นความรู้ที่เกิดจากการเห็น คือ เห็นด้วยญาณทัศนะว่า สิ่งต่างๆ แท้จริงเป็นอย่างไร เมื่อเราปฏิบัติธรรมจนใจหยุดนิ่งและเข้าถึงพระธรรมกายแล้ว จะโน้มใจไปในเรื่องอะไรก็将会เห็นแจ้งและรู้แจ้งในเรื่องนั้นๆ ได้เป็นความรู้ที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงด้วยเหตุนี้ความรู้อันเกิดจากเจริญสมาธิภาวนาจึงเป็นความรู้ประเภท **ความรู้แจ้ง**

หลักการของสมาธินั้นก็คือ การหยุดคิด ทำใจให้หยุดนิ่ง อย่างสบายๆ และต่อเนื่อง โดยการนำใจของเราไปจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงสิ่งเดียวไม่วอกแวกไปนึกถึงสิ่งอื่นหรืออาจจะทำสมาธิโดยการทำใจให้ว่างไม่นึกคิดอะไรเลยก็ได้ การทำสมาธินั้นสามารถทำได้หลายลักษณะคือ อาจจะใช้วิธีนั่งสมาธิโดยตรงก็ได้ หรือ อาจจะทำสมาธิโดยอ้อมด้วยการทำกิจกรรมต่างๆ อย่างเอาใจจดจ่ออยู่กับสิ่งนั้น นี้อาจถือได้ว่าเป็นการทำสมาธิเช่นเดียวกัน

ในเรื่องภาวนามยปัญหานี้คุณยายอาจารย์มหารัตนอุบาสิกาจันทร์ ขนนกยูงเคยสอนวิศวกรก่อสร้างท่านหนึ่งว่า เวลาเราคิดอะไรไม่ออกให้หลับไปเสียๆ ไปนั่งสมาธิเอาใจรวมเข้าไปในตัว แล้วรวมงานทั้งหมดของเราเข้าไปไว้ในตัวด้วยเราจะคิดออก เราจะจัดแผนงานของเราออกว่าจะต้องทำอะไร ทำยังไง จะเห็นชัด นั่งสมาธิทำให้เกิดปัญญา ยายยังใช้วิธีนี้เหมือนกัน งานในครัวมีปัญหาตรงไหน ยายจะกลับเข้าไปในกุฏิ นั่งเสียๆ ลักพัก ก็จะคิดวางแผนออก ว่าจะ

แก้ปัญหาอย่างไร พระเดชพระคุณหลวงพ่อดมชโยก็สอนเช่นเดียวกันว่า เวลาคิดอะไรไม่ออก ก็ให้ออกจากความคิด ทำจิตให้สงบแล้วจะพบทางออก

10.5 สมานกับการค้นพบของนักวิทยาศาสตร์

ในวงการวิทยาศาสตร์จะแสวงหาความรู้โดยใช้ สุตมยปัญญา และ จินตามยปัญญา เป็นหลัก แต่มีข้อน่าสังเกตคือ นักวิทยาศาสตร์ที่ได้ค้นพบกฎและทฤษฎีสำคัญๆ นั้นส่วนใหญ่อาศัยสมาธิช่วยทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ไม่ว่าจะเป็นไอน์สไตน์ และ นิวตัน แม้ นักวิทยาศาสตร์เหล่านั้นจะไม่ได้นั่งสมาธิกันอย่างจริงจังเหมือนกับนักปฏิบัติธรรมก็ตาม ด้วยเหตุนี้ จุงส์ (Jungs.1963) จึงสรุปถึงขั้นตอนการค้นพบทฤษฎีหรือแนวคิดดีๆ ของนักวิทยาศาสตร์ไว้ 5 ประการ ภายใต้อธิบายว่า “ห้าขั้นแห่งการสร้างความคิด”¹ ดังนี้

10.5.1 ห้าขั้นแห่งการสร้างความคิด

1) คิดรวบรวมข้อมูล หมายถึง การใช้ใจคิดรวบรวมวัตถุดิบต่างๆ คิดถึงข้อมูลต่างๆ ทุกอย่างที่เรากระทำอย่างกระตือรือร้น คิดให้ข้อมูลเหล่านั้นหลั่งไหลเข้ามาสู่ใจของเรา

2) กระบวนการใช้วัตถุดิบ หมายถึง การคิดถึงข้อมูลต่างๆ ที่ได้รวบรวมอยู่ในใจครั้งแล้วครั้งเล่า แล้วนำมาเปรียบเทียบกับความคิดอันอื่นที่เรารวบรวมอยู่ในใจ หากสมองเหนื่อยก็ให้หยุดพักไว้ชั่วคราว

3) ทำใจให้ว่าง หมายถึง การหยุดคิดแล้วทำจิตใจให้ว่าง สัมปัญหาต่างๆ แล้วหันเหความสนใจไปยังสิ่งอื่นๆ ปลดปล่อยจิตใต้สำนึกของกลไกความคิดทำงานของมันต่อไป

4) ยูริกา หมายถึง ขั้นเกิดความคิดแวบเข้ามา บางครั้งความคิดอาจหลั่งไหลเข้ามาโดยไม่คาดฝัน อาจเป็นเวลาไหนก็ได้ แต่ส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นในตอนเราครึ่งหลับครึ่งตื่นในตอนเช้า เรียกขั้นนี้ว่า ยูริกา แปลว่า ข้าพเจ้าได้พบแล้ว หรือได้ตัวแล้ว

5) วิพากษ์วิจารณ์ หมายถึง การให้คนอื่นช่วยวิพากษ์วิจารณ์ความคิดใหม่ที่เราคิดได้ แล้วพยายามจัดความคิดนั้นให้เป็นรูปร่าง เพื่อที่จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

จะเห็นว่าห้าขั้นแห่งการสร้างความคิดนี้ มีขั้นตอนที่เกี่ยวกับการทำสมาธิด้วยคือ ขั้นทำใจให้ว่าง หยุดการใช้ความคิด และยูริกา คือ ขั้นเกิดความคิดแวบเข้ามา ซึ่งสอดคล้องกับ

¹ รศ.ดร.อารี พันธมณี (2545). “ฝึกให้คิดเป็น คิดให้สร้างสรรค์.” หน้า 10-11.

คำสอนของพระราชภาวนาวิสุทธิและคุณยายอาจารย์มหารัตนอุบาสิกาจันทร์ ขนนกยูงที่กล่าวมาแล้วว่า เมื่อคิดไม่ออกก็ให้ออกจากความคิดทำจิตใจให้สงบแล้วจะพบทางออก

10.5.2 การใช้สมาธิของ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์

จากประสบการณ์ของไอน์สไตน์ทำให้เขาตระหนักว่า เพียงแค่การอ่านและการคิดนั้นไม่เพียงพอต่อการค้นพบกฎหรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ แต่ต้องอาศัยการหยั่งรู้ด้วยจิตคล้ายๆ กับพุทธปัญญาญาณ

ครั้งหนึ่งไอน์สไตน์ กล่าวสุนทรพจน์ในที่ประชุมใหญ่ของนักวิทยาศาสตร์โลกว่า “ภารกิจอันสำคัญยิ่งของนักฟิสิกส์ก็คือ การแสวงหากฎหรือทฤษฎีที่ตรงกับความเป็นจริงแห่งสากลมากยิ่งขึ้น มันไม่มีวิธีการทางคำนวณหรือตรรกศาสตร์ใดๆ ที่จะนำไปสู่กฎหรือทฤษฎีสากลเช่นที่ว่านี้ได้นอกจากการหยั่งรู้ของจิตเท่านั้นซึ่งมีพื้นฐานคล้ายๆ กับพุทธปัญญาญาณ” บางครั้งเขาก็บอกว่า “สิ่งมีค่าอย่างจริงแท้ คือ การหยั่งรู้”(The only real valuable thing is intuition) ไบรอัน โจเซฟสัน (Brian Josephson) นักฟิสิกส์รางวัลโนเบล ปี พ.ศ. 2516 กล่าวไว้เช่นเดียวกันว่า “ผมได้ค้นพบความลับบางอย่างซึ่งฟิสิกส์ไม่สามารถให้คำตอบได้ ผ่านการนั่งสมาธิ”

ขณะทำงานไอน์สไตน์จะมีสมาธิสูงมาก มีใจจดจ่ออยู่กับงานโดยไม่วอกแวกไปสนใจสิ่งอื่น มีเรื่องเล่าว่าวันหนึ่งขณะที่ไอน์สไตน์กำลังนั่งอยู่กับการคิดสูตรทางฟิสิกส์เกิดเสียงระเบิดดังขึ้นอย่างรุนแรงด้านนอก เพื่อนนักวิทยาศาสตร์พากันขวัญเสีย ในขณะที่ไอน์สไตน์บอกว่าไม่ได้ยินเสียงระเบิดนั้นเลย เมื่อครั้งที่ไอน์สไตน์ค้นพบทฤษฎีสัมพัทธภาพทั่วไป เขาซึ่งตัวเองอยู่ในห้องทำงานถึงสองสัปดาห์ ในที่สุดวันหนึ่งเขาก็เดินลงมาจากชั้นบน ยืนกระดาษสองแผ่นให้ภรรยาดู แล้วบอกว่า นี่ไง ทฤษฎีสัมพัทธภาพ¹

ในเวลาคิดปัญหายากๆ ไอน์สไตน์จะใช้วิธีเดินไปเดินมาอย่างมีสมาธิคล้ายๆ กับการเดินจงกรม บาเนส ฮอฟมันน์ นักฟิสิกส์ที่เคยร่วมงานกับเขาเล่าว่า... ไอน์สไตน์จะเดินกลับไปกลับมา โดยใช้มือบิดผมสีเทาที่ยาวฟูของตัวเองเล่น... ท่าที่เคลิ้มฝันเหมือนกำลังตกห้วงภวังค์จะปรากฏขึ้นในสีหน้าของเขา... คิ้วไม่ขมวดม่น คงมีแต่เพียงการสื่อสารภายในที่สงบเท่านั้นเวลาผ่านไปเรื่อยๆ แล้วทันใดนั้นไอน์สไตน์ก็หยุดเดิน ใบหน้าผ่อนคลายลง ปรากฏเป็นรอยยิ้มอันนุ่มนวล เขาได้พบวิธีการแก้ปัญหาแล้ว¹

¹ สม สุจิรา (2550). “ไอน์สไตน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น.” หน้า 116,117,120,123,130.

10.5.3 การใช้สมาธิของเซอร์ ไอแซ็ค นิวตัน

นิวตันกล่าวถึงความเป็นมาของกฎแรงโน้มถ่วงว่า ขณะที่เขากำลังนั่งอยู่ใต้ต้นแอปเปิลได้แต่เพียงสงสัยว่าอะไรดึงดูดแอปเปิลให้ตกลงมา แต่ยังคงคิดกฎแรงโน้มถ่วงไม่ได้ กฎนี้คิดขึ้นมาได้ขณะที่เขากำลังทำสมาธิภายหลังจินตนาการถึงภาพแอปเปิลกำลังตกจากต้น แล้วใช้สมาธิไตร่ตรองการตกของลูกแอปเปิลซ้ำแล้วซ้ำเล่า²

บางครั้งนิวตันก็เดินครุ่นคิดถึงปัญหาต่างๆ อย่างมีสมาธิคล้าย กับไอน์สไตน์ คือ จะเดินหมุนไปหมุนมาในสวน และประเดี๋ยวเขาก็ร้องออกมาในทันควันว่า พบแล้ว พบแล้ว ที่นี้เขาก็โดดขึ้นบันไดห้องทำงานทันที เพื่อจะทำการบันทึกข้อคิดบางอย่าง ทั้งที่ตัวเขายังยืนอยู่ข้างโต๊ะโดยไม่นั่งเก้าอี้ให้เรียบร้อย บ่อยครั้งที่นิวตันจะนั่งนิ่งๆ อยู่คนเดียวเป็นเวลาหลาย ชั่วโมง จากนั้นเขาก็จะพรวดพราดไปที่โต๊ะทำงาน แล้วลงมือเขียนสิ่งที่ค้นพบเป็นชั่วโมง โดยไม่ยอม แม้แต่จะลากเก้าอี้มานั่งให้สบาย

นิวตัน กล่าวถึงการใช้สมาธิในการไตร่ตรองเรื่องต่างๆ ว่า ฉันเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ตรงหน้าอย่างไม่ลดละ หรือจับเอาเรื่องที่ศึกษานั้นมาไว้ตรงหน้า และคอยจนกระทั่งแสงแรก(ปัญญา) เริ่มปรากฏขึ้นๆ ทีละน้อย ทีละน้อย จนกระทั่งเริ่มมองเห็นทางอย่างเลือนราง แล้วมันก็ค่อยๆ สว่างขึ้นทุกที่จนกระทั่งครบบริบูรณ์และชัดเจน³

นอกจากไอน์สไตน์ และนิวตันแล้วยังมีตัวอย่างนักวิทยาศาสตร์หรือนักประดิษฐ์อีกหลายท่านที่ใช้สมาธิช่วยในการทำงานของตน นโปเลียน ฮิลล์ นักเขียนผู้มีชื่อเสียงชาวอเมริกันกล่าวถึงนักวิทยาศาสตร์ผู้หนึ่งชื่อ ดร.เกตส์ ว่า

วันหนึ่งเขาเดินทางไปเยี่ยม ดร.เกตส์ ด้วยธุระบางอย่าง เมื่อไปถึงเลขานุการส่วนตัวของท่านบอกว่า “เสียใจจริงๆ ค่ะ ดิฉันไม่สามารถอนุญาตให้คุณเข้าไปรบกวน ดร.เกตส์ได้ในตอนนี้”

เขาถามต่อว่า “คุณคิดว่าจะนานสักเท่าไรครับ กว่าที่ผมจะเข้าพบท่านได้”

เลขานุการ ตอบว่า “โอ... ดิฉันบอกไม่ได้หรอกค่ะ ว่าจะใช้เวลานานเท่าใด แต่อาจจะนานถึง 3 ชั่วโมงก็ได้นะคะ ดร.เกตส์ กำลังนั่งรอคอยความคิดสร้างสรรค์อยู่ค่ะ”

¹ ชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร(2545). “พุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์.” เล่มหนึ่ง. หน้า 65-66, 72.

² สม สุจิรา (2550). “ไอน์สไตน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น.” หน้า 148.

³ ชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร(2545). “พุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์.” เล่มหนึ่ง. หน้า 65, 71, 72, 74.

เขาถามด้วยอาการยิ้มว่า “คืออะไร”

เลขาการ ตอบว่า ให้ ดร.เกตส์อธิบายดีกว่าค่ะ เชิญคุณนั่งรอได้ตามสบายเลยคะ เขาตัดสินใจนั่งคอยอยู่เป็นเวลานาน ในที่สุด ดร.เกตส์ ก็เข้ามา เขาได้เล่าถึงเรื่องตลกขบขันเกี่ยวกับคำพูดของเลขาการของท่าน

ดร.เกตส์ กล่าวว่า “คุณสนใจจะดูบ้างไหมล่ะว่า ผมนั่งรอเพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ที่ไหน และทำมันอย่างไร”

นโปเลียนบอกว่า “จากนั้นเขาก็นำผมไปยังห้องเก็บเสียงเล็กๆ ห้องหนึ่ง ภายในห้องนั้นมีเพียงโต๊ะและเก้าอี้ธรรมดาอย่างละ 1 ตัว บนโต๊ะมีกระดานปักใหญ่ สวิตช์ปิดเปิดไฟอยู่อันหนึ่ง และดินสอตำหลายแท่ง”

ดร.เกตส์ อธิบายว่า “เมื่อใดก็ตามที่เขาไม่สามารถหาคำตอบของปัญหาข้อใดข้อหนึ่งได้ เขาจะเข้ามาในห้องนี้ ปิดประตู นั่งลง และดับไฟ แล้วก็นั่งเข้าสมาธิอย่างลึกลับ”

นโปเลียน กล่าวว่า “เขาใช้หลักความสำเร็จแห่งการควบคุมความสนใจ และร้องขอจิตเหนือสำนึกของเขาเพื่อให้ตอบคำถามแก่เขาเกี่ยวกับปัญหาเฉพาะเจาะจงปัญหาใดปัญหาหนึ่งก็ตาม ในขณะที่เดียวกันนั้น มันก็ดูเหมือนกับว่า แนวความคิดใหม่ๆ ไม่ได้เฉียดผ่านเข้ามาในสมองของเขาเลย แต่ว่าพอนานๆ ไป มันหรือความคิดดีๆ จะหลั่งไหลเข้าสู่จิตใจของเขาอย่างฉับพลันในทันทีทันใด บางครั้งกว่ามันจะปรากฏกายและเผยโฉมขึ้นมาก็ต้องใช้เวลาจนถึง 2 ชั่วโมงเลยทีเดียว และเมื่อความคิดเห็นใหม่ๆ เริ่มก่อตัวจนกระทั่งเป็นรูปเป็นร่างขึ้นแล้ว เขาก็จะเปิดไฟ และลงมือจดบันทึกลงในกระดาน”¹

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า การค้นพบกฎ ทฤษฎี หรือนวัตกรรมต่างๆ ของนักวิทยาศาสตร์สำคัญๆ ของโลกนั้น ต้องอาศัยสมาธิหรือภาวนามยปัญญาเข้าช่วย แม้จะไม่อาจเทียบได้ กับการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ก็ทำให้เราตระหนักว่าภาวนามยปัญญานั้นมีหลายระดับขึ้นอยู่กับเราปฏิบัติในระดับใดผลที่ได้ก็จะอยู่ในระดับนั้น

10.6 นิยาม 5 กฎแห่งสรรพสิ่งในอนันตจักรวาล

จากที่กล่าวไว้ในบทที่ 3 ว่า นิยาม หมายถึง “กฎ” ซึ่งมี 5 ประการ คือ พินิยาม อุตุนิยาม กรรมนิยาม จิตตนิยาม และธรรมนิยาม ทั้ง 5 ประการนี้ เป็นกฎที่ควบคุมสรรพสิ่งใน

¹ ชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร(2545). “พุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์.” เล่มหนึ่ง. หน้า 89-90.

อนันตจักรวาล นักวิทยาศาสตร์มีความคาดหวังมานานแล้วว่า อยากจะมีทฤษฎีสรรพสิ่ง (Theory of Everything) ซึ่งสามารถอธิบายทุกสิ่งทุกอย่างได้ตั้งแต่อนุภาคขนาดเล็กในระดับนาโนเมตรจนถึงสิ่งที่ใหญ่อย่างจักรวาล แต่ในปัจจุบันก็ยังไมอาจจะคิดทฤษฎีนี้ขึ้นมาได้ สาเหตุสำคัญที่ยังไม่ค้นพบเพราะนักวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่เน้นเรื่องวัตถุ ไม่ได้ศึกษาเรื่องจิตใจ อันเป็นกุญแจสำคัญที่จะไขประตูไปสู่การรู้แจ้งในสรรพสิ่ง

10.6.1 พินิยามกับวิทยาศาสตร์

พินิยาม คือ กฎของสิ่งมีชีวิต หมายรวมถึงสิ่งมีชีวิตทั้งหมดทั้งพืช สัตว์ และมนุษย์ แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะมนุษย์กับสัตว์เท่านั้น โดยจะเปรียบเทียบถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์และสัตว์ระหว่างวิทยาศาสตร์กับคำสอนในพระไตรปิฎก

คำสอนในพระไตรปิฎกกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า มนุษย์ยุคแรกจุติมาจากพรหมโลกลงมาอาศัยอยู่บนโลกใบนี้ ยุคแรกๆ นั้นทั้งมนุษย์และสิ่งแวดลอมอยู่ในสภาพที่ดี ต่อมาก็เลวที่มีอยู่ในใจมนุษย์บีบบังคับให้มนุษย์ทำผิดศีลธรรม ทำให้ตัวมนุษย์เองและสิ่งแวดลอมเสื่อมลงมาเรื่อยๆ และที่สำคัญการที่มนุษย์ไม่รักษาศีล 5 หรือ กุศลกรรมบถ 10 ซึ่งเป็นมนุษยธรรมคือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์นั้น เป็นเหตุให้มนุษย์ผู้นั้นไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานหลังจากตายจากชาตินั้นไปแล้ว

หลักคำสอนในพระไตรปิฎกจึงระบุชัดเจนว่า สัตว์ คือ อดีตมนุษย์ที่ไม่ดำรงอยู่ในมนุษยธรรม มนุษย์ไม่ได้วิวัฒนาการมาจากสัตว์ดัง “ทฤษฎีวิวัฒนาการ” ของชาร์ลส์ ดาร์วิน แต่สัตว์ต่างหากที่เสื่อมถอยลงมาจากการเป็นมนุษย์

จริงๆ แล้วผลการวิจัยเรื่อง “จีโนม” ของนักวิทยาศาสตร์ก็มีข้อสังเกตบางประการที่ชี้ให้เห็นว่า จุดเริ่มต้นของสรรพสัตว์ทั้งหลายน่าจะมาจากแหล่งเดียวกันคือมนุษย์ ต่อมาจึงค่อยๆ ฝ่าเหล่ากันออกไปเป็นสัตว์ชนิดต่างๆ

จีโนม(Genome)ความใกล้เคียงกันของมนุษย์และสัตว์

จากการถอดรหัสจีโนมของมนุษย์เปรียบเทียบกับของสัตว์ทำให้นักวิทยาศาสตร์ได้ค้นพบว่า จีโนมของมนุษย์และสัตว์มีความใกล้เคียงกันมาก โดยเฉพาะสัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนม ลิซ่า สต๊ปส์ (Lisa Stubbs)¹ กล่าวว่า มนุษย์และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมโดยส่วนใหญ่หรือทั้งหมด เช่น หู สุนัข แมว กระต่าย และ ลิง เป็นต้น มีจำนวน DNA ในจีโนมโดยประมาณเท่าๆ กันคือประมาณ 3,000 ล้านคู่เบส การที่จำนวน DNA เท่าๆ กันนี้ชี้ให้เห็นว่า สัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนม

ทั้งหมดมีจำนวนยีนโดยประมาณเท่าๆ กันด้วย เมื่อนำยีนมนุษย์กับยีนหนูมาเปรียบเทียบกัน ยีนต่อยีนพบว่า มีความคล้ายคลึงกันมาก ลิซ่า สตัปส์ กล่าวว่า ส่วนที่แตกต่างกันระหว่างยีนหนูกับยีนมนุษย์ไม่น่าจะเกิน 1% โดยต่างกันที่โครงสร้างและการผลิตโปรตีนของยีน ไม่ได้ต่างกันที่จำนวนยีน ส่วนที่แตกต่างกันนี้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดลักษณะเฉพาะของหนูและของมนุษย์ ส่วนผลการเปรียบเทียบยีนมนุษย์กับยีนของลิงชนิดที่ไม่มีหาง (apes) คือ ชิมแพนซี, กอริลล่า และ อูรังอุตัง ก็พบว่ามีความคล้ายคลึงกันถึง 95% - 98% ที่เดียว²

ผลการศึกษาของ ลิซ่า สตัปส์ สอดคล้องกับงานวิจัยของคณะวิจัยจากสถาบันวิจัยจีโนมมนุษย์แห่งชาติ (NHGRI) และมหาวิทยาลัยหลายแห่ง ซึ่งร่วมกันเปรียบเทียบสายดีเอ็นเอของมนุษย์กับลิงชิมแปนซี ลิงบาบูน แมว สุนัข วัว หมู หนูบ้าน หนูตัวเล็ก ไก่ ปลาหมึก และปลาฟิเฟอร์อีก 2 สายพันธุ์ โดย ดร.อีริค กรีน ผู้อำนวยการเอ็นเอชจีอาร์ไอ และหัวหน้าคณะวิจัย กล่าวว่า ผลที่ได้นำมาซึ่งหลักฐานชี้ชัดว่า มนุษย์มีความใกล้ชิดกับหนูมากกว่าสัตว์กินเนื้ออย่างสุนัข และ แมว เป็นต้น³

ด้วยความที่ยีนและดีเอ็นเอของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมชนิดต่างๆ มีความคล้ายคลึงกับคนมากนี้เอง นักวิทยาศาสตร์จึงพยายามถอดรหัสดีเอ็นเอของสัตว์เหล่านี้ออกมาเพื่อเป็นต้นแบบในการศึกษาการเกิดโรคในมนุษย์ เช่น เมื่อปลายปี พ.ศ.2550 นักวิจัยแห่งมหาวิทยาลัยมิสซูรี สหรัฐอเมริกาได้ถอดรหัสดีเอ็นเอของแมวสำเร็จ โครงการนี้ช่วยให้เข้าใจการเจ็บป่วยในแมวกว่า 200 รูปแบบ ซึ่งคล้ายคลึงกับโรคที่เกิดกับมนุษย์ เช่น ตาบอด โรคเอดส์ เป็นต้น⁴ ก่อนหน้านั้นนักวิทยาศาสตร์สหรัฐอเมริกาก็ประสบความสำเร็จในการถอดรหัสดีเอ็นเอของสุนัขมาแล้ว โดยพบว่า สาเหตุการเสียชีวิตของสุนัขส่วนใหญ่ มาจากโรคมะเร็งชนิดต่างๆ ซึ่งมีความใกล้เคียงกับโรคมะเร็งในมนุษย์⁵

ทฤษฎีวิวัฒนาการของ ชาร์ลส์ ดาร์วิน กล่าวไว้ว่า “มนุษย์วิวัฒนาการมาจากลิงใหญ่” และนักวิทยาศาสตร์โดยมากในปัจจุบันก็เชื่อเช่นนั้น แต่จากผลการถอดรหัสจีโนมของสัตว์

¹ นักวิทยาศาสตร์จากห้องปฏิบัติการแห่งชาติลอเรนซ์ ลิเวอร์มอร์ [Lawrence Livermore National Laboratory : LLNL] ในแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา

² Lisa Stubbs (2008). “How closely related are mice and humans? How many genes are the same?” [Online]

³ Eric D. Green (2003). “Pioneering Study Compares 13 Vertebrate Genomes.” [Online]

⁴ ผู้จัดการ (2550). “ถอดดีเอ็นเอน้องเหมียว ต้นแบบรักษาโรคในคน.” [ออนไลน์]

⁵ ไทยรัฐ (2548). “ถอดรหัสพันธุกรรมหมาได้ เพื่อรักษาสุขภาพมนุษย์.” [ออนไลน์].

เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมชนิดต่างๆ แล้วพบว่า ไม่ใช่เฉพาะลิงเท่านั้นที่มีจีโนมใกล้เคียงกับมนุษย์ แต่สัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมจำนวนมากหรือเกือบทั้งหมดทีเดียวที่มีจีโนมใกล้เคียงกับมนุษย์แม้แต่หนู แมว สุนัข เป็นต้น สัตว์เหล่านี้มี 4 ขา แต่มนุษย์มีเพียง 2 ขา และรูปร่างหน้าตาโดยรวมก็ต่างกันมาก แต่ทำไมจีโนมกลับคล้ายคลึงกัน จนสามารถศึกษาปัจจัยการเกิดโรคในสัตว์เหล่านี้แล้วนำมาใช้กับการรักษาโรคในมนุษย์ได้ คำถามนี้นักวิทยาศาสตร์เองก็ยังไม่ตอบไม่ได้ แต่คำตอบมีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกกว่า 2,500 ปีแล้วว่า จริงๆ แล้วสัตว์เหล่านี้แต่เดิมเป็นมนุษย์แต่เพราะไม่รักษามนุษยธรรมคือศีล 5 จึงทำให้ร่างกายเสื่อมถอยลงจนต้องไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานในภพชาติต่อไป

สำหรับประเด็น “การผ่าเหล่า” หรือ การแปรผัน (Mutation) ของบรรดาลูกหลานของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งทำให้รูปร่างและพฤติกรรมแตกต่างไปจากบรรพบุรุษนั้น ทฤษฎีวิวัฒนาการไม่อาจจะให้คำตอบได้ว่าทำไมการผ่าเหล่าจึงเกิดขึ้นแต่ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีคำตอบในเรื่องนี้ว่า เกิดจากวิบากกรรมหรือเป็นไปตามกฎกรรมนิยาม พ่อแม่ที่มีรูปร่างสมบูรณ์อาจจะมีลูกที่พิการได้หากลูกเคยทำบาปกรรมไว้หรือนักศึกษาอาจจะเคยได้ยินข่าวที่ว่าบางกรณีพ่อและแม่เป็นหมอทั้งคู่แต่ลูกที่คลอดออกมากลับปัญญาอ่อน อันนี้ก็เกิดจากบาปกรรมที่ลูกเคยทำไว้เช่นกัน ในทางตรงข้ามพ่อแม่ที่มีร่างกายพิการ แต่ลูกที่คลอดออกมาไม่จำเป็นต้องพิการเหมือนกับพ่อแม่หากไม่ได้ทำบาปกรรมเอาไว้

จริงๆ แล้วคำสอนในพระไตรปิฎกไม่ขัดแย้งกับทฤษฎีวิวัฒนาการที่ว่าสิ่งมีชีวิตมีวิวัฒนาการ มีการผ่าเหล่า แต่แตกต่างในการมองกรอบใหญ่ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพบว่า สัตว์คืออดีตมนุษย์ ไม่ใช่มนุษย์วิวัฒนาการมาจากสัตว์ แต่ในประเด็นที่ว่า สัตว์โลกมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมนั้นบางอย่างสอดคล้องกัน ชาร์ลส์ ดาร์วิน ค้นพบว่า สัตว์ต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในยุคก่อนๆ ต่อมาเมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป สัตว์เหล่านั้นก็ต้องปรับตัวตามเพื่อความอยู่รอด สัตว์ชนิดไหนที่ปรับตัวไม่ได้ก็ต้องสูญพันธุ์ไป เช่น ไดโนเสาร์ เป็นต้น ในปัจจุบันมีแต่ตะกวดและกิ้งก่า ซึ่งมีรูปลักษณ์คล้ายไดโนเสาร์แต่ตัวเล็กกว่ามาก

ในพระไตรปิฎกมีการบันทึกไว้ว่า ในยุคก่อนๆ นั้นมนุษย์ตัวสูงใหญ่ ยุคต่อมาความสูงของมนุษย์ก็ค่อยๆ ลดลงเรื่อยๆ ดังที่ปรากฏในพุทธวงศ์เรื่องความสูงของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ พระวิปัสสีพุทธเจ้ามีพระสรีระสูง 80 ศอก, พระสิขีพุทธเจ้ามีพระสรีระสูง 70 ศอก พระเวสสภูพุทธเจ้ามีพระสรีระสูง 60 ศอก, พระกกุสันธพุทธเจ้ามีพระสรีระสูง 40 ศอก พระโกนาคมพุทธเจ้ามีพระสรีระสูง 30 ศอก, พระกัสสปพุทธเจ้ามีพระสรีระสูง 20 ศอก และพระสมณโคดมพุทธเจ้ามีพระสรีระสูง 16 ศอก เป็นต้น

ถ้าหาก 1 ศอกมีความยาวประมาณ 50 เซนติเมตร เพราะฉะนั้นพระวิปัสสีพุทธเจ้า ซึ่งมีพระสรีระสูง 80 ศอก ก็จะสูงประมาณ 40 เมตรทีเดียว และมนุษย์ในยุคของพระองค์ก็มีความสูงประมาณนี้หรือน้อยกว่านี้ไม่มาก เมื่อเทียบกับมนุษย์ในปัจจุบันแล้วจึงไม่อาจจะเทียบกันได้ แม้แต่คนที่สูงที่สุดในโลกตามทีบันทึกไว้ในกินเนสส์บุ๊ก คือ นายลีโอนิด สัตตนิค ชาวยูเครน ก็มีความสูงเพียง 2.57 เมตรเท่านั้น

จะเห็นว่าความสูงของมนุษย์ลดลงมาเรื่อยๆ รวมทั้งอายุก็ลดลงด้วยเช่นกัน สมัยพระวิปัสสีพุทธเจ้าคนมีอายุถึง 80,000 ปี แล้วค่อยๆ ลดลงมาเรื่อยๆ จนถึงสมัยพระสมณโคตม-พุทธเจ้าเหลือแค่ 100 ปี และในปัจจุบันอายุเฉลี่ยของมนุษย์เหลือแค่ 75 ปีเท่านั้น นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมก็เสื่อมลงด้วย อาหารเหลือน้อยลง คุณภาพอาหารก็ต่ำลง ป่าไม้ลดลง สัตว์ป่าสูญพันธุ์ไปจำนวนมาก และปัจจุบันปัญหาโลกร้อนก็เป็นปัญหาที่นักวิทยาศาสตร์ทั่วโลกกำลังวิตกกังวลอยู่ ความเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อมที่กล่าวมานี้ ถือว่าสอดคล้องกับทฤษฎีวิวัฒนาการของชาร์ลส์ ดาร์วิน แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมลงไม่ใช่เจริญขึ้น

10.6.2 อุดุนิยามกับวิทยาศาสตร์

เรื่องอุดุนิยามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระไตรปิฎก อันเกี่ยวกับเรื่องจักรวาลโลกธาตุ และภพภูมิต่างๆ เป็นต้น มีกล่าวไว้แล้วในวิชาต่างๆ โดยเฉพาะวิชาจักรวาลวิทยา นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาบางส่วนอยู่ในวิชาสมาธิ 8 และ วิชากฎแห่งกรรม เป็นต้น สำหรับวิชานี้จะไม่กล่าวในรายละเอียดถึงเรื่องนี้อีก แต่จะนำความรู้จากที่นักศึกษาได้เรียนผ่านมาแล้วนั้น มาเปรียบเทียบกับวิทยาศาสตร์ดังนี้

1) เปรียบเทียบโลกธาตุกับเอกภพ

จากที่กล่าวถึงเรื่องเอกภพในทางวิทยาศาสตร์นั้นจะเห็นได้ว่ามีลักษณะหลายประการที่สอดคล้องกันกับโลกธาตุในพระไตรปิฎก เพราะโลกธาตุหมายถึง “กลุ่มของจักรวาล” ประกอบด้วยจักรวาลหลายๆ จักรวาลรวมตัวกันเป็นกลุ่มๆ หากมี 1,000 จักรวาล ก็เป็นโลกธาตุขนาดเล็ก หากมี 1 ล้านจักรวาล ก็เป็นโลกธาตุขนาดกลาง และถ้าเป็น 1 ล้านล้านจักรวาล ก็เป็นโลกธาตุขนาดใหญ่¹

ส่วนเอกภพนั้นก็เป็นที่รวมตัวกันของบรรดาแกแล็กซีต่างๆ เรียกว่า กระจุกกาแล็กซี (Cluster of galaxies) ซึ่งกระจุกกาแล็กซีนั้นก็มีมากมายและยังรวมกลุ่มกันเป็น ซูเปอร์คลัส-

¹ จูฬนิสูตร, อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต, มก. เล่ม 34 ข้อ 520 หน้า 431-433.

เตอร์ (Supercluster) เอกภพที่นักดาราศาสตร์สามารถสังเกตการณ์ได้ในปัจจุบันอยู่ภายในรัศมี 14,000 ล้านปีแสง โดยประกอบด้วย ซูเปอร์คลัสเตอร์ (Super Cluster) 270,000 กลุ่ม กระจุกกาแล็กซี (Cluster of galaxies) 500 ล้านกลุ่ม ประกอบด้วยกาแล็กซีทั้งหมดประมาณ 110,000 ล้านกาแล็กซี

“กาแล็กซี” ก็หมายถึง “จักรวาล” ในพระพุทธรูปศาสนานั้นเอง ในปัจจุบันนักดาราศาสตร์สามารถสังเกตการณ์จำนวนกาแล็กซีได้เพียง 110,000 ล้านกาแล็กซี หรือ เพียง 11% ของ 1 โลกธาตุขนาดใหญ่เท่านั้นเพราะ 1 โลกธาตุขนาดใหญ่มีทั้งหมด 1 ล้านล้านจักรวาล หรือ 1 ล้านล้านกาแล็กซีนั่นเอง

เมื่อ “เอกภพ” หมายถึง “โลกธาตุขนาดใหญ่” ในพระไตรปิฎก ด้วยเหตุนี้เอกภพจึงไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียวแต่มีจำนวนมากเพราะโลกธาตุในพระไตรปิฎกนั้นไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียวแต่มีคำว่า หมื่นโลกธาตุหรือแสนโลกธาตุ ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก¹ ซึ่งองค์ความรู้นี้สอดคล้องกับทฤษฎี เอกภพพองตัว (inflation theory) ของนักดาราศาสตร์กลุ่มหนึ่งที่กล่าวว่า เอกภพของเราไม่ได้เป็นหนึ่งเดียว แต่ยังมีเอกภพอื่นๆ อีกมากเป็น “พหุภพ (Multiverse)” เอกภพเปรียบเสมือนเกาะเล็กๆ หลายเกาะที่กระจายกันอยู่ในมหาสมุทร

อวกาศ ในทางดาราศาสตร์นั้นก็เปรียบได้กับ **อากาสธาตุ** หรือ อากาสะ ในพระไตรปิฎก เพราะหมายถึง **ที่ว่าง** เหมือนกัน และที่สำคัญ อากาสธาตุ นั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นหนึ่งในสิ่งที่มีที่สิ้นสุดที่สุดประการคือ “หมู่สัตว์, อากาสะ, อนันตจักรวาลและพระพุทธานุภาพ”² เมื่ออากาสธาตุหรือที่ว่างไม่มีที่สิ้นสุด จักรวาลซึ่งตั้งอยู่ในอากาสธาตุก็ไม่มีที่สิ้นสุดไปด้วย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสว่า อนันตจักรวาล และเมื่อจักรวาลไม่มีที่สิ้นสุด หมู่สัตว์ที่บังเกิดในจักรวาลเหล่านั้นจึงไม่มีที่สิ้นสุดไปด้วยเช่นกัน

2) คลื่นวิทยุกลับในกาแล็กซีทางช้างเผือก

นักดาราศาสตร์ค้นพบว่า มีแหล่งกำเนิดคลื่นวิทยุกระจายจากทิศต่างๆ ในท้องฟ้าทั่วไปหมดทั้งๆ ที่กาแล็กซีทางช้างเผือกของเรามีรูปร่างแบนคล้ายชิ้นแพนเค้ก ระบบสุริยะของเราอยู่ค่อนข้างกลางของกาแล็กซีลักษณะแบนแคบดังกล่าว ฉะนั้นเวลาเรามองออกไปก็将会เห็นดวงดาว “บริเวณขอบของกาแล็กซี” เป็นแถบทางช้างเผือกที่มีจำนวนดวงดาวมากกว่า “ด้าน

¹ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก, มก. เล่ม 22 ข้อ 325 หน้า 408-409.

² สุตตันตปิฎก ขุททกนิกายสุส อปทาน์ พุทธวงศ์ รตนจกมณกัณท์ ฉบับบาลี เล่ม 33 ข้อ 1 หน้า 414.

บนและล่างของกาแล็กซี” ดังนั้นแหล่งกำเนิดคลื่นวิทยุก็ควรจะมาจากบริเวณขอบของกาแล็กซีมากกว่าจากด้านบนหรือล่างของมันด้วย แต่เหตุใดแหล่งกำเนิดวิทยุที่ค้นพบจึงดูกระจัดกระจายทั่วท้องฟ้าไปหมด นักดาราศาสตร์ยังไม่อาจตอบคำถามนี้ได้

หากนักดาราศาสตร์เหล่านี้ได้ศึกษาโครงสร้างจักรวาลในพระไตรปิฎกแล้ว คงจะได้รับความกระจ่างมากขึ้นว่า จริงๆ แล้วในส่วนบนและล่างของจักรวาลหรือกาแล็กซีทุกกาแล็กซีนั้นประกอบด้วยภพภูมิต่างๆ อีกมากมายคือ ส่วนบนเป็นที่ตั้งของสวรรค์ และ พรหมโลก ส่วนล่างเป็นที่ตั้งของอบายภูมิ ได้แก่ เปต อสุรกาย และนรก 456 ชุม ซึ่งภพภูมิเหล่านี้เป็นที่อาศัยของสิ่งมีชีวิตคล้ายๆ กับโลกมนุษย์เพียงแต่เป็น “ธาตุละเอียด” มองไม่เห็นด้วยตาเนื้อ ข้อมูลเหล่านี้เป็นสิ่งที่นักดาราศาสตร์โดยส่วนใหญ่ไม่ทราบ จึงทำให้การศึกษาจักรวาลเป็นไปอย่างยากลำบากเพราะข้อมูลไม่ครบ ถ้าพวกเขาเข้าถึงความมีอยู่ของธาตุละเอียดเหล่านี้ ก็จะเป็นข้อมูลประกอบการพิสูจน์ที่มาของคลื่นวิทยุเหล่านั้นต่อไป

นอกจากภพภูมิละเอียดที่ตั้งอยู่ส่วนบนและส่วนล่างของกาแล็กซีแล้ว ในโลกมนุษย์ของเราเองก็ยังมีภพภูมิละเอียดซ้อนอยู่เหมือนกัน เช่น ภพของชาวลับแล, ภพของภูมมเทวา, รุกขเทวา, อากาศเทวา และภพของพวกสัมภเวสีหรือผีแสงต่างๆ เป็นต้น หากถามว่าเพราะเหตุใดภพภูมิต่างๆ จึงซ้อนทับกันอยู่ในโลกของเราได้ คำถามนี้ตอบได้ว่าภพที่ซ้อนกันนี้มีความละเอียดต่างกันจึงซ้อนกันได้เปรียบเสมือนคลื่นวิทยุหรือโทรทัศน์ที่มีความถี่ต่างกันสามารถอยู่รวมกันในโลกได้ อยู่รวมกันในบ้านของเราได้โดยไม่ปนกัน เมื่อเราหมุนเครื่องรับวิทยุหรือโทรทัศน์ให้ตรงกับคลื่นที่เราต้องการ ก็สามารถเปิดรับชมรายการต่างๆ ที่ส่งมากับคลื่นนั้นๆ ได้โดยที่คลื่นความถี่อื่นๆ ไม่แทรก

3) ความสอดคล้องกันเรื่องเวลา

จากการเสนอทฤษฎีสัมพันธภาพทั่วไปของไอน์สไตน์ใน ค.ศ.1915 (พ.ศ.2458) ทำให้วงการวิทยาศาสตร์รู้ความจริงว่า เวลาในตำแหน่งต่างๆ ของจักรวาลและเอกภพไม่เท่ากัน ซึ่งความจริงเรื่องเวลานี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้กว่า 2,500 ปีแล้วว่า เวลาแต่ละภพภูมิไม่เท่ากัน เวลาบนสวรรค์ เวลาในมหานรก และเวลาบนโลกมนุษย์เป็นต้นไม่เท่ากัน โดยเฉพาะเวลาในมหานรคนั้นจะช้ากว่าเวลาบนโลกมนุษย์มากหลายล้านเท่าดังตารางต่อไปนี้

มีผู้อธิบายเรื่องความไม่เท่ากันของเวลาในแต่ละภพภูมิทั้ง 31 ภพ ไว้ที่น่าสนใจว่า ถ้าเปรียบภพภูมิเป็นอาคารสูง อาคารนี้จะมี 31 ชั้น อาคารนี้จะมีตสนิปปาทั้งอาคาร มีเพียงดาตฟ้าซึ่งสว่างไสวเปรียบเสมือนนิพพาน นาฬิกาในแต่ละชั้นก็เดินด้วยความเร็วไม่เท่ากัน

สัตว์ทั้งหลายจะเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในอาคารถีนี้ ชั้นล่างสุดเป็นสัตว์นรก ชั้นที่สองเป็นอสุรกาย ชั้นที่สามเป็นเปรต ชั้นที่สี่เป็นสัตว์ดิรัจฉาน ชั้นที่ห้าเป็นมนุษย์ ชั้นที่ 6-11 เป็นชั้นเทวดา ชั้นที่ 12-27 เป็นชั้นของรูปพรหม และชั้นที่ 28-31 เป็นชั้นอรุปรพรหม¹

มหานรก	1 วันนรก , ปีมนุษย์	เวลาช้ากว่าโลกมนุษย์
ขุมที่ 1 ลัญชีวมหานรก	1 วันนรก = 9 ล้านปีมนุษย์	3,285 ล้านเท่า
ขุมที่ 2 กาฬสุตตมahanรก	1 วันนรก = 36 ล้านปีมนุษย์	13,140 ล้านเท่า
ขุมที่ 3 ลังฆาฏมahanรก	1 วันนรก = 144 ล้านปีมนุษย์	52,560 ล้านเท่า
ขุมที่ 4 โรรัมมahanรก	1 วันนรก = 576 ล้านปีมนุษย์	210,240 ล้านเท่า
ขุมที่ 5 มหาโรรัมมahanรก	1 วันนรก = 2,304 ล้านปีมนุษย์	840,960 ล้านเท่า
ขุมที่ 6 ตาปมahanรก	1 วันนรก = 9,216 ล้านปีมนุษย์	3,363,840 ล้านเท่า
ขุมที่ 7, 8 มหาตาปมahanรก และ อเวจีมahanรกนั้น เวลาจะช้ากว่าเวลาบนโลกมนุษย์มากจนไม่อาจจะคำนวณเปรียบเทียบกันได้		

เวลาในหลุมดำกับเวลาในมหานรก

จากที่กล่าวแล้วว่าความแตกต่างของเวลาบริเวณใกล้หลุมดำ (Black hole) กับบริเวณอื่นๆ จะสูงมาก เพราะหลุมดำมีมวลสูงมากเป็นผลให้ความโน้มถ่วงสูง จึงทำให้เวลา เดินช้าลง จากที่ศาสตราจารย์ ดร.ไพรัช ธัชยพงษ์ กล่าวว่า หากหลุมดำมีมวล 10 เท่าของดวงอาทิตย์ เวลาที่อยู่นอกเส้นขอบฟ้าเหตุการณ์ของหลุมดำเพียง 1 เซนติเมตร จะเดินช้าถึง 6 ล้านเท่าของเวลาที่อยู่ห่างไกลออกไปนอกบริเวณเส้นขอบฟ้าเหตุการณ์ดังกล่าว

นักดาราศาสตร์ค้นพบว่าบริเวณใจกลางกาแล็กซีทางช้างเผือกและใจกลางกาแล็กซีอื่นๆ มีหลุมดำขนาดใหญ่ที่มีมวลมหาศาลอยู่ แต่ยังไม่สามารถระบุมวลได้แน่ชัด หากนำค่าประมาณของมวลหลุมดำที่สตีเฟน ฮอว์กิงกล่าวไว้ คือ 1 แสนเท่าของดวงอาทิตย์มาคำนวณความต่างของเวลาบริเวณใกล้หลุมดำกับบริเวณที่ห่างไกลออกไปจะพบว่า เวลาที่อยู่นอกเส้น

¹ สม สุจิรา (2550). “ไอน์สไตน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น.” หน้า 93.

ขอบฟ้าเหตุการณ์ ของหลุมดำเพียง 1 เซนติเมตร จะเดินช้าถึง 60,000 ล้านเท่าของเวลาบริเวณที่อยู่ห่างไกลออกไป เช่น เวลาบนโลกมนุษย์ เป็นต้น

หลุมดำใจกลางกาแล็กซีคืออะไรกันแน่ ทำไมจึงมีมวลมากขนาดนั้น และทำไมเวลาในหลุมดำจึงเดินช้าขนาดนั้น ถ้าลองนำมาเปรียบเทียบกับคำสอนในพระไตรปิฎกแล้วทำให้ได้ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ บริเวณแกนกลางด้านล่างของกาแล็กซีทางช้างเผือกนั้น เป็นที่ตั้งของอบายภูมิ ได้แก่ ภูมิของเปรต อสุรกาย และ มหานรก 8 ชุม โดยเฉพาะมหานรกเป็นภพภูมิที่มีแต่ความมืดมิด และที่สำคัญเวลาในมหานรกแต่ละชุมเดินช้ากว่าเวลาในโลกมนุษย์หลายล้านเท่าดังตารางข้างต้น แต่สิ่งนี้ก็ยังเป็นเพียงข้อสังเกตที่ต้องศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมกันต่อไป หากนักดาราศาสตร์สามารถระบุข้อมูลเกี่ยวกับหลุมดำได้ชัดกว่านี้ ก็จะสามารถนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกันได้อย่างละเอียดและชัดเจนมากขึ้น

4) ความเร็วของแสงกับความเร็วของจิต

จากที่กล่าวถึงทฤษฎีสัมพัทธภาพเฉพาะของไอน์สไตน์ที่ว่า ไม่มีสิ่งใดในโลกสามารถเคลื่อนที่ด้วยความเร็วแสงหรือเร็วกว่าแสงได้ ความเชื่อนี้คงต้องเปลี่ยนแปลงไปหากนักวิทยาศาสตร์ได้ศึกษาและทดลองพิสูจน์เรื่อง “จิต” ในพระไตรปิฎก เขาจะรู้ว่าจริง ๆ แล้วจิตเคลื่อนที่เร็วกว่าแสงมากๆ อย่างที่จะเทียบกันไม่ได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราย่อมไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เปลี่ยนแปลงได้เร็วเหมือนจิต จิตเปลี่ยนแปลงได้เร็วเท่าใดนั้น แม้จะอุปมา ก็กระทำได้มิใช่ง่าย”¹

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพุทธสาวกที่ทรงอภิญญานั้น ได้ฝึกจิตของตนจนชำนาญสามารถแสดงปาฏิหาริย์ต่างๆ ด้วยอำนาจจิตได้ สามารถเดินทางไปไหนมาไหนอย่างรวดเร็วได้ด้วยอำนาจจิต มีบันทึกไว้มากมายในพระไตรปิฎกว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกเหล่านี้สามารถ “หายตัว” จากที่หนึ่งไปปรากฏในที่อันไกลแสนไกลด้วยความเร็วดุจบุรุษที่มีกำลังพึงเหยียดแขนที่คู้หรือพึงคู้แขนที่เหยียดฉะนั้น

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ในพรหมนิมิตตนิคสูตรว่า สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่โคนต้นรังใหญ่ในสุภควัน ใกล้เมืองอุกกัฏฐา สมัยนั้น พกพรหม มีความคิดว่า พรหมสถานนี้เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง แข็งแรง มีความไม่เคลื่อนเป็นธรรมดา... ครั้นนั้น เรารู้ความคิดของพกพรหมด้วยใจแล้ว จึงหายจากโคนต้นรังใหญ่ ไปปรากฏในพรหมโลกนั้น เปรียบเหมือนบุรุษที่มีกำลังพึงเหยียดแขนที่

¹ อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต, มก. เล่ม 32 ข้อ 49 หน้า 95.

คู่ หรือ ฟังคู่แซนที่เหยียดจะนั้น¹ ในโมคคัลลานสูตรบันทึกไว้ว่า ครึ่งหนึ่งพระมหาโมคคัลลานะต้องการจะไปสนทนารธรรมกับติสสพรม จึงได้หายจากพระวิหารเชตวันไปปรากฏในพรหมโลกเปรียบเหมือนบุรุษผู้มีกำลังฟังเหยียดแซนที่คู่ หรือฟังคู่แซนที่เหยียดจะนั้น²

การหายตัวจากโลกมนุษย์ซึ่งอยู่ในกามภพแล้วไปปรากฏที่พรหมโลกซึ่งเป็นรูปภพด้วยระยะเวลาเพียงแค่ “เหยียดแซนที่คู่ หรือ คู่แซนที่เหยียด” นั้นถือว่ารวดเร็วมากคือ ประมาณ 1 วินาทีเท่านั้น ความเร็วในระดับนี้ถือว่าเร็วกว่าแสงอย่างเทียบกันไม่ได้ เพราะเราทราบกันดีว่าแสงใช้เวลาประมาณ 8 นาที ในการเดินทางจากดวงอาทิตย์ซึ่งอยู่ในกามภพเหมือนกันมายังโลกของเรา และแสงต้องใช้เวลาในการเดินทางจากดวงอาทิตย์ไปยังดาวพลูโตซึ่งอยู่ในกามภพเช่นเดียวกันประมาณ 5 ชั่วโมง แต่การหายตัวด้วยความเร็วของจิตเพื่อไปยังพรหมโลกซึ่งอยู่ในรูปภพซึ่งไกลกว่ามากนั้นใช้นเวลาน้อยกว่ามาก

5) อะตอมคือปริมาณ ในอรรถกถาพระไตรปิฎก

ในคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีซึ่งเป็นอรรถกถาอธิบายความพระอภิธรรมปิฎก ได้บันทึกมาตราวัดขนาดในระดับต่างๆ ไว้ 14 ประการ คือ ปริมาณ, อณู, ตัซซารี, รตเรณู, ลิกขา, โอคา, ธิญญมาส, อังคุละ, วิทติ, รตนะ, ยัญฐิ, อุสกะ, คาวุต และ โยชน

โดยขนาด 1 ปริมาณ = 1 ใน 82,301,184 ส่วน ของเมล็ดข้าวเปลือก 1 เมล็ด³ (แบ่งเมล็ดข้าวเปลือกเป็น 82,301,184 ส่วน)

คณะกรรมการจัดทำหนังสือได้ทดลองวัดเมล็ดข้าวเปลือกที่มีอยู่ในเมืองไทยพบว่ามีความยาวหลายขนาด ตั้งแต่ 8 มิลลิเมตร, 8 มิลลิเมตรกว่าๆ, 8.5 มิลลิเมตร, 9 มิลลิเมตร, 10 มิลลิเมตร และ 11 มิลลิเมตร เมื่อนำเมล็ดข้าวเปลือกแต่ละขนาดมาหารด้วย 82,301,184 จะได้ขนาดของปริมาณต่างๆ กันดังนี้

$$1 \text{ ปริมาณ} = 0.80 \text{ ซม.} / 82,301,184 = 0.00000000972 \text{ ซม.} = 9.72 \times 10^{-9} \text{ ซม.}^*$$

$$1 \text{ ปริมาณ} = 0.85 \text{ ซม.} / 82,301,184 = 0.0000000103 \text{ ซม.} = 1.03 \times 10^{-8} \text{ ซม.}$$

$$1 \text{ ปริมาณ} = 0.90 \text{ ซม.} / 82,301,184 = 0.0000000109 \text{ ซม.} = 1.09 \times 10^{-8} \text{ ซม.}$$

¹ พรหมนิมิตตนิกสูตร, มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก, มก. เล่ม 19 ข้อ 552 หน้า 441.

² โมคคัลลานสูตร, อังคุตตรนิกาย จักกนิบาต, มก. เล่ม 36 ข้อ 305 หน้า 619.

³ สัมโมหวิโนทนี อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก วิภังค์, มก. เล่ม 78 หน้า 377-379.

* $9.72 \times 10^{-9} \text{ ซม.} = 9.72 / 10^9 = 9.72 / 1,000,000,000 = 0.00000000972 \text{ เซนติเมตร}$

$$1 \text{ ปริมาณ} = 1.00 \text{ ซม.} / 82,301,184 = 0.0000000121 \text{ ซม.} = 1.21 \times 10^{-8} \text{ ซม.}$$

$$1 \text{ ปริมาณ} = 1.10 \text{ ซม.} / 82,301,184 = 0.0000000133 \text{ ซม.} = 1.33 \times 10^{-8} \text{ ซม.}$$

ส่วนขนาดของ “อะตอม” ในทางวิทยาศาสตร์ที่กล่าวไว้ในบทที่ 3 นั้น มีขนาดเท่ากับ 1 อังสตรอม หรือ 2 อังสตรอม (1 อังสตรอม = 1 ใน 100 ล้านเซนติเมตร)

$$1 \text{ อังสตรอม} = 1/100,000,000 \text{ ซม.} = 0.00000001 \text{ ซม.} = 1.0 \times 10^{-8} \text{ ซม.}$$

$$2 \text{ อังสตรอม} = 2/100,000,000 \text{ ซม.} = 0.00000002 \text{ ซม.} = 2.0 \times 10^{-8} \text{ ซม.}$$

จะเห็นว่าขนาดของ 1 ปริมาณ ที่คำนวณได้จากเมล็ดข้าวเปลือกแต่ละขนาดนั้น มีขนาดอยู่ระหว่าง 1-2 อังสตรอม อันเป็นขนาดของอะตอมที่นักวิทยาศาสตร์เพิ่งค้นพบในปัจจุบัน และยิ่งกว่านั้นผลการคำนวณจากเมล็ดข้าวเปลือกบางขนาดพบว่า 1 ปริมาณ มีขนาดเล็กกว่า 1 อังสตรอมด้วยซ้ำไป กล่าวคือ เมื่อนำเมล็ดข้าวเปลือกขนาด 8 มิลลิเมตรมาหารด้วย 82,301,184 จะได้ขนาด 1 ปริมาณ = 0.00000000972 เซนติเมตร ซึ่งเล็กกว่าขนาดอะตอม 1 อังสตรอม ซึ่งมีขนาด 0.00000001 เซนติเมตร

นอกจากนี้ถ้านำเมล็ดข้าวเปลือกที่มีขนาดประมาณ 8.23 มิลลิเมตร (0.823 เซนติเมตร) มาหารด้วย 82,301,184 ส่วน จะได้ขนาดของ 1 ปริมาณ ที่มีค่าเกือบเท่ากับ อะตอมที่มีขนาด 1 อังสตรอมพอดีดังนี้

$$1 \text{ ปริมาณ} = 0.823 \text{ ซม.} / 82,301,184 = 0.00000000999 \text{ ซม.} = 0.999 \times 10^{-8} \text{ ซม.}$$

$$1 \text{ อังสตรอม} = 1 \text{ ซม.} / 100,000,000 = 0.00000001 \text{ ซม.} = 1.0 \times 10^{-8} \text{ ซม.}$$

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงความมหัศจรรย์ของคำสอนในพระพุทธศาสนาอย่างมาก ทั้งนี้เพราะขนาดของอะตอมนั้น นักวิทยาศาสตร์เพิ่งวัดได้เมื่อไม่นานมานี้เอง แต่ขนาดของปริมาณซึ่งกล่าวได้ว่ามีค่าเท่ากับขนาดของอะตอมพอดี มีบันทึกไว้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามาเป็นพันๆ ปีแล้ว

10.6.3 จิตตนิยามกับวิทยาศาสตร์

จิตตนิยาม (Psychic law) หมายถึง กฎการทำงานของจิตใจ พระพุทธศาสนาสอนว่าคนเราประกอบด้วยส่วนที่สำคัญ 2 ส่วน คือ ร่างกายและจิตใจ ในส่วนของจิตใจนั้นมีความสำคัญในฐานะเป็นผู้สั่งการทุกอย่างให้ร่างกายปฏิบัติตาม หากปราศจากจิตใจแล้วร่างกายนี้ก็ไม่สามารถตั้งอยู่ได้ เปรียบเหมือนเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ไม่มีโปรแกรมหรือ Software ก็ไม่สามารถทำงานได้

จิตใจกับสมองนั้นเป็นคนละอย่างกัน หากเปรียบแล้วสมองเป็นเหมือน Computer ส่วนใจเป็นเหมือน User สมองเป็นเหมือนหน้าตา คอยเป็นเครื่องมือของใจในการสั่งการส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ปัจจุบันยังมีนักวิทยาศาสตร์จำนวนไม่น้อยที่ เชื่อว่า จิตใจกับสมองเป็น อย่างเดียวกัน คำอธิบายที่เข้าใจได้ง่าย ๆ ที่ยืนยันว่า จิตใจเป็นคนละอย่างกับสมองคือ ในทาง วิทยาศาสตร์กล่าวว่า วงจรของการมองเห็นวัตถุเกิดจาก มีแสงไปกระทบวัตถุแล้วสะท้อนเข้า ตาของเรา จากนั้นแสงก็จะถูกแปลงเป็นพลังงานไฟฟ้าแล้วถูกส่งไปที่สมองเพื่อรับภาพนั้นและ ทำให้เกิดการเห็นภาพ ในทางวิทยาศาสตร์เชื่อว่าวงจรการมองเห็นจบแค่นั้น

แต่ในทางพุทธศาสตร์กล่าวว่า สัญญาณภาพจากสมองยังต้องเดินทางไปที่ใจซึ่งตั้งอยู่ ณ ศูนย์กลางกาย ฐานที่ 7 ก่อน จึงจะครบวงจรและเกิดการเห็นภาพได้ ถ้าหากไม่ส่งไปที่ใจก็ จะไม่เกิดการเห็นภาพ ประเด็นนี้ให้นักศึกษานึกถึงในบางครั้งที่เราเองกำลังมองไปในที่แห่ง ใดแห่งหนึ่งอยู่ และในขณะนั้นใจของเราก็ลอยคิดถึงเรื่องอื่นอยู่ เราก็มองไม่เห็นภาพที่เรา กำลัง มองอยู่นั้นหรือถึงเห็นก็ดูไม่รู้เรื่อง เพราะวงจรการมองเห็นไม่ครบ เนื่องจากใจเปิดช่องรับเรื่อง อื่นอยู่ หรือกรณีเห็นแต่ไม่รู้เรื่องก็เพราะใจถูกแบ่งออกไปทำงานอื่นจึงทำให้การมองเห็นไม่ สมบูรณ์ แม้ในตอนนั้นแสงเดินทางจากวัตถุมาเข้าตาและถูกแปลงเป็นสัญญาณส่งไปยังสมอง ก็ตาม

วงจรของการที่แสงส่งไปที่วัตถุแล้วสะท้อนมาเข้าตาเรา ประสาทตาจะเปลี่ยนคลื่น แสงให้เป็นพลังงานไฟฟ้า พลังงานนั้นจะถูกส่งไปตามเส้นประสาทเข้าสู่สมอง กระบวนการ ทั้งหมดนี้ในทางพุทธศาสนาจึงไม่จัดเป็นปรากฏการณ์ของจิตใจ หากแต่เป็นปรากฏการณ์ทาง สมอง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดนี้ดำเนินไปตามกฎพีชนิยาม ไม่ใช่จิตตนิยาม เปรียบเสมือน เมื่อเราถ่ายรูป แสงกระทบเข้าที่ตัวเราแล้วสะท้อนผ่านเลนส์เข้าสู่ฟิล์ม ไม่มีใครคิดว่ากล้องถ่ายรูป นั้นมองเห็นสิ่งที่มันถ่าย เลนส์ถ่ายรูปก็เหมือนตามนุษย์ ฟิล์มเทียบได้กับสมอง แสงจากวัตถุ ผ่าน เลนส์แล้วไปสิ้นสุดที่สมอง หากเราคิดว่าสมองสามารถเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ เราก็น่าจะเชื่อว่า ฟิล์มถ่ายรูปนั้นมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้เหมือนกัน

นักฟิสิกส์วิเคราะห์องค์ประกอบของคนแล้วไปสิ้นสุดลงที่อนุภาคพื้นฐาน เช่น อิเล็กตรอน โปรตรอน นิวตรอน นักชีววิทยาวิเคราะห์องค์ประกอบของมนุษย์ไปสิ้นสุดลงที่ เซลล์และจีโนม นักเคมีวิเคราะห์องค์ประกอบของมนุษย์แล้วไปสิ้นสุดลงที่ธาตุไม่กี่ชนิด ข้อสรุปเหล่านี้ยิ่งทำให้นักวิทยาศาสตร์เหล่านั้นงุนงงหนักไปยิ่งขึ้น เพราะไม่อาจตอบตนเองได้ว่า กลุ่มอนุภาคเหล่านี้ กลุ่มเซลล์เหล่านี้ กลุ่มธาตุเหล่านี้ ร้องให้ หัวเราะ ดีใจ เสียใจ มีความอ่อน

ไหวทางอารมณ์ มีความอึดเหนี่ยว รู้จักเกลียด รู้จักโกรธ รู้จักเสียสละ รู้จักทนในศักดิ์ศรีได้
อย่างไรเพราะเขาไม่เชื่อเรื่องจิตใจนั่นเอง

วิลสัน กล่าวว่า พฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์วางอยู่บนรากฐานทางยีน (genetic foundation) กล่าวคือ พฤติกรรมของมนุษย์ถูกกำหนดโดยยีนบางอย่าง ยีนนี้เฝ้าพันธุ์ที่ใกล้ชิดกันจะมีเหมือนกัน นอกจากยีนนี้มนุษย์ยังมียีนอีกส่วนหนึ่งที่เป็นของมีเฉพาะพิเศษในตัวมนุษย์เท่านั้น เช่น นายเขียวให้เงินขอทาน การกระทำนี้ถูกกำหนดโดยยีนพิเศษนี้ ส่วนการที่นายเขียวชอบเลี้ยงสัตว์ถูกกำหนดโดยยีนทั่วไปซึ่งแม้สัตว์ก็มียีนแบบนี้เช่นกัน

ปรากฏการณ์ของจิตใจทุกอย่างในทัศนะของนักชีววิทยาสามารถทอนลงเป็นปรากฏการณ์ทางสสารได้หมด ความรัก ความโลภ ความโกรธ ความเสียสละ สามารถอธิบายได้ด้วยโครงสร้างทางชีววิทยาภายในตัวมนุษย์ โดยไม่จำเป็นต้องโยงไปถึงเรื่องที่ไม่สามารถตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัสเช่น เรื่องจิตใจ หรือเรื่องวิญญาณดังที่ศาสนาต่างๆ กระทำกัน

หากว่านายเขียวทำดีเพราะถูกยีนบังคับนายเขียวก็ไม่น่าจะได้รับการสรรเสริญ ที่เรายกย่องคนดีเพราะเราคิดว่าการทำดีนั้นเป็นไปโดยไม่มีอะไรบังคับ ดังนั้นแนวคิดที่ว่า การทำดีของมนุษย์เกิดจากอำนาจของยีนจึงเป็นแนวคิดที่กำลังบอกเราว่า ในความเป็นจริงไม่มีใครดีใครเลว¹ คนอย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระโพธิสัตว์ทั้งหลายอุทิศตัวแก่มนุษยชาติเพราะยีนในตัวท่านเหล่านั้นบ่งการ เรื่องดังกล่าวนี้วิทยาศาสตร์ไม่อาจยอมรับได้

สายลับพลังจิตของสหรัฐอเมริกาและโซเวียต

ไม่ว่าจะมีนักวิทยาศาสตร์จำนวนมากเท่าไรที่ยังไม่เชื่อเรื่องการเมืองจิตก็ตาม แต่มีสิ่งหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกาและโซเวียตในยุคสงครามเย็น คือ หน่วยสายลับพลังจิต (Psychic Spies) หน่วยนี้ยืนยันได้เป็นอย่างดีว่า 2 ประเทศยักษ์ใหญ่ซึ่งมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สุดในโลกในขณะนั้น ให้ความสนใจและให้ความสำคัญในเรื่องจิตอย่างมากถึงกับตั้งหน่วยงานนี้ขึ้นมา

โดยเมื่อถึงจุดสูงสุดของสงครามเย็น รัฐบาลสหรัฐอเมริกาสืบรู้การค้นคว้าพลังจิตของกองทัพโซเวียต กองทัพบกสหรัฐอเมริกาจึงตั้งหน่วยสายลับพลังจิตของตนเองขึ้นด้วย เจ้าหน้าที่ในหน่วยนี้ใช้เทคนิคการมองทางจิต เพื่อล่วงรู้เป้าหมายที่ห่างไกลออกไปนับพันๆ ไมล์ ผลการทำงานของหน่วยนี้ประสบความสำเร็จหลายครั้งแม้จะไม่ทุกครั้ง เช่น เมื่อนายพลจัตวา เจมโตะเซีย ถูกจับเป็นตัวประกัน โดยผู้ก่อการร้ายอิตาลี พันจ่าเอกโจเซฟ แม็คโมนาเกิล ล่วงรู้ที่

¹ สมภาร พรหมทา(2540). “พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์.” หน้า 136,185,186,189.

อยู่ของเขาด้วยจิต, เป็นเวลานานก่อนที่จะเครื่องบินรบไฮเทคของสหรัฐอเมริกาจะถูกเปิดเผยจำลอง เอก เมวริล ไรลี สามารถวาดรูปของเครื่องบินทิ้งระเบิด stealth B2 นั้นออกมาได้ และไม่กี่ ชั่วโมงก่อนการทำลายเรือรบสตาร์คในทะเลดำรัสเซีย ร้อยเอกพอลสมิธ มองเห็นโศกนาฏกรรม การตาย กลางทะเล ไม่มีคำอธิบายทางวิทยาศาสตร์ในผลลัพธ์ที่ประหลาดนี้ ว่าการมองทางจิต ของคนปกติธรรมดาทำอะไร

เพื่อให้งานมองทางจิตสามารถอธิบายได้ด้วยวิทยาศาสตร์ในปี ค.ศ.1976(พ.ศ.2519) กองทัพอากาศสหรัฐอเมริกา จึงขอให้ เดล แกรฟ (Dale Graff) ซึ่งทำงานเป็นวิศวกรการบิน พลเรือนที่ฐานทัพอากาศ ไรท์แพทเทิร์น ในรัฐโอไฮโอ ทำวิจัยเรื่องการมองทางจิต เพื่อดูว่าจะ ใช้ค้นหา เครื่องบิน นักบิน หรือ ตัวประกันที่หายไปได้จริงหรือไม่ แกรฟจึงเดินทางไปทำวิจัยที่ สถาบันค้นคว้าสแตนฟอร์ดในแคลิฟอร์เนียเหนือ ซึ่งสถาบันแห่งนี้ประสบความสำเร็จหลายครั้ง ในการมองหาทางจิตแบบควบคุมในห้องทดลองให้กับ CIA จากการวิจัยของแกรฟทำให้เขาได้ ข้อสรุปว่ามีความเป็นไปได้ที่การมองทางจิตสามารถค้นหาวัตถุที่หายไป

แม้แต่อดีตประธานาธิบดี จิมมี คาร์เตอร์ ก็ยังรู้สึกทึ่งกับเรื่องการมองทางจิตเช่น เดียวกัน โดยในปี ค.ศ.1978(พ.ศ.2521) เครื่องบินไฮเทคลับสุดยอดของโซเวียตตกลงที่ ประเทศซารี (ZAIRE) หรือสาธารณรัฐประชาธิปไตยคองโก สหรัฐอเมริกาต้องการหาเส้นทาง เจอก่อนพวกโซเวียต หลังจากที่ CIA ล้มเหลวในการหาซากเครื่องบินลำนั้น สายลับพลังจิตจึง ถูกเรียกใช้งาน สายลับพลังจิตถูกขอให้ศึกษารูปภาพเครื่องบินโซเวียต TU22 หลายชั่วโมงให้หลัง เครื่องบินก็ถูกค้นพบ ในรัศมีไม่กี่ไมล์จากบริเวณพื้นที่ซึ่งชี้มาโดยผู้มองทางจิตของกองทัพอากาศของเดล แกรฟ เหตุการณ์นี้ทำให้จิมมี คาร์เตอร์ ถึงกับกล่าวว่า “ไม่เพียงแต่มันเกิดขึ้น แต่นักพลังจิตผู้หึงประสบความสำเร็จ ขณะที่ดาวเทียมจารกรรมล้มเหลว ผมต้องพูดว่า โดยที่ ผมไม่ทราบ หัวหน้า CIA ขอให้เธอเข้ามา เธอเข้าสมาธิทันที ขณะที่เธอเข้าสมาธิ เธอให้ตัวเลข พิกัดแนวตั้งแนวนอน เรารวมศูนย์กล้องดาวเทียมในจุดนั้น และเครื่องบินก็อยู่ที่นั่น”

เหตุการณ์นี้ให้กำเนิดวิชาชีพใหม่กับ เดล แกรฟ โดยปี ค.ศ.1989 (พ.ศ.2532) เขา ได้เป็น ผู้อำนวยการสายลับพลังจิตที่ฟอร์ตเนดแห่งกระทรวงกลาโหม นักวิทยาศาสตร์และ คนในระดับสูงยุคนั้นก็ยังไม่ค่อยเชื่อในเรื่องนี้ หัวหน้านักวิทยาศาสตร์ท่านหนึ่งพูดกับแกรฟว่า ผมจะไม่เชื่อเรื่องนี้แม้เป็นเรื่องจริง พวกนักวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่มักปฏิเสธงานมองทางจิต และเรียกมันว่า วิทยาศาสตร์ปลอม หลักโคลนแห่งความฉ้อฉล และมายากล แต่อย่างไรก็ตามจาก

กลางปี ค.ศ.1970–1980(พ.ศ.2513–2523) กองทัพของสหรัฐอเมริกาใช้เงินไปหลายล้านเหรียญในการค้นคว้าเรื่องพลังจิตนี้¹

10.6.4 กรรณนิยามกับวิทยาศาสตร์

ความสอดคล้องกันของกรรณนิยามกับวิทยาศาสตร์คือเรื่อง“เหตุและผล” ดังที่กล่าวแล้วในหัวข้อ 10.3 ว่าลักษณะความรู้ทั้งหมดในพระไตรปิฎกตั้งอยู่บนหลักเหตุและผล ทั้งเหตุผลในแง่มุมที่หมายถึงกฎที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ และเหตุผลที่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายสร้างขึ้นซึ่งในที่นี้คือ **กรรณ** หมายถึง การกระทำโดยเจตนา กล่าวคือ เมื่อประกอบเหตุคือทำกรรมอย่างนี้ย่อมได้รับผลอย่างนี้ เมื่อประกอบเหตุคือทำกรรมอย่างนั้น ย่อมได้รับผลอย่างนั้น ดังข้อความที่ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วก็ย่อมได้ชั่ว”²

เรื่องของกรรณในพระไตรปิฎกนั้นมีอยู่ 2 ส่วน คือ กรรณในปัจจุบันชาติ และกรรณในอดีตชาติ สำหรับกรรณในปัจจุบันชาตินั้นวงการทางวิทยาศาสตร์ค่อนข้างจะยอมรับ เพราะพบเห็นกันได้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน เช่น เด็กที่ขยันเรียนหนังสือ ทำให้เรียนหนังสือได้ดี ลูกจ้างที่ขยันทำงานและซื่อสัตย์สุจริต จะได้รับความเมตตาและความไว้วางใจจากนายจ้าง คนที่ฆ่าคนอื่นตายจะถูกตำรวจตามจับขังคุกเพราะกรรมนั้น เป็นต้น

ส่วนกรรณในอดีตชาติที่มาส่งผลในปัจจุบันนั้น วงการวิทยาศาสตร์ไม่ค่อยยอมรับ เพราะคิดว่าพิสูจน์ไม่ได้บ้าง แต่จะพยายามค้นหาสาเหตุในปัจจุบันเพื่ออธิบายผลที่เกิดขึ้นนั้น เช่น พระพุทธศาสนาอธิบายว่า ไอน์สไตน์ฉลาดเพราะบุญด้านปัญญาบารมีที่เขาได้สั่งสมมาจากอดีตชาติเป็นหลัก บุญด้านปัญญานี้จะกลั่นตัวเป็นดวงปัญญาที่สว่างไสวอยู่ ณ ศูนย์กลางกายของไอน์สไตน์เอง ซึ่งจะเห็นได้ด้วยการทำให้ละเอียดด้วยการฝึกสมาธิ เมื่อไอน์สไตน์ละโลกไปแล้วดวงปัญญานี้ก็ติดตามติดกายละเอียดของเขาไปสู่ปรโลกด้วยไม่ได้หลงเหลืออะไรไว้เลย นอกจากซากร่างกายที่เปื่อยเน่า

แต่ในวงการวิทยาศาสตร์ไม่เชื่ออย่างนั้น นักวิทยาศาสตร์โดยมากเชื่อว่าความฉลาดของไอน์สไตน์อยู่ที่สมองจึงผ่าตัดนำสมองของเขามาศึกษาเปรียบเทียบกับสมองของคนทั่วไปเพื่อหาความแตกต่างอันจะนำไปสู่ข้อสรุปถึงสาเหตุแห่งความฉลาดของไอน์สไตน์ เมื่อได้ข้อสรุปแล้วก็หาวิธีการทำให้สมองของคนทั่วไปเป็นเหมือนอย่างสมองของไอน์สไตน์ หากทำได้คน

¹ UBC : The history channel (1998). “Psychic Spies” (Produced by Towers Production, Inc.)

² สมุททกสูตร, สังยุตตนิกาย สคาถวรรค, มก. เล่ม 25 ข้อ 903 หน้า 487

ทั่วไปก็มีโอกาสฉลาดเหมือนอย่างอัจฉริยะผู้นี้หรือจะกล่าวว่าเป็นการโคลนนิ่งไอน์สไตน์ออกเป็นร้อยเป็นพันคน ซึ่งในความเป็นจริง ๆ ไม่อาจจะทำได้เพราะปัจจัยหลักของความฉลาดไม่ได้อยู่ที่สมอง

หากมีเด็กเกิดมาพิการ นักชีววิทยาก็จะค้นหาสาเหตุในปัจจุบันว่าทำไมเขาจึงพิการ เช่นการพิการเกิดจากการผิดพลาดบางประการของสารพันธุกรรม แต่สิ่งหนึ่งที่วิทยาศาสตร์อธิบายไม่ได้ คือ ทำไมเด็กคนนี้จึงสมควรเป็นคนพิการ ทั้งๆ ที่มีเด็กอีกมากมายเกิดมามีร่างกายสมบูรณ์ อะไรคือสิ่งที่กำหนดให้เด็กคนนี้สมควรเป็นคนพิการ

วิทยาศาสตร์อธิบายตรงนี้ได้ไม่ได้เพราะไม่อาจไปถึงต้นเหตุที่แท้จริงของปัญหาอย่างมาก ก็ตอบได้เพียงปลายเหตุที่ศึกษาวิจัยได้ในปัจจุบันชาติเท่านั้น อุปมาเหมือนกับว่าเด็กคนหนึ่งเห็นนาย ก. อยู่ในคุก จึงถามผู้ใหญ่ว่า ทำไมนาย ก. จึงไปอยู่ในคุก ผู้ใหญ่คนหนึ่งตอบแต่เพียงว่า นาย ก. ไปอยู่ในคุกเพราะถูกตำรวจจับไปขังไว้ โดยไม่ได้อธิบายว่า ทำไมนาย ก. จึงสมควรถูกจับไปขังไว้เช่นนั้น เขาทำความผิดอะไรมาจึงสมควรถูกจับขัง คำอธิบายของนักวิทยาศาสตร์ก็ทำนองเดียวกัน คือ ไม่ได้อธิบายว่าทำไมเด็กบางคนจึงสมควรเป็นคนพิการ เนื่องจากไม่อาจจะอธิบายได้ แต่พระพุทธศาสนาอธิบายได้อย่างชัดเจนว่า เด็กคนดังกล่าวเป็นคนพิการเพราะบาปกรรมที่เขาทำไว้ในอดีตชาติมาส่งผล ส่วนเด็กคนอื่นไม่ได้พิการเพราะเขาไม่ได้ทำบาปกรรมไว้

10.6.5 ธรรมเนียมกับวิทยาศาสตร์

ธรรมเนียม (the law of cause and effect) เป็นเรื่องของกฎธรรมชาติที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันของนิยามทั้ง 4 ประการข้างต้น คือ พืชนิยาม อุตุนิยาม จิตตนิยาม และกรรมนิยาม เช่น หมิ่นโลกธาตุหวั่นไหวเมื่อพระโพธิสัตว์ทั้งหลายเสด็จลงสู่พระครรภ์พระมารดา การเสด็จมาปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระโพธิสัตว์เป็นพืชนิยาม แต่สามารถส่งผลให้อุตุนิยาม คือ หมิ่นโลกธาตุหวั่นไหวได้เพราะอำนาจบุญบารมีของพระโพธิสัตว์

ในทางวิทยาศาสตร์ก็มีการค้นพบตรงกับคำสอนที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก คือ มีทฤษฎีเกี่ยวกับ “การตอบสนองของพืชต่อพฤติกรรมด้านความคิด คำพูดและการกระทำของมนุษย์” แพร่หลายมาก โดยหลักการของทฤษฎีนี้กล่าวไว้ว่า เมื่อเราปลูกต้นไม้แล้วพูดหวานๆ กับมันว่า “โตเร็วๆ แข็งแรงๆ นะ” หรือในทางกลับกันพูดร้ายๆ ว่า “เหี่ยวตายไปเสียเถอะ” ทฤษฎีนี้บอกว่า ต้นไม้เหล่านั้นแสดงอาการเจริญเติบโตต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

1) การตอบสนองของพืชต่อพฤติกรรมของมนุษย์

เมื่อไม่กี่วันมานี้หนังสือพิมพ์เดลิเมล์รายงานผลการวิจัยขึ้นหนึ่งว่าการคุยกับต้นไม้มีส่วนช่วยให้พืชโตไวขึ้น โดยเสียงบางอย่างจะกระตุ้นการทำงานของยีนต้นไม้ แต่บางเสียงก็ทำให้ยีนเฉื่อยเฉื่อยลง หนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันนี้ยังรายงานอีกว่า เมื่อกว่า 10 ปีก่อน เจ้าฟ้าชายชาร์ลส์ มกุฎราชกุมารแห่งอังกฤษทรงประทานสัมภาษณ์ถึงกิจกรรมที่ทรงทำในสวนว่า “ฉันแค่พูดคุยกับต้นไม้ เรื่องนี้สำคัญมาก เพราะต้นไม้จะมีปฏิกิริยาตอบสนองกลับมา”¹

มีนักชีววิทยาอเมริกันอีกท่านหนึ่งชื่อลูเธอร์ เบอร์แบงก์ (Luther Burbank) สามารถใช้กระแสจิตเร่งให้มันฮ่อเจริญเติบโตได้เร็วกว่าปกติ ซึ่งโดยปกติถ้าปล่อยให้มันเติบโตตามธรรมชาติ จะต้องใช้เวลาอย่างน้อย 30 ปี กว่าที่จะเติบโตเต็มที่ เขากล่าวว่า เคล็ดลับในการเพาะชำต้นไม้ให้ได้ผลดีนั้นนอกจากจะต้องมีความรู้ทางวิทยาศาสตร์แล้วจะต้องมีจิตประกอบด้วยเมตตาธรรมอยู่ด้วย เมื่อผมทำการทดลอง เพื่อทำให้ต้นกระบองเพชรไม่มีหนาม ผมจะพูดกับเขาด้วยเมตตาธรรมว่า เจ้าไม่มีสิ่งใดจะต้องกลัว ไม่จำเป็นที่เจ้าจะต้องมีหนามไว้ป้องกันตัวอีกต่อไป ในไม่ช้าต้นกระบองเพชรก็จะค่อยๆ เปลี่ยนเป็นต้นไม้ที่ไม่มีหนามได้อย่างอัศจรรย์

นักวิทยาศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงของไทย คือ ดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา ก็เคยทดลองในลักษณะนี้เช่นเดียวกัน ท่านให้นิสิตแผ่เมตตาให้ต้นดาวกระจายที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยแบ่งออกเป็น 2 แปลง แต่แต่ละแปลงจะให้น้ำ ให้อุณหภูมิ ให้อะไรทุกอย่างเท่ากันหมด ปรากฏว่าแปลงที่ได้รับความเมตตาจากนิสิต จะโตเร็วขึ้นอย่างชัดเจน และมีดอกทุกต้น เมื่อวัดความสูง

¹ ผู้จัดการ(2550) “นักวิจัยชี้คุยกับต้นไม้ได้ผลจริง.” [ออนไลน์].

โดยเฉลี่ยพบว่า แปลงที่ได้รับการแผ่เมตตา ต้นจะสูงกว่าอีกแปลงถึง 49.2 % การทดลองนี้
ควบคุมโดยอาจารย์จากคณะวิทยาศาสตร์ ฝ่ายพฤกษศาสตร์

ในอรรถกถาพระไตรปิฎกก็บันทึกเรื่องลักษณะเดียวกันนี้ไว้เช่นกัน ครั้งหนึ่งผู้รักษาสวนของพระเจ้าปเสนทิโกศลชื่อคันทะ ได้นำผลมะม่วงมาถวายพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธองค์เสวยน้ำปานะจากผลมะม่วงแล้ว ได้ตรัสกับนายคันทะว่า เธอจงค้ำดินร่วนขึ้นแล้วปลูกเมล็ดมะม่วงนี้ในที่นี้ เมื่อเขาปลูกมะม่วงนั้นแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงล้างพระหัตถ์บนเมล็ดมะม่วงนั้น ทันทีที่พระพุทธองค์ทรงล้างพระหัตถ์เสร็จ ต้นมะม่วงมีลำต้นแทงอนไถสูงประมาณ 50 ศอกก็งอกขึ้น และออกผลสุกมากมายให้พวกภิกษุได้ขบฉันในขณะนั้นนั่นเอง¹

หากจะถามว่ามันเป็นไปได้อย่างไรก็ต้องตอบว่า มันเป็นไปตามหลักธรรมนิยามที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของ “จิตตนิยาม” กับ “พีชนิยาม” พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีกระแสจิตที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตาหาประมาณไม่ได้ จึงทำให้เมล็ดมะม่วงนั้นเติบโตขึ้นเป็นต้นมะม่วงอย่างรวดเร็วและออกผลให้พระภิกษุได้ขบฉันหลังจากที่ปลูกเพียงไม่กี่นาที ความจริงความสามารถนี้ไม่ได้จำกัดไว้เฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เปรียบเสมือนการบรรลุเป็นพระอรหันต์ หากรู้วิธีและ ได้ปฏิบัติตามวิธีนั้นใครๆ ก็สามารถบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้

ในสมัยหลวงปู่วัดปากน้ำก็มีเรื่องลักษณะนี้เช่นกัน คือ วันหนึ่งหลวงปู่ นำเมล็ดมะม่วงเข้าไปในบริเวณโรงงานทำวิชา(อาคารสำหรับผู้ศึกษาทางจิตด้วยการทำสมาธิขั้นสูง) แล้วนำเมล็ดมะม่วงนั้นปลูกลงในดินพร้อมกับรดน้ำลงไป ทันใดนั้นต้นอ่อนของมะม่วงก็ค่อยๆ งอกขึ้นมาและโตขึ้นจนเป็นต้นมะม่วงที่สูงใหญ่ในเวลาเพียงครึ่งชั่วโมง ต่อจากนั้นมะม่วงต้นนั้นก็ออกดอกและออกผลในทันที ซึ่งในครั้งนั้นหลวงปู่ได้แบ่งมะม่วงให้แก่ทุกๆ คนในที่นั้นได้ลิ้มโอหารสอันวิเศษด้วยเช่นกัน² จริงๆ แล้วยังมีเรื่องในลักษณะนี้อีกหลายเรื่อง นักศึกษาสามารถอ่านเพิ่มเติมได้ในหนังสือพระมงคลเทพมุนี มหาปฐมนิยาจารย์ เรียบเรียงโดย ว.วัชรวีร์

2) น้ำกับพฤติกรรมของมนุษย์³

ผลงานทดลองทางวิทยาศาสตร์ชิ้นหนึ่งซึ่งเป็นที่โด่งดังไปทั่วโลกเป็นเครื่องยืนยันถึงหลักธรรมนิยามอันแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “จิตตนิยาม”, “พีชนิยาม” และ “อุตุนิยาม” ได้เป็นอย่างดีคือ การทดลองเรื่อง “น้ำ” ของ ดร.มาซารุ เอโมโตะ (Masaru Emoto) จากการ

¹ พระสุตตันตปิฎก อรรถกถาขุททกนิกาย คาถาธรรมบท มก. เล่ม 42 หน้า 297

² ว.วัชรวีร์ (2540). “พระมงคลเทพมุนี มหาปฐมนิยาจารย์.” หน้า 78.

³ Masaru Emoto(2004). “The Hidden Messages in Water” ,ศศิธร-ศศิวิมล รัชนี้ แปล สำนวนจากวาริ หน้า 87-138.

ทดลองเขาพบว่า พฤติกรรมมนุษย์ทั้งทางกาย วาจาและจิตใจส่งผลกระทบต่อน้ำ น้ำรับรู้และแยกแยะพฤติกรรมของมนุษย์ได้

วิธีการทดลอง เริ่มต้นจากการหยดน้ำตัวอย่างหนึ่งหยดบนจานแก้วทดลอง แล้วเอาไปแช่ไว้ในตู้แช่แข็ง 2 ชั่วโมง จนเป็นผลึก แล้วนำผลึกไปส่งกล้องจุลทรรศน์เพื่อถ่ายภาพในอัตราขยาย 200-500 เท่า โดยจะถ่ายภาพในตู้แช่แข็งที่ตั้งอุณหภูมิ -5 องศาเซลเซียส ดร.มาซารุ และทีมงานได้ถ่ายและเก็บภาพผลึกน้ำจากการทดลองไว้ประมาณ 10,000 ภาพในช่วงเวลา 4 ปีครึ่ง ตั้งแต่เริ่มทดลองในปี พ.ศ. 2537

น้ำตัวอย่างที่นำมาแช่แข็งนั้นนำมาจากการทดลองในหลายรูปแบบ เช่น น้ำจากขวดที่ทดลองเปิดเพลงประเภทต่าง ๆ ให้น้ำฟัง, น้ำจากขวดที่แปะตัวอักษรด้วยคำต่าง ๆ ไว้ข้างขวด, น้ำประปาสาธารณะ และ น้ำจากแหล่งธรรมชาติทั่วโลก เป็นต้น

ผลการทดลอง ในการทดลองแปะตัวอักษรข้างขวดนั้น ทีมงานไม่ได้ใช้ตัวอักษรที่เขียนด้วยลายมือ แต่พิมพ์ด้วยเครื่องแล้วนำไปแปะไว้ข้างขวดน้ำกลั่น โดยเอาป้ายที่พิมพ์คำว่า “ขอบคุณ” แปะไว้ที่ขวดหนึ่ง อีกขวดหนึ่งแปะคำว่า “ไอ้โง่” จากนั้นทิ้งไว้ 1 คืน พอวันรุ่งขึ้นก็เอาน้ำไปแช่แข็ง แล้วถ่ายรูปผลึกที่เกิดขึ้น ปรากฏว่าผลึกจากขวดที่แปะว่า “ขอบคุณ” นั้นรูปร่างจะสมดุลงดงาม มีรูปร่างคล้ายคลึงกับผลึกที่เปิดเพลง “Goldberg Variations” ให้น้ำฟัง ซึ่งเป็นเพลงแสดงถึงความสำนึกในบุญคุณ

ส่วนผลึกของน้ำขวดที่แปะว่า “ไอ้โง่” นั้น ผลึกจะไม่สวยงามคล้ายกับผลึกน้ำที่เปิดเพลง “A Heavy Metal Music” ให้น้ำฟัง เพราะเนื้อหาของเพลงนี้คล้ายกับการด่าสังคมว่า “ไอ้โง่” โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อทดลองแปะคำว่า “ฉันโกรธแค้นแกจริงๆ ฉันจะฆ่าแก” รูปร่างของผลึกที่ถ่ายได้นั้นน่าเกลียดน่ากลัวมาก

เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2538 ได้เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ที่ ฮานชิน-อาวาจิ เมืองโกเบ หลังจากนั้น 3 วัน ทีมงาน ดร.มาซารุ ได้ถ่ายภาพของผลึกที่พบในน้ำประปาที่เมืองโกเบ ผลที่ได้ดูราวกับว่า น้ำรับรู้ถึงความหวาดกลัวตระหนกตกใจ และความเศร้าโศกอย่างลึกซึ้งของผู้คนเพราะภาพที่ถ่ายได้ดูแล้วรู้สึกขนลุก อย่างไรก็ตาม 3 เดือนหลังจากนั้น ด้วยน้ำใจไมตรีที่หลังไหลมาจากทั่วโลกสู่ชาวโกเบ ผลึกน้ำที่ถ่ายได้ในช่วงนี้ดูจะสะท้อนถึงความรู้สึกอบอุ่นและความสามัคคีกันด้วย

การทดลองอีกครั้งหนึ่งที่น่าสนใจคือ ดร.มาซารุ ได้ส่งจดหมายไปยังลูกศิษย์ของเขา 500 คนทั่วประเทศญี่ปุ่นเพื่อทดลองเรื่องกระแสจิตที่มีผลต่อน้ำ เวลาบ่ายสองของ วันที่ 2 กุมภาพันธ์

พ.ศ.2540 เขาได้วางถ้วยที่ใส่น้ำประปาจากชินางวา กรุงโตเกียวไว้บนโต๊ะในห้องทำงานของเขา และขอให้ทุกคนส่งกระแสจิตมายังน้ำนี้ในเวลาเดียวกันจากทั่วทุกแห่งของญี่ปุ่น เขาต้องการให้ประปาที่สกปรกนี้กลับมาเป็นน้ำสะอาด จึงขอให้ทุกคนส่งพลังจิตและจิตวิญญาณแห่งความรักและความปรารถนาที่ขอให้น้ำนี้กลายเป็นน้ำสะอาด

ภาพผลึกที่เขาถ่ายได้สวยงามต่างจากเดิมอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ จากภาพที่เคยดูน่ากลัวก่อนมีการส่งกระแสจิต กลายเป็นภาพผลึกน้ำที่สวยงามมาก คำว่า “น้ำคือกระจกแห่งดวงจิต” ซึ่งเป็นคำพูดที่มีมาแต่โบราณจึงเป็นจริง ทีมถ่ายภาพทุกคนรู้สึกปลื้มจนแทบร้องไห้ เรารู้สึกซาบซึ้งในบุญคุณของผู้ให้ความร่วมมือจากทั่วประเทศมาก เราเริ่มรู้สึกว่าความคิดของคนเรานั้นจับมารวมกันได้ไม่ว่าจะอยู่ห่างกันเพียงใดก็ตาม

ประเด็นนี้สอดคล้องกับในมหาปริณิพพานสูตร ในระหว่างเส้นทางที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จไปปริณิพพาน ณ เมืองกุสินารา พระองค์ทรงแวะข้างทางเพื่อนั่งพักให้หายเหน็ดเหนื่อย จากนั้นพระองค์ตรัสสั่งพระอานนทว่า “เธอช่วยไปนำน้ำดื่มมา เรากระหายจะดื่ม” พระอานนทกราบทูลว่า “เกรียน 500 เล่ม เพิ่งข้ามไป น้ำจึงขึ้นเป็นตม...” แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ยังตรัสสั่งให้พระอานนทไปนำน้ำมาแม้ท่านจะกราบทูลอย่างนี้ถึง 3 ครั้ง

พระอานนทจึงถือบาตรเดินไปยังลำธารนั้น เมื่อท่านเข้าไปใกล้ลำธารกลับเห็นน้ำใสสะอาด ไม่ขุ่น พระอานนทจึงคิดว่า “ลำธารนี้ถูกล้อเกรียนย่ำขุ่นเป็นตม แต่ด้วยอำนาจของพระตถาคต น้ำนี้จึงกลับใสสะอาด ไม่ขุ่น” ท่านจึงใช้บาตรตักน้ำนำไปถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า¹ น้ำในลำธารนี้ซึ่งถูกล้อเกรียน 500 เล่ม ย่ำจนขุ่นเป็นตม จะใสสะอาดขึ้นด้วยระยะเวลาอันรวดเร็วไม่ได้ ถ้าไม่อาศัยอำนาจแห่งจิตที่บริสุทธิ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จากเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า “จิตตนิยาม” ส่งผลต่อ “วัตถุนิยาม” ได้

ผลึกที่สวยงามที่สุดเกิดจากการสวดมนต์

การทดลองที่น่าสนใจอีกครั้งหนึ่ง คือ การสวดมนต์เพื่อกลั่นน้ำให้บริสุทธิ์ ก่อนทดลองทีมงานได้ถ่ายภาพผลึกน้ำของเชื่อนฟูจิวาระ ที่หมู่บ้านมินากามิ จังหวัดกุมมะ ซึ่งภาพที่ได้ดูแล้วน่าสยงขวัญมาก มันดูเหมือนใบหน้าของคนที่กำลังทนทุกข์ทรมานอย่างหนัก ในวันที่ทำการทดลอง ท่านศาสตราจารย์ คะโต เจ้าอาวาสวัดจุโฮอิน เมืองโอมิยา ได้สวดมนต์ที่ข้างเชื่อนนั้นเป็นเวลา 1 ชั่วโมง ภาพผลึกน้ำที่ถ่ายได้งดงามมาก พวกเขาไม่เคยเห็นภาพที่สวยงามและเปล่งประกายแห่งพลังที่มากขนาดภาพนี้เลย ภาพเป็นโครงสร้างผลึกใสรูปหกเหลี่ยม มีรูปหก-

¹ มหาปริณิพพานสูตร, ทัพณิกาย มหาวรรค, มจร. เล่ม 10 ข้อ 191 หน้า 139-140.

เหล็ยมเล็ก ๆ อยู่ภายใน เปล่งรัศมีเป็นประกายสว่างไสว มีรูปพระจันทร์ครึ่งดวงที่ตรงกลางและดูเหมือนจะมีรัศมีล้อมรอบด้วยผู้คนต่างก็พูดว่าภาพนี้ทำให้เขารู้สึกถึงพลังอำนาจและพลังงานอันมากมายในจิตวิญญาณที่มีอยู่ในจิตสำนึกของคน

จากเรื่องนี้ทำให้ย้อนนึกไปถึงเหตุการณ์หนึ่งในสมัยพุทธกาล เมื่อครั้งที่เมืองไพศาลี เกิดภัย 3 ประการ คือ ภัยจากการขาดอาหาร ภัยจากมนุษย์เบียดเบียน และภัยจากอหิวาตกโรค ทำให้มนุษย์ในเมืองนี้ล้มตายลงจำนวนมาก

ในครั้งนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสั่งให้พระอานนท์เรียนรัตนสูตรแล้วทำพระปริตรให้ทั่วเมืองไพศาลี พระเถระเรียนรัตนสูตรแล้วเอาบาตรตักน้ำแล้วยืนอยู่ที่ประตูพระนครระลึกถึงพระพุทธรูป แล้วเข้าไปยังพระนครเที่ยวทำพระปริตรทั่วทั้งเมืองด้วยคาถาว่า “ยงฺกิญฺจิ” ฯลฯ พร้อมกับพรมน้ำไปยังสถานที่ต่าง ๆ ชโลมมนุษย์ทั้งหลายให้หนีไปจนหมด เมื่อพระเถระกล่าวคาถาว่า “ยานีธ ภุตานิ” ฯลฯ หยาดน้ำเป็นราวกระว่าเทริดเงินพุ่งขึ้นในอากาศ แล้วตกลงเบี่ยงบนพวกมนุษย์ที่อาพาธทำให้หายจากโรคในทันใดนั่นเอง¹

เหตุการณ์นี้เป็นที่มาของ “การสวดพระปริตรและทำน้ำมนต์” ซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวพุทธได้สืบทอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันจึงไม่ต้องแปลกใจว่าเหตุใดน้ำมนต์ที่พระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบได้จัดทำขึ้นจากการสวดพระปริตรจึงมีความศักดิ์สิทธิ์ รักษาโรคได้ ขจัดปัดเป่าผองภัยทั้งปวงได้อย่างอัศจรรย์เพราะน้ำมนต์นั้นเกิดมาจากน้ำธรรมดาที่ถูกพุทธมนต์ที่พระสงฆ์สวดกลั่นให้สะอาดบริสุทธิ์และศักดิ์สิทธิ์นั่นเอง

10.7 การพิสูจน์คำสอนในพระไตรปิฎก

คำสอนในพระไตรปิฎกนั้นสื่อน้อย 2 ประเภท คือ ความรู้ด้านหยาบ และ ความรู้ด้านละเอียด ความรู้ด้านหยาบ คือ ความรู้พื้นฐานทั่วไปที่มนุษย์ทุกคนสามารถศึกษาทดลองพิสูจน์ให้เห็นผลในเวลาอันรวดเร็ว เช่น การรักษาศีล 5 เป็นเหตุให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข กล่าวคือ ไม่ต้องกังวลว่า จะถูกจับกุมเพราะเหตุแห่งการลักขโมย เนื่องจากเราไม่เคยลักขโมยของใคร ไม่ต้องกังวลกับการตามจำเรื่องที่ได้ออกไปไหน เพราะเราไม่เคยไปไหนใคร ไม่ต้องกังวลว่า จะประมาทเพราะเหตุแห่งสุราเพราะเราไม่ได้ดื่มสุรา เป็นต้น คำสอนเรื่องศีล 5 นี้เป็นเรื่องที่มนุษย์ทุกคนสามารถพิสูจน์ให้เห็นได้ง่ายและรวดเร็ว

¹ ธรรมปัทมฎกเถา อรรถกถาพุทธทศนิกาย คณาธรรมบท, มก. เล่ม 43 หน้า 145-150.

ส่วนความรู้ด้านละเอียด เช่น เรื่องนรก สวรรค์ เปอต เรื่องนิพพาน โลกันต์ หรือ คำสอนที่ว่า คนที่เกิดมาร่ำรวยในชาตินี้เพราะในอดีตชาติได้ให้ทานแก่เพื่อนาบุญมามาก ส่วนคนที่ยากจนเพราะในอดีตชาติไม่ค่อยได้ให้ทาน เป็นต้น เรื่องเหล่านี้ยากแก่การพิสูจน์ ชาวโลกโดยมากจึงไม่เชื่อ และนักวิทยาศาสตร์โดยส่วนใหญ่ก็ไม่เชื่อในเรื่องนี้ โดยให้เหตุผลว่าไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

จริง ๆ แล้วทัศนะของวิทยาศาสตร์นั้นมีส่วนถูกอยู่เหมือนกัน กล่าวคือ เรื่องละเอียด จำพวก นรก สวรรค์ นิพพาน โลกันต์ เป็นต้น ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่ต้องพิสูจน์ด้วยวิธีการทางพุทธศาสตร์คือ “พิสูจน์ด้วยใจ”

ในวงการวิทยาศาสตร์นั้นใช้อินทรีย์เพียง 5 ประการ ในการศึกษาทดลองและพิสูจน์ความจริงต่างๆ ในโลก คือ ตา หู จมูก ลิ้น และร่างกาย วิทยาศาสตร์กระแสหลักไม่ยอมรับอินทรีย์ที่ 6 คือ “ใจ” และมักคิดว่าใจเป็นส่วนหนึ่งของสมองอันเป็นส่วนของร่างกาย แต่พระพุทธศาสนายอมรับเรื่อง “ใจ” และถือว่าใจนี้มีความสำคัญมาก ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของสมอง แต่เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่อิสระจากร่างกาย ดังได้กล่าวแล้วในเรื่องจิตตนิยาม

ในการพิสูจน์ความจริงต่างๆ ในโลกนั้น จะต้องใช้อินทรีย์ที่เหมาะสมกับสิ่งนั้นๆ จึงจะพิสูจน์ได้ เช่น “รูป” ต้องพิสูจน์ด้วย “ตา”, “เสียง” ต้องพิสูจน์ด้วย “หู”, “กลิ่น” ต้องพิสูจน์ด้วย “จมูก”, “รส” ต้องพิสูจน์ด้วย “ลิ้น”, “สัมผัสที่นุ่มหรือแข็ง” ต้องพิสูจน์ด้วย “ร่างกาย” เป็นต้น “หู, จมูก, ลิ้น, ร่างกาย” ไม่สามารถพิสูจน์ “รูปภาพ” ได้ว่าสวยหรือไม่สวยแต่จะต้องใช้ “ดวงตา” เท่านั้นในการพิสูจน์ในขณะเดียวกัน “ตา, จมูก, ลิ้น, ร่างกาย” ก็ไม่อาจจะพิสูจน์ “เสียงเพลง” ได้ว่าไพเราะหรือไม่ แต่จะต้องใช้ “หู” เท่านั้นในการพิสูจน์ และในความเป็นจริงแล้วอินทรีย์ทั้ง 5 ประการยังต้องทำงานร่วมกับ อินทรีย์ 6 คือ ใจ อีกชั้นหนึ่งจึงจะครบวงจรดังได้กล่าวแล้วในเรื่องจิตตนิยาม

ในขณะเดียวกันอินทรีย์ที่ 6 คือ “ใจ” นี้ยังใช้ตัวมันเองพิสูจน์ความจริงของโลกได้อีกมากมาย โดยเฉพาะเรื่องละเอียดจำพวก นรก สวรรค์ นิพพาน โลกันต์ เป็นต้น เรื่องเหล่านี้ต้องใช้ใจพิสูจน์เท่านั้น ไม่อาจจะใช้ ตา หู จมูก ลิ้น ร่างกายของกายมนุษย์พิสูจน์ได้ เปรียบเสมือนกับที่กล่าวแล้วว่า หู พิสูจน์ไม่ได้ว่า รูปภาพ สวยหรือไม่ ต้องใช้ ตา เท่านั้นจึงจะพิสูจน์ได้ เป็นต้น หากชาวโลกยอมรับเรื่องใจ และทดลองพิสูจน์ด้วยการฝึกใจให้ละเอียดด้วยการทำสมาธิ จนถึงระดับที่สามารถเห็นภพภูมิละเอียดเหล่านี้ได้ ก็รู้ว่าสิ่งเหล่านี้มีอยู่จริงตามที่บันทึกไว้ใน พระไตรปิฎก

ถ้าเราไม่ยอมรับอินทรีย์ที่ 6 เราจะขาดความรู้ต่อประสบการณ์ไปมากมาย เพราะประสบการณ์พื้นฐานทั่วไปที่เกิดขึ้นในใจนั้นมีมาก เช่น ความรัก ความโกรธ ความกลัว ซึ่งไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยอินทรีย์อื่น เวลาเรามีความรัก เราก็รู้แก่ใจของเราเอง อันนี้พิสูจน์ได้ง่าย เวลามีความกลัว มีความรู้สึกโกรธ มันก็รู้สึกได้โดยตรง ตลอดจนความสบาย ความปลื้มอิ่มใจ ผ่อนคลายใจ พิสูจน์ได้ทั้งนั้น แต่วงการวิทยาศาสตร์มักเข้าใจไปว่า สิ่งเหล่านี้เกิดจากสมองไม่ได้เกิดจากใจ เมื่อไม่ยอมรับเรื่องใจก็เลยจะต้องหาทางพิสูจน์อารมณ์ต่างๆ ที่เกิดกับใจด้วยการใช้เครื่องมือเครื่องวัดที่แสดงผลออกมาเป็นประสบการณ์ที่รับรู้ได้ด้วยอินทรีย์ทั้ง 5 เช่น เมื่อต้องการจะรู้ความคิดในใจ ก็พยายามประดิษฐ์เครื่องวัดคลื่นสมอง ซึ่งไม่สามารถรับรู้ความคิดของใจที่แท้จริงได้ อย่างมากที่สุดก็บอกได้เพียงรูปแบบคลื่นสมองหลากหลายชนิด ซึ่งให้ความเข้าใจความคิดในใจอย่างพรว้าเลือนเท่านั้น

การพยายามพิสูจน์ความคิดที่เกิดกับใจด้วยอินทรีย์ 5 ของนักวิทยาศาสตร์ ตรงกับที่นักวิทยาศาสตร์ท่านหนึ่งชื่อ เอ็ดดิงตัน เคยบอกว่า “วิทยาศาสตร์ไม่สามารถนำมนุษย์เข้าถึงตัวความจริงหรือสัจภาวะได้โดยตรง จะเข้าถึงได้ก็เพียงโลกแห่งสัญลักษณ์ที่เป็นเพียงเงา” กล่าวคือเป็นเพียง “shadow” คือเงาของความจริง ไม่ใช่ตัวความจริง เป็นเครื่องแสดงว่า ความจริงทางวิทยาศาสตร์มีความบกพร่อง และวิธีการหาความจริงของวิทยาศาสตร์ก็บกพร่อง เพราะทำผิดพลาดการพิสูจน์ความจริงคือ พิสูจน์ประสบการณ์ของอินทรีย์หนึ่งด้วยอินทรีย์อื่น ผิดอินทรีย์กัน ถ้าอยู่ในลักษณะนี้ วิทยาศาสตร์ก็จะพิสูจน์เงาของความจริงเรื่อยไป

เหมือนกับว่าเราเรียนรู้ก้อนหินจากเสียง “ป๋อม” ในน้ำ หรือจากคลื่นที่เกิดในน้ำ เพราะก้อนหินกระทบ พอนักวิทยาศาสตร์ได้ยินก็ไปวัดระยะและคำนวณกันว่าเมื่อ ได้ยินเสียง “ป๋อม” ครั้งนี้ เสียงขนาดนี้ ก้อนหินขนาดเท่านี้ ต่อไป “ป๋อม” เสียงขนาดนั้น ก้อนหินก็ต้องขนาดเท่านั้น ก็บอกด้วยสูตรคณิตศาสตร์ทำเป็นสมการคณิตศาสตร์ออกมา หรือไม่อย่างนั้นก็ไปวัดเอาคลื่น ที่เกิดมาจากการตกลงน้ำของก้อนหิน เพื่อจะได้รู้ขนาดของมวลสาร

ในการเรียนรู้ความจริงของธรรมชาติของนักวิทยาศาสตร์มันเป็นอย่างนี้คือ เราไม่ได้จับต้องเห็นก้อนหินตัวจริงสักที เพราะฉะนั้น อาจจะเป็นได้ว่า วิทยาศาสตร์อาจจะต้องมาทดลองการสังเกตในแบบอื่นดูบ้าง เช่นอย่างในทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่า การสังเกตทดลองจากประสบการณ์ตรงในทางใจก็ถือว่า เป็นการสังเกตทดลองหาความจริงของกฎธรรมชาติเช่นเดียวกัน เป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ทางใจ ที่เมื่อปฏิบัติฝึกฝนไปตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแนะนำแล้ว ก็จะสามารถเข้าถึงและพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง และมีผู้เข้าถึงพิสูจน์ได้ และ

เป็นพยานยืนยันความถูกต้องของหลักวิทยาศาสตร์ทางใจของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากมาย
นับล้านคน ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

วงการวิทยาศาสตร์มักกล่าวว่าคำสอนต่างๆ ในศาสนา เช่น พระพุทธศาสนา เป็นต้น
เป็นเรื่องของความเชื่อ ไม่ใช่ความรู้ หรือ ความจริง เพราะยังพิสูจน์ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ไม่
ได้ ในประเด็นนี้จริงๆ แล้วความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันสำหรับชาวโลกทั่วไปแล้ว เป็น
เรื่องของความเชื่อเสียเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องยากแก่การพิสูจน์บ้างหรือไม่ก็ไม่สนใจจะ
พิสูจน์บ้าง ชาวโลกเชื่อว่าเชื้อโรคเป็นเหตุแห่งการเจ็บป่วยเพราะเชื่อตามนักวิทยาศาสตร์ ไม่
ค่อยมีใครคิดจะหากลองจุลทรรศน์มาพิสูจน์เรื่องนี้กันหรอก นักวิทยาศาสตร์บอกว่า น้ำ
ประกอบด้วย H_2O คือ ก๊าซไฮโดรเจน 2 และ ก๊าซออกซิเจน 1 เด็กนักเรียนระดับมัธยมท่องจำ
กันได้ทุกคนและเชื่อตามทั้งที่โดยส่วนใหญ่แล้วไม่เคยเห็นเลยว่า H_2O นั้นมีรูปร่างหน้าตาเป็น
อย่างไร? นอกจากนี้การพิสูจน์ความจริงของวิทยาศาสตร์กลายเป็นเรื่องของผู้เชี่ยวชาญพิเศษ
คนธรรมดาสามัญไม่สามารถเข้าถึงเครื่องมือและอุปกรณ์ที่จะพิสูจน์ได้ เช่น ไม่สามารถเข้าถึง
คณิตศาสตร์ชั้นสูง เป็นต้น แม้แต่ไอน์สไตน์เองก็ยังเหนี่ยวกับการศึกษาคณิตศาสตร์ชั้นสูงเพื่อ
นำมาอธิบายทฤษฎีสัมพัทธภาพทั่วไปของเขาจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ไอน์สไตน์เคยกล่าวไว้เมื่อครั้ง
ที่เขาประกาศทฤษฎีสัมพัทธภาพออกมาไม่นานว่า ทั้งทั้งโลกมีคนเพียง 12 คนเท่านั้นที่เข้าใจ
ทฤษฎีสัมพัทธภาพของเขา

ด้วยเหตุนี้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เรื่องเชื้อโรคก็ดี น้ำประกอบด้วย H_2O ก็ได้
อิเล็กตรอนก็ดี และ ทฤษฎีสัมพัทธภาพก็ดี จึงอยู่ในฐานะเดียวกับเรื่องนรกสวรรค์ในพระพุทธ-
ศาสนา คือ แม้จะเป็นความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ แต่มีคนส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้ทดลองพิสูจน์
ด้วยวิธีการที่ถูกต้องจนประจักษ์ด้วยตนเองว่าสิ่งเหล่านี้มีอยู่จริง

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 10 วิทยาศาสตร์ในพระไตรปิฎก จบโดยสมบูรณ์แล้ว
โปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 10 และกิจกรรมในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 10
แล้วจึงศึกษาบทที่ 11 ต่อไป

บทที่ 11
แพทยศาสตร์
ในพระไตรปิฎก

เนื้อหาบทที่ 11

แพทยศาสตร์ในพระไตรปิฎก

11.1 ภาพรวมแพทยศาสตร์ในพระไตรปิฎก

11.2 การดูแลสุขภาพในพระไตรปิฎก

11.2.1 การดูแลสุขภาพร่างกาย

11.2.2 การดูแลสุขภาพจิตใจ

11.3 การรักษาสุขภาพในพระไตรปิฎก

11.3.1 สาเหตุแห่งการอาพาธในพระไตรปิฎก

11.3.2 โรคชนิดต่างๆในพระไตรปิฎก

11.3.3 ยารักษาโรคในพระไตรปิฎก

11.3.4 ประวัติของหมอชีวกโกมารภัจจ์

11.3.5 การรักษาอาพาธในพระไตรปิฎก

1) การรักษาทางด้านร่างกาย

2) การรักษาจิตใจด้วยธรรมโอสธ

11.4 เปรียบเทียบแพทยศาสตร์ในพระไตรปิฎกกับการแพทย์ยุคปัจจุบัน

แนวคิด

1. การดูแลสุขภาพ หมายถึง การดูแลร่างกายและจิตใจให้อยู่ในภาวะปกติคือ แข็งแรง สมบูรณ์อยู่เสมอ ต่างกับการรักษาสุขภาพ ซึ่งหมายถึง การเฝ้าระวังรักษาสุขภาพที่ไม่อยู่ในภาวะปกติอันเกิดจากการเจ็บป่วยให้กลับสู่ภาวะปกติคือหายป่วย

2. หลักสำคัญในการดูแลและรักษาสุขภาพในพระไตรปิฎก คือ ต้องดูแลและรักษาทั้งร่างกายและจิตใจ เพราะมนุษย์ประกอบขึ้นจากร่างกายและจิตใจ ซึ่งสัมพันธ์กัน ส่งผลกระทบต่อกันและกัน ดังนั้นจึงต้องดูแลรักษาทั้งสองส่วนนี้ไปพร้อมๆ กัน

3. การดูแลและรักษาสุขภาพในพระไตรปิฎกนั้น ในทางร่างกายก็มีหลักการและวิธีการคล้ายๆ กับการแพทย์ยุคปัจจุบัน ส่วนการดูแลและรักษาด้านจิตใจนั้น จะใช้ธรรมโอสธคือ “บุญ” เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงรักษาให้จิตใจมีความบริสุทธิ์ ผ่องใส และสว่างไสว

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจหลักแพทยศาสตร์ในพระไตรปิฎกดังนี้ คือ การดูแลสุขภาพในพระไตรปิฎก, การรักษาสุขภาพในพระไตรปิฎก และสามารถเปรียบเทียบกับหลักการแพทย์ในยุคปัจจุบันได้

บทที่ 11

แพทยศาสตร์ในพระไตรปิฎก

11.1 ภาพรวมแพทยศาสตร์ในพระไตรปิฎก

ในบทนี้นักศึกษาจะได้เรียนรู้เรื่องแพทยศาสตร์ในพระไตรปิฎก ซึ่งแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ประเด็น คือ การดูแลสุขภาพในพระไตรปิฎก การรักษาสุขภาพในพระไตรปิฎก และเปรียบเทียบแพทยศาสตร์ในพระไตรปิฎกกับการแพทย์ยุคปัจจุบัน

การดูแลสุขภาพ หมายถึง การดูแลร่างกายและจิตใจให้อยู่ในภาวะปกติคือแข็งแรงสมบูรณ์อยู่เสมอ ซึ่งต่างกับการรักษาสุขภาพ ซึ่งหมายถึง การเฝ้าระวังรักษาสุขภาพที่ไม่อยู่ในภาวะปกติอันเกิดจากการเจ็บป่วยให้กลับสู่ภาวะปกติคือหายป่วย การดูแลสุขภาพจึงเป็นการป้องกันการเจ็บป่วยนั่นเอง

หลักสำคัญในการดูแลและรักษาสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนาซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกนั้น คือ ต้องดูแลและรักษาทั้ง 2 ส่วน คือ ร่างกายและจิตใจ เพราะมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายประกอบขึ้นจาก 2 ส่วน คือ ร่างกายกับจิตใจ ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน ส่งผลกระทบต่อกันและกัน ไม่อาจจะแยกกันได้อย่างเด็ดขาด ดังนั้นการดูแลรักษาสุขภาพจึงต้องดูแลรักษาทั้งร่างกายและจิตใจไปพร้อมๆ กัน

การดูแลและรักษาทางร่างกายนั้นก็มีหลักการและวิธีการคล้ายๆ กับการแพทย์ยุคปัจจุบัน ส่วนการดูแลและรักษาด้านจิตใจนั้น จะใช้ธรรมโอสธคือ “บุญ” เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงรักษาให้จิตใจมีความบริสุทธิ์ ผ่องใส และสว่างไสว

ในประเด็นสุดท้ายจะเป็นการเปรียบเทียบแพทยศาสตร์ในพระไตรปิฎกกับการแพทย์ยุคปัจจุบัน การแพทย์ยุคปัจจุบันในที่นี้ คือ การแพทย์ทั้งหมดที่มีอยู่ในปัจจุบันซึ่งแบ่งออกเป็น 2 แผน คือ การแพทย์แผนตะวันตก และการแพทย์ทางเลือกอื่นๆ

การเปรียบเทียบนั้นจะชี้ให้เห็นว่า แนวโน้มของการแพทย์ยุคปัจจุบันเริ่มให้ความสำคัญกับเรื่องจิตใจมากขึ้น โดยจะเห็นได้จากมีงานวิจัยจำนวนมากที่สรุปผลว่า “จิตใจ” มีผลต่อสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับหลักในพระพุทธศาสนาที่ว่า หากมีจิตใจดีจิตใจเข้มแข็งด้วยการ

สังสมบุญจะช่วยให้สุขภาพดีไปด้วย สำหรับคนเจ็บป่วย หากได้สังสมบุญมากๆ ก็จะหายอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้จะชี้ให้เห็นว่ามีหลักการแพทย์ยุคปัจจุบันหลายประการที่สอดคล้องกับในพระไตรปิฎกซึ่งพุทธบริษัทใช้ดูแลรักษาสุขภาพมานานกว่า 2,500 ปี

11.2 การดูแลสุขภาพในพระไตรปิฎก

การดูแลสุขภาพแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การดูแลสุขภาพร่างกาย และ การดูแลสุขภาพจิตใจ ความจริงแล้วทั้งร่างกายและจิตใจมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดไม่อาจจะแยกจากกันขาดทีเดียว แต่เพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการอธิบายและการศึกษาจึงกล่าวแยกออกเป็น 2 ประเด็น

11.2.1 การดูแลสุขภาพร่างกาย

การมีสุขภาพร่างกายดี คือ การมีร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บป่วย และมีอายุยืนนาน ส่วนการมีสุขภาพจิตใจดี คือ การที่มีจิตใจบริสุทธิ์ ผ่องใสอยู่เสมอ จุดสูงสุดของการมีสุขภาพจิตใจดี คือ การกำจัดกิเลสอาสวะได้หมด หรือการเป็นพระอรหันต์นั่นเอง

พระอรหันต์ทุกรูปจึงเป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตใจดีเสมอเหมือนกันทุกรูป แต่สุขภาพทางด้านร่างกายนั้นแตกต่างกัน พระอรหันต์บางรูปมีอาพาธน้อย บางรูปมีอาพาธปานกลาง บางรูปมีอาพาธมาก เช่น พระปิลินทวัจฉะ เป็นต้น ในขณะที่บางรูปไม่มีอาพาธเลยซึ่งก็คือ พระพากุลเถระนั่นเอง “พระเถระครองเรือน 80 ปี อาพาธเจ็บป่วยใดๆ ก็มิได้มีตลอดกาล...แม้บวชแล้วอาพาธแม้เล็กน้อยมิได้มีเลย”¹

พระพากุลเถระจึงเป็นต้นแบบของพุทธบริษัทผู้มีสุขภาพร่างกายดีคือ แข็งแรง ไม่มีอาพาธ และอายุยืนคือท่านมีอายุถึง 160 ปี เหตุที่ท่านมีร่างกายแข็งแรงและอายุยืนเช่นนี้ เพราะผลบุญที่ท่านได้ทำไว้ในอดีตชาติเป็นหลัก โดยเฉพาะบุญจากการถวายยารักษาโรคแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการดูแลสุขภาพร่างกายในปัจจุบันชาตินี้ ก็ช่วยให้ร่างกายแข็งแรงและมีอายุยืนได้เช่นกัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสหลักการดูแลสุขภาพร่างกายไว้ 5 ประการซึ่งปรากฏอยู่ในปฐมอนายุสสูตรดังนี้

¹ มโนรถปฺรณฺณิ, อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกนิบาต, มก. เล่ม 32 หน้า 471.

1) ทำสิ่งที่เป็นสัปปายะ

สัปปายะ แปลว่า สบาย ทำสิ่งที่เป็นสัปปายะ หมายถึง ทำในสิ่งที่ทำให้มีความสุขสบาย ต่อสุขภาพของตนเอง สัปปายะมี 7 ประการ ได้แก่ อาวาส, โจร, การสนทนา, บุคคล, โภชนะ, ฤดู และ อิริยาบถ¹ สัปปายะทั้ง 7 ประการนี้เป็นเครื่องสนับสนุนให้การเจริญ “สมถวิปัสสนา” มีความก้าวหน้า ส่วนสัปปายะที่มีผลโดยตรงต่อการดูแลสุขภาพนั้นมี 4 ประการ คือ อาวาส, โภชนะ, ฤดู และ อิริยาบถ

อาวาส แปลว่า ที่อยู่อาศัย อาวาสเป็นที่สบายต่อสุขภาพ หมายถึง อาวาสที่มีสิ่งแวดล้อมดี มีอากาศบริสุทธิ์ ไม่มีมลภาวะเป็นพิษ ไม่ร้อนเกินไป ไม่หนาวเกินไป เป็นต้น การได้อยู่ในอาวาสเช่นนี้ก็จะทำให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและอายุยืน

โภชนะ แปลว่า อาหาร อาหารเป็นที่สบายต่อสุขภาพ หมายถึง อาหารที่มีประโยชน์ มีคุณค่าทางอาหารครบถ้วน และ ปลอดภัยจากสารพิษ เป็นต้น

ฤดู หมายถึง ภูมิอากาศในแต่ละช่วงของปี โดยทั่วไปมีอยู่ 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน ฤดูนั้นมีความสำคัญต่อสุขภาพ เป็นสาเหตุแห่งการเจ็บป่วยอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในช่วงรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงฤดู หากร่างกายปรับตัวไม่ทันก็อาจจะเจ็บป่วย หรือ ถึงขั้นเสียชีวิตได้ เหตุที่ช่วงเปลี่ยนฤดู มีคนไม่สบายมาก ส่วนใหญ่เป็นเพราะไม่ได้ปรับความเป็นอยู่ให้ทันกับสภาพอากาศที่เปลี่ยนไป เช่น ในหน้าร้อน ก็ใส่เสื้อบางเบา กลางคืนก็ไม่ห่มผ้าหรือห่มผ้าห่มผืนบาง พอวันไหนมีอากาศหนาวขึ้นมาก็ห่มที่หนาไป อุณหภูมิอาจลดลง 5-10 องศา แต่ยังเคยชินกับการใส่เสื้อผ้าบาง ห่มผ้าผืนบางอยู่ ก็มีโอกาสน้ำไม่สบายสูง เป็นต้น

อิริยาบถ หมายถึง อาการที่ร่างกายอยู่ในท่าใดท่าหนึ่ง เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน อิริยาบถนั้นก็มีความสำคัญต่อสุขภาพมากในแต่ละวันเราจะต้องผลัดเปลี่ยนอิริยาบถให้สม่ำเสมอให้เกิดความสมดุลกันเลือดลมในตัวจึงจะไหลเวียนได้สะดวกไม่เกิดการเมื่อยล้าเพราะอยู่ในอิริยาบถใดอิริยาบถหนึ่งนานเกินไป ซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดการเจ็บป่วยได้ ในอรรถกถาอธิบายไว้ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงผ่อนคลายความปวดเมื่อยจากอิริยาบถหนึ่งด้วยอิริยาบถหนึ่ง ย่อมทรงบริหารคือยังทรงอรรถภาพให้เป็นไปมิให้ทรุดโทรม²

¹ อรรถกถา महासुญญาสูตร, ปปัญจสูทนี อรรถกถา มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก, มก. เล่ม 23 หน้า 33.

² อรรถกถา มุลปริยายสูตร, ปปัญจสูทนี อรรถกถา มัชฌิมนิกาย มุลปัณณาสก, มก. เล่ม 17 หน้า 35.

กิจวัตรของพระภิกษุในสมัยพุทธกาลนั้นมีหลากหลายจึงทำให้ภิกษุได้ผลัดเปลี่ยนอิริยาบถอยู่เรื่อยๆ กล่าวคือ มีทั้งการนั่งสมาธิ ปิณฑบาต เติงจงกรม กวาดลานวัด และนอนอย่างมีสติคือ สำเร็จสี่หิยาสน์เป็นต้น โดยเฉพาะการเติงจงกรมนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าช่วยให้“อาหารที่กิน ต็ม เคี้ยว ลิ้มแล้วย่อยได้ง่าย และทำให้มีอาพาธน้อย”¹นอกจากนี้พระภิกษุยังมีการบริหารร่างกายด้วยการ “ตัดกาย”² และผ่อนคลายกล้ามเนื้อด้วยการ “บีบนวด” อีกด้วย³

นอกจากการผลัดเปลี่ยนอิริยาบถให้สม่ำเสมอแล้วในแต่อิริยาบถจะต้องมีความถูกต้องอีกด้วย จึงจะไม่ส่งผลเสียต่อสุขภาพ ทั้งการนั่ง เติง ยืน และนอน ในการนั่งโดยเฉพาะนั่งสมาธิ นั้นพระพุทธรูปองค์ทรงเน้นย้ำเสมอว่าจะต้องนั่งให้ “ตัวตรง” ดังพระดำรัสว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้...นั่งคู้บัลลังก์ “ตั้งกายตรง” ดำรงสติปัฏฐาน...”⁴ ส่วนการนอนหรือจำวัดนั้นพระองค์ตรัสสอนให้นอนแบบราชสีห์คือนอนตะแคงขวา

สาเหตุที่ต้องนอนตะแคงขวาเพราะจากการศึกษาของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) พบว่า ท่านอนตะแคงขวาเป็นท่าที่ถูกหลักอนามัยที่สุด เนื่องจากร่างกายจะไม่กดทับหัวใจ ช่วยให้หัวใจเต้นสะดวกไม่ทำงานหนักจนเกินไป อาหารจากกระเพาะถูกบีบลงลำไส้เล็กได้ดี ช่วยบรรเทาอาการปวดหลังได้ด้วย⁵

2) รู้จักประมาณในสิ่งที่เป็นสัปปายะ

รู้จักประมาณในสิ่งที่เป็นสัปปายะในที่นี้คือ การรู้จัก “ความพอดี” เช่น เรื่องอาหาร เมื่อเราจัดหาอาหารที่ดี มีประโยชน์ได้แล้ว อาหารนั้นก็ได้อีกว่าเป็นอาหารสัปปายะ แต่ในเวลารับประทานอาหารนั้นเราจะต้องรู้จักประมาณ ต้องรู้จักความพอดี ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ดังที่พระสารีบุตรกล่าวไว้ว่า “ภิกษุ เมื่อฉันอาหารสดก็ตาม แห้งก็ตาม ไม่พึงฉันให้อิ่มเกินไป ไม่พึงฉันให้น้อยเกินไป พึงฉันแต่พอประมาณ พึงมีสติอยู่”⁶

¹ จังคมสูตร, อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต , มจร. เล่ม 22 ข้อ 29 หน้า 41.

² มหาวิภังค์ วินิตวัตถุ, มก. เล่ม 3 ข้อ 361 หน้า 84-85.

³ ชราสูตร, สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค, มก. เล่ม 31 ข้อ 962-963 หน้า 62.

⁴ มหาวิภังค์ ปฐมภาค, มก. เล่ม 2 ข้อ 178 หน้า 257.

⁵ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ (2550). “นอนท่าไหน? ปวดภัยหลับสนิท.” [ออนไลน์].

⁶ ขุททกนิกาย เถรคาถา, มจร. เล่ม 26 ข้อ 982 หน้า 500-501.

การรับประทานอาหารอย่างพอดีนั้น เราจะอยู่เป็นสุข ไม่หิว และไม่อึดอัด นอกจากนี้คนที่รับประทานอาหารมากเกินไป จะเป็นเหตุให้อาหารไม่ย่อยและเสียชีวิตได้ เช่น นายโกตุลลิก ภัททวติยเศรษฐี และนักบวชเปลือยชื่อโกรักขัตติยะ เป็นต้น¹

ความพอดีของแต่ละคนนั้นไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับสภาพร่างกายและเพศภาวะ สำหรับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระภิกษุในสมัยพุทธกาลนั้น จันทรภัตอาหารเพียงมือเดียว ก็เพียงพอต่อความต้องการของร่างกายแล้ว เพราะหน้าที่ของนักบวชคือการปฏิบัติธรรมและสอนธรรมะ ไม่ได้ทำงานที่ใช้แรงงานหนักเหมือนฆราวาสบางอาชีพ จึงไม่จำเป็นต้องฉัน ภัตอาหารมาก พระพุทธองค์ตรัสสอนสังสารวัฏมือเดียวไว้ว่า “เราฉันอาหารมือเดียว... สุขภาพมีโรคพาลน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพละนามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ”²

สำหรับวิธีการรับประทานอาหารให้พอดีในแต่ละมื้อนั้น พระสารีบุตรกล่าวไว้ว่า “พึงเลิกฉันก่อนอิ่ม 4 - 5 คำ แล้วดื่มน้ำเท่านั้น ก็เพียงพอเพื่ออยู่ผาสุกของภิกษุผู้มีใจเด็ดเดี่ยวมุ่งนิพพาน”³ เหตุที่ต้องเลิกก่อนฉันอิ่ม 4 - 5 คำนั้น ก็เพื่อสำรองพื้นที่ในกระเพาะไว้สำหรับอาหารที่อยู่ระหว่างเดินทางในหลอดอาหาร และน้ำที่จะดื่มหลังเลิกฉันอาหารแล้ว เมื่ออาหารในหลอดอาหารตกถึงกระเพาะ และดื่มน้ำเข้าไปแล้วก็จะทำให้รู้สึกอิ่มพอดี

3) บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย

อาหารที่รับประทานเข้าไปแล้วจะย่อยง่ายหรือย่อยยากขึ้นอยู่กับเหตุอย่างน้อย 2 ประการ คือ ประเภทของอาหาร และ ความคุ้นเคยกับอาหาร โดยประเภทของอาหารนั้น หากเป็นอาหารจำพวกเนื้อสัตว์จะย่อยยาก แต่ถ้าเป็นผักผลไม้จะย่อยง่าย ส่วนความคุ้นเคยกับอาหารนั้นคือ คนแต่ละท้องถิ่นและแต่ละชาติจะคุ้นเคยกับอาหารแตกต่างกันไป หรือ บางคนคุ้นเคยกับอาหารดี ๆ ประณีต แต่เมื่อต้องไปรับประทานอาหารที่ไม่ประณีต ก็เป็นเหตุให้ระบบการย่อยทำงานไม่เป็นปกติหรือไม่ย่อยเพราะไม่คุ้นเคยกับอาหารนั้น บางคนถึงกับเสียชีวิตด้วยเหตุนี้ได้ เช่น พระเจ้าปเสนทิโกศล เป็นต้น ก่อนสวรรคตพระองค์เสด็จไปเมืองราชคฤห์

¹ อรรถกถาโกสัมภยสูตร, อรรถกถามัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก, มก. เล่ม 19 หน้า 418,

มนโรธปุรณิ อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกนิบาต, มก. เล่ม 33 หน้า 113,

ปาฏิกสูตร, ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค, มก. เล่ม 15 หน้า 7.

² ภัททาลิสูตร, มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก, มก. เล่ม 13 ข้อ 134 หน้า 150 - 151.

³ ขุททกนิกาย เถรคาถา, มจร. เล่ม 26 ข้อ 983 หน้า 500-501.

ระหว่างเดินทางได้เสวยพระกระยาหารที่ไม่คุ้นเคยอาหารจึงไม่ย่อยด้วยดี และเพราะทรงเหน็ดเหนื่อยจากการเดินทางไกลจึงเป็นเหตุให้พระองค์สวรรคตในที่สุด¹

การที่อาหารไม่ย่อยหรือย่อยยากนั้นจึงมีโทษมากพระสัณเฑาะพุกเจ้าและพระภิกษุในสมัยพุทธกาลจึงแก้ไขด้วยการฉันยาคุหรือข้าวต้มในเวลาเช้า เพราะยาคุมีอานิสงส์ 5 ประการ คือ “บรรเทาความหิว ระงับความกระหาย ให้ลมเดินคล่อง ชำระลำไส้ และเผื่ออาหารที่ยังไม่ย่อยให้ย่อย”²

4) เป็นผู้เที่ยวในกาลสมควร

ประเด็นนี้มุ่งการงดเที่ยวในเวลาไม่สมควรโดยเฉพาะการเที่ยวกลางคืน เพราะจะเป็นเหตุให้ต้องนอนดึก หรือบางครั้งไม่ได้นอนซึ่งจะทำให้ร่างกายทรุดโทรมอย่างรวดเร็ว แต่ถ้าไม่เที่ยวกลางคืน ก็จะมีโอกาสพักผ่อนได้เต็มที่ สุขภาพก็จะสมบูรณ์แข็งแรง การแพทย์ในปัจจุบันพบว่า การนอนดึกจะทำให้ร่างกายอ่อนล้าเหมือนกับเครื่องยนต์ “overload” เป็นเหตุให้อายุสั้น การนอนดึกอย่างต่อเนื่องจึงเป็นการเร่งวันตายให้ตัวเอง³

5) ประพฤติพรหมจรรย์

มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งคือ ผู้ที่ประพฤติพรหมจรรย์โดยเฉพาะนักบวชนั้นจะมีสุขภาพแข็งแรงและอายุยืนกว่าบุคคลทั่วไป เมื่อปีที่แล้วสำนักข่าวโซฮูเน็ตของจีนรายงานว่า พบหลวงจีนมรณภาพรูปหนึ่ง ที่วัดหลิงฉวน อำเภออันหยาง ในมณฑลเหอหนาน ซึ่งมีนามว่า อุ๋อวี่นซิง อายุ 160 ปี ท่านเกิดเมื่อปี ค.ศ.1838 (พ.ศ.2381) เมื่ออายุ 15 ปีบิดามารดาเสียชีวิต หลังจากนั้นท่านจึงออกบวช จนกระทั่งมรณภาพด้วยโรคชราเมื่อปี ค.ศ.1998 (พ.ศ.2541)⁴

ในเมืองไทยก็มีนักบวชหลายท่านที่มีอายุยืนเกิน 100 ปี เช่น หลวงปู่ละมัย จิตมโน เป็นต้น ท่านมีอายุถึง 135 ปี หลวงปู่ละมัยเป็นเจ้าสำนักสงฆ์สวนป่าสมุนไพรรอ.เมืองจ.เพชรบูรณ์ แม้ท่านจะมีอายุมากแล้ว แต่เส้นผมยังดกดำ สุขภาพแข็งแรง⁵ พระที่มีอายุยืนกว่านี้ยังมีอยู่อีก

¹ ปปัญจสูทนี อรรถกถาัมขณิกาย มัชฌิมปิณณาสก, มก. เล่ม 21 หน้า 209.

² ยาคุสูตร, อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต, มก. เล่ม 22 ข้อ 207 หน้า 350-351.

³ พิศารณ บุตรพันธ์ (2551) “อันตรายจากการนอนดึก.” [ออนไลน์].

⁴ ผู้จัดการ (2550). “พบร่างหลวงจีนอายุ 160 ปีที่เหอหนานไม่เน่าไม่เปื่อย.” [ออนไลน์].

⁵ คมชัดลึก (2550). “พบหลวงปู่อายุ 135 ปีแก่กว่าหญิงญี่ปุ่นที่ลงกินเนสส์บุ๊ก.” [ออนไลน์].

จำนวนมาก ได้แก่ พระผู้สำเร็จ หรือ พระบังبد เช่น หลวงปู่พู่สื เป็นต้น ซึ่งมีอายุถึง 400 กว่าปี เป็น 1 ใน 6 ของพระบังبدที่มีอยู่ ณ ภูเขาควาย ประเทศลาว¹

จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นว่าการประพติพรหมจรรย์นั้นเป็นเหตุให้มีสุขภาพแข็งแรงและอายุยืน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะไม่ต้องหมกมุ่นอยู่กับเรื่องกามราคะและไม่ต้องทนทุกข์กับปัญหาทางครอบครัวและสังคมแบบชาวโลก มุ่งหน้าศึกษาพระธรรมวินัยและประพติปฏิบัติธรรมเป็นหลัก ส่วนคฤหัสถ์ก็สามารถประพติพรหมจรรย์ได้ ด้วยการรักษาศีล 8 ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่างๆ เช่น วันพระหรือช่วงเข้าพรรษา เป็นต้น

11.2.2 การดูแลสุขภาพจิตใจ

จากที่กล่าวแล้วในบทที่ 5 ว่า จิตใจนั้นมีความสำคัญมากกว่าร่างกาย เพราะจิตใจเป็นนาย ส่วนร่างกายเป็นบ่าว เมื่อจิตใจมีความสำคัญอย่างนี้ การดูแลสุขภาพจิตใจจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภาวะปกติของจิตใจมนุษย์จะ “ประภัสสรคือสว่างใสบริสุทธิ์” แต่เพราะมีกิเลสเข้ามาห่อหุ้มทำให้จิตใจเศร้าหมอง ไม่สว่างใส และไม่เข้มแข็ง เวลาเมื่อไรมากระทบใจเข้าหน่อยก็จะหวั่นไหวไปกับสิ่งนั้นเช่น ทำให้เกิดความโกรธบ้าง หรือบางครั้งก็เกิดความทุกข์เศร้าเสียใจในเรื่องต่างๆ จนเกินไป หรือมีความเครียดกับการทำงานบ้าง สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเหตุให้เจ็บป่วยได้ทั้งสิ้น

การดูแลสุขภาพจิตใจให้กลับสู่ภาวะปกติคือบริสุทธิ์ สว่างใสนั้น ทำได้ด้วยการสั่งสมบุญด้วยการให้ทาน รักษาศีล สวดมนต์ เจริญสมาธิภาวนา ฟังธรรม เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นกิจวัตรประจำวันของพุทธบริษัททั้ง 4 ที่ต้องทำเป็นประจำอยู่แล้ว

บุญนั้นจะช่วยชำระล้างกิเลสในจิตใจให้เบาบางลงไปเรื่อยๆ ยิ่งกิเลสเบาบางลงไปมากเท่าไร ความบริสุทธิ์ของจิตใจก็มีมากขึ้นและจะกลับคืนสู่ภาวะปกติมากเท่านั้นเช่นกัน โดยอาการแสดงออก คือความเป็นผู้มีใจนิ่ง หนักแน่น มั่นคง ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งที่มากระทบ จุดสูงสุดของภาวะปกติของจิตใจคือ การละกิเลสได้หรือหมดบรรลुเป็นพระอรหันต์นั่นเอง

¹ พระราชภาวนาวิสุทธิ (2549). “เหลือเชื่อแต่ก็เป็นความจริง.” [ออนไลน์]. www.dmc.tv.

11.3 การรักษาสุขภาพในพระไตรปิฎก

การรักษาสุขภาพนั้น เป็นการเฝ้าระวังรักษาสุขภาพอันเกิดจากการอาพาธหรือเจ็บป่วยด้วยเหตุต่างๆ ให้กลับคืนสู่ภาวะปกติซึ่งสาเหตุแห่งการอาพาธนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่ามี 8 ประการด้วยกันดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไปนี้

11.3.1 สาเหตุแห่งการอาพาธในพระไตรปิฎก

อาพาธ แปลว่า ความเจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงมีสัพพัญญุตญาณรอบรู้ในสิ่งทั้งปวงรวมทั้งเรื่องทางการแพทย์ด้วย พระองค์ตรัสถึงสาเหตุสำคัญแห่งการอาพาธไว้ 8 ประการ ดังที่ปรากฏอยู่ในอาพาธสูตร ดังนี้

- 1) อาพาธอันเกิดจาก “ดี” เป็นสาเหตุ
- 2) อาพาธอันเกิดจาก “เสมหะ” เป็นสาเหตุ
- 3) อาพาธอันเกิดจาก “ลม” เป็นสาเหตุ
- 4) อาพาธอันเกิดจาก “ดี, เสมหะ, ลม ประชุมกัน”
- 5) อาพาธอันเกิดจาก “ฤดูแปรปรวน”
- 6) อาพาธอันเกิดจาก “การบริหารร่างกายไม่สม่ำเสมอ”
- 7) อาพาธอันเกิดจาก “การถูกทำร้าย”
- 8) อาพาธอันเกิดจาก “วิบากกรรม”¹

คำว่า “ดี” แปลมาจากภาษาบาลีว่า “ปิณฑ” ดีเป็นธาตุน้ำซึ่งมีอยู่ 2 ชนิด คือ ดินนอก ฤๅน้ำดีและดีในฤๅน้ำดี ดินนั้นมีสีเหมือนน้ำมันมะขางชั้น² ดินนอกฤๅเอิบอาบอยู่ทั่วร่างกาย เมื่อดีนอกฤๅกำเริบ ดวงตาจะเหลือง เวียนศีรษะ ตัวสั่นและคัน ส่วนดีในฤๅจะอยู่ในฤๅน้ำดี ฤๅน้ำดีนั้นมีลักษณะเหมือนรังบวบขมใหญ่ เมื่อดีในฤๅกำเริบ สัตว์ทั้งหลายจะเป็นบ้า ทำสิ่งที่ไม่ควรทำ พูดคำที่ไม่ควรพูด คิดสิ่งที่ไม่ควรคิด³

¹ อาพาธสูตร, อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต, มก. เล่ม 38 ข้อ 60 หน้า 192.

² มะขาง เป็นไม้ผลชนิดหนึ่ง มีผลขนาดผลของหมาก มีสีเขียว มียางมาก และรสหวานเย็น.

³ ปรมัตถโชติกา อรรถกถาขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ, มก. เล่ม 39 หน้า 76.

คำว่า “เสมหะ” มาจากภาษาบาลีว่า “เสมห” แปลว่า “เสลด” ซึ่งเป็นธาตุน้ำเช่นกัน ในร่างกายของเรามีเสมหะอยู่ประมาณหนึ่งบาตร มีสีขาว มีสีเหมือนน้ำในผลมะเดื่อ ตั้งอยู่ในท้อง ปกติพื้นท้องของเราจะมีกลิ่นเหม็นเหมือนซากศพ เสมหะจะช่วยระงับกลิ่นเหม็นให้อยู่ภายในท้องเปรียบเหมือนแผ่นกระดานปิดส้วม¹

คำว่า “ลม” ในที่นี้หมายถึง ธาตุลมภายในร่างกาย ได้แก่ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปตามตัว ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก เป็นต้น เมื่อโรคลมเกิดขึ้นในร่างกาย ย่อมทำให้มือและเท้าอ่อนแรง ย่อมทำให้เป็นคนตาบอด ทำให้เป็นคนง่อยเปลี้ย² โรคลมนี้หากเป็นหนักก็จะทำให้ถึงตายได้ เช่น พระเถระรูปหนึ่งลมเสียดแทงถึงหัวใจ และเสียดแทงท้องทะลุออกมา ไส้ของท่านก็ออกมากองบนเตียง ในขณะอาพาธอยู่นั้นพระเถระได้ประกอบความเพียร จึงบรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา³

อาพาธที่เกิดจาก “ดี, เสมหะ, ลม ประชุมกัน” ถ้าแปลตรงตัวตามภาษาบาลีจะแปลว่า “อาพาธสันนิบาต” หมายถึง อาพาธที่เกิดขึ้นเพราะลม ดี และเสมหะรวมกัน

อาพาธที่เกิดขึ้นเพราะฤดูแปรปรวน “ฤดู” ในที่นี้หมายถึง “สภาพอากาศ” เมื่อสภาพอากาศแปรปรวน เช่น ร้อนเกินไป หนาวเกินไป เป็นต้น ก็เป็นเหตุให้เจ็บป่วยได้

อาพาธที่เกิดจากการบริหารร่างกายไม่สม่ำเสมอ หมายถึง การอยู่ในอิริยาบถใดอิริยาบถหนึ่งนานเกินไป เช่น ยืนนานเกินไป หรือนั่งนานเกินไป เป็นต้น ก็เป็นเหตุให้เจ็บป่วยได้

อาพาธที่เกิดจากการถูกทำร้าย หมายถึง อาพาธที่เกิดเพราะความพยายามเบียดเบียนของผู้อื่น เช่น การฆ่าฟัน การทุบตี การชกต่อย ถูกสัตว์ทำร้าย เป็นพยาธิ เป็นโรคติดเชื้อ เป็นต้น

อาพาธอันเกิดจากวิบากกรรม หมายถึง ความเจ็บป่วยที่เกิดจากบาปกรรมที่ทำไว้ในปัจจุบันชาติหรือในอดีตชาติมาส่งผล เช่น ในอดีตชาติทำปาณาติบาตไว้มาก บาปกรรมนั้นจึงส่งผลให้ป่วยเป็นโรคมะเร็งในชาตินี้ เป็นต้น

จากที่กล่าวในบทที่ 5 แล้วว่า กรรมคือการกระทำโดยเจตนา ประกอบด้วยกรรมทางกาย วาจา และใจ เมื่อเราทำกรรมแล้ว หากเป็นกรรมดีก็จะเกิดบุญขึ้นและจะถูกเก็บไว้ในใจ

¹ ปิตุ ตี ปรมัตถโชติกา อรรถกถาขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ, มก. เล่ม 39 หน้า 77.

² สารัตถปกาสินี อรรถกถาสังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค, มก. เล่ม 27 หน้า 194.

³ อรรถกถามหาสติปัฏฐานสูตร, สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาที่มณิกาย มหาวรรค, มก. เล่ม 14 หน้า 311.

หากเป็นกรรมชั่วก็จะเกิดบาปขึ้นและถูกเก็บไว้ในใจเช่นกัน บาปในที่ที่ถูกเก็บไว้ในใจนี้เอง เมื่อถึงเวลาส่งผลก็จะทำให้เกิดการอาพาธ

สาเหตุแห่งการอาพาธทั้ง 8 ประการที่กล่าวมานี้สามารถสรุปให้เหลือ 2 ประการได้ ดังนี้ คือ สาเหตุทางกาย และ สาเหตุทางใจ โดย 7 ประการแรกถือเป็นสาเหตุทางกาย ส่วนข้อที่ 8 คือ วิกากรรมนั้นถือว่าเป็นสาเหตุทางใจ เพราะเป็นสาเหตุที่เกิดจากบาปที่อยู่ในใจส่งผลให้เกิดการอาพาธด้วยโรคต่างๆ

การเจ็บป่วยอันเกิดจากวิกากรรมนั้นเป็นความแตกต่างที่สำคัญระหว่างหลักการแพทย์ในพระไตรปิฎกและการแพทย์แผนปัจจุบัน เรื่องนี้เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ยากสำหรับแพทย์และชาวโลกที่ไม่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะวิกากรรมจากอดีตชาติ อย่างไรก็ตามการแพทย์อาจไม่ได้ให้ความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับความละเอียดลึกซึ้งในด้านนี้แต่จะเชื่อหรือไม่สิ่งนี้ก็ยังคงเป็นความจริงของโลกและชีวิตที่มนุษย์ทุกคนสามารถพิสูจน์ได้ตามหลักการที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนา

11.3.2 โรคชนิดต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก

คำว่า “โรค” พระอรรถกถาจารย์ให้ความหมายไว้ว่า เสียตาง หรือ เปียดเบียน¹ กล่าวคือ เสียตางเปียดเบียนร่างกายและจิตใจให้ลำบาก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า แต่ก่อนมีโรคร้ายอยู่เพียง 3 ชนิด คือ โรคอยาก โรคหิว และโรคชรา แต่เพราะการทำร้ายเปียดเบียนสัตว์จึงทำให้มีโรคเพิ่มขึ้นถึง 98 ชนิด² โรคทั้ง 98 ชนิดนี้ คือ โรคที่มีอยู่ในสมัยพุทธกาล แต่ในปัจจุบันมีโรคเพิ่มมากขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้ว่าทุกวันนี้มีโรคแปลกๆ ใหม่ๆ และร้ายแรงเกิดขึ้นเรื่อยๆ เช่น โรคเอดส์ โรคไข้หวัดนก โรคซาร์ และล่าสุด คือ โรคไข้กระต่าย ซึ่งชาวบ้านบอกว่าโรคนี้มีเชื้อรุนแรงถึงขั้นผลิตเป็นอาวุธชีวภาพได้ทีเดียว

โรคทั้ง 98 ชนิดนั้นเป็นโรคอันเกิดจากวิกากรรม เพราะเป็นผลมาจากการทำร้ายเปียดเบียนสัตว์ ความจริงยังมีโรคที่เกิดจากสาเหตุอื่นอีก 7 ประการดังได้กล่าวมาแล้วซึ่งไม่รวมอยู่ในโรค 98 ชนิดนี้ อย่างไรก็ตามโรคที่มีอยู่ในสมัยพุทธกาลเท่าที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกสามารถแบ่งเป็นกลุ่มได้ประมาณ 6 กลุ่ม คือ โรคผิวหนัง โรคลม โรคในท้อง โรคเกี่ยวกับอวัยวะ

¹ สัทธัมมปิณฑิกา อรรถกถาขุททกนิกาย มหานิทเท, มก. เล่ม 65 หน้า 132.

อรรถกถาธาตุวิภังคสูตร, อรรถกถามัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก, มก. เล่ม 23 หน้า 377.

² ขุททกนิกาย สุตตนิบาต จุฬวรรค, มจร. เล่ม 25 ข้อ 314 หน้า 572.

โรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจ และโรคเบ็ดเตล็ดอื่นๆ

1) **โรคผิวหนัง** หมายถึง โรคที่เกิดบนผิวหนังในบริเวณต่างๆ ของร่างกาย เช่น โรคเรื้อน โรคฝี โรคฝีดาษ โรคสิว โรคกลาก โรคเริม โรคพุพอง โรคหิดเปื่อย โรคหิดดื้อ โรคละลอก โรคหูด โรคคุดทะราด และโรคคุดทะราดบวม เป็นต้น

โรคเรื้อน หมายถึง โรคผิวหนังชนิดหนึ่งซึ่งติดต่อได้ ทำให้ผิวหนังเป็นผื่น มีหลายชนิด บางชนิดทำให้นิ้วมือนิ้วเท้าหลุด เรียกว่า เรื้อนกุญฐ์ บางชนิดมีลักษณะเป็นผื่นคันทำให้ผิวหนังหนาหยาบและอาจแตกมีน้ำเหลืองไหลหรือตกสะเก็ดในระยะหลัง มักเป็นตามบริเวณข้อเท้า หัวเข่าหรือที่มือเอื้อมไปเกาถึง เรียกว่า เรื้อนกวาง บางชนิดแผลมีสีขาว เรียกว่า เรื้อนน้ำเต้า

โรคฝี หมายถึง โรคชนิดหนึ่งเป็นต่อมบวมขึ้น กลัดหนองข้างใน เรียกชื่อต่างๆ กัน หลายชนิด เช่น ฝีคัณธมาลา ฝีดาษ ฝีประจำรอย

โรคฝีดาษ หมายถึง โรคชนิดหนึ่ง มักเกิดขึ้นตามลำตัว เป็นเม็ดเล็กๆ ดาษทั่วไป บางครั้งเรียก ไข้ทรพิษ คนโบราณเรียกว่า ไข้หัว

โรคสิว หมายถึง โรคที่มีลักษณะเป็นตุ่มเม็ดเล็กๆ ที่มีหนองเป็นไตสีขาวๆ อยู่ข้างใน ขึ้นบริเวณใบหน้า และส่วนต่างๆ ของลำตัว

โรคกลาก หมายถึง โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง เกิดจากเชื้อรา ขึ้นเป็นวง มีอาการคัน

โรคเริม หมายถึง โรคติดต่อชนิดหนึ่ง ขึ้นเป็นเม็ดเล็กๆ พองใสติดกันเป็นกลุ่ม มีอาการคัน ปวดแสบปวดร้อน

โรคพุพอง หมายถึง โรคผิวหนังชนิดหนึ่งเป็นเม็ดตุ่มขึ้นพองใสตามลำตัว แล้วแตกออกมีน้ำเหลืองหรือน้ำเลือดน้ำหนอง

โรคหิด หมายถึง โรคติดต่อชนิดหนึ่ง มีลักษณะเป็นเม็ดสีขาว ใสเป็นเงาในเนื้อ ขึ้นตามผิวหนังมีอาการปวดและคัน เรียกว่าหิดดื้อ เมื่อเม็ดแตกมีน้ำหนองไหลเยิ้ม เรียกว่า หิดเปื่อย

โรคละลอก หมายถึง โรคผิวหนังชนิดหนึ่งเป็นเม็ดมีหนอง

โรคหูด หมายถึง โรคผิวหนังชนิดหนึ่งขึ้นเป็นไตแข็ง

โรคคุดทะราด หมายถึง การเป็นแผลเรื้อรัง บางรายแผลบานเหวอะเหวออก มีกลิ่นเหม็น เป็นแม่แผลให้เกิดแผลอื่นจำพวกเดียวกันพุพองออกไปอีก

2) **โรคลม** หมายถึง โรคที่เกิดจากธาตุลมภายในร่างกายกำเริบ ทำให้มีอาการหลายอย่าง เช่น วิงเวียน หน้ามืด คลื่นเหียน ถ้าอาการรุนแรงอาจถึงแก่สิ้นสติหรือตายได้ เช่น โรคลมบ้าหมู โรคเรอ เป็นต้น

โรคลมบ้าหมู หมายถึง อาการหมดสติเป็นครั้งคราว และมักมีอาการชักเกร็ง น้ำลายเป็นฟอง มือเท้ากำ เป็นผลเนื่องจากสมองทำงานผิดปกติ

โรคเรอ หมายถึง โรคที่ลมในกระเพาะเพื่อพุ่งออกทางปาก

3) **โรคในท้อง** หมายถึง โรคที่เกิดขึ้นภายในท้อง เช่น โรคเนื้องอกที่ลำไส้ โรคบิด โรคท้องร่วง โรคลงราก อหิวาตกโรค โรคอาเจียนโลหิต และ โรคออสกะ เป็นต้น

โรคลงราก หมายถึง โรคท้องเดินและอาเจียน

อหิวาตกโรค หมายถึง โรคระบาดชนิดหนึ่งมีอาการลงราก คือท้องเดินและอาเจียน

โรคออสกะ หมายถึง โรคที่เกิดจากการกินอาหารมากเกินไป ซึ่งเกิดกับนักบวชเปลือยชื่อ โกรกซ์ตติยะผู้ประพฤติวัตรอย่างสูงนัก เดินด้วยข้อศอกและเข่า กินอาหารที่กองบนพื้นด้วยปาก ก่อนตายเขากินอาหารมากเกินไปจนอาหารไม่ย่อยจึงสิ้นชีวิต

4) **โรคเกี่ยวกับอวัยวะ** หมายถึง โรคที่เกิดกับอวัยวะส่วนต่างๆของร่างกาย เช่น โรคทางตา โรคทางหู โรคทางจมูก โรคทางลิ้น โรคทางศีรษะ เช่น ปวดศีรษะ โรคทางปาก โรคทางฟัน โรคอัมพาต โรคจริตสืดวง

โรคจริตสืดวง หมายถึง โรคที่เกิดจากเส้นเลือดขาดเพราะเหตุใดเหตุหนึ่ง ทำให้เลือดไหลเวียนไม่สะดวกและมีเลือดคั่งอยู่ในบริเวณนั้น จึงเกิดการโป่งพองของเส้นเลือด โรคจริตสืดวงมักจะเกิดในช่องตา จมูก และทวารหนัก

โรคอัมพาต หมายถึง โรคที่อวัยวะบางส่วน เช่น แขน ขา เป็นต้น ตายกระดูกไม่ได้

5) **โรคทางเดินหายใจ** หมายถึง โรคที่เกิดกับระบบทางเดินหายใจ เช่น โรคไอ โรคหืด โรคไข้หวัด โรคมองคร่อ เป็นต้น

โรคหืด หมายถึง โรคหลอดลมอักเสบเรื้อรังชนิดหนึ่ง เกิดจากหลอดลมตอบสนองต่อสิ่งเร้าอย่างเฉียบพลันและรุนแรงกว่าที่เกิดขึ้นในคนทั่วไป ทำให้หลอดลมตีบแคบลง จนเกิดอาการหายใจไม่สะดวก

โรคไข้หวัด หมายถึง โรคที่เยื่อของอวัยวะที่เป็นเครื่องหายใจอักเสบมักทำให้เสียงแหงและน้ำมูกไหล

โรคมองคร่อ หมายถึง โรคหลอดลมโป่งพอง มีเสมหะแห้งอยู่ในช่องหลอดลม ทำให้มีอาการไอเรื้อรัง

6) โรคเบ็ดเตล็ด หมายถึง โรคอื่นๆ ที่ไม่จัดอยู่ในกลุ่มทั้ง 5 ข้างต้น เช่น โรคไข้พิษ โรคเบาหวาน โรคดีกำเริบ โรคร้อนใน และ โรคในฤดูสารท เป็นต้น

โรคไข้พิษ หมายถึง ไข้ที่มีพิษกล้ำทำให้เชื่อมซึมไปไม่มีเวลาสร้าง ทำให้รู้สึกเหมือนเรือนหมุน ไม่รู้ว่ากลางวันหรือกลางคืน

โรคเบาหวาน หมายถึง โรคที่มีน้ำตาลในเลือดสูงกว่าปกติ

โรคดีกำเริบ หมายถึง ดีที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์แต่ละคน เมื่อดีกำเริบ ดวงตาจะเหลือวงเวียนศีรชะ ตัวสั่นและคัน เป็นต้น

โรคในฤดูสารท หมายถึง ไข้เหลือ (โรคดีชาน) ซึ่งเกิดขึ้นในฤดูสารท (ฤดูใบไม้ร่วง) เพราะในฤดูสารทนี้ ภูมิอากาศทั้งหลายเปียกชุ่มด้วยน้ำฝนบ้าง เติมน้ำโคลนบ้าง แสงแดดแผดกล้าบ้าง ทำให้น้ำดีของภูมิทั้งหลายขังอยู่แต่ในถุงน้ำดี

11.3.3 ยารักษาโรคในพระไตรปิฎก

ยารักษาโรคในพระไตรปิฎกเป็นยาที่ได้จากธรรมชาติโดยตรง ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติสามารถนำมาใช้เป็นตัวยาก็ได้ทั้งหมด หากเรารู้คุณสมบัติในส่วนที่เป็นยาของมัน ครั้งหนึ่งหมอชีวกโกมารภัจจ์ถือเสียมเดินไปรอบเมืองตักกสิลาเป็นระยะทาง 1 โยชน์ เพื่อต้องการหาว่ามีสิ่งใดบ้างที่ไม่อาจจะนำมาทำเป็นยาได้ แต่ท่านไม่พบสิ่งนั้นเลย จากเรื่องนี้จะอาจจะกล่าวได้ว่า “สรรพสิ่งในธรรมชาติสามารถนำมาทำยาได้หมด” สำหรับยาต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถานั้น สามารถแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้ คือ น้ำมูตรเน่า, เกล็ด 5, สมุนไพรร, เกล็ด, ยามหาวิภัง และ กลุ่มเบ็ดเตล็ด

1) น้ำมูตรเน่า

มูตร แปลว่า น้ำปัสสาวะ คำว่า “น้ำมูตรเน่า” ก็คือน้ำมูตรนั่นเอง เพราะร่างกายของคนเราได้ชื่อว่าเป็นสิ่งเปื่อยเน่า น้ำมูตรที่ออกมาใหม่ๆ และรองเอาไว้ในทันทีทันใด ก็ได้ชื่อว่า เป็นน้ำมูตรเน่าเพราะออกมาจากร่างกายที่เปื่อยเน่า¹

¹ อรรถกถาจัดตารสูตร, ปรมัตถทีปนี อรรถกถาพุทธทศนิกาย อิติวุตตะ, มก. เล่ม 45 หน้า 647.

การนำน้ำมูตรเน่ามาทำเป็นยาจะทำโดยวิธีการดองด้วยตัวยาอื่นๆ เช่น สมอ เป็นต้น จึงมักจะเรียกว่า “ยาดองน้ำมูตรเน่า” ซึ่งมีสรรพคุณในการรักษาโรคต่างๆ ได้หลายชนิด

น้ำมูตรเน่าเป็นยารักษาโรคหลักของพระภิกษุในสมัยพุทธกาล เป็นหนึ่งใน “นิสสัย 4” ที่พระภิกษุจะต้องใช้เป็นประจำ ซึ่งพระอุปัชฌาย์จะบอกในวันบวชว่า “ให้อยู่โคนไม้เป็นวัตร บิณฑบาตเป็นวัตร ถี้อผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และฉันน้ำมูตรเน่าเป็นยา” พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “บรรพชาอาศัยมูตรเน่าเป็นยา เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต...”¹ และพระองค์ยังตรัสว่า น้ำมูตรเน่านั้นเป็นของหาง่าย และไม่มีโทษ²

2) เกสัช 5

เกสัช 5 หมายถึง ยารักษาโรค 5 ชนิด คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และ น้ำอ้อย โดยในเบื้องต้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุฉันเพื่อรักษาโรคไข้เหลืองหรือดีซ่าน

เนยใส หมายถึง เนยที่มีลักษณะใสซึ่งทำจากน้ำมันโค น้ำมันแพะ น้ำมันกระบือ เป็นต้น

เนยข้น หมายถึง เนยที่มีลักษณะข้นซึ่งทำจากน้ำมันของโค แพะ และกระบือ เป็นต้น

น้ำมัน หมายถึง น้ำมันอันสกัดออกจากเมล็ดงา เมล็ดพันธุ์ผักกาด เมล็ดมะขาง เมล็ดละหุ่ง หรือน้ำมันที่สกัดจากเปลวหรือมันของสัตว์ ได้แก่ น้ำมันเปลวหมี น้ำมันเปลวปลา น้ำมันเปลวปลาฉลาม น้ำมันเปลวหมู และ น้ำมันเปลวลา

น้ำผึ้ง หมายถึง น้ำหวานที่มีลักษณะข้นที่ผึ้งเก็บสะสมเอามาจากดอกไม้ต่างๆ

น้ำอ้อย หมายถึง น้ำหวานที่คั้นออกมาจากอ้อย

3) สมุนไพโร

กลุ่มยาสมุนไพรมีกกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกมีหลายชนิด เช่น ยาสมุนไพรรากไม้ รากไม้, น้ำฝาดของต้นไม้, ใบไม้และต้นไม้, ผลไม้ และ ยางไม้ เป็นต้น

รากไม้ ได้แก่ ขมิ้น ขิง ว่านน้ำ ว่านเปราะ อดุพิด ข่า แฝก แห้วหมู หน่อหวาย หน่อไม้ เหง้าบัว รากบัว หรือรากไม้ชนิดอื่นที่เป็นยาสมุนไพรรวมไม่จัดว่าเป็นอาหาร

น้ำฝาด หมายถึง น้ำที่ได้จากการนำเอาส่วนต่างๆ ของต้นไม้ไปสกัดบีบหรือคั้นเอาน้ำออกมา ได้แก่ น้ำฝาดสะเดา น้ำฝาดมูกมัน น้ำฝาดกระดอมหรือขี้กา น้ำฝาดบระเพ็ดหรือ

¹ พระวินัยปิฎก มหาวรรค, มก. เล่ม 6 ข้อ 87 หน้า 172.

² สันตฎฐิติสูตร, อังคุตตรนิกาย จตุกนิภาต, มก. เล่ม 35 ข้อ 27 หน้า 83.

พญามือเหล็ก น้ำฝาดกระถินพิมานหรือน้ำฝาดชนิดอื่นที่เป็นยาสมุนไพรและไม่จัดว่าเป็นอาหาร

ใบไม้ ได้แก่ ใบสะเดา ใบหมกมัน ใบกระตอมหรือขี้กา ใบกะเพราหรือแมงลัก ใบฝ้าย หรือใบไม้ชนิดอื่นที่เป็นยาสมุนไพรและไม่จัดว่าเป็นอาหาร และ ต้นไม้ที่นำมาทำเป็นยา ได้แก่ ไม้จันทน์ กฤษณา กะลัมพัก ใบเจียง หัวหมู เป็นต้น

ผลไม้ ได้แก่ ลูกพิลังกาสา ติปลี พริก สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม ผลโกฐ ผลกล้วย อินทผลัม หรือผลไม้ชนิดอื่นที่เป็นยาสมุนไพรและไม่จัดว่าเป็นอาหาร

ยางไม้ ได้แก่ ยางจากต้นหิงคุ ยางที่เคี้ยวจากก้านใบและเปลือกของต้นหิงคุ ยางจาก ยอดต้นตกะ ยางที่เคี้ยวจากใบหรือก้านต้นตกะ ยางจากกำยาน หรือยางชนิดอื่นที่เป็นยาสมุนไพรและไม่จัดว่าเป็นอาหาร

4) เกลือ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตเกลือที่เป็นเภสัชไว้ดังนี้ คือ เกลือสมุทร เกลือดำ เกลือสินเธาว์ เกลือดินโป่ง หรือเกลือชนิดอื่นที่เป็นยาและไม่จัดว่าเป็นอาหาร

เกลือสมุทร หมายถึง เกลือที่ได้จากน้ำทะเล

เกลือดำ หมายถึง เกลือที่เป็นเศษเกลือ หรือเกลือก้นกอง เม็ดเกลือจะเล็กและมี ตะกอนปนอยู่มาก เกลือชนิดนี้ปกติจะใช้เติมบ่อกุ้ง เลี้ยงปลา และปรับสภาพดินในสวนผลไม้

เกลือสินเธาว์ หมายถึง เกลือที่ได้จากดินเค็ม

เกลือดินโป่ง หมายถึง เกลือที่ทำจากดินโป่ง ดินโป่งคือแอ่งดินเค็มตามธรรมชาติ เป็น ดินที่มีเกลือแร่ต่างๆ ปนอยู่ เช่น เกลือโซเดียมคลอไรด์ เกลือแคลเซียม โบตัสเซียม เป็นต้น

5) ยามหาวิกฏ

ครั้งหนึ่ง ภิกษุรูปหนึ่งถูกกัฏ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสอนุญาตให้ภิกษุใช้ยามหาวิกฏ 4 อย่างรักษา คือ คุณ มูตร ถ้ำ ดิน ต่อมาภิกษุรูปหนึ่งดื่มยาพิษเข้าไป พระผู้มีพระภาคเจ้าจึง ตรัสอนุญาตให้ภิกษุดื่มน้ำเจือคุณเพื่อให้อาเจียนเอาพิษออกมา

6) กลุ่มเบ็ดเตล็ด

กลุ่มยาเบ็ดเตล็ดอื่นๆ ที่นำมาใช้รักษาโรคเท่าที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ได้แก่ ยาตองโลณโสวีระกะ ยาผง มุลโค งา ข้าวสาร ข้าวสุก น้ำข้าวใส ถั่วเขียว ธัญชาติทุกชนิด น้ำต่าง ทับทิม ปลา เนื้อ น้ำต้มเนื้อ และการเกด เป็นต้น

ยาตองโลณโสวีระกะ หมายถึง ยาที่ปรุงด้วยส่วนประกอบนานาชนิด เช่น มะขามป้อมสด สมอพิเภก ัญชชาติทุกชนิด ถั่วเขียว ข้าวสุก ผลกล้วย หน่อหวาย การเกิด อินทผลัม หน่อไม้ ปลา เนื้อ น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เกลือ โดยใส่เครื่องยาเหล่านี้ในหม้อ ปิดฝาปิดชิด เก็บต้องไว้ 1 วัน 2 วัน หรือ 3 วัน เมื่อยานี้สุกได้ที่แล้ว จะมีรสและสีเหมือนผลหว่า เป็นยาแก้โรคลม โรคไอ โรคเรื้อน โรคไข้เหลือง(ดีซ่าน) โรคริดสีดวง เป็นต้น

11.3.4 ประวัติของหมอชวกโกมารภัจจ์

นักศึกษาหลายท่านคงจะรู้จักหมอชวกโกมารภัจจ์เป็นอย่างดีโดยเฉพาะคนที่มักใช้บริการรักษาพยาบาลด้วยการแพทย์แผนไทย เพราะศูนย์การแพทย์แผนไทยทุกที่จะมีรูปปั้นหมอชวกโกมารภัจจ์อยู่ เพื่อไว้เป็นเครื่องระลึกถึงพระคุณของท่านที่ได้ถ่ายทอดวิชาการแพทย์ให้ชาวพุทธและชาวโลกได้ใช้บำบัดรักษากันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

หมอชวกโกมารภัจจ์เป็นแพทย์หลวงแห่งกรุงราชคฤห์และเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ ท่านเป็นแพทย์ที่เก่งกาจสามารถตั้งแต่วัยหนุ่มสามารถรักษาโรคที่แพทย์ทศปาโมกข์เก่งๆหลายต่อหลายคนรักษาไม่ได้ให้หายภายในเวลาอันรวดเร็ว วิธีการรักษาของท่านมีหลากหลาย และหลายๆ วิธีก็คล้ายๆ กับการรักษาในยุคปัจจุบัน เช่น การผ่าตัด การขับพิษด้วยการขับถ่ายหรือที่เรียกว่าดีท็อกซ์ เป็นต้น

หมอชวกโกมารภัจจ์ถือกำเนิดขึ้น ณ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ โดยในสมัยพุทธกาลนั้นมีกุมาริคนหนึ่งชื่อสาลาวดีเป็นสตรีทรงโฉมงดงาม ชาวพระนครราชคฤห์จึงได้คัดเลือกให้นางเป็นหญิงงามเมือง ต่อมานางสาลาวดีได้ตั้งครรภ์และคลอดบุตรเป็นชาย นางไม่ปรารถนาจะเลี้ยงดูบุตร จึงสั่งทาสีให้นำบุตรนั้นไปทิ้งที่กองขยะ

ในวันนั้นนั่นเองเจ้าชายอภัยกำลังเสด็จเข้าสู่พระราชวังได้ทอดพระเนตรเห็นทารกนั้นซึ่งผู้กาห้อมล้อมอยู่ ได้ตรัสถามมหาดเล็กว่าพนาย นั่นอะไร ผู้การู่มกันตอม?

มหาดเล็กกราบทูลว่า “ทารก พะยะคะ”

เจ้าชายอภัยตรัสว่า “ยังเป็นอยู่” หรือ พนาย?

มหาดเล็กกราบทูลว่า “ยังเป็นอยู่ พะยะคะ”

เจ้าชายอภัยจึงตรัสว่า “พนายถ้าเช่นนั้นจงนำทารกนั้นไปที่วังของเราให้นางนมเลี้ยงไว้”

มหาดเล็กจึงนำทารกนั้นไปวังของเจ้าชายอภัย แล้วมอบให้นางนมเลี้ยงไว้ เพราะ

อาศัยคำว่า “ยังเป็นอยู่” พวกเขาจึงขนานนามทารกนั้นว่า “ชีวก” และเพราะเหตุที่ชีวกนั้นเจ้าชายรับสั่งให้เลี้ยงไว้เขาจึงได้ตั้งนามสกุลว่า “โกमारภัจจ์” ต่อมาไม่นานชีวกโกमारภัจจ์ก็รู้เตียงสาและได้ ทูลถามเจ้าชายอภัยว่า ใครเป็นมารดาของเกล้ากระหม่อม ใครเป็นบิดาของเกล้ากระหม่อมพะย่ะค่ะ

เจ้าชายรับสั่งว่า พ่อชีวก ตัวเราก็ไม่รู้จักมารดาของเจ้า แต่ว่าเราเป็นบิดาของเจ้าเพราะเราได้ให้เลี้ยงเจ้าไว้ ชีวกโกमारภัจจ์จึงคิดว่า ราชสกุลเหล่านี้ คนที่ไม่มีศิลปะจะเข้าพึ่งพระบารมี ทำไม่ได้ง่าย ถ้ากระไร เราควรเรียนวิชาแพทย์ไว้

ในสมัยนั้น นายแพทย์ทศปาโมกข์ตั้งสำนักอยู่ ณ เมืองตักกสิลา ชีวกโกमारภัจจ์ จึงได้ทูลลาเจ้าชายอภัยเดินทางไปเรียนวิชาแพทย์ ณ เมืองตักกสิลา ชีวกโกमारภัจจ์เรียนวิชาได้มาก เรียนได้เร็ว เข้าใจดี วิชาที่เรียนได้แล้วก็ไม่ลืม เมื่อเวลาผ่านไป 7 ปี ชีวกโกमारภัจจ์ จึงเรียนถามอาจารย์ทศปาโมกข์ว่า กระผมเรียนวิชาแพทย์สำเร็จตามหลักสูตรแล้วหรือยัง

อาจารย์ตอบว่า พ่อชีวก ถ้าเช่นนั้นเธอจงถือเสียมเที่ยวไปรอบเมืองตักกสิลา ระยะทาง 1 โยชน์ ตรวจดูสิ่งใดไม่ใช่ตัวยา จงขุดสิ่งนั้นมา ชีวกโกमारภัจจ์จึงถือเสียมเดินไปรอบเมืองตักกสิลาระยะทาง 1 โยชน์ ไม่เห็นสิ่งใดที่ไม่เป็นตัวยาสักอย่างหนึ่ง จึงเดินทางกลับมารายงานท่านอาจารย์ อาจารย์ทศปาโมกข์จึงบอกว่า พ่อชีวก เธอศึกษาสำเร็จแล้ว หลังจากนั้นชีวกโกमारภัจจ์จึงเดินทางไปยังเมืองราชคฤห์ ช่วยรักษาคนเจ็บป่วยหนักๆ ให้อย่างอัศจรรย์ จนได้รับแต่งตั้งให้เป็นแพทย์หลวงแห่งกรุงราชคฤห์และเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและคณะสงฆ์ สำหรับวิธีการรักษาของท่านจะได้กล่าวในลำดับต่อไป

11.3.5 การรักษาอาพาธในพระไตรปิฎก

จากที่กล่าวแล้วว่ามนุษย์และสัตว์ทั้งหลายประกอบขึ้นจากสองส่วนที่สัมพันธ์กัน คือ ร่างกาย และ จิตใจ การรักษาอาพาธในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกจึงรักษาทั้งสองส่วนนี้ไปพร้อมๆ กัน ในส่วนของร่างกายก็มีวิธีการรักษาคือ การแพทย์ยุคปัจจุบัน ส่วนทางด้านจิตใจนั้นจะบำบัดรักษาด้วยธรรมโอสถ

1) การรักษาทางด้านร่างกาย

การรักษาอาพาธทางด้านร่างกายในสมัยพุทธกาลนั้น มีวิธีการคล้ายๆ กับการแพทย์ยุคปัจจุบัน ซึ่งเท่าที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกมีดังนี้ คือ ให้กินยา ให้ดื่มยา ทายา นัตถุยา การรม การสูดควันที่เป็นยา การกรอก การผ่าตัด และการขับพิษ เป็นต้น ซึ่งนักศึกษาจะได้เรียนรู้

วิธีการเหล่านี้จากการรักษาโรคต่างๆ ดังนี้

1.1) วิธีการรักษาโรคลม

วิธีการรักษาโรคลมในสมัยพุทธกาลนั้นมีหลายวิธี เช่น ตีมน้ำมันที่หุงเจือด้วยน้ำเมา, เข้ากระโจม, รมใบไม้, รมใหญ่, รดตัวด้วยน้ำที่ต้มให้เดือดด้วยใบไม้ นึ่งตัวในอ่างน้ำ ฉนกระเทียม หากเป็นโรคลมเสียดยกตามข้อจะรักษาด้วยวิธีระบายโลหิตออก เป็นต้น

การตีมน้ำมันที่หุงเจือด้วยน้ำเมาเป็นวิธีการที่แพทย์รักษาโรคลมของท่านพระปิณฑ-
วัจจะ โดยน้ำเมาที่เจือลงไปเพื่อหุงกับน้ำมันนั้นจะต้องไม่มากจนเกินขนาด ไม่ปรากฏสี กลิ่น
และรสของน้ำเมา

การเข้ากระโจม คำว่า “กระโจม” หมายถึง ผ้าหรือสิ่งที่ทำเป็นลอมขึ้นสำหรับเข้าไปอยู่
ข้างในเพื่อให้เหงื่อออก ในสมัยพุทธกาลเรียกว่า “การนึ่งตัว” เพื่อแก้โรคลม

การรมใบไม้ หมายถึง การนึ่งตัวเช่นกัน ใช้ในกรณีที่การนึ่งตัวแบบธรรมดาแล้วไม่
อาจแก้โรคลมให้หายได้ ก็ให้นำใบไม้ที่แก้โรคลมชนิดต่างๆ มาในกระโจมแล้วจุดไฟเพื่อรมควัน

การรมใหญ่ หมายถึง การนึ่งตัวอีกวิธีหนึ่ง ใช้ในกรณีที่รมด้วยใบไม้ในกระโจมแล้วไม่
หายก็จะใช้วิธีนี้ คือ ขุดหลุมขึ้นประมาณเท่าตัวคน แล้วบรรจุถ่านไฟให้เต็มหลุม กลบด้วยฝุ่น
และทราย ฯลฯ ลาดใบไม้ที่แก้โรคลมชนิดต่างๆ บนหลุมนั้น จากนั้นก็ให้ผู้ที่เป็นโรคลม
น้ำมันที่แก้โรคลม เสร็จแล้วให้นอนพลิกไปพลิกมาบนใบไม้ที่ลาดบนหลุมนั้น

การรดตัวด้วยน้ำที่ต้มให้เดือดด้วยใบไม้ หมายถึง วิธีการรักษาโรคลมอีกแบบหนึ่ง ใช้
ในกรณีรมใหญ่แล้วไม่หาย ก็ให้ใช้วิธีนี้คือ หาใบไม้ที่แก้โรคลมชนิดต่างๆ มา แล้วนำมาต้มให้
เดือด จากนั้นนำน้ำต้มด้วยใบไม้เหล่านี้มารดตัวแล้วก็เข้ากระโจม

การนึ่งตัวในอ่างน้ำ หมายถึง วิธีการรักษาโรคลมอีกแบบหนึ่ง ใช้ในกรณีที่รดตัวด้วย
น้ำที่ต้มเดือดด้วยใบไม้แล้วไม่หาย ก็ให้ใช้วิธีนี้ คือ เอาน้ำอุ่นใส่อ่างหรือราง แล้วลงไปแช่ในน้ำ
อุ่นนั้นเพื่อทำการนึ่งให้เหงื่อออก จะได้หายจากการเป็นโรคลม

การระบายโลหิตออก หมายถึง วิธีการรักษาโรคลมอีกแบบหนึ่ง ใช้ในกรณีเป็นโรค
ลมเสียดยกตามข้อ โดยสมัยนั้น ท่านพระปิณฑวัจจะ อาพาธเป็นโรคลมเสียดยกตามข้อ
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสให้รักษาด้วย “การระบายโลหิตออก” แต่ถ้าโรคลมเสียดยกตามข้อยังไม่
หาย ก็ให้ดูดโลหิตออกด้วยเขาสัตว์อีกครั้งหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคเจ้าเองก็เคยทรงประชวรด้วยโรคลมในพระอุทรหรือท้อง และทรงหายประชวรด้วยการเสวยข้าวต้มปรุงด้วยของ 3 อย่าง คือ งา ข้าวสาร และถั่วเขียว ท่านพระสารีบุตรก็เคยอาพาธเป็นลมเสียดท้อง และรักษาให้หายได้ด้วยการ “ฉันทกระเทียม”

ในอรรถกถาบันทึกวิธีการรักษาโรคลมไว้อีกว่า ให้ภิกษุที่อาพาธด้วยโรคลม เติมน้ำมันเปลวหมีและสุกร เป็นต้น ลงในข้าวยาคุที่ต้มด้วยน้ำฝาดรากไม้ 5 ชนิด (น้ำฝาดสะเดา น้ำฝาดมูกมัน น้ำฝาดขี้กา น้ำฝาดบอระเพ็ด และน้ำฝาดกระถินพิมาน) แล้วต้มข้าวยาคุนั้น ข้าวยาคุจะช่วยบำบัดโรคได้เพราะมีความร้อนสูง¹

1.2) วิธีการรักษาโรคฝีและโรคฝีดาษ

มีภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคฝี พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงให้รักษาด้วย “การผ่าตัด” แล้วพอกแผลด้วยยา ใช้ผ้าพันปิดแผลไว้ หากแผลคัน ก็ให้ชะล้างแผลด้วยน้ำแบ่งเมล็ดพันธุ์ผักกาด ถั่วแดงหรือเป็นฝ้า ก็ให้รมแผลด้วยควัน หากมีหนองออกยื่นออกมา ก็ให้ตัดหนองนั้นด้วยก้อนเกลือ แล้วใช้น้ำมันทาสมาณแผล และใช้ผ้าเก่าที่สะอาดๆ ซับน้ำมัน

ครั้งหนึ่งพระเวฬุสีละซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ของพระอานนท์อาพาธเป็นโรคฝีดาษหรืออีสุกอีใส ผ่านู่งผ้าห่มกรงอยู่ที่ตัวเพราะน้ำเหลืองของโรคนั้น เพื่อนภิกษุจึงเอาน้ำชุบน้ำเหล่านั้นแล้วค่อยๆ ติงออกมา ต่อมาเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทราบจึงตรัสว่า “เราอนุญาตเกสัชชนิดผงสำหรับภิกษุผู้เป็นฝีก็ดี พุพองก็ดี ลิวก็ดี โรคฝีดาษก็ดี มีกลิ่นตัวแรงก็ดี”

1.3) วิธีการรักษาโรคปวดศีรษะ

วิธีการรักษาโรคศีรษะในสมัยพุทธกาลนั้นมีหลายวิธี เช่น การนัตถุยา การใช้น้ำมันทาศีรษะ และการสูดควันที่เป็นยา เป็นต้น

ครั้งหนึ่งภรรยาเศรษฐีท่านหนึ่งในเมืองสาเกต ป่วยเป็นโรคปวดศีรษะอยู่ 7 ปี นายแพทย์ทศปาโมกข์ใหญ่ๆ หลายคนมารักษาแล้ว ก็ไม่สามารถรักษาให้หายได้ เมื่อหมอชีวกโกมารภัจจ์ทราบข่าวจึงรับอาสาที่จะรักษาภรรยาเศรษฐีท่านนั้น เมื่อท่านตรวจดูอาการแล้ว จึงนำเนยใสมาหนึ่งชองมือ หุงเนยใส่นั้นกับยาต่างๆ แล้วให้ภรรยาเศรษฐีนอนหงายบนเตียง ให้นัตถุยานั้น เพราะการนัตถุยาเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ทำให้โรคปวดศีรษะของภรรยาเศรษฐีซึ่งเป็นมา 7 ปี หายเป็นปลิดทิ้ง

¹ ดึงสกกัณทวรรณนา ปัตตวรรค ลิกขาบทที่ ๓, มก. เล่ม 3 หน้า 1,047.

วันหนึ่งพระปิลินทวัจจะปวดศีรษะ พระผู้มีพระภาคจึงให้รักษาด้วยการเอาน้ำมันทาศีรษะ แต่โรคปวดศีรษะยังไม่หาย พระพุทธองค์จึงให้รักษาด้วยการนัตถุ โรคปวดศีรษะก็ยังไม่หาย พระผู้มีพระภาคจึงให้รักษาด้วยการ “สูดควันที่เป็นยา” เพื่อให้ควันเข้าไประงับความปวด

1.4) วิธีการรักษาโรคเบ็ดเตล็ด

ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธถูกยาแฝด พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงให้รักษาด้วยการ ตีมน้ำที่ละลายจากดินที่ติดผลไถ อาพาธถูกยาแฝด แปลมาจากบาลีว่า “ชรทินฺนาพาโธ” หมายถึง โรคที่เกิดขึ้นเพราะน้ำหรือยาที่หญิงให้ เมื่อตีมกินเข้าไปแล้วจะตกอยู่ในอำนาจของหญิงนั้น ภาษาในปัจจุบันเรียกว่า “ยาเสน่ห์”

คำว่า “ผล” หมายถึง เหล็กสำหรับใช้เป็นอุปกรณ์ไถดิน เช่น ไถดินในที่นาเพื่อปลูกข้าว เป็นต้น ดินที่ติดผลไถ จึงเป็นดินที่ติดอยู่กับผลในขณะทำการไถ แต่ทั้งนี้ก็ไม่มีคำอธิบายว่า ดินที่ติดผลไถนั้นช่วยแก้ยาเสน่ห์ได้อย่างไร

ภิกษุอีกรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคท้องผูกพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงให้รักษาด้วยการตีม้น้ำต่างน้ำต่าง คือน้ำที่ได้จากการแฉ่ววัตถุที่ใช้ทำยา เช่น เปลือก ชี้น้ำ ชี้น้ำ เป็นต้น ปกติน้ำต่างที่ได้จากเปลือก ชี้น้ำ และชี้น้ำเหล่านี้คนในสมัยพุทธกาลจะใช้สำหรับซักผ้าเพราะจะช่วยกัดสิ่งสกปรกให้หลุดออกได้ สำหรับการให้รักษาโรคท้องผูกนั้นเข้าใจว่า มีจุดประสงค์เพื่อให้ น้ำต่างช่วยกัดก้อนอุจจาระที่จับตัวกันแข็งให้อ่อนลงจะได้ขับถ่ายได้สะดวกขึ้น

ภิกษุอีกรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคผอมเหลือง พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงให้รักษาด้วยการ “ตีมยาผลสมอดองน้ำมูตรโค” และโรคผอมเหลืองนี้ยังสามารถรักษาด้วย “เนยใส” ได้เช่นกัน เช่น ครั้งหนึ่งพระเจ้าจันทรปัชโชติทรงพระประชวรด้วยโรคผอมเหลือง หมอชีวกโกมารภัจจึงนำเนยใสมาปรุงเป็นยารักษาพระองค์จนหาย

ภิกษุอีกรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคผิวหนัง พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงให้รักษาด้วยการ “ลูบไล้ด้วยของหอม” น่าจะคล้ายๆ กับการทาแป้งป้องกันความชื้นอันเป็นเหตุแห่งโรคผิวหนังในปัจจุบัน

ภิกษุอีกรูปหนึ่งอาพาธมีผดผื่นขึ้นตามตัว พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงให้รักษาด้วยการ “ตีมยาถ่าย” เหตุที่มีผดผื่นนั้นน่าจะเป็นเพราะท้องผูก ไม่ขับถ่าย ร่างกายจึงพยายามขับของเสียออกทางผิวหนังจึงทำให้เกิดผดผื่นขึ้น

ท่านพระปิลินทวัจจะเท้าแตก พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงให้รักษาด้วยการใช้ “ยาทาเท้า” แต่โรคยังไม่หาย พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงให้ปรุงน้ำมันทาเท้า

ครั้งหนึ่ง พระสารีบุตรอาพาธเป็นโรคร้อนในกาย พระมหาโมคคัลลานะจึงจัดหายาสมุนไพรรักษาเหง้าบัวและรากบัวมาถวาย เมื่อท่านพระสารีบุตรฉันเหง้าบัวและรากบัวแล้ว อาพาธร้อนในกายก็หายทันที

1.5) การผ่าตัดในสมัยพุทธกาล

การผ่าตัดในสมัยพุทธกาลเมื่อ 2,500 กว่าปีที่ผ่านมานั้น มีตัวอย่างบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก 2 เรื่อง คือ การผ่าตัดเศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ และการผ่าตัดบุตรเศรษฐีชาวเมืองพาราณสี โดยแพทย์ผู้ทำการผ่าตัด คือ หมอชีวกโกมารภัจจ์

1.5.1) การผ่าตัดเศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์

สมัยนั้นเศรษฐีชาวพระนครราชคฤห์คนหนึ่งป่วยเป็นโรคปวดศีรษะอยู่ 7 ปี นายแพทย์ที่ศัลยาภิบาลใหญ่ๆ หลายคน มารักษาก็ไม่สามารถรักษาให้หายได้ แพทย์บางพวกได้ทำนายไว้ว่า เศรษฐีคนนี้จะจกตายในวันที่ 5 บางพวกทำนายไว้ว่าเศรษฐีจะจกตายในวันที่ 7 พระเจ้าพิมพิสารจึงให้หมอชีวกโกมารภัจจ์ไปช่วยรักษาเศรษฐีท่านนี้

เมื่อหมอชีวกตรวจดูอาการแล้ว จึงให้เศรษฐีนอนบนเตียง มัดไว้กับเตียง ถลกหนังศีรษะเปิดรอยประสานกะโหลกศีรษะ นำตัวสัตว์ที่อยู่ในศีรษะของเศรษฐีออกมาสองตัวแล้วแสดงแก่ประชาชนว่า จงดูลสัตว์ 2 ตัวนี้ เล็กตัวหนึ่ง ใหญ่ตัวหนึ่ง โดยสัตว์ตัวใหญ่จะเจาะกินมันสมองของเศรษฐีในวันที่ 5 เมื่อมันกินมันสมองจนหมดเศรษฐีก็จะจกตาย สัตว์ตัวเล็กจะเจาะกินมันสมองของเศรษฐีในวันที่ 7 เมื่อมันกินมันสมองจนหมดเศรษฐีก็จะจกตายเช่นกัน เมื่อหมอชีวกนำสัตว์ 2 ตัวนั้นออกแล้ว จึงปิดแนวประสานกะโหลกศีรษะ เย็บหนังศีรษะ ทายาสมานแผล ให้เศรษฐีนอนพักฟื้นอยู่ 3 สัปดาห์จึงหายป่วย

1.5.2) การผ่าตัดบุตรเศรษฐีชาวเมืองพาราณสี

การผ่าตัดอีกเรื่องหนึ่ง คือ ในสมัยนั้น บุตรเศรษฐีชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่ง ได้ป่วยเป็นโรคเนื้องอกที่ลำไส้ ทำให้ช้ำยาคุที่ดื่ม และช้ำสวดยที่รับประทานไม่ย่อย อุดจาระและปัสสาวะออกไม่สะดวก ชูบผอม เสร้าหมอง ตัวเหลืองขึ้นๆ สะพรั่งด้วยเส้นเอ็น

หมอชีวกจึงช่วยรักษาบุตรเศรษฐีนั้น เมื่อได้ตรวจดูอาการแล้ว จึงเชิญประชาชนให้ออกไปข้างนอก ซึ่งมาน มัดบุตรเศรษฐีไว้กับเสา แล้วทำการผ่าหนังท้อง ตัดเนื้องอกในลำไส้ นั้นออก สอดใส่ลำไส้กลับไว้เหมือนเดิม เย็บหนังท้อง ทายาสมานแผล ต่อมาไม่นานบุตรเศรษฐีก็หายป่วยเป็นอัศจรรย์

1.6) วิธีการขับพิษในสมัยพุทธกาล

วิธีการขับพิษออกจากร่างกายในสมัยพุทธกาลตามทีบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกนั้นมี 3 วิธี คือ การขับพิษด้วยการขับถ่าย การขับพิษด้วยการเดินจงกรม และการขับพิษด้วยการอบร่างกายในเรือนไฟ ในแต่ละวิธีการมีความเป็นมาและรายละเอียดดังนี้

1.6.1) การขับพิษด้วยการขับถ่าย

ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกับพระอานนท์ว่า กายของตถาคตหมักหมมไปด้วยโทษ ตถาคตต้องการจะฉนยาถ่าย พระอานนท์จึงแจ้งเรื่องนั้นแก่หมอชีวกโกมารภัจจ์ คิดว่าการที่เราจะพึงทูลถวายพระโอสถถ่ายที่หยาบแต่พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ไม่สมควรเลย เราควรอบก้านอุบล 3 ก้านด้วยยาต่างๆ แล้วทูลถวายพระตถาคต

ท่านจึงอบก้านอุบล 3 ก้านด้วยยาต่างๆ แล้วนำไปถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมทั้งกราบทูลว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสูดก้านอุบล 1 ก้าน จะทำให้พระองค์ถ่ายถึง 10 ครั้ง เมื่อทรงสูดก้านอุบลครบทั้ง 3 ก้าน ก็จะทำให้ทรงถ่ายถึง 30 ครั้ง

เมื่อท่านถวายพระโอสถถ่ายแต่พระผู้มีพระภาคเสร็จแล้ว ขณะเดินกลับไปถึงนอกซุ้มประตูท่านนึกขึ้นได้ว่า พระกายของพระตถาคตหมักหมมไปด้วยโทษ จะทรงถ่ายไม่ครบ 30 ครั้ง แต่เมื่อทรงถ่ายครั้งที่ 29 แล้ว ได้สรงพระกาย ก็จะทำให้ทรงถ่ายอีกครั้งหนึ่งจึงจะครบ 30 ครั้ง

พระผู้มีพระภาคทรงทราบความคิดนั้นของชีวกโกมารภัจจ์ พระองค์จึงทรงปฏิบัติตามนั้น จึงถ่ายครบ 30 ครั้ง เมื่อทรงถ่ายครบแล้ว ชีวกโกมารภัจจ์ได้กราบทูลว่า ช่วงนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ควรเสวยพระกระยาหารที่ปรุงด้วยน้ำต้มผักต่างๆ จนกว่าจะมีพระกายเป็นปกติ ต่อมาไม่นานพระกายของพระผู้มีพระภาคเจ้าก็หายเป็นปกติ

1.6.2) การขับพิษด้วยการเดินจงกรม

สมัยนั้น ทายกทายิกาในพระนครเวสาลีเริ่มจัดปรุงอาหารประณีตขึ้นตามลำดับ ภิกษุทั้งหลายฉนอาหารนั้นแล้ว มีโทษสั่งสมในร่างกายมาก จึงมีอาพาธมาก

หมอชีวกโกมารภัจจ์เห็นภิกษุมีอาพาธมาก จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า บัดนี้ ภิกษุทั้งหลาย มีโทษสั่งสมในร่างกายมาก ทำให้มีอาพาธมาก ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าได้โปรดทรงอนุญาต “ที่จงกรม” และ “เรือนไฟ” เกิด เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุทั้งหลายจักมีอาพาธน้อย พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย “เราอนุญาตที่จงกรมและเรือนไฟ”

ที่จงกรม คำว่า “จงกรม” หมายถึง การเดินกลับไปกลับมาโดยมีสติกำกับ จงกรมจึงเป็นการทำสมาธิในท่าเดินนั่นเอง ส่วน “ที่จงกรม” หมายถึง สถานที่ที่ได้จัดเตรียมไว้สำหรับการเดินจงกรมของพระภิกษุ

การจงกรมขับพิษได้อย่างไร การจงกรมนั้นถือเป็นการออกกำลังกายวิธีหนึ่ง เพราะต้องเดินกลับไปกลับมาหลายรอบ ทำให้ร่างกายได้ออกกำลังเป็นเหตุให้เหงื่อออก พิษต่างๆ ที่สะสมอยู่ในร่างกายก็就会被ขับออกด้วยเหงื่อนั้น

1.6.2) การขับพิษด้วยการอบร่างกายในเรือนไฟ

เรือนไฟ หมายถึง โรงเรือนสำหรับอบร่างกายของพระภิกษุในสมัยพุทธกาล การอบร่างกายก็เป็นการขับพิษอีกวิธีหนึ่ง เพราะการอบจะทำให้เหงื่อออกมาก พิษในร่างกายก็就会被ขับออกมาพร้อมกับเหงื่อนั้น

รูปแบบของเรือนไฟและอุปกรณ์ในเรือนไฟมีดังนี้ คือ เรือนไฟสร้างเป็นอาคาร มีฝาผนังโดยรอบ มีประตูเข้าออก 1 ประตู ภายในเรือนไฟมี “เตาไฟ” สำหรับจุดไฟเพื่ออบร่างกาย ถ้าเรือนมีขนาดใหญ่จะตั้งเตาไฟไว้ตรงกลาง ถ้าเรือนไฟมีขนาดเล็กจะตั้งเตาไฟไว้ข้างใดข้างหนึ่ง และมีปล่องควันอยู่บนหลังคาเพื่อระบายควันออก

ภายในเรือนไฟยังมี “อ่างน้ำ” หรือ “รางน้ำ” เพื่อให้ความชุ่มชื้น ช่วยลดความร้อนจากเตาไฟ ในบริเวณรอบๆ เตาไฟก็จะมี “ตั่ง” สำหรับให้พระภิกษุนั่งเพื่ออบร่างกาย

ในบริเวณใกล้เรือนไฟพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังอนุญาตให้สร้าง “ศาลาเรือนไฟ” “บ่อน้ำ” และ “สระน้ำ” ไว้สำหรับให้พระภิกษุปฏิบัติกิจหลังจากออกจากเรือนไฟแล้ว เช่น ชักจีวร ตากจีวรและสรองน้ำ เป็นต้น โดยสระน้ำนั้นจะเป็นที่สำหรับให้พระภิกษุลงอาบชำระล้างร่างกายหลังจากออกจากเรือนไฟ

2) การรักษาจิตใจด้วยธรรมโอสถ

จากที่กล่าวแล้วว่า มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายนั้นประกอบด้วย“ร่างกายกับจิตใจ”ซึ่งสัมพันธ์กัน อาศัยซึ่งกันและกัน ส่งผลกระทบซึ่งกันและกัน เมื่อร่างกายเกิดอาพาธหรือเจ็บป่วยก็จะส่งผลถึงจิตใจด้วย หรือเมื่อไม่สบายใจหรือป่วยทางใจ ก็ส่งผลถึงร่างกายด้วยเช่นกัน ดังนั้นในการรักษาจึงจำเป็นต้องรักษาทั้ง 2 ส่วน คือ ทั้งกายและใจ อาพาธนั้นๆ จึงจะหายได้อย่างรวดเร็ว

และที่สำคัญสาเหตุแห่งการอาพาธข้อสุดท้าย คือ วิชากรรมนั้น เป็นการอาพาธ เพราะกรรมชั่วที่ทำไว้ในอดีตชาติหรือในปัจจุบันชาติมาส่งผล เมื่อทำความชั่วก็จะเกิดบาปขึ้น ในใจ บาปนั้นจะถูกเก็บไว้ในใจและรอคอยเวลาส่งผลให้เรามีอันเป็นไปต่างๆ เช่น อาพาธ เป็นต้น

อาพาธอันเกิดจากบาปนี้จะต้องแก้ด้วยกรรมโอสถ คือ การสั่งสมบุญ จึงจะหายได้ เพราะบุญจะไปตัดรอดบาปนั้นให้เจือจางลงจนหมดกำลังส่งผล อุปมาบุญเหมือนกับน้ำ บาปเปรียบเหมือนกับเกลือที่ใส่ไว้ในแก้ว เมื่อเราเติมน้ำลงไปในแก้วมากๆ ความเค็มของเกลือก็จะเจือจางลงจนหมดฤทธิ์เค็มในที่สุด

สำหรับวิธีการรักษาจิตใจด้วยกรรมโอสถ คือ การสั่งสมบุญนี้ สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การให้ทาน รักษาศีล สวดมนต์ เจริญสมาธิภาวนา การทำสังจิกิริยา และฟังธรรม เป็นต้น อาหารและยาเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงและบำบัดรักษาร่างกายฉันใด ธรรมโอสถคือการสั่งสมบุญก็เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงและบำบัดรักษาจิตใจฉันนั้น

2.1) การรักษาอาพาธด้วยการฟังธรรม

การฟังธรรมเป็นเหตุให้เกิดบุญวิธีหนึ่งเรียกว่า “อัมมัสสวนมัย” บุญจากการฟังธรรมนี้สามารถรักษาอาพาธได้ ซึ่งมีตัวอย่างการรักษาด้วยวิธีนี้จำนวนมาก

ครั้งหนึ่ง พระมหากัสสปเถระอาพาธหนัก พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหาท่านและทรงแสดงธรรมเรื่องโพชฌงค์ 7 ให้ท่านฟังว่า “กัสสปะ โพชฌงค์ 7 ประการนี้เรากล่าวไว้ชอบแล้ว บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อย่างยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ...”

เมื่อพระผู้มีพระภาคแสดงธรรมจบแล้ว พระมหากัสสปเถระ มีใจยินดี ขึ้นชมพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคเจ้า และหายขาดจากอาพาธนั้นเป็นอัศจรรย์¹

พระมหาโมคคัลลานะ และ พระคิริมานนท์ ก็เคยอาพาธเช่นนี้เหมือนกัน และหายอาพาธเพราะได้ฟังฟังธรรมเรื่องโพชฌงค์ 7 และ สัจญา 10 ตามลำดับ พระผู้มีพระภาคเจ้าเองก็เคยหายจากพระประชวรเพราะได้ฟังธรรมเรื่องโพชฌงค์ 7 เช่นกัน นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างอื่นๆ อีกซึ่งบันทึกไว้ในพระสูตรต่างๆ เช่น ในปฐมมคัลลยสูตร วักกสิสูตร ปฐมคิลานสูตร คิลานสูตร อนาถปิณฑโกวาทสูตร เป็นต้น

¹ ปฐมคิลานสูตร, มจร. เล่ม 19 หน้า 128. และ ทุติยคิลานสูตร, มจร. เล่ม 19 หน้า 129-131.

2.2) การรักษาอาพาธด้วยการเจริญสมาธิภาวนา

การเจริญสมาธิภาวนาเป็นทางมาแห่งบุญอีกวิธีหนึ่งเรียกว่า “ภาวนามัย” ซึ่งถือว่าเป็นวิธีที่ทำให้ได้รับบุญมากที่สุด และบุญที่เกิดขึ้นนี้ช่วยรักษาอาพาธให้หายได้เช่นกัน ดัง ตัวอย่างที่บันทึกไว้ในกัมมวิปากชสูตรดังนี้

ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธหนักเพราะวิบากบาปกรรมในอดีต ท่านจึงระงับการอาพาธด้วยการนั่งสมาธิ ตั้งกายตรง อดกลั้นทุกขเวทนาที่แผ่ตร้อน อยู่ในที่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าทอดพระเนตรเห็นภิกษุรูปนั้น จึงทรงเปล่งอุทานว่า “ภิกษุผู้ละกรรมทั้งหมดได้... ดำรงมั่น คงที่ ก็ไม่มีประโยชน์อะไรที่จะบอกให้คนช่วยเยียวยา¹

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเองก็เคยใช้การเจริญสมาธิภาวนารักษาอาการประชวรของพระองค์เช่นกัน โดยครั้งหนึ่งพระองค์ได้เกิดพระประชวรรุนแรงจนเจียนปรินิพพาน ขณะนั้นทรงพระดำริว่า “...เราควรใช้ความเพียรขับไล่อาพาธนี้ ดำรงชีวิตสังขารอยู่ต่อไป” ความเพียรในที่นี้คือการเจริญสมาธิภาวนาเพื่อเข้าฌานสมาบัตินั้นเองเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงใช้ความเพียรขับไล่อาการพระประชวรแล้วอาการพระประชวรจึงสงบลงและหายในที่สุด

2.3) การรักษาอาพาธด้วยการทำสังจิกิริยา

การทำสังจิกิริยา หมายถึง การนึกถึงบุญ หรือ ความจริง ที่เคยทำไว้จริง ของตนเอง หรือของบุคคลที่ต้องการจะบำบัดรักษา แล้วกล่าวสังจวจาโดยอ้างถึงบุญ หรือ ความจริงนั้นว่า “จงช่วยให้ตนหรือบุคคลที่อาพาธหายจากอาพาธนั้น” ซึ่งบุญที่ได้อ้างถึงนั้นรวมกับบุญจากการรักษาศีลคือ กล่าวสังจวจาละการพูดเท็จในขณะนั้น จะช่วยให้หายจากการอาพาธได้เป็นอัศจรรย์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์บวชเป็นดาบสอยู่ในป่าหิมพานต์ วันหนึ่งพระโพธิสัตว์ได้ออกจากป่าเพื่อไปเยี่ยมสหายคนหนึ่ง ชื่อมณฑัพพะ

ในวันนั้นเองบุตรของท่านมณฑัพพะถูกอสริษสัตว์หนึ่งกัด จนสลบล้มลง มารดาและบิดาจึงพาบุตรไปให้พระโพธิสัตว์ช่วยรักษา พระโพธิสัตว์กล่าวว่า “ดีแล้วเราก็จักทำสังจิกิริยา” แล้ววางมือลงที่ศีรษะกุมารนั้นพร้อมกับกล่าวคาถาว่า

“ตั้งแต่บวชมาจนถึงปัจจุบัน เราได้มีจิตเลื่อมใสในการประพฤติพรหมจรรย์อยู่เพียง 7 วันเท่านั้น หลังจากนั้น แม้เราจะไม่มีศรัทธาแต่ก็ทนอยู่มาได้ถึง 50 กว่าปี ด้วย

¹ กัมมวิปากชสูตร, มจร. เล่ม 25 หน้า 209.

ความสัตย์อันนี้ ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่กุมาร พิชจงคล้าย กุมารนี้จึงรอดชีวิตเกิด”

พร้อมกับสัจจกิริยานั้น พิชในกายตอนบนของกุมารก็ตกเข้าแผ่นดินหมด กุมารนั้น ลืมหายใจขึ้นดูมารดาบิดาเรียกว่า “แม่” แล้วพลิกนอน พระโพธิสัตว์จึงกล่าวกับสหายว่า กำลังของเราทำได้เท่านั้น ท่านจงทำสัจจกิริยาบ้างเถิด มัณฑปยะรับคำแล้ว วางมือลงที่หน้าอกของบุตร แล้วได้กล่าวคาถาว่า

“ในเวลาที่สมณพราหมณ์มาขอพักอยู่ที่บ้านของเรา บางครั้งเราไม่พอใจจะให้พักเลย แต่เราก็ตัดใจให้พักได้ ด้วยความสัตย์นี้ ขอความสวัสดิ์ จึงมีแก่บุตรของเรา พิชจงคล้ายออก บุตรของเราจึงรอดชีวิตเกิด”

เมื่อบิดาทำสัจจกิริยาแล้ว พิชในกายของบุตรเหนือสะเอวก็ตกเข้าแผ่นดิน กุมารลุกขึ้น นั่งได้แต่ยังยืนไม่ได้ บิดาจึงกล่าวกะมารดาของกุมารนั้นว่า ที่รัก เจ้าจงทำสัจจกิริยาให้บุตรลุกขึ้นเดินได้ มารดากล่าวว่า ความสัตย์ของฉันก็มีอยู่อย่างหนึ่งแต่ไม่อาจกล่าวต่อหน้าท่าน สามีกกล่าวว่า ถึงอย่างไรก็กล่าวไปเถอะที่รัก นางรับคำแล้วจึงได้กล่าวคาถาว่า

“ลูกรัก อสรพิชที่ออกจากโพรงกตเจ้า ไม่เป็นที่รักของแม่ฉันใด บิดาของเจ้าก็ไม่ใช่เป็นที่รักของแม่ฉันนั้น ด้วยความสัตย์นี้ ขอความสวัสดิ์ จึงมีแก่บุตรของเรา พิชจงคล้ายออก บุตรของเรา จึงรอดชีวิตเกิด” พร้อมกับสัจจกิริยานั้นเอง พิชทั้งหมดก็ตกลงเข้าแผ่นดิน กุมารนั้นจึง ลุกขึ้นยืนและเดินได้เป็นปกติ¹

เรื่องการรักษาอาพาธด้วยการทำสัจจกิริยานั้นยังมีอีกหลายตัวอย่าง ซึ่งนักศึกษาสามารถอ่านเพิ่มเติมได้ในพระไตรปิฎก

การรักษาอาพาธด้วยวิธีนี้ให้ได้ผลดังตัวอย่างที่กล่าวมานั้น มีปัจจัยสำคัญอยู่อย่างน้อย 2 ประการ คือ สัจจบารมีของผู้ทำสัจจกิริยามีอย่างน้อยเพียงใด และบุญบาปในตัวของผู้อาพาธ หากสัจจบารมีของผู้ทำสัจจกิริยามีมาก บุญในตัวของผู้อาพาธมีมาก และบาปที่ส่งผลให้เกิดการอาพาธเบาบางแล้ว การรักษาอาพาธด้วยวิธีนี้ก็จะสำเร็จผลเป็นอัศจรรย์ แต่ถ้าผู้ให้การรักษามีสัจจบารมีน้อย บุญในตัวของผู้อาพาธน้อย แต่บาปที่ส่งผลให้อาพาธยังมีหนาแน่น การรักษาด้วยวิธีนี้ก็ยากจะสำเร็จผล

2.4) การรักษาอาพาธด้วยบุญสร้างและกวาดโรงฉัน

ครั้งหนึ่ง พระอนุรุทธเถระได้ไปเมืองกบิลพัสดุ์พร้อมด้วยภิกษุ 500 รูป พระญาติทั้ง

¹ มัณฑปยชาดก, ขุททกนิาย ชาดก, มก. เล่ม 59 หน้า 831- 841.

หลายของท่านจึงพากันมากราบพระเถระ เว้นแต่พระน้องนางชื่อโรหิณี พระเถระถามพวกพระญาติว่า พระนางโรหิณีอยู่ที่ไหน?

พวกพระญาติกล่าวว่า พระนางโรหิณี อยู่ในตำหนัก พระนางอาพาธเป็น “โรคผิวหนัง” ไม่ประสงค์จะมาเพราะทรงละอายที่เป็นโรคนั้น

พระเถระจึงแนะนำให้พระนางทำบุญสร้างโรงฉัน เมื่อสร้างเสร็จแล้ว ก็ให้กวาดพื้นโรงฉัน ปูอาสนะ และ ตั้งหม้อน้ำดื่มไว้สำหรับพระภิกษุเสมอๆ” พระนางโรหิณีก็ได้ปฏิบัติตามนั้นโรคผิวหนังของพระนางจึงราบลง

ต่อมาพระนางได้นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประมุขให้มาฉันภัตตาหารในครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงบุรพกรรมของพระนางโรหิณีว่า ในอดีตพระนางได้นำผงเต่าร้างโปรยใส่หญิงคนหนึ่ง สรีระของหญิงนั้นจึงพุพองขึ้น กรรมนั้นจึงส่งผลให้พระนางเป็นโรคผิวหนังในชาตินี้ เมื่อพระพุทธรูปองค์แสดงธรรมจบแล้ว พระนางโรหิณีก็ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล สรีระของพระนางได้มีวรรณะดุจทองคำ โรคผิวหนังจึงหายเป็นปลิดทิ้งในบัดนั้น

การรักษาอาพาธด้วยการสั่งสมบุญด้วยวิธีอื่นๆ ยังมีอีกหลายประการ ซึ่งนักศึกษาสามารถค้นคว้าเพิ่มเติมได้ในพระไตรปิฎก

11.3.6 การพยาบาลผู้อาพาธ

ในการพยาบาลผู้อาพาธนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงคุณสมบัติของผู้เหมาะสมที่จะพยาบาลไว้ 5 ประการ และพระองค์ยังตรัสถึงผู้อาพาธที่พยาบาลง่ายและพยาบาลยากไว้ด้วย เพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติตนของผู้พยาบาลและผู้อาพาธทั้งหลาย

1) คุณสมบัติแพทย์และพยาบาลที่ดี

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุ ผู้พยาบาลที่ประกอบด้วยธรรม 5 ประการ ควรพยาบาลผู้อาพาธ ธรรม 5 ประการ มีดังนี้ คือ

(1) สามารถจัดยา

(2) ทราบสิ่งที่สัปปายะ (เป็นที่สบาย) และสิ่งที่ไม่สัปปายะ (ไม่เป็นที่สบาย) สำหรับผู้อาพาธ เช่น ทราบว่าอาหารใดไม่แสดงต่อโรค ก็นำอาหารนั้นมาให้ผู้ป่วยรับประทาน ส่วนอาหารใดแสดงต่อโรคก็ไม่นำมาให้ผู้ป่วยรับประทาน เป็นต้น

(3) มีจิตเมตตาพยาบาล ไม่เห็นแก่ของรางวัล

(4) ไม่รังเกียจที่จะนำอุจจาระ ปัสสาวะ อาเจียน น้ำเลือด น้ำหนอง หรือน้ำลายออกไปทิ้ง

(5) สามารถชี้แจงให้ผู้ป่วยเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ ระวัง ให้อาจารย์ แก้วกล้า ปลอบชโลมใจ ให้สดชื่น ร่าเริง ด้วย “ธรรมมีกตา (การเล่าเรื่องธรรมะ)” ตามกาล อันควร¹

ทั้ง 5 ประการนี้ เป็นธรรมของผู้ควรพยาบาลผู้อพาธ ส่วนผู้ใดที่ประกอบด้วยธรรม ตรงข้ามกับ 5 ประการนี้ ก็ไม่สมควรพยาบาลผู้อพาธ

จะเห็นว่าในการพยาบาลผู้ป่วยนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ให้พยาบาลทั้งร่างกายและ จิตใจเช่นกันคือ ข้อ 1-4 เป็นการพยาบาลทางด้านร่างกาย ส่วนข้อ 5 คือ การแสดงธรรมมีกตา นั้น เป็นการพยาบาลจิตใจผู้ป่วยด้วยธรรมโอสถ

2) ผู้อพาธที่พยาบาลได้ง่าย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ผู้อพาธที่ประกอบด้วยธรรม 5 ประการ เป็นผู้พยาบาลได้ง่าย ธรรม 5 ประการมีดังนี้

- (1) ทำสิ่งที่สัปปายะแก่ตน เช่น รับประทานอาหารที่ไม่แสดงต่อโรค เป็นต้น
- (2) รู้จักประมาณในสิ่งที่สัปปายะ เช่น รู้จักประมาณในการรับประทานอาหาร
- (3) รับประทานยา
- (4) บอกอาพาธตามความเป็นจริงแก่ผู้พยาบาล
- (5) เป็นผู้อดกลั้นต่อทุกขเวทนาที่เกิดขึ้น²

ทั้ง 5 ประการนี้เป็นธรรมของผู้อพาธที่พยาบาลได้ง่าย ส่วนผู้ใดที่ประกอบด้วยธรรมที่ ตรงข้ามกับ 5 ประการนี้ถือว่าเป็นผู้อพาธที่พยาบาลได้ยาก

11.4 เปรียบเทียบแพทยศาสตร์ในพระไตรปิฎกกับการแพทยยุคปัจจุบัน

การแพทยยุคปัจจุบัน หมายถึง การแพทย์ทั้งหมดที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันทั้งการแพทย์ ตะวันตกหรือที่รู้จักกันในนามการแพทย์แผนปัจจุบัน และ การแพทย์ทางเลือกต่างๆ ทั้ง 5 กลุ่ม ที่กล่าวไว้ในหัวข้อหลักการการแพทย์เบื้องต้นในบทที่ 2 การเปรียบเทียบนั้นจะเปรียบเทียบใน

¹ ทุติยอุปัฏฐากสูตร, อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต, มจร. เล่ม 22 ข้อ 124 หน้า 204-205.

² ปฐมอุปัฏฐากสูตร, อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต, มจร. เล่ม 22 หน้า 203-206.

3 ประเด็น คือ แพทย์ศาสตร์ในพระไตรปิฎกกับการแพทย์แบบองค์รวม เปรียบเทียบการดูแลรักษาสุขภาพร่างกาย และ เปรียบเทียบการดูแลรักษาสุขภาพจิตใจ ดังนี้

11.4.1 แพทย์ศาสตร์ในพระไตรปิฎกกับการแพทย์แบบองค์รวม

กระบวนการทัศน์ของการแพทย์แผนปัจจุบันที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 แบ่งเป็น 2 ทัศนะคือ วัตถุนิยมเชิงจักรกล (Mechanical Materialism) และ ทัศนะว่าด้วยองค์รวม (Holism)

โดยทัศนะแรกคือ วัตถุนิยมเชิงจักรกล มองมนุษย์เป็นเหมือนเครื่องยนต์กลไกสามารถอธิบายให้เข้าใจได้ด้วยวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฟิสิกส์และเคมี ชีวิตมนุษย์ถูกแบ่งออกเป็นส่วนๆ เมื่อส่วนใดชำรุดหรือสึกหรอก็จะถูกแยกส่วนออกมาซ่อมให้กลับคืนสู่ภาวะปกติเฉพาะส่วนนั้นๆ ทัศนะนี้แบ่งมนุษย์ออกเป็น 2 ส่วน คือ ร่างกาย และ จิตใจ แต่ไม่ได้มองว่า 2 ส่วนนี้สัมพันธ์กัน และแม้ทัศนะนี้จะกล่าวถึงเรื่องจิตใจแต่ก็เป็นจิตใจแบบหุ่นยนต์ที่ปราศจากความรู้สึกนึกคิด เจตนา และจุดประสงค์

ส่วนทัศนะที่สอง คือ ทัศนะว่าด้วยองค์รวม ทัศนะนี้เชื่อว่า ชีวิตมนุษย์ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ร่างกายและจิตใจเช่นกัน แต่มองว่าทั้งสองส่วนนี้เป็นของหนึ่งเดียวกัน มิได้แยกเป็นอิสระจากกัน การแยกก็เพื่อสะดวกในทางปฏิบัติ แต่หลังจากแยกแล้วจะมีการโยงส่วนต่างๆ เข้าหากัน และมองว่าชีวิตมีอาจเข้าใจได้ด้วยวิธีการทางฟิสิกส์เคมีเท่านั้นโดยเฉพาะเรื่องจิตใจไม่อาจอธิบายได้ด้วยวิธีการเหล่านี้ ส่วนการรักษาจะมองเฉพาะส่วนไม่ได้แต่ต้องมองทั้งระบบ

เมื่อนำหลักแพทย์ศาสตร์ในพระไตรปิฎกมาเปรียบเทียบกับกระบวนการทัศน์ของการแพทย์แผนปัจจุบันแล้วพบว่า หลักแพทย์ศาสตร์ในพระไตรปิฎกมีความสอดคล้องกับกระบวนการทัศน์ว่าด้วยองค์รวมในประเด็นที่ว่า ร่างกายกับจิตใจสัมพันธ์กัน แต่ทั้งนี้หลักการแพทย์ในพระพุทธศาสนามีความลึกซึ้งกว่าเพราะมีความเข้าใจเรื่องจิตใจอย่างกระจ่างชัดและได้กล่าวถึงเรื่องบาปที่ถูกเก็บไว้ในใจอันเป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ ซึ่งการรักษานั้นจะต้องใช้ธรรม-โอสธคือบุญเป็นเครื่องชำระล้างบาปนั้นออกไปจึงจะทำให้ผู้ป่วยหายจากโรคได้

11.4.2 เปรียบเทียบการดูแลรักษาสุขภาพร่างกาย

ในหัวข้อนี้จะเปรียบเทียบ 4 ประเด็น คือ ดุลยภาพบำบัดในสมัยพุทธกาลกับยุคปัจจุบัน เปรียบเทียบยาในสมัยพุทธกาลกับยุคปัจจุบัน การผ่าตัดในสมัยพุทธกาลกับการผ่าตัดในปัจจุบัน และการขับพิษในสมัยพุทธกาลกับยุคปัจจุบัน ดังนี้

1) ดุลยภาพบำบัดในสมัยพุทธกาลกับยุคปัจจุบัน

จากที่กล่าวถึงสาเหตุของโรคประการที่ 6 ว่า โรคเกิดแต่การผลัดเปลี่ยนอิริยาบถไม่สม่ำเสมอ เช่น นั่งนานเกินไป เป็นต้น พระผู้มีพระภาคเจ้าและพระภิกษุในสมัยพุทธกาลจึงป้องกันโรคด้วยการเปลี่ยนอิริยาบถให้สม่ำเสมอ และกิจวัตรของพระภิกษุมีหลากหลาย จึงทำให้การผลัดเปลี่ยนอิริยาบถเป็นไปอย่างสมดุล คือ มีทั้งนั่งสมาธิ บิณฑบาต เติงจงกรม กวาดวัด สำเร็จสหัสยาสน์ บริหารร่างกายด้วยการ “ตัดกาย” ผ่อนคลายกล้ามเนื้อด้วยการ “บีบนวด” การบิณฑบาต เติงจงกรม และกวาดวัดนั้นถือได้ว่าเป็นการออกกำลังกายแบบบูรณาการ

หากกล่าวในภาษาปัจจุบันก็กล่าวได้ว่าการผลัดเปลี่ยนอิริยาบถให้สม่ำเสมอและกิจวัตรอันหลากหลายนั้นเป็นไปเพื่อสร้าง “ดุลยภาพแห่งอิริยาบถ” หรือ อาจเรียกว่า “ดุลยภาพบำบัด” นั่นเอง เพราะดุลยภาพบำบัด หมายถึง “วิธีการป้องกันบำบัดรักษาโรคและบำรุงสุขภาพด้วยการปรับความสมดุลโครงสร้างของร่างกาย” ซึ่งมีวิธีการปฏิบัติ 4 วิธี คือ การระวังรักษาอิริยาบถต่างๆ ให้สมดุลตลอดเวลา การบริหารจัดการโครงสร้างร่างกายให้สมดุล การออกกำลังกายเพื่อเสริมประสิทธิภาพในการรักษาสมดุล และ การผ่อนคลายกล้ามเนื้อและเส้นเอ็นด้วยการนวด¹

2) เปรียบเทียบยาในสมัยพุทธกาลกับยุคปัจจุบัน

ยารักษาโรคที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกนั้น ปัจจุบันถูกนำมาใช้ในวงการแพทย์หลายวงการทั้งการแพทย์ทางเลือกและการแพทย์แผนปัจจุบัน โดยเฉพาะยาสมุนไพรนั้นจะเห็นว่า เป็นยาที่การแพทย์แผนไทยนำมาใช้เป็นยาหลักในการรักษาโรค รายชื่อสมุนไพรต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เมื่อนำมาเทียบกับยาสมุนไพรในตำราแพทย์แผนไทยแล้วพบว่า เหมือนกันมาก และที่สำคัญตามหลักการที่สรุปได้จากพระไตรปิฎกที่ว่า สรรพสิ่งในธรรมชาติ นำมาทำยาได้หมดถ้าเรารู้คุณสมบัติส่วนที่เป็นยาของสิ่งนั้นๆ จึงสรุปได้ว่า ยาสมุนไพรทุกชนิด รวมทั้งยาที่การแพทย์แผนปัจจุบันสกัดออกมาจากธรรมชาติ ทั้งหมดเป็นยาที่อยู่ในหลักการนี้ทั้งสิ้น

และจากที่กล่าวแล้วว่า “น้ำมูตรเน่า” เป็นยาหลักของพระภิกษุในสมัยพุทธกาลในเรื่องนี้ นายแพทย์บรรจบ ชุณหสวัณกุล เจ้าของสถานพยาบาลธรรมชาติบำบัด กล่าวว่า น้ำปัสสาวะรักษาโรคได้หลายโรค เช่น โรคปวดหลัง ปวดข้อ ไมเกรน ปวดเมื่อย ภูมิแพ้ ผื่นคัน สะเก็ดเงิน มะเร็ง ลำไส้ใหญ่อักเสบเรื้อรัง ฯลฯ การดื่มน้ำปัสสาวะบำบัดโรคนั้นให้ดื่มน้ำปัสสาวะของ

¹ กองวิชาการ อาศรมบัณฑิต (2549). “สุขภาพนักสร้างบารมี.” หน้า 146-147, 223-224.

ตนเองโดยตีมาก่อนนอนและตีตอนเช้าครั้งละ 100 ซี.ซี. การใช้น้ำปัสสาวะบำบัดโรคนั้น อธิบายได้ด้วย หลักพิษด้านพิษ เหมือนกับการทำเซรุ่มแก้พิษ คือ จะฉีดพิษที่ละน้อยๆ เข้า กระแสเลือดมาจนได้ซีรัมหรือน้ำเหลืองมาออกมาเพื่อทำเป็นเซรุ่มแก้พิษ¹ สำหรับน้ำปัสสาวะนั้นจะมีพิษอยู่จำนวนหนึ่งที่ร่างกายขับออกมา เมื่อเราดื่มเข้าไปใหม่พิษนั้นก็จะกลายเป็นเซรุ่มช่วยแก้พิษที่ยังมีอยู่ในร่างกายได้เป็นอย่างดี

3) การผ่าตัดในสมัยพุทธกาลกับการผ่าตัดในปัจจุบัน

การที่ในสมัยพุทธกาลมีการผ่าตัดนั้นถือว่า วิชาการแพทย์มีความก้าวหน้ามากเพราะ ประวัติการผ่าตัดของการแพทย์แผนปัจจุบันโดยเฉพาะในประเทศไทยเพิ่งเริ่มขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง กล่าวคือ การผ่าตัดครั้งแรกของไทยเกิดขึ้น ในวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ.2378 สมัยรัชกาลที่ 3 โดยได้มีการผ่าตัดก้อนเนื้ออกที่หน้าผากของผู้ป่วยรายหนึ่งออก

การผ่าตัดที่มีชื่อเสียงที่สุดซึ่งทำให้คนไทยทั่วไปรู้จักการผ่าตัด คือ การผ่าตัดของ หมอบรัดเลย์ หมอสอนศาสนาชาวอเมริกัน ในวันที่ 13 มกราคม พ.ศ.2379 ในวันนั้นหมอบรัดเลย์ได้ทำการผ่าตัดโดยการตัดแขนของพระภิกษุรูปหนึ่งทิ้ง เพราะพระรูปนี้ได้รับบาดเจ็บจากเหตุปืนใหญ่ระเบิดทำให้แขนเป็นแผลฉกรรจ์ จึงจำเป็นต้องตัดแขนทิ้งเพื่อรักษาชีวิตไว้

จะเห็นว่าการผ่าตัดในประเทศไทยเกิดขึ้นช้ากว่าถึงสองพันกว่าปีนอกจากนี้การผ่าตัดที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกนั้นเป็นการผ่าตัดส่วนที่ยากและละเอียดอ่อน คือ ผ่าตัดสมองและ ผ่าตัดลำไส้ ส่วนการผ่าตัดครั้งแรกในประเทศไทยนั้นเป็นการผ่าตัดก้อนเนื้อที่หน้าผากและ ผ่าตัดมือซึ่งง่ายกว่ามาก กว่าที่การแพทย์ในประเทศไทยจะพัฒนาจนถึงขั้นผ่าตัดสมองและลำไส้ ได้ก็ใช้เวลาอีกหลายปี

4) การขับพิษในสมัยพุทธกาลกับยุคปัจจุบัน

หลักการแพทย์ในปัจจุบันทั้งการแพทย์แผนตะวันตกและแพทย์ทางเลือกกล่าวถึงการขับพิษของร่างกายไว้อย่างน้อย 4 ช่องทาง คือ การขับพิษทางการหายใจ การขับพิษทางเหงื่อ การขับพิษทางปัสสาวะ และการขับพิษทางอุจจาระ² แต่ละช่องทางมีรายละเอียดดังนี้

4.1) การขับพิษทางการหายใจ จะอาศัยระบบการทำงานของปอดเป็นตัวขับพิษออก

¹ ผู้จัดการ(2548). “ย่ำสรรพคุณ ตีมน้ำปัสสาวะ ทางเลือกบำบัดโรค.” [ออนไลน์].

² ดิ อโรคยา คลินิกการแพทย์แผนไทย (2551). “4 วิธีขับพิษออกจากร่างกาย” [ออนไลน์] และศูนย์พิษวิทยา (2551). “เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างเป็นพิษเราจะอยู่ได้อย่างไร.” [ออนไลน์].

โดยสารพิษที่ระเหยได้ง่ายจะระเหยออกทางลมหายใจ เช่น เมื่อดื่มสุรา ร่างกายจะจัด แอลกอฮอล์บางส่วนโดยขับออกทางลมหายใจ

4.2) การขับพิษทางเหงื่อ การทำให้เหงื่อออกเป็นอีกช่องทางหนึ่งของการขับพิษ ซึ่ง อาจจะใช้วิธีออกกำลังกาย ทำงาน หรือ อบตัวในห้องอบซาวน่า เป็นต้น เมื่อเหงื่อออกพิษใน ร่างกายก็จะถูกขับออกมาด้วย

ซาวน่า (Sauna) แปลว่า “การอบไอน้ำ” เป็นวิธีล้างพิษที่นิยมกันมากในปัจจุบัน ซึ่ง เป็นวิธีชักนำให้ร่างกายขับเหงื่อโดยใช้ความร้อน ตามด้วยการอาบน้ำหรือแช่ร่างกายด้วยน้ำ เย็นการทำซาวน่าจะช่วยล้างพิษที่อยู่ในส่วนที่ลึกที่สุดของร่างกายได้อย่างสะอาด

4.3) การขับพิษทางปัสสาวะ จะใช้กระบวนการทำงานของไต ซึ่งไตจะเป็นผู้ทำหน้าที่ กลั่นกรองเอาของเสียออกจากกระแสโลหิต และขับออกมาด้วยน้ำปัสสาวะ

4.4) การขับพิษทางอุจจาระ จะใช้กระบวนการทำงานของตับซึ่งตับทำหน้าที่เป็น โรงงานใหญ่ของร่างกายเพื่อขจัดสารพิษ กล่าวคือ เมื่อเลือดพาสารพิษเข้าสู่ตับ ตับจะทำหน้าที่ ขับสารพิษออกไปกับน้ำดีไหลไปสู่ลำไส้ใหญ่แล้วจะออกมากับอุจจาระ

การขับพิษทางอุจจาระที่นิยมทำกันมากในปัจจุบันคือ “การสวนทวาร” ซึ่งจะใช้น้ำ กาแฟสวนเข้าไปในทวารด้วยท่อสายยางเล็กๆ เพื่อกระตุ้นให้ขับถ่ายเอาสารพิษออกมา

การสวนทวารเป็นวิธีการหนึ่งของการทำดีท็อกซ์ (Detox) หรือ การขับพิษซึ่งทำได้อีก หลายวิธี เช่น อบซาวน่า การกินอาหารให้น้อยลง การกินอาหารมีกากใย การอดอาหาร หรือ การกินอาหารเพียงชนิดเดียวในหนึ่งวัน เช่น กินฝรั่งอย่างเดียว กินผักบุ้งอย่างเดียว เป็นต้น

ดีท็อกซ์ (Detox) มาจากคำเต็มว่า ดีท็อกซิฟิเคชัน (Detoxification) หมายถึง การกำจัด “ที่ออกซิน” หรือพิษออกจากร่างกาย¹ เพราะการที่เรารับประทานอาหารไม่ถูกหลักอนามัยเป็น ระยะเวลานานๆ จะทำให้สารพิษสะสมอยู่ในร่างกายจึงจำเป็นต้องขับออก

เปรียบเทียบการขับพิษในสมัยพุทธกาลกับยุคปัจจุบัน

จะเห็นว่า วิธีการขับพิษของการแพทย์ยุคปัจจุบันที่กล่าวมานั้น เป็นวิธีที่มีมาตั้งแต่ สมัยพุทธกาลแล้ว เช่น การขับพิษทางเหงื่อด้วยการออกกำลังกาย พระภิกษุสมัยพุทธกาลก็ใช้ วิธีนี้เช่นกัน แต่สมัยนั้นพระภิกษุออกกำลังกายด้วยการเดินจงกรม บิณฑบาต หรือ กวาดวัด

¹ www.thai4health.com (2551). “Detox (ดีท็อกซ์) คืออะไร.” [ออนไลน์].

เป็นต้น ซึ่งเป็นวิธีออกกำลังกายที่เหมาะสมกับเพศนักบวช

เรือนไฟในสมัยพุทธกาลก็คือ ห้องอบขาน้ำในยุคนี้อย่างนี้เอง เพราะมีวัตถุประสงค์รูปแบบและวิธีการคล้ายคลึงกันมาก จนอาจกล่าวได้ว่าห้องอบขาน้ำในปัจจุบันถอดแบบออกมาจากพระไตรปิฎกเลยก็ได้

การขับพิษทางอุจจาระก็เช่นกัน พระภิกษุสมัยพุทธกาลขับพิษทางอุจจาระด้วยการฉนียาถ่ายบ้าง และด้วยวิธีการสูดดมกำนบัวที่อบด้วยตัวยาแบบพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบ้าง ซึ่งจะเห็นว่าด้วยวิธีการนี้ทำให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงถ่ายถึง 30 ครั้ง โดยมีจุดประสงค์เพื่อขับพิษที่สะสมอยู่ในพระวรกายโดยเฉพาะ

การขับพิษด้วยการกินอาหารให้น้อยลงนั้นสอดคล้องกับการฉนียาอาหารเพียงมือนเดียวของพระภิกษุในสมัยพุทธกาล ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า การฉนียาเป็นเหตุให้มีอาหารน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเมื่อฉนียาแล้วแต่เพียงพอสอดความต้องการของร่างกาย พิษที่เข้าสู่ร่างกายจึงมีน้อยไปด้วย เมื่อพิษมีน้อยร่างกายก็สามารถขับพิษได้เองตามธรรมชาติ

11.4.3 เปรียบเทียบการดูแลรักษาสุขภาพจิตใจ

อาจกล่าวได้เกือบทุกวงการในปัจจุบันเริ่มให้ความสนใจและให้ความสำคัญกับเรื่องจิตใจมากขึ้นทางการแพทย์แผนตะวันตกก็เช่นกันเริ่มตระหนักถึงความสัมพันธ์ของร่างกายกับจิตใจว่าทั้งสองส่วนนี้ไม่อาจแยกจากกันเด็ดขาด ร่างกายกับจิตใจส่งผลถึงกันและกันอย่างใกล้ชิด

มีงานวิจัยจำนวนมากซึ่งสนับสนุนสิ่งที่ได้กล่าวมานี้ ล่าสุดนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยเทล อาวีฟ ในอิสราเอล พบว่าความเครียดมีผลต่อการเติบโตของมะเร็ง เพราะจะทำให้ภูมิคุ้มโรคอ่อนแอลง ศาสตราจารย์ เบเนเอลียาฮู กล่าวว่า งานศึกษาของพวกเรา แสดงให้เห็นว่าความกลัวที่เกิดขึ้นในจิตใจ อาจจะมีผลสำคัญไม่น้อยไปกว่า ความเสียหายของเนื้อเยื่อในเชิงกายภาพที่เข้าไปลดความสามารถของภูมิคุ้มกัน¹

และที่สำคัญในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาได้มีการวิจัยจำนวนมากที่ยืนยันตรงกันว่า การสวดมนต์และการนั่งสมาธิซึ่งเป็นการทำจิตใจให้สงบและก่อให้เกิดบุญกุศลตามหลักพระพุทธศาสนา นั้นสามารถรักษาโรคได้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

¹ ไทยรัฐ (2551). “ความเครียดจัดเป็นตัวร้าย ทำให้มะเร็งยิ่งเจริญเติบโต” [ออนไลน์].

1) งานวิจัยเรื่องสวมนต์รักษาโรค

มีงานวิจัยถึง 150 ชิ้นที่ระบุว่า การเปล่งเสียงสวมนต์ “สามารถบำบัดและรักษาอาการป่วยได้ อย่างน่าอัศจรรย์” แม้แต่โรคหัวใจและโรคเอดส์ก็สามารถรักษาได้¹ นายแพทย์วิธาน ฐานะวุฒม์ ผู้ดำเนินโครงการหัวใจใหม่ ชีวิตใหม่ จังหวัดเชียงรายได้ทดลองแบ่งคนไข้โรคหัวใจจำนวน 393 คน ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่รักษาแบบปกติกับกลุ่มที่สวดแทรกวิธีการรักษาด้วยการสวมนต์ สิ่งที่พบคือ กลุ่มที่มีการสวมนต์อาการของโรคหัวใจดีขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ป่วยประเภทเดียวกัน แต่ได้รับการรักษาแบบปกติ “โรคเอดส์” ก็เช่นกัน ผลการวิจัยพบว่า อัตราการเสียชีวิตของผู้ป่วยที่ผ่านการรักษาด้วยการสวมนต์มีตัวเลขการเสียชีวิตลดลงกว่าครึ่งของผู้ที่รักษาอาการตามปกติ²

บทสวมนต์ที่นำมาใช้ในการทดลองนั้นมีดังนี้คือ ชัยมงคลคาถาหรือบทพาหุง, มงคลสูตร เมตตปริตร, โพชฌนคปริตร และรัตนสูตร เป็นต้น โดยเฉพาะบทโพชฌนคปริตรนั้นเป็นบทเดียวกันกับที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามักใช้แสดงธรรมแก่ภิกษุอาพาธ การสวมนต์นั้นถือเป็นการทำสมาธิวิธีหนึ่งทำให้ใจเกิดความสมดุลซึ่งส่งผลต่อร่างกายให้ปรับตัวเข้าสู่ภาวะสมดุลได้ง่ายขึ้นและการสวมนต์ยังก่อให้เกิดบุญมากเพราะขณะสวดใจจะตรึงระลึกถึงพระรัตนตรัยบุญที่เกิดขึ้นก็จะช่วยชำระล้างบาปในใจอันเป็นเหตุแห่งโรคให้หมดไปจึงทำให้หายป่วยในที่สุด

2) งานวิจัยเรื่องการนั่งสมาธิรักษาโรค

ปัจจุบันมีงานวิจัยและบทความเรื่องการนั่งสมาธิรักษาโรคจำนวนมากจากการค้นข้อมูลเฉพาะภาษาอังกฤษและภาษาไทยด้วยระบบกูเกิล (google) พบงานวิจัยและบทความที่กล่าวถึงเรื่องนี้ถึง 545,360 รายการ โดยพบคำว่า “Meditation therapy” 409,000 รายการ, “สมาธิบำบัด” 27,100 รายการ, “สมาธิบำบัดโรค” 17,000 รายการ, “สมาธิรักษาโรค” 73,100 รายการ, “บำบัดโรคด้วยสมาธิ” 16,100 รายการ และ “รักษาโรคด้วยสมาธิ” 3,060 รายการ

หากค้นข้อมูลด้วยภาษาอื่นๆ ด้วยคงจะได้ข้อมูลเรื่องสมาธิบำบัดนี้หลายล้านรายการ ข้อมูลจำนวนมากมหาศาลนี้ยืนยันได้เป็นอย่างดียิ่งว่า โลกยุคปัจจุบันกำลังย้อนกลับมาให้ความสำคัญกับจิตใจ กล่าวคือ สมาธิบำบัดและหลักธรรมต่างๆ ซึ่งมีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกกว่า 2,500 ปี ซึ่งแต่เดิมชาวโลกจำนวนไม่น้อยที่เชื่อว่าเป็นของโบราณล้าสมัย ไม่อาจสู้กับการแพทย์แผนตะวันตกซึ่งพัฒนามาจากวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีล้ำยุคได้ แต่วันนี้ชาวโลกจำนวนมากเริ่ม

¹ ผู้จัดการรายสัปดาห์ (2547). “บทสวมนต์สยบ “เอดส์-หัวใจ” ๗” [ออนไลน์].

² ผู้จัดการรายสัปดาห์ (2547). “บทสวมนต์สยบ “เอดส์-หัวใจ” ๗” [ออนไลน์].

นำของที่เคยคิดว่าล้าสมัยนี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตกันแล้ว ปัจจุบันสมาธิและคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถือว่าเป็น “เทรนด์ใหม่” หรือ แนวโน้มใหม่ ที่ใครๆ ก็พูดถึงและศึกษากันอย่างกว้างขวาง ทั้งเพื่อการบำบัดโรค เพื่อความสงบสุขของจิตใจ และเพื่อศึกษาค้นคว้าทางใจด้วยสมถวิปัสสนาขั้นสูง

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 11 แพทยศาสตร์ในพระไตรปิฎก จบโดยสมบูรณ์แล้วโปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 11 และกิจกรรมในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 11 แล้วจึงศึกษาบทที่ 12 ต่อไป

บทที่ 12

บทสรุป

เนื้อหาบทที่ 12

บทสรุป

สรุปวิชาสรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎก

แนวคิด

คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น กว้างขวางครอบคลุมหลายศาสตร์ โดยศาสตร์ทั้งปวงในทางโลกนั้นสรุปได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ซึ่งพุทธธรรมในพระไตรปิฎกนั้น มีขอบข่ายครอบคลุมทั้ง 3 ศาสตร์นี้ แต่มีความลึกซึ้งและกว้างไกลกว่าศาสตร์ในทางโลกมาก เพราะเป็นคำสอนที่เกิดจากการรู้แจ้งเพราะการเห็นแจ้งด้วยพระปัญญาตรัสรู้ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นความรู้อันเกิดจากภาวนามยปัญญา ไม่ได้เกิดจากการฟัง การอ่าน หรือการคิดและตั้งสมมติฐานเอาด้วยหลักเหตุผลธรรมดา

จากวิชาสรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎกนี้ มีข้อคิดที่สำคัญเพื่อให้นักศึกษานำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน 3 ประการ คือ ให้ศึกษาพุทธธรรมในพระไตรปิฎกให้แตกฉาน ศึกษาด้วยการเปรียบเทียบกับศาสตร์ทางโลก และให้นำพุทธธรรมมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

วัตถุประสงค์

เพื่อให้นักศึกษาทราบภาพรวมของวิชาสรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎกโดยย่ออีกครั้ง และเพื่อให้ได้ข้อคิดที่สำคัญ เพื่อนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

บทที่ 12

บทสรุป

จากสรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎกที่นักศึกษาได้เรียนกันมาแล้วนี้ จะเห็นว่าคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น กว้างขวางครอบคลุมหลายศาสตร์ โดยศาสตร์ทั้งปวงในทางโลกนั้นสรุปได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ซึ่งพุทธธรรมในพระไตรปิฎกนั้นมีขอบข่ายครอบคลุมทั้ง 3 ศาสตร์นี้ แต่มีความลึกซึ้งและกว้างไกลกว่าศาสตร์ในทางโลกมาก เพราะเป็นคำสอนที่เกิดจากการรู้แจ้งเพราะการเห็นแจ้ง ด้วยพระปัญญาตรัสรู้ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นความรู้อันเกิดจากภาวนามยปัญญา ไม่ได้เกิดจากการฟัง การอ่าน หรือการคิดและตั้งสมมติฐานเอาด้วยหลักเหตุผลธรรมดา

จากวิชาสรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎกนี้ มีข้อคิดที่สำคัญเพื่อให้นักศึกษานำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน 3 ประการ คือ ให้ศึกษาพุทธธรรมในพระไตรปิฎกให้แตกฉาน ศึกษาด้วยการเปรียบเทียบกับศาสตร์ทางโลก และให้นำพุทธธรรมมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

1. ให้ศึกษาพุทธธรรมในพระไตรปิฎกให้แตกฉาน

เมื่อเรารู้แล้วว่าคำสอนในพระไตรปิฎกนั้น เป็นความรู้ที่ลึกซึ้งและกว้างไกลยิ่งกว่าความรู้ในทางโลกมากอย่างนี้ นักศึกษาทุกท่านจึงควรศึกษาพระไตรปิฎกให้แตกฉาน อย่างน้อยก็ควรอ่านพระไตรปิฎกให้จบ โดยเฉพาะในส่วนของพระวินัยและพระสูตร ซึ่งมีเนื้อหาไม่ยากจนเกินไป สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ส่วนพระอภิธรรมนั้นมีเนื้อหาค่อนข้างยาก กล่าวถึงเรื่องจิตและนิพพานเป็นต้น ผู้ศึกษาจะต้องมีความเชี่ยวชาญทั้งปริยัติและปฏิบัติ จึงจะเข้าใจความรู้ในพระอภิธรรมได้อย่างถ่องแท้

พระวินัยและพระสูตรนั้นมีทั้งหมด 33 เล่ม หากเป็นฉบับของมหาหมกุฎราชวิทยาลัย ซึ่งมีอรรถกถาอธิบายอยู่ด้วยก็มี 74 เล่ม เนื้อหาดังกล่าวไม่ถือว่าเยอะจนเกินไป เพราะในทางโลกกว่านักวิทยาศาสตร์แต่ละคน จะตั้งกฎหรือทฤษฎีแต่ละทฤษฎีขึ้นมาได้นั้น จะต้องใช้เวลาเกือบทั้งชีวิตทีเดียว จะต้องศึกษาค้นคว้าจากหนังสือจำนวนมาก และทดลองปฏิบัติอีกนับครั้งไม่ถ้วน ศึกษากันโดยเอาชีวิตเป็นเดิมพัน กว่าจะได้ความรู้มาแต่ละอย่าง แต่ความรู้ที่ได้มานั้นก็มักเป็นความรู้ที่ไม่สมบูรณ์ ต้องมีการพัฒนาและแก้ไขปรับปรุงกันเรื่อยไป ต่างกับพุทธธรรม

ในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นความรู้ที่ถูกต้องสมบูรณ์แล้ว นักศึกษาต้องการรู้เรื่องอะไรก็ให้อ่านเรื่องนั้นๆ ใช้เวลาเพียงไม่กี่นาที ก็จะได้ความรู้ที่ถูกต้องในเรื่องนั้นๆ แล้ว ไม่ต้องเสียเวลาคิดค้นและลองผิดลองถูกกันยาวนาน หากท่านใดตั้งใจจะอ่านพระไตรปิฎกให้หมดทุกเล่ม ก็จะใช้เวลาเพียงไม่กี่เดือนก็อ่านจบแล้ว ซึ่งจะทำให้ได้รู้เรื่องความเป็นจริงของชีวิตกว้างขวางมาก จะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง และสามารถนำความรู้นั้นไปทำหน้าที่กัลยาณมิตรได้อีกด้วย

ความรู้ในพระไตรปิฎกนั้น เป็นประจักษ์เชิงทิศนำทางชีวิตของเรา เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจได้เป็นอย่างดี เราจะรู้ว่าอะไรควรทำและอะไรไม่ควรทำ และทราบใดที่เรายังนั่งสมาธิค้นคว้าหลักธรรมภายในตัวด้วยตนเองไม่ได้ เราก็ต้องอาศัยการอ่านจากพระไตรปิฎกไปก่อน เพราะเป็นสัจธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนเอาไว้ เพื่อให้ชาวโลกใช้เป็นแสงสว่างนำทางชีวิต และเพื่อเป็นหนทางให้เข้าไปสู่ความรู้ในตัวต่อไป

พระเดชพระคุณพระราชภาวนาวิสุทธิ หรือหลวงพ่อดัมมชโย และพระเดชพระคุณพระภาวนาวิริยคุณ หรือหลวงพ่อดัตตชีโว เป็นต้นแบบให้แก่พวกเราได้เป็นอย่างดี หลวงพ่อทั้งสองอ่านพระไตรปิฎกจบตั้งแต่ก่อนบวช เมื่อมาบวชแล้วก็ได้ศึกษาค้นคว้าควบคู่กับการปฏิบัติธรรมอยู่เป็นประจำ และนำความรู้จากพระไตรปิฎกและธรรมปฏิบัติ มาใช้สร้างวัดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงทำให้การทำงานของวัดพระธรรมกายก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว

2. ศึกษาด้วยการเปรียบเทียบกับศาสตร์ทางโลก

โดยหลักการแล้ว ต้องศึกษาความรู้จากในพระไตรปิฎกเป็นหลัก แต่ในบางเรื่องหากได้ศึกษาเปรียบเทียบกับความรู้ทางโลกด้วย จะทำให้เข้าใจคำสอนในพระไตรปิฎกได้ชัดเจนและเห็นคุณค่าของพุทธธรรมมากขึ้น เพราะการที่คนเราจะเข้าใจและเห็นคุณค่าของสิ่งใดอย่างชัดเจน ก็ต่อเมื่อนำสิ่งนั้นไปเปรียบเทียบกับสิ่งที่ใกล้เคียงกันหรือตรงข้ามกับสิ่งนั้นๆ เช่น เราจะเข้าใจและเห็นคุณค่าของสันติภาพมากขึ้น เมื่อได้เห็นความทุกข์ยากจากสงคราม เรา จะเข้าใจและเห็นคุณค่าของข่าวสารแต่ละเมล็ดมากขึ้น ก็ต่อเมื่ออยู่ในภาวะข้าวยากหามากแพง เป็นต้น

จากเนื้อหาวิชาสรรพศาสตร์ที่นักศึกษาได้เรียนมาแล้วนั้นจะเห็นว่า เมื่อได้นำคำสอนในพระไตรปิฎกไปเปรียบเทียบกับศาสตร์ต่างๆ ในทางโลกแล้ว ทำให้เราเข้าใจและเห็นคุณค่าของคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากขึ้น เช่น ทำให้เข้าใจโลกธาตุในพระไตรปิฎกก็คือเอกภพอันกว้างใหญ่ไพศาลที่เราได้ศึกษากันมาตั้งแต่เด็กๆ ทำให้เข้าใจและเชื่อมั่นว่าเวลาใน

แต่ละภพภูมิไม่เท่ากันจริง ๆ เพราะผลการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ก็ยืนยันเช่นนั้น ทำให้เข้าใจว่าเรือนไฟของพระภิกษุในสมัยพุทธกาล ก็คือห้องอบชาน้ำในปัจจุบันนั่นเอง

เมื่อเราเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็จะเห็นคุณค่าของคำสอนในพระไตรปิฎกมากขึ้น จะตระหนักว่าความรู้ในทางโลก ไม่ว่าจะมาจากนักวิทยาศาสตร์ที่อัจฉริยะเพียงใดก็ตาม แต่ความรู้นั้นก็ก้าวไกลเกินไปกว่าคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้พระองค์จะตรัสถึงเรื่องทางโลกไว้มากนัก แต่ก็ เป็นความรู้ที่ถูกต้องและลึกซึ้ง ยิ่งกว่าวงการวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันมากมายนัก

3. ให้นำพุทธธรรมมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

เมื่อนักศึกษาได้อ่านพระไตรปิฎกแล้ว ก็ให้น้อมนำคำสอนต่างๆ มาปฏิบัติในชีวิตประจำวันด้วย จึงจะได้ประโยชน์จากพุทธธรรมอย่างแท้จริง หากเพียงแค่ศึกษาแต่ไม่ได้ปฏิบัติ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าเป็น “โบลานเปล่า” กล่าวคือ แม้จะเป็นคนมีความรู้มากมายแต่ก็เหมือนไม่มีความรู้อะไรเลย เพราะความรู้นั้นไม่ได้เกิดประโยชน์แก่ตนเองเลย เราไม่อาจจะพ้นทุกข์ได้เพราะการอ่านและการฟัง แต่เราจะต้องนำธรรมะที่อ่านและฟังนั้นมาปฏิบัติ จึงจะพ้นทุกข์บรรลู่ถึงพระนิพพานได้

ครั้งหนึ่ง คณกโมคคัลลานพราหมณ์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า สาวกผู้รับฟังคำสอนของพระองค์อยู่ ย่อมสำเร็จนิพพานทุกรูปหรือไม่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูก่อนพราหมณ์ สาวกของเราอันเราสั่งสอนอยู่ บางพวกก็สำเร็จนิพพาน แต่บางพวกก็ไม่สำเร็จ” เหตุที่บางพวกไม่สำเร็จนิพพานนั้น เพราะปฏิบัติผิดวิธีบ้าง หรือได้แต่เพียงฟังธรรมแต่ไม่ได้ปฏิบัติตามธรรมเหล่านั้นบ้าง เมื่อเป็นเช่นนี้พระผู้มีพระภาคเองก็ไม่อาจจะช่วยอะไรได้ พระองค์ตรัสว่า “ดูก่อนพราหมณ์ ในเรื่องนี้เราจะทำอย่างไรได้ ตถาคตเป็นเพียงผู้บอกหนทาง”

นักศึกษาทุกท่าน จึงควรศึกษาพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เข้าใจ และนำมาปฏิบัติจริง เราก็จะเป็นผู้หนึ่งที่เข้าใจในสรรพศาสตร์ทั้งทางโลกและทางธรรม ได้ลึกซึ้งกว่าบุคคลทั่วไป และจะเป็นผู้หนึ่งที่ประสบความสำเร็จในชีวิต สมกับที่มีบุญได้เป็นชาวพุทธ และยังสามารถเป็นกัลยาณมิตรนำความรู้ที่แนะนำแก่ชาวโลกทั้งหลาย นำความร่มเย็นเป็นสุขและความเจริญก้าวหน้า มาสู่โลกทั้งมวลในที่สุด

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 12 บทสรุป จบโดยสมบูรณ์แล้ว
โปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 12 และกิจกรรมในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 12

บรรณานุกรม

1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2503).พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่ม 1-45. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539).พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 1-45. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย.(2543).พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 1-91. นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

2) ตำราทางพระพุทธศาสนาและอื่นๆ

กนกศักดิ์ แก้วเทพและคณะ. (2550).เศรษฐศาสตร์ธรรมิกราชา. กรุงเทพมหานคร : คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กองวิชาการสถาบันพัฒนาบุคลากร.(2548).คุณานันทเถระผู้กอบกู้พระพุทธศาสนาในศรีลังกา. ปทุมธานี : มูลนิธิธรรมกาย.

กองวิชาการ อาศรมบัณฑิต.(2549).สุขภาพนักสร้างบารมี. ปทุมธานี : มูลนิธิธรรมกาย.

จิโรช วีระสัย และคณะ.(2546).รัฐศาสตร์ทั่วไป.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

จรินทร์ เทศวานิช.(2531).หลักเศรษฐศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

ชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร.(2545).พุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ ฉบับปรับปรุงใหม่ เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศาสตร์แห่งจักรวาล. (2542). เล่ม 1-2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ณรงค์ ธนาวิภาส (2542).เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : วิทย์พัฒน์.

ทันตแพทย์สม สุจิรา.(2550).ไอน์สไตน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น.พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์.

ธนาญจน์ ภัทรากาญจน์.(2533).อนุภาค : ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับฟิสิกส์อนุภาค. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ธีรภูมิ โศภิชฎิกุล.(2549).ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์.พิมพ์ครั้งที่ 3. ฉะเชิงเทรา : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.

ปรีชา ช้างขวัญยืน.(2540).ทรรศนะทางการเมืองของพุทธศาสนา.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามัคคีสาส์น.

..... ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก. (2538). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรีดี เกษมทรัพย์.(2541).นิติปรัชญา.พิมพ์ครั้งที่ 4.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา.

เพ็ญนภา ทรัพย์เจริญ. (2544). การแพทย์แผนไทยการแพทย์แบบองค์รวม.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา.

พัฒน์ จันทโรทัย (2547). วิวัฒนาการ:ความเป็นมาและกระบวนการกำเนิดสิ่งมีชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พันธุ์ หลง สมบุญ (2546).พจนานุกรม มคอ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต).(2535).พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2548).พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด. กรุงเทพมหานคร : วัดราชโอรสาราม.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2543ก). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

..... พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. (2543ข). พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

..... เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. (2538). พิมพ์ครั้งที่ 3. มูลนิธิโกมลคีมทอง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

..... การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์. (2542). กรุงเทพมหานคร : คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

..... นิติศาสตร์แนวพุทธ. (2539). กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์. (2548). พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :
ลิเบอร์ตีเพรส.

พระภาวนาวิริยคุณ. (2546). รัฐศาสตร์เชิงพุทธและบทวิเคราะห์ทักษิณมิกส์. ปทุมธานี :
มูลนิธิธรรมกาย.

..... ชีวิตนี้มีไว้ห่มเดิมพัน. (2550). กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์จำกัด.

..... อัมมจักกัปปวัตตนสูตร. (2537). กรุงเทพฯ : บริษัท บีเอ็นเค บุ๊คส์ จำกัด.

พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร). (2537). มรดกธรรมของหลวงพ่อดาวดึงส์. กรุงเทพฯ :
อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

พระมหา ดร. สมชาย ฐานวุฑฺโฒ. (2542). มงคลชีวิต ฉบับธรรมทายาท. กรุงเทพมหานคร :
บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด.

พร รัตนสุวรรณ. (2536). พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :
สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ.

ไพรัช ธัชพงษ์ (2549). หนังสือไอเน็ตล์ หลุมดำ และบิกแบง. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร
: นานมีบุ๊คส์.

มาลี บานชื่น. (2531). แสงและทฤษฎีควอนตัม. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : อักษร-
เจริญทัศน์.

รัตนา สายคณิต และชลลดา จามรกุล. (2544). เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2541). เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ระวี ภาวิไล. (2543). โลกทัศน์ชีวิตทัศน์เปรียบเทียบวิทยาศาสตร์กับพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ-
มหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.

รอฮิม ปรามาส (2547). เอกภพ สรรพสิ่ง และมนุษยชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มติชน.

วิรัช ถิรพันธุ์เมธี.(ม.ป.ป.).พุทธปรัชญาการปกครอง.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท
สหธรรมิก จำกัด.

วิรัช ลภีรัตนกุล.(2543).วาทนิเทศและวาทศิลป์หลักทฤษฎีและวิธีปฏิบัติยุคสหัสวรรษใหม่.
กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ว.วัชรวีร์ (2540). พระมงคลเทพมุนี มหาปฐนียาจารย์. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : สุขุมวิท
การพิมพ์.

สุชีพ ปุญญานุภาพ.(2530).พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
การศาสนา.

..... พระไตรปิฎกฉบับประชาชน. (2539). พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2548). สังคมศาสตร์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสถียร โพธิ์นันทะ.(2540).ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1-2. พิมพ์ครั้งที่
3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมจิต ชิวปรีชา (2535). วาทวิทยา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมภาร พรหมทา.(2534).พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : มหাজุฬาลงกรณ์-
ราชวิทยาลัย.

สมรดี พิภพลงาม และคณะ.(2544). วิทยาศาสตร์ทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อารี พันธมณี.(2545). ฝึกคิดให้เป็นคิดให้สร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ไยใหม่ ศรีเอทีฟ
กรุ๊ป จำกัด.

อรรณพ ปิณฑน์โอวาท.(2539). หลักและปรัชญาของวาทวิทยา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

อุไรวรรณ ธนสถิตย์.(2530). หลักมนุษยศาสตร์.ลำปาง : กิจเสรีการพิมพ์.

โอฬาร เพียรธรรม (2549) ตามหาความจริง : วิทยาศาสตร์กับพุทธธรรม ฯ. กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์ธรรมดา.

Anna Sproule (1990).CHARLES DARWIN, ปีน – จวี เวชชานูเคราะห์ แปล (2543).

ชาร์ลส์ ดาร์วิน. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์.

Bill Clinton (2004). My Life, แปลโดย สมเกียรติ อ่อนวิมล (2548). My Life. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นานมีบุ๊ค.

Masaru Emoto(2004).The Hidden Messages in Water,ศศิธร-ศศิวิมล รัชนี้ แปล (2548). สาส์นจากวารี. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา.

STEPHEN HAWKING.(1988).A BRIEF HISTORY OF TIME แปลโดย รอฮีม ปรามาส (2546). ประวัติย่อของกาลเวลา.พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.